Rövidítések jegyzéke

1896-os Bp.	az 1896. évi XXXIII. törvény a büntető perrendtartásról
1951-es Bp.	a büntető perrendtartásról szóló 1951. évi III. törvény
1961-es Btk.	a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvény
1962-es Be.	a büntetőeljárásról szóló 1962. évi 8. számú törvényerejű rendelet
1973-as Be.	A büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény
ABH	Alkotmánybírósági Határozat
Alkotmány	Az Alkotmányról szóló 1949. évi XX. törvény
Be.	A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény
BGH	Bundesgerichtshof
BGHSt	Entscheidungen des Bundesgerichtshofes in Strafsachen
BRFK	Budapesti Rendőr-főkapitányság
BSz	Belügyi Szemle
BSzi	A bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 1997. évi LXVI. törvény
BTÁ	a büntetőtörvénykönyv általános részéről szóló 1950. évi II. törvény
Btk.	a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény
BVerfG	Bundesverfassungsgericht
Bv. tvr.	a büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. sz. törvényerejű rendelet
Csemegi-kódex	a bűntettekről és vétségekről szóló 1878. évi V. törvénycikk
EJEE	Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény
EJEE tv.	Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről szóló 1993. évi XXXI. törvény
ORFK	Országos Rendőr-főkapitányság
Pp.	A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény
RSz	Rendészeti Szemle
StPO	Strafprozessordnung. A büntetőeljárásról szóló 1877. II. 1-i német törvény az 1987-ben közzétett szövegben
VP tv.	A büntetőeljárásban részt vevők, az igazságszolgáltatást segítők Védelmi Programjáról szóló 2001. évi LXXXV. törvény

I. Bevezetés

A hatályos büntetőeljárási jogban a súlyosítási tilalom megtalálható a másodfokú eljárásban, a harmadfokú eljárásban, a megismételt eljárásban, a rendkívüli perorvoslatok során, sőt egyes különeljárásokban is. A büntetőeljáráson kívül a reformatio in peius tilalmáról beszélhetünk a szabálysértési jogban is. A szabálysértésekről szóló 1999. évi LXIX. törvény 92. § (4) bekezdése szerint a bíróság az eljárás alá vont személy terhére a szabálysértési hatóság határozatában megállapított rendelkezéseknél hátrányosabb rendelkezést csak akkor hozhat, ha a tárgyaláson új bizonyíték merül fel, és ennek alapján a bíróság olyan új tényt állapít meg, amelynek folytán súlyosabb minősítést kell alkalmazni, vagy jelentős mértékben súlyosabb büntetést kell kiszabni. Ahogyan KENGYEL is említi, a polgári eljárásjogban is érvényesül a ne ultra petitum elve. Az 1952. évi III. törvény (Pp.) 253. § (3) bekezdésének első mondata szerint a másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság ítéletét csak a fellebbezési (csatlakozó fellebbezési) kérelem és a fellebbezési ellenkérelem korlátai között (247. §) változtathatja meg, e korlátok között azonban a perben érvényesített jog, illetőleg az azzal szemben felhozott védekezés alapjául szolgáló olyan kérdésekben is határozhat, amelyekben az elsőfokú bíróság nem tárgyalt, illetőleg nem határozott[1].

A súlyosítási tilalom a fellebbezés és a rendkívüli perorvoslatok során a vádlott javát szolgálja, függetlenül attól, hogy ki a jogorvoslat benyújtója. Ez a vádlott saját maga is lehet, lehet az ügyész is, aki a Be. 324. § (2) bekezdése alapján a vádlott javára is nyújthat be fellebbezést, és ugyanígy nemcsak a vádlott terhére, hanem annak javára is élhet rendkívüli perorvoslatokkal (Be. 409. §; 417. §; 431. §; 440. §). Emellett a védőnek is teljes körű fellebbezési, és a vádlott kifejezett tiltó rendelkezése hiányában rendkívüli perorvoslati joga van a vádlott javára. Sőt más személyek is élhetnek a terhelt javára vagy terhére perorvoslati jogukkal (terhelt törvényes képviselője, nagykorú hozzátartozója, egyéb érdekeltek stb.). Miközben tehát az ügyész a vádlott javára és terhére is benyújthat perorvoslatot, addig a többi jogosult ezt a jogát csak egy irányban (vagy a vádlott javára, vagy annak terhére) érvényesítheti.

A reformatio in peius tilalmának nincs jelentősége a vádlott terhére benyújtott perorvoslat esetében, bár SEUFFERT szerint az elsőfokú ítélet tekintetében a „helyesség vélelme" („Präsumption der Richtigkeit") érvényesül[2]. Állami közvádló szervként az ügyész mindkét irányban felléphet, miközben a magánvádló és a pótmagánvádló csak a vádlott terhére nyújthat be perorvoslatot. A súlyosítási tilalom lehetővé kívánja tenni a vádlottnak, hogy az általa súlyosnak és jogtalannak talált ítélet ellen a számára rendelkezésre álló perorvoslatokkal élhessen. De úgy, hogy ne legyen meg annak a rizikója, hogy a perorvoslatot anélkül, hogy az ítéletet megalapozatlanság miatt hatályon kívül helyeznék, a terhére megváltoztatnák. A döntésre jogosult bíróság alapjában véve mindig kötve van a reformatio in peius tilalmához, ha az ugyanazon tettről való újbóli döntésre abból az okból kerül sor, hogy a vádlott vagy a javára az ügyész, illetve egy másik jogorvoslatra jogosult perorvoslattal él az ítélet ellen. A súlyosítási tilalomnak meg kell őriznie a határozathozatali eljárás szabadságát: az ítéletet vagy tudomásul kell venni, vagy a hátrányos megváltoztatás rizikója nélkül lehet perorvoslattal élni. Az új ítéletnek azonban a megtámadott ítélettel összehasonlítva sem a bűnösség kimondása, sem a jogkövetkezmény vonatkozásában nem kell azonosnak lennie.

A felhasználás területére és a súlyosítási tilalom mértékére nézve jelentős a vádlott

[1] De a másodfokú bíróság a fellebbezési (csatlakozó fellebbezési) kérelem és a fellebbezési ellenkérelem korlátaira tekintet nélkül határoz a le nem rótt illeték, valamint az állam által előlegezett és meg nem térült költség megfizetéséről (Pp. 253. § (3) bek. második mondat). KENGYEL Miklós: Magyar polgári eljárásjog. Osiris, 2008. 404. o.

[2] SEUFFERT, Karl: Die reformatio in peius im neueren, insb. bayr. Strafprozeß. München, 1861. 14. o.

döntési szabadsága. A súlyosítási tilalom ebből a szempontból egy „eljárási védőjog“[3], amelynek ellensúlyoznia kell a perorvoslat benyújtását gátló tényezőket. A vádlott a súlyosítási tilalom hiányában pszichológiai kényszerszituációban lenne[4], amelyben neki kellene eldöntenie, hogy az ítéletet elfogadja (az ott kiszabott szankcióval együtt), vagy az általa benyújtott perorvoslat esetén attól kellene félnie, hogy abból hátránya származhat. A reformatio in peius tilalma kiutat mutathat a vádlottnak ebből a dilemmából, amely alapján joggal bízhat abban, hogy a perorvoslat benyújtása nem érinti hátrányosan a helyzetét. Joggal nevezi tehát MOLNÁR a reformatio in peius tilalmát a „félelemmentes fellebbezés elvének”[5].

A súlyosítási tilalom problematikája számtalan fontos kérdést vet fel. Ugyanakkor a magyar szakirodalomban – jelen monográfia szerzőjén kívül – igen kevesen foglalkoztak a témakörrel. A XX. században mindössze nyolc tanulmány jelent meg hazánkban, amely kifejezetten a súlyosítási tilalom kérdéskörét boncolgatta, s ezek között nem találunk egyet sem a rendszerváltást követően. Ugyanilyen mostohán kezelik a jogintézményt az egyetemi tankönyvek és jegyzetek is, mindössze pár oldalt szentelve a témakörnek. Más a helyzet a külföldi, elsősorban a német szakirodalomban. Ott nemcsak szakcikkek sokasága érinti a súlyosítási tilalom egyes kérdéseit, hanem számos monográfia is megjelent általában a reformatio in peius tilalmáról, illetőleg annak egyes részkérdéseiről (pl. az intézkedésekkel összefüggésben). Éppen ezért úgy látjuk, hogy feltétlenül szükséges ennek a Magyarországon még nem kellően feldolgozott jogintézménynek az alapos elemzése. Ennek során számos határterületet érintenünk kellett (büntető anyagi jog, kriminológia, kriminalisztika, büntetés-végrehajtási jog, kriminálpolitika). Ugyanakkor ez a mű elsősorban büntető eljárásjogi szempontból elemzi a súlyosítási tilalmat. Néhol nehézséget okozott megtalálni azt a mélységet, amennyire szükségesnek találtuk behatolni az egyéb bűnügyi tudományok területére, ilyenkor elsősorban azt vettük figyelembe, hogy mi az, ami az eljárásjogi kérdések elemzéséhez elengedhetetlenül szükséges és mi az, amire csak utalni kell[6].

A mű felépítése a hazai monográfiákhoz képest sajátosnak tekinthető, hiszen a fogalmi-történeti áttekintés után a hatályos jogi szabályozás bemutatását követően tér rá az egyes elméleti problémák taglalására. Néhol nehéz volt megtalálni a helyes arányt a súlyosítási tilalommal összefüggő részproblémák elemzésekor (pl. legalitás elve), de igyekeztünk ezeket a kérdéseket olyan mélységben elemezni, amennyire a súlyosítási tilalom szempontjából elengedhetetlenül szükséges.

1.1. A reformatio in peius tilalom fogalmának kialakulása

A reformatio in peius megjelölés egy, az eljárásjoggal összekapcsolt római jogi tényállásban jelent meg először. Ez a tézis a L 1 pr. Cod. de appellationibus et relationibus, 49, 1 digeszta helyre utal, amely a következőt mondja: „Appellandi usus quam sit frequens quamque necessarius, nemo est qui nesciat, quippe cum iniquitatem iudicantium vel imperitiam recorrigat: licet nonnumquam bene latas sententias in peius reformet, neque enim utique melius pronuntiat qui novissimus sententiam laturus est.”[7].

---

[3] GRETHLEIN, Gerhard: Die Problematik des Verschlechterungsverbotes im Hinblick auf die besonderen Maßnahmen des Jugendrechts. Neuwied am Rhein, 1963. 29. o.

[4] KRETSCHMANN, Hans-Jochen: Das Verbot der reformatio in peius im Jugendstrafrecht. Saarbrücken, 1968. 54. o.

[5] MOLNÁR László: A reformatio in peius tilalmának érvényesülése a Bp. 202. § a)-c) pontjára alapított hatályon kívül helyezést követő új eljárásban. Magyar Jog, 1956/4. 109. o.

[6] Így például a büntetéskiszabás során irányadó körülmények elemzésekor az alapvető körülményeket csak vázlatosan érintettük, és csak a jellegüknél fogva a reformatio in peius tilalmához szorosan kötődő súlyosító és enyhítő körülményeket vizsgáltuk alaposabban.

[7] „Hogy milyen gyakori és mennyire szükséges a fellebbezés alkalmazása, mindenki tudja, mert a bírói méltánytalanságot vagy szakszerűtlenséget jóváteszi. Természetesen néha a jól megindokolt döntések rosszabbra

A kifejezés a 18. században még ismeretlen volt[8]. A 19. század kezdetén tűnt fel először GÖNNER-nél[9], aki azon a véleményen volt, hogy az ítéletnek rendes jogorvoslaton keresztül az ellenfél hátrányára való megváltoztatása (reformatio in peius) ne legyen követelhető.

Ez a két forrás eredménytelen vitákhoz vezetett a fogalom eredetét illetően. A digeszta helyen megfogalmazott „in peius reformare" alatt azt a szatirikus megjegyzést értették, hogy a bírók, akik a jogorvoslatról döntenek, nem feltétlenül a legjobb bírók[10]. Azt a kijelentést, hogy egyáltalán a bírók jogosultak-e a fellebbezési eljárásban arra, hogy megváltoztassák az alsóbbfokú bíróságok ítéleteit, és ha igen, milyen mértékben (milyen irányban), az idézett hely nem tartalmazza[11]. A fogalom eredetéről tartott vita ezért csak a fogalom túlértékelődésére világít rá. LINDE már a XIX. században kifogásolta azt, hogy a fogalomhoz nem kapcsolódik sem elvi, sem gyakorlati következmény, csak a jogintézmény neve bír nagy jelentőséggel az eljárásjog számára[12]. KAPSA szerint a túlértékelés hatásai megállapíthatók manapság is a reformatio in peius intézményének a megértésében[13]. A jogintézményeknek egységes dogmatikai alapot kell biztosítani, amellyel sablonosan minden olyan problémás esetet meg lehet oldani, amelyekre a törvény nem tartalmaz kifejezett rendelkezést, és ez ugyanúgy igaz a reformatio in peiusra (annak tilalmára) is[14]. Gyakran emlegetett ilyen elméleti alap a rendelkezési jog és a jogorvoslat természete. Az indítványokhoz való kapcsolódásból (diszpozíciós elv) is következtethetünk a reformatio in peiusra, és megindokolhatjuk vele a fellebbezési eljárásban való alkalmazását, megfelelő meghatározás hiányában pedig a reformatio in peiust mindössze megengedhetőnek tarthatjuk[15].

Jogilag egyszerűnek tűnik a jogorvoslat természetével megmagyarázni a reformatio in peius tilalmát. Ha a súlyosítási tilalom a jogorvoslat természetéhez tartozik, akkor azokban az esetekben is érvényesülnie kell, amelyeket nem szabályoz a törvényhozó. Ha ez az érvelés helyes lenne, akkor nem engedne kivételt a reformatio in peius alól[16].

A fogalom meghatározásához felhasznált legtöbb dogmatikai alap az eljárásjogra irányul, vagy a jogorvoslat természetére való utalással nagyon általánosnak bizonyul. Ebből adódnak KAPSA szerint a reformatio in peius tilalmával kapcsolatos minden (büntető, polgári, közigazgatási) eljárásjogban megjelenő nehézségek[17]. A fellebbezési eljárás e szerint a nézet szerint nem aliud kapcsolatban áll az alapeljárással, hanem látszólag a végül döntő szerv intézményi biztonságán keresztül különbözik attól.

A reformatio in peius megjelölés nem normatív, hanem deskriptív fogalom, amelynek terjedelmét különbözően határozzák meg. Tág értelemben megfogalmazva azt értjük e fogalom alatt, hogy ezzel az állami szervek azon jogosultsága van körülírva, hogy egy döntést

---

változnak, ugyanis nem feltétlenül döntenek jobban azok, akik az utolsó ítéletet hozzák." Ulp. D. 49. 1. 1. pr.

[8] KLEINSCHROD, Gallus Aloys: Über die Rechtskraft peinlicher Urteile. In: Archiv des Criminalrechts, Bd. II, 3. Stück, 1800. 17. o.

[9] GÖNNER: Handbuch des deutschen gemeinen Prozesses, in einer ausführlichen Erörterung seiner wichtigsten Gegenstände. Bd. III. Erlangen, 1804. 163. o.

[10] LAUCKNER, Rolf: Zur Geschichte und Dogmatik der reformatio in peius. Breslau, 1913. 1-3. o.

[11] SCHULTZENSTEIN, Max: Wesen und Grund der Unzulässigkeit einer reformatio in peius. Zeitschrift für Zivilprozeß, 1903. 1-3. o.

[12] LINDE VON: Zur Lehre von der sogenannten Reformatio in pejus. Archiv für civilistische Praxis, 1850. 149-154. o.

[13] KAPSA, Bernhard-Michael: Das Verbot der reformatio in peius im Zivilprozeß. Berlin, 1976. 19. o.

[14] LIEB, Klaus: Das Verbot der reformatio in peius im Zivilprozess, im Verfahren der Freiwilligen Gerichtsbarkeit und im Verwaltungsstreitverfahren. Würzburg, 1972. 54. o.

[15] FREITAG, Herbert: Die reformatio in peius im Verwaltungsverfahren und im Verwaltungsstreitverfahren. Hamburg, 1963. 77. o.

[16] SCHULTZENSTEIN, Max: Wesen und Grund der Unzulässigkeit einer reformatio in peius. Zeitschrift für Zivilprozeß, 1903. 29. o.

[17] KAPSA, Bernhard-Michael: Das Verbot der reformatio in peius im Zivilprozeß. Berlin, 1976. 24. o.

a címzett hátrányára változtasson meg[18]. Az eljárásjogban reformatio in peiusról abban az esetben beszélnek, ha egy magasabb fokú szerv okozza a hátrányt, miközben tőle egy kedvezőbb döntés meghozatalát várták[19]. Az idők folyamán ennek a tartalmi meghatározásnak mindig újabb és újabb korlátozásait tartották szükségesnek. Ezeket a különböző véleményeket összefoglalták, és a reformatio in peiust (a tilalom szemszögéből) úgy definiálták, mint minden egyes, az új ítélőbíróság által foganatosított, hivatalból bekövetkezett és a főkérdést érintő döntés megváltoztatása, annak hátrányára, akinek javára a jogorvoslatot benyújtották[20]. A mellékkérdések hátrányos megváltoztatását, különösen a költségekről való hátrányos rendelkezést már ezen szerzők szerint sem érintette a reformatio in peius problémája. A reformatio in peius korlátozása tehát csak a főkérdésre koncentrált. Azt azonban KAPSA sem tartotta szükségesnek, hogy a reformatio in peius megengedhetőségével kapcsolatos definícióba a főkérdést mint fogalmi elemet felvegyék. Szerinte is csak azt kell vizsgálni, hogy a létező állami hatósági aktust mennyiben szabad hátrányosan megváltoztatni, és erre ki jogosult[21].

A fellebbezési eljárásban a fogalom felülértékelésének lehetősége miatt nem veszélytelen a reformatio in peius fogalmát használni. HESS szerint könnyen ráveszi ugyanis az ember magát arra, hogy az eljárásjog tartalmi meghatározását átvegye, és analóg módon egy megoldást keressen az eljárásjoghoz, noha először azt kellene megvizsgálni, hogy a reformatio in peius jogilag hova tartozik a fellebbezési eljárásban[22].

Amint az itt kifejtettekből is látszik, a súlyosítási tilalomnak a magyar jogi szaknyelvben két fogalma alakult ki: az egyik súlyosítási tilalomként, a másik a reformatio in peius tilalmaként jelöli meg a jogintézményt. Ez főként a német behatásnak köszönhető, hiszen a német jogi szaknyelv is ezt a két fogalmat használja (Das Verschlechterungsverbot; Das Verbot der reformatio in peius). Az angol jogi szaknyelv elsősorban a latin nyelvből származó kifejezést használja (Prohibition of the reformatio in peius, Ban of the reformatio in peius), és ez jellemző a többi országban használatos kifejezésre is (az olaszban pedig értelemszerűen a latin eredetű kifejezés fordul elő: Il divieto della reformatio in peius).

1.2. A súlyosítási tilalom egyetemes története

Nagyon távolba nyúló történetet nem lehet a súlyosítási tilalom tanával kapcsolatban felelevéniteni. Sem a római, sem a kánoni, sem pedig az ógermán jog nem ismerte ezt a fajta tilalmat. Habár máig vitatott, hogy milyen messzire nyúlnak vissza a reformatio in peius tilalmának gyökerei. THODE[23], KEBER[24] és SARTORIUS[25] részben már a római jogban is megfigyelték a jogintézmény eredetét. LAUCKNER szerint azonban ez nem követhető[26], ő azt feltételezi, hogy a fogalom csak a 18. század elején keletkezett. A tilalom már csak amiatt is ismeretlen volt korábban, mert nem is volt arra lehetőség, hogy jogorvoslattal

[18] KOPP, Ferdinand: Verwaltungsgerichtsordnung mit Erläuterungen. München, 1988. a 88. §-hoz fűzött kommentár.
[19] SARTORIUS, J.B.: Beiträge zur Geschichte und Theorie der reformatio in peius. Archiv für civilistische Praxis, 1848. 83-84. o.
[20] RICCI, Hans-Peter: Reformatio in peius unter Anschliessung an das Rechtsmittel im Zivilprozeß (unter vergleichsweiser Heranziehung des Strafprozesses und des Steuerjustizverfahrens). Zürich, 1955. 2-3. o.
[21] KAPSA, Bernhard-Michael: Das Verbot der reformatio in peius im Zivilprozeß. Berlin, 1976. 21. o.
[22] HESS, Walter: Reformatio in peius. Die Verschlechterung im Widerspruchsverfahren. Baden-Baden, 1990. 16-17. o.
[23] THODE, Karl: Das Verbot der reformatio in peius im Reichsstrafprozeß. Göttingen, 1896. 53. o.
[24] KEBER, Hermann: Gegen das Verbot der reformatio in peius, ein Symptom des Zurückweichens der staatlichen Strafgewalt vor dem Verbrecher. Spandau, 1892. 61. o.
[25] SARTORIUS, J.B.: Beiträge zur Geschichte und Theorie der reformatio in peius. Archiv für civilistische Praxis, 1848. 86-87. o.
[26] LAUCKNER, Rolf: Zur Geschichte und Dogmatik der reformatio in peius. Breslau, 1913. 1. o.

megtámadják az ítéletet.

A reformatio in peius tilalma a 18. század elején jelent meg először egyértelműen az inkvizícióperekben[27]. Ez lényegében a Constitutio Criminalis Carolina (CCC) rendelkezésein (V. Károly császár, 1532) alapult. Habár az inkvizícióper még nem ismerte a jogorvoslatokat, a reformatio in peius tilalmának kezdeményei már a CCC rendelkezésiben is felismerhetők voltak. LAUCKNER szerint már 1521-ben szerepelt egy tervezetben a fellebbezés („Appellation"), amelyet végül nem vettek át a törvénybe[28].

Az idők folyamán az egyetemek befolyása alatt kialakult az ún. további védelem (remedium ulterioris defensionis) intézménye, amelynek alapján a bíróság egy további alkalommal is döntött az akta tartalmáról. Ennek alapján az ítéletet meg lehetett bármely irányban változtatni. Tehát súlyosítani is lehetett, ami különösen akkor fenyegetett, ha az új tárgyaláson korábban még nem ismert tényeket állapítottak meg, vagy új gyanú merült fel. A reformatio in peius tilalma itt már csak amiatt sem merült fel, mert az inkvizíciós per legfontosabb alapelvével, az anyagi igazság keresésével nem volt összeegyeztethető.

Az, hogy a jelentős és nehéz eseteknél az aktákat az ügy lezárása után a bírók elküldhették az egyetemek jogi fakultására, a CCC előírásán alapult. Az egyetemek jogi fakultásai az ítéletet önállóan hozták meg, tehát az ügyet elküldő bírótól függetlenül, aki a jogi nézeteit csak a kísérő iratokban változtathatta meg. A 17. század folyamán ez az eljárás már nem korlátozódott a nehéz esetekre, hanem rendes eljárássá lett[29]. Amennyiben a bíróknak az egyetem döntése túl enyhének tűnt, gyakran előfordult, hogy ezeket az aktákból kivették és az új – gyakran súlyosabb – ítéletet egy másik egyetem hozta meg, ami többször is lehetséges volt, és a vádlott ennek az eljárásnak teljesen ki volt szolgáltatva. A bíróság önkényének ezen aktusa megváltozott a természetjogász THOMASIUS 1709-ben megjelent írása szerint („Dissertatio de judice sententiam in casuis criminalibus latan ab actis removente"). THOMASIUS elítélte az újbóli aktaküldést, de érdekes módon nemcsak akkor fordult az újbóli aktaküldés ellen, ha az súlyosabb büntetéshez, tehát a reformatio in peiushoz vezetett, hanem akkor is, ha annak alapján javításra került sor[30]. Ez tulajdonképpen cáfolja GERBER véleményét[31], aki szerint itt már egyértelműen megjelenik a reformatio in peius tilalmának alapgondolata, megtalálhatók a bírói hatalom korlátozásában a súlyosítási tilalom első lépései, mégpedig szerinte a következő évek bírósági gyakorlatában[32]. A joggyakorlat közel került ahhoz, hogy a súlyosítási tilalmat a strukturális fegyverek egyenlősége elve reakciójaként értelmezték az akkori institúciós perekben.

Maga a súlyosítási tilalom csak a következő években fejlődött ki Halle jogi egyetemének joggyakorlatán keresztül. Alapja az az elképzelés volt, hogy a felmentő ítélet (és csak ez!) rögtön jogerőre emelkedett, tehát még azelőtt, hogy jogorvoslat miatt egy további fórum foglalkozott volna az üggyel. Akkoriban még azon a véleményen voltak, hogy a vádlottat azokban a pontokban, amikben nem ítélték el, úgy kell tekinteni, hogy felmentették. GERBER szerint ez a mai jogértelmezés alapján azt jelenti, hogy például egy halált okozó testi sértés miatt kiszabott 10 év szabadságvesztés esetén egyrészt a bíróság felmentette a vádlottat a 10 év szabadságvesztésnél súlyosabb büntetés, másrészt a súlyosabb minősítés (pl. emberölés) alól[33]. Az ítéletnek ez a „felmentő" rendelkezése pedig azonnal jogerőre emelkedik. Következtetésként azt lehet levonni, hogy az ítéletnek a vádlott terhére való megváltoztatása tilos, mivel különben ez a relatív jogerő nemérvényesülne. Ezzel lefektették a reformatio in peius maiértelemben vett tilalmának az alapjait.

A 18. század vége felé egy modern jogerő tan alakult ki, amelynek egyik megalapozója

[27] GERBER, Hans: Das Verbot der reformatio in peius im Reichsstrafprozeß. Breslau, 1913. 117. o.
[28] LAUCKNER, Rolf: Zur Geschichte und Dogmatik der reformatio in peius. Breslau, 1913. 35. o.
[29] SPRENGEL, Irmgard: Die reformatio in peius im Strafverfahren in Geschichte und Gegenwart. Göttingen, 1937. 11. o.
[30] KAPSA, Bernhard-Michael: Das Verbot der reformatio in peius im Zivilprozeß. Berlin, 1976. 29. o.
[31] GERBER, Hans: Das Verbot der reformatio in peius im Reichsstrafprozeß. Breslau, 1913. 121. o.
[32] GERBER, Hans: Das Verbot der reformatio in peius im Reichsstrafprozeß. Breslau, 1913. 125. o.
[33] GERBER, Hans: Das Verbot der reformatio in peius im Reichsstrafprozeß. Breslau, 1913. 125. o.

KLEINSCHROD[34]. Szerinte minden ítélet csak egy bizonyos határidő, éspedig a jogorvoslati határidő után lesz jogerős, a felmentő vagy az elítélő döntés be sem következik ezen időpont előtt[35]. Ez a jogirodalmi álláspont sokkal következetesebb a súlyosítási tilalom korábbi indokolásánál. Éppen az a tény, hogy ez a teória a reformatio in peius tilalmával függ össze, amellett szól, hogy ennek a vádlott számára érvényesülő védelmi jognak a korlátozása a régi jogelmélet szerint csak mellékes volt, és nem kellett tudatosan szolgálni a vádlott jogállásának erősödését[36].

Először a francia forradalom befolyásaként a liberális gondolattal egyidejűleg nőttek meg azok a hangok, amelyek nem találták méltányosnak, ha a vádlott a jogorvoslat benyújtása által kiteszi magát annak a veszélynek, hogy rosszabbul jár, mint az elsőfokú ítélettel. CSÉKA szerint[37] a súlyosítási tilalmat először az 1808. évi francia Code d'instruction criminelle, azaz a francia büntetőeljárási kódex vezette be, de már az 1806. évi Conseil s'État is kimondta.

Az idő múlásával a reformatio in peius tilalmának régi gondolata újjáéledt, és a 19. században sok kódexbe, így pl. az 1873-as osztrák büntető perrendtartásba (290. és 295. §), Németországban pedig az 1877-es büntetőeljárási törvénybe is bekerült[38], noha akkoriban még komoly vita folyt a intézményjogi alapjáról, és a relatív jogerő tana is újabb követőkre talált[39].

Az 1877-es német birodalmi büntető perrendtartás a következő szöveggel tartalmazta a súlyosítási tilalmat:

- Fellebbezés: 372. § Ha az ítéletet a vádlott, vagy annak javára az ügyészség, vagy egy másik, a 340. §-ban megjelölt személy támadta meg, akkor nem lehet az ítéletet a vádlott hátrányára megváltoztatni.
- Felülvizsgálat: 398. § (2) Ha az ítéletet a vádlott, vagy annak javára az ügyészség, vagy egy másik, a 340. §-ban megjelölt személy támadta meg, akkor az új ítéletben nem rendelhetnek el súlyosabb büntetést, mint amit az elsőben megítéltek.
- Perújítás: 413. § (2) Ha a perújrafelvételt csak az elítélt, vagy annak javára az ügyészség, vagy egy másik, a 340. §-ban megjelölt személy indítványozza, akkor az új ítélet nem rendelhet el súlyosabb büntetést, mint az első ítélet.

Az említett szabályozás után nem sokkal heves kritikák érték a reformatio in peius tilalmának intézményét. DOHNA például a reformatio in peius tilalmának erkölcstelenségéről beszél, amely az elítéltet az általa kiérdemelt súlyosabb büntetéstől védi pusztán azért, mert a vádló nem követelte a korábbi ítéletnek a terhelt hátrányára való megváltoztatását[40].

Az 1924-és német Be. a súlyosítási tilalomra vonatkozó hasonló előírásokat tartalmazott, mindössze a §-ok számozása változott (331. §-ra, 358. §-ra és 373. §-ra). Az 1923. november 24-én kelt, a veszélyes megrögzött bűnelkövetőkre, valamint a biztonságra és a megjavulásra vonatkozó büntetőszabályok hatályba lépésével a súlyosítási tilalom rendelkezései között kivételként jelent meg, hogy a súlyosítási tilalom nem érinti a gyógy- vagy a gondozóotthonban való elhelyezést, és az alkoholistákat gyógyító intézetet, vagy olyan intézményt, ahol elvonókúra folyik. Ezen előírás alapján tehát nem volt tiltva az, hogy a fellebbezési bíróság gyógyító vagy ápoló, alkoholistákat gyógyító, vagy elvonókúrát folytató intézetben való elhelyezést rendeljen el – mondta ki a fellebbezésre vonatkozó 331. § (2) bekezdés.

---

[34] KLEINSCHROD, Gallus Aloys: Über die Rechtskraft peinlicher Urteile. In: Archiv des Criminalrechts, Bd. II, 3. Stück, 1800.

[35] GERBER, Hans: Das Verbot der reformatio in peius im Reichsstrafprozeß. Breslau, 1913. 129. o.

[36] BEMS, Werner: Die Geldstrafe nach dem Tagessatzsystem und das Verbot der reformatio in peius. Möglichkeiten einer Berücksichtigung nachträglicher Einkommensverbesserungen im Verlaufe des Rechtsmittelverfahrens. Münster, 1980. 209. o.

[37] CSÉKA Ervin: A büntető jogorvoslatok alaptanai. KJK, Budapest, 1985. 261. o.

[38] LAUCKNER, Rolf: Zur Geschichte und Dogmatik der reformatio in peius. Breslau, 1913. 41. o.

[39] SPRENGEL, Irmgard: Die reformatio in peius im Strafverfahren in Geschichte und Gegenwart. Göttingen, 1937. 48. o.

[40] DOHNA, Graf zu, Alexander: Berufung in Strafsachen? 1911. 7. o.

A súlyosítási tilalom Németországban a nemzeti szocializmus idején a büntetőeljárás előírásának változására és az alkotmánybíróságra vonatkozó 1935. június 28-i törvénnyel vesztette hatályát. A Be. 331. §-a akkoriban lehetővé tette, hogy ha az ítéletet a vádlott javára támadták meg, akkor azt a vádlott hátrányára is megváltoztathassák. Megmaradtak ugyanakkor a Be-nek a súlyosítási tilalmat tartalmazó előírásai a felülvizsgálattal és a perújítással kapcsolatosan, bár egyes szerzők (pl. GERBER[41]) kifejezetten károsnak nevezték a súlyosítási tilalmat a perújítási eljárásban mondván, hogy itt egy teljesen új eljárásról van szó.

1945. után a reformatio in peius tilalmának érvényességére vonatkozó szabályozás Németországban nem volt egységes a négy megszállási övezetben. A francia zónában nem volt érvényben a súlyosítási tilalom, az amerikai és a brit területen érvényben volt, miközben a szovjet zónában az igazságszolgáltatásnak át volt engedve a mérlegelési jog, hogy a tilalmat alkalmazzák-e (ezáltal itt sem beszélhetünk súlyosítási tilalomról, hiszen a bíróság akkor is dönthet úgy, hogy nem súlyosít, ha nem érvényesül a súlyosítási tilalom).

A reformatio in peius tilalmának újbóli bevezetésére Németországban az 1950. évi szeptember 12-i törvénnyel került sor, a következő új előírásokkal:

„331. § (1) Az ítéletben a büntetés nemét és mértékét nem lehet megváltoztatni a vádlottra nézve hátrányosan, ha a vádlott saját maga, javára az ügyészség vagy a törvényes képviselője fellebbezést nyújtott be.

(2) Ez az előírás nem tiltja a gyógyintézetben, vagy elvonókúrára elrendelt intézetben való elhelyezést.”

Hasonló rendelkezéseket tartalmazott a felülvizsgálatra vonatkozó 358. § (2) bekezdés és a perújítást szabályozó 373. § (2) bekezdés. A „büntetés nemére és mértékére” vonatkozó megfogalmazás vitára adott okot a jogirodalomban. Ez a vita arra vonatkozott, hogy milyen büntetőjogi szankciókat foglal magában a súlyosítási tilalom, azaz pl. a reformatio in peius tilalma az intézkedések mértékére vonatkozik-e, amely a kettős szankciórendszerben többek szerint büntetésnek számított[42]. Az intézkedési katalógus bevezetése óta az az egységes vélemény uralkodott, hogy a reformatio in peius tilalma az intézkedésekre is érvényes. Az 1950-es német büntető perrendtartás alapján a jogelmélet megfogalmazta a súlyosítási tilalommal érintett intézkedés fogalmát. Eszerint az előírás csak a gyógy- vagy gondozóintézetben, elvonókúrára alkalmas intézetben való elhelyezés elrendelését nem tiltotta[43]. A büntetés fogalmát Németországban tehát a büntetés súlyosítására vonatkozó előírások vonatkozásában a kezdetektől fogva tágan értelmezték.

A büntetőeljárásról szóló törvény 1975. január 7-i módosításával a súlyosítási tilalomra vonatkozó szabályokat újraszövegezték:

„331. § (1) Az ítéletben nem szabad a tett jogkövetkezményeinek nemét és mértékét a vádlott terhére változtatni, ha csak a vádlott, javára az ügyészség vagy a törvényes képviselője nyújtott be fellebbezést.

(2) Ez az előírás érvényes a pszichiátriai kórházban vagy elvonókúrára alkalmas intézetben való elhelyezés elrendelésére is.”

A Be-nek a felülvizsgálatra és a perújításra vonatkozó megfelelő rendelkezései hasonló szabályozást tartalmaztak.

A ma használatos „jogkövetkezmény” fogalma a német jogban a súlyosítási tilalomból adódódó büntetőjogi szankciónak egy tágabb körű értelmezése. Bele kell érteni a fő- és

[41] GERBER, Hans: Das Verbot der reformatio in peius im Reichsstrafprozess. Breslau, 1913. 79-80. o.

[42] GERHARDT, Bernd-Peter: Das Verbot der reformatio in peius bei den Nebenstrafen, Nebenfolgen, Maßregeln der Sicherung und Besserung des Strafgesetzbuches. München, 1970. 54. o.

[43] GANSKE, Joachim: Der Begriff des Nachteils bei den strafprozessualen Verschärfungsverboten. Berlin, 1960. 19-21. o.

mellékbüntetéseket, az intézkedéseket és különböző más következményeket is[44]. Ez a tág alkalmazási terület megfelel a súlyosítási tilalom azon céljának, hogy a vádlott szabadon tudja eldönteni, hogy a számára rendelkezésre álló perorvoslattal élni kíván-e, és ne kelljen azon aggódnia, hogy pusztán a javára benyújtott perorvoslat következményeként súlyosabb ítélet születik.

Az 1980-as évekre minden európai szocialista ország büntető eljárásjogi kódexe ismerte a (relatív) súlyosítási tilalmat, bár a konkrét tartalmi kérdésekben voltak eltérések. Így a bejelentett fellebbezésnek más-más következménye volt az egyes országokban:

- a vádlott terhére irányuló fellebbezés hiányában a vádlottra semmilyen hátrányosabb rendelkezést nem lehetett hozni Lengyelországban (383. cikk), nem lehetett a vádlott számára hátrányosabb intézkedést tenni az NDK-ban (285. §) és a vádlott helyzete nem volt súlyosítható Romániában (372. szakasz);
- a vádlott terhére irányuló fellebbezés hiányában nem lehetett szigorúbb törvényi rendelkezést alkalmazni Jugoszláviában (348. szakasz);
- a vádlott terhére irányuló fellebbezés esetén is a megismételt eljárásban lehetett csak a minősítést és a büntetést súlyosítani Bulgáriában (335. cikk);
- a vádlott terhére irányuló fellebbezés esetén súlyosabb minősítés vagy a büntetés súlyosítása céljából kasszálni kellett a Szovjetunióban (340. és 350. cikk);
- a vádlott terhére irányuló fellebbezés hiányában nem lehetett a büntetést szigorítani Csehszlovákiában (259. §).

Eltérő volt a helyzet a nem szocialista országokban is, mert míg pl. Franciaországban a vádlott joghelyzetét nem lehetett súlyosítani (1958. évi Code de Procedure Pènale 515. cikk), addig az NSZK-ban – mint láttuk, igen tágan értelmezve – a büntetés súlyosítását tiltotta az StPO 331. és 358. §-a[45].

Ugyanígy sokféleképpen értelmezték a terhelt terhére benyújtott fellebbezés fogalmát. Egyes országokban a Be. nyitva hagyta a kérdést azzal, hogy semmit nem mondott arról, hogy mi minősül a terhelt terhére bejelentett fellebbezésnek, és vagy csak annyit mondtak, hogy ha csak a terhelt javára jelentettek be fellebbezést, akkor nem lehet a terhére változtatni (NDK 285. §; Románia 372. szakasz; Jugoszlávia 378. szakasz), vagy éppen ellenkezőleg: csak akkor lehet a terhelt terhére változtatni, ha a terhére fellebbezést nyújtottak be (Csehszlovákia 259. §; Lengyelország 383. cikk). Egyes kódexek azonban egyértelműen kimondták, hogy csak a súlyosabb minősítés vagy büntetés alkalmazása végett bejelentett fellebbezés minősül a terhelt terhére szólónak (Bulgária 335. cikk; Szovjetunió 340. cikk), avagy az evégből hatályon kívül helyezést indítványozó fellebbezés is ilyennek minősült (Szovjetunió)[46].

1.3. A jogintézmény hazai történeti fejlődése

A súlyosítási tilalommal kapcsolatosan az összes hazai büntető kódex (büntető perrendtartás, eljárásjogi törvény, törvényerejű rendelet) tartalmazott több-kevesebb rendelkezést. Hazánkban a XIX. század folyamán bekövetkezett kilenc kodifikációs kísérletet követően a századfordulótól a XXI. század kezdetéig öt nagy kodifikációs hullám zajlott le:

a) az 1896. évi XXXIII. törvény a büntető perrendtartásról (a továbbiakban: 1896-os Bp.);
b) a büntető perrendtartásról szóló 1951. évi III. törvény (a továbbiakban: 1951-es Bp.)
c) a büntetőeljárásról szóló 1962. évi 8. számú törvényerejű rendelet (a továbbiakban: 1962-es Be.);
d) az 1973. évi I. törvény a büntető eljárásról (a továbbiakban: 1973-as Be.);

[44] WITTSCHIER, Johannes: Das Verbot der reformatio in peius im strafprozessualen Beschlußverfahren. Darmstadt, 1984. 23. o.
[45] CSÉKA Ervin: A büntető jogorvoslatok alaptanai. KJK, Budapest, 1985. 263. o.
[46] CSÉKA Ervin: A büntető jogorvoslatok alaptanai. KJK, Budapest, 1985. 264. o.

e) az 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról (Be.)[47].

Ezek közül (tekintettel a fejezet történeti jellegére) csak az első néggyel és az azt követő időszak jogszabályi változásaival, valamint az ezekhez kapcsolódó jogelméleti vitákkal foglalkozunk részletesen.

1.3.1. A súlyosítási tilalom 1896-tól a második világháború végéig

Az 1896-os Bp. 370. §-a szerint, ha a bíróság úgy vélte, hogy az esküdtszék határozatának alakisága nem szabályszerű, vagy homályos, hézagos, ellenmondó, a kérdések megváltoztatása vagy kiegészítése mellett, vagy enélkül is felhívhatta az esküdteket, hogy határozatukat javítsák vagy egészítsék ki, illetőleg adjanak feleletet a megváltoztatott vagy kiegészített kérdésekre[48]. Ezt a helyesbítő eljárást kellett elrendelni akkor is, ha egyes esküdtek azt állították, hogy a kihirdetett határozat nem híven tünteti fel az esküdtszék döntését. Ha az esküdtszék a vádlottat bűnösnek mondta ki, és a bíróságnak valamennyi tagja arról volt meggyőződve, hogy az esküdtek az ügy lényeges kérdésében a vádlott hátrányára tévedtek, a bíróság a további eljárást felfüggesztette és az ügyet (indokolás nélküli határozattal) a legközelebbi ülésszak esküdtbírósága elé utasította. Az új esküdtszék határozata alapján a bíróság köteles volt ítéletet hozni, s ennél az új esküdtszék határozatát kellett alapul vennie, de a vádlottra nem állapíthatott meg súlyosabb büntetést annál, amely a korábbi esküdtszék határozata alapján megállapítható lett volna (371. §). A súlyosítási tilalom megszegése anyagi semmisségi ok volt (385. §).

A 387. § kifejezetten kimondta, hogy a vádló által bejelentett fellebbezés (annak indokaira tekintet nélkül) mindig nemcsak a terhelt terhére, hanem annak javára is bejelentettnek volt tekintendő. A vádlott büntetése pedig csak a vádlónak a vádlott terhére bejelentett fellebbezése esetén volt súlyosítható. A törvény szövege tehát expressis verbis csak a büntetés súlyosítását tiltotta, a bírói gyakorlat azonban idővel egységes lett abban, hogy a minősítést sem lehetett súlyosítani, mivel az ítéletnek a jogorvoslattal nem támadott részei elsőfokon jogerőre emelkedtek[49].

Ha a Királyi Kúria az ítéletet csupán az elítélt érdekében használt semmiségi panasz alapján, vagy hivatalból figyelembe vett semmiségi ok miatt semmisítette meg, az abban kimondott büntetésnél súlyosabbat nem állapíthatott meg (438. §). A jogegység érdekében használt perorvoslat esetén hozott határozat pedig általában nem hatott ki érdemben az ügyre, azonban ha a vádlottat a törvény megsértésével ítélték el, a Királyi Kúria őt felmenthette vagy büntetését enyhíthette, hatáskör hiánya esetében pedig az ítéletet megsemmisíthette, és az ügyet az illetékes hatósághoz utasíthatta.

A perújítás (akkori szóhasználattal perújrafelvétel) a terhelt terhére csak bizonyos korlátok között volt megengedhető, azaz

- ha az elítéltet olyan bűncselekményben mondták ki bűnösnek, amelyre a büntetőtörvény határozott ideig tartó szabadságvesztést vagy pénzbüntetést határozott meg, az új bizonyíték alapján pedig az elítéltet halállal vagy életfogytig tartó fegyházzal büntetendő cselekmény terhelte;
- ha olyan bűncselekmény látszott megállapíthatónak, amelyre a törvény legalább öt évi vagy ennél súlyosabb fegyházat rendelt, és az elítéltet mégis olyan bűncselekményben mondták ki bűnösnek, amelyre a törvény öt évet meg nem haladó szabadságvesztés

[47] Az öt kodifikációs hullámról részletesen ld. FENYVESI Csaba – HERKE Csongor – TREMMEL Flórián: Új magyar büntetőeljárás. Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2004. 53-55. o.
[48] Az 1896-os Bp. megalkotásáról és főbb lényeges elemeiről ld. BÉLI Gábor: Magyar jogtörténet. A tradicionális jog. Dialóg-Campus, Budapest-Pécs, 1999. 356-358. o.
[49] CSÉKA Ervin: A súlyosítási tilalom tartalmának újabb elemei. Jogtudományi Közlöny 1984/3. 129. o.

büntetést rendelt;

- ha bűntett látszott megállapíthatónak, s az elítéltet csak vétségben vagy kihágásban mondták ki bűnösnek.

A 462. § pedig kifejezetten kimondta, hogy az elítélt javára elrendelt perújítás esetén a korábbi ítéletben meghatározott büntetésnél súlyosabb nem volt kiszabható. Enyhítési tilalom azonban itt sem volt, azaz az alapügyben felmentett vagy elítélt terhelt terhére elrendelt perújítás esetén is hozható volt felmentő, vagy az alapügyben kiszabottnál enyhébb büntetést megállapító ítélet.

Látható tehát, hogy az 1896-os Bp. ugyan nem szabályozta külön elnevezéssel a súlyosítási tilalmat, ugyanakkor mind a rendes, mind a rendkívüli perorvoslatok során számos rendelkezése magában hordozta a jogintézmény gyökereit.

A két világháború közötti korszakban sok helyütt kezdték el korlátozni a súlyosítási tilalmat. Hazánkban is megjelentek olyan elméletek, miszerint a súlyosítási tilalom nem más, mint – MÓRA szavaival élve[50] – a védelv idejétmúlt túlhajtása. FINKEY pedig a reformatio in peius tilalmát úgy tekintette, mint a francia jog „túlhajtott liberalizmusának a teremtményét”, emellett számos, néhol túlzó kifejezéssel illette a jogintézményt („téves jelszó”, „jogi babona”, „a büntető perrendtartás rákfenéje”), ami jogosulatlan túlsúlyt jelentett a vádló részére a bírósággal szemben (hiszen a bíróságot köti a vádlónak a terhelt terhére bejelenteni elmulasztott fellebbezése). FINKEY szerint ezáltal a súlyosítási tilalom a terheltek számára alaptalan kedvezményt nyújtott, miközben bizalmatlanságot keltett a fellebbviteli bíróságok irányába[51].

Ennek az irányzatnak felelt meg az 1928. évi X. törvénycikk, amelynek 29. §-a az alábbi rendelkezéseket tartalmazta: „A perorvoslatra jogosultak közül az, aki perorvoslattal nem vagy tévesen élt, más ellenkező érdekű jogosultnak joghatályosan bejelentett perorvoslatához csatlakozhatik. A csatlakozást a bejelentett perorvoslat felől határozó bíróságnál írásban nyolc nappal a perorvoslat tárgyában tartott tárgyalás vagy tanácsülés megkezdése előtt kell bejelenteni. A csatlakozásban ugyanazon okok alapján lehet a határozatot megtámadni, amelyek alapján annak idején perorvoslatot lehetett volna bejelenteni; a bejelentett perorvoslat visszavonása esetében azonban a csatlakozás hatálya megszűnik. A közvád képviseletében vádlott terhére csatlakozásra jogosult: a perorvoslat eldöntésére hivatott kir. törvényszék előtt a kir. ügyészség, a kir. ítélőtábla előtt a kir. főügyész, a kir. Kúria előtt pedig a koronaügyész. A csatlakozásról az ellenfél a Bp. 409. §-a második bekezdésének megfelelően értesítendő.”

Ez a rendelkezés MÓRA szerint kifejezetten a vádlott elriasztását szolgálta, mivel csak a terhelt javára bejelentett fellebbezés esetén is fennállt a veszélye a terhelt terhére való ügyészi csatlakozó fellebbezésnek[52]. Ezt a csatlakozással megnyílt veszélyt MOLNÁR szerint a védelem (a másik fellebbezés csatlakozó jellege miatt) csak az általa benyújtott perorvoslat visszavonásával tudta elhárítani[53].

Az állami rend megóvása végett szükséges büntetőjogi rendelkezésekről szóló 1938. évi XVI. törvénycikk még tovább ment, hiszen a 11. § a reformatio in peius tilalmának elvét lényegében megszüntette: „Semmiségi panasz használata esetében a kir. Kúria az ítéletet

[50] MÓRA Mihály: A magyar büntető eljárási jog. Budapest, 1961. 457. o.
[51] FINKEY Ferenc: Anyagi igazság és téves jelszavak a büntető eljárásban. Magyar Jogi Szemle, 1927. 139-141. és 182. o.; FINKEY Ferenc: Büntető jogorvoslati rendszerünk revíziójához. Magyar Jogászegyleti Értekezések és Tanulmányok, 1935/10.
[52] MÓRA Mihály: A magyar büntető eljárási jog. Budapest, 1961. 457. o.
[53] MOLNÁR István: A súlyosítási tilalom főbb kérdései a hatályos jogunkban. Magyar Jog, 1980/5. 426. o.

egész terjedelmében hivatalból felülvizsgálhatja s a koronaügyész indítványára és a védelem meghallgatása után az ítéletet a vádlott terhére akkor is megváltoztathatja, ha csak a vádlott érdekében éltek semmiségi panasszal; a Bp. 387. §-ának ezzel ellentétes rendelkezése, úgyszintén a Bp. 385. §-ának utolsó bekezdése a jelen törvény alá eső eljárásban nem nyer alkalmazást."

Ez a folyamat beleillett a már említett, a diktatórikus társadalmi rendekre jellemző irányvonalakba (gondoljunk csak az ebben a korban érvényesülő, a már említett németországi változtatásokra).

1.3.2. A súlyosítási tilalom 1949-1962. között

1949. és 1962. között a súlyosítási tilalom szempontjából három korszakot kell elkülöníteni:

a) az 1951-es Bp. szabályai;
b) az 1954-es Bpn. által bevezetett változások;
c) az 1958-as Bpn. hatása a súlyosítási tilalomra.

1.3.2.1. Az 1951-es Bp. szabályai

Az 1949. évi XI. törvény szerint a másodfokú bíróság akkor is súlyosíthatta az elsőfokú bíróság ítéletét, ha a vádló nem nyújtott be a terhelt terhére fellebbezést. A törvény általános indokolása szerint a reformatio in peius tilalma a liberális jogi szemlélet eredménye, amely a vádlottban egy, a hatóságok által megszorongatott embert látott, a perorvoslatokat pedig szabadságvédő intézménynek találta. A súlyosítási tilalom eltörlésének a törvény indokolása három okát látta: a közérdek érvényesülése, az anyagi igazság szolgálata, valamint a jogfejlődés helyes irányának követése[54].

Az 1949. évi XI. törvény nyomán megalkotott 1951-es Bp. a súlyosítási tilalom tekintetében is jelentős visszalépést jelentett az 1896-os Bp-hez képest. Az BAUMANN szerint egyébként is jellemző[55], hogy a jog uralmával ellentétes rendszerek (főként a diktatúrák) elutasították a súlyosítási tilalmat, illetőleg messzemenően korlátozták azt, ezért nem meglepő, hogy az 1951-es Bp. mindössze három helyen tartalmaz a súlyosítási tilalom valamely elemét magában foglaló rendelkezést. Ebben a korban nemhogy súlyosítási tilalom élt volna, hanem akár súlyosítási kötelezettség is. Ha a másodfokú bíróság a kasszációs végzésében előírta, hogy az elsőfokú bíróság a megismételt eljárás során súlyosabb büntetést szabjon ki, mint először, akkor az ezt köteles volt figyelembe venni (LBBk. 6/1954. sz. jegyzőkönyv 19. pont). Ha ezt az iránymutatást az elsőfokú bíróság figyelmen kívül hagyta, akkor ez MOLNÁR szerint megalapozta a hivatásos bíró fegyelmi felelősségre vonását, és újabb hatályon kívül helyezést eredményezett azzal, hogy más tanács vagy más bíróság bírálta el az ügyet[56]. Sőt még az sem volt elegendő, ha kisebb mértékben súlyosított az elsőfokú bíróság, mert a Legfelsőbb Bíróság nyomatékosította, hogy ha a másodfokú bíróság az elsőfokú bíróságot a korábbi ítélet súlyosítására hívta fel, akkor adott esetben az 1 év 6 hónap helyett kiszabott 1 év 10 hónap börtön „nem felelt meg a fellebbezési bíróság iránymutatásainak" (B. törv. I. 1029/1955.). Ez alól kivételt jelentett az az eset, amikor ugyan a másodfokú bíróság az iránymutatásában rámutatott arra, hogy lényegesen súlyosabb büntetést kell kiszabni a megismételt eljárás során, de a megismételt eljárásban felmerült

[54] Kissé ellentmondásos tehát, hogy amíg a szocialista jogirodalom egyértelműen a diktatórikus (totalitárius, fasiszta) rendszer jellemzőjének tartotta a reformatio in peius tilalmának megszüntetését (korlátozását), addig éppen az ez elleni küzdelem jegyében iktatta ki a törvény az intézményt a magyar jogból.
[55] BAUMANN, LARS ANTON: Das strafprozessuale Verbot der reformatio in peius und seine Besonderheiten im Jugendstrafrecht. Aachen, 1999. 19. o.
[56] MOLNÁR László: A büntető perrendtartás kommentárja. Budapest, 1957. 635. o.

adatok nemhogy a lényeges súlyosítást, hanem éppen ellenkezőleg, az enyhítést indokolták (1954-es BH 1145.).

Az 1951-es Bp. eredeti szövegében is szereplő egyik súlyosítási tilalom a 208. § (2) bekezdésében volt, miszerint ha több terhelt (illetőleg több bűncselekmény) esetében az ítéletnek valamelyik terheltre (valamelyik bűncselekményre) vonatkozó részét fellebbezéssel senki sem támadta meg, a másodfokú bíróság az ítéletnek ezt a részét hivatalból csak a terhelt javára változtathatta meg, illetőleg csak a terhelt sérelmére felmerült okból helyezhette hatályon kívül. Az 1951-es Bp. tehát legalább a részjogerő feloldása esetén nem tette lehetővé a terhelt terhére való megváltoztatást.

A másik súlyosítási tilalom a perújításnál volt megtalálható. A 221. § (4) bekezdése szerint ugyanis, ha a perújítást a terhelt javára indítványozták, az ítéletet a terhelt terhére súlyosítani nem lehetett[57].

Végül a törvényesség érdekében bejelentett perorvoslatnál a Legfelsőbb Bíróság csak akkor hozhatott olyan érdemi határozatot, amely a terheltre a hatályon kívül helyezett határozatnál hátrányosabb, ha a megtámadott határozat jogerőre emelkedésétől a perorvoslat bejelentéséig egy év még nem telt el, és a cselekmény büntethetősége elévülés következtében nem szűnt meg. Ilyen határozat hozatala előtt a terheltet meg kellett hallgatni, és ha védő nem képviselte, védőt kellett részére kirendelni (227. § (4)-(5) bekezdés).

1.3.2.2. Az 1954-es Bpn. által bevezetett változások

Az 1954. évi V. törvény (1954-es Bpn.) 96 §-a jelentősen megváltoztatta az 1951-es Bp. szövegét. Ez a törvény forradalmi módon érintette a súlyosítási tilalmat is: bevezette a jogintézményt a másodfokú eljárásban. A 77. § által szabályozott új 209. § a következőképpen rendelkezett:
„209. § (1) Ha az elsőfokú ítélet ellen a terhelt terhére fellebbezést (óvást) nem jelentettek be, az új eljárás során büntetését – a (2) bekezdés esetén kívül – súlyosítani nem lehet.
(2) A terhelt büntetését a terhére bejelentett fellebbezés (óvás) hiányában is súlyosítani lehet, ha a megismételt eljárás során felmerült újabb ténymegállapítások figyelembevételével a terhelt más bűncselekményben is bűnös, vagy cselekményét súlyosabban kell minősíteni.”

A Miniszteri Indokolás szerint a súlyosítási tilalom bevezetésének az alábbi oka volt: „(a súlyosítási tilalom hiánya) oda vezetett, hogy a terhelt – bár elítélését igazságtalannak, vagy a kiszabott büntetést túlzottnak tartotta – az elsőfokú ítélet ellen nem mert fellebbezést bejelenteni, mert attól tartott, hogy a másodfokú bíróság a kiszabott büntetést súlyosítani fogja. Így azután sok tartalmilag helytelen, a törvényességet sértő ítélet emelkedett elsőfokon jogerőre. Ezt a hiányosságot küszöböli ki az 1954-es Bpn-nek az a rendelkezése, amely kimondja, hogy a vádlott terhére bejelentett fellebbezés hiányában az elsőfokon kiszabott büntetést általában súlyosítani nem lehet (209. §)”[58].

MOLNÁR szerint a súlyosítási tilalom bevezetését egy jelentős közérdek indokolta: ez pedig az, hogy a védelem a téves elsőfokú ítéleteket a hátrányos következmények veszélye nélkül támadhassa meg[59]. Ennek eredményeképpen a másodfokú bíróságok megfelelő

[57] Ennek a rendelkezésnek a számozását az 1954-es Bpn. 221/B. §-ra változtatta.
[58] I. M. 13/1954. sz. felterjesztés 8. o.
[59] Bár NEMÉNYI szerint ez a védelem is csak átmeneti, hiszen az akkor érvényes szabályozás szerint ez csak annyit jelentett, hogy a súlyosítási tilalmat a másodfokú bíróság nem törhette át, de a jogalkotó már ezt megtette azzal, hogy a törvényességi perorvoslat keretében a terhelt terhére is meg lehetett változtatni az ítéletet akkor is, ha az alapügyben nem jelentettek be a vádlott terhére fellebbezést. NEMÉNYI Béla: A súlyosítási tilalom érvényesülésének vitás kérdései (ún. „iudicium nullum”). Magyar Jog, 1956/6. 172. o.

iránymutatást adhattak az elsőfokú bíróságoknak, így a reformatio in peius tilalma az elsőfokú bíróságok hathatósabb ellenőrzésén keresztül a törvényességet szolgálta[60].

MÓRA azt emelte ki, hogy a perorvoslati jogosultság a büntető perjog fontos alapelve, amelynek tartalmi érvényesülése megkívánja, hogy a terhelt perorvoslatának akadályait elhárítsuk. Következik ez az anyagi védelem elvéből is, és az igazságos, törvényes ítélet meghozatalának alapvető feltétele[61].

Az 1954-es Bpn. által bevezetett súlyosítási tilalom is lehetővé tette a minősítés súlyosítását akkor is, ha egyébként beállt a súlyosítási tilalom. A szintén az 1954-es Bpn. 77. §-a által módosított 205. § (2) bekezdése szerint ugyanis az elsőfokú bíróság ítéletének a minősítésre vonatkozó részét a másodfokú bíróság akkor is súlyosíthatta, ha a terhelt terhére bejelentett fellebbezés (óvás) hiányában súlyosabb büntetés kiszabásának nem volt helye, de az elsőfokon eljárt bíróság az anyagi büntetőjogi szabályokat a 204. § (1) bekezdésében meghatározott módon megsértette, azaz

- nem alkalmazott olyan anyagi büntető jogszabályt, amelyet alkalmaznia kellett volna;
- olyan anyagi büntető jogszabályt alkalmazott, amelyet nem lehetett volna alkalmaznia;
- anyagi büntető jogszabályt annak helyes értelmével ellentétesen alkalmazott.

Ha tehát a másodfokú bíróság úgy vélte, hogy az elsőfokú bíróság által megállapított minősítésnél súlyosabb minősítés a helyes, akkor

- ha az elsőfokon kiszabott büntetést elegendőnek tartotta, akkor azt a helyes minősítés megállapításával egyidejűleg megváltoztathatta;
- ha azonban úgy vélte, hogy a helyes minősítés mellett az elsőfokon kiszabott büntetés már nem elegendő a büntetés céljának az eléréséhez, akkor kasszációs döntést kellett hozni, amelyben fel kellett hívni a megismételt eljárás során eljáró elsőfokú bíróságot a helyes (súlyosabb) minősítés megállapítására, és ennek következtében a (lényegesen) súlyosabb büntetés kiszabására (BH 629.; B. törv. 1228/1954.).

A megismételt eljárásban érvényesülő, a súlyosítási tilalom alóli kivétel a jelenlegi szabályozással ellentétben nem a megismételt eljárásban felmerülő újabb tényekkel, hanem csak ténymegállapításokkal függött össze. Ezt a szakirodalom többsége úgy értelmezte, hogy nem kellett új bizonyítási anyag az új ténymegállapításhoz, JESZENSZKY szerint viszont igen[62] (és ezt a megállapítását a Legfelsőbb Bíróság büntető kollégiumának 43. sz. állásfoglalása mindenben alátámasztotta).

Az 1951-es Bp-ben szabályozott súlyosítási tilalommal kapcsolatosan élénk vita bontakozott ki. Ennek során MOLNÁR teljes mértékben elutasította, hogy a legsúlyosabb eljárási szabálysértések miatti kasszáció esetén ne érvényesülne a súlyosítási tilalom, mivel szerinte az az érv nem fogadható el, hogy ilyenkor nem is beszélhetünk „döntésről” (mivel nincs szabályszerűen megalakított vagy jogkörében eljáró bíróság). Azt az érvet is elutasította, hogy nincs értelme hatályon kívül helyezni olyan esetben, ha súlyosításra lenne szükség, de az a reformatio in peius tilalma miatt nem lehetséges. Szerinte ugyanis a törvény szövege pontosan ezt jelenti: csak akkor helyezze hatályon kívül a másodfokú bíróság az elsőfokú ítéletet még a legsúlyosabb eljárási szabálysértések esetén is, ha a kasszációt követően a törvénysértés kiküszöbölhető lesz (azaz pl. a súlyosítási tilalom sem gátolja), egyéb esetekben hagyja helyben az ítéletet (mégha azt olyan bíróság is hozta, amelyiknek nem szabadott volna az ügyben ítélkeznie)[63]. Ezt az értelmezést támasztotta alá a Legfelsőbb Bíróság 1955/1046. sz. eseti döntése is, miszerint a reformatio in peius tilalma a hatáskör hiánya folytán megismételt eljárásban is érvényesül.

---

[60] MOLNÁR László: A büntető perrendtartás kommentárja. Budapest, 1957. 640. o.
[61] MÓRA Mihály: A magyar büntető eljárási jog. Budapest, 1961. 456. o.
[62] JESZENSZKY Ferenc: A súlyosítási tilalom a fellebbezési eljárásban. Magyar Jog, 1956/1. 7. o.
[63] MOLNÁR László: A reformatio in peius tilalmának érvényesülése a Bp. 202. § a)-c) pontjára alapított hatályon kívül helyezést követő új eljárásban. Magyar Jog, 1956/4. 108-109. o.

Ezt a véleményt RADÓ kifejezetten támadta, mert szerinte ez a felfogás azt jelenti, hogy az új eljárás során a törvényes (pl. magasabb hatáskörben eljáró) bíróság a büntetéskiszabás körében kötve van az elsőfokon eljárt törvénytelen (pl. alacsonyabb fokú) bíróság döntéséhez, azaz a törvényes bíróság azzal a tudattal kezdi meg tárgyalását, hogy egy törvénytelen bíróság ítélkezése köti[64]. RADÓ kifejtette, hogy a törvénytelenül eljárt bíróság helyett eljáró új bíróság (pl. kizárt bíró helyett nem kizárt bíró vezetésével alkotott új tanács) helyes értelmezés szerint nem is „megismételt eljárást" folytat le, márpedig a súlyosítási tilalom szabálya szerinte csak a megismételt eljárásra vonatkozik. A szerző a „megismételt eljárásnak" három ismérvét jelöli meg:

- a másodfokú bíróság végzése iránymutatásokat tartalmaz (206. § (1) bek.);
- az elsőfokú bíróság az ügyet a másodfokú bíróság iránymutatásának megfelelően bírálja el (208. § (1) bek.);
- az ügyet a korábban eljárt elsőfokú bíróság, annak másik tanácsa vagy azonos hatáskörű más bíróság tárgyalja (206. § (2) bek.).

Mivel a hatáskör túllépése miatt megismételt eljárásban éppen olyan szintű bíróság jár el elsőfokon, amelyik a kasszációs végzést hozta, ezért utóbbi egyrészt nem is adhat iránymutatást neki, másrészt a harmadik feltétel sem áll fenn, hiszen ilyenkor az ügyet sem nem a korábban eljárt elsőfokú bíróság, sem annak másik tanácsa, sem azonos hatáskörű más bíróság tárgyalja[65]. Így tehát ez az eljárás nem „megismételt eljárás", ezért abban a súlyosítási tilalom sem érvényesül. Ilyenkor ezért tartalmilag RADÓ szerint a másodfokú bíróság nem is az elsőfokú eljárás megismétlését rendeli el, hanem egy utólagos áttételt elrendelő végzésről beszélhetünk[66].

JESZENSZKY ezzel kapcsolatosan kifejtette[67], hogy a súlyosítási tilalom szűk értelmezése (miszerint a megismételt eljárásra vonatkozó kivételek nem érvényesek az abszolút eljárási szabálysértések miatti hatályon kívül helyezésre) azt eredményezi, hogy összesen hét fórumra (1. első elsőfokú eljárás; 2. első másodfokú eljárás; 3. második elsőfokú eljárás; 4. második másodfokú eljárás; 5. törvényességi óvás; 6. harmadik elsőfokú eljárás; 7. harmadik másodfokú eljárás) lehet szükség a végül törvényes szankció megállapításához, ahelyett, hogy erre legfeljebb már a negyedik után sor kerülhetne[68]. Ezt azzal lehet tehát kiküszöbölni, hogy a törvénytelen bíróság által hozott ítéletet iudicium nullumnak tekintjük, és ezáltal a második első- és másodfokú eljárásban az első eljárásokhoz képest nem érvényesül a reformatio in peius tilalma.

NEMÉNYI ezzel kapcsolatban ki is fejtette, hogy iudicium nullum esetén nemhogy reformatio in peiusról, hanem egyáltalán reformációról sem beszélhetünk, hiszen ami nincs, azt nem lehet megváltoztatni[69]. Erre viszont JESZENSZKY csak azt a megoldást tartotta az 1951-es Bp. rendelkezéseivel összhangban lévőnek, hogy ha az elsőként eljáró másodfokú

---

[64] RADÓ Zoltán: Érvényesül-e a súlyosítási tilalom a hatáskör hiánya miatt elrendelt új eljárásban? Magyar Jog, 1956/2. 39. o.

[65] RADÓ Zoltán: Érvényesül-e a súlyosítási tilalom a hatáskör hiánya miatt elrendelt új eljárásban? Magyar Jog, 1956/2. 40. o.

[66] RADÓ Zoltán: Érvényesül-e a súlyosítási tilalom a hatáskör hiánya miatt elrendelt új eljárásban? Magyar Jog, 1956/2. 40. o.

[67] JESZENSZKY Ferenc: A súlyosítási tilalom a fellebbezési eljárásban. Magyar Jog, 1956/1. 6. o.

[68] Sőt NEMÉNYI szerint ez a hét fórum nem is hét, hanem nyolc, hiszen a másodfokú bíróság a kasszációt követően először az alapügyben eljárt elsőfokú bírósághoz küldi meg az iratokat, amely aztán az ügyet átteszi a hatáskörrel rendelkező bírósághoz. NEMÉNYI ezzel kapcsolatosan kifejtette: „Nehéz lenne (…) vitatni, hogy ez a megdöbbentően bürokratikus megoldási mód a dolgozók felesleges zaklatását jelenti, mereven szemben áll a büntető eljárás gyors befejezéséhez fűződő alapvető jogpolitikai érdekkel, és az igazságszolgáltatás munkájának komolyságába vetett bizalom megingatására alkalmas." NEMÉNYI Béla: A súlyosítási tilalom érvényesülésének vitás kérdései (ún. „iudicium nullum"). Magyar Jog, 1956/6. 170-171. o.

[69] NEMÉNYI Béla: A súlyosítási tilalom érvényesülésének vitás kérdései (ún. „iudicium nullum"). Magyar Jog, 1956/6. 171. o.

bíróság észleli a három legsúlyosabb eljárási hibát, de látja azt is, hogy időközben beállt a súlyosítási tilalom, akkor ne kasszációs végzést kelljen hoznia, hanem lépéseket kelljen tennie a törvényességi óvás felé (ezáltal legalább két lépcsőfokot ki lehetett volna kerülni)[70]. Ezt a megoldási módot viszont NEMÉNYI vitatta, aki szerint „a bíró rugalmassága soha nem jelenthet egyet a szocialista törvényesség semmibe vevésével vagy akár csak alkalmi félretevésével”[71].

Mivel a Bp. 202. §-a csak relatív eljárási szabálysértések esetén adott mérlegelési lehetőséget a hatályon kívül helyezés tekintetében[72], ebből a contrario következik, hogy a többi esetben a hatályon kívül helyezés kötelező volt – és ezt a kifejezett törvényhozói akaratot a joggyakorlat sem írhatta át célszerűségi okokból. NEMÉNYI ezért megkülönböztetést tett az abszolút és relatív hatályon kívül helyezési okok között. Szerinte az abszolút eljárási szabálysértések esetén olyan alapvető jogsértést követett el az elsőfokú bíróság, hogy az annak alapján hozott ítélet érdemi rendelkezéseinek bármely okból való figyelembevétele eleve kizárt. A hatályon kívül helyezés már csak azért sem volt mellőzhető NEMÉNYI szerint, mert ha a másodfokú bíróság mellőzte volna a hatályon kívül helyezést az előbbi megfontolások alapján, akkor ezzel a terheltet megfosztották volna attól a jogától, hogy ügyét a hatáskörrel rendelkező bíróság döntse el. Eleve elzárták volna annak lehetőségét, hogy – mivel a reformatio in melius tilalma nem létezett ekkor sem – esetlegesen a hatáskörrel rendelkező elsőfokú bíróság úgy dönthessen, hogy nemhogy súlyosítani, hanem enyhíteni kell a nem hatáskörrel rendelkező korábbi elsőfokú bíróság ítéletén[73].

NEMÉNYI ezért tanulmányában leszögezte, hogy egyik szerzővel (JESZENSZKY, RADÓ, MOLNÁR) sem tud egyetérteni[74]. Azt ő is megállapította, hogy a másodfokú bíróság a hatáskör túllépése miatt történő hatályon kívül helyezés során nem tesz mást, mint amit az elsőfokú bíróságnak már a tárgyalás előkészítése során (áttétellel) meg kellett volna tennie[75]. Ebből azonban szerinte teljesen önkényes annak a következtetésnek a levonása, hogy az immáron magasabb hatáskörű bíróságnál induló eljárás nem megismételt eljárás. Sem az eljárási szabálysértésekre vonatkozó §-ok, sem a Bp. egyéb rendelkezései nem támasztották alá NEMÉNYI szerint azt a megállapítást, hogy a törvényhozó ki akarta volna venni a többi eljárási szabálysértés közül a hatáskör túllépését, és az lett volna a célja, hogy ebben az esetben ne megismételt eljárásról beszéljünk. Egyszerűen arról van szó – mondta NEMÉNYI –, hogy a törvény ebben a vonatkozásban hiányos[76].

A Legfelsőbb Bíróság – észlelve az új szabályozás hiányosságát – az LBbk. 118. sz. döntésében kimondta, hogy a reformatio in peius tilalma a jogintézmény jellegéből, céljából következően nemcsak a 209. § (1) bekezdésében megállapított esetre vonatkozott (tiltott a büntetés súlyosítása, ha a terheltet az elsőfokú bíróság elítéli), hanem arra is, ha a terheltet az elsőfokú bíróság felmentette. Ilyenkor tehát a súlyosítási tilalom beállta esetén nem lehetett

[70] JESZENSZKY Ferenc: A súlyosítási tilalom a fellebbezési eljárásban. Magyar Jog, 1956/1. 7. o.

[71] NEMÉNYI Béla: A súlyosítási tilalom érvényesülésének vitás kérdései (ún. „iudicium nullum”). Magyar Jog, 1956/6. 171. o.

[72] A 202. § f) pontja szerint akkor is hatályon kívül lehetett helyezni az elsőfokú ítéletet, ha az a)-e) pontok alá nem tartozó olyan eljárási szabálysértés történt, amely az ítéletre lényeges kihatással volt. Ilyennek kellett tekinteni különösen, ha a feleket törvényes jogaiktól a bírói eljárásban megfosztották vagy ezek gyakorlását korlátozták és ez az ügy helyes elbírálását akadályozta.

[73] NEMÉNYI Béla: A súlyosítási tilalom érvényesülésének vitás kérdései (ún. „iudicium nullum”). Magyar Jog, 1956/6. 171. o.

[74] NEMÉNYI Béla: A súlyosítási tilalom érvényesülésének vitás kérdései (ún. „iudicium nullum”). Magyar Jog, 1956/6. 170. o.

[75] Ez azért ennyire egyértelműen nem jelenthető ki, hiszen a tárgyaláson is felmerülhettek olyan új bizonyítékok, amelyek a magasabb szintű bíróság hatáskörét (illetékességét) alapozták meg.

[76] NEMÉNYI Béla: A súlyosítási tilalom érvényesülésének vitás kérdései (ún. „iudicium nullum”). Magyar Jog, 1956/6. 171. o.

másodfokon az elsőfokon felmentett vádlottat elítélni. Ez megfelelően irányadó volt a 209. § (2) bekezdésére is, azaz a megismételt eljárásban az ott írt feltételek esetén el lehetett ítélni azt a terheltet (és büntetést is lehet vele szemben kiszabni), akit az elsőfokú bíróság felmentett, akkor is, ha ezen döntés ellen csak a terhelt javára nyújtottak be fellebbezést.

Az elsőfokon felmentett vádlott bűnösségének megállapíthatóságával kapcsolatban – a korabeli szankciórendszerből adódó – érdekes problémát vetett fel JESZENSZKY[77]. Adott esetben a vádlottat elsőfokon elmebetegsége miatt biztonsági őrizetbe helyezték. A vádlott fellebbezett az elmebetegség megállapítása miatt, és ezt követően a másodfokú bíróság kasszációs végzést hozott. A megismételt elsőfokú eljárásban megállapították, hogy a terhelt egyáltalán nem elmebeteg. Kérdéses volt, hogy megállapítható-e a terhelt bűnössége (hiszen beállt a súlyosítási tilalom), vagy továbbra is felmentő ítéletet kell hozni, miközben annak immáron semmilyen oka nem állt fenn. Nyilvánvalóan ma ez a kérdés nem merül fel, hiszen a megalapozatlanság miatti hatályon kívül helyezés esetén az új eljárásban felmerült új bizonyítékok „törlik” a súlyosítási tilalmat, de 1956-ban ez élő probléma volt.

MÓRA a következőképpen foglalta össze az 1951-es Bp. súlyosítási tilalomra vonatkozó rendelkezéseit az 1954-es Bpn. módosításai után[78]:

	A másodfokú bíróság jogköre	**A megismételt eljárásban az elsőfokú bíróság jogköre**
A terhelt terhére benyújtott fellebbezés (óvás) esetén (209. § (1) bekezdés)	• maga nem súlyosíthat • a büntetés súlyosítása céljából hatályon kívül helyezhet	• hatályon kívül helyezés után súlyosíthat
A terhelt terhére benyújtott fellebbezés (óvás) hiányában (209. § (2) bekezdés)	• maga nem súlyosíthat • e célból hatályon kívül sem helyezhet	• hatályon kívül helyezés után változatlan tényállás mellett nem súlyosíthat • hatályon kívül helyezés után újabb ténymegállapítás esetén súlyosíthat

Azt JESZENSZKY is kifejezetten hangsúlyozta, hogy maga a másodfokú bíróság egyáltalán nem szabhatott ki súlyosabb büntetést, illetőleg súlyosabb büntetés kiszabása végett is csak akkor hozhatott kasszációs végzést az 1951-es Bp. alapján, ha a súlyosítási tilalom nem állt be. Az 1954-es Bpn. után tehát a súlyosítási tilalom abszolút volt a másodfokú, és relatív az elsőfokú bíróság tekintetében[79].

A terhelt terhére bejelentett fellebbezésnek a Legfelsőbb Bíróság szerint minden olyan fellebbezést kellett tekinteni, amely a vádlottra nézve hátrányosabb rendelkezést célzott, kivéve, ha csak a polgári jogi igényre vagy a bűnügyi költségre vonatkozó rendelkezést támadták meg. Kétség esetén a bejelentett fellebbezést a vádlott javára bejelentettnek kellett tekinteni (LBbk. 30. utasítás). A terhelt javára felmentő ítélet esetén is lehetett helye fellebbezésnek az ítélet indokolása ellen vagy eljárási okból. MOLNÁR szerint, ha olyan eljárási szabály miatt jelentettek be fellebbezést, amely a terhelt érdekét szolgálta, akkor azt a terhelt javára bejelentettnek kellett tekinteni[80].

[77] JESZENSZKY Ferenc: A súlyosítási tilalom a fellebbezési eljárásban. Magyar Jog, 1956/1. 7-8. o.
[78] MÓRA Mihály: A magyar büntető eljárási jog. Budapest, 1961. 456. o.
[79] JESZENSZKY Ferenc: A súlyosítási tilalom a fellebbezési eljárásban. Magyar Jog, 1956/1. 5. o.
[80] MOLNÁR László: A büntető perrendtartás kommentárja. Budapest, 1957. 566. o.

A szankciók egymáshoz képesti súlyát a törvény vagy annak indokolás sem határozta meg. A Legfelsőbb Bíróság által kimunkált joggyakorlat nem a mai általános objektív értékelésnek, hanem a konkrét individuális értékelés elvének felelt meg. Míg az előző elv alapján a törvény vagy jogszabály kifejezett rendelkezése előre meghatározza az egyes szankciók súlyosságát, addig a Legfelsőbb Bíróság korabeli eseti döntéseiből az következett, hogy a konkrét individuális értékelés elvének megfelelően mindig a büntetések együttes hatását kellett vizsgálni (LBbk. 36. sz. (2) bekezdés). Így egyedi esetben a Legfelsőbb Bíróság úgy ítélte meg, hogy a felfüggesztett börtönbüntetés enyhébb szankció, mint a (végrehajtandó) javító-nevelő munka, a kérdést ugyanis a legfelsőbb bírói fórum szerint soha nem az eredménytelenség, hanem a próbaidő sikeres eltelte szempontjából kellett vizsgálni. Ennek a szemléletnek felelt meg az LBbk. 37. sz. döntés is, miszerint a rövidebb tartamú, de végrehajtandó börtönbüntetést mindenképpen súlyosabbnak kellett tekinteni, mint a hosszabb tartamú, de felfüggesztett börtönt. A Legfelsőbb Bíróság azt mondta, hogy a felfüggesztett büntetés alkalmazásának éppen az a feltételezés az alapja, hogy a büntetést nem fogják végrehajtani (ha nem így lenne, akkor a bíróság már eleve végrehajtandó börtönbüntetést szabott volna ki), azaz a felfüggesztésnek megfelelő nevelő hatása lesz. Ugyanakkor, ha a felfüggesztett börtönbüntetéssel egyidejűleg végrehajtandó pénzbüntetést is alkalmaztak, akkor már együttesen kellett vizsgálni, hogy e két büntetésnek, avagy a javító-nevelő munkának volt-e a konkrét ügyben a terheltre hátrányosabb következménye (LBbk. 6/1954. sz. jegyzőkönyv 25. pont; LBbk. 36. sz. (2) bekezdés.). A végrehajtandó pénzbüntetést viszont súlyosabb büntetésnek tartották, mint a felfüggesztett börtönt (LBbk. 109.).

Az már a kor kissé egyoldalú büntetőjogi szemléletét tükrözte, hogy az LBbk. 35. pontja szerint a súlyosítási tilalom nem volt akadálya annak, hogy a másodfokú bíróság a börtönbüntetés felfüggesztését mellőzze és elrendelje annak végrehajtását, noha a terhelt terhére nem jelentettek be fellebbezést. A kicsit erőltetett értelmezés szerint ez az intézkedés nem a konkrét ügyben kiszabott büntetés súlyosítását jelentette, hanem az elítéltetéshez fűződő külön jogkövetkezmény, amely nem lehet mérlegelés tárgya[81]. Azért „gyakorlati okokból” azt javasolta a Legfelsőbb Bíróság, hogy ilyen esetben a másodfokú bíróság ne mellőzze a felfüggesztésre vonatkozó rendelkezést, hanem kasszációs végzést hozzon, amelyben felhívja a megismételt eljárás során eljáró elsőfokú bíróságot a börtönbüntetés végrehajtásának elrendelésére.

A súlyosítási tilalom kizárta, hogy (a terhelt terhére bejelentett fellebbezés hiányában) a másodfokú bíróság utólagos összbüntetésbe foglalással szabjon ki súlyosabb (össz)büntetést, ami azt eredményezte, hogy a súlyosítási tilalom éppen a terhelt érdekével ellentétes hatást fejtett ki. Ahelyett, hogy az elsőfokon kiszabott büntetését egy másik, időközben jogerőssé vált büntetésével összbüntetésbe foglalva egy, a két büntetés össztartamánál enyhébb büntetést kapott volna, a súlyosítási tilalomra hivatkozással erre nem volt mód, és a két büntetést teljes tartamában le kellett töltenie (LBbk. 8/1954. sz. jegyzőkönyv 11. pont.).

A súlyosítási tilalom kizárta az elsőfokon nem alkalmazott mellékbüntetés alkalmazását is. Ezeknek a mellékbüntetéseknek (ekkoriban ilyen volt az egyes jogoktól, továbbá foglalkozástól eltiltás, valamint a kiutasítás) a jellege MOLNÁR szerint (összemérhetetlenségüknél fogva) kizárta az olyan megállapítás vitathatatlanságát, hogy a főbüntetés csökkentése vagy felfüggesztése folytán a mellékbüntetés alkalmazása ellenére a büntetés összhatásában enyhébb[82]. Ugyanakkor az elsőfokú bíróság által elmulasztott elkobzás és elkobzás alá eső értéket helyettesítő fizetési kötelezettség megállapítását a

[81] Ilyen indokok mellett viszont érthetetlen, hogy miért volt enyhébb a felfüggesztett börtön a javító-nevelő munkánál?
[82] MOLNÁR László: A büntető perrendtartás kommentárja. Budapest, 1957. 618-619. o.

súlyosítási tilalom nem zárta ki (LBbk. 138. sz. állásfoglalás).

1.3.2.3. Az 1958-as Bpn. hatása a súlyosítási tilalomra

Szintén lényeges kérdésekben módosította az 1951-es Bp-t az 1958. évi 16. sz. törvényerejű rendelet (1958-as Bpn.). Mivel a novella anyagi jogszabálysértés esetén a másodfokú bíróságnak reformatórius jogkört biztosított, ezért ezzel összhangba kellett hozni a súlyosítási tilalomra vonatkozó rendelkezéseket is. Az 1958-as Bpn. főszabálya is a súlyosítási tilalom érvényesülése volt, azonban a tilalom gyengült. Maga a másodfokú bíróság is megkapta a terhelt terhére való megváltoztatás jogát, ha az elsőfokú ítélet ellen a terhelt terhére fellebbezést jelentettek be. A megismételt eljárásban is gyengülés figyelhető meg, hiszen további okok esetén is lehetőség nyílt a súlyosításra akkor is, ha az alap elsőfokú eljárásban nem nyújtottak be a terhelt terhére fellebbezést. A Legfelsőbb Bíróság XVII. sz. Büntető Elvi Döntése alapján ugyanis az 1958-as Bpn. úgy módosította az 1951-es Bp-t., hogy a megismételt eljárásban a legsúlyosabb abszolút eljárási szabálysértések esetén sem érvényesült a súlyosítási tilalom, azaz, ha

- a bíróság nem volt törvényesen megalakítva;
- ha az ítélet meghozatalában a törvény szerint kizárt vagy olyan bíró vett részt, aki nem volt mindvégig jelen a tárgyaláson;
- a bíróság hatáskörét túllépte[83], illetőleg hatáskörébe tartozó ügyet ahhoz nem tartozónak nyilvánított, vagy jogszabálynak a kizárólagos illetékességre vonatkozó rendelkezését sértette meg (1951-es Bp. 202. § a)-c) pont).

Az 1958-as Bpn. már kifejezetten kimondta, hogy a felmentett terhelt bűnösségének megállapítását is megakadályozza a súlyosítási tilalom. A terhelt terhére bejelentett fellebbezésnek pedig minden olyan fellebbezést tekintett, amely a terheltre nézve büntetőjogi kérdésben bármilyen vonatkozásban (pl. súlyosabb minősítés, mellékbüntetés kiszabása, vö. LBbk. 316. sz.; BH 1959/5.) hátrányosabb rendelkezést célzott.

MÓRA az 1958-as Bpn. fellebbezési rendszerében érvényesülő súlyosítási tilalmat az alábbiak szerint foglalta táblázatba[84]:

	A másodfokú bíróság jogköre	**A megismételt eljárásban az elsőfokú bíróság jogköre**
A terhelt terhére benyújtott fellebbezés (óvás) esetén (209. § (1) bekezdés)	• maga is súlyosíthat (204. § (2) bek.)	• hatályon kívül helyezés után súlyosíthat (209. § (1) bek.)
A terhelt terhére benyújtott fellebbezés (óvás) hiányában (209. § (2) bekezdés)	• maga nem súlyosíthat (204. § (2) bek.)	• hatályon kívül helyezés után súlyosíthat, ha új bizonyítékok alapján megállapított új tények folytán a terhelt más vagy súlyosabban minősülő bűncselekménye miatt lényegesen súlyosabb büntetést kell kiszabni rá • a három legsúlyosabb abszolút

[83] Ha viszont az új elsőfokú eljárásban megállapítják, hogy az alapügyben eljárt elsőfokú bíróság mégsem lépte túl hatáskörét, akkor már érvényesült a súlyosítási tilalom (BH 1959/6.).
[84] MÓRA Mihály: A magyar büntető eljárási jog. Budapest, 1961. 459. o.

		eljárási szabálysértés alapján történt hatályon kívül helyezés esetén szabadon súlyosíthat (209. § (2) bek.)

Érdekes problémát vetett fel NAGY, amikor arra a következtetésre jutott, hogy a súlyosítási tilalom nem jelent „helybenhagyási tilalmat” vagy „enyhítési kötelezettséget”. Ha tehát az elsőfokú bíróság a vádlott büntetőjogi felelősségét több vádpontban is kimondja, és ez ellen az ítélet ellen csak a vádlott javára jelentenek be fellebbezést, akkor a másodfokú bíróságnak akkor sem kell az elsőfokú bíróság által kiszabott szankciót enyhíteni, ha a fellebbezés eredményes és a vádlottat egyes vádpont(ok) alól felmenti vagy vele szemben az eljárást megszünteti[85].

1.3.3. A súlyosítási tilalom 1962-1973. között

Az 1962-es Be. a 264. §-ában (először a magyar büntető perjogban) külön alcím alatt szabályozta a súlyosítási tilalmat. Ezen rendelkezés szerint (az 1958-as Bpn. által már megszilárdított szabályozásnak megfelelően) igen szigorú súlyosítási tilalom érvényesült a büntetőeljárásban: az elsőfokú bíróság által felmentett terhelt bűnösségét megállapítani, illetőleg bűnösnek kimondott terhelt büntetését súlyosítani akkor is csak a terhelt terhére bejelentett fellebbezés esetén lehetett, ha a másodfokú bíróság a tényállást kiegészítette vagy helyesbítette. Ennek a súlyosítási tilalomnak tehát MOLNÁR szerint[86] három előfeltétele volt:

- a vádlott terhére bejelentett fellebbezés hiánya;
- a vádlott javára szóló lényeges (az elsőfokú bíróság által elkövetett) anyagi jogszabálysértés;
- ne legyen szükség bizonyos okok miatti hatályon kívül helyezésre (a többi hatályon kívül helyezési okot a súlyosítási tilalom „háttérbe szorította”).

Ez a szabály élt a megismételt eljárásban is azzal, hogy ez a rendelkezés nem volt irányadó

- a három legsúlyosabb eljárási szabálysértés miatt történt hatályon kívül helyezés esetén (247. § (1) bekezdés a)-c) pont: a bíróság nem volt törvényesen megalakítva; az ítélet meghozatalában a törvény szerint kizárt vagy olyan bíró vett részt, aki nem volt mindvégig jelen a tárgyaláson; a bíróság hatáskörét túllépte, illetve hatáskörébe tartozó ügyet ahhoz nem tartozónak nyilvánított, vagy jogszabálynak a kizárólagos illetékességre vonatkozó rendelkezését sértette meg[87]);
- a „háromszoros nóvum”[88] esetén, azaz ha a megismételt eljárásban új bizonyítékok[89] merültek fel, és ezek alapján a bíróság olyan új tényeket[90] állapított meg, amelyek

[85] NAGY Lajos: Fellebbezés a büntetőperben. Budapest, 1960. 313. o.
[86] MOLNÁR István: A súlyosítási tilalom főbb kérdései a hatályos jogunkban. Magyar Jog, 1980/5. 425. o.
[87] A törvényes vád hiánya tehát nem minősült ilyen eljárási szabálysértésnek, ami feloldotta volna a súlyosítási tilalmat. Adott ügyben a Legfelsőbb Bíróság mégis úgy döntött, hogy ha magánvádló képviselte a vádat egy egyébként közvád alá eső ügyben, akkor ezt „úgy kellett tekinteni”, mintha az elsőfokú bíróság túllépte volna a hatáskörét, ezáltal ilyenkor sem érvényesült a megismételt eljárásban a súlyosítási tilalom (BH 4356). Ez a felfogás illett a kor szelleméhez, de semmiképpen nem tekinthető jogilag megalapozottnak.
[88] TREMMEL Flórián: Magyar büntetőeljárás. Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2001. 488. o.
[89] BARBARICS kiemeli, hogy a súlyosíthatóság alapja nem az új tény, hanem az új bizonyíték, azaz a „régi” bizonyíték alapján felmerülő új tény nem oldotta fel a súlyosítási tilalmat. BARBARICS Ferenc: A súlyosítási tilalom. Magyar Jog, 1968/7. 424. o.
[90] A többes szám használata („bizonyítékok”, „tények”) törvényszerkesztési hiba, hiszen nyilvánvalóan egy új, jelentős bizonyíték alapján is megállapítható pl. az emberölés alapesete helyett egy minősített eset, és ez is megalapozhatta a súlyosítást a megismételt eljárásban akkor is, ha az alap elsőfokú eljárásban a terhelt terhére

folytán súlyosabb minősítést kellett alkalmazni, vagy jelentős mértékben súlyosabb büntetést kellett kiszabni, avagy – ha az ügyész vagy a magánvádló a vádat kiterjesztette – a terhelt bűnösségét más bűncselekményben is meg kellett állapítani.

A BH 1959/6. sz. eseti döntés alapján az 1951-es Bp. alkalmazása során kialakult gyakorlatot a BJD 2248-as döntés nemhogy megszilárdította, hanem több tekintetben konkretizálta is. Eszerint, ha a megismételt eljárásban kiderült, hogy a bűncselekmény helyes minősítése esetén az alapügyben eljárt elsőfokú bíróság mégsem lépte túl hatáskörét, akkor hiába emiatt történt a hatályon kívül helyezés, ez nem oldotta fel a súlyosítási tilalmat. E tekintetben az is közömbös volt, hogy a megismételt eljárás során eljáró elsőfokú bíróság nem a korábbi elsőfokú bíróság által megállapítottal azonosan minősítette a bűncselekményt, ha az új, helyes minősítés szerint a korábban eljárt elsőfokú bíróság nem lépte túl hatáskörét[91].

A „háromszoros nóvum” az 1954-es Bpn-t követően még csak „kétszeres nóvum” volt, mivel akkor még a törvény nem követelte meg, hogy az új tényeket az újból eljáró elsőfokú bíróság új bizonyítékok alapján állapítsa meg. Már az 1958-as Bpn. is megváltoztatta ezt a rendelkezést, és az 1962-es Be. már ennek megfelelően „háromszoros nóvumot” követelt meg a súlyosítási tilalom feloldásához. Ennek oka egyébként az volt, hogy a perújításhoz is új bizonyítékra volt szükség, és ez a kivétel a súlyosítási tilalom alól éppen a feleslegesen elhúzódó perújítást megelőzendő került a Be. szövegébe. A „háromszoros nóvum” alapján vádkiterjesztésre csak akkor volt szükség, ha az újabb ténymegállapítás alapján anyagi halmazatban álló újabb bűncselekményt kellett megállapítani. Ha tehát az újabb ténymegállapítás csak az alaki halmazatot alapozta meg, akkor nem kellett emiatt külön a vádat kiterjeszteni és szabadon lehetett súlyosítani[92]. BARBARICS szerint viszont az így megállapított alaki halmazat esetén a súlyosítási tilalom tovább érvényesült[93].

Az „új bizonyíték” fogalmát egyesek tágabban, mások szűkebben határozták meg. Utóbbiak közé tartozott BARBARICS is, aki szerint még akkor sem lehetett új bizonyítékról beszélni, ha az elsőfokú bíróság elutasított egy bizonyítási indítványt, majd a megismételt eljárásban mégis sor kerül a korábban elutasított bizonyításra, és ennek eredményeképpen vettek fel egy olyan új bizonyítékot, amely alapján új tényt kellett megállapítani. Ennek oka szerinte, hogy olyan körülményekről van szó, amelyekről a bíróság egyszer már állást foglalt. Ezzel kissé ellentmondva ugyanakkor megállapította, hogy a BJD 3500. alapján új bizonyítéknak kellett tekinteni az alapügyben objektív okokból ki nem hallgatott tanú vallomását, sőt az alapügyben kihallgatott tanúnak a más tényekre tett vallomását is[94].

A megismételt eljárás során a súlyosítási tilalom az előzőleg elsőfokon kiszabott büntetéshez képest élt[95]. MOLNÁR szerint ismételt hatályon kívül helyezés esetén szintén az „első ízben” kiszabott büntetéshez (elítéléshez) képest állt be a súlyosítási tilalom[96], amit

---

nem jelentettek be fellebbezést.

[91] Adott ügyben az elsőfokú bíróság súlyos testi sértésért 5 hónapi szabadságvesztést szabott ki. Az ítélet ellen csak a védelem fellebbezett, de a megyei bíróság megállapította, hogy felmerült az iratok alapján az emberölés kísérletének megállapíthatósága. A kasszációs végzésben ezért elrendelte, hogy az ügyet a megismételt eljárás során a megyei bíróság bírálja el elsőfokon. A megyei bíróság ki is mondta a vádlott bűnösségét emberölés kísérletében, és ezért a büntetést jelentősen súlyosította arra tekintettel, hogy a súlyosítási tilalom a hatáskör túllépése miatt nem állt be. A megyei bíróság ítélete ellen a védelem fellebbezett enyhítésért és a Legfelsőbb Bíróság mint másodfokú bíróság megállapította, hogy a helyes minősítés mégiscsak a súlyos testi sértés. Így az elsőként eljárt elsőfokú bíróság mégsem lépte túl hatáskörét, ezáltal beállt a súlyosítási tilalom, így a Legfelsőbb Bíróság mint (második) másodfokú bíróság nem léphetett túl az elsőként kiszabott 5 hónapi szabadságvesztésen.

[92] JÁSZAI Dezső (szerk.): A büntető eljárás kommentárja. Második kötet. KJK, Budapest, 1967. 1246. o.

[93] BARBARICS Ferenc: A súlyosítási tilalom. Magyar Jog, 1968/7. 425. o.

[94] BARBARICS Ferenc: A súlyosítási tilalom. Magyar Jog, 1968/7. 425. o.

[95] BARBARICS Ferenc: A súlyosítási tilalom. Magyar Jog, 1968/7. 425. o.

[96] JÁSZAI Dezső (szerk.): A büntető eljárás kommentárja. Második kötet. KJK, Budapest, 1967. 1236. o.

annyival kiegészítenénk, hogy a többszöri hatályon kívül helyezés esetén mindegyik elsőfokú ítélettel kapcsolatban benyújtott fellebbezést vizsgálni kellett, hogy azok alapján beállt-e a súlyosítási tilalom. Nem érvényesült ugyanakkor a súlyosítási tilalom az 1962-es Be. szerint, ha a kasszációra a törvényességi óvás folytán került sor (BJD 2303.).

A teljes revízió elvéből következően, ha a terhelt terhére bejelentettek fellebbezést, akkor ennek a fellebbezésnek a konkrét tartalma már nem kötötte a másodfokú bíróságot. Azaz, ha az ügyész pl. csak a súlyosabb minősítés végett jelentett be a terhelt terhére fellebbezést, de az elsőfokon kiszabott büntetés mértékét megfelelőnek tartotta, a másodfokú bíróság kiszabhatott súlyosabb büntetést (BK 316.; BK 418.). Ugyanígy: ha a terheltet több bűncselekmény miatt ítélték el, és az ügyész csak az egyik miatt (esetleg éppen egy felmentő vagy eljárást megszüntető rendelkezés miatt) nyújtott be fellebbezést, akkor a másodfokú bíróság a fellebbezéssel nem érintett bűncselekményeket is górcső alá vette a teljes felülbírálati kötelezettsége miatt, és akár a terhelt terhére benyújtott fellebbezéssel nem érintett bűncselekmények minősítését is súlyosíthatta, és a büntetés súlyosítására is sor kerülhetett stb. (Legfelsőbb Bíróság bk. 316. sz. állásfoglalása, BJD 2243). Mindezek a szabályok érvényesek voltak a megismételt eljárásra is[97].

A Legfelsőbb Bíróság bk. 35. sz. (az 1951-es Bp-vel összefüggésben már citált) állásfoglalásának rendelkezését sajnálatos módon az 1962-es Be-vel kapcsolatos joggyakorlat is átvette, azaz az 1962-es Be. alapján sem volt akadálya annak, hogy a súlyosítási tilalom beállta ellenére a másodfokú bíróság mellőzze a szabadságvesztés végrehajtásának felfüggesztésére vonatkozó rendelkezést.

A súlyosítási tilalom érvényességi területével kapcsolatosan MOLNÁR kifejtette azt a ma is irányadó nézetet, miszerint a súlyosítási tilalom nem volt egyenlő a terheltre nézve hátrányosabb határozat meghozatalának tilalmával[98]. Azaz, a súlyosítási tilalom csak azt zárta ki, hogy az elsőfokon felmentett[99] terhelt bűnösségét állapítsák meg, illetőleg az elsőfokon elítélt terhelttel szemben alkalmazott szankciót súlyosítsák. Nem akadályozta tehát a súlyosítási tilalom MOLNÁR szerint[100]

- a súlyosabb minősítést (BJD 2247)[101];
- az elkobzást és az azt helyettesítő egyenérték fizetésére kötelezés kimondását (Legfelsőbb Bíróság bk. 138. sz. állásfoglalás);
- a feltételes szabadságra bocsátás kizárását vagy korlátozását (Legfelsőbb Bíróság bk. 148. sz. állásfoglalás);
- a kényszer-elvonó kezelés alkalmazását (BJD 339.)[102];
- a kényszergyógykezelés elrendelését (Legfelsőbb Bíróság bk. 417. sz.

[97] JÁSZAI Dezső (szerk.): A büntető eljárás kommentárja. Második kötet. KJK, Budapest, 1967. 1237. o.

[98] A törvényességi óvásnál már úgy fogalmazott az 1962-es Be., hogy a terhelt számára hátrányosabb rendelkezést nem lehetett hozni, tehát ott tágabban érvényesült a súlyosítási tilalom. JÁSZAI Dezső (szerk.): A büntető eljárás kommentárja. Második kötet. KJK, Budapest, 1967. 1237. o.

[99] A Legfelsőbb Bíróság bk. 315. sz. állásfoglalása szerint a felmentéssel egy tekintet alá esett az eljárás megszüntetése.

[100] JÁSZAI Dezső (szerk.): A büntető eljárás kommentárja. Második kötet. KJK, Budapest, 1967. 1237-1239. o.

[101] Adott esetben az elsőfokú bíróság a terhelt bűnösségét könnyű testi sértésben mondta ki. Az ítélet ellen csak a terhelt és védője fellebbezett. A másodfokú bíróság a tényállás kiegészítése és helyesbítése mellett megállapította, hogy a terhelt cselekményének helyes minősítése akkori szóhasználattal erőszakos nemi közösülés kísérlete, emellett a vádlottat az elsőfokon kiszabott büntetésre ítélte. Ha a súlyosabb minősítés mellett a büntetés törvénysértően enyhévé vált volna, akkor törvényességi óvással lehetett volna élni.

[102] Tehát az 1962-es Be. nem tiltotta, hogy a másodfokú bíróság olyan új intézkedést alkalmazzon, amelyet az elsőfokú bíróság nem alkalmazott, még akkor sem, ha egyébként beállt a súlyosítási tilalom.

állásfoglalás)[103];

- annak kimondását, hogy a terhelt nem esik kegyelem alá (BJD 2167)[104];
- a büntetett előélethez fűződő hátrányok alóli mentesítés (rehabilitáció) elhagyását ;
- az előzetes fogvatartásnak a terheltre nézve hátrányosabb beszámítását (Legfelsőbb Bíróság bk. 418. sz. állásfoglalás);
- valamint minden olyan rendelkezést, amely nem tartozik a bűnösség megállapításának és a büntetés kiszabásának a körébe.

A súlyosabb minősítést így akkoriban sem akadályozta meg a súlyosítási tilalom beállta. JESZENSZKY szerint ugyanakkor ez mégis komoly problémákat vethetett fel, hiszen az ugyanolyan (vagy alacsonyabb) mértékű büntetés mellett megállapított súlyosabb minősítés esetén jelentős hátrányok érhetik a terheltet, pl. megalapozhatja ez egy későbbi bűncselekmény tekintetében a visszaesést vagy bűnismétlést, kizárhatja a terheltet egy későbbi kegyelmi rendelkezés hatálya alól, és nyíltan törvénysértőnek nevezheti a jogerős szankciót stb.[105]

Azt, hogy mi minősül a terhelt terhére bejelentett fellebbezésnek, a Legfelsőbb Bíróság bk. 418. sz. állásfoglalása igyekezett meghatározni. Az állásfoglalás szerint a terhelt terhére bejelentettnek minősült minden olyan fellebbezés, amely a bűnösség, a minősítés vagy a büntetés kiszabása vonatkozásában hátrányosabb rendelkezést célzott[106]. A minősítésre irányuló fellebbezés akkor minősült súlyosabb minősítésre irányulónak, ha a fellebbezéssel célzott minősítés büntetési tételkerete magasabb volt. Ez irányadó volt akkor is, ha a büntetési tétel felső határa ugyan mindkét bűncselekmény esetén azonos volt, de a célzott minősítésnél az alsó határt a törvény magasabban állapította meg[107]. E tekintetben tehát – a kor szellemével ellentétesen – nem számított, hogy esetleg az ügyész szerint helyes minősítés alapján a társadalmi tulajdon elleni bűncselekmény volt megállapítható, és az sem, hogy – noha az új minősítés büntetési tétele nem magasabb, mint az elsőfokú bíróság által megállapított bűncselekményé – a helyes minősítés esetén a terhelt visszaesőnek minősült volna (BH 3125.). A súlyosabb büntetésre irányuló ügyészi fellebbezéssel kapcsolatosan pedig a Legfelsőbb Bíróság kifejtette, hogy a felfüggesztett szabadságvesztés helyett annak tartamát a kétszeresnél nagyobb mértékben meghaladó javító-nevelő munkát indítványozó ügyészi fellebbezést a terhelt terhére bejelentettnek kellett tekinteni, mivel ilyen büntetés kiszabására a súlyosítási tilalom beállta esetén sem lett volna lehetőség (BH 4317.).

Az egységes jogalkalmazás elvéből vonta le BARBARICS azt a következtetést, hogy nincsen részben a terhelt terhére, részben a terhelt javára bejelentett fellebbezés, azaz, ha az ügyész a vád tárgyává tett valamelyik bűncselekmény miatt a terhelt terhére jelentette be fellebbezését, akkor az az összes többi elítélésre is vonatkozott (a felmentés esetén a

---

[103] Kényszergyógykezelést a másodfokú bíróság szabadon elrendelhetett, tekintet nélkül arra, hogy az elsőfokú bíróság elítélte vagy felmentette a terheltet, illetőleg az elsőfokú ítélet ellen jelentettek-e be a terhelt terhére fellebbezést. BARBARICS Ferenc: A súlyosítási tilalom. Magyar Jog, 1968/7. 423. o.

[104] A közkegyelemre vonatkozó megállapítások ugyanis csak deklaratív jellegűek, ezért a bíróság a téves döntését a jogerő után is megváltoztathatta volna. BARBARICS Ferenc: A súlyosítási tilalom. Magyar Jog, 1968/7. 424. o.

[105] JESZENSZKY Ferenc: A súlyosítási tilalom a fellebbezési eljárásban. Magyar Jog, 1956/1. 6. o.

[106] De kizárólag a feltételes szabadságra bocsátás korlátozása vagy kizárása végett bejelentett fellebbezés nem minősült a terhelt terhére bejelentetnek (Legfelsőbb Bíróság bk. 418. sz. állásfoglalás II. pont.). Ugyanezt erősítette meg a Legfelsőbb Bíróság büntető és katonai kollégiumának 397. sz. állásfoglalása, amely szerint a feltételes szabadság korlátozása illetve kizárása nem büntetéskiszabási, hanem büntetés-végrehajtási rendelkezés, ezért azt nem érintette a súlyosítási tilalom.

[107] MOLNÁR István: A súlyosítási tilalom főbb kérdései a hatályos jogunkban. Magyar Jog, 1980/5. 427. o.

részjogerő megakadályozhatta a felülbírálatot)[108].

MOLNÁR álláspontja szerint a súlyosabb minősítésre irányuló fellebbezést külön a terhelt terhére való bejelentettnek való tekintése teljesen felesleges jogi szabályozás volt, mivel az önmagában a súlyosabb minősítés végett bejelentett fellebbezésnek nincs önálló jogi tárgya, hiszen a minősítés amúgyis szabadon változtatható[109]. Ha pedig az ügyész úgy látta, hogy a súlyosabb minősítés miatt súlyosabb szankció szükséges, akkor ezt úgyis bejelentette a fellebbezéskor. A súlyosabb minősítés végett bejelentett fellebbezés egyébként (attól függően, hogy tartalma alapján mire irányult) a bűnösség megállapítására, vagy a büntetés súlyosítására irányuló fellebbezés jogi sorsát osztotta.

A Legfelsőbb Bíróság bk. 30. sz. állásfoglalása még úgy fogalmazott, hogy minden, a terhelt számára hátrányosabb rendelkezést célzó fellebbezést a terhelt terhére bejelentettnek kellett tekinteni. Az 1962-es Be. rendelkezéseivel azonban ez a szabály már nem volt fenntartható. Éppen ezért is mondta ki a Legfelsőbb Bíróság bk. 418. sz. állásfoglalása, hogy a bűnösség, a minősítés vagy a büntetés kiszabása vonatkozásában hátrányosabb rendelkezést nem célzó ügyészi fellebbezések (pl. elkobzás, vagyoni előny fizetésére kötelezés, előzetes letartóztatás (csak kisebb tartamban) beszámítása, a feltételes szabadság korlátozása vagy kizárása, a feltételes szabadság megszüntetése stb.) nem minősültek a terhelt terhére bejelentett fellebbezésnek. Kétség esetén pedig a fellebbezést nem lehetett a terhelt terhére bejelentettnek tekinteni. A bírói gyakorlat szerint ilyen kétséges eset volt pl., ha azonos büntetési tétellel fenyegetett más bűncselekmény megállapítására irányult a fellebbezés (BH 3125.), vagy ha a fellebbezés csupán azt kifogásolta, hogy az elsőfokú bíróság végzéssel (és nem ítélettel) döntött (BJD 2250.).

A Legfelsőbb Bíróság bk. 391. sz. állásfoglalása részletezte, hogy mi minősült súlyosabb szankciónak, illetőleg azt, hogy további mellékbüntetés alkalmazása sérti-e a súlyosítási tilalmat. Ezáltal az 1951-es Bp. konkrét individuális értékelési rendszerét felváltotta a ma is meglévő (bár KIRÁLY szerint a bírói gyakorlat alapján megkérdőjelezhető[110]) általános objektív értékelés. Eszerint a súlyosítási tilalom folytán a másodfokú bíróság a terhelt terhére benyújtott fellebbezés (óvás) hiányában

- a szabadságvesztés helyett javító-nevelő munkát vagy pénzbüntetést, a javító nevelő munka helyett pénzbüntetést alkalmazhatott (fordítva nem!);
- végrehajtandó pénzbüntetés vagy javító-nevelő munka helyett felfüggesztett szabadságvesztést nem szabhatott ki (ezzel az LBbk. 37. sz. döntés korábban bírált rendelkezése hatályon kívül került);
- felfüggesztett szabadságvesztés helyett rövidebb tartamú végrehajtandó szabadságvesztés sem volt kiszabható[111];
- végrehajtandó szabadságvesztés helyett hosszabb tartamú, de felfüggesztett

[108] BARBARICS Ferenc: A súlyosítási tilalom. Magyar Jog, 1968/7. 424. o.

[109] MOLNÁR István: A súlyosítási tilalom főbb kérdései a hatályos jogunkban. Magyar Jog, 1980/5. 427. o.

[110] KIRÁLY szerint a bírói gyakorlat ma is az, hogy a súlyosítási tilalom szempontjából nemcsak a büntetés kiszabásának időpontjában jelentkező közvetlen hátrányt kell értékelni, hanem az ítélet távlati következményeire (elévülés, mentesítés, visszaesés, feltételes szabadság) is tekintettel kell lenni. KIRÁLY Tibor: Büntetőeljárási jog. Osiris, Budapest, 2000. 474. o.

[111] BARBARICS szerint a szabadságvesztés felfüggesztése vagy végrehajthatósága pusztán végrehajtási kérdés, az elítéltetéshez fűződő külön jogi következmény (és nem a büntetés súlyosságának kérdése), ezért szerinte akkor is engedélyezni kellett volna a felfüggesztett szabadságvesztés végrehajtásának másodfokon való elrendelését, ha az elsőfokú ítélet ellen egyébként a terhelt terhére nem fellebbeztek. A szerző a gondolatmenetet továbbvitte, és megállapította, hogy a felfüggesztett szabadságvesztés végrehajtása végett bejelentett fellebbezést nem lehet a terhelt terhére bejelentett fellebbezésnek tekinteni. BARBARICS Ferenc: A súlyosítási tilalom. Magyar Jog, 1968/7. 423-424. o.

szabadságvesztést nem lehetett kiszabni (ez is a korábban említett konkrét individuális szemlélet tagadását jelentette);

- a végrehajtandó vagy felfüggesztett szabadságvesztés helyett alkalmazott javító-nevelő munka tartama nem lehetett több, mint a korábbi szabadságvesztés tartamának kétszerese (mivel az akkor hatályos Btk. 44. § (2) bekezdése szerint, ha a javító-nevelő munkát szabadságvesztésre kellett átváltoztatni, akkor két napi javító-nevelő munkának egy napi szabadságvesztés felelt meg);
- felfüggesztett pénzbüntetést nem követhetett annál kisebb összegű, de végrehajtandó pénzbüntetés,
- végrehajtandó pénzbüntetés helyett hosszabb tartamú, de felfüggesztett pénzbüntetést sem lehetett kiszabni;
- új mellékbüntetést csak egy esetben alkalmazhatott a másodfokú bíróság: az elsőfokon nem alkalmazott pénzmellékbüntetést kiszabhatta, ha ezzel egyidejűleg mérsékelte vagy felfüggesztette a szabadságvesztés tartamát, és ezzel a kiszabott büntetések összhatása az elítélt életviszonyainak figyelembevétele mellett nem volt súlyosabb, mint az elsőfokon kiszabott büntetés (ezzel tehát részben azért megmaradt a konkrét individuális szemlélet);
- a pénzbüntetés átváltoztatási kulcsát nem lehetett úgy megváltoztatni, hogy ezzel a meg nem fizetés esetén hosszabb tartamú szabadságvesztést kelljen megállapítani (ugyanez vonatkozott a javító-nevelő munka pénzbüntetésre való átváltoztatása esetén az új pénzbüntetés átváltási kulcsára);
- javító-nevelő munkánál a bércsökkentés mértékét (százalékát) nem lehetett felemelni a javító-nevelő munka időtartamának meghagyása mellett.

Emellett az állásfoglalás azt is rögzítette, hogy halálbüntetés a terhelt terhére bejelentett fellebbezés hiányában magától értetődően nem volt kiszabható bármelyik más elsőfokon kiszabott büntetés helyett.

A főbüntetések súlyossági fokozatát a büntetési nemek belső tartalma, a velük járó következmények, a hozzájuk kapcsolódó hátrányok és kihatások (elévülés, rehabilitáció, visszaesőkénti minősítés, újabb büntetés felfüggeszthetőségének kizártsága, feltételes szabadságra bocsátás korlátozhatósága stb.) alapján állapította meg a Btk., amikor azok sorrendjét meghatározta. Ezért ez irányadó MOLNÁR szerint a súlyosítási tilalom szempontjából jelentőséggel bíró sorrendre is[112]. Azt, hogy a korábbi szabályozással ellentétben miért nem lehetett felfüggesztett szabadságvesztést kiszabni a végrehajtandó pénzbüntetés helyett, így indokolta:

- végrehajtandó pénzbüntetés esetén a törvény erejénél fogva a megfizetés napján beáll a mentesítés, míg felfüggesztett szabadságvesztésnél csak a próbaidő sikeres letelte után (és ez abban a korban jelentősen kihatott a munkaviszony létesítésére, illetőleg a meglévő munkaviszony megtartására);
- ha a szabadságvesztést utóbb végre kellett hajtani, akkor az esetleg időközben beállt mentesítés is hatályát vesztette;
- a szabadságvesztés a visszaesés szerinti súlyosabb minősítést is megalapozhatta;
- a feltételes szabadságra bocsáthatóságra és a szabadságvesztés végrehajtásának felfüggeszthetőségére is kihatással bírt, hogy pénzbüntetésre vagy felfüggesztett szabadságvesztésre ítélték-e korábban a terheltet stb.

A fellebbezéseket egyébként az ekkor irányadó szakirodalmi álláspont szerint[113]

[112] JÁSZAI Dezső (szerk.): A büntető eljárás kommentárja. Második kötet. KJK, Budapest, 1967. 1242-1243. o.
[113] MOLNÁR István: A súlyosítási tilalom főbb kérdései a hatályos jogunkban. Magyar Jog, 1980/5. 428. o.

tartalmuk és nem elnevezésük szerint kellett elbírálni. Ezért a névleg a vádlott javára bejelentett fellebbezés a tartalma alapján a vádlott terhére bejelentettnek is minősülhetett (így pl. ha az ügyész azt mondta, hogy a terhelt javára jelent be fellebbezést, és a végrehajtandó pénzbüntetés helyett felfüggesztett szabadságvesztés kiszabását indítványozta, akkor ez tartalmilag – a fentebb elmondottak alapján – a terhelt terhére bejelentett fellebbezésnek minősült, ezért akár az indítványban megjelöltnél súlyosabb büntetést – esetünkben akár végrehajtandó szabadságvesztést – is eredményezhetett). Ehhez hasonlóan a megalapozatlanság miatt bejelentett fellebbezést is tartalma alapján kellett elbírálni aszerint, hogy a megalapozatlanság kiküszöbölése esetén a vádlott terhére vagy javára változik-e a tényállás illetőleg annak jogi megítélése. A fellebbezést kétség esetén a vádlott javára bejelentettnek kellett tekinteni ugyan, de ez csak azt jelentette, hogy ha a fellebbezés tartalmából nem derül ki, hogy azt a terhelt javára vagy terhére jelentették-e be, akkor úgy kellett tekinteni, hogy nincs a terhelt terhére benyújtott fellebbezés. Ha viszont a jogosult mind a terhelt javára, mind annak terhére jelentett be fellebbezést (pl. az ügyész indítványozta a bűncselekmény súlyosabb minősítését, de azt is, hogy a másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság által kiszabott szabadságvesztés végrehajtását függessze fel), akkor már volt a terhelt terhére bejelentett fellebbezés, így nem volt gátja a másodfokú súlyosításnak. A már korábban a terhelt javára bejelentett fellebbezést később nem lehetett a terhelt terhére megváltoztatni, a fordított irányú változtatás viszont (a reformatio in melius tilalmának hiánya miatt) nem volt tiltott[114].

Ezzel kapcsolatosan sajátos álláspontot képviselt BARBARICS[115]. Szerinte szigorúan abból kellett kiindulni, hogy a fellebbezést tartalma szerint kell elbírálni. Így ha a perorvoslat bejelentésekor a perorvoslatot bejelentő ügyész nem jelöli meg pontosan a fellebbezés okát, akkor fel kell hívni arra, hogy jelölje meg, milyen célból jelentette be fellebbezését. A szerző példájában az elsőfokú bíróság mellett működő ügyész csak annyit jelentett be, hogy a terhelt terhére fellebbez, majd a másodfokú bíróság mellett működő ügyész a fellebbezést a terhelt javára tartotta fenn, de tartalmilag olyan indokolással, amely a terhelt terhére szóló fellebbezésnek minősült. A szerző szerint ilyenkor a tartalmi indokolás alapján lehetőség van a súlyosításra, noha a védelem számára egyértelmű, hogy a fellebbviteli bíróság mellett működő ügyész kifejezett nyilatkozatával megváltoztatta a fellebbezés irányát.

A javítóintézeti nevelés a személyi szabadság (jelentős) korlátozásával járt ugyan, de intézkedés volt és nem büntetés. Éppen ezért az elsőfokon megállapított javítóintézeti nevelés ellen a védelem nem fellebbezhetett annak érdekében, hogy a bíróság pénzbüntetést állapítson meg, és arra sem volt lehetőség, hogy a terhelt terhére bejelentett fellebbezés hiányában változtasson a másodfokú bíróság ilyen módon az elsőfokú ítéleten[116].

A részjogerő feloldásánál (a hatályos szabályozáshoz hasonlóan) már az 1962-es Be. sem engedett kivételt a súlyosítási tilalom alól. Azaz nem lehetett sem a legsúlyosabb eljárási szabálysértések, sem a háromszoros nóvum fennállása esetén olyan elsőfokon felmentett terhelt bűnösségét megállapítani, illetve elsőfokon elítélt terhelt büntetését súlyosítani, akivel szemben úgy helyezték hatályon kívül az elsőfokú ítéletet, hogy az ugyan jogerőre emelkedett, ám a másodfokú bíróság meglátása szerint a fellebbezéssel érintett terheltre vonatkozó okok miatt felmentésének, vele szemben az eljárás megszüntetésének, avagy a terhelt érdekeit sértő eljárási szabálysértés miatt a hatályon kívül helyezésnek volt helye. Ugyanígy lehetőség volt a részjogerő feloldására megalapozatlanság miatt is, ha a helyes tényállás megállapítása, illetve az ügy kellő felderítése a fellebbezéssel nem érintett terhelt felmentését, vagy vele szemben az eljárás megszüntetését eredményezhette (242. § (3)-(4)

[114] MOLNÁR István: A súlyosítási tilalom főbb kérdései a hatályos jogunkban. Magyar Jog, 1980/5. 428. o.
[115] BARBARICS Ferenc: A súlyosítási tilalom. Magyar Jog, 1968/7. 420-421. o.
[116] BARBARICS Ferenc: A súlyosítási tilalom. Magyar Jog, 1968/7. 422. o.

bek.). MOLNÁR szerint a részjogerő feloldásakor a súlyosítási tilalom abszolút érvényesülésének az indoka az volt, hogy az a terhelt, akivel szemben fellebbezés hiányában az elsőfokú ítélet jogerőre emelkedett, semmiképpen sem kerülhetett hátrányosabb helyzetbe azért, mert az ő érdekében a jogerős ítéleti rendelkezést a másodfokú bíróság hatályon kívül helyezte[117].

Az 1962-es Be. is kimondta, hogy perújítás esetén nem lehet a terhelt terhére megváltoztatni a jogerős ítéletet, ha a perújítást csak a terhelt javára indítványozták (276. § (3) bek.[118]). A korábban említettek szerint ez, a perújítás során érvényesülő tilalom tágabb volt, mint a másodfokú (illetve a megismételt) eljárás során érvényesülő súlyosítási tilalom, mert minden, a terhelt számára hátrányosabb rendelkezést tiltott (s nem csak a felmentett vádlott bűnösségének megállapítását, illetőleg az elítélt vádlott büntetésének súlyosítását)[119]. Az anyagi igazság elve alapján a terhelt terhére kezdeményezett perújításnál nem volt kizárt a terhelt javára való változtatás (BJD 2293.).

MOLNÁR is kifejezetten kiemelte, hogy a másodfokú és a megismételt eljárásban érvényesülő súlyosítási tilalomnál lényegesen tágabb körben tiltja a terhelt terhére való változtatást a törvény a perújítás és a törvényességi óvás elbírálása során[120]. Ezt a különbségtételt RÁCZ nem tartotta kívánatosnak[121], de az általános hazai jogirodalmi álláspont mégis az maradt, hogy a jogerős ítéletig a szűkebb körű súlyosítási tilalom maradjon életben, míg jogerő után a terhelt terhére bejelentett rendkívüli perorvoslat hiányában semmilyen, a terhelt számára hátrányosabb rendelkezést ne lehessen hozni. A súlyosítási tilalom tehát megismételt eljárás esetén is csak a jogerőig élő rendelkezés, a jogerő utáni helyzetre a rendkívüli perorvoslati szabályok irányadók[122].

Sajátos (félig-meddig abszolút) súlyosítási tilalom érvényesült az 1962-es Be-ben a törvényességi óvásnál, az 1951-es Bp-hez hasonlóan. A 282. § (5) bekezdése alapján a terheltre a hatályon kívül helyezett határozatban megállapított rendelkezésnél hátrányosabbat csak akkor lehetett megállapítani, ha a megtámadott határozat jogerőre emelkedésétől a törvényességi óvás bejelentéséig egy év még nem telt el (azonban az 1962-es Be. már nem tartalmazta az elévülésre vonatkozó kitételt, hiszen ez egy év alatt amúgy sem következhetett be). MOLNÁR szerint egyébként a perújításnál élő szabályt a törvényesség óvásnál is értelemszerűen alkalmazni kellett (tehát semmiképpen sem lehetett a terhelt terhére megváltoztatni a jogerős ítéletet, ha a törvényességi óvást csak a terhelt javára nyújtották be)[123]. A törvényességi óvásnál is meg kell említeni, hogy ez a tilalom tágabb körű, mint a másodfokú (megismételt) eljárásban érvényesülő súlyosítási tilalom (éppúgy, mint a perújításnál). Így a terhelt javára emelt törvényességi óvás alapján nem lehetett pl. a visszaesést megállapítani, a közkegyelem hatását kizárni, a feltételes szabadságra bocsátást kizárni vagy korlátozni, szigorúbb büntetés-végrehajtási fokozatot megállapítani, a bűnügyi költségre vagy a polgári jogi igényre vonatkozó rendelkezést súlyosítani stb.[124]

---

[117] JÁSZAI Dezső (szerk.): A büntető eljárás kommentárja. Második kötet. KJK, Budapest, 1967. 1163. o.
[118] Az eredeti szövegben ennek a bekezdésnek a számozása (2) volt, de azt az 1966. évi 16. számú törvényerejű rendelet – az összbüntetésekkel kapcsolatos perújítási rendelkezés beiktatásával – (3)-ra módosította.
[119] JÁSZAI Dezső (szerk.): A büntető eljárás kommentárja. Második kötet. KJK, Budapest, 1967. 1296. o.
[120] MOLNÁR István: A súlyosítási tilalom főbb kérdései a hatályos jogunkban. Magyar Jog, 1980/5. 425. o.
[121] RÁCZ György: Fellebbezés, perújítás, törvényességi óvás. Magyar Jog 1968/8. 460. o.
[122] BARBARICS Ferenc: A súlyosítási tilalom. Magyar Jog, 1968/7. 425. o.
[123] JÁSZAI Dezső (szerk.): A büntető eljárás kommentárja. Második kötet. KJK, Budapest, 1967. 1295. o.
[124] JÁSZAI Dezső (szerk.): A büntető eljárás kommentárja. Második kötet. KJK, Budapest, 1967. 1323. o.

1.3.4. A súlyosítási tilalom 1973-tól a hatályos büntetőeljárási kódexig

1.3.4.1. Az 1973-as Be. rendelkezései

Az 1973-as Be. eredeti szövege a súlyosítási tilalom vonatkozásában többé-kevésbé az 1962-es Be. rendelkezéseit vette át. Itt is külön cím alatt szabályozta a törvény a súlyosítási tilalmat, és az előző törvényhez hasonlóan kimondta, hogy az elsőfokú bíróság által felmentett vádlott bűnösségét megállapítani, illetőleg a vádlott büntetését súlyosítani csak akkor lehetett, ha terhére fellebbezést jelentettek be (241. § (1) bek.). A következő bekezdés pedig azt is részletezte, hogy mi minősül a vádlott terhére bejelentett fellebbezésnek: amely a vádlott bűnösségének megállapítására, cselekményének súlyosabb minősítésére vagy büntetésének súlyosítására irányult.

A súlyosabb minősítésre irányuló fellebbezés szempontjából nemcsak a büntetési tételkeret alsó és felső határát kellett vizsgálni, hanem egyéb, a minősítés szempontjából releváns körülményeket is. Így pl. a visszaeső, különös és többszörös visszaesői minősítésnek TÓTH szerint kiemelt jelentősége lehetett, hiszen az elítéltre olyan hátrányos jogkövetkezmények megállapítását vonhatta maga után, mint pl. a büntetés végrehajtás felfüggesztésének a kizárása, a büntetési tétel emelkedése (különös és többszörös visszaesőnél). Ezért nemcsak a visszaesői minőség megállapítására, hanem az azon belüli magasabb fokozatra irányuló ügyészi fellebbezést is a terhelt terhére benyújtottnak kellett tekinteni[125]. Ugyanígy feloldotta a súlyosítási tilalmat a bűnsegélynél súlyosabb elkövetői alakzat vagy a kísérletként értékelt bűncselekmény befejezettségének megállapítására irányuló fellebbezés (BH 1984/307.). CSÉKA egyébként azt javasolta, hogy ha kizárólag a súlyosabb minősítés vagy egy e tekintetben indifferens rendelkezés miatt nyújtanak be fellebbezést, akkor ennek alapján ne lehessen a büntetést súlyosítani, illetőleg szabadságelvonással járó intézkedést elrendelni[126]. Ezzel azonban nem értünk egyet, hiszen a súlyosabb minősítésre irányuló fellebbezés involválja ezeket a reformatórius lehetőségeket.

Az 1973-as Be. – az 1962-es Be. rendelkezéseivel, illetőleg az azok alapján kialakult bírói gyakorlattal összhangban – a másodfokú és a megismételt eljárásban nem minden, a terhelt számára hátrányosabb döntés meghozatalát tiltotta, hanem csak az elsőfokú bíróság által felmentett vádlott bűnösségének megállapítását, illetőleg az elsőfokon elítélt vádlott büntetésének súlyosítását[127]. Így a súlyosítási tilalom LUKÁCS szerint nem akadályozta meg

- a vádlottal szemben korábban nem alkalmazott intézkedés alkalmazását (pl. elkobzás; elkobzást pótló egyenérték megfizetésére kötelezés);
- szigorúbb büntetés-végrehajtási fokozat megállapítását;
- kényszerelvonó kezelés alkalmazását;
- a feltételes szabadság kizárását vagy korlátozását;
- az előzetes letartóztatás beszámítására vonatkozó döntésnek a terhelt hátrányára történő megváltoztatását stb.[128]

A 234. § külön rendelkezett a megismételt eljárásban érvényesülő súlyosítási tilalom szabályairól, amelyek többségében szintén megegyeztek az 1962-es Be. rendelkezéseivel:

- ha a vádlott terhére fellebbezést nem jelentettek be, a megismételt eljárásban sem lehetett a felmentett vádlott bűnösségét megállapítani, illetőleg a hatályon kívül

[125] TÓTH Éva: Adalék a súlyosítási tilalom kérdéséhez. Magyar Jog, 1987/6. 526. o.
[126] Vö. CSÉKA Ervin: A büntető jogorvoslatok alaptanai. KJK, Budapest, 1985. 265. o.
[127] CSÉKA ezt helyesnek is tartotta, mondván, hogy a terhelt számára minden hátrányosabb döntés tilalmát csak a rendkívüli perorvoslatok során kell kimondani. CSÉKA Ervin: A büntető jogorvoslatok alaptanai. KJK, Budapest, 1985. 265. o.
[128] RUDAS György (szerk.): Büntetőeljárás-jog. Budapest, 1974. 471. o.

helyezett ítéletben kiszabott büntetésnél súlyosabb büntetést kiszabni;

- a súlyosítási tilalom a megismételt eljárásban nem volt irányadó, ha a hatályon kívül helyezés a három legsúlyosabb abszolút eljárási szabálysértés miatt történt (250. § II. a)-c) pont: a bíróság nem volt törvényesen megalakítva; az ítélet meghozatalában a törvény szerint kizárt vagy olyan bíró vett részt, aki nem volt mindvégig jelen a tárgyaláson; a bíróság a hatáskörét túllépte vagy más bíróság kizárólagos illetékességébe tartozó ügyet bírált el), vagy a „háromszoros nóvum" állt fenn (a megismételt eljárásban új bizonyíték merült fel, és ennek alapján a bíróság olyan új tényt állapított meg, amelynek folytán súlyosabb minősítést kellett alkalmazni, vagy jelentős mértékben súlyosabb büntetést kellett kiszabni, illetőleg – feltéve, hogy az ügyész a vádat kiterjesztette – a vádlott bűnösségét más bűncselekményben is meg kellett állapítani);
- a súlyosítási tilalom alól nem volt kivétel, ha a megismételt eljárás során olyan vádlott bűnösségét kellett volna megállapítani (illetőleg olyan vádlottal szemben kellett volna súlyosabb büntetést kiszabni), akivel kapcsolatosan a részjogerőt a 237. § (2) bekezdése alapján oldották fel.

1.3.4.2. Az 1973-as Be-ben meghatározott súlyosítási tilalom egyes kérdései

Azt, hogy mi minősült súlyosabb szankciónak, a Legfelsőbb Bíróság BK 98. sz. állásfoglalása rögzítette (ezzel hatályát vesztette a korábbi 58. sz. állásfoglalás, ami a 391. sz. állásfoglalást követte). Eszerint súlyosítási tilalom (Be. 241. §) folytán a másodfokú bíróság a vádlott terhére bejelentett fellebbezés hiányában:

1. nem szabhatott ki büntetést azzal szemben, akinek az ügyét elsőfokon önállóan alkalmazott intézkedéssel bírálták el;
2. pénzbüntetés helyett javító-nevelő munkát vagy szabadságvesztést, illetőleg javító-nevelő munka helyett szabadságvesztést nem szabhatott ki akkor sem, ha egyébként alkalmazásuk törvényi feltétele fennállt;
3. felfüggesztett szabadságvesztés helyett rövidebb tartamú, de végrehajtandó szabadságvesztést nem szabhatott ki; végrehajtandó szabadságvesztés helyett hosszabb tartamú szabadságvesztést annak felfüggesztése mellett sem szabhatott ki;
4. elsőfokon nem alkalmazott szigorított őrizetet nem rendelhetett el akkor sem, ha a szabadságvesztés tartamát csökkentette; a szabadságvesztés tartamát akkor sem emelhette, ha az elsőfokon elrendelt szigorított őrizetet mellőzte;
5. végrehajtandó pénzbüntetés helyett felfüggesztett szabadságvesztést nem szabhatott ki;
6. javító-nevelő munka helyett felfüggesztett szabadságvesztést nem szabhatott ki;
7. a végrehajtandó vagy felfüggesztett szabadságvesztés helyett alkalmazott javító-nevelő munkát nem állapíthatta meg hosszabb időtartamban, mint az elsőfokon kiszabott szabadságvesztés kétszerese;
8. javító-nevelő munkánál a bércsökkentés mértékét (százalékát) nem emelhette fel a javító-nevelő munka időtartamának meghagyása mellett;
9. javító-nevelő munka helyett pénzbüntetést nem szabhatott ki a napi tételek számának olyan meghatározásával, hogy az meg nem fizetés esetén hosszabb tartamú szabadságvesztést eredményezzen, mint ha a javító-nevelő munkát szabadságvesztésre változtatnák át;
10. felfüggesztett pénzbüntetés helyett annál kisebb mértékű, de felfüggesztés nélküli pénzbüntetést nem szabhatott ki; végrehajtandó pénzbüntetés helyett alkalmazott felfüggesztett pénzbüntetés esetén az elsőfokon kiszabott pénzbüntetés napi tételeinek számát egyáltalán nem, az egy napi tételnek megfelelő összeget pedig csak akkor emelhette, ha a napi tételek számának egyidejű csökkentése folytán a pénzbüntetés mértéke nem emelkedett[129]; az

[129] Viszont akár a napi tételek számának, akár az egy napi tétel összegének felemelésére irányuló fellebbezés a

elsőfokú bíróság által alkalmazott, akár végrehajtandó, akár felfüggesztett pénzbüntetés napi tételeinek számát vagy az egy napi tételnek megfelelő összeget az előbbi bekezdésben foglaltak szerint módosíthatta;

11. abban az esetben alkalmazhatott elsőfokon ki nem szabott pénzmellékbüntetést, ha az egyidejűleg mérsékelt vagy felfüggesztett szabadságvesztés és a pénzmellékbüntetés a vádlott életviszonyainak figyelembe vétele mellett összhatásában nem volt súlyosabb, mint az elsőfokon kiszabott büntetés; egyéb új mellékbüntetést nem alkalmazhatott;

12. az elsőfokon alkalmazott főbüntetés helyett, önálló büntetésként, csak olyan mellékbüntetést szabhatott ki, amelyet a főbüntetés mellett már az elsőfokú bíróság is alkalmazott, és amelynek törvényi feltételei egyébként is fennállnak; az elsőfokon főbüntetés helyett, önálló büntetésként alkalmazott mellékbüntetésről nem térhetett át főbüntetésre.

Több szerző is kiemelte[130], hogy az egyes bűncselekményeknél található alternatív büntetési lehetőség (tehát ha azt írta pl. a Btk. hogy a bűncselekmény miatt a terhelt kétévi szabadságvesztéssel, javító-nevelő munkával vagy pénzbüntetéssel büntethető) nem tette ezzel az alternatív felsorolással ezeket a szankciókat egyenrangúvá.

Az egyes mellékbüntetések közötti áttérés is szubjektív jellegű összehasonlító értékelésen alapult volna, ezért nem volt erre sem lehetőség[131]. Ezeknek a mellékbüntetéseknek a feltételei WIENER szerint egymással nem voltak arányosíthatók, ezért a terhelt terhére bejelentett fellebbezés hiányában (amikor a bíróság elvileg csak a terhelt javára módosíthatott) nem lehetett a vádlott javára szolgáló körülményekre hivatkozással pl. foglakozástól eltiltás helyett kitiltást kiszabni. Vannak olyan körülmények, amelyeket a fő- és mellékbüntetések kiszabása során is mérlegelni kell (pl. okozott kár, visszaesés stb.), azonban a mellékbüntetések alkalmazásakor speciális feltételekkel összefüggő arányosítást mérlegel a bíróság[132]. WIENER szerint a Btk. 88. §-a[133] értelmezésével a szankciók sorrendje az alábbi volt:

1. főbüntetés és mellékbüntetés együttes kiszabása;
2. csak főbüntetés kiszabása;
3. csak mellékbüntetés kiszabása;
4. intézkedés alkalmazása.

Nem lehetett kimondani, hogy ez egyben a súlyosítási tilalom szempontjából is irányadó sorrend, mivel egy főbüntetés és egy mellékbüntetés együttesen (pl. alacsonyabb tartamú végrehajtandó szabadságvesztés és pénzmellékbüntetés) sem biztos, hogy súlyosabb, mint egy önállóan alkalmazott főbüntetés (pl. életfogytig tartó szabadságvesztés)[134]. Tehát önmagában az a törvényhozói szófordulat, hogy az önálló mellékbüntetés kiszabására akkor kerülhetett sor, ha a főbüntetés kiszabását a bíróság szükségtelennek tartotta, nem alkotta meg a fenti sorrendet a szankciók (együttes) alkalmazása között.

A törvény (illetőleg a Legfelsőbb Bíróság állásfoglalása) az összemérhetetlenség

---

terhelt terhére bejelentett fellebbezésnek minősült, azaz annak eredményeképpen bármilyen módon (akár kizárólag az egyik felemelésére irányuló fellebbezés esetén mindkettő súlyosításával) lehetett súlyosabb pénzbüntetést – sőt akár szabadságvesztést is – kiszabni másodfokon. CSÉKA Ervin: A súlyosítási tilalom tartalmának újabb elemei. Jogtudományi Közlöny 1984/3. 133. o.

[130] BARBARICS Ferenc: A súlyosítási tilalom. Magyar Jog, 1968/7. 422. o.; KÓNYA István: Gondolatok egy állásfoglalás születéséről. Magyar Jog 1995/12. 706. o.; MOLNÁR István: A súlyosítási tilalom főbb kérdései a hatályos jogunkban. Magyar Jog, 1980/5. 430. o.

[131] CSÉKA Ervin: A súlyosítási tilalom tartalmának újabb elemei. Jogtudományi Közlöny 1984/3. 132. o.

[132] WIENER A. Imre: A főbüntetés helyett alkalmazott mellékbüntetés és a súlyosítási tilalom. Magyar Jog 1980/6. 493. o.

[133] A 88. §-t azóta többször módosították, sőt 2010. május 1-től hatályon kívül is helyezte a jogalkotó.

[134] És ugyanígy: 40.000 Ft. pénzbüntetés nyilvánvalóan enyhébb, mint egy 400.000 Ft-nak megfelelő vagyonelkobzás. WIENER A. Imre: A főbüntetés helyett alkalmazott mellékbüntetés és a súlyosítási tilalom. Magyar Jog 1980/6. 494. o.

mellett azért is tiltotta meg az elsőfokon kiszabott főbüntetés helyett az elsőfokon ki nem szabott önálló mellékbüntetés alkalmazását, mert ez néha furcsa helyzetet eredményezett volna. Ahogy WIENER rámutatott, ha ez a korlátozás nem lett volna, akkor a súlyosítási tilalom ellenére egyévi szabadságvesztés helyett lehetett volna egyévi járművezetéstől eltiltást alkalmazni (mert annak tartama nem haladja meg a főbüntetését), de egy év alatti szabadságvesztés már nem lett volna kiváltható ilyen mellékbüntetéssel (hiszen annak legrövidebb tartama 1 év volt). Tehát rosszabbul járt volna az, akit elsőfokon kisebb büntetéssel sújtottak, mint az, aki nagyobb főbüntetést kapott[135].

Sajátos jogértelmezésre volt szükség a katonai mellékbüntetésekkel kapcsolatosan. Mivel a közügyektől eltiltás magában foglalta a legsúlyosabb katonai mellékbüntetést, a lefokozást, ezért a súlyosítási tilalom sérelme nélkül kerülhetett sor lefokozás mellékbüntetés kiszabására a közügyektől eltiltás helyett (noha főszabály szerint a terhelt terhére bejelentett fellebbezés hiányában nem lehetett volna új, az elsőfokú bíróság által ki nem szabott mellékbüntetést kiszabni). Sőt a Btk. 130. § (1) bekezdésében felsorolt (katonai) mellékbüntetések (a „civil" mellékbüntetésekkel ellentétben) egyben sorrendiséget is jelentettek, azaz a sorrendben hátrább álló katonai mellékbüntetést bármikor ki lehetett szabni a sorban előrébb álló helyett, a súlyosítási tilalom beállta ellenére is[136].

MOLNÁR javasolta a konkrét individuális szemlélet részbeni „visszacsempészését", mivel szerinte a pénzbüntetés akkor is lehetett súlyosabb a javító-nevelő munkánál, ha a napi tételeinek száma alapján nem vont maga után hosszabb tartamú szabadságvesztést, mint a javító-nevelő munka, ezért indokoltnak tartotta volna a 9. pont kiegészítését azzal, hogy „vagy – a vádlott életviszonyainak figyelembe vétele mellett – összhatásában súlyosabb legyen, mint a javító-nevelő munka"[137].

Szintén érdekes problémát vetett fel WIENER azzal kapcsolatosan, hogy mi történik, ha a másodfokú bíróság (miközben egyébként beállt a súlyosítási tilalom is) az elsőfokú ítéletet akként enyhíti, hogy a korábbi főbüntetés helyett próbára bocsátást mint intézkedést alkalmaz (ez elvileg nem kizárt), azonban a terhelt későbbi magatartása miatt a próbára bocsátó végzést hatályon kívül kell helyezni és a terhelttel szemben büntetést kell kiszabni. WIENER szerint ilyenkor az a helyes szemlélet, hogy a próbára bocsátás megszüntetése után sem lehet az elsőfokú ítéletben kiszabott büntetésnél súlyosabb büntetést kiszabni, hiszen a próbára bocsátásra is csak a terhelt érdekében került sor. Nem áll fenn ez a követelmény akkor, ha az elsőfokú ítélet ellen a terhelt terhére (is) fellebbeztek, de ennek ellenére a másodfokú bíróság próbára bocsátásra enyhítette a szankciót[138].

A BK 98. sz. állásfoglalást még számos követte, így pl. a BK 115. sz. állásfoglalás, amit a BK 157. sz. állásfoglalás helyezett hatályon kívül. Ezek az állásfoglalások általában azonos elvek szerint határozták meg a szankciók súlyát. A 157. sz. állásfoglalással kapcsolatosan fontos változást jelentett KÓNYA szerint az, hogy már semmiképpen sem ütközött a súlyosítási tilalomba az, hogyha a szabadságvesztés helyett a másodfokú bíróság bármilyen mértékű közérdekű munkát (ami ekkor már a korábbi (szigorított) javító-nevelő munka helyébe lépett) vagy pénzbüntetést szabott ki[139]. Azaz annak sem volt akadálya, hogy a pusztán a vádlott javára (de legalábbis nem terhére) bejelentett fellebbezés alapján a másodfokú bíróság több napi közérdekű munkát vagy magasabb napi tételszámú

[135] WIENER A. Imre: A főbüntetés helyett alkalmazott mellékbüntetés és a súlyosítási tilalom. Magyar Jog 1980/6. 496. o.
[136] MOLNÁR István: A súlyosítási tilalom főbb kérdései a hatályos jogunkban. Magyar Jog, 1980/5. 431. o.
[137] MOLNÁR István: A súlyosítási tilalom főbb kérdései a hatályos jogunkban. Magyar Jog, 1980/5. 431. o.
[138] WIENER A. Imre: A főbüntetés helyett alkalmazott mellékbüntetés és a súlyosítási tilalom. Magyar Jog 1980/6. 496. o.
[139] KÓNYA István: Gondolatok egy állásfoglalás születéséről. Magyar Jog 1995/12. 706. o.

pénzbüntetést szabjon ki, mint az elsőfokú bíróság által kiszabott szabadságvesztés tartama. Ennek magyarázata az volt, hogy az átváltoztatás oka az lehet, hogy a terhelt a munkakötelezettségének önként nem tesz eleget vagy a pénzbüntetést nem fizeti meg, ami viszont másodlagos természetű, az ítélet meghozatalához képest jövőbeni, bizonytalan magatartás nem szükségszerű következménye[140].

A 157. BK sz. állásfoglalás a korábbi állásfoglalásokkal gyökeresen ellentétesen expressis verbis kimondta, hogy a másodfokú bíróság akkor is áttérhetett egyik mellékbüntetésről a másikra, ha egyébként beállt a súlyosítási tilalom. Ezt a megállapítást az állásfoglalásban annak ellenére tette a Legfelsőbb Bíróság, hogy kifejezetten leszögezte, hogy az összhatás elméletet már túlhaladottnak tekintette[141].

Az intézkedésekről a BK 115. sz. állásfoglalással összhangban a 157. sz. állásfoglalás sem szólt, mivel a törvény szóhasználatát (amely kifejezetten csak a büntetések súlyosítását tiltotta) szigorúan vette. KÓNYA ezzel kapcsolatban kifejtette, hogy az intézkedéseknek a súlyosítási tilalom körébe vonása már olyan tágító jellegű jogértelmezést jelentett volna, ami azt a látszatot eredményezte volna, hogy a Legfelsőbb Bíróság jogalkotóvá kívánt volna előrelépni, és ezért az állásfoglalás nem is szólt az intézkedésekről (ezért azoknak a büntetésekhez illetve egymáshoz való viszonyáról sem). Ennek ellenére a szerző leszögezte, hogy a másodfokú bíróságok korábban is tartózkodtak attól, hogy pusztán a terhelt javára bejelentett fellebbezést követően olyan intézkedést alkalmazzanak, amit az elsőfokú bírság nem alkalmazott, illetve a korábbinál súlyosabb intézkedésre térjenek át (pl. megrovás helyett próbára bocsátás), és a Legfelsőbb Bíróság ezt a gyakorlatot tartotta iránymutatónak a jövőben is[142].

A szankciók súlyossága szempontjából különleges helyet foglaltak el a szabálysértések. A szabálysértéseket elsősorban nem a büntetőeljárásban kellett elbírálni már az 1973-as Be. szerint sem, ugyanakkor kiderülhetett az eljárás során, hogy az a cselekmény, amely alapján bűncselekmény (gyanúja) miatt indult a büntetőeljárás, a helyes minősítés szerint csak szabálysértés. A szabálysértéseknek a büntetőeljárásban való elbírálását az 1962-es Be. tette először lehetővé. Ennek alkalmazási körét az 1966. évi 16. sz. törvényerejű rendelet kibővítette, és végül az 1973-as Be-ben szerepelt először, hogy minden eljárási fázisban azonos elvek vonatkoznak rá. A szabálysértéssel kapcsolatosan alkalmazott jogkövetkezményt csak akkor lehetett a büntetőeljárásban a másodfokú eljárásban súlyosítani, ha a vádlott terhére fellebbezést jelentettek be, vagy a fellebbezés a szabálysértési felelősség megállapítására, avagy a szabálysértési jogkövetkezmény súlyosítására irányult[143]. BÁRD szerint arra mindenképpen vigyázni kellett, hogy a terhelt érdekében a büntetőeljárásban elbírált szabálysértésnek ne lehessen a terhelt számára hátrányos következménye[144]. Ez az elv jelent meg az 1/1974. sz. Tanácselnöki Értekezleti Állásfoglalásban is, amely kifejezetten leszögezte: az államigazgatási felelősség szempontjából súlyosítást célzó fellebbezés (akár a szabálysértési felelősség megállapítására, akár a már megállapított szabálysértés miatti jogkövetkezmény súlyosítására irányul) nem volt tekinthető a terhelt terhére bejelentett fellebbezésnek.

Bonyolultabb volt a kérdés akkor, ha az ügyész a szabálysértési felelősséget

---

[140] KÓNYA ezen jól hangzó érvének némiképp ellentmond, hogy ilyen okfejtéssel magasabb tartamú, de felfüggesztett szabadságvesztést is ki lehetett volna szabni a végrehajtandó szabadságvesztés helyett a súlyosítási tilalom beállta ellenére. A valós és elfogadható érv inkább az volt, hogy a főbüntetések sorrendje egyben a jogalkotó által feltételezett súlyossági sorrendet is tükrözte.

[141] KÓNYA István: Gondolatok egy állásfoglalás születéséről. Magyar Jog 1995/12. 707. o.

[142] KÓNYA István: Gondolatok egy állásfoglalás születéséről. Magyar Jog 1995/12. 708. o.

[143] MOLNÁR István: A súlyosítási tilalom főbb kérdései a hatályos jogunkban. Magyar Jog, 1980/5. 428. o.

[144] BÁRD Károly: A szabálysértések büntetőeljárásban történő elbírálásának egyes gyakorlati kérdései. Magyar Jog, 1976/3. 190. o.

megállapító felmentő rendelkezés miatt nyújtott be fellebbezést a terhelt bűnösségének megállapítása végett. Ez formálisan kifejezetten olyan jogorvoslat, amely feloldja a súlyosítási tilalmat (felmentett vádlott bűnösségének megállapítására irányul), azonban BÁRD szerint visszás helyzethez vezethet, amit ő egy igen jó példával szemléltetett[145]. Két esetet vett alapul. Mindkét esetben a terhelttel szemben egy bűncselekmény (pl. rablás) és egy eredetileg szabálysértésnek indult cselekmény (pl. tulajdon elleni szabálysértés) miatt indult büntetőeljárás:

- Az első esetben a nyomozó hatóság már a nyomozás során észlelte, hogy a szabálysértés valójában (az értékhatár vagy minősítő körülmény miatt) bűncselekmény, és ennek alapján tette meg a vádemelési javaslatot, és került az ügy vádra, majd a bíróság elé. Ekkor a bíróság hozott egy elsőfokú döntést, s mindkét bűncselekmény miatt megállapította a terhelt büntetőjogi felelősségét, ami elsőfokon jogerőre is emelkedett.
- A második esetben nemhogy a nyomozó hatóság nem észlelte, hogy a cselekmény bűncselekmény, de az elsőfokú bíróság sem. Ezért a tulajdon elleni szabálysértés miatt szabálysértési felelősséget (és jogkövetkezményt) állapított meg, míg a rablás miatt elítélte a terheltet. Az ügyész észlelte, hogy helytelen így a minősítés, és (a rablással kapcsolatos rendelkezést elfogadva) fellebbezést jelentett be a szabálysértés megállapítása miatt annak érdekében, hogy az emiatt felmentett vádlott bűnösségét állapítsák meg. A Be. szerint tehát nem állt be a súlyosítási tilalom a rablás miatt sem, hiszen volt a terhelt terhére bejelentett fellebbezés (mégha az nem is érintette a rablási cselekményt), és a teljes revízió elve alapján semmi sem akadályozta meg, hogy a másodfokú bíróság a rablással kapcsolatos anyagi, eljárási vagy ténybeli hibát kiküszöbölve a rablással kapcsolatos jogkövetkezményt súlyosítsa anélkül is, hogy a szabálysértési felelősséget megállapítaná. A szabálysértésnek a büntetőeljárásban való elbírálása tehát ebben az esetben kifejezetten hátrányos volt a terheltre nézve[146].

A felmentett vádlott bűnösségének másodfokon történő megállapítását némi joggal bírálta SZABÓNÉ, aki szerint még a másodfokon kiegészített-helyesbített tényállás esetén is jelentősen csorbult ilyen esetben a védelem joga, hiszen a vádlott bűnösségét elsőként a másodfokú eljárásban állapították meg, ami ellen az akkori szabályozás szerint további rendes jogorvoslatnak nem volt helye[147]. Nem állt fenn ez a probléma CSÉKA szerint akkor, ha az elsőfokon felmentett vádlottat másodfokon próbára bocsátották, vele szemben megrovást vagy elkobzást alkalmaztak, illetve a kényszergyógykezelését rendelték el, mivel ezeknek a határozatoknak a meghozatalára nem is bűnösítő ítéletben került sor[148].

A súlyosítási tilalom már az 1973-as Be. idején sem vonatkozott a polgári jogi igényre. A polgári jogi igénnyel kapcsolatos rendelkezés megváltoztatásának ugyanis nem a súlyosítási tilalom, hanem a polgári eljárásjogban érvényesülő rendelkezési elv volt a korlátja. Ugyanakkor a bűnösséggel vagy a szankcióval kapcsolatos fellebbezés a polgári jogi igénnyel

---

[145] BÁRD Károly: A szabálysértések büntetőeljárásban történő elbírálásának egyes gyakorlati kérdései. Magyar Jog, 1976/3. 190. o.

[146] A hatályos szabályozás szerint ez a probléma így már nem áll fenn, hiszen a 354. § (3) bekezdése szerint, ha az elsőfokú bíróság a bűncselekmény miatt kiszabott büntetés vagy büntetés helyett alkalmazott intézkedés mellett a vádlottat valamely bűncselekmény miatt emelt vád alól felmenti, vagy vele szemben az eljárást megszünteti, a bűncselekmény miatt kiszabott büntetés vagy a büntetés helyett alkalmazott intézkedés – ha a vádlott terhére a fellebbezést kizárólag a felmentés vagy a megszüntetés ellen jelentették be – csak akkor súlyosítható, ha az ítélet felmentő vagy eljárást megszüntető rendelkezése miatt bejelentett fellebbezés sikeres.

[147] SZABÓNÉ NAGY Teréz: A szocialista büntető igazságszolgáltatás egysége és differenciálása. Budapest, 1974. 300-301. o.

[148] CSÉKA Ervin: A súlyosítási tilalom tartalmának újabb elemei. Jogtudományi Közlöny 1984/3. 131. o.

kapcsolatos rendelkezések megtámadását is jelentette. MOLNÁR szerint hasznosabb lett volna, ha a polgári jogi igénnyel kapcsolatos rendelkezések a kifejezetten rá vonatkozó fellebbezések hiányában jogerőre emelkedtek volna[149], de ezzel az álláspontal már akkor sem lehetett egyetérteni. Ez ugyanis azt jelentette volna, hogy ha elsőfokon elutasították a polgári jogi igényt, mert a bűncselekményt nem a terhelt követte el, de a fellebbezés folytán a másodfokú bíróság megállapította, hogy mégis, akkor annak a polgári jogi rendelkezésnek kellett volna jogerőre emelkednie, hogy az igény el van utasítva azon az alapon, hogy nem a terhelt okozta a kárt. Ez pedig az adhéziós eljárás egyik alapvető céljával (ne szülessenek egymással ellentétes döntések a büntető és a polgári perben) lett volna ellentétes.

Az 1973-as Be-ben a másodfokú és a megismételt eljárás mellett élt súlyosítási tilalom a rendkívüli perorvoslatoknál is, azaz

- a perújítás során (281. § (3) bekezdés: ha a perújítási indítványt, illetőleg kérelmet a terhelt javára terjesztették elő, az ítéletet a hátrányára nem lehetett megváltoztatni), és
- a törvényességi óvás alapján hozott határozatnál (287. § (2) bekezdés: a Legfelsőbb Bíróság a jogerős határozat törvényességi óvással megtámadott részének megváltoztatásán túl nem terjeszkedhetett, azt csak a törvényességi óvás iránya szerint és az abban meghatározott terjedelemben bírálhatta el. A (3) bekezdés szerint pedig a megtámadott határozat jogerőre emelkedésétől számított egy év eltelte után emelt törvényességi óvás alapján a terhelttel szemben a megtámadott határozatban megállapítottnál hátrányosabb rendelkezést hozni nem lehetett, csak a törvénysértés volt megállapítható, még a hatályon kívül helyezés folytán megismételt eljárásban is).

Ez a rendkívüli perorvoslatoknál élő súlyosítási tilalom azonban jóval tágabb körű volt a másodfokú (és a megismételt eljárásban) érvényesültnél. MOLNÁR szerint ugyanis a terhelt javára kezdeményezett rendkívüli perorvoslat során nemcsak a felmentett vádlott bűnösségének megállapítása, illetőleg az elítélt vádlottal szemben kiszabott, meghatározott szankció súlyosítás volt tiltott, hanem a törvény szóhasználata miatt minden, a terhelt terhére irányuló megváltoztatás, így

- a büntetés végrehajtási fokozatának súlyosítása,
- a feltételes szabadságra vonatkozó rendelkezés hátrányos megváltoztatása,
- a korábbi felfüggesztett szabadságvesztés végrehajtásának elrendelése,
- a javító-nevelő munka átváltoztatása,
- az előzetes fogvatartás és a szabálysértési elzárás beszámítására vonatkozó rendelkezésnek a terhelt hátrányára való megváltoztatása,
- az összbüntetésbe foglalás hátrányos megváltoztatása stb.[150]

Nem számított ugyanakkor MOLNÁR szerint a rendkívüli perorvoslatok során sem a számítási hiba vagy más hasonló elírások kijavítása.

KÓNYA úgy vélekedett, hogy – noha a súlyosítási tilalom a másodfokú és a megismételt eljárásban sem tiltotta – a végrehajtási fokozatnak a terhelt terhére való megváltoztatása a rendes perorvoslati eljárás során sem volt indokolt. A bírósági gyakorlat szerint általában erre nem is került sor és KÓNYA felhívta a másodfokú bíróságokat arra, hogy lehetőleg ne is változtassanak ezen a gyakorlaton. Nem érvényesült ez a „belső korlátozás” arra az esetre, ha az elsőfokú bíróság a Btk. 45. § (2) bekezdését törvénysértően alkalmazta, azaz a büntetés kiszabásánál irányadó körülményekre tekintettel a törvényben előírtnál nem eggyel, hanem kettővel enyhébb végrehajtási fokozatot határozott meg. Ilyenkor KÓNYA szerint – ha beállt a súlyosítási tilalom – a másodfokú bíróság lehetőleg a

[149] MOLNÁR István: A súlyosítási tilalom főbb kérdései a hatályos jogunkban. Magyar Jog, 1980/5. 429. o.
[150] MOLNÁR István: A súlyosítási tilalom főbb kérdései a hatályos jogunkban. Magyar Jog, 1980/5. 430. o.

törvényben előírtnál eggyel enyhébb végrehajtási fokozatot kellett, hogy meghatározzon (de nem a törvényben előírtat)[151].

1.3.4.3. Az 1973-as Be. módosításai

Az 1973-as Be. számos módosításon ment keresztül. Az intézkedésekkel kapcsolatosan az 1973-as Be. eredeti szövegéhez képest eltérő álláspontra helyezkedett az 1979. évi 4. sz. törvényerejű rendelet, amely a büntetésekkel azonos jelentőségűnek deklarált egy intézkedést, a szigorított őrizetet. CSÉKA ezt a parifikációt a szigorított őrizet súlyával, a szabadságvesztéshez közel álló jellegével indokolta, és célszerűnek látta a súlyosítási tilalomnak további intézkedésekre való kibővítését.[152]

Az egyik módosítás eredményeképpen a súlyosítási tilalom szabályai is kibővültek a 354. § (3) bekezdésével, s ezzel megjelent a tárgyalás mellőzéses eljárásban érvényesülő sajátos súlyosítási tilalom (ha az új bizonyíték alapján olyan új tényt állapítottak meg, amelynek alapján súlyosabb minősítést kellett alkalmazni, vagy jelentősen súlyosabb büntetést kellett kiszabni, akkor lehetett súlyosítani a tárgyalás mellőzéses végzést akkor is, ha a tárgyalást a terhelt javára kérték[153]).

Számos következménye lett a súlyosítási tilalom szempontjából a jelenleg is hatályos Btk. megalkotásának. Noha a büntetőeljárási kódex elvileg a „végrehajtási törvénye” az anyagi jogi szabályoknak, hazánkban sajátosan többször is előbb alkották meg az eljárásjogi törvényt és csak később a Btk-t. Ez volt a helyzet a három évtizedig hatályban volt 1973-as Be-vel is, hiszen azt a korábbi Btk. alapján hozták, de hatályosulása túlnyomó részén az 1978. évi IV. törvény volt hatályban. Az 1978-ban megalkotott Btk. jelentősen megváltoztatta a pénzbüntetést, mivel a globális pénzbüntetési rendszerről áttért a napi tételes rendszerre[154].

A pénzbüntetések jelentősége éppen a Be. megalkotásának évében, 1973-ban csúcsosodott ki, hiszen ez volt az első év, amikor több pénzbüntetést szabtak ki, mint szabadságvesztést[155]. Ennek oka a szakirodalom szerint az volt, hogy hazánkban a kis- és középsúlyú bűncselekmények fordultak elő a legnagyobb arányban[156]. A gyakorlatban ezek az esetek szinte kivétel nélkül olyanok voltak, ahol a törvény a bűncselekmény törvényi tényállásánál nemhogy alternatív módon, de egyáltalán nem tartalmazta a pénzbüntetést, tehát annak kiszabására a büntetés enyhítésének keretében kerülhetett sor. Ez egyébként nem volt újdonság a magyar jogtörténetben, hiszen az 1878. évi V. törvénycikk (Csemegi-kódex) is csak három vétségre rendelte el pénzfőbüntetés kiszabását, 1910-re mégis a pénzbüntetés lett a leggyakoribban alkalmazott szankció[157].

A súlyosítási tilalom szempontjából egyáltalán nem lényegtelen, hogy az adott pénzbüntetési rendszernek milyen jellemzői vannak. GYÖRGYI és BÁRD ezeket a jellemzőket az alábbiakban foglalta össze[158]:

- A pénzbüntetés meghatározása történhet tisztán a bűncselekménnyel arányos módon

---

[151] KÓNYA István: Gondolatok egy állásfoglalás születéséről. Magyar Jog 1995/12. 709. o.
[152] CSÉKA Ervin: A büntető jogorvoslatok alaptanai. KJK, Budapest, 1985. 262. o.
[153] Ezt a rendelkezést az 1987. évi IV. törvény 60. §-a hozta a Be-be 1988. január 1-i hatállyal.
[154] A napi tételes pénzbüntetési rendszert a magyar szakirodalom „skandináv” pénzbüntetési rendszernek is nevezte, tekintettel arra, hogy noha Portugáliában már 1852-ben megjelent, igazán sikeres és időtálló bevezetésére Finnországban és Svédországban került sor. MITTERMAIER, W.: Das Tagesbussensystem in Skandinavien. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft 1935. 646-654. o.
[155] GYÖRGYI Kálmán – BÁRD Károly: A pénzbüntetés és a kodifikáció. Jogtudományi Közlöny 1978/1. 10. o.
[156] GÖDÖNY József: A bűnözés alakulása és a kodifikáció. Magyar Jog 1975. 433-442. o.
[157] GYÖRGYI Kálmán: A büntetéskiszabás elvi kérdései és a kodifikáció. Jogtudományi Közlöny 1977. 131-132. o.
[158] GYÖRGYI Kálmán – BÁRD Károly: A pénzbüntetés és a kodifikáció. Jogtudományi Közlöny 1978/1. 12-13. o.

(ld. pl. Csemegi-kódex), de a terhelt kereseti, jövedelmi és vagyoni viszonyainak figyelembevételével is.

- Büntetéskiszabási módszer alapján megkülönböztetünk cselekményarányos (ún. globális) pénzbüntetési rendszert, amikor a bíróság az összes büntetéskiszabási körülmény együttes vizsgálata után egy összegben határozza meg a pénzbüntetés mértékét, valamint napi tételes rendszert, amikor a bíróság a cselekmény súlyának megfelelően meghatározza a napi tételek számát, majd a terhelt vagyoni, jövedelmi stb. viszonyai alapján az egy napi tétel összegét.
- A pénzbüntetés megfizetése és kialakítása alapján a pénzbüntetés vagy az ítélet jogerőre emelkedésével egy összegben válik esedékessé, vagy a pénzbüntetést eleve előre meghatározott részletekben kell megfizetni (mindkét módszer lehet a globális és a napi tételes rendszerben is). A második módszer egyik fajtája a folyamatos pénzbüntetés, amelynél a pénzbüntetést bizonyos időszakon keresztül az időszakosan befolyó jövedelem bizonyos százalékában kell megfizetni[159].
- A vagyoni, jövedelmi stb. viszonyok értékelésére is két mód van. Az egyik szerint a napi tételek összege egyenlő a napi keresettel, míg a másik megoldásnál ebből le kell vonni a napi megélhetéshez szükséges összeget, és csak a jövedelem tiszta összege lesz a pénzbüntetés napi tétele.
- A pénzbüntetéssel fenyegetett bűncselekmények köre meghatározható úgy, hogy a törvény kifejezetten csak pénzbüntetéssel rendeli büntetni a bűncselekményt (akkoriban 11 ilyen tényállás volt a Btk-ban), alternatív módon teszi lehetővé a törvény a pénzbüntetés kiszabását (a szabadságvesztéssel és/vagy a javító-nevelő munkával 83 ilyen tényállást találtunk[160]), avagy az enyhítő rendelkezések alkalmazásával szabnak ki pénzbüntetést (több mint száz tényállásnál is lehetséges volt, különösen kétszeri leszállással). Míg azonban az alternatív szankciónál elegendő a célszerűségi szempontok figyelembe vétele, addig GYÖRGYI és BÁRD szerint enyhítésnél különösen nyomatékos enyhítő körülményeknek kell fennforogni[161].
- Végül a pénzbüntetés mértékének konkrét meghatározása történhet úgy, hogy egyáltalán nem határoz meg határokat a törvény, de úgy is, hogy meghatározza a pénzbüntetés (napi tételes rendszerben a napi tételek száma és az egy napi tétel összege) alsó és felső határát. Harmadik módszer az, amikor nemcsak az általános részben határozza meg a törvény az alsó- és felső határt, hanem az egyes bűncselekményeknél is külön határokat állapít meg.

A hazánkban is létező napi tételes rendszerben a bíróság csak a napi tételek számában fejezi ki a bűncselekmény súlyának az értékelését. Ezt GYÖRGYI és BÁRD ugyanolyan büntetéskiszabási tevékenységnek tekinti, mint pl. a szabadságvesztés mértékének meghatározását. Szerintük a tulajdonképpeni büntetéskiszabás a napi tételek számának meghatározásával be is fejeződik[162]. Az egy napi tétel összegének meghatározása idegen a büntetéskiszabási tevékenységtől, hiszen ez nem más, mint a jövedelemigazolás, adóigazolás, adó-érték bizonyítvány, a terhelt által szolgáltatott és a nyomozó hatóság által feltárt adatok alapján felderített jövedelmi-vagyoni viszonyok meghatározását követő számtani művelet (a meghatározott egy napi jövedelemből levont megélhetési költségekkel meghatározott összeg). Mivel a pénzbüntetést sok esetben tárgyalás mellőzésével szabják ki, ezért ezeket a

[159] BAUMANN, Jürgen: Von den Möglichkeiten einer Laufzeitgeldstrafe. Juristenzeitung, 1963. 735. o.
[160] GYÖRGYI Kálmán – BÁRD Károly: A pénzbüntetés kiszabása és a súlyosítási tilalom. Magyar Jog 1980/3. 206. o.
[161] GYÖRGYI Kálmán – BÁRD Károly: A pénzbüntetés és a kodifikáció. Jogtudományi Közlöny 1978/1. 13. o.
[162] GYÖRGYI Kálmán – BÁRD Károly: A pénzbüntetés és a kodifikáció. Jogtudományi Közlöny 1978/1. 15. o.

bizonyítékokat mindenképpen már a nyomozás során fel kell tárni[163].

A súlyosítási tilalom szempontjából több olyan kérdés is van, amit a pénzbüntetés itt felvázolt jellemzői alapján lehet megválaszolni. A törvény és a Legfelsőbb Bíróság állásfoglalása a jogelméleti fejtegetésekkel ellentétesen kimondta, hogy mind a napi tételek száma, mind az egy napi tétel összege megemelése érdekében benyújtott fellebbezést a terhelt terhére bejelentett fellebbezésnek kellett tekinteni. Ez azért volt ellentétes a GYÖRGYI és BÁRD által kifejtettekkel, mert amennyiben a napi tételek számának meghatározásával befejeződik a büntetéskiszabási tevékenység, akkor az egy napi tétel összegének meghatározása lényegében nem különbözik az egyéb járulékos kérdésekről (pl. polgári jogi igény, bűnügyi költség) való döntéstől. Ebben az esetben viszont a jogi sorsának is az azokhoz hasonlónak kellene lennie, azaz a pusztán az egy napi tétel összegének felemelése iránt bejelentett ügyészi fellebbezés nem oldja fel a súlyosítási tilalmat, sőt akár ez is a részjogerő körének kibővítését jelenthetné (azaz a másodfokú bíróság – ha csak e körben jelentettek be fellebbezést – az ítélet többi részét nem is vizsgálhatná). GYÖRGYI és BÁRD nem ment ilyen messzire (azaz nem tartotta indokoltnak az ítélet többi részének részjogerőre emelését), hanem csak az alábbi javaslatot tette[164]: „Nem a büntetés súlyosítására irányuló fellebbezés az, ha a fellebbezés kizárólag az egynapi tételnek megfelelő összeg növelésére irányul. Ebben az esetben a másodfokú bíróság csupán az egynapi tételnek megfelelő összeget emelheti, de nem növelheti a pénzbüntetés napi tételeinek számát és nem alkalmazhat a pénzbüntetésnél súlyosabb büntetési nemet.” A részjogerő körének kibővítését azért nem tartották szükségesnek, mert a pénzbüntetés egynapi tételének összegének meghatározását nem tartották a járulékos kérdésekkel egy osztályba sorolhatónak. Az egynapi tétel összegének meghatározása a fizetendő pénzbüntetés mértékét döntően befolyásolja, ezért a büntetőjogi hátránnyal szorosabb a kapcsolata, mint a járulékos döntéseké – mondták[165].

Azzal, hogy a törvény és a kollégiumi állásfoglalás alapján az egy napi tétel összegének felemelése iránt benyújtott fellebbezés is feloldotta a súlyosítási tilalmat, a törvényhozó és a jogalkotó azt mondta ki, hogy semmi értelme nem volt a globális pénzbüntetési rendszert a napi tételes rendszerrel felváltani, hiszen ha a napi tételek számának megállapítását (büntetéskiszabás) és az egy napi tétel összegének meghatározását (arányosítás) nem választjuk szét határozottan, akkor ez GYÖRGYI és BÁRD szerint nem más, mint a „napi tételes pénzbüntetési rendszer paródiája”[166]. Hiszen ebben az esetben a bíróság nem csinál mást, mint meghatározza a pénzbüntetés mértékét (a globális módszernek megfelelően), majd azt visszaosztja napi tételeknek megfelelő napi összegekre.

Azzal egyet kell érteni, hogy ha az ügyész a fellebbezés indokaként a kiszabott pénzbüntetésnél súlyosabb büntetés kiszabását indítványozta, akkor az mindenképpen feloldotta a súlyosítási tilalmat. Ugyanez mondható el egyértelműen a napi tételek számának felemelése érdekében bejelentett ügyészi fellebbezésről. Mivel azonban a büntetéskiszabás elvei csak a napi tételek számának meghatározásában játszanak szerepet, és a bíróság tulajdonképpen ennek meghatározásakor szabja ki a pénzbüntetést, GYÖRGI és BÁRD szerint csak azt az ügyészi fellebbezést tekinthetjük a terhelt terhére bejelentettnek, amely a napi tételek számának felemelését (is) indítványozza, hiszen csak ez sérelmezi a bíróság büntetéskiszabási körülményeket értékelő döntését[167]. A pénzbüntetés arányosítása tárgyában

[163] GYÖRGYI Kálmán – BÁRD Károly: A pénzbüntetés és a kodifikáció. Jogtudományi Közlöny 1978/1. 16. o.
[164] GYÖRGYI Kálmán – BÁRD Károly: A pénzbüntetés kiszabása és a súlyosítási tilalom. Magyar Jog 1980/3. 205. o.
[165] GYÖRGYI Kálmán – BÁRD Károly: A pénzbüntetés kiszabása és a súlyosítási tilalom. Magyar Jog 1980/3. 210. o.
[166] GYÖRGYI Kálmán – BÁRD Károly: A pénzbüntetés kiszabása és a súlyosítási tilalom. Magyar Jog 1980/3. 208. o.
[167] GYÖRGYI Kálmán – BÁRD Károly: A pénzbüntetés kiszabása és a súlyosítási tilalom. Magyar Jog 1980/3.

hozott (tehát az egynapi tétel összegét meghatározó) döntés elleni fellebbezés viszont ebből következően szerintük nem minősült a terhelt terhére bejelentettnek.

1993-ban – miután az Alkotmánybíróság a törvényességi óvás intézményét alkotmányellenesnek tartotta – új rendkívüli perorvoslatként jelent meg a felülvizsgálat[168], amelyben általánosan érvényesült a súlyosítási tilalom. A 289. § (2) bekezdése alapján a Legfelsőbb Bíróság a felülvizsgálati indítványt iránya szerint bírálta el (de a terhelt terhére kezdeményezett felülvizsgálat esetén a megtámadott határozatot a terhelt javára is megváltoztathatta, enyhítési tilalom tehát itt sem volt)[169]. Később lehetővé vált a felülvizsgálat azon okból, ha a jogerős ítéletben a büntetés végrehajtását a Btk. 90. §-ában foglalt kizáró ok ellenére függesztették fel. Ilyen esetben a 291. § (6) bekezdése szerint a megismételt eljárásban nem érvényesült a súlyosítási tilalom[170].

A törvényesség érdekében előterjeszthető jogorvoslatot (rövidebb elnevezéssel törvényességi jogorvoslatot) az 1999. évi CX. törvény vezette be 2000. március 1-i hatállyal. Az így beiktatott 291/I. § rendelkezései szerint a törvényességi jogorvoslatnak csak a terhelt javára lehetett érdemi kihatása (felmentés, kényszergyógykezelés mellőzése, eljárás megszüntetés, enyhébb büntetés kiszabása, enyhébb intézkedés alkalmazása). Ugyanez a törvény intézményesítette az 1973-as Be-ben a jogegységi eljárást, és a 291/K. § alapján ennek a rendkívüli perorvoslatnak csak felmentés vagy eljárás megszüntetés esetén lehetett érdemi kihatása az adott ügyre. A törvényességi jogorvoslat és a jogegységi eljárás során tehát abszolút súlyosítási tilalom érvényesült.

1.4. Nemzetközi kitekintés

Az angolszász és a kontinentális rendszer jelentősen eltér egymástól a súlyosítási tilalommal összefüggésben. Míg előbbiben a jogintézmény ismeretlen, addig a kontinentális jogrendszerű országok szinte mindegyike szabályozza szűkebb vagy tágabb terjedelemben a súlyosítási tilalmat.

A nyugat-európai országok többségében a szabályozás nem sokat változott az elmúlt időszakban. Ezekben az államokban tehát a történeti áttekintés egyben akár nemzetközi kitekintésnek is tekinthető. Más a helyzet a volt szocialista országokban, ahol több esetben is jelentős eltérést tapasztalhatunk a korábbi rendelkezésekhez képest.

Németországban a második világháborút követően lényegében kialakult a súlyosítási tilalom mai szabályozása. A német StPO szerint azt az ítéletet, amely ellen fellebbeztek vagy felülvizsgálatot nyújtottak be[171], nem szabad semmilyen módon a vádlott hátrányára megváltoztatni, ha az ítélet ellen csak a vádlott, vagy javára az ügyészség vagy a védő nyújtotta be a perorvoslatot[172]. A német jog tehát mindennemű, a terhelt hátrányára való megváltoztatást tilt, ha a perorvoslatot kizárólag a terhelt javára nyújtották be. Ennek a rendelkezésnek HAMM szerint az a célja, hogy a vádlottat annál a döntésénél, hogy akar-e perorvoslatot benyújtani, ne korlátozza semmi[173].

---

209. o.

[168] VASKUTI András: Néhány gondolat az új perorvoslatról. Magyar Jog, 1992/7. 411-414. o.

[169] Az 1992. évi LXIX. törvény vezette be a felülvizsgálatot, 1993. január 1-i hatállyal.

[170] A 2001. évi XXXI. törvény által bevezetett szabály 2001. június 27-én lépett hatályba.

[171] Az StPO 373. § II. pontja szerint a súlyosítási tilalom megfelelően érvényesül a perújítás során is.

[172] BEULKE, Werner: Strafprozeßrecht. Heidelberg, 2002. 284. o.

[173] HAMM, Rainer: Pyrrhussiege und Danaergeschenke im Strafprozessualen Rechtsmittelsystem. Zu Problemen mit den §§ 331 Abs. 2, 358 Abs. 2 Satz 2 und 357 StPO. In: EBERT, Udo – HANACK, Ernst-Walter (szerk.): Festschrift für Ernst-Walter HANACK zum 70. Geburtstag am 30. August 1999. Berlin, 1999. 369. o.

Ugyanakkor a német jogban sincs enyhítési tilalom, azaz ha csak az ügyészség és csak a vádlott terhére nyújtott be perorvoslatot, a megtámadott döntést akkor is lehet a vádlott javára módosítani (vagy akár érvényteleníteni).

A kedvezőtlen döntéshozatal tilalma BEULKE szerint különösen a következő két fontos korlátozást érinti[174]. Egyrészt a tilalom csak a cselekmény jogkövetkezményeinek fajtájára és mértékére érvényes, azaz PETERS szerint pl. a bűnösségi fok megváltoztatható (gondatlanság helyett szándékosság is megállapítható)[175]. Ugyanígy nem tiltott a súlyosabb minősítés megállapítása, azzal, hogy a szankciót súlyosítani ekkor sem lehet. A másik fontos korlátja a reformatio in peius tilalmának, hogy nem akadályozza meg a kényszergyógykezelés (pszichiátriai vagy elvonó intézetben való elhelyezés) elrendelését akkor sem, ha az alapítélet ellen a vádlott terhére nem fellebbeztek, és az az ítélet nem rendelkezett ilyen intézkedésről[176].

Az osztrák jogban a súlyosítási tilalom alapvető feltétele, hogy az ítéletet csak a vádlott javára támadták meg. A súlyosítási tilalom célja BERTEL és VENIER szerint Ausztriában is az, hogy a vádlott, a védő, a törvényes képviselő és egyes hozzátartozók az ítéletet, ha az számukra igazságtalannak tűnik, úgy támadhassák meg, hogy ne kelljen attól tartaniuk, hogy ezzel a vádlott helyzetén rontanak[177]. Ha azonban a vádlott javára bejelentett jogorvoslattal párhuzamosan a terhelt terhére is jelentettek be fellebbezést, akkor az ítélet a vádlott hátrányára is megváltoztatható. A súlyosítási tilalom a jogorvoslati bíróságnál és annál a bíróságnál is érvényesül, amely a hatályon kívül helyezés folytán az eljárást megismétli. A megismételt eljárásban viszont nem érvényesül a reformatio in peius tilalma, ha a megismételt tárgyaláson a vádat kiterjesztik, és a vádlottat az újonnan eljáró elsőfokú bíróság más bűncselekmény elkövetésében is bűnösnek találja.

A súlyosítási tilalom a büntetéseknek vagy intézkedéseknek a megtámadott ítéletbeli szankcióhoz képest való bármilyen szempontból való szigorítását tiltja, még akkor is, ha ez a változtatás egyébként a vádlottnak bizonyos szempontból enyhítést jelentene. Így pl. LIEBSCHER szerint, ha csak a vádlott javára nyújtottak be fellebbezést, akkor a másodfokú bíróságnak nem áll jogában az elsőfokú bíróság által kiszabott szabadságvesztés tartamát vagy a pénzbüntetés napi tételét megemelni, még akkor sem, ha a szabadságvesztés végrehajtását felfüggeszti vagy a pénzbüntetés teljes összege csökkenne (az egy napi tételek mértékének csökkentése miatt). Ha a szabadságvesztés helyett a másodfokú bíróság pénzbüntetést szab ki, akkor a meg nem fizetés esetén a pénzbüntetés helyébe lépő szabadságvesztés tartama nem lehet nagyobb, mint az elsőfokú bíróság által kiszabott szabadságvesztése[178].

A vádlott viszont az StPO 295. § (2) bekezdése és a 477. § (2) bekezdése szerint jóváhagyhatja, hogy a másodfokú bíróság a feltételes szabadságvesztés helyett végrehajtandó pénzbüntetést szabjon ki.

A súlyosítási tilalom – hazánkhoz hasonlóan – Ausztriában sem akadályozza, hogy a bűncselekményt – újabb bizonyítás után a fellebbezési bíróság előtt vagy megismételt eljárásban – súlyosabban minősítsék, csak a büntetés nem lehet súlyosabb.

A súlyosítási tilalom érvényesül a végzések elleni jogorvoslatnál, az ún. panaszeljárásban (Beschwerdeverfahren) is. Ennek értelmében a terhelt által benyújtott panasz esetén a jogorvoslati eljárásban a terhelt hátrányára nem változható meg a

---

[174] BEULKE, Werner: Strafprozeßrecht. Heidelberg, 2002. 285. o.
[175] PETERS, Karl: Strafprozeß. Ein Lehrbuch. Heidelberg, 1985. a 72. § II. 2. pontjához fűzött kommentár.
[176] KRETSCHMER, Joachim: Das strafprozessuale Verbot der reformatio in peius und die Maßregeln der Besserung und Sicherung. Berlin, 1999. 117. o.
[177] BERTEL,Christian – VENIER, Andreas: Strafprozessrecht. Wien, 2002. 211. o.
[178] LIEBSCHER, Thomas: Anmerkung zur Entscheidung von OGH 28. 02. 1989. Juristische Blätter, 1990., 126. o.

megtámadott határozat[179].

Ha a perújításra a vádlott javára benyújtott indítvány alapján kerül sor, ennek során a súlyosítási tilalmat figyelembe kell venni (osztrák StPO 359. § (4) bekezdés). Ugyanez érvényes a terhelt távollétében való ítélethozatal miatt előterjesztett kifogás miatt megismételt eljárásra[180], és arra az esetre is, ha a Legfelsőbb Bíróság (OGH) a semmisségi panasz (törvényességi jogorvoslat) alapján lefolytatott eljárásban az eljáró bíróságot az eljárás lefolytatására utasítja (ilyenkor az eljáró bíróság nemcsak az OGH jogértelmezéséhez, hanem a súlyosítási tilalomhoz is kötve van, vö. osztrák StPO 293. § (2) és (3) bek.). De maga az OGH is hozhat érdemi döntést az ügyben és erre a döntésre is vonatkozik a súlyosítási tilalom (osztrák StPO 290. § (2) bek.). Végül meg kell említeni az osztrák jogban meglévő sajátos jogintézményt, a rendkívüli perújítást, amit csak a vádlott javára lehet indítványozni, ha az iratok kétségessé teszik a jogerős ítéletet. Erre a rendkívüli perorvoslatra a legfőbb ügyész indítványára vagy hivatalból kerülhet sor, és mind az OGH, mind az esetlegesen új eljárásra utasított bíróság előtt érvényesül a súlyosítási tilalom (osztrák StPO 359. § (4) bekezdés és 362. § (4) bekezdés).

Többnyire éppen azt az érvet szokták felhozni amellett, hogy a súlyosítási tilalom léte nem szükségszerű követelménye a büntetőeljárás jogállami jellegének, hogy Svájc egyes tartományaiban ismeretlen a jogintézmény. Ugyanakkor pl. Zürich kantoni büntető perrendtartásának 321. cikke kifejezetten kimondja, hogy ha a vádlott vagy az ügyészség a vádlott javára jogorvoslattal élt, akkor az ítélet nem változtatható meg a vádlott hátrányára, ha a terhelt terhére egyidejűleg nem éltek jogorvoslattal. Hasonlóan rendelkezik Bázel város kanton büntető perrendtartása, amely szerint ha az terhelt vagy annak javára az ügyészség jogorvoslattal él, ennek alapján a határozatot nem lehet az elítélt hátrányára megváltoztatni (164. §). Ugyanakkor a svájci büntető perrendtartás 391. cikkelye szerint már csak igen korlátozott terjedelemben él a súlyosítási tilalom. Eszerint ugyan a határozatokat nem lehet a terhelt hátrányára megváltoztatni, ha csak a javukra éltek jogorvoslattal, a másodfokú bíróság azonban fenntartja magának a szigorúbb büntetés lehetőségét, ha olyan tények derülnek ki, amelyeket az elsőfokú bíróság nem ismerhetett.

Az olasz büntetőeljárási kódex (CPP) az 597. cikkben rendelkezik a súlyosítási tilalomról. Eszerint a másodfokú bíróság a hozzá benyújtott fellebbezés alapján hozott döntésének meghozatalában egyes okokból korlátozva van. Az olasz törvény ezt két szemszögből részletezi:

- ha az ügyész (is) benyújtott fellebbezést;
- ha csak a terhelt nyújtott be fellebbezést.

Ha az ügyész nyújtott be fellebbezést, és az marasztaló ítélet ellen irányul, a másodfokú bíróság az elsőfokú bírósághoz képest a bűncselekményt súlyosabban minősítheti, szabadon megváltoztathatja a büntetés fajtáját, növelheti a büntetés mértékét, vagyonelkobzást, illetve biztonsági intézkedéseket rendelhet el, és ha szükséges, a törvényben meghatározott más (az elsőfokú ítéletben nem alkalmazott) intézkedést is kiszabhat. Ezen rendelkezés tehát kizárja az enyhítést (felmentést) abban az esetben, ha csak a vádlott terhére jelentettek be fellebbezést! Ha az ügyész a fellebbezését felmentő ítélet ellen nyújtotta be, a bíróság a terheltet elítélheti és az előbb említett súlyosító rendelkezéseket meghozhatja, de fel is mentheti a vádlottat, még akkor is, ha az elsőfokú bíróság által megállapított tényállástól

[179] Konkrét esetben a felmentett vádlott 220 Euró védői költségtérítést kapott, ami ellen panaszt nyújtott be, mert szerinte ennél magasabb összeg járt volna. Az OLG megállapította, hogy a terhelt semmilyen védői költségtérítésre nem volt jogosult, azonban a már odaítélt 220 Euró összeget a súlyosítási tilalom miatt nem vonhatta vissza. Ld. az osztrák OLG SSt 56/41. és SSt 52/16. sz. eseti döntését.

[180] Ld. az osztrák OLG SSt 17/98. sz. eseti döntését.

eltérő tényállást állapít meg. Általános szabályként pedig azt írja elő a CPP 597. cikk 2/c) pontja, hogy ha a másodfokú bíróság helyt ad a fellebbezésnek, a bíróság az elsőfokú ítéletet helybenhagyhatja, megváltoztathatja, a fellebbezést figyelmen kívül hagyhatja, illetve a törvényben meghatározott esetekben más mellékbüntetéseket és biztonsági intézkedéseket rendelhet el.

Ha csak a vádlott nyújt be fellebbezést, a másodfokú bíróság nem szabhat ki súlyosabb büntetést, sem mértékében, sem a büntetés fajtáját illetően. Nem alkalmazhat új illetve súlyosabb intézkedéseket, az elsőfokú bíróság által megállapított tényállástól eltérő, a vádlott számára kedvezőtlen tényállást nem állapíthat meg. E tekintetben tehát az olasz szabályozás tágabb a magyarnál, tekintettel arra, hogy csak a terhelt javára bejelentett fellebbezés esetén a másodfokú bíróság által megállapított tényállás sem lehet kedvezőtlenebb a vádlott számára az elsőfokú ítéleti tényállásnál, még akkor sem, ha egyébként a jogkövetkezményeket a másodfokú bíróság nem súlyosítja. A másodfokú bíróság a CPP 597. cikk 3. pontja alapján, ha beállt a súlyosítási tilalom, nem rendelhet el vagyonelkobzást (ha azt elsőfokon nem rendelték el), és nem állapíthat meg súlyosabb minősítést sem (e tekintetben is tágabb az olasz súlyosítási tilalom az általánosan érvényesülő súlyosítási tilalmaknál).

Érdekességként kell megemlíteni, hogy az albán büntetőeljárási törvény 425. cikke jórészt az olasz szabályozást követi – mind tartalmilag, mind formailag. Eszerint a fellebbezési bíróság Albániában sem csak a fellebbezés keretein belül vizsgálja a megtámadott ítéletet, hanem a teljes revízió elve érvényesül. Az albán Be. is megkülönbözteti azt az esetet, ha az ügyész is benyújtott fellebbezést attól, ha csak a vádlott. A 425. cikk 3. pontja szerint, ha csak a vádlott nyújtott be fellebbezést, nem lehet súlyosabb büntetést kiszabni vagy intézkedést alkalmazni, illetőleg a felmentett személlyel szemben kedvezőtlenebb döntést hozni, mint a megtámadott ítéletben.

A francia büntetőeljárási kódexnek (CPC) II. Könyve III. Címének a bűnügyi fellebbviteli bíróságról szóló II. Fejezet 3. szakasza szabályozza a fellebbviteli büntető törvényszék előtti eljárást. Az 520-1 cikk szerint, ha a CPC 495-11 cikke alapján fellebbezést nyújtanak be a meghozott ítélet ellen, a másodfokú bíróság nem hirdethet ki olyan ítéletet, amely súlyosabb büntetést tartalmaz, mint az elsőfokú ítélet, kivéve, ha a fellebbezést a vádat képviselő ügyész nyújtotta be. Ez a rendelkezés tehát jóval kevesebb részletszabályt tartalmaz, ugyanakkor a bírói gyakorlat Franciaországban is meghatározta a szankciók súlyosságának sorrendjét, itt is elsősorban a Btk-beli felsoroláshoz igazodva.

Ahogyan BACHMAIER WINTER is rámutat, a spanyol büntető igazságszolgáltatási rendszer is szabályozza a reformatio in peius tilalmát[181]. Eszerint, ha csak a terhelt javára jelentettek be fellebbezést, a fellebbviteli bíróságnak nincs felhatalmazása arra, hogy súlyosítsa a korábbi ítéletet. Más szóval, ha a terhelt az egyetlen, aki benyújtott fellebbezést, ez a fellebbezés nem érintheti hátrányosan a perbeli pozícióját.

A súlyosítási tilalmat a spanyol Be. (Ley de Enjuiciamiento Criminal) 902. cikke szabályozza. A törvényszöveg kifejezetten csak a semmisségi panaszra utal, de a jogtudomány, a Legfelsőbb Bíróság és az Alkotmánybíróság már úgy értelmezte, hogy ezt az elvet kell alkalmazni a fellebbezésre is (az akkuzatórius büntetőeljárás elve[182] alapján)[183]. A reformatio in peius tilalma érvényesül Spanyolországban a másodfokú eljárásban, a

[181] BACHMAIER WINTER, Lorena: Proceso penal y sistemas acusatorios. Madrid, 2008. 78. o.
[182] FANTOLY Zsanett: Akkuzatórius vagy inkvizitórius büntetőeljárást? Versengő rendszerek. Bűnügyi Szemle, 2009/2. 32-36. o.
[183] Ld. többek között a spanyol Alkotmánybíróság 84/1985 július 8. és 115/1986, október 6. sz. határozatait. BACHMAIER WINTER, Lorena: Proceso penal y sistemas acusatorios. Madrid, 2008. 82. o.

harmadfokú eljárásban, a katonai büntetőeljárásban (a megismételt eljárásban viszont nem, a tárgyalás mellőzéses eljárást pedig nem ismeri a spanyol büntető eljárásjog). A magyar szabályozáshoz képest még kategorikusabb abszolút súlyosítási tilalom található a vádalku alapján lefolytatott büntetőeljárásban (azaz ott a perorvoslatok során semmiképpen sem lehet az ítéletet súlyosítani). A felülvizsgálati eljárásra vonatkozó szabályok között ugyanakkor nincs szó a súlyosítási tilalomról. A spanyol jogban egyébként a már citált 902. cikk mindössze a büntetés emelésének tilalmát tartalmazza expressis verbis.

A magyar szabályozásnál jóval tágabb körben határozza meg BACHMAIER WINTER szerint a spanyol jog, hogy mi minősül a terhelt terhére bejelentett fellebbezésnek. Eszerint a terhelt terhére bejelentettnek kell tekinteni az alábbi fellebbezési nyilatkozatokat[184]:

- az elsőfokon felmentett vádlott bűnösségének megállapítására irányuló,
- olyan vádlott bűnösségének megállapítására irányuló, akivel szemben az eljárást megszüntették,
- elsőfokon felmentett vádlottal szemben a bűncselekmény súlyosabb minősítésére irányuló,
- elsőfokon elítélt vádlottal szemben a bűncselekmény súlyosabb minősítésére irányuló,
- elsőfokon elítélt vádlottal szemben kiszabott büntetésnél súlyosabb büntetés kiszabására irányuló,
- elsőfokon elítélt vádlottal szemben az intézkedésnél súlyosabb megállapítására irányuló,
- elsőfokon elítélt vádlottal szemben az intézkedés helyett büntetés megállapítására irányuló,
- az elsőfokú bíróság által nem alkalmazott intézkedés megállapítására irányuló,
- az elsőfokon alkalmazott intézkedés súlyosításának megállapítására irányuló,
- súlyosabb büntetés-végrehajtási fokozat megállapítására irányuló,
- a feltételes szabadságból való kizárás megállapítására irányuló,
- a korábbi feltételes szabadság megszüntetésének megállapítására irányuló,
- a korábbi felfüggesztett büntetés végrehajtására irányuló,
- a járulékos kérdések szigorítására irányuló fellebbezés.

Spanyolországban az ügyész konkrét büntetés kiszabására tesz indítványt, és azt a büntetési mértéket már az elsőfokú bíróság sem lépheti át (még akkor sem, ha az adott bűncselekmény büntetési tétele egyébként lehetővé tenné). A spanyol Be. nem tartalmaz expressis verbis rendelkezést arra nézve, hogy mi az egyes szankciók sorrendje, de az általános büntető jogelvek alapján a Btk-beli felsorolás egyben a szankciók sorrendjét is jelenti.

Norvégiában a Be. 306. §-a általában kizárja a fellebbezést a terhelt terhére az ülnökbíróság ítélete ellen. Ez alól csak az az egy kivétel van, ha a hivatásos bíró a jogszabályi rendelkezésekről téves tájékoztatást adott. A 351. § pedig kimondja, hogy a terhelt javára a bűnüldöző hatóság által bejelentett fellebbezésnek nem lehet a terhelt számára hátrányos következménye. Sajátos (és kifejezetten előremutató), hogy a norvég büntetőeljárási törvény kifejezetten kimondja, hogy a terhelt jogait sértő eljárási szabálysértések miatt bejelentett fellebbezést mindig a terhelt javára bejelentettnek kell tekinteni.

Az orosz büntetőeljárási törvény 360. cikke határozza meg a fellebbviteli bíróság és a semmisítőszék felülbírálati jogkörének terjedelmét. A 3. és a 4. pont szerint a semmisítőszéknek jogában áll, hogy enyhítse a büntetést vagy enyhébb minősítést állapítson meg, de a kasszáció során csak akkor van lehetőség a büntetés súlyosítására vagy súlyosabb

[184] Ld. BACHMAIER WINTER kérdőíves felmérésre adott válaszát.

minősítés megállapítására, ha az elsőfokú ítéletben megállapított bűncselekmény helyes minősítéséhez képest a kiszabott büntetés törvénysértően enyhe, vagy a felmentő ítélet meghozatalakor a sértett jogai jelentősen sérültek.

A moldáv Be. 441. cikke is kimondja a teljes revízió elvét, ugyanakkor a felülvizsgálati bíróság jogkörét annyiban korlátozza, hogy nem súlyosíthatja annak a vádlottnak a helyzetét, akinek csak a javára nyújtottak be fellebbezést. Lényegében ugyanezt az általános rendelkezést ismétli meg a 442. cikk kifejezetten a másodfokú bíróság döntési jogkörével összefüggésben. A 443. cikk pedig a részjogerő feloldásával összefüggésben említi meg, hogy amelyik vádlottal kapcsolatban nem jelentettek be fellebbezést, a rá vonatkozó ítéletrészt is megvizsgálhatja a másodfokú bíróság, azonban az elsőfokú döntést a hátrányára nem változtathatja meg. A moldáv büntető eljárásjogi rendelkezések nem konkretizálják, mi minősül a terhelt számára hátrányosabb ítéletnek, ezért minden, a terhelt szemszögéből nézve kedvezőtlenebb döntést ilyennek kell tekinteni.

Szlovákiában a Be. 195. §-a a panaszról való döntéssel, a 322. § (3) bekezdése és a 327. § (2) bekezdése a rendes fellebbezéssel, a 389. § (2) bekezdése és a 391. § (2) bekezdése a felülvizsgálattal, míg a 405. § b) pontja a perújítással kapcsolatos súlyosítási tilalmat tartalmaz. A szlovák Be. BENEDEKOVÁ szerint[185] igen szűken értelmezi a terhelt terhére bejelentett fellebbezés körét, mivel ilyennek csak az elsőfokon felmentett vádlottal szemben a bűncselekmény súlyosabb minősítését, az elsőfokon elítélt vádlottal szemben kiszabott büntetésnél súlyosabb büntetés kiszabását vagy az intézkedésnél súlyosabb megállapítását célzó fellebbezés minősül. A szlovák Be. sem szabályozza expressis verbis a szankciók súlyosságát, és a súlyosítási tilalomnak nincs semmilyen sajátos vonatkozása a büntetőparanccsal összefüggésben.

A bosnyák szabályozásnak három sajátossága is van. Az egyik a jellegzetes bosnyák államszervezetből adódik. Bosznia és Hercegovinát ugyanis két entitás alkotja. Az egyik a Bosznia-Hercegovinai Föderáció, a másik a boszniai Szerb Köztársaság (szerbül Република Српска / Republika Srpska, bosnyák nyelven és horvátul Republika Srpska). Utóbbi fővárosa Bosznia-Hercegovina alkotmánya szerint szintén Szarajevó, a de facto főváros azonban Banja Luka (a kormányhivatalok többsége és a parlament is itt működik). Ennek megfelelően Bosznia-Hercegovinában két külön büntetőeljárási kódex van, azonban azoknak a súlyosítási tilalomra vonatkozó rendelkezései szó szerint megegyeznek.

A másik sajátosság, hogy mindkét büntetőeljárási kódex expressis verbis megjelöli az adott cikk címében a súlyosítási tilalmat, ráadásul mindkettő az archaikus „reformatio in peius tilalma” megjelöléssel. Eszerint, ha a fellebbezést kizárólag a terhelt javára nyújtották be, az ítéletet a terhelt terhére megváltoztatni nem lehet (bosznia-hercegovinai Be. 322. cikk, srpskai Be. 313. cikk).

A harmadik, az európai büntetőeljárási kódexekhez képest talán egyedüli, de rendkívül előremutató szabályozás, hogy mindkét bosnyák büntetőeljárási kódex külön rendelkezést tartalmaz a fiatalkorúak elleni büntetőügyekben érvényesülő súlyosítási tilalomra. Eszerint fiatalkorúval szemben csak akkor lehet másodfokon az elsőfokú ítéletet súlyosítani, ha az ügyész a fellebbezésében erre vonatkozóan kifejezett kérelmet terjeszt elő (bosznia-hercegovinai Be. 392. cikk (1) bekezdés, srpskai Be. 377. cikk (1) bekezdés). Ha az elsőfokú bíróság nem szabott ki szabadságvesztés büntetést illetőleg javító intézkedést, a külön e célra létrehozott, a fiatalkorúak ügyeit elbíráló tábla ezeket csak akkor szabhatja ki másodfokon, ha a vádlottat ő maga is kihallgatta. Ugyanez a rendelkezés vonatkozik arra az esetre is, ha a

[185] Ld. a súlyosítási tilalommal kapcsolatosan BENEDEKOVÁ kérdőíves felmérésre adott válaszát.

másodfok hosszabb tartamú szabadságvesztést akar kiszabni, vagy több javító intézkedést akar alkalmazni, mint az elsőfokú bíróság (bosznia-hercegovinai Be. 392. cikk (2) bekezdés, srpskai Be. 377. cikk (2) bekezdés).

A montenegrói Be. 390. cikkének címe: „Az ítéletnek a vádlott terhére való megváltoztatásának tilalma” („Zabrana preinačenja na štetu optuženog”). A rendelkezés szerint, ha a fellebbezést kizárólag a terhelt javára nyújtották be, az ítéletet nem lehet a vádlott terhére megváltoztatni. Ez a tilalom expressis verbis a bűncselekmény súlyosabb minősítésére vagy súlyosabb szankció megállapítására vonatkozik. A 465. cikk (1) bekezdése pedig kifejezetten rögzíti, hogy a terhelt terhére bejelentett ügyészi fellebbezés esetén lehet csak az elsőfokon felmentett személy bűnösségét megállapítani, illetőleg a kiszabott büntetést súlyosítani.

II. A súlyosítási tilalom a hatályos büntetőeljárási törvényben

A súlyosítási tilalmat három fő szempont szerint osztályozhatjuk:
a) abszolút vagy relatív súlyosítási tilalom;
b) teljes vagy részleges súlyosítási tilalom;
c) kogens vagy excepcionális súlyosítási tilalom.

ad a) Abszolút súlyosítási tilalom esetén a másodfokú bíróság soha nem hozhat a megtámadottnál a vádlott számára kedvezőtlenebb határozatot (még ha a terhelt terhére jelentettek is be fellebbezést). Ezért ha azt észleli a fellebbviteli bíróság, hogy az elsőfokú ítéletben kiszabottnál súlyosabb szankció alkalmazása szükséges, avagy az elsőfokon el nem ítélt vádlottat másodfokon el kellene ítélni, két lehetősége van: vagy helybenhagyja az elsőfokú határozatot, vagy az elsőfokú ítéletet hatályon kívül kell helyezi és az elsőfokú bíróságot új eljárásra utasítja (a súlyosabb ítélet meghozatala érdekében). Relatív súlyosítási tilalomnál a másodfokú bíróság döntési jogköre a bejelentett fellebbezés irányától függ: ha a vádlott terhére (is) jelentettek be fellebbezést, akkor az elsőfokú ítélet másodfokon súlyosítható, míg ha csak a vádlott javára fellebbeztek, akkor nem (ilyenkor tehát szintén csak helybenhagyás vagy bizonyos feltételek mellett kasszáció lehetséges). Hazánkban általában főszabályként relatív súlyosítási tilalom érvényesül, de pl. a katonai büntetőeljárásban a fegyelmi jogkörben való elbírálás esetén abszolút súlyosítási tilalom áll be.

ad b) Teljes súlyosítási tilalomról akkor beszélünk, ha a törvény minden, a terhelt számára hátrányos rendelkezés meghozatalát tiltja. Ha viszont csak részleges súlyosítási tilalom érvényesül, akkor az adott büntető eljárásjogi szabályozás konkrétan meghatározza azon rendelkezések körét, amelyeket a tilalom érint. Előbbi fajta súlyosítási tilalom érvényesül pl. a rendkívüli perorvoslatok során, míg utóbbi a másodfokú eljárásban, hiszen ott csak három alapvető módosítás tiltott (felmentett vádlott bűnösségének megállapítása, eljárás megszüntetést követően a vádlott bűnösségének megállapítása, a szankciók bizonyos súlyosítása), de másodfokon számos, egyébként a terhelt számára hátrányos rendelkezés hozható akkor is, ha egyébként beállt a súlyosítási tilalom (pl. súlyosabb büntetés-végrehajtási fokozat állapítható meg; az előzetes bírósági mentesítés megvonható stb.).

ad c) Kogens a reformatio in peius tilalmának a szabályozása akkor, ha a tilalom beállta esetén az alól semmilyen kivétel nincs. E tekintetben tehát a másodfokú eljárásban kogens súlyosítási tilalom érvényesül. Excepcionális súlyosítási tilalomról pedig akkor beszélhetünk, ha a törvény kivételt enged a súlyosítási tilalom főszabálya alól (mint pl. a megismételt eljárásban).

A Be. aszerint differenciáltan szabályozza a súlyosítási tilalmat, hogy

- a másodfokú eljárásban (354-355. §),
- a harmadfokú eljárásban (397. §),
- a megismételt eljárásban (405. §),
- a tárgyalás mellőzéses eljárásban (549. § (4) bekezdés),
- a katonai büntetőeljárásban (485/B. § (7) bekezdés),
- a tárgyalásról lemondásos eljárásban (542. §), avagy
- a rendkívüli perorvoslatok során (415. § (3) bekezdés; 423. § (4) bekezdés; 437. §; 443. § (3) bekezdés)

merül-e fel a súlyosabb ítélet meghozatalának kérdése.

A fent említett csoportosítási szempontok alapján az egyes eljárási szakokban érvényesülő súlyosítási tilalmakat a következőképpen foglalhatjuk táblázatba:

Eljárási szak	***Abszolút vagy relatív***	***Teljes vagy részleges***	***Kogens vagy excepcionális***
Másodfokú eljárás	*Relatív*	*Részleges*	*Kogens*
Harmadfokú eljárás	*Relatív*	*Részleges*	*Kogens*
Megismételt eljárás	*Relatív*	*Részleges*	*Excepcionális*
Tárgyalás mellőzése	*Relatív*	*Részleges*	*Excepcionális*
Katonai büntetőeljárás	*Abszolút*	*Teljes*	*Kogens*
Tárgyalásról lemondás	*Vegyes*	*Részleges*	*Kogens*
Rendkívüli perorvoslatok	*Relatív*	*Teljes*	*Kogens*

2.1. Súlyosítási tilalom a nyomozásban?

A hatályos büntetőeljárási jog a bírósági szakban számos helyen szabályozza a súlyosítási tilalmat, a nyomozás során azonban a törvény szerint nem érvényesül súlyosítási tilalom, holott számos esetben indokolt lenne annak szabályozása.

A nyomozás során az ügyész (és egyes esetekben a nyomozó hatóság is) számos olyan döntést hozhat, amely ellen a gyanúsított panasszal élhet, és ennek a panasznak a benyújtása során mérlegelnie kell, hogy nem kerül-e súlyosabb helyzetbe, mintha tudomásul venné az ügyészi határozatot. Már ilyen megfontolásokra kényszeríti a terheltet az a helyzet is, ha a nyomozást bizonyíték hiányában szüntetik meg vele szemben, noha neki meggyőződése (márpedig, ha tényleg így van, nem is kétséges, hogy meggyőződése), hogy nem ő követte el a bűncselekményt, ezért számára a bizonyíték-hiányos megszüntetés is sértő. De ha panasszal él az ilyen határozat ellen, könnyen előfordulhat, hogy az újabb adatok alapján az ügyész vádra alkalmassá nyilvánítja az ügyet, és ezzel sokkal hátrányosabb helyzetbe kerül a terhelt, mégha esetleg a bíróság ki is mondja a felmentését (hiszen akár évekig büntetőeljárás hatálya alatt lesz, annak minden negatív következményével). De ugyanígy folyamatosan mérlegelnie kell a gyanúsítottnak minden nyomozás megszüntető határozat esetén, hogy merjen-e ellene jogorvoslattal élni, hiszen semmilyen súlyosítási tilalom nem akadályozza meg azt, hogy éppen az ő jogorvoslatának következtében forduljon meg az ügy megítélése. Ugyanez igaz a védelhalasztásra is, amelynél ráadásul akár többletkötelezettségek is terhelhetik (magatartási szabályok), amelyek már a bíróság által alkalmazott büntetőjogi intézkedésekhez hasonlóak. A törvény még azt sem zárja ki, hogy bármilyen, nyomozást megszüntető (vagy ahogy dogmatikailag tévesen a védelhalasztásnál szerepel: eljárást megszüntető) határozatot követően a nyomozást újraindítsák a terhelttel szemben, bár erre csak bíróság jogosult (191. § (3) bek.). Tehát az ügyészi határozatoknál nem beszélhetünk jogerőről sem[186]. De ugyanez igaz a nyomozás során a bíróság (nyomozási bíró) által hozott határozatokra is.

A nyomozás során az ügyész messzemenő diszkrecionális joga érvényesül[187]. Ahhoz

[186] Az 1973. évi I. törvény (a korábbi Be.) többször módosított 147/A. § (7) bekezdése úgy fogalmazott, hogy ha az ügyészség a védelhalasztás tartamának eredményes letelte miatt megszüntette a nyomozást, a hatóság ugyanabban az ügyben az eljárást nem folytathatta, kivéve, ha a gyanúsítottal szemben a vádemelés elhalasztásának tartama alatt elkövetett szándékos bűncselekmény miatt vádemelésre kerül sor, illetve a gyanúsított a pártfogó felügyelet magatartási szabályait súlyosan megszegte, avagy ha megállapították, hogy a vádemelés elhalasztása valamely kizáró ok ellenére történt. Mivel ez a rendelkezés lényegében kizárta az azonos alapon való új eljárást, talán itt beszélhettünk quasi jogerőről a nyomozás során is.

[187] RÓTH Erika: Az ügyész diszkrecionális jogkörének néhány kérdése. In: FENYVESI Csaba – HERKE

tehát, hogy a nyomozás során esetlegesen bevezethető súlyosítási tilalom kérdését részletesen elemezhessük, meg kell vizsgálni a mérlegelési jog elméleti alapjait, majd az ügyészi mérlegeléssel kapcsolatos jogirodalmi álláspontot.

2.1.1. Mérlegelés, legalitás, opportunitás

A legalitás és az opportunitás elve régóta jogirodalmi viták tárgya, és az ezekről a fogalmakról szóló jogpolitikai eszmecserék a mai napig nem fejeződtek be. A legalitás elve támogatóinak az a legfőbb célkitűzésük, hogy megelőzzék a büntetőjogi felelősségre vonás politikai befolyásolását, azaz az ügyészség utasításhoz kötöttségével való visszaélést azáltal lehet megakadályozni, hogy az ügyészséget a törvény kötelezi minden bűncselekmény miatt a felelősségre vonásra. Később a legalitás elvét az igazságosság parancsának és jogállami alapelvnek fogták fel. BINDING „az igazságosság grandiózus kifejezéseként" jellemezte a legalitás elvét[188], míg HIPPEL attól tartott, hogy a legalitás elve nélkül „a jogalkalmazással szembeni bizalmatlanság" alakulna ki[189]. WILLMS pedig arról beszél, hogy a legalitás elve „határkő" a szabad szabályozás és a totális önkényuralom között[190].

Ezzel szemben a merev, szigorú legalitási elv ellenzői egyrészt attól a veszélytől óvnak, hogy az átfogó bűnüldözés kötelezettsége az ügyészség túlterheltségéhez vezetne és ezzel a bűnüldözés hatékonyságát veszélyeztetné[191]. Másrészt annak a veszélyére is rámutattak, ha az ügyészség minden kisebb jelentőségű bűncselekményt alaposan felderít, akkor nem tud kellő figyelmet fordítani azokra az esetekre, amelyek komoly jelentőséggel bírnak[192].

A legalitás- és opportunitás elvének fejlődése azt mutatja, hogy a kezdeti szigorúbb szabályozáshoz képest a bűnüldözési kényszer egyre több kivételét vezették be, ennek következtében a legalitás elve egy eróziós folyamatnak lett kitéve, amely kérdésessé tette, hogy ma egyáltalán lehet-e még szó az érvényességéről[193]. BAUMANN ennek kapcsán szállóigévé váló kifejezésével „a legalitás elvének halotti énekéről" beszél[194]. AMBS[195] hitelt érdemlőnek tartja, hogy a kötött opportunitási elv a büntetőeljárás alapvető követelményévé nőtte ki magát. A legalitás elvének „radikális búcsúját" csak SERWE mondta ki[196]. Akármilyen szerepet is kap az egyes szerzők szerint az opportunitás elve, az egyértelműen megállapítható, hogy a büntetőeljárás a legalitás elvétől az opportunitás elve felé mozog. Ezeknek a változásoknak a mozgatórugója a növekvő esetszámok hatékony feldolgozásának követelménye. Ez pedig mind egyszerűbb elintézési formákat igényel, különösen a kisebb, kevésbé jelentős esetekben. Emellett szerepet játszik az is, hogy az abszolút büntetőelméletet

---

Csongor – MÉSZÁROS Bence (szerk.): Bizonyítékok. Tiszteletkötet TREMMEL Flórián egyetemi tanár 65. születésnapjára. Pécs, 2006. 511-522. o.

[188] BINDING, Karl: Die Stellung der Staatsanwaltschaft, des Angeklagten und des Verletzten nach dem neuen „Entwurf eines Gesetzes zur Vereinfachung der Rechtspflege". Leipziger Zeitschrift für Deutsches Recht, 1917. 504. o.

[189] HIPPEL, Robert von: Der deutsche Strafprozeß. Marburg, 1941. 338. o.

[190] WILLMS, Günther: Offenkundigkeit und Legalitätsprinzip. Juristenzeitung, 1957. 465. o.

[191] HEYDEN, Frank: Begriff, Grundlagen und Verwirklichung des Legalitätsprinzips und des Opportunitätsprinzips. Zürich 1961. 103. o.

[192] CRAMER, Peter: Ahndungsbedürfnis und staatlicher Sanktionsanspruch. Bemerkungen zu einer Reform der Verfahrenseinstellung aus Gründen der Opportunität. In: SCHROEDER, F. C. (szerk.): Festschrift für Reinhart MAURACH zum 70. Geburtstag. Karlsruhe, 1972. 493. o.

[193] JUNG, Heike: Straffreiheit für den Kronzeugen? Köln – Berlin – Bonn – München, 1974. 49. o

[194] BAUMANN, Jürgen: Grabgesang für das Legalitätsprinzip. Zeitschrift für Rechtspolitik, 1952. 273. o.

[195] AMBS, Friedrich: Das Legalitätsprinzip auf dem Prüfstand der Rechtswirklichkeit, insbesondere im Bereich der Umweltkriminalität. In: GEPPERT, K. – DECHNICKE, D.: Gedächtnisschrift für Karlheinz MEYER. Berlin – New York, 1990. 17. o.

[196] SERWE, Hans: Abschied vom Legalitätsprinzip. Kriminalistik, 1970. 377. o.

mind inkább leváltja a relatív büntetőelmélet, és ez a büntetőjog célorientáltságához vezetett. Ez utóbbi folyamatnak a része a súlyosítási tilalom megjelenése, megszilárdulása a büntető eljárási kódexekben. A súlyosítási tilalom tehát nem a bagatell bűncselekményekkel kapcsolatos, „lanyhuló bűnüldözési folyamat”, hanem a relatív büntetőelmélet térhódítása miatt kapott egyre jelentősebb szerepet. SÁRKÁNY álláspontja szerint egy jogállamban egyébként semmilyen bűncselekmény sem lehet bagatell, mivel sérti az állampolgárok nyugodt, bűncselekménytől mentes élethez való jogát[197]. A relatív büntetőelméletnek megfelelően ugyanis inkább tartható (adott körülmények között még kötelező is) a bűnüldözésről való részleges lemondás, mint a szigorú megtorlásos gondolkodás[198]. A büntetési teóriák és az ügyészség feltétlen bűnüldözési kötelezettsége között ugyanis egyértelmű szoros összefüggés van[199]. A legalitás elve jogállami jelentőségének különböző felfogásai következtében ezt a fejlődést többféleképpen értékelték. Mialatt a kritikusok felismerni vélik a büntetőjogban a céltudatos gondolkodás mindent átfogó uralmának kezdetét, amely ugyanakkor a központi jogállami garanciák elvesztésével jár[200], mások ezt a helyzetet messze nem tartják ennyire drámainak, mivel az opportunitás elvének előtérbe kerülése semmi esetre sem jelenti a bűnüldöző szervek önkényes intézkedési jogának előtérbe kerülését. Ezen érvek alapján megállapítható, hogy a legalitás és opportunitás elve közti ellentét jogállami súlyát nem szabad túlértékelni[201].

A jogalkalmazás modelljei, az opportunitás és a legalitás nemcsak a törvényi előírások kötőereje tekintetében különböznek egymástól, hanem a mennyiségi mellett minőségi különbséget is felmutatnak. Ez lényegében nem más, mint a mérlegelési jog gyakorlása és a szigorú, pontos jogalkalmazás közötti eltérés[202]. Ez persze nehézséget jelent, hogy ha elfogadjuk, hogy az opportunitás-elmélet érvényesítésénél az adott ügyben eljáró jogalkalmazó szervek mérlegelése dönti el a törvénybe ütközés büntetőjogi megítélését, akkor a bűncselekmények feltétlen üldözésének kötelezettsége mint eljárási alapelv nem valósul meg, ezáltal az opportunitás a legalitás ellentétévé válik. Tehát az a kérdés, hogy milyen minőségi különbség van egy nem önkényes, hanem a jogi előírások keretei között történő mérlegelési jog gyakorlása és egy pontos, de – tekintettel a teljes törvényhez kötöttség lehetetlenségére – mégis az egyéni értékeléstől függő jogalkalmazás között. Annak a kérdésnek a megválaszolásához, hogy alkalmas-e a mérlegelés fogalma a szűkebb értelemben vett jogalkalmazás különböző formáinak megjelölésére, és ennek megfelelően megalapozhatja-e a legalitás és az opportunitás egyértelmű definícióját a büntetőeljárásban, szükséges az erre vonatkozó elméletek összevetése.

A jogalkalmazás és a mérlegelés alapján történő döntés közötti ellentét már a 19. században jelentőséggel bírt a jogdogmatika számára, persze más okból, mint ma. Az akkori nézet szerint az általános törvények alkották a kormány és a közigazgatás tevékenységének korlátait, mégsem beszélhetünk mai értelemben a közigazgatás törvényességéről. Ezeken a korlátokon belül ugyanis a hatóságok az államérdek követelményeinek megfelelően szabadon alakíthatták magatartásukat, és ennyiben a mérlegelésük alapján cselekedhettek[203]. E döntési szabadság miatt állt éles ellentétben a közigazgatás az igazságszolgáltatással, amelynek tartania kellett magát az akkoriban uralkodó jogpozitivista elképzelések alapján magától

---

[197] SÁRKÁNY István: Még egyszer az OKKrI kriminálpolitikai koncepciójáról. Ügyészségi Értesítő 1995/1-2. 11. o.
[198] ROXIN, Claus: Strafverfahrensrecht. München 1998. 78. o.
[199] GLASER, Julius: Das Prinzip der Strafverfolgung. Wien, 1860. 441. o.
[200] ALBRECHT, Peter-Alexis: Perspektiven und Grenzen polizeilicher Kriminalprävention. Ebelsbach, 1983. 163. o.
[201] ERB, Volker: Legalität und Opportunität. Gegensätzliche Prinzipien der Anwendung von Strafrechtsnormen im Spiegel rechtstheoretischer, rechtsstaatlicher und rechtspolitischer Überlegungen. Berlin, 1999. 23. o.
[202] ECKERT, Manfred: Legalität und Opportunität im deutschen Strafprozeß. Breslau, 1924. 12. o.
[203] STAHL, Friedrich Julius: Die Philosophie des Rechts nach geschichtlicher Ansicht. Heidelberg, 1846. 167. o.

értetődő értékekhez[204]. Sőt JELLINEK szerint a közigazgatás mérlegelési mozgástere nemcsak annyiban volt elfogadott, hogy a hatóság döntése nem volt törvényi előíráshoz kötve, hanem abban is, hogy a törvényhozó meghatározatlan, értékeléstől független jogi fogalmat használt, amelynek a közigazgatás általi konkretizálását nem jogalkalmazásnak, hanem a mérlegelési jog gyakorlásának kellett érteni[205].

Időközben a mérlegelés fogalmának alapjai kettős értelemben is megváltoztak. A közigazgatás szabadsága a modern jogállami értelmezés szerint nem csak azáltal korlátozott, hogy a hatóságoknak eljárásuk során tiszteletben kell tartaniuk a törvényi korlátokat, hanem a közigazgatási eljárás törvényi alapokon nyugvó pozitív legitimációt igényel minden alkalommal, amikor beavatkozik a polgárok szférájába[206]. Eközben a bírói jogalkalmazás a pozitivizmus túlhaladásával az ellenkező irányba változott, azaz a nagyobb bírói mérlegelés elismerése felé. Ezáltal végbement egy közeledés a közigazgatási és a bírói jogalkalmazás között, amelynek tulajdonképpen az ezen tevékenységekből levezetett mérlegelési fogalmak közötti vélt ellentétek feloldódásához kellett volna vezetnie[207]. A legtöbb szerző azonban a mai napig nem ismeri el pusztán a „tényállás-mérlegelést" a meghatározatlan jogi fogalmak értelmezésénél.

LAUN ellenvetése[208] ezzel szemben az, hogy a jogtól szabad döntés a közigazgatás területén nem egyeztethető össze a törvényhez és joghoz kötöttség alkotmányos elvével, úgyhogy nem beszélhetünk jogkövetkezmény-mérlegelésről. Ha egy szabályozás a közigazgatásnak mozgásteret enged, akkor a közigazgatás nem tetszése szerint, hanem csak a jogrend általános előírásai (normakényszer, más jogi szabályozások és alapelvek, egyenlőség követelménye stb.) alapján alkothat szokást. Annyiban válik a tényállás a jogalkalmazó felhatalmazási normájává[209], hogy a mérlegelésnél releváns körülményeket a tényállási ismertetőjelekkel kiegészítheti. A különféle jogtechnikai koncepciók[210] megfelelő előírásaitól eltekintve a legjobban előretörő nézet szerint elfelejtődik a mennyiségi különbség a mérlegelés és a meghatározatlan jogi fogalom között. Arra a kérdésre, hogy egy ilyen jogalkalmazás eredményeként elméletileg csak egy, vagy a meghatározatlanság következtében több helyes eredmény is lehetséges-e, ezzel még nem adtunk választ, mint ahogy a mérlegelési döntéseknek a bírói felülvizsgálat keretei közötti kontrolljáról sem mondtunk semmit[211].

Az itt érintett közigazgatási jogi tételek kihatnak a büntető bírói jogalkalmazásra (büntetés kiszabás illetőleg annak mérése) is. A korábbi felfogás alapján, ami a mérlegeléssel ellentétben a jogalkalmazást a közigazgatási és a bírói tevékenységek közti különbségekből vezette le, a definíciónak megfelelően csak az ügyész rendelkezhetett a mérlegelési mozgástérrel, a bíró soha. Ezt a mérlegelés-fogalmat csak azután lehet felhasználni a legalitás- és opportunitás-elmélet fogalompárosának definíciójához, ha ezeket szűkebb, a vádkényszer kérdését előtérbe állító értelemben használjuk, és kirekesztjük a bírói döntési mozgástér problémáját. A teljes legalitás elméletet szolgálná, ha az ügyésztől megvonnák a

---

[204] RUPP, Hans Heinrich: Grundfragen der heutigen Verwaltungsrechtslehre. Tübingen, 1990. 178. o.
[205] JELLINEK, Walter: Gesetz, Gesetzesanwendung und Zweckmäßigkeitserwägung. Tübingen, 1913. 36. o.
[206] SOELL, Herrmann: Das Ermessen der Eingriffsverwaltung. Heidelberg, 1973. 92. o.
[207] KELSEN, Hans: Allgemeine Staatslehre. Berlin, 1925. 243. o.
[208] LAUN, Rudolf von: Zum Problem des freien Ermessens. In: Festschrift für Ernst ZITELMANN. München – Leipzig, 1913. 9. o.
[209] BELING, Ernst: Die Lehre vom Tatbestand. Tübingen, 1930. 1. o.
[210] PAEFFGEN, Hans-Ullrich: „Ermessen" und Kontrolle – Probleme einer Begriffsanleihe in Bezug auf die Revisibilität von Tatsachen. In: WASSERBURG, K. – HADDENHORST, W. (szerk.): Wahrheit und Gerechtigkeit im Strafverfahren. Festgabe für Karl PETERS aus Anlaß seines 80. Geburtstages. Heidelberg, 1984. 68. o.
[211] RUPP, Hans Heinrich: „Ermessen", „unbestimmter Rechtsbegriff" und kein Ende. In: FÜRST, W. – HERZOG, R. – UMBACH, D.C. (szerk.): Festschrift für Wolfgang ZEIDLER. 466. o.

közigazgatásban tipikus döntési szabadságot, és ugyanolyan szigorú törvényhez kötöttségnek lenne alávetve a büntetőtörvények alkalmazásánál, mint a bírák.

Ha átvesszük a közigazgatásban ma uralkodó véleményt a büntetőjogba, azzal egy, a gyakorlatban első látásra megfogható elhatárolási kritériumot nyerünk a legalitás- és opportunitás-elmélet számára. Az opportunitás-elmélet ott kezdődik, ahol a bűnüldöző szerveknek választási szabadságot biztosítanak a bűnüldözés oldalán, a norma tényállási oldalán pedig a határozatlan fogalmak érintetlenül hagyják a legalitáselmélet érvényesítését. Ugyanakkor egyet kell értenünk BOHNERT állításával, miszerint az opportunitás-elmélet elvi ismertetőjele a jogi kötöttség nélküliség[212]. Ugyanakkor ellentmondások vetődnek fel az ügyészi opportunista döntési jogköröknél. Hiszen ha az ügyészség a nyomozást meghatározott követelmények esetén megszüntetheti (a vádat elhalaszthatja), túlnyomórészt elfogadottá válik, hogy az eljárást bizonyos előfeltételek fennállása esetén meg kell szüntetni. Tehát a nyomozó hatóságoknak és az ügyésznek a közérdek igencsak határozatlan jogfogalmát alkalmazniuk kell, de nem végezhetnek igazi mérlegelést. Ha ugyanis az egyik ügyben bizonyos feltételek mellett sor kerül a védelhalasztásra, akkor az igazságosság és az egyenlő elbánás elve alapján a többi, hasonló helyzetben lévő terhelt is joggal várja el, hogy az ő ügyében hasonlóan döntsön az ügyészség. Végső soron akár odáig is elmehetünk, hogy ha adott ügyben kiszabott bizonyos fajtájú és mértékű büntetést az ügyészség elfogad (nem jelent be a vádlott terhére fellebbezést), akkor joggal várja el a védelem, hogy ugyanolyan (hasonló) körülmények között más vádlottal szemben is így döntsön (és ezáltal álljon be a súlyosítási tilalom).

A legalitás- és az opportunitás-elmélet érvényesülési területeinek konzekvensen keresztülvitt elhatárolása esetén a jogalkalmazás és a mérlegelés megkülönböztetése után SCHOREIT eljuthatott ahhoz a végkövetkeztetéshez, hogy az ügyészség opportunista jogköre a legalitáselmélet következménye[213]. Ha ezzel ellentétesen a meghatározatlan jogi fogalom és a mérlegelés közti differenciálásra támaszkodunk, miután leszűkítettük a döntési mozgásteret a tényállási vagy a jogkövetkezményi oldalra, akkor meg kellene keresni a mérlegelés mérték szerinti sajátosságát, ha a mérlegelés lesz az elválasztó kritérium a legalitás- és az opportunitás-elmélet között.

Az egyértelműen leszögezhető, hogy jogtól független döntési mozgástérhez igazodó mérlegelési jognak nincs helye egy modern jogállamban. A mérlegelési jog gyakorlása tehát semmiképpen sem szabad abban az értelemben, hogy a hatóság tagja önkényesen hozhatná meg döntését, hanem minden mérlegelés a jogi korlátok alá van vetve[214]. Ami a jogkövetkezmények mérlegelésének elméletét a mai napig életben tartja, az nyilvánvalóan a bírósági eljárás tartalmi kontrolljának szükségesnek látszó korlátozásairól arra a tételre való következtetés, hogy a jogrend egy meghatározott terjedelemben nem igényli a döntési folyamat kormányzását. Ha ugyanis a döntésre feljogosított hatóság (tagja) megtehetné, hogy a jogkövetkezmény alkalmazása nem függene jogi előfeltételektől, akkor ez önkényhez vezetne, azaz a hatóság (tagja) tetszés szerinti okból (személyes szimpátia vagy ellenszenv alapján) pl. a határozatot kibocsáthatná vagy attól eltekinthetne. Az nem fogadható el, hogy a személyes értékelés mint döntési tényező a mérlegelésnél jelentős szempont legyen, még akkor is, ha a mérlegelésben bekövetkező hibák elkerülhetetlenek[215]. A hatóság (tagja) ugyanis a mérlegelést csak a jogi felhatalmazás céljának megfelelően gyakorolhatja, azaz meg kell keresnie azt a megoldást, amiről legalább ő maga azt gondolja, hogy az a törvényi

[212] BOHNERT, Joachim: Die Abschlußentscheidung des Staatsanwalts. Berlin, 1992. 141. o.
[213] SCHOREIT, Armin: Zum Entwurf eines Gesetzes zur Entlastung der Rechtspflege. Deutsche Richterzeitung, 1991.
[214] MAURER, Hartmut: Allgemeines Verwaltungsrecht. München, 1995. 102. o.
[215] STELKENS, Paul – BONK, Heinz Joachim – SACHS, Michael: Verwaltungsverfahrensgesetz. Kommentar. München, 1993. 40. § 3. pont.

követelményeknek a leginkább megfelel[216]. Ez azt jelenti, hogy az eljáró hatóság (tagja) a jogkövetkezményt nem választhatja meg jogon kívüli kritériumok alapján, hanem megfontolása során a mérlegelésnél releváns szempontokat addig kell vizsgálnia, amíg a számára a hatósági beavatkozás mellett vagy ellen szóló érvek túlsúlyba nem kerülnek[217]. Ettől a ponttól kezdve viszont nem beszélhetünk valós jogkövetkezmény-mérlegelésről, ha az irányadó kritériumok fellelésén, egymással szembe állításán és mérlegelésén keresztül csak a „helyes" döntés jogi követelménye konkretizálódik.

Az, hogy a döntés a figyelembe veendő elvek határozatlansága következtében erősen szubjektív karakterrel bírhat, és egy másik hatóság (tagja) esetleg ugyanolyan meggyőző indoklással más eredményre juthatna, nem vitatható. Ez azonban mégsem jogosít fel annak állítására, hogy a jogkövetkezmények választását nem határozza meg egy azt megelőző jogalkalmazás. Mivel az értékeléstől mentes jogalkalmazásról szóló pozitív elképzelést elvetettük, ezért állítható, hogy az „igazi" jogalkalmazás megfelelő bizonytalanságai nem idegenek a valóságtól. Minden törvényhez kötöttség szükségképpen relativizálódik azáltal, hogy a jogrend által lefektetett értékelések az egyedi eset megítéléséhez konkretizálást igényelnek, ami döntéseket követel meg, amelynek során kétséges esetekben a jogalkalmazó személyes véleménye alapján születhet meg a konkrét döntés[218].

Az sem fogadható el, hogy a „célszerűség" gondolatát, mint a mérlegeléssel hozott döntések alapelvét kijátsszuk. Akkor is elhibázott lenne a mérlegelés eljárás jogon kívüli jellemzőjére következtetni, ha abból indulunk ki, hogy egy mérlegeléssel hozott döntést nem lehet azért eredményesen megtámadni, mert a hatóságok az egyéni célszerűségi szempontokat rosszul becsülték fel. A törvényi felhatalmazás, miszerint mindig a legcélszerűbb intézkedést kell megtalálni és megvalósítani, nem biztosít a jogalkalmazó részére szabadságot, hanem jogi kötelezés: úgy kell cselekedni, hogy a jogrend által elérni kívánt célokat a legjobban érvényre juttassák. A hatóság (tagja) ennélfogva nemcsak célszerűtlenül cselekszik, hanem szükségképpen jogellenesen is, ha nem a (legalább saját megítélése szerinti) legcélszerűbb eljárást választja, kivéve, ha azt valamilyen okból nem észleli.

A fenti érvek alapján MERKL megállapította, hogy mindenütt mérlegelésről beszélünk, ahol a jogalkalmazásnak különösen nagy mozgástere van az értékelés során[219]. Ő tehát a mérlegelést mint tisztán mennyiségi fogalmat definiálta. SCHROEDER szerint egy ilyen mérlegelés-fogalom azonban önmagában nem alkalmas a legalitáselmélet és az opportunitás-elmélet rendelkezései közötti éles megkülönböztetésre[220], ezért egy, a törvénytechnikához igazodó mérlegelés-fogalmat használ: akkor beszélhetünk a mérlegelés gyakorlásáról, ha a döntés olyan kritériumok („mérlegelésnél releváns nézőpontok") alapján történik, amelyek nincsenek rögzítve az alkalmazandó előírásokban („meghatározatlan jogi fogalmak" formájában sem), hanem ezeket a kritériumokat a jogalkalmazónak kell beleértelmezni a döntésbe. Egy így összefoglalt mérlegelési fogalom használata azonban szintén alig alkalmas a „legalitáselmélet – opportunitás-elmélet" fogalompár adekvát megragadására. A két definícióban közös elem, hogy a mérlegelés fogalmának alapvető jogelméleti jelentését veszik alapul, amihez hozzájön a jogkövetkezmény-mérlegelés elmélete. Ebből tehát EHMKE arra a következtetésre jutott, hogy a mérlegelés és a meghatározatlan jogi fogalom közti megkülönböztetés nem csak elméletileg indokolatlan,

---

[216] OBERMAYER, Klaus: Kommentar zum Verwaltungsverfahrensgesetz. Neuwied, 1990. 40. § 11. pont

[217] FRISCH, Wolfgang: Gegenwärtiger Stand und Zukunftsperspektiven der Strafzumessungsdogmatik. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, 1987. 124. o.

[218] ZIPPELIUS, Reinhold: Wertungsprobleme im System der Grundrechte. München, 1962. 195. o.

[219] MERKL, Adolf: Allgemeines Verwaltungsrecht. Berlin, 1927. 142. o.

[220] SCHROEDER, Friedrich-Christian: Legalitäts- und Opportunitätsprinzip heute. In: BAUMANN, J. – TIEDEMANN, K. (szerk.): Einheit und Vielfalt des Strafrechts, Festschrift für Karl PETERS zum 70. Geburtstag. Tübingen, 1974. 425. o.

hanem gyakorlatilag is szükségtelen[221].

Az előbb kifejtettek alapján ERB felveti a kérdést[222], hogy a jogalkalmazó egyéni értékelései (kissé helytelen kifejezéssel: a „jogkövetkezmény-mérlegelés”) a „jogkövetkezmény-választás szabadságának” elismerése nélkül is visszavezethetőek-e mennyiségi sajátosságokra, ami által a legalitás- és az opportunitás-elmélet elhatárolható lenne. HASSEMER szerint a büntetőügyekben eljáró hatóságnak (tagjának) a tevékenysége egy osztályozandó eredményre vezet, azaz vagy kimondanak egy pontosan meghatározott jogkövetkezményt, vagy nem[223]. Abszurd lenne szerinte például, ha egy büntetőügyben hozott döntés során a pontosan meghatározott büntetés kimondása helyett egy „relatív magas pénzbüntetést” szabnának ki. A büntetőjogi területen ugyanis túlnyomórészt nem metrikus sorrendekkel dolgozunk, amelyeknél a tényállás és az annak alapján megállapított jogkövetkezmény egy számérték és egy mértékegység segítségével pontosan leírható tulajdonsággal rendelkezik, hanem tipologikus sorrendekkel, amiknél egy ilyen mértékegység nem áll rendelkezésre, és az egyes pozíciók csak azáltal fektethetők le, hogy különböző eseteket egymással összehasonlítunk, és ez alapján a konkrétan releváns tulajdonságokat többé-kevésbé sorrendbe rakjuk anélkül, hogy szükséges lenne kijelenteni, hogy egy jellemző mennyivel erősebb az egyik esetben, mint a másikban[224]. Így pl. a különös kegyetlenség, mint az emberölés jellemzőjének értelmezése során arra a megállapításra juthatunk, hogy a sértett agyonverése az agyonszúrással szemben fájdalmasabb halálnem (tehát inkább megalapozza a különösen kegyetlen elkövetési mód megállapítását), és azt pedig pl. az élő test elégetése múlja felül. Ezzel szemben abszurdnak tűnik az az elképzelés, hogy egy absztrakt mértékegység használatával leírjuk a cselekményhez fűződő mindenkori fájdalom fokát[225]. Tehát nemcsak egy mérhető nagyságra utalhatunk, ami az egyik szituációt a másiktól megkülönbözteti, hanem hivatkozni kell az általános értékelképzelések és élettapasztalatok ábrázolására is, amiért a cselekmény motívuma, a sértett szenvedése stb. egyszer nagyobb, egyszer kisebb mértékben veendő figyelembe. Továbbá tekintettel kell lenni arra is, hogy sokszor nem egy, hanem több összetevő dönt arról, hogy milyen viszonyban vannak egymáshoz képest a különböző egyedi esetek. Az természetszerű, hogy a nem mérhető jellemzők mennyiségi összehasonlítása további bizonytalanságokat okoz.

Habár a gyakorlatban a jogalkalmazótól megkövetelik, hogy a különböző tényezőket kvalitatív szempontból állítsa szembe egymással, ez jóval nagyobb bizonytalanságot eredményez, mint egy összefoglaló határozat. A döntéshozás ezen mérlegelendő pillanata azonban nem korlátozódik a tulajdonképpeni ítéletfogalomra, hanem találkozhatunk vele a határozatlan jogfogalmaknál is, a „klasszikus” jogalkalmazás keretében[226]. Így szükséges lehet tehát a jogszabály értelmezésénél először néhány körülményt kvantitatív vizsgálatnak alávetni, amelyek így értékeket határoznak meg, aztán erősebb és gyengébb feltételezhetőségi fok szerinti sorrenddé alakítani őket, és végül megfontolni, hogy az eset az osztályozó fogalmakkal jellemzett mely területeken fekszik.

FRISCH rámutatott, hogy az általa „tipologikus jogalkotás”-nak nevezett munka során

---

[221] EHMKE, Horst: Ermessen und unbestimmter Rechtsbegriff im Verwaltungsrecht. Tübingen, 1960. 34. o.

[222] ERB, Volker: Legalität und Opportunität. Gegensätzliche Prinzipien der Anwendung von Strafrechtsnormen im Spiegel rechtstheoretischer, rechtsstaatlicher und rechtspolitischer Überlegungen. Berlin, 1999. 52. o.

[223] HASSEMER, Winfried: Die rechtstheoretische Bedeutung des gesetzlichen Strafrahmens. Bemerkungen zu Radbruchs Lehre von den Ordnungsbegriffen. In: KAUFMANN, A. (szerk.): Gedächtnisschrift für Gustav RADBRUCH. Göttingen, 1968. 283. o.

[224] HEMPEL, Carl Gustav – OPPENHEIM, Paul: Der Typusbegriff im Lichte der neuen Logik. Wissenschaftstheoretische Untersuchungen zur Konstitutionsforschung und Psychologie. Leiden, 1936. 35. o.

[225] FRISCH, Wolfgang: Revisionsrechtliche Probleme der Strafzumessung. Köln – Berlin – Bonn – München, 1971. 195. o.

[226] HETTINGER, Michael: Das Doppelverwertungsverbot bei strafrahmenbildenden Umständen (§§ 46 Abs. 3, 50 StGB). Berlin, 1982. 91. o.

sem kell az egyedi eseteket érintő méltányosságot kidolgozni, hanem sokkal jobb egy absztrakt megfontolásokra épülő váz kidolgozása, amely alapján a konkrét eset kezelhető[227]. Ez sorrendek felállításával történik, amelyekben az éppen vizsgálandó jellemző megjelenési formái kifejeződésük foka szerint egymás mellé helyeződnek, ahol az extrém és átlagos típusok különleges tájékozódási pontokként szolgálnak. Ilyenkor annak érdekében, hogy számolhassunk az irányadó jellemzők többdimenziós mivoltával, altípusokat kell képeznünk, azaz nem csak egy egységes sorrend szemléletére kell szorítkozunk. Így pl. egy előre kitervelt emberölés esetén elsőként minden lehetséges emberölést egymással összehasonlítunk, ezután eseti csoportokat alkotunk, amelyekben tipikus megjelenési formákat foglalunk össze. Tehát először azt nézzük meg, hogy az előre kitervelt emberölés hol helyezkedik el általában az emberölések között, majd azt vizsgáljuk, hogy az adott eset mennyire számít súlyosnak az előre kitervelt emberölések között. Fel kell tehát előzetesen állítani a következő absztrakt (általános) megfontolásokat: elsősorban tisztázni kell, hogy az egyes tulajdonságok megítélésénél melyik faktorok mérvadóak, mielőtt valós vagy hipotetikus összehasonlítási esetek alapján, sorrendképzés segítségével ismételten lehetőség nyílik ezen faktorok kvantitatív szemléletére. Végül egy következő lépésben – még mindig absztrakt, általános szinten – meg kell állapítanunk, hogy az összehasonlítási skálán hol helyezkedik el az adott ügy.

Egyet kell értenünk az uralkodó mérlegeléstannal abban, hogy a mérlegelési hatáskör nemcsak a törvényi kötöttségek lazításán alapul, hanem ezekben az esetekben a jogalkalmazók egyedülálló értékeléseinek nagy jelentősége a minőségi sajátosságból ered. A mérlegelés során mérvadó kritériumok súlyozásáról szóló végleges döntés a konkrét kialakulásuktól függ, és ezért nem egy absztrakt-általános síkon, hanem csak a mindenkori egyedi eset vizsgálata során találhatóak meg. Az uralkodó véleménnyel ellentétben kétségtelenül nem jár ezzel a jogkövetkezmények részleges jogszabadsága, tehát az egyes esetek vizsgálatából származó eredmények kutatása nem tévesztendő össze az eljárás tetszőlegességével. Azokat a szempontokat, amelyeket a mérlegelésbe be kell vonni, egy absztrakt-általános vita során ki lehet alakítani, amelynek eredményét az esetnél kötelező erő nélkül figyelembe veszik, és az ezzel ellentétes egyéni értékeléseknek nem hagynak helyt[228]. Másrészről egy lelkiismeretes jogalkalmazó a tényleges mérlegelési folyamat során a döntés tetszőlegességét nem álcázhatja „eset körülményeire" való hivatkozással, hanem legjobb tudása szerint mások számára érthető magyarázatot kell adnia, amely az eset specifikus ismertetőjegy-kombinációit és a döntés igazságosságát tekintetbe véve a közérdeknek leginkább megfelelő. Itt az indokolásnak döntő jelentősége van. Egy, az eset vizsgálata alapján és az általános értékfogalmak alapulvételével meghozott és megindokolt döntés is értékelhető interszubjektíve meggyőzőnek[229]. Természetesen egy másik szituáció is kialakulhat, amelyben komoly kétség marad, vagy amikor az utolsó pillanatig (a végső döntésig, amely alapján valamelyik irányt választják) egymással szemben állnak az ellentétes vélemények, hogy melyik szituációértékelés a helyes, de ilyen különbségek végső soron a mérlegelés nélkül hozott döntésnél is adódhatnak.

A mérlegelési folyamat ezek szerint egy különleges mértékben szubjektívvé formált, de semmi esetre sem tetszőleges formája a jogalkalmazásnak, így az interszubjektív

---

[227] FRISCH, Wolfgang: Revisionsrechtliche Probleme der Strafzumessung. Köln – Berlin – Bonn – München, 1971. 191. o.

[228] ENGISCH, Karl: Einführung in das juristische Denken. Stuttgart – Berlin – Köln – Mainz, 1983. 117. o.

[229] Az interszubjektivitás különböző szubjektumok számára egyként megjelenő jelenségek sajátossága. Akkor mondunk valamit interszubjektívnek, ha az adott jelenséget megfigyelők mindegyik, vagy legalábbis túlnyomó többsége egyetért a jelenség megítélésében. Interszubjektivitáson a tudományelméletben pedig annak a követelménynek a teljesülését értjük, hogy valamely tudományos állítás objektíven érvényesnek vagy igaznak csak akkor ismerhető el, ha a rendelkezésre álló tudományos módszerekkel nyilvánosan ellenőrizhető és megvitatható. Vö. PETE Krisztián: Interszubjektivitás. http://ktnye.akti.hu

komponensei meghatározott törvényes és adminisztratív eljárások által biztosíthatók és kiépíthetők. Így kirajzolódik, hogy mindenekelőtt a döntéshozók gondos kiválasztása és minősített képzése a központi eleme az igazság garanciájának, mert csak a tudományos és szakmai gyakorlati teljesítményt felmutató szakemberek vannak abban a helyzetben, hogy az értelmezési lehetőségek teljes reflexióját végrehajtsák, és ennek során legalább az esetek túlnyomó többségében olyan eredményre jussanak, amelyet általánosan értelmesnek és helyesnek tartanak. A továbbiak magas intuitív tartalommal rendelkező és gondos érveléssel alátámasztott döntéseket igényelnek, annak érdekében, hogy mások számára érthetőek legyenek, ha már az igazán meggyőző indokolás kizárt[230]. Ezáltal nemcsak az várható, hogy a legalább célzatosan a legjobb értékelések érvényesüljenek, hanem egyúttal olyan mércék is létrejönnek, amelyek bár matematikailag egzakt formába nem önthetők, de a megfelelően képzett személyek által biztos találati pontossággal értékelhetőek és alkalmazhatók. Végül lehetséges, hogy a jogalkalmazók egyéni értékelési mozgásterét a mértékadó kritériumok súlyozásával úgy csökkentsék, hogy a mérlegelési irányelvekben előírják: összeütközés esetén melyik álláspont élvez alapvetően elsőbbséget, anélkül, hogy létrehoznák a sorrend szilárd hierarchiáját[231]. Egy olyan séma áll rendelkezésre, amely alapján a normál eset jól előre látható módon nagy indokolási teher nélkül megoldható, mégis megmarad a különleges helyzetek egyéniesített vizsgálatának a rugalmassága. A megfelelő döntés ekkor sem kizárt, de egy sajátos indokoláshoz kapcsolódik.

Az így meghatározott mérlegelés-fogalommal eljutottunk a legalitás és opportunitás elve megkülönböztetésének elfogadható alapjához. A legalitás elvének alkalmazási területén sem képzelhető el egy abszolút törvényi kötöttség, és a jogalkalmazóknak sem maradnak olyan szempontok, amelyeknél többdimenziós sorrendek vizsgálata lehet szükséges, de a tényállás-ismertetőjegyek mindig ott vannak döntési vezérfonalként. Ezek egy absztrakt-általános értelmezés nagy határozatlansága esetén is alkalmasak és szükségesek, mielőtt még a konkrét esetre való alkalmazhatóságuk megállapításra kerülne. Az opportunitási elv alkalmazása során a döntési folyamat csak részben mutat ilyen strukturáltságot (nevezetesen akkor, amikor a döntés olyan feltételeiről van szó, amelyek törvényi ismertetőjegyekkel vannak leírva), és a döntő tényező a jogalkalmazók mérlegelése. Ez mindenesetre nem értelmezhető jogmentes területnek, a sajátossága csupán abban áll, hogy a vizsgálódásban releváns kritériumok súlya egymáshoz viszonyítva nem közelíthető meg egy mindenki számára elképzelhető általános megállapításokkal kapcsolatos esetkonstrukcióval, hanem az atipikus konstellációkban csak a specifikus jellegzetességek (a konkrét esetben talált szempontok) vizsgálatával deríthető ki. Ezáltal az opportunitás-döntéseknél ugyan a közérdek a megkülönböztethetetlenségében és alkalmazhatóságában, a mindenkori döntés összes szakmailag kedvezőtlen, kizárt kritériumát magába olvasztva, dogmatikailag nem határozható meg, ez azonban BOHNERT véleményével ellenkezően nem jelenti az önkényesség törvényi legitimációját[232], hanem csak a mérlegelési döntés előírását, amelyet az esettel összekapcsolt bizonytalanságok ellenére nem jogmentes területen hoznak meg – ez esetben ugyanis SCHLÜCHTER szerint a jogalkalmazó visszaélne hatáskörével[233].

Hazánkban a közérdek fogalmat a polgári jogban (pl. a kisajátítással összefüggésben) vizsgálta SAJÓ, aki a közérdekre hivatkozást a fogalom határozatlansága miatt félrevezetőnek tartja. Szerinte a közérdek fogalmát sokszor nemcsak a szabadság korlátozására használják,

---

[230] KUNZ, Karl-Ludwig: Das strafrechtliche Bagatellprinzip. Eine strafrechtsdogmatische und kriminalpolitische Untersuchung. Berlin, 1984. 323. o.

[231] Így pl. a büntetés célja minden más büntetéskiszabási szemponthoz képest elsőbbséget élvez a törvényhozó szerint, míg a többi körülmény között már nem állítható fel rangsor. Vö. BALOGH Ágnes – KŐHALMI László: Büntetőjog I. Általános rész. Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2007. 228. o.

[232] BOHNERT, Joachim: Die Abschlußentscheidung des Staatsanwalts. Berlin, 1992. 150. o.

[233] SCHLÜCHTER, Ellen: Das Strafverfahren. Köln – Berlin – Bonn – München, 1983. 398. o.

hanem a joguralom figyelmen kívül hagyására is[234]. SAJÓ egészen arra a megállapításra is eljut, hogy a közérdek-fogalom a magánérdek és a magánszféra elnyomására, megnyomorítására szolgál, és csak arra alkalmazzák, hogy egyes magánérdekeket másokhoz képest előnyhöz juttassanak.

A közérdek meglétének vizsgálatához SAJÓ szerint mindig a szükségességet és az arányosságot kell vizsgálni[235]. SZABÓ ezzel kapcsolatosan a bűncselekménnyé nyilvánításra és a felelősségre vonásra az Alkotmánybíróság által kidolgozott alkotmányjogi tesztről beszél: minden rendelkezésnek meg kell felelnie a szükségesség, az arányosság és a legenyhébb eszköz igénybevételi követelményének[236]. Ehhez kapcsolódóan kell megemlíteni BÓCZ felvetését, miszerint sok esetben éppen a közérdek fogalmához kell visszanyúlni akkor, ha a vádemelés szükségességét vizsgáljuk[237]. A közérdek fogalmának értelmezésekor is figyelemmel kell lenni ÁDÁM megállapítására, miszerint az alkotmányos értékek az állammal és a polgárokkal szemben követelményeket és korlátokat is tartalmaznak, és mindenkor ügyelni kell arra, hogy ezek az értékek nehogy „értéksemleges, formális kategória szintjére süllyedjenek”[238].

A súlyosítási tilalommal kapcsolatosan elméleti probléma értelemszerűen akkor merül fel, ha a másodfokú bíróság szerint az elsőfokú bíróság által megállapított szankciónál súlyosabb szankciót kellene kiszabni, avagy olyan terhelt bűnösségét kellene megállapítani, akit az elsőfokú bíróság felmentett, azonban ezeket a terhelt terhére bejelentett fellebbezés hiánya akadályozza. Ha tehát a másodfokú bíróság szerint súlyosabb ítélet meghozatala lenne szükséges, akkor a szükségességgel és az arányossággal nem lehet a súlyosítási tilalom létét megalapozni (sőt). Ugyanakkor a legenyhébb eszköz igénybevételi követelménye már éppen a reformatio in peius tilalmának (akár a jelenleginél szélesebb körű) szabályozása mellett szól. Az Alkotmánybíróság szerint[239] a közérdek vizsgálatakor[240] mindig tekintettel kell lenni arra, hogy az nem sért-e más alapjogot (pl. a hátrányos megkülönböztetés tilalmát).

2.1.2. Az ügyészi mérlegelés

Az opportunitás elve alapján a büntetőjogi felelősségrevonásról való lemondás alapvetően ügyészségi döntés. Ez a feltevés az ügyész nyomozási- és vádemelési kötelezettsége vonatkozásában nem speciális következménye a hatályos jog szerinti opportunitási előírásoknak, hanem abból az általános megfontolásból ered, hogy az ügyészség egyik funkciója éppen az, hogy előzetesen kiválassza azokat az ügyeket, amelyeknél a bírósági eljárás során várhatóan elmarasztaló ítélet fog születni. Éppen ezért nem tekinthető rendszer-idegennek, hogy az ügyészség feladata a bizonyítékok értékelése, illetve a büntető törvények alkalmazása mellett annak a lehetőségét is vizsgálja meg az ügyész, hogy opportunitási szempontból szóba jöhet-e a büntetőjogi felelősségrevonásról való lemondás[241].

---

[234] SAJÓ András: A közérdek-fogalom. (Értelemadási kísérlet) In: LAMM Vanda (sorozatszerk.): Van és legyen a jogban. Tanulmányok PESCHKA Vilmos 70. születésnapjára. MTA Jogtudományi Intézete, Budapest, 1999. 241. o.

[235] SAJÓ András: A közérdek-fogalom. (Értelemadási kísérlet) In: LAMM Vanda (sorozatszerk.): Van és legyen a jogban. Tanulmányok PESCHKA Vilmos 70. születésnapjára. MTA Jogtudományi Intézete, Budapest, 1999. 247. o.

[236] SZABÓ András: A kriminálpolitika időszerű irányzatai és a hazai büntetőjog változásai. In: HOLÉ Katalin (szerk.): A Büntető Törvénykönyv és a büntető eljárási törvény módosításának elméleti és gyakorlati kérdései. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2003. 20. o.

[237] BÓCZ Endre: Büntetőeljárási jogunk kalandjai. Sikerek, zátonyok és vargabetűk. Budapest, 2006. 140. o.

[238] ÁDÁM Antal: Alkotmányi értékek és alkotmánybíráskodás. Osiris, Budapest, 1998. 69. o.

[239] 64/1993. (XII. 22.) AB határozat.

[240] RÓTH Miklós: Végszükségben a közérdek. Magyar Jog, 1991/4. 255-256. o.

[241] KUNZ, Karl-Ludwig: Das strafrechtliche Bagatellprinzip. Eine strafrechtsdogmatische und kriminalpolitische Untersuchung. Berlin, 1984. 103. o.

Ebből a szemszögből elképzelhető lenne egy általános szinten meghozandó, nem egy konkrétan meghatározott jogalkalmazó szerv tevékenységéhez kapcsolódó döntés a legalitás elve, vagy a tágabb értelemben vett opportunitási elv alkalmazása (vagy a kettő közötti bizonyos kompromisszum) érdekében.

Elméletileg kötetlen ennek szűkebb szinten történő, az ügyészség tevékenységéhez kapcsolódó fogalomértelmezése. Egy magatartás büntetőjogi szankcionálásának kérdésében a bírósági eljárás során egyértelműen kell határozni, ebből következően az ügyészség sem dönthet a nyomozás és a vádemelés során tett előzetes intézkedéseiről egyedi megfontolások alapján. Ugyanakkor a bírósági szinten lehetséges mérlegelés alapján a büntetőjogi üldözésről való lemondás azt sugalmazza, hogy az ügyészség is ennek megfelelő hatáskört kapjon a nyomozás (vádemelési szak) során. Az ügyészi és a bírósági mérlegeléssel hozott határozat ily módon való összekapcsolása csak részben találkozik, és sokszor nem felel meg az opportunista előírásoknak. Az ügyész szerepe számottevően erősödik azáltal, hogy a bíróság nincs abban a helyzetben, hogy az ügyész akarata ellenére a terhelttel szemben bírósági eljárást folytasson le, illetve megállapítsa a terhelt büntetőjogi felelősségét (vádhoz kötöttség). Ezt az ellensúlyozná, ha az ügyész nem hozhatna autonóm megszüntető határozatot, hanem ehhez a bíróság hozzájárulása lenne szükséges. Ennyiben tehát a jogszabályok értelmében az opportunitás elvének az alkalmazásakor az ügyészség dominanciájából kell kiindulni. Tehát az eredeti és legszűkebb értelemben vett legalitás elve, amely az ügyész számára nyomozási és vádemelési kényszert ír elő, az itt kifejtetteket alapul véve túlzott mértékű korlátokat állítana fel a tág értelemben vett legalitás elvéhez képest.

Az az eldöntendő kérdés, hogy egy egyenletes és kiszámítható megszüntetési gyakorlat kialakítása érdekében mennyiben szükséges az opportunitási elvvel összefüggő bírósági hatáskör kiszélesítése. Emellett különbséget kell tenni a megszüntetési mérlegelés gyakorlása, illetve annak ellenőrzése között.

Éppen az eredeti megszüntetési mérlegelés esetén lehet kérdéses, hogy az opportunitás elvének tárgyilagos kezelése érdekében nem kívánatos-e a megszüntetési kompetenciák bíróságokhoz való általános telepítése. Elfogadható, ha az ügyész kompetenciája legalább egy előzetes, bírói kijavítás kikötése melletti büntetőjogi felelősségrevonásról való lemondásra terjed ki, mint az in rem eljárásban az egyszerű gyanú, in personam eljárásban a megalapozott gyanú megítélése esetében, amely szintén nem tekinthető rendszer-idegennek. Belátható, hogy a nyomozás jelenlegi állapotában aligha felel meg egy megalapozott mérlegelési jogkör gyakorlás feltételeinek. Ha csupán arra gondolunk, hogy milyen elképzelése van az ügyésznek a tettről és a tettesről, hiszen ezt az elképzelést szinte kizárólag a nyomozó hatóság (az esetek többségében a rendőrség) által összeállított iratokból alakíthatja ki, akkor világossá válik, hogy éppen azokban a tömegesen előforduló ügyekben nem képes az ügyész az egyéni bánásmódot érvényesíteni, illetve nem rendelkezik az ehhez szükséges információkkal, amely ügyekben a megszüntetés lehetősége a jelentéktelenség miatt felmerülhet[242]. Mindenesetre alapvető szempontok szólnak az ellen, hogy a nyomozási eljárás ilyen eshetőleges kérdései helyett inkább azt kellene elősegíteni, hogy a bűnüldözési mérlegelés átfogó módon az egész eljárásban biztosítva legyen. Egy olyan megoldás, ahol az ügyész valamennyi bűncselekmény esetén (a megszüntetés mellett szóló körülményekre tekintet nélkül) köteles lenne vádat emelni (amely a legalitás elvének szigorúbb, szűk értelmezésének felel meg), és a mérlegelést kívánó büntetéskiszabástól való eltekintés kizárólag a bíró megítélésén múlna, az ezzel együtt jelentkező többletköltségekre tekintettel éppen az opportunitás elve gazdaságossági szerepének érvényesülését hátráltatná.

Az ügyész opportunitás elvével kapcsolatos hatáskörének radikális elvonásakor gondolni kellene arra, hogy a nyomozás során az ügyész rendelkezik tényleges cselekvési

[242] KUNZ, Karl-Ludwig: Die Einstellung wegen Geringfügigkeit durch die Staatsanwaltschaft. Königstein, 1980. 60. o.

feltételekkel, az ügyésznek van több információja. Az opportunista rendelkezések hatékonyabb érvényesülését segítené elő az ügyész fokozottabb bevonása a tényleges nyomozási cselekményekbe. Ezáltal az ügyész saját képet kapna a mérlegelés szempontjából releváns körülményekről, ahelyett, hogy – KUNZ szavaival élve – „íróasztal-ügyészként" tevékenykedne[243]. Az ügyész munkakörének ily módon való megváltoztatása azzal járhatna, hogy érzékelhetően csökkenne az ügyek száma. Ennek többletköltsége még mindig jóval kevesebb, mintha valamennyi olyan ügyben, amely a büntetőjogi felelősségrevonásról való lemondást igényli, bírósági eljárást kellene lefolytatni.

Azt tehát elutasítjuk, hogy a bűnüldözés mérlegelését kizárólagosan a bíróságokhoz telepítsék, de ez nem jelenti azt, hogy a bíróságok közreműködése szükségtelen az opportunitás elvének alkalmazásakor. Ennek szükségessége elsősorban abból adódik, hogy a mérlegelési hatáskör gyakorlásának bírói kontrollja az egységes megszüntetési gyakorlat kialakításának központi eszköze kell, hogy legyen, továbbá jogállami megfontolásokból is elengedhetetlennek tűnik[244]. A hatályos jogban a megszüntetési hatáskörnek a vádemelést követően a bíróságra való átszállása jelenti a kiindulási alapot az ügyész általi megszüntetési mérlegelés gyakorlásának ellenőrzéséhez (illetőleg hasonló szerepet tölthet be a megrovásos ügyészi megszüntetés elleni panaszt követő vádemelés alapján lefolytatott bírósági tárgyalás is). Ugyanakkor ezek az intézmények alapvetően nem alkalmasak arra, hogy az opportunitás elvének alkalmazásával összefüggő súlyos visszaéléseket ellensúlyozzák[245].

Az is nyilvánvaló, hogy ezeknek az intézményeknek az orientáló funkciója hamar elveszíti hatékonyságát az önkényes nyomozás megszüntetések megakadályozása érdekében szükséges bűnüldözés mérlegelés strukturálásának és egységesítésének elősegítésekor. Még a nyomozó hatóságok ügyészségi hozzájáruláshoz kötött határozatainál is megfigyelhető, hogy ezek a hozzájárulások a gyakorlatban általában formaságok. Így ha az ügyészi mérlegelési jogkör gyakorlását kötnénk bírósági hozzájáruláshoz, ott is valószínűsíthető lenne, hogy az ügyész ritkán kerülne szembe a büntetőjogi felelősségrevonásról való lemondás elleni bírói kifogással[246]. Hiszen az ügyet, amelyben a nyomozás megszüntetését indítványoznák, az ügyész mutatná be írásban a bírónak, aki maga is akták alapján vázolná fel a tényállást. Az pedig nem okoz nehézséget az ügyésznek, ha ő maga a megszüntetés pártján áll, hogy a hangsúlyokat úgy állítsa be, hogy az ellenérdekek (pl. a sértettnek a szankció kiszabásáról való lemondás elleni érvei) lehetőleg ne is képezzék megfontolás tárgyát. Az is probléma, hogy a hozzájárulás követelménye az ellenőrző hatást elméletben is csak az ügyész által indítványozott szankció kiszabásától való eltekintés esetén fejti ki. Fordított esetben nem áll semmilyen eszköz a bíróság rendelkezésére, vagyis, hogy egy olyan ügyet szankció kiszabása nélkül fejezzen be, amelyet az ügyész (annak ellenére, hogy megszüntetés lenne indokolt) feltétlenül bíróságra akar vinni. A jogállamiság elve és a bíróság előtti egyenlőség alapelve szempontjából hátrányos, ha a közérdek vezérelte bírói kontroll (mint az ügyész önkényes cselekvése elleni biztosíték) csak az egyik irányban, nevezetesen a „megszüntetés-párti" ügyésszel szemben érvényesül[247].

Azt kell tehát vizsgálni, hogy milyen mértékű bírói kontroll jöhet egyáltalán szóba. Két problémát kell szem előtt tartani: az első, hogy mennyiben lehet az igazságszolgáltatás

---

[243] KUNZ, Karl-Ludwig: Die Einstellung wegen Geringfügigkeit durch die Staatsanwaltschaft. Königstein, 1980. 98. o.

[244] WOLTER, Jürgen: Informelle Erledigungsarten und summarische Verfahren bei geringfügiger und minderschwerer Kriminalität. Goltdammer's Archiv für Strafrecht, 1989. 409. o.

[245] HASSEMER, Winfried: Legalität und Opportunität im Strafverfahren. In: OSTENDORF, H. (szerk.): Strafverfolgung und Strafverzicht. Festschrift zum 125jährigen Bestehen der Staatsanwaltschaft Schleswig-Holstein. Köln – Berlin – Bonn – München, 1992. 539. o.

[246] KOTZ, Peter: Die Wahl der Verfahrensart durch den Staatsanwalt. Frankfurt am Main, 1983. 37. o.

[247] ERB, Volker: Legalität und Opportunität. Gegensätzliche Prinzipien der Anwendung von Strafrechtsnormen im Spiegel rechtstheoretischer, rechtsstaatlicher und rechtspolitischer Überlegungen. Berlin, 1999. 225. o.

gazdaságosságát az opportunitási elvvel kapcsolatban megőrizni; a másik pedig, hogy nehéz megakadályozni, hogy az ügyészi önkényes döntés csupán felcserélődjön bírói önkényes döntésre.

A probléma csak egy olyan kompromisszummal oldható meg, amely a jogorvoslati lehetőségeket az opportunitási döntések esetén olyan mértékben korlátozná, amilyen mértékben ez a büntetőjogi üldözés során történő mérlegelés gyakorlásakor létrejövő ellenőrizetlen területek kialakulásának megakadályozása érdekében elengedhetetlen. Ennek során adja magát az azon az alapon való differenciálás, hogy a döntés összhangban volt-e az elsődlegesen főszabályból kiinduló feltételezéssel, vagy a jogalkalmazó az ettől való eltérésekre, az ügy specifikus különlegességeire támaszkodik[248]. Ennek előnye abban állna, hogy éppen a gyakran előforduló, rutin-ügyekre adna egyszerű megoldási lehetőséget. Így az opportunitás elvének perökonómiai haszna nem veszne el új, mindenre kiterjedő vitára lehetőséget adó helyzetek létrehozásával. A megfelelő mérlegelési irányelvelvek kibocsátását követően is kétségekre okot adó konstellációk azok, ahol az egyedi esetre vonatkozó megfontolások alapján az általános előírástól eltérnek. Ezeket viszont egy átfogó bírói felülvizsgálatnak kellene alávetni. Egy ennek megfelelő differenciálás az olyan ügyek esetén is egy észszerű forráselosztást eredményeznek, ahol a jogorvoslati fok az opportunitási elvvel összefüggésben az olyan esetekre koncentrálódik, amelyek jelentősek a mérlegelési iránymutatások továbbfejlesztésében és egységesítésében[249]. Éppen az olyan eljárások jelentősek a mérlegelési iránymutatások kialakításánál, ahol új, a sémákba nem illeszkedő szempontok kerülnek elő, emiatt alkalmasak arra, hogy a legmagasabb bírói fórumok ítéljék meg őket. A problémát ezzel összefüggésben az jelenti, hogy milyen szabályozás képes biztosítani azt, hogy melyek azok az ügyek, amelyeknek az opportunitás elvének egységes kezelése érdekében a felsőbb bíróságok elé kell kerülniük. Eközben a rutinból elintézhető ügyeket, amelyek az opportunitás elve szempontjából nem lényegesek, kizárólag az ügyész illetve az alsóbb bíróságok döntsék el.

Tekintettel arra, hogy az ügyészi megszüntetéssel kapcsolatosan a hatályos szabályozás szerint a bíróságnak csak egy indirekt kontroll áll rendelkezésére (ügyészi megrovás elleni panaszt követő vádemelés esetén, de hivatalból nem; illetőleg a nem-megszüntetést kontrollálhatja a bíróság a tárgyaláson egy felmentő ítélettel vagy megszüntető végzéssel), a hozzájárulást nem igénylő esetek előfeltételeinek vizsgálatára egyedül az ügyészség jogosult, és nincs lehetőség az utólagos bíróság általi ellenőrzésre sem. Ugyanakkor az általános hozzájárulás követelményének a bevezetése nem csupán perökonómiai szempontból kétséges, hanem a bíróságnak ilyen formában történő bevonása is értelmetlennek tűnhet. Persze a másik extrém megoldás (a bíróság bevonásáról való teljes lemondás, vagyis az, hogy a bírósági kontroll csupán az olyan ügyekre terjedjen ki, ahol a sértett a bíróság bevonását indítványozza) is meggondolandó, de ezt az ügyészség tévesen úgy is értelmezhetné, hogy ettől kezdve teljesen szabad kezet kap az opportunitási döntések meghozatalakor[250]. Ez a helyzet csak új differenciálási kritériumok megalkotásával oldható meg, a hozzájárulást igénylő illetve hozzájárulást nem igénylő ügyészi opportunitási döntések tekintetében. A megkülönböztetés alapja lehet WEIGEND szerint[251] az, hogy az ügyész konkrétan a mérlegelési irányelvek alapján határoz (ebben az esetben nincs szükség a bíróság közreműködésére), vagy a döntését az eset egyedi sajátosságaira alapozza (ez esetben

[248] WEIGEND, Thomas: Anklagepflicht und Ermessen. Die Stellung des Staatsanwalts zwischen Legalitäts- und Opportunitätsprinzip nach deutschem und amerikanischem Recht. Baden-Baden, 1978. 177. o.

[249] KAUSCH, Erhard: Der Staatsanwalt – ein Richter vor dem Richter? Untersuchungen zu § 153 a StPO. Berlin, 1980. 216. o.

[250] SCHROEDER, Friedrich-Christian: Zur Rechtskraft staatsanwaltlicher Einstellungsverfügungen. Neue Zeitschrift für Strafrecht, 1996. 319. o.

[251] WEIGEND, Thomas: Anklagepflicht und Ermessen. Die Stellung des Staatsanwalts zwischen Legalitäts- und Opportunitätsprinzip nach deutschem und amerikanischem Recht. Baden-Baden, 1978. 176. o.

szükségesnek tűnik a bíróság bevonása a döntési folyamatba). Ez nem azt jelenti, hogy a bíró olyan ügyekbe való bevonása, amelyekben az ügyész az irányelvek alapján dönt, minden esetben szükségtelen, ugyanis az áldozatvédelmet is számításba kell venni Tehát nem állíthatjuk azt, hogy az opportunitás központú, megreformált eljárás lebonyolításnak egyáltalán ne lenne helye. Azon konstellációk esetén, ahol az ügyész a mérlegelésre vonatkozó irányelvektől el kíván térni, automatikusan megtörténne a bíróság bevonása az ügybe. Az attól való félelem pedig, hogy perökonómiai szempontból káros a jogvédelem ezen eszközének túlzott igénybevétele, RIEß szerint alaptalan[252].

Amennyiben megfelelő eszközt találnánk az ügyész általi indokolatlan nyomozás megszüntetések ellen, akkor a következő lépés egy olyan szabályozás megalkotása, amely lehetővé teszi a jogi korlát ügyész általi átlépését. Meg kell tehát adni a jogot a bíróságnak az önálló, az ügyész hozzájárulásától független eljárás megszüntetésre (ahogyan a jelenlegi szabályozás meg is adja). Annak elkerülése érdekében pedig, hogy túl nagy hatalom összpontosuljon a bíróság kezében, feltétlenül szükséges a fellebbezés jogának megadása az ügyész részére[253]. Ez pedig értelemszerűen feloldja a súlyosítási tilalmat, hiszen csak akkor kap az ügyész valódi jogorvoslati jogot, ha annak eredményeképpen a fellebbviteli fórum érdemben tud az alsóbbfokú bíróság döntésén változtatni. Persze felvetődik a kérdés, hogy nem lesz-e ennek perökonómiai szempontból elviselhetetlen következménye az ilyen koncepció esetén, ahol a bűncselekmény büntetőjogi üldözésének vagy nem üldözésének kritériumai az opportunitás elvének alkalmazási körén belül a nyomozásnak, az elsőfokú és a fellebbviteli bírósági eljárásnak is tárgyát képezik. Az ettől való félelem annyiban alaptalan, hogy itt éppphogy nem egy általános jogorvoslatról van szó, hanem egy olyan speciális konstellációról, ahol a bíróság és az ügyész közötti „megegyezés” nem jött létre, és emiatt pl. az ügyet az elsőfokú bíróság az ügyész „hozzájárulása” nélkül szüntette meg. Az alsóbb fokok ténylegesen túlterhelt bíróságai és ügyészségei esetén egy ilyen, mindkét oldalról pluszmunkát megkövetelő helyzet igen ritkán fordul elő, inkább kivételes esetnek tekintendő. Ilyen esetekben az opportunitás elvének egységes kezelése érdekében is szükséges a felsőbb bíróság állásfoglalása. ERB egyébként éppen perökonómiai okokból felveti, hogy ha az elsőfokú bíróság opportunitási okból megszünteti az eljárást és az ellen az ügyész fellebbez, akkor lehetővé kellene tenni a megszüntetést megállapító határozat visszavonását, és az eljárásnak az alsóbbfokú bíróság előtti folytatását[254].

Még egyszer le kívánjuk szögezni, hogy az egyéni igazságosság szempontjából sajnálatos, de PASCHMANNS-hoz hasonlóan a következő álláspontot képviseljük. Az alkotmányjogilag is megerősített hatályos előírások miatt, amelyek kimondják, hogy a bűncselekmények büntetőjogi üldözése közérdekből történik, az opportunitási szabályok nem biztosítanak szubjektív jogot a büntetéssel való fenyegetés megvalósításának (bizonyos esetekben való) elmaradásához[255]. Ennek ellenére meggondolandó, hogy mind a ténylegesen eljáró, mind a jogorvoslatot elbíráló szerveknél fennálljon az eljárás opportunitási okból való megszüntetésének a lehetősége. A terhelt számára így elegendő alkalom nyílik arra, hogy az ő szempontjából elfogadhatatlan, a nyomozási eljárás során a büntetőjogi felelősségrevonásról való lemondás megtagadását az eljárás későbbi szakaszaiban sérelmezze. Miután a felsőbíróságoknak kötelességük az opportunitási elv egységes alkalmazásának

[252] RIEß, Peter: Die Rechtsstellung des Verletzten im Strafverfahren. Gutachten C zum 55. Deutschen Juristentag. München, 1984. 82. o.

[253] CRAMER, Peter: Ahndungsbedürfnis und staatlicher Sanktionsanspruch. Bemerkungen zu einer Reform der Verfahrenseinstellung aus Gründen der Opportunität. In: SCHROEDER, F. C. (szerk.): Festschrift für Reinhart MAURACH zum 70. Geburtstag. Karlsruhe. 1972. 497. o.

[254] ERB, Volker: Legalität und Opportunität. Gegensätzliche Prinzipien der Anwendung von Strafrechtsnormen im Spiegel rechtstheoretischer, rechtsstaatlicher und rechtspolitischer Überlegungen. Berlin, 1999. 233. o.

[255] PASCHMANNS, Norbert: Die staatsanwaltschaftliche Verfahrenseinstellung wegen Geringfügigkeit nach §§ 153, 153 a StPO – Entscheidungsgrenzen und Entscheidungskontrolle. Frankfurt am Main, 1988. 50. o.

irányvonalainak a figyelembevétele, ezzel ténylegesen biztosított lehet, hogy legalább a mérlegelési standardoktól való nyilvánvaló eltérés esetén elvégezzék a szükséges kijavítást, A revíziót végző bírót viszont ne kényszerítsék arra, hogy bármelyik ítéletrész megtámadásakor egy esetlegesen megszüntetésre alkalmas ügy esetén kimerítően foglalkozzon az elsőfokú bíróság mérlegelési megfontolásaival. Az elsőfokú bíróságnak pedig – annak érdekében, hogy egy ilyen részletekbe menő ellenőrzést lehetővé tudjon tenni – indokolási többletkötelezettségei lennének[256].

Az eddigi, az opportunitással és az ezzel összefüggő mérlegelési jogkör gyakorlásával összefüggő fejtegetéseink csak az ügyészséget és a bíróságot érintették. Kiegészítő jellegű tehát a kérdés, hogy mennyiben legyen a nyomozó hatóságnak (az esetek többségében a rendőrségnek) jogilag elismert befolyása az opportunitás elvének a kezelésére. Az erre vonatkozó javaslatok két érvet tartalmaznak. Egyrészt abból indulnak ki, hogy a nyomozó hatóság a bűncselekmények üldözésekor saját mérlegelési mozgástér hiányában is alkalmaz mérlegelést, amit viszont illuzórikus lenne jogi eszközökkel hatékonyan megakadályozni. Ennek következtében jobb lenne ezeket a mérlegelési jogköröket legálissá tenni, amely egy bizonyos fokú áttekinthetőséget biztosítana, ezzel egyidejűleg pedig a törvényhozó céljainak érvényesülését szolgálnák[257]. Másrészről viszont ALBRECHT szerint a cselekménnyel a helyszínen az ügyészeknél lényegesen nagyobb mértékben megismerkedő nyomozók a konfliktusok megítélésekor lényegesen nagyobb szociális kompetenciával rendelkeznek. Így az opportunitási szabályoknak a nyomozó hatóságokra történő hivatalos kiterjesztése akár kriminálpolitikai szempontból ésszerűen hozzájárulhat az opportunitás elvének alkalmazásához[258].

Ezzel az elmélettel száll szembe JUNG, aki arra mutat rá, hogy a rendőrségi szempontból megfelelőnek tűnő általános prevenció nem feltétlenül egyezik meg a kriminálpolitikai megfontolásokkal, mivel a nyomozásnak sokkal inkább a nyomozás-taktikai szabályokat kell követnie[259]. Mindezek alapján az opportunitási elv nyomozó hatóság általi önálló alkalmazását elméletileg kizárhatjuk. Ez persze nem akadályozza meg, hogy a rendőrségnek a speciális tapasztalatait és ismereteit ésszerű módon ne kamatoztassuk. Az opportunitás elvének alkalmazásába történő korlátozott bevonás ellen nincs semmilyen ellenvetés mindaddig, amíg a végső döntés az ügyész vagy a bíróság kezében van. Egy ennek megfelelő szabályozás akár abba az irányba hathat, hogy a rendőrség a megítélése szerint „megszüntetés-gyanús” bűncselekményeknél egy egyszerűsített, csak az indokoláshoz elengedhetetlenül szükséges bizonyítást végez, az aktát pedig azonnal megküldi az ügyésznek, javasolva az opportunitás elvéből fakadó nyomozás megszüntetést. Ha pedig az ügyész elutasítja a büntetőjogi felelősségrevonásról való lemondást, vagy a tényállás alaposabb bizonyítását szükségesnek tartja, a nyomozó hatóság elvégzi a széleskörű nyomozást[260].

Az eljárás megszüntetését eredményező mérlegelési jog mellett a szankció kiszabásával együtt járó opportunitási döntés problémájára is szeretnénk egy pillantást vetni. A szankció mellett hozott opportunitási döntés ugyanis RIEß szerint olyan sajátosságokat mutat, amelyek nem teszik lehetővé az opportunitási elv általános szinten kidolgozott alaptételeinek alkalmazását[261]. KUNZ valamely tényleges büntetőjogi szankció kiszabásának

---

[256] WEIGEND, Thomas: Deliktsopfer und Strafverfahren. Berlin, 1989. 500. o.

[257] STOCK, Jürgen – KREUZER, Arthur: Drogen und Polizei. Eine kriminologische Untersuchung polizeilicher Rechtsanwendung. Bonn, 1996. 277. o.

[258] ALBRECHT, Peter-Alexis: Perspektiven und Grenzen polizeilicher Kriminalprävention. Ebelsbach, 1983. 160. o.

[259] JEUTTER, Friedrich: Sinn und Grenzen des Legalitätsprinzips. München, 1976. 71. o.

[260] RIEß, Peter: Die Zukunft des Legalitätsprinzips. Neue Zeitschrift für Strafrecht, 1981. 9. o.

[261] RIEß, Peter: Überlegungen zur künftigen Ausgestaltung der Verfahrenseinstellung gegen Auflagen. In: BRÜSSOW, R. – GATZWEILER. N. – JUNGFER, G. – MEHLE, V. – RICHTER, Ch. (szerk.):

hiányát, vagy a szankció kiszabásának teljes hiányát jelölte meg az egyes bagatell-bűncselekmények kezelésének a lehetőségeként[262]. Az opportunitás elve azonban lehetőséget nyit a teljes dekriminalizációs és igazságszolgáltatást tehermentesítő potenciálja mellett a szorosabb értelemben vett kisebb súlyú bűncselekményeken túlmenő alkalmazás előtt, azaz a terheltet a bűncselekmény társadalomra való veszélyességének csekély foka alapján történő megszüntetés esetén némi szankcióval lehet sújtani[263].

Az opportunitás alkalmazási körének olyan helyzetekre való kibővítése, amelyekben valamely szankció alkalmazásának teljes hiánya már nem lenne felvállalható kriminálpolitikai szempontból, az opportunitás által meghatározott bűnüldözés (a legalitási elv további háttérbe szorítása által kiváltott) legitimációs problémájának fokozódásában és egyéb problémák felvetődésében rejlik. Éppen ezért is illeti a szakirodalom komoly kritikával az ügyésznek biztosított kvázi igazságszolgáltatási hatalmat[264]. Az eljárás megszüntetése lehetőségének felkínálása a terhelt számára, és az ezzel összefüggésben rá kifejtett pszichológiai nyomás, hogy önként jelentkezzen a büntetőeljárás elterelésére (ezáltal a szankció kikerülésére), szintén komoly aggodalmat vált ki[265], ugyanis KRÜMPELMANN szerint az ártatlanság vélelmének megsértésével a pusztán gyanún alapuló büntetés kiszabás intézményének bevezetését jelenti[266]. HANACK pedig felveti azt a problémát is – amely informális megoldási módok keresése esetén aligha kerülhető el –, hogy az opportunista szempontok alapján történő eljárás megszüntetése szankcionálási lehetőséggel kombinálva magában hordozza azt a veszélyt, hogy a kisebb súlyú bűncselekmények kezelésének súlypontja a nyomozási szakra helyeződik, és ezáltal a szóbeli és nyilvános bírósági tárgyalás értékei nagy mértékben veszítenek jelentőségükből[267].

Az ügyész azzal, hogy opportunitási szempontok alapján megszünteti a nyomozást, tulajdonképpen „közbenső ítéletet” hoz a büntetőjogi szempontból releváns eseményekkel kapcsolatosan. Ez alapján nagyon is következetesnek tűnik, hogy az opportunitás elvének megfelelően dönthet a vádemelés lehetséges mellőzéséről, és ezáltal a bűnüldözéshez fűződő társadalmi érdek figyelmen kívül hagyásáról (tartalmilag tehát a vádmellőzés és a próbára bocsátás egyenértékűnek tekinthető). Ez alapvetően azt a jogosítványt is magában foglalja, hogy az ügyész megállapítja, hogy a terheltnek milyen feltételeket kell teljesítenie a büntetőjogi felelősségre vonástól való eltekintés érdekében (ha a felelősségre vonástól eltekintést kiterjesztően értelmezzük), és ebbe a kategóriába tartozónak tekintjük azokat az eseteket is amelyekben a büntetőjogi felelősségre vonástól való eltekintés nem jelenti a terhelt szempontjából azt, hogy az opportunitási elv alkalmazása nem jár számára semmilyen büntetőjogi következménnyel. Ennyiben tehát, ha nem is feltétlenül szükséges, de következetes megoldás az, ha a jogalkotó az ügyésznek megfelelő szankcionálási kompetenciát biztosít. Ez azonban felveti a kérdést, hogy ezáltal az általános felfogás szerint csak és kizárólag a bírónak fenntartott hatáskörbe tartozó ítélkezési jogosítvány sérül-e?

Nagyon nehéz lenne az összes, az ügyész effajta döntési jogosítványa mellett és ellene szóló érv vizsgálata, és ez a fejtegetés odáig vezetne, hogy felmerülhet a kérdés: valójában mi

---

Strafverteidigung und Strafprozeß. Festgabe für Ludwig KOCH. Heidelberg, 1989. 9. o.

[262] KUNZ, Karl-Ludwig: Das strafrechtliche Bagatellprinzip. Eine strafrechtsdogmatische und kriminalpolitische Untersuchung. Berlin, 1984. 38. o.

[263] SINKU Pál: Kriminalizáció – dekriminalizáció. Ügyészségi Értesítő 1990/1. 37. o.

[264] KAUSCH, Erhard: Der Staatsanwalt – ein Richter vor dem Richter? Untersuchungen zu § 153 a StPO. Berlin, 1980.

[265] SCHMIDHÄUSER, Eberhard: Freikaufverfahren mit Strafcharakter im Strafprozeß? Juristenzeitung, 1973. 531. o.

[266] KRÜMPELMANN, Justus: Die Bagatelldelikte. Berlin, 1966. 228. o.

[267] HANACK, Ernst-Walter: Das Legalitätsprinzip und die Strafrechtsreform. In: LACKNER, K. – LEFERENZ, H- –WELP, J. – WOLF, E. A. (szerk.): Festschrift für Wilhelm GALLAS zum 70. Geburtstag. Berlin – New York, 1973. 350. o.

is tekinthető büntetőjogi szankciónak. Ez a vita végül csak egy szűkebb vagy tágabb értelmű fogalom-meghatározás megalkotására vezetne, ami azonban az alapprobléma (az ügyész egy jogállamban milyen jogosítványokkal ruházható fel) megoldása szempontjából kevés haszonnal járna. Az ügyész szankciókiszabási kompetenciája MERTES szerint ugyanakkor nem támaszthat nagyobb aggályokat, mint a közigazgatási szervek eljárása a szabálysértési törvényben szabályozott pénzbírság kiszabása során[268]. Sőt JESCHECK szerint az ügyész számára biztosított jogosítványok éppen kevésbé aggályosnak tekinthetőek, mivel az ügyész esetében legalább egy büntetőügyekben eljáró hatóságról van szó[269]. Habár az eljárásnak opportunitási okokból való megszüntetésének hatása éppen abban áll, hogy a büntető törvény rendelkezéseinek megsértése konkrét, egyedi esetben nem tekinthető bűncselekménynek, tehát végeredményben nem különbözik egy olyan magatartástól, amelyhez a törvény nem fűz büntetést.

Ha már eljutottunk odáig, hogy elismerjük a legalitás elvének bizonyos korlátozásait, akkor önmagában nem következik az az állítás, hogy ha egy, az absztrakt dekriminalizáció következtében nem a büntetőjog alkalmazási körébe tartozó magatartásnál a büntetőjogi eszköztár alkalmazásának mellőzésére kerül sor egy mérlegelésen alapuló döntés következtében (és azt egy nem büntetőjogi szankcióval helyettesítjük), a büntetőeljárás általános, szigorú szabályainak alkalmazására kellene sort keríteni. Ha ugyanis megengedhetőnek tekintjük, hogy a jogalkotó a szabálysértések esetén (amelyeket általánosságban nem büntetendőnek tekintünk, de mégis érezhetően represszív intézkedéseket igénylők) egy hatásában a büntetőjogi büntetésekhez képest jelentősen csökkentett szankciót alkalmaz, amelynek a kiszabására bírósági eljáráson kívül kerülhet sor, nem látható be, hogy egyedi esetek vonatkozásában ugyanez az eljárás bűncselekmények esetén miért ne lenne alkalmazható az opportunitás elvének megfelelően.

Ebben az összefüggésben még felmerül az a kérdés is, hogy olyan szankciók kiszabására való jogosultság kizárólagos bírósági hatáskörbe való utalása, amelyek súlya körülbelül a szabálysértések esetén alkalmazható pénzbírság szigorával egyezik meg, nem ütközik-e az opportunitás elv alkalmazása által elérni kívánt azon célkitűzéssel, hogy bizonyos esetekben mellőzzük a törvénysértéshez fűzhető büntetőjogi következmények alkalmazását. Az e vonatkozásban felmerült aggályok tehát inkább a büntetőjogi szempontból releváns magatartási formáknak az egyedi esetekben való leértékelése ellen irányultak, mint az ügyész azon jogosítványa ellen, hogy megállapíthassa a másodlagos jogkövetkezményeket, amely jogosítványnak éppen az nyit teret, hogy a konkrét tényállás büntetőjogi értékelését mellőzni kellene. Ezek a megállapítások azonban nem említik természetesen a bírói közreműködést és kontrollt, amelynek a mértékének legalább el kell érnie a szankcióval együtt nem járó opportunitási szempontok alapján történő eljárás megszüntetések esetében fennálló mértéket és terjedelmet[270].

Nagyobb nehézségeket okoz az a felvetés, hogy a magatartási szabályok mellett történő megszüntetés lehetősége (Be. 225. §) egyfajta nem megengedhető nyomást fejt ki a terheltre, hogy elfogadja az adott esetben materiális értelemben nem is jogszerű, a próbára bocsátáshoz hasonló (annál annyiban még súlyosabb is, hogy lényegében szankciót is magában foglaló) ügyészi intézkedést, mint puszta gyanú alapján kiszabott quasi büntetést, az ártatlanok esetében sem teljesen kizárható elítélés veszélyének elkerülése érdekében. Ezek az

[268] MERTES, Norbert: Legalitätsprinzip oder Opportunitätsprinzip im Strafverfahren. In: PRÜFLING, H. (szerk.): Recht und Gesetz im Dialog III. Köln – Berlin – Bonn – München, 1986. 90. o.

[269] JESCHECK, Hans-Heinrich: Strafrechtsreform in Deutschland. Allgemeiner Teil. Schweizerische Zeitschrift für Strafrecht, 1975. 20. o.

[270] RIEß, Peter: Überlegungen zur künftigen Ausgestaltung der Verfahrenseinstellung gegen Auflagen. In: BRÜSSOW, R. – GATZWEILER. N. – JUNGFER, G. – MEHLE, V. – RICHTER, Ch. (szerk.): Strafverteidigung und Strafprozeß. Festgabe für Ludwig KOCH. Heidelberg, 1989. 225. o.

aggályok nem háríthatóak el egyszerűen azzal, hogy a védelhalasztás önkéntesen vállalható, amely esetén a bűnösség kérdése nyitva marad, és így az nem érinti az ártatlanság vélelmét[271]. Nem változtat a helyzeten az sem, ha a terheltnek arra a lehetőségére helyezzük a hangsúlyt, hogy megteheti, hogy nem járul hozzá a védelhalasztáshoz, hanem az az ellen emelt panaszt követően a Be. 227. § (1) bekezdés a) pontja alapján az ügyész vádat emel, és ezzel a terhelt lényegében ügyének a bíróság előtti tisztázását szorgalmazza, hiszen a terheltet nem védi semmilyen súlyosítási tilalom, ami megakadályozhatná, hogy a bírósági eljárásban esetleg jóval súlyosabb szankcióval sújtják, mint a magatartási szabályokból eredő korlátozások. Ennek megfelelően megállja a helyét HIRSCH megállapítása, miszerint a terhelt tulajdonképpen az őt érintő két rossz (önkéntesen aláveti magát a szankciónak, vagy felvállalja az elítélés rizikóját) közül a kedvezőbbet választhatja[272].

Természetesen nemcsak a védelhalasztás kényszerkaraktere vet fel aggályokat, de önmagában még a bírósági ítélet formális feltételeinek hiánya sem elháríthatatlan probléma, ha abból indulunk ki e vonatkozásban, hogy a védelhalasztás a bíróság által kiszabott büntetéssel semmiképpen sem hasonlítható össze. A védelhalasztás problémája sokkal inkább az, hogy hiányzik az az intézményi védelem, amely azt szolgálja, hogy a terhelt ne legyen kitéve egy materiális szempontból jogszerűtlen szankciótól való félelméből eredő nyomásnak arra vonatkozóan, hogy egy materiális szempontból nem kevésbé jogszerűtlen szankciónak vesse alá magát. A bűnösség bírósági megállapításnak hiánya kétségbe vonja az elítélés látens lehetőségével való fenyegetés legitimitását, anélkül azonban, hogy gyengítené a fenyegetés hatását, az elítélés objektív szempontból csekélynek tűnő kockázatát is „egzisztenciális kényszerhelyzetnek”[273] tünteti fel. E tekintetben az cinikusnak tűnő érv, amely szerint a valóban ártatlan terheltnek nem kell alávetnie magát a védelhalasztásnak, nem alkalmas arra, hogy eloszlassa a gyanút arra vonatkozóan, hogy a védelhalasztás jogintézménye a pusztán gyanún alapuló szankciók kiszabásának lehetőségét biztosítja akkor, ha kétséges a bizonyítási helyzet. Az a RIEß által hangsúlyozott tény, hogy a védelhalasztás csak az ügy átfogó nyomozását követően alkalmazható[274], nem nyújt a terhelt számára megfelelő biztosítékot, mivel nincs olyan ellenőrző mechanizmus, amely lehetővé tenné e követelmény betartásának ellenőrzését.

Ennek a problémának a megoldása csak azáltal lehetséges, ha biztosítunk a terhelt számára egy olyan hathatós védekezési eszközt a védelhalasztás alkalmazásával szemben, amelynek igénybevételével a terhelt nem teszi ki magát egy, az ellene elítélés céljával indított büntetőeljárás beláthatatlan következményeinek (a hozzájárulás egyszerű megtagadása esetén ugyanis pontosan ez a helyzet). FREUND szerint csak így lehetne biztosítani, hogy a terhelt ne a büntetéstől való félelem által érezze kényszerítve magát arra, hogy alávesse magát egy olyan szankciónak, amelynek kiszabására a jogállami minimumkövetelmények betartása esetén sor sem kerülhetne a beleegyezése nélkül[275]. Ennek pedig egy eszköze lehet: egy sajátos súlyosítási tilalom bevezetése, amelynek alapján a védelhalasztó határozat elleni panasz esetén (azonos körülmények között) a bíróság sem szabhatna ki súlyosabb szankciót a

---

[271] DREHER, Eduard: Die Behandlung der Bagatellkriminalität. In: STRATENWERTH, G. – KAUFMANN, A. (szerk.): Festschrift für Hans WELZEL zum 70. Geburtstag. Berlin – New York, 1974. 938. o.

[272] HIRSCH, Hans Joachim: Zur Behandlung der Bagatellkriminalität in der Bundesrepublik Deutschland. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, 1980. 224. o.

[273] WEIGEND, Thomas: Strafzumessung durch den Staatsanwalt? Lösbare und unlösbare Probleme bei der Verfahrenseinstellung unter Auflagen (§ 153 a StPO). Kriminologisches Journal, 1984. 28. o.

[274] RIEß, Peter: Überlegungen zur künftigen Ausgestaltung der Verfahrenseinstellung gegen Auflagen. In: BRÜSSOW, R. – GATZWEILER. N. – JUNGFER, G. – MEHLE, V. – RICHTER, Ch. (szerk.): Strafverteidigung und Strafprozeß. Festgabe für Ludwig KOCH. Heidelberg, 1989. 219. o.

[275] FREUND, Georg: Zur Legitimationsfunktion des Zweckgedankens im gesamten Straftatsystem. In: WOLTER, J. – FREUND, G. (szerk.): Straftat, Strafzumessung und Strafprozeß in einem gesamten Straftatsystem. Heidelberg, 1996. 66. o.

terhelttel szemben (azaz legfeljebb próbára bocsátás lehetne a bírósági eljárás eredménye). Meg kell fizetni annak az árát, ha el akarjuk kerülni, hogy a terhelt pszichológiai kényszer folytán veti alá magát a pusztán gyanún alapuló szankciónak, ugyanis ez elkerülhetetlenül eljárási többletfeladatokhoz vezet[276]. Ha ugyanis a jelenlegi törvényi szabályozással ellentétben a terhelt valóban védekezni tud vádelhalasztás ellen anélkül, hogy közben viselné az elítélés kockázatát, csökkenne a terheltek részéről a hajlandóság, hogy az opportunitási okból való nyomozás megszüntetéssel együtt járó szankciónak alávessék magukat. Még azokban az esetekben is feltehetőleg megtámadná a vádelhalasztó határozatot a legtöbb terhelt (a siker esélyeitől függetlenül), amikor biztosan elítélésre kerülne sor. A vádelhalasztásnak az igazságszolgáltatást tehermentesítő hatása tehát nem feltétlenül szűnne meg teljesen. Ha abból indulunk ki, hogy a vádelhalasztás során közepes súlyú (a büntetésnél lényegesen enyhébb) szankcióról van szó, belátható, hogy azt nem szükséges azonos eljárási biztosítékokkal ellátni, mint a büntető bíróság által hozott ítéletet. Sokkal inkább elfogadható az a megállapítás, hogy elég a terhelt számára az általa, az elítélés kockázatának nyomása alatt elfogadott pusztán gyanún alapuló büntetéssel szemben egy olyan jogorvoslatot biztosítani, amely minőségét tekintve a tárgyalás mellőzéses végzéssel szembeni védekezés lehetőségének felel meg. A vádelhalasztás funkcionalitásának ezen korlátját, hogy az ellene emelt panasz alapján a tárgyalás mellőzéses eljárásban ismert korlátozott súlyosítási tilalom állna be – és amely adott esetben több jogorvoslati nyilatkozatot eredményezne –, el kell fogadnunk, különösen, ha belegondolunk, hogy ennek a rendelkezésnek megbízható következménye lenne az, hogy csírájában elfojtaná a terheltnek az elítélés kockázata miatti ellenérzését, mert ennek bevezetése nélkül nem mosható le a vádelhalasztás jogintézményéről az a megállapítás, hogy lényegében pszichikai nyomás alkalmazásával kiszabott, pusztán gyanún alapuló büntetést foglal magában.

A jogirodalom sokszor bírálta azt, ha a törvény megszabja a vádelhalasztás konkrét határait, akár az okozott kár felső határának meghatározásával, akár a jogkövetkezményi oldalon is (a maximális büntethetőség vagy a vádelhalasztás időtartamának maximalizálásával), ahogyan azt a magyar Be. is teszi. A kár felső határának meghatározása KUNZ szerint éppen az arra irányuló törekvésbe ütközik, hogy az opportunitási elv alkalmazásával rugalmas, az adott tényálláshoz igazított reakcióra kapjunk lehetőséget[277]. A vádelhalasztás alkalmazásának korlátozása jogkövetkezményi oldalról első pillantásra elfogadhatónak tűnik. Ezáltal megmarad a mozgástér abban a vonatkozásban, hogy egy esetet a sajátosságai figyelembe vételével ítéljünk meg, és a társadalomra veszélyesség csekély fokával rendelkező cselekmények közé soroljuk, amelyek esetében a büntetésnél enyhébb szankció is elégségesnek és megfelelőnek tűnik. Ugyanakkor egyben biztosított az is, hogy ez a mozgástér nem tágul ki annyira, hogy a szankció nem büntetőjogi karakterét már annak mértéke is kérdésessé tegye. Ezen megoldás alkalmazásával elkerülhető a vádelhalasztásnak abból a célból való alkalmazása, hogy az igazságszolgáltatás szervei valamely súlyos bűncselekmény sok munkával járó, önmagában kötelező üldözése helyett valamely egyszerűbb eljárási módot válasszanak[278]. A vádelhalasztásnál úgyis csak olyan csekély súlyú bűncselekmények jönnek szóba, amelyek esetében a büntetéstől való eltekintés minden tekintetben indokoltnak tűnik, a kisebb cselekmény miatt várható pénzbüntetéssel azonban nem lehet elérni a büntetés célját. Így pl. egy rendkívül jómódú terheltet egy több milliós pénzbüntetés sem érint adott esetben annyira, mint amekkora elégtételt jelentett számára az általa utált személy pofonvágása. Ilyenkor a sértettet is kevésbé nyugtatja meg, ha a terheltet

[276] BOROS János: Jogpszichológia és kriminálpszichológia. Belügyi Szemle, 2004/6. 5-19. o.
[277] KUNZ, Karl-Ludwig: Das strafrechtliche Bagatellprinzip. Eine strafrechtsdogmatische und kriminalpolitische Untersuchung. Berlin, 1984. 326. o.
[278] KUNZ, Karl-Ludwig: Die Einstellung wegen Geringfügigkeit durch die Staatsanwaltschaft. Königstein, 1980. 104. o.

súlyos (de a terhelt számára mégis jelentéktelen) pénzbüntetésre ítélik, mintha a védelhalasztás keretei között megállapított magatartási szabályok alapján köteles a terhelt a sértettnek jóvátételt szolgáltatni. A védelhalasztás alternatívájaként várható magas összegű pénzbüntetés mindig és minden körülménye között értékelési ellentmondáshoz vezet.

Természetszerűen felmerül a kérdés, hogy az itt tárgyalt számos sajátosság miatt nem lenne-e indokolt egy sajátos „bagatell eljárás" bevezetése. Az említett felvetések az új eljárástípus alkalmazási feltételeinek a meghatározásában, a végrehajtás módjában és olyan részletekbe menő kérdésekben mutatnak eltérést, hogy jogosan merül fel a kérdés, hogy egy ilyen új eljárástípus egy új eljárásjogi reakciónak tekinthető-e a bagatell bűncselekményeknek az anyagi jogban végbemenő rétegződésének kialakulására[279], vagy a kisebb súlyú bűncselekmények eljárásjogi megragadását célozza-e inkább[280]. Az is kérdéses lehet, hogy egy ilyen újonnan megalkotandó bagatelleljárás a kisebb súlyú bűncselekmények egyéb kezelési módjait (pl. védelhalasztás) helyettesítse vagy azt csak kiegészítse. Az előbbi felvetést támasztja alá a jogirodalom nagy része, de a kiegészítő funkció mellett is sorakoztatnak fel érveket. Közös gondolati alapjuk azonban az, hogy a csekély súlyú jogsértések esetén alkalmazható, egyszerűsített új eljárástípusról lenne szó, amelynek során egy alacsonyabb rangú szankció szabható ki, egyrészt a szokásos elítélés, másrészt az eljárás megszüntetésének az alternatívájaként. Ezekhez hasonló a tárgyalás mellőzéses, a tárgyalásról lemondásos, sőt tulajdonképpen a bíróság elé állításos eljárás intézménye is, anélkül azonban, hogy egységes elvet tartalmaznának az eljárás és az annak következtében kiszabható szankció vonatkozásában.

A bagatelleljárás bevezetésére irányuló javaslatoknak az a nehézségük, hogy nehéz megtalálni a megfelelő viszonyt a szankció súlya és az eljárásra vonatkozó ráfordítás (költségek) között. Ha az eljárást elsősorban a cselekmény büntetőjogi üldözéséről való lemondásként fogjuk fel, amelyet a büntetőjogi értelemben vett büntetés helyett a csupán egy annál lényegesen enyhébb szankció kísér, akkor elégséges egy olyan – az elítélés veszélyének fennállása esetén biztosított jogállami garanciákhoz képest erősen leegyszerűsített – jogorvoslati eszköz, amelynek segítségével az érintett az anyagi értelemben indokolatlan szankció elfogadásának kikényszerítésével szemben védekezni tud. Ehhez képest egy önálló, formalizált eljárás bevezetése a bagatell bűncselekmények elintézésére RIEß szerint „felesleges felhajtást" jelentene[281]. Ha azonban olyan reakció lehetőségének biztosításáról van szó, amely valódi büntetőjogi szankcióként fogható fel, figyelembe kell venni, hogy a büntetőjogi értelemben való elítélés stigmájával csak akkor sújtható a terhelt, ha teljes mértékben rendelkezésre állnak a büntetőeljárásban érvényesülő különleges jogállami garanciák. Ennek a követelménynek a reformjavaslatok azáltal próbálnak eleget tenni, hogy a bagatelleljárást (figyelembe véve annak nagyvonalú egyszerűsítését) csupán „előzetes eljárásként" határozzák meg, amelynek eredményét a terhelt elfogadhatja (akárcsak a tárgyalás mellőzése esetében). Ugyanakkor elfogadására nem kötelezhető, mivel biztosított a lehetőség arra, hogy a terhelt a hozzájárulásának a megtagadásával vagy jogorvoslati kérelem benyújtásával a kiszabott szankció ellen áttetethesse ügyét a normál eljárásra[282].

Ezzel azonban teljesen kétségessé válik a bagatell eljárás tehermentesítő hatása[283]. Egy olyan egyszerűsített eljárás bevezetése, amely a rendes eljárást nem helyettesíti, hanem

[279] ESER, Albin: Gesellschaftsgerichte in der Strafrechtspflege. Tübingen, 1970. 48. o.
[280] BAUMANN, Jürgen: Die Reform der Vorschriften über die Öffentlichkeit der Strafverfahren. Neue Juristische Wochenschrift, 1982. 1560. o.
[281] RIEß, Peter: Vereinfachte Verfahrensarten für die kleinere Kriminalität. In: SCHREIBER, H.-L. (szerk.): Strafprozeß und Reform. Neuwied – Darmstadt, 1979. 123. o.
[282] BAUMANN, Jürgen: Die Reform der Vorschriften über die Öffentlichkeit der Strafverfahren. Neue Juristische Wochenschrift, 1982. 1562. o.
[283] WEIGEND, Thomas: Anklagepflicht und Ermessen. Die Stellung des Staatsanwalts zwischen Legalitäts- und Opportunitätsprinzip nach deutschem und amerikanischem Recht. Baden-Baden, 1978. 184. o.

tulajdonképpen többé-kevésbé csak egy nem kötelező lehetőséget jelent az ügy gyors befejezésére büntetőeljárásnál alacsonyabb szinten, és amely felett folyamatosan ott lebeg a büntetőeljárásba átfordulás lehetősége, perökonómiai szempontból WEIGEND szerint csak akkor praktikus, ha vagy annyira leegyszerűsített, hogy semmilyen említésre méltó többletterhelést nem jelent egy sikertelen próbálkozás, vagy ha annyira vonzó a terhelt szempontjából, hogy csak csekély az esély arra, hogy azt megkérdőjelezze[284]. Míg az előbbi éppen ellentmondana az eredeti célkitűzéseknek, amelyek arra irányultak, hogy a védelhalasztás formai hiányosságait ki kell küszöbölni, utóbbinak előfeltételét képezi az, hogy biztosított legyen a kiszabott szankció egyértelmű elkülönítése a büntetőjogi értelemben vett büntetéstől. Egyébként nem önmagában csak a formális, a bagatelleljáráshoz kapcsolódó eljárási ráfordítás teheti kétségessé a bagatelleljárás gyakorlati jelentőségét, hanem az is, hogy a rendelkezésre álló eszközök további differenciálásával jelentősen nőne a különeljárások áttekinthetetlensége. Ezzel kapcsolatban figyelmet érdemel a RIEß által felvetett figyelmeztetés, amely szerint könnyen vezethet a jogalkalmazó túlterheléséhez, ha döntését perökonómiai okokból az eljárás további menetével kapcsolatban az eljárás túlságosan korai szakaszában, még a tényállás kimerítő tisztázása előtt kell meghoznia[285]. Ennek az lehet a következménye, hogy a joggyakorlat ezeket az eszközöket nem a várt terjedelemben alkalmazza. Ezen érvek alapján azokkal tudunk egyetérteni, akik szerint az egyszerűbb esetek teljesen új eszközökkel való elbírálását képviselő álláspont (a bagatelleljárás bevezetése) elutasítandó. Ez nem jelenti azt, hogy ne lenne szükség a védelhalasztással kapcsolatos rendelkezések javítására: intézményi biztosítékként be kellene vezetni egy leegyszerűsített (és súlyosítási tilalommal körülbástyázott) jogorvoslati eljárást annak a veszélynek a megszüntetése céljából, hogy a terhelt az elítéléstől való félelem folytán kényszerítve érezze magát a bizonyítékok alapján nem indokolt, anyagi jogi szempontból pedig kifejezetten indokolatlan, pusztán gyanún alapuló szankció elfogadására.

2.2. A súlyosítási tilalom a másodfokú eljárásban

A másodfokú eljárásban a terhelt terhére bejelentett fellebbezés hiányában kivétel nélkül tilos az elsőfokon felmentett vádlott bűnösségét megállapítani, illetőleg az elsőfokon elítélt vádlottal szemben kiszabott büntetésnél súlyosabb büntetést kiszabni, a büntetés helyett alkalmazott intézkedésnél súlyosabbat megállapítani, vagy az intézkedés helyett büntetést megállapítani. A terhelt terhére bejelentett fellebbezés esetén tehát a Be. szabadon megengedi (a felülbírálat terjedelmének korlátai között) a terhelt terhére (és javára) való módosítást[286], ha viszont csak a terhelt javára jelentettek be fellebbezést, akkor a legfontosabb kérdésekben a javára lehet csak az elsőfokú ítéleten változtatni.

A vádlott terhére bejelentett fellebbezésnek minősül, ha az

- bűnösségének megállapítására[287],
- súlyosabb minősítésre[288],

[284] WEIGEND, Thomas: Strafzumessung durch den Staatsanwalt? Lösbare und unlösbare Probleme bei der Verfahrenseinstellung unter Auflagen (§ 153 a StPO). Kriminologisches Journal, 1984. 10. o.

[285] RIEß, Peter: Vereinfachte Verfahrensarten für die kleinere Kriminalität. In: SCHREIBER, H.-L. (szerk.): Strafprozeß und Reform. Neuwied – Darmstadt, 1979. 130. o.

[286] Az Európa Tanács Miniszteri Bizottság R (92) 17. számú, a büntetéskiszabás egyöntetűségére kiadott ajánlás F pontja szerint azokban az államokban, ahol az ügyésznek csatlakozó fellebbezési joga van, ezt nem szabad felhasználni a súlyosítási tilalom kijátszására.

[287] A bűnösség megállapítására irányuló fellebbezésnek nemcsak azt kell tekinteni, ami a felmentett/megszüntetés alatt álló vádlott bűnösségének megállapítását célozza, hanem azt is, amely olyan tények felderítésére irányul, amelyek kimerítik valamely bűncselekmény törvényi tényállását. Vö. A büntetőeljárási törvény magyarázata. 2. kötet. KJK-KERSZÖV Kiadó, Budapest, 2003. 659. o.

- a szankció súlyosítására (büntetés súlyosítására, a büntetés helyett alkalmazott intézkedés súlyosítására vagy a büntetés helyett alkalmazott intézkedés helyett büntetés megállapítására) irányul.

Életfogytig tartó szabadságvesztés esetén a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontjának későbbi időpontban történő meghatározását, illetőleg a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének kizárását a büntetés súlyosításának, az erre irányuló fellebbezést a vádlott terhére bejelentettnek kell tekinteni (355. §).

Ha az elsőfokú bíróság a vádlottat egy bűncselekmény miatt felmenti (vele szemben az eljárást megszünteti), egy másik miatt pedig elítéli, és fellebbezést csak a felmentés (megszüntetés) miatt jelentettek be a terhelt terhére, akkor a vele szemben kiszabott szankció csak akkor súlyosítható, ha a felmentő (megszüntető) rendelkezés elleni fellebbezés sikeres volt.

A Be. alkalmazása szempontjából súlyosabb szankció meghatározását a 354. § (4) bekezdése és a 355. § tartalmazza.

2.3. A megismételt eljárásban érvényesülő súlyosítási korlátok

A súlyosítási tilalom szabályai érvényesülnek a hatályon kívül helyezés folytán megismételt elsőfokú eljárásban is. Ha az elsőfokú ítélet ellen a terhelt terhére nem jelentettek be fellebbezést, de a javára igen, és a másodfokú (harmadfokú) bíróság felülbírálja az elsőfokú határozatot, majd azt hatályon kívül helyezi és új eljárást rendel el, akkor ebben a megismételt eljárásban nem lehet a korábbi elsőfokú eljárásban felmentett vádlott bűnösségét megállapítani, illetve az elítélt vádlottal szemben kiszabott büntetést (intézkedést) súlyosítani (405. § (1) bek.). Itt tehát a törvény már kifejezetten csak a büntetések (intézkedések) súlyosításának tilalmát mondja ki.

Mivel a hatályon kívül helyezésre általában azért kerül sor, mert a korábbi eljárásban súlyos eljárási hiba történt (ld. eljárási szabálysértések miatti kasszáció), vagy a tényállás megállapításában volt súlyos, ki nem küszöbölhető hiba (megalapozatlanság), egyes esetekben a törvény ebben a megismételt eljárásban megengedi a súlyosítást akkor is, ha a korábbi elsőfokú ítélet ellen csak a vádlott javára nyújtottak be fellebbezést. Feloldja a súlyosítási tilalmat

- a három legsúlyosabb abszolút eljárási szabálysértés miatti kasszáció (a bíróság nem volt törvényesen megalakítva, a tárgyaláson a tanács tagjai nem voltak mindvégig jelen; kizárt bíró vett részt az ítélethozatalban; a bíróság túllépte hatáskörét, katonai büntetőeljárás alá vagy más bíróság kizárólagos illetékességébe tartozó ügyet bírált el),
- ha az elsőfokú bíróság ítéletét azért helyezik hatályon kívül, mert a Be. 373. § (1) bekezdésének I. pontjában meghatározott valamely ok (halál, elévülés, kegyelem, eljárási akadály, törvényes vád hiánya, res iudicata) törvénysértő megállapítása miatt szüntette meg az eljárást,
- a ki nem küszöbölhető megalapozatlanság miatti hatályon kívül helyezés,

[288] A bűncselekmény súlyosabb minősítésére irányul a fellebbezés, ha a privilegizált helyett alap/minősített eset, alapeset helyett minősített eset; más súlyosabb büntetéssel fenyegetett bűncselekmény; kísérlet helyett befejezett bűncselekmény; részesség helyett tettesség vagy társtettesség, egység helyett halmazat, visszaesés vagy bűnszervezet megállapítását indítványozza. Vö. CHWALA Tamás – FÜLÖP Edit – SLÉDER Judit: Büntetőeljárás-jog. REJTJEL, Budapest, 2004. 306. o.

- ha a háromszoros nóvum (a megismételt (új) eljárásban felmerült új bizonyíték alapján új tényt állapít meg a bíróság) alapján súlyosabb büntetést kell alkalmazni (ha ezt az ügyész indítványozza),
- ha az ügyész vádkiterjesztése folytán a vádlott bűnösségét más bűncselekményben is meg kell állapítani,
- a terhelt terhére kezdeményezett felülvizsgálat folytán megismételt eljárás.

Ha azonban a részjogerő feloldására a fellebbezéssel nem érintett vádlott tekintetében került sor (új, kedvezőbb ítélet reményében), akkor vele szemben a megismételt eljárásban sem kerülhet sor kedvezőtlenebb határozat hozatalára (405. § (3) bek.).

A megismételt eljárásban érvényesülő súlyosítási tilalom kérdéskörével a Legfelsőbb Bíróság is foglalkozott. A 76/2009. BK vélemény azt a súlyosítási tilalom alóli kivételt tárgyalta, amikor a Be. 405. § (2) bekezdés b) pontja a megismételt eljárásban felmerült új bizonyítékon alapuló új tényre tekintettel oldja fel a súlyosítási tilalmat. Ennél a kivételnél a törvény szerint súlyosabb büntetés kiszabására (s ezáltal a súlyosítási tilalom feloldására) csak akkor kerülhet sor, ha ezt az ügyész indítványozza. A Legfelsőbb Bíróság szerint ennek a szabálynak a helyes értelme az, hogy az ügyészi indítványnak határozottan tartalmaznia kell a szigorúbb joghátrány alkalmazására irányuló közvádlói akaratot. Ebből következően, ha a megismételt eljárásban felmerült új bizonyíték alapján az ügyész olyan új tény megállapítására tesz indítványt a bíróságnak, amely folytán súlyosabb büntetést kellene kiszabni (akár azért is, mert a bűncselekményre a Btk. szigorúbb szankció alkalmazását rendeli), úgy e ténynek a súlyosabb büntetőjogi minősítést eredményező elbírálása is csak akkor vezethet (az alapeljárásban alkalmazott szankcióhoz képest) szigorúbb büntetés kiszabásához, ha az ügyész ezt is kifejezetten indítványozta.

A Legfelsőbb Bíróság szerint ezt a szabályt annyira szűken kell értelmezni, hogy erre irányuló kifejezett ügyészi indítvány hiányában még akkor sincsen lehetőség a szankció súlyosítására, ha az új bizonyíték alapján megállapított új tény szerinti helyes minősítés alapján a korábban kiszabott szankció a törvényes tételkeretnek nem felel meg.

2.4. A reformatio in peius tilalma a harmadfokú eljárásban

A törvényhozó egyáltalán nem rendelkezik kifejezetten a harmadfokú eljárásban érvényesülő súlyosítási tilalomról. A Be. 385. §-a szerint a harmadfokú bírósági eljárásban a másodfokú bírósági eljárásról szóló rendelkezéseket a harmadfokú eljárásra vonatkozó sajátos eltérésekkel kell értelemszerűen alkalmazni. A harmadfokú eljárást szabályozó XV. Fejezet viszont mindössze egy mondatban érinti a súlyosítási tilalmat: a 397. § szerint a harmadfokú bíróság a másodfokú bíróság ítéletét helybenhagyja, ha a fellebbezés alaptalan, vagy az ítéletet nem kell hatályon kívül helyezni, illetőleg a súlyosítási tilalom vagy a felülbírálat terjedelmének korlátai miatt nem lehet megváltoztatni.

Ebből a rendelkezésből egyértelműen következik, hogy a harmadfokú eljárásban is érvényesül súlyosítási tilalom, mégpedig a másodfokon érvényesülő súlyosítási tilalom rendelkezéseit kell megfelelően alkalmazni.

A harmadfokú eljárásra a 396. § (1) bekezdése szerint három esetben kerülhet sor: ha a másodfokú bíróság a büntetőjog szabályainak megsértésével

a) olyan vádlott bűnösségét állapította meg, illetőleg olyan vádlott kényszergyógykezelését rendelte el, akit az elsőfokú bíróság felmentett, vagy vele szemben az eljárást megszüntette,

b) olyan cselekmény miatt állapította meg a vádlott bűnösségét, amelyről az elsőfokú bíróság nem rendelkezett, noha a vád is tartalmazta annak tényállását,

c) az elsőfokon elítélt vádlottat felmentette, vagy vele szemben a büntetőeljárást

megszüntette[289].

Az első két esetkör elméleti szempontból ugyanazt a helyzetet jelöli meg, hiszen mindkét esetben arról van szó, hogy valamely bűncselekmény miatt az elsőfokú bíróság nem mondta ki a vádlott bűnösségét, de a másodfokú bíróság igen. Azonban amíg az a) pontban megjelölt helyzetben az elsőfokú bíróság kifejezetten rendelkezett a bűncselekményről (felmentés vagy eljárás-megszüntetés), addig a b) pont esetén arról van szó, hogy az egymással anyagi halmazatban álló bűncselekmények közül valamelyikkel kapcsolatban az elsőfokú ítélet tartalmazza a tényállást és a bűncselekménnyé nyilvánítás egyéb feltételeihez (pl. bűnösség) szükséges adatokat, azonban az elsőfokú bíróság nem is minősítette az adott cselekményt. Mivel mind az a), mind a b) pontnál olyan bűncselekményben mondják ki a vádlott bűnösségét másodfokon, amelyben elsőfokon nem mondták ki, ezáltal ennek a megkülönböztetésnek a súlyosítási tilalom szempontjából nincsen jelentősége, ezért a továbbiakban együtt kezeljük őket.

A c) pont az előbb említettel éppen ellentétes helyzetet ölel fel. Ilyenkor a vádlottal szemben – TREMMEL szavaival élve[290] – a „legkedvezőbb fordulat” következik be, hiszen a korábban elítélt vádlottat felmentik, vagy vele szemben az eljárást megszüntetik.

Az itt említett két esetkör („legkedvezőtlenebb fordulat” és „legkedvezőbb fordulat”) alapján harmadfokon a súlyosítási tilalom vizsgálata szempontjából négy alaphelyzet állhat elő (hiszen ha az első- és másodfok azonosan dönt a bűnösség kérdésében, nincs helye harmadfokú eljárásnak):

Elsőfokú bíróság	Másodfokú bíróság	Harmadfokú bíróság
Nem állapítja meg a terhelt bűnösségét	Megállapítja a terhelt bűnösségét	Nem állapítja meg a terhelt bűnösségét
Nem állapítja meg a terhelt bűnösségét	Megállapítja a terhelt bűnösségét	Megállapítja a terhelt bűnösségét
Megállapítja a terhelt bűnösségét	Nem állapítja meg a terhelt bűnösségét	Megállapítja a terhelt bűnösségét
Megállapítja a terhelt bűnösségét	Nem állapítja meg a terhelt bűnösségét	Nem állapítja meg a terhelt bűnösségét

A súlyosítási tilalom kérdését aszerint kell részletesebben vizsgálni, hogy mit tehet a harmadfokú bíróság attól függően, hogy milyen irányú a jelentős változás másodfokon.

1. Ha az elsőfokú bíróság nem állapítja meg a terhelt bűnösségét (mert felmenti, vele szemben az eljárást megszünteti, avagy az anyagi halmazatban levő bűncselekménnyel kapcsolatban csak a tényállást állapítja meg, de nem mondja ki a vádlott bűnösségét egyik-másik bűncselekményben), akkor csak abban az esetben kerülhet sor másodfokon a vádlott elítélésére, ha az elsőfokú ítélet ellen a terhelt terhére fellebbezést jelentettek be. Ezt követően a másodfokú ítélet ellen a jogintézmény jellegéből az következne, hogy csak a vádlott javára lehet bejelenteni fellebbezést, azonban a Be. nem így fogalmaz. A 386. § (3) bekezdése ugyanis a másodfokú ítélet ellen a terhelt terhére bejelentett fellebbezéssel kapcsolatban kimondja, hogy ha az ügyész, illetőleg a pótmagánvádló az elsőfokú bíróság ügydöntő

[289] A harmadfokú felülbírálat tényleges terjedelmével kapcsolatosan számos probléma merült fel a gyakorlatban. HEGEDŰS István: A harmadik felülbírálat terjedelme több bűncselekmény esetén, avagy valóban egyértelmű-e a törvény. Bírák Lapja, 2007/1. 76-80. o.

[290] TREMMEL Flórián: Magyar büntetőeljárás, Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2001. 499. o.

határozata ellen a vádlott terhére nem jelentett be fellebbezést, a másodfokú bíróság ítélete ellen csak a vádlott felmentése vagy az eljárás megszüntetése miatt fellebbezhet. Ebből tehát az következik, hogy

- ha az ügyész (pótmagánvádló) az elsőfokú ügydöntő határozat ellen bejelentett a terhelt terhére fellebbezést, akkor a másodfokú ítélet ellen is fellebbezhet (ha az egyébként lehetséges), akár a „legkedvezőtlenebb”, akár a „legkedvezőbb fordulat” állt be;
- ha viszont az ügyész (pótmagánvádló) az elsőfokú ügydöntő határozat ellen nem jelentett be a terhelt terhére fellebbezést, akkor csak a „legkedvezőbb fordulat” beállása esetén jelenthet be fellebbezést a másodfokú ügydöntő határozat ellen.

Esetünkben tehát feltételeznünk kell, hogy az ügyész (pótmagánvádló) az elsőfokú ügydöntő határozat ellen jelentett be a terhelt terhére fellebbezést (különben a másodfokú bíróság nem állapíthatta volna meg a vádlott felelősségét azt követően, hogy az elsőfokú bíróság nem állapította meg), ezért az ügyészt (pótmagánvádlót) továbbra is fellebbezési jog illeti meg. Azaz ha pl. az elsőfokú bíróság felmenti a terheltet az emberölés vádja alól, majd a másodfokú bíróság – a vádlott terhére bejelentett fellebbezést követően – megállapítja a terhelt büntetőjogi felelősségét halált okozó testi sértés bűntettében, akkor ez ellen a másodfokú ítélet ellen az ügyész (pótmagánvádló) további fellebbezést nyújthat be, mivel annak minden feltétele fennáll (elsőfokú felmentés után másodfokú elítélés; a terhelt büntetőjogi felelősségének megállapítására a büntető anyagi jog szabályainak megszegésével került sor).

Ilyenkor a harmadfokú eljárásban a súlyosítási tilalom aszerint alakul, hogy a másodfokú ítélet ellen milyen irányban jelentettek be fellebbezést. Ha a bűnösség megállapítása miatt csak a vádlott javára éltek perorvoslattal, akkor a harmadfokú eljárásban nem lehet a másodfokú bírósági eljárásban hozott ítéletnél súlyosabb ítéletet hozni (s mivel nincs külön szabály, azt, hogy mi minősül hátrányosabb ítéletnek, nem a hátrány később kifejtendő elméleti megközelítése, hanem a másodfokú eljárásban megállapított korlátok döntik el). Ha viszont az elsőfokú el nem ítélést követő elítélés ellen a vádlott terhére is nyújtanak be fellebbezést, akkor a harmadfokú bíróságot egyáltalán nem köti a súlyosítási tilalom.

2. A „legkedvezőbb fordulat” esetén az elsőfokon elítélt vádlott bűnösségét nem állapítják meg másodfokon. Míg az előző esetkörben feltételeztük, hogy az elsőfokú ítélet ellen bejelentettek a terhelt terhére fellebbezést (hiszen ennek hiányában nem is kerülhetett volna sor a „legkedvezőtlenebb fordulatra”), addig az elsőfokú ítélet ellen benyújtott fellebbezés iránya itt nem egyértelmű. Mivel másodfokon nem beszélünk enyhítési tilalomról (reformatio in melius tilalma), ezért nemcsak az fordulhat elő, hogy az elsőfokú ítélet ellen a terhelt javára (is) bejelentett fellebbezést követően mentik fel másodfokon a terheltet (szüntetik meg vele szemben az eljárást), hanem az is, hogy csak a vádlott terhére jelentettek be fellebbezést, ennek alapján azonban a másodfokú bíróság felmenti az elsőfokon elítélt terheltet (vagy megszünteti vele szemben az eljárást). Ilyenkor tehát előfordulhat, hogy

a) az elsőfokú elítélés ellen csak a vádlott javára fellebbeznek, ezután a vádlottat felmentik (vele szemben az eljárást megszüntetik), majd a másodfokú ítélet ellen a terhelt terhére fellebbezést jelentenek be, vagy

b) az elsőfokú bűnösítő ítélet ellen a vádlott terhére is nyújtottak be fellebbezést, de a vádlottat a másodfokú bíróság felmentette (vele szemben az eljárást megszüntette), majd a másodfokú ítélet ellen a terhelt terhére fellebbezést jelentenek be.

ad a) Ha az elsőfokú bűnösítő ítélet ellen nem jelentettek be a terhelt terhére

fellebbezést, majd a másodfok nem állapítja meg a terhelt büntetőjogi felelősségét, és ez ellen az ítélet ellen aztán fellebbeznek a terhelt terhére, akkor álláspontunk szerint a jogintézmény jellegéből eredő súlyosítási korlátozások lépnek fel. Értelemszerűen a harmadfokú bíróság adott esetben megállapíthatja a vádlott büntetőjogi felelősségét, ha úgy ítéli meg, hogy az elsőfokú bíróság döntött helyesen a bűnösség kérdésében, ugyanakkor ez a harmadfokú határozat a súlyosítási tilalom miatt nem terjeszkedhet túl az elsőfokú ítéletén. Tehát a 354. § (1) és (4) bekezdésében meghatározott korlátok között lehet az elsőfokú ítéletben megállapított szankcióhoz képest harmadfokon büntetést kiszabni vagy intézkedést alkalmazni. Ha pl. az elsőfokú bíróság megállapította a terhelt bűnösségét rablás bűntettében, és ezért 2 évi börtönbüntetésre ítéli, ez ellen az elsőfokú ítélet ellen csak a vádlott javára jelentenek be fellebbezést, aminek eredményeképpen a másodfokú bíróság felmenti a vádlottat, és ezért másodfellebbezést nyújtanak be, akkor a harmadfokú bíróság akkor sem szabhat ki a 2 évi börtönbüntetésnél súlyosabb büntetést, ha nemcsak megállapítja a terhelt büntetőjogi felelősségét, hanem a büntetés kiszabásánál irányadó körülményekre (Btk. 83. §) tekintettel még súlyosabb büntetést tartana indokoltnak.

ad b) Nem áll fenn ez a korlát, ha az elsőfokú ítélet ellen a vádlott terhére (is) jelentettek be fellebbezést. Ha tehát az elsőfokú bíróság elítéli a terheltet, ez ellen a vádlott terhére (is) jelentenek be fellebbezést, majd a másodfokú bíróság felmenti a vádlottat, akkor az ez ellen a másodfokú ítélet ellen (a terhelt terhére) bejelentett fellebbezés alapján a harmadfokú bíróság kezét semmi nem köti sem a bűnösség, sem a szankció és annak mértéke megállapításában. Ugyanakkor elvileg a törvény azt sem zárja ki, hogy az elsőfokú bűnösítő ítéletet követő másodfokú felmentés (eljárás megszüntetés) ellen a terhelt javára jelentsenek be másodfellebbezést. Ha ez az eset áll fenn, és a terhelt terhére egyúttal nem jelentenek be fellebbezést, úgy a harmadfokú bíróságot igen szorosan köti a súlyosítási tilalom, hiszen nem is állapíthatja meg a terhelt büntetőjogi felelősségét. Legfeljebb azt teheti meg, hogy – ha annak feltételei fennállnak – a Be. 399. §-a alapján az első- vagy másodfokú bíróságot új eljárásra utasítja. Ebben az új eljárásban aztán már a megismételt eljárásra vonatkozó eltérésekkel érvényesül a súlyosítási tilalom.

2.5. A súlyosítási tilalom a rendkívüli perorvoslatok során

A rendkívüli perorvoslatok során is általánosan érvényesül az elv, hogy ha a rendkívüli perorvoslatra a terhelt javára benyújtott indítvány alapján került sor, akkor annak alapján nem lehet a terhére módosítani (a törvényességi jogorvoslatnak és a jogegységi eljárásnak egyébként is csak a terhelt javára lehet érdemi kihatása):

a) 415. § (3) Ha a perújítási indítványt a terhelt javára terjesztették elő, az ítéletet a hátrányára nem lehet megváltoztatni[291].

b) 423. § (4) A Legfelsőbb Bíróság a megtámadott határozatot (az abszolút eljárási szabálysértések kivételével) csak a felülvizsgálati indítvánnyal megtámadott részében és csak a felülvizsgálati indítványban meghatározott ok alapján bírálja felül, a terhelt terhére benyújtott felülvizsgálati indítvány esetén azonban a megtámadott határozatot a terhelt javára is megváltoztathatja.

c) 437. § Törvényességi jogorvoslat esetén a Legfelsőbb Bíróság törvénysértés megállapítása esetén a terheltet felmentheti, a kényszergyógykezelését mellőzheti, az eljárást megszüntetheti, enyhébb büntetést szabhat ki, vagy enyhébb intézkedést alkalmazhat, illetőleg ilyen határozat meghozatala érdekében a megtámadott határozatot hatályon kívül helyezheti, és szükség esetén az eljárt bíróságot új eljárásra utasíthatja; egyéb esetekben a Legfelsőbb

[291] MEZŐLAKI Erik: Gondolatok a perújítás egyes gyakorlati problémáiról. Bűnügyi Szemle, 2008/1. 50-56. o.

Bíróság határozata csak a törvénysértést állapíthatja meg.
d) 443. § (3) Ha az elvi kérdésben adott iránymutatásból következően a jogegységi határozattal érintett jogerős bírósági határozatnak a terhelt büntetőjogi felelősségét megállapító rendelkezése törvénysértő, a jogegységi tanács a törvénysértő rendelkezést hatályon kívül helyezi, és a terheltet felmenti, illetve az eljárást megszünteti.

A rendkívüli perorvoslatok során érvényesülő súlyosítási tilalom tehát még szigorúbb, mint a jogerős ügydöntő határozat előtt érvényesülő súlyosítási tilalom, hiszen míg pl. a másodfokú eljárásban csak a Be. által taxatíve felsorolt szankció súlyosításokra nem kerülhet sor a súlyosítási tilalom beállta esetén (így az nem akadályozza meg pl. a szabadságvesztés végrehajtási fokozatának súlyosítását), addig a terhelt javára kezdeményezett rendkívüli perorvoslatoknál minden, a terhelt számára hátrányosabb döntést kizár a Be.

2.6. A súlyosítási tilalom a különeljárásokban

A különeljárásokat a Be. XXI-XXVII. fejezete szabályozza[292]. A különeljárások kifejezést a hatályos Be. nem tartalmazza, az a korábbi büntetőeljárási kódexek alapján kialakult terminus technikus volt. Ezekben az eljárásokban is a büntetőjogi felelősség elbírálására kerül sor, többnyire az általános szabályok irányadók a különeljárásokban is, ez a hét fejezet csak az általános eljárástól való eltéréseket szabályozza.

A Be. az alábbi hét különeljárást szabályozza[293]:

- a fiatalkorúak elleni büntetőeljárást,
- a magánvádas eljárást,
- a katonai büntetőeljárást,
- a bíróság elé állítást,
- a tárgyalás mellőzését (büntetőparancs),
- a tárgyalásról lemondást és
- a terhelt távollétében való eljárást.

A különeljárások szabályozásának jogpolitikai indoka többféle lehet. Bár a Be. számos szabálya jelent gyorsítást és könnyítést a rendes eljárás során is, a még gyorsabb és egyszerűbb eljárás lefolytatása a célja a magánvádas, a tárgyalás mellőzéses és arról lemondásos, a bíróság elé állításos, valamint a terhelt távollétében való eljárásnak. A másik két eljárásnál (fiatalkorúak elleni és katonai büntetőeljárás) pedig a hagyományostól eltérő életviszonyok és eltérő Btk-beli szabályozás az oka a speciális szabályoknak.

A különeljárások szabályai néha egymással párhuzamosan, együttesen is alkalmazhatók (pl. katona vagy fiatalkorú bíróság elé állítása). Ugyanakkor egyes eljárásoknál vagy a törvény kifejezett rendelkezése folytán (pl. katonával szemben nem lehet magánvádas eljárást lefolytatni), vagy pedig magától értetődően (pl. magánvádas eljárásban nem lehet bíróság elé állítás, hiszen ott fontos szerepe van az ügyésznek) kizárt az együttalkalmazás.

Sor kerülhet az általános eljárás és a különeljárások közötti áttérésre is, amelynek során – ha az egyes különeljárások feltételei nem állnak fenn – a bíróság az általános eljárás szabályai szerint folytatja le a különeljárásként induló eljárást. Ez az áttérés azonban fordítva is megtörténhet, ha a hatóság az eljárás későbbi szakában azt észleli, hogy valamelyik

[292] A különeljárások összefoglaló elnevezést egyes tankönyvek külön, mások egybe írva használják. Mi a pécsi tankönyv (FENYVESI Csaba – HERKE Csongor – TREMMEL Flórián: Új magyar büntetőeljárás, Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2004.) szóhasználatát követjük.

[293] Rendszertanilag a hét különeljárást követő mentességi eljárást is ide sorolhatnánk, lényegét tekintve azonban az nem különeljárás, hiszen az eljárásra vonatkozó sajátos szabályokat nem tartalmaz. Mindössze az eljárás megindításának feltételeként rögzíti a mentesség feloldásának követelményét azzal, hogy a mentesség feloldását vagy annak lejártát követően az eljárásra az általános szabályok irányadók.

különeljárás alkalmazásának van helye (pl. az ismeretlen tettes ellen indított nyomozásban a terheltről kiderül, hogy fiatalkorú).

A súlyosítási tilalommal kapcsolatosan három különeljárásban találunk kifejezett rendelkezést a Be-ben. A tárgyalás mellőzéses, a tárgyalásról lemondásos eljárásban, valamint a katonai büntetőeljárás során a bűncselekmény fegyelmi jogkörben való elbírálásával összefüggésben a törvényhozó kifejezetten előír (részleges vagy akár abszolút jellegű) súlyosítási tilalmat. A fiatalkorúak elleni büntetőeljárás mutatis mutandis érvényesülő szabályai között nincs utalás a súlyosítási tilalomra, ugyanakkor a jogelmélet kidolgozott számos, a súlyosítási tilalom szempontjából alapvető tézist, amelyet kifejezetten a fiatalkorúak elleni büntetőeljárás fő céljából, a nevelő hatás érvényesítéséből vezet le.

A további három különeljárással kapcsolatosan sem kifejezett, sem utaló rendelkezést nem találunk a súlyosítási tilalomról. Magánvádas eljárásban a reformatio in peius tilalmával függ ugyan össze, hogy az eljárás során nem lehet a magánvádasnál súlyosabban minősíteni a cselekményt a magánvádló vádemelése alapján, azonban ez érdemben nem jelent súlyosítási tilalmat, hiszen ilyenkor az ügyészi vádemelésnek (és ennek alapján a súlyosabb minősítésnek) nincs akadálya. Bíróság elé állításnál sem lehet a törvényben meghatározott legmagasabb tételnél (8 évi szabadságvesztés) súlyosabban büntetendő bűncselekménnyé minősíteni a cselekményt, ugyanakkor ilyenkor is helye van a rendes eljárásra való áttérésnek. A terhelt távollétében lefolytatott eljárásban pedig a súlyosítási tilalommal mindössze az a rendelkezés függ össze, hogy az ítélet jogerőre emelkedése után a terhelt javára perújítás kezdeményezhető, amit kötelező elrendelni, és ebben az eljárásban érvényesül a súlyosítási tilalom[294]. Ez a rendelkezés azonban a rendkívüli perorvoslatokban meglévő súlyosítási tilalommal függ össze, s nem a különeljárás sajátos jellegével.

2.6.1. A tárgyalás mellőzéses eljárás

A tárgyalás mellőzésével való döntés lehetőségét már az első büntetőeljárási kódex, az 1896. évi XXXIII. törvénycikk is lehetővé tette, büntetőparancs elnevezéssel. A jogintézmény innentől kezdve egy rövid szünettel (1954. és 1962. között nem létezett) és több fogalmi elnevezéssel (az 1962. évi 8. sz. törvényerejű rendelet pl. „Tárgyalás mellőzése pénzbüntetés kiszabása esetén” cím alatt szabályozta) azóta is létezik[295]. A büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény mind általános szerkezetében, mind pedig egyes részletrendelkezéseiben, szabályozott és nem szabályozott jogintézményei tekintetében (a novellák és egyéb módosítások ellenére is) a szocialista eljárási törvények jegyeit hordozta magában. A rendszerváltást követően mind inkább sürgetőbbé vált egy új, a jelenlegi társadalmi berendezkedésnek megfelelő és a nemzetközi szabványoknak megfelelő büntetőeljárási törvény megalkotása. Ennek előkészítésére Kodifikációs Bizottságot hoztak létre, amely 1997. júniusára készítette el az új büntetőeljárási törvény tervezetét. Ezt a Bizottság a Kormány, utóbbi pedig hosszas vita után a Parlament elé is terjesztette. A tervezet eredeti szövege szerint a tárgyalás mellőzéses eljárás „visszakapta volna” régi nevét, hiszen a XXVI. fejezetnek a „Büntetőparancs” (német kifejezéssel Strafbefehl) címet adta. A későbbiekben a fejezet átszámozásra került (XXVII. a jelenlegi sorszám), és a fejezet címe is az 1973-as Be-hez hasonlóan „A tárgyalás mellőzése” lett.

---

[294] Illetve ezzel a kérdéssel szorosan összefügg a később tárgyalandó tisztességes eljárás követelménye. MAKAI Lajos: A „fair” eljárás szabályainak érvényesülése a terhelt távollétében. Bűnügyi Szemle, 2009/4. 60-69. o.

[295] A tárgyalás mellőzéses eljárás részletesebb történeti áttekintését adja RÓTH és NAGY. FARKAS Ákos – RÓTH Erika: A büntetőeljárás. KJK-KERSZÖV, Budapest, 2004. 381. o.; NAGY Anita: A tárgyalás mellőzése és bíróság elé állítás, mint eljárást gyorsító külön eljárások történeti fejlődése. In: Studia iurisprudentiae, Tomus 7/2. 2006. 25-48. o.

A nemzetközi egyezségokmányok, így az 1950-es Római Egyezmény 6. cikkének 1. pontja, az ENSZ Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 14. cikke 1. pontja és 3. pontjának c) és d) alpontja stb. nagy hangsúlyt helyeznek arra, hogy a terheltnek joga van a nyilvános, ésszerű időn belüli tárgyalásra. Ezen főszabálytól csak a terhelt kérelmére (ld. pl. tárgyalásról lemondás), vagy csekély jelentőségű, egyszerű megítélésű ügyekben lehet eltérni.

A hatályos Be. ennek szellemében igen szigorú feltételek fennállása esetén engedélyezi csak a tárgyalás mellőzésével való ügydöntő határozathozatalt. Az 544. § alapján hét együttes feltétel fennforgása szükséges ahhoz, hogy tárgyalás mellőzésével lehessen dönteni[296]. Ezeket a feltételeket feloszthatjuk aszerint, hogy objektívek (nem mérlegelhetőek), avagy szubjektívek (a bírói mérlegeléstől függők):

1. Objektív feltételek:
   - szabadlábon levő terhelt[297];
   - bizonyos szankciók alkalmazása illetőleg alkalmazhatósága[298];
   - háromévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntethető bűncselekmény;
   - a terhelt beismeri a bűncselekmény elkövetését;
   - a végzés meghozatalára az ügy érkezésétől számított 30 napon belül kerül sor.
2. Szubjektív feltételek
   - a tényállás egyszerű[299];
   - a büntetés célja[300] tárgyalás nélkül is elérhető[301].

A tárgyalás mellőzésével lefolytatott eljárás alapján a bíróság a terhelt bűnösségéről nem ítéletben, hanem tárgyalás mellőzésével hozott végzésben dönt. A törvény által megengedett szankciók külön-külön, de együtt is alkalmazhatók.

A végzés ellen fellebbezésnek nincs helye, azonban az ügyész, a magánvádló, a pótmagánvádló, a vádlott, a védő, a magánfél és az egyéb érdekeltek a végzés kézbesítésétől számított nyolc napon belül tárgyalás tartását kérhetik. Abban az esetben, ha bármelyik jogosult él ezzel a lehetőséggel, a bíróság (mérlegelés nélkül) ki kell, hogy tűzze a tárgyalást. Ilyenkor elsőfokú tárgyalásra kerül sor, amelynek során – az általános szabályok szerinti eljárás lefolytatása után – a terhelt büntetőjogi felelősségének kérdéséről elsőfokú ítéletben dönt a bíróság. Ezen elsőfokú ítélet ellen a rendes szabályok szerint lehet jogorvoslattal (fellebbezéssel) élni.

---

[296] A feltételekről és az azzal kapcsolatos egyes gyakorlati kérdésekről ld. KISS Anna: A tárgyalás mellőzéséről. Ügyészek Lapja 1996/5. 31-47. o.

[297] Az viszont nem akadálya a tárgyalás mellőzésével való döntésnek, ha a nyomozás során alkalmaztak a terhelttel szemben személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedést, de a határozathozatalkor már szabadlábon van a terhelt. KISS Anna: A tárgyalás mellőzésének elméleti és gyakorlati kérdései. Kriminológiai és Kriminalisztikai tanulmányok, 33. kötet, 1996. 167. o.

[298] Az 544. § (1) bekezdése szerint a bíróság a végzésében végrehajtásában felfüggesztett szabadságvesztést, közérdekű munkát, pénzbüntetést, foglalkozástól eltiltást, járművezetéstől eltiltást, kiutasítást, kitiltást, katonával szemben lefokozást, szolgálati viszony megszüntetését, rendfokozatban visszavetést és a várakozási idő meghosszabbítását alkalmazhat. A közérdekű munkát a 2009. évi LXXXIII. törvény 48. §-a 2009. augusztus 13-i hatállyal iktatta be a lehetséges szankciók közé, eleget téve ezzel a jogirodalom által a felfüggesztett szabadságvesztés mint lehetséges szankció bevezetése óta hangoztatott érvelésnek. HERKE Csongor: A tárgyalás mellőzéses eljárás. Jura, 1997. december, 17. o.

[299] A tényállás akkor tekinthető egyszerűnek, ha a cselekmény egy mozzanatú, nem szerteágazó, a bizonyítékok közvetlenek és eredetiek. TREMMEL Flórián: Büntető eljárásjog, Különös rész. Pécs, 1997. 200. o.

[300] MÉSZÁROS Ádám: A büntetés céljának alapkérdései. Rendészeti Szemle, 2009/3. 55-86 o.

[301] A bírói mérlegelés a terhelt egyéniségére, életvitelére, előéletére, az elkövetés motívumára stb. terjedhet ki. CSÉKA Ervin – HEGEDŰS István – HOFSZANG József – MARÁZ Vilmosné – VIDA Mihály: A büntető eljárásjog vázlata II. Szeged, 1996. 377. o.

A tárgyalás tartási kérelemmel kapcsolatban a Be. három megszorítást tartalmaz, éspedig:
a) az ügyész nem jogosult a tárgyalás tartását azon a címen kérni, hogy a bíróság tárgyalás mellőzésével döntött;
b) a magánfél csak a polgári jogi igényt érdemben elbíráló rendelkezéssel szemben kérheti a tárgyalás tartását és csak akkor, ha másik kérelem alapján egyébként is el kellene rendelni a tárgyalás tartását. Egyéb esetekben tehát két dolog történhet:

- ha nem bírálták el érdemben a polgári jogi igényt, akkor mindenképpen egyéb törvényes útra utasította annak elbírálását a bíróság, tehát polgári perben kell érvényesíteni a sértettet a bűncselekmény elkövetéséből ért kárt,
- ha pedig elbírálták ugyan a polgári jogi igényt, de más részéről nem érkezett be tárgyalás tartási kérelem, akkor a polgári jogi igény kérdésében született határozatrészt a bíróság hatályon kívül helyezi és az igény érvényesítését egyéb törvényes útra utasítja;

c) az egyéb érdekelt pedig csak az elkobzással és a vagyonelkobzással kapcsolatban kérheti a tárgyalás tartását.

Mindenfajta, a tárgyalás mellőzésével hozott végzést sérelmező nyilatkozatot a tárgyalás tartása iránti kérelemnek kell tekinteni, tehát annak nem kell semmilyen alakszerűségnek megfelelni (szóban is jegyzőkönyvbe mondható), nem kell kifejezetten megjelölnie, hogy tárgyalás tartását kéri a jogosult stb. Ugyanakkor azonban, ha pl. a terhelt kegyelmi kérvényt terjeszt elő, akkor az nem minősül tárgyalás tartási kérelemnek, hiszen ebben az esetben nem a határozatot támadja meg, hanem az egyéb törvényi rendelkezések miatt kéri büntetése mellőzését, ez azonban független az adott ügy elbírálásának körülményeitől.

A kérelem a határozat végrehajtására nézve halasztó hatályú (kivéve, ha csak járulékos kérdésekben kérik a tárgyalás tartását). A tárgyalás tartási kérelem esetén quasi részjogerő érvényesül akkor, ha csak járulékos kérdésekben sérelmezik a jogosultak a tárgyalás mellőzésével hozott („nulladik fokú”) végzést. Ebben az esetben tehát a tárgyaláson a főkérdések nem vizsgálhatók, hanem csak az elkobzás, polgári jogi igény stb. kérdésében dönt (immáron ténylegesen elsőfokon) a bíróság (549. § (2) bekezdés). Ez tehát abszolút súlyosítási tilalom, sőt itt ez a tilalom még hatályon kívül helyezéssel sem oldható fel, hiszen nincs olyan elsőfokú eljárás, amit meg lehetne ismételni (a tárgyalás mellőzésének a megismétlését pedig nem ismeri a törvény).

A súlyosítási tilalom a tárgyalás mellőzéses eljárásban kétszeresen érvényesül. Egyrészt, ha a tárgyalás mellőzésével hozott végzés elleni jogorvoslat során csak a terhelt javára kérik a tárgyalás tartását, akkor csak nóvumok – új bizonyíték alapján megállapított új tény, amely súlyosabb minősítéshez vagy jelentős mértékben súlyosabb büntetéshez (súlyosabb, büntetés helyett alkalmazott intézkedéshez) vezet – esetén lehet az elsőfokú eljárásban reformatio in peius. Másrészt az immáron elsőfokú tárgyalás alapján hozott ítélet elleni fellebbezés alapján lefolytatott másodfokú (esetlegesen harmadfokú) eljárásban az általános szabályok szerint érvényesül a súlyosítási tilalom.

Annak természetesen nincs akadálya, hogy az elsőfokú bíróság új bizonyíték felmerülése nélkül, változatlan tényállás alapján súlyosítson a büntetőparancson, ha egyébként az ügyész a vádlott terhére terjesztette elő a tárgyalás tartása iránti kérelmet, és abban bűnösség megállapítását, és/vagy súlyosabb minősítést, és/vagy súlyosabb büntetést szorgalmazott[302].

[302] FENYVESI Csaba – HERKE Csongor – TREMMEL Flórián: Új magyar büntetőeljárás, Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2004. 630-631. o.

A súlyosítás elsődleges feltétele CSÁK szerint a tárgyaláson felmerülő új bizonyíték[303] illetőleg az ennek alapján megállapított új tény. Szerinte azonban csak az szükséges, hogy a bizonyítékot a tárgyaláson mérlegeljék először, az azonban elképzelhető, hogy a korábban, a nyomozás során felmerült bizonyítékot a vádemeléskor az ügyész még nem értékelte, és annak érdemi mérlegelésére először a tárgyaláson kerül sor. E tekintetben nem tudunk egyetérteni CSÁK-kal, hiszen ha ez az értelmezés lenne elfogadható, akkor a törvény nem azt tartalmazná, hogy új bizonyíték alapján megállapított új tény a súlyosítás feltétele, hanem egyszerűen csak a tárgyaláson megállapított új tényről szólna. Új ténynek nemcsak az adott cselekmény értékelésével kapcsolatos tények minősülnek, hanem pl. az is, ha a korábban tárgyalás mellőzésével eldöntött ügyhöz egy másik ügyet egyesítenek (BH 1998/16.).

Ugyanakkor a korábbi joggyakorlat szerint, ha a tárgyalás mellőzésével hozott végzést követően benyújtott tárgyalás tartási kérelem alapján megtartott elsőfokú tárgyaláson hozott határozat ellen fellebbez az ügyész, akkor a másodfokú bíróság abban az esetben is súlyosíthatja az elsőfokú ítéletet, ha a tárgyalás tartását nem az ügyész kérte (BH 1991/187.). Ez utóbbi esetben tehát előfordulhat, hogy a terhelt a tárgyalás mellőzésével kiszabott szankciót túl súlyosnak találva tárgyalást kér, ahol esetleg még enyhítik is azt. Ha pedig az ügyész ezt az utóbbi (enyhébb) szankciót túlzottan kevésnek tartja és emiatt fellebbez, akkor az ez alapján kitűzött másodfokú eljárás alapján a terheltet súlyosabb büntetésre ítélhetik, mint a tárgyalás mellőzésével hozott végzésben (ami a terheltre nézve méltánytalan, hiszen ha a tárgyalás mellőzéses végzésben alkalmazott szankciót a védelem nem találta volna súlyosnak, akkor a végzés jogerőre emelkedett volna). Éppen ezért ezt az elvi lehetőséget nem tartjuk helyesnek, hanem azt tartanánk jónak, ha a tárgyalás mellőzéses végzéssel kapcsolatos sajátos súlyosítási tilalom a tárgyaláson hozott ügydöntő határozat tekintetében is érvényesülne, akkor is, ha azzal kapcsolatosan már a terhelt terhére is jelentettek be fellebbezést. Azaz, ha a tárgyalás mellőzéses végzéssel kapcsolatosan csak a terhelt javára kértek tárgyalást, akkor az ott hozott ügydöntő határozat ellen lehessen ugyan a terhelt terhére fellebbezést bejelenteni, de ennek alapján a másodfokú bíróság is csak akkor állapíthasson meg a tárgyalás mellőzéses végzésben lévő szankciónál súlyosabbat, ha a tárgyaláson új bizonyíték alapján új tényt állapítottak meg (s ugyanez érvényes a tárgyalás mellőzésével felmentett/megszüntetés alá eső vádlott bűnösségének a megállapítására).

A tárgyalás mellőzéses végzést követően érvényesülő súlyosítási tilalommal kapcsolatosan ki kell emelni, hogy a Be. kicsit elnagyoltan határozza meg annak terjedelmét. Nem jelent értelmezési gondot az, ha a tárgyaláson felmerült bizonyítékok alapján súlyosabb minősítést kell alkalmazni. Ha tehát pl. a súlyos testi sértés miatt tárgyalás mellőzésével kiszabott szankciót csak a védelem sérelmezi és kér ezért tárgyalást enyhítés érdekében, azonban a tárgyaláson lefolytatott bizonyítás eredményeképpen megállapítható, hogy a sérülés maradandó fogyatékosságot eredményezett, akkor nem kétséges, hogy a tárgyalás eredménye alapján az elsőfokú bíróság akkor is hozhat a tárgyalás mellőzésével hozott végzésben megállapítottnál súlyosabb döntést, ha a tárgyalást a terhelt terhére nem kérték. Különösen aggálytalan ez a rendelkezés akkor, ha a tárgyalás mellőzésével kiszabott büntetés a tárgyalás eredményéhez képest megállapított súlyosabb minősítés alapján már törvénysértően enyhe, hiszen ilyenkor a tárgyaláson meghozott súlyosabb döntés megelőz egy hosszadalmas felülvizsgálati eljárást, illetőleg jelentős mértékű változtatás esetén egy, az új bizonyítékok alapján lefolytatható perújítást.

Problémásabb kérdés az, hogy mit kell érteni azon a törvényi megfogalmazáson, hogy „jelentős mértékben súlyosabb” büntetést kell kiszabni. A súlyosítási tilalommal összefüggésben említett rendelkezés ugyan megállapítja az egyes szankciók (s ezen belül az

[303] BÁNÁTI János – BELOVICS Ervin – CSÁK Zsolt – SINKU Pál – TÓTH Mihály – VARGA Zoltán: Büntető eljárásjog. Szerkesztette: Tóth Mihály. HVG ORAC, Budapest, 2003. 488. o.

egyes büntetések) súlyossági fokozatát, azonban arról nem esik szó, hogy mit kell tekinteni jelentős mértékben súlyosabbnak. Ezt a fogalmat (más szóhasználattal) a másodfokú reformatórius jogkör szabályozásánál is érinti a törvényhozó, amikor kimondja, hogy ha a másodfokú bíróság a megalapozatlanságot nem küszöbölte ki, akkor a törvényi büntetési tételkeretek között kiszabott büntetés kisebb megváltoztatásának nincsen helye (371. § (2) bekezdés). A tárgyalás mellőzéses eljárásban érvényesülő súlyosítási tilalommal összefüggésben azonban a törvény nem beszél sem törvényi tételkeretekről, sem kisebb megváltoztatási tilalomról, hanem csak jelentős mértékű büntetés súlyosításról. Ezzel majdnem egyenértékű fogalomnak a perújítás feltételei között található „lényegesen súlyosabb büntetés" fogalma (408. § (2) bekezdés 1. pont). Ez utóbbival kapcsolatosan azonban maga a Kommentár is igen szűkszavúan fogalmaz, amikor azt mondja, hogy „a változás lényeges voltának kérdése egyedi vizsgálódást és állásfoglalást igényel"[304]. Még ködösebben fogalmaz – lényegében kikerüli a problémát – a Kommentár az 549. §-al összefüggésben, hiszen csak megismétli a Be. rendelkezését, miszerint csak jelentős mértékben súlyosabb büntetés szabható ki az új bizonyíték alapján megállapított új tényre alapozva az elsőfokú ítéletben, ha a tárgyalás mellőzéses végzés ellen a terhelt terhére nem kérték a tárgyalást. Ugyanakkor arról említést sem tesz, hogy mi minősül jelentős mértékben súlyosabb büntetésnek.

A magunk részéről a problémával kapcsolatosan annyit leszögezhetünk, hogy jelentős mértékben súlyosabb büntetésnek kell tekinteni

- súlyosabb büntetési nem kiszabását;
- ugyanazon büntetési nemen belül a felfüggesztett büntetés helyett végrehajtandó büntetés kiszabását;
- határozott tartamú szabadságvesztés helyett életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabását[305].

Ezeken az eseteken kívül azt már valóban az egyedi büntetéssel kapcsolatos értékítélet határozhatja meg, hogy egy további büntetés egy másikhoz képest jelentősen súlyosabb-e. Nem lehet sem konkrét tartamot, sem annak %-os megváltoztatását előre lefektetni. Hiszen egy hat hónapos börtönbüntetéshez képest a kétéves büntetés jelentősen súlyosabb, tizenhárom éves fegyházhoz képest a tizennégy és fél éves viszont nem (pedig a különbség mindkét esetben másfél év). Ugyanígy a három hónapos börtönbüntetés felemelése négy és fél hónapra nem tűnik jelentős súlyosításnak, ugyanakkor a tíz éves fegyház helyett kiszabott tizenöt éves mindenképpen (holott mindkét esetben másfélszeresére emeli a másodfokú bíróság az elsőfokon kiszabott büntetést). A tárgyalás mellőzéses eljárásban annyiban egyszerűbb a helyzet a perújításhoz képest, hogy itt egyrészt konkrét büntetéseket kell összevetni, míg a perújítási eljárásban egy még ki sem szabott, várható büntetésnek kell lényegesen súlyosabbnak lennie a jogerős ítéletben kiszabotthoz képest. Másrészt tárgyalás mellőzéses eljárásban a tárgyalás mellőzésével kiszabható legsúlyosabb büntetés egyévi, végrehajtásában felfüggesztett szabadságvesztés, és egyébként is, a tárgyalás mellőzéses eljárás tárgya legfeljebb háromévi szabadságvesztéssel büntethető bűncselekmény lehet. Azt azonban a törvény nem zárja ki, hogy a tárgyalás tartási kérelem alapján tartott elsőfokú eljárásban – akár éppen a felmerült új bizonyítékok alapján – háromévi szabadságvesztésnél súlyosabban büntetendő bűncselekményben mondják ki a terheltet bűnösnek, és ebben az

[304] JAKUCS Tamás (szerk.): Kommentár a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvényhez. Complex Jogtár Plusz, 2009. július 31. a 408. §-hoz fűzött kommentár.

[305] Ez utóbbi a tárgyalás mellőzéses eljárásban nehezen képzelhető el, tekintettel arra, hogy a tárgyalás mellőzésével csak legfeljebb háromévi szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekményben miatt hozható döntés. Extrém esetben előfordulhat, hogy a súlyos testi sértés miatt tárgyalás mellőzésével hozott döntést követően kiderül, hogy a bűncselekmény valójában egy előre kitervelt emberölés volt, amibe időközben a sértett bele is halt. Ilyenkor azonban az előző fordulat (a bűncselekményt súlyosabban kell minősíteni) áll fenn.

esetben aztán valóban jelentős mértékben súlyosabb büntetés kiszabása várható. A megállapított súlyosabb minősítés esetén azonban a Be. már semmilyen korlátot nem tartalmaz (nem kell jelentős mértékben súlyosabb büntetés kiszabásáról beszélni), ezért a büntetés jelentős súlyosításának követelménye csak akkor érvényes, ha egyébként a minősítés nem változott. Az pedig az általunk vázolt három taxatív eseten (súlyosabb büntetési nem; felfüggesztett helyett végrehajtandó büntetés; határozott tartamú szabadságvesztés helyett életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása) kívül ritkán képzelhető el, hogy ilyen szűk körű szankcionálási lehetőségeken belül jelentős mértékben súlyosabb büntetést szabjanak ki[306].

A súlyosabb intézkedésekkel kapcsolatosan pedig csak utalnánk arra, hogy egyrészt az intézkedések között sok esetben nem is határozható meg valóságos sorrend, azaz az intézkedések részben összemérhetetlenek (csak az adott eset összes körülményének mérlegelése alapján állapítható meg pl., hogy mi a súlyosabb, a próbára bocsátás vagy az elkobzás), ugyanakkor az intézkedések egyenértékűségének alapelvét mindenképpen el kell utasítani. De ugyanez a probléma merül fel a büntetések körén belül a mellékbüntetésekkel kapcsolatosan, hiszen ott sem állítható, hogy a törvényi sorrend egyben súlyossági fokozatot is megjelölne.

A tárgyalás mellőzéses eljárásban érvényesülő súlyosítási tilalom megsértésének súlyos következményei lehetnek. A harmadfokú bíróságnak a 399. § (2) bekezdés b) pontja szerint hatályon kívül kell helyeznie a másodfokú bíróság ítéletét, ha megsértették a tárgyalás mellőzéses eljárásban érvényesülő súlyosítási tilalmat. Ez a rendelkezés kevésbé érthető, hiszen a súlyosítási tilalmat tárgyalás mellőzéses eljárásban (a korábban kifejtettek szerint) sajátosan az elsőfokú eljárásban lehet megsérteni, a tárgyalás mellőzéses eljárásban megtalálható súlyosítási tilalom ugyanis csak az elsőfokú bíróság számára állít fel korlátokat[307].

A harmadfokú eljárást a Be-be iktató 2006. évi LI. törvény 181. §-ához fűzött indokolás szerint a súlyosítási tilalom bárminemű megsértése a harmadfokú eljárás során közvetlenül nem orvosolható, ennek módja csak az eljárás megismétlése lehet. Attól függően, hogy az eljárási szabálysértést az első- vagy a másodfokú bíróság követte el, a teljes bírósági eljárást, illetőleg csak a másodfokú bírósági eljárást kell megismételni. A súlyosítási tilalom megsértése az eljárás bármelyik szakaszában olyan eljárási hiba az indokolás szerint, amely csak hatályon kívül helyezéssel, és az eljárás megismétlésével küszöbölhető ki. Ha az eljárási szabálysértést az elsőfokú bíróság követte el, és azt a másodfokú bíróság nem észlelte, a teljes bírósági eljárás megismétlése szükséges. Ha a másodfokú eljárásban következett be a súlyosítási tilalom megsértése, csak a másodfokú eljárást kell ismét lefolytatni. Helyesen tehát a tárgyalás mellőzéses eljárásban sajátosan érvényesülő súlyosítási tilalom megsértése esetén a harmadfokú bíróságnak nem a másod-, hanem az elsőfokú bíróságot kell új eljárásra utasítania.

A 416. § (1) bekezdése d) pontja szerint pedig felülvizsgálatnak van helye egyes súlyosítási tilalmi rendelkezések megszegése esetén és a törvényhozó ezek közé sorolja a tárgyalás mellőzéses eljárásban érvényesülő reformatio in peius tilalmát is. A súlyosítási tilalom megsértése esetén a felülvizsgálati eljárásban a Legfelsőbb Bíróság maga hoz a törvénynek megfelelő határozatot (427. § (1) bekezdés c) pont).

A német szakirodalomban egyébként komoly aggályokat fejtettek ki a tárgyalás mellőzéses végzéssel kapcsolatos, a súlyosítási tilalom alóli kivétellel összefüggésben. Ha ugyanis ugyanaz a bíróság ugyanolyan bűnösséget kimondó ítéletnél, a tényállás különösebb megváltozatása nélkül más, feltűnően magasabb büntetést (súlyosabb jogkövetkezményt)

---

[306] A pénzbüntetésen belül a minimális mindösszesen háromezer forint és a maximális több mint tízmillió forint között lényeges mozgástér van.

[307] BÁNÁTI János – BELOVICS Ervin – CSÁK Zsolt – SINKU Pál – TÓTH Mihály – VARGA Zoltán: Büntető eljárásjog. Szerkesztette: Tóth Mihály. HVG ORAC, Budapest, 2003. 489. o.

állapít meg, noha a tárgyalás mellőzéses végzés ellen csak a terhelt javára kértek tárgyalást, akkor ez jogállami szempontból MEYER-GOßNER szerint erősen kifogásolható[308]. GERHARDT szerint a bíróságnak a súlyosabb szankciótól távol kell tartania magát, még akkor is, ha újabb, a terhelt felelősségét súlyosító körülmények merülnek fel, mivel az egyenlőség alapelvében megfogalmazott önkény tilalma ugyanazon tényállás eltérő kezelése miatt megsérülne[309]. Szerinte a fegyverek egyenlősége alapelvének gondolata is megköveteli, hogy a tárgyalás mellőzéses eljárást követő tárgyalás során is kötelezően érvényesüljön a súlyosítási tilalom. Ezt már csak az is megalapozza, hogy a tárgyalás mellőzésével való döntés lényegében a védelmi jogokat korlátozza (a nyilvánosság, a szóbeliség és a közvetlenség alapelve érvényesülésének hiánya inkább a védelem jogait csorbítja), ezért indokolatlan hogy ezen jogok érvényesülésének érdekében tartott tárgyaláson később a terhelt számára kedvezőtlenebb döntés születhessen.

2.6.2. A katonai büntetőeljárásban érvényesülő abszolút súlyosítási tilalom

A Be. XXII. Fejezete foglalja össze az általános eljárási szabályoktól eltérő, a katonai büntetőeljárásban alkalmazandó rendelkezéseket. Ezek az eltérő szabályok azért szükségesek, mert általában a katonák az általánostól nagymértékben eltérő életviszonyok között követnek el bűncselekményeket, amit a Btk. két fejezetben (VIII. és XX.[310]) foglalt sajátos anyagi jogi rendelkezései is tükröznek. Ezért mindenekelőtt a katonai büntetőeljárás alanyai körében vannak eltérő szabályok, s ezeket egészíti ki néhány egyéb rendelkezés.

Hazánkban korábban működtek ún. különbíróságok (népbíróságok, uzsorabíróságok stb.). Ezek közül egyedül a katonai különbíróságok maradtak a kilencvenes évekig, és csak az 1991. évi LVII. törvény szüntette meg ezeket. Jogállamban ugyanis nem működhetnek sem privilégiumokat biztosító, sem diszkrimináló bíróságok, mert szigorú alkotmányos követelmény a törvény előtti egyenlőség, az egységes igazságszolgáltatás, és az, hogy senkit se lehessen a törvényes (rendes) bíróságától elvonni. Jelenleg hazánkban az öt megyei bíróságnál (Csongrád, Győr-Moson-Sopron, Hajdú-Bihar, Somogy megye és Budapest) működő katonai tanácsok évente 1000-1500 ügyet bírálnak el.

A Be. 470. §-a a „katonai büntetőeljárás hatálya” címszó alatt egyértelműen szabályozza a katonai büntetőeljárásra tartozó bűncselekményeket:

- a katona által a tényleges szolgálati viszonyának tartama alatt elkövetett katonai bűncselekmény;
- a Magyar Honvédség tényleges állományú tagja által elkövetett bármely bűncselekmény;
- a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok, valamint a büntetés-végrehajtási szervezet hivatásos állományú tagja által a szolgálati helyen, illetőleg a szolgálattal összefüggésben elkövetett más bűncselekmény;
- a szövetséges fegyveres erő tagja által belföldön, valamint e személynek a Magyar Köztársaság határain kívül tartózkodó magyar hajón vagy magyar légi járművön elkövetett, magyar büntető joghatóság alá tartozó bűncselekménye.

A katonai büntetőeljárás hatálya összefüggésre (konnexitásra) tekintettel olyan esetekre is kiterjedhet, amikor – HAUTZINGER megfogalmazása szerint – a katona terhelt

[308] MEYER-GOßNER, Lutz: Einstellung des Verfahrens und Verschlechterungsverbot. In: GÖSSEL, Karl Heinz – KAUFMANN, Hans (szerk.): Strafverfahren im Rechtsstaat. Festschrift für Theodor KLEINKNECHT. München, 1985. 292. o.

[309] GERHARDT, Bernd-Peter: Das Verbot der reformatio in peius bei den Nebenstrafen, Nebenfolgen, Maßregeln der Sicherung und Besserung des Strafgesetzbuches. München, 1970. 23. o.

[310] Ide sorolható a honvédelmi kötelezettség elleni bűncselekményeket taglaló XIX. fejezet is. HAUTZINGER Zoltán: A katonai büntetőjog rendszere, a katonai büntetőeljárás fejlesztési irányai. PhD értekezés, Pécs, 2010. 13. o.

egyéb, nem katonai büntetőeljárásra tartozó bűncselekménye esetén, illetve nem katona terhelttel szemben is a katonai büntetőeljárás szabályai szerint kell eljárni[311]:

- ha a terhelt egyik bűncselekménye katonai büntetőeljárásra tartozik, akkor a többi bűncselekményét is katonai büntetőeljárásban bírálják el, ha az eljárás elkülönítése nem lehetséges (személyi összefüggés);
- ha többen követnek el bűncselekményt, és a terheltek egyikének cselekménye katonai büntetőeljárásra tartozik, akkor a többi terhelttel, az orgazdával és a bűnpártolóval szemben is katonai büntetőeljárásnak van helye, ha az eljárás elkülönítése – tekintettel a tényállás szoros összefüggésére – nem lehetséges (tárgyi összefüggés).

Ezek a rendelkezések igen fontosak, mert a hatáskör és az illetékesség vizsgálata szempontjából a tárgyalás megkezdése után is irányadók, megsértésük abszolút hatályon kívül helyezési ok (373. § (1) bekezdés II. pont c) alpont)[312].

A katonai büntetőeljárásban rendkívül sajátos a bíróság összetétele: elnöke és ülnöke egyaránt csak katona lehet. Ezen túlmenően az elnök csak hivatásos katonai bíró lehet, az ülnök pedig a terheltnél alacsonyabb rendfokozatú nem lehet. Ezzel összefüggésben a határozathozatali tanácskozás során sajátosan alakul a szavazás sorrendje: az alacsonyabb rendfokozatú előbb szavaz (ha azonos a rendfokozat, akkor az szavaz előbb, aki később lépett a rendfokozatba). Az elnök szavaz utoljára.

A katonai büntetőeljárásban csak katonai ügyész járhat el, akinek az illetékessége a katonai büntetőeljárásra kijelölt megyei bíróság illetékességéhez igazodik. A katonai ügyészség vezetője a megyei főügyész jogkörében jár el.

A Be. 477. §-a a nyomozó hatóságról rendelkezik. Eszerint, ha a nyomozást nem a katonai ügyész végzi, nyomozó hatóságként az illetékes parancsnok (vezető) jár el. A 474. § taxatíve felsorolja azokat az eseteket, amikor csak a katonai ügyész végezheti a nyomozást a katonai büntetőeljárásban: a katona által elkövetett

- katonai bűntett miatt,
- katonai vétség miatt, ha azzal kapcsolatban más bűncselekményt is elkövetett, vagy ha több terhelt esetén az elkülönítés nem lehetséges,
- nem katonai bűncselekmény miatt, illetőleg
- a szövetséges fegyveres erő tagja által belföldön, valamint az e személynek a Magyar Köztársaság határain kívül tartózkodó magyar hajón vagy magyar légi járművön elkövetett, magyar büntető joghatóság alá tartozó bűncselekménye miatt[313].

Ha a katonai vétség miatt a büntetés célja fegyelmi fenyítéssel is elérhető, akkor az fegyelmi jogkörben is elbírálható. TÓTH szerint ennek két pozitív és egy negatív feltétele van. Pozitív feltétele egyrészt, hogy a katonai ügyész a feljelentést elutasítja vagy a nyomozást megszünteti, másrészt az, hogy a katonai ügyész az iratokat a fegyelmi eljárásra illetékes parancsnoknak megküldi. Negatív feltétel ugyanakkor, hogy a gyanúsított vagy a védője a feljelentést elutasító (a nyomozást megszüntető) határozat ellen ne éljen panasszal, mert ellenkező esetben a nyomozást el kell rendelni (az eljárást folytatni kell), ha a feljelentés elutasításának (a nyomozás megszüntetésének) más oka nincs[314].

---

[311] HAUTZINGER Zoltán: A magyar katonai büntetőeljárás hatálya. Jura 2005/2. 78. o.

[312] Részletesen ld. TREMMEL Flórián: Magyar büntetőeljárás. Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2001. 567-568. o.

[313] A katonai büntetőeljárás alanyaira vonatkozó további szabályok tekintetében ld. FENYVESI Csaba – HERKE Csongor – TREMMEL Flórián: Új magyar büntetőeljárás, Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2004. 619-620. o.

[314] BÁNÁTI János – BELOVICS Ervin – CSÁK Zsolt – SINKU Pál – TÓTH Mihály – VARGA Zoltán: Büntető eljárásjog. Szerkesztette: Tóth Mihály. HVG ORAC, Budapest, 2003. 505. o.

A katonai vétség fegyelmi jogkörben való elbírálásakor a fegyelmi eljárásra illetékes parancsnok a szolgálati viszonyt szabályozó külön törvények rendelkezései szerinti eljárásban, az ott meghatározott fegyelmi fenyítéseket szabhatja ki (485/A. §).

A bűncselekmény fegyelmi jogkörben való elbírálásának lehetőségét 1993-ban szüntette meg a jogalkotó, majd egy évtized múlva a 2002. évi I. törvény 2003. július 1-i hatállyal ismét lehetővé tette az elterelést (diverzió). Ennek a törvény indokolása szerint az volt az oka, hogy az időközben született modern (katonai) törvények a bírósági felülvizsgálat lehetőségével együtt biztosítják az eljárás törvényességét. FARKAS ezt azzal az érvvel egészíti ki, hogy Magyarország NATO csatlakozásával egyre gyakrabban teljesítenek a magyar katonák külföldön szolgálatot, ahol a magyar bírói út igénybevétele nehezen lenne megoldható, viszont ez a jogintézmény lehetővé teszi ekkor is a gyors felelősségre vonást[315].

Különbséget kell tenni a katonai vétségnek itt említett fegyelmi eljárásra utalása, és a fegyelmi vétségnek a katonai fegyelmi eljárásban való elbírálása között. HAUTZINGER szerint a két eljárás hasonló abban a tekintetben, hogy mindkettő esetén a fegyelmi szabályok szerint bírálják el a vétséget. Ugyanakkor HAUTZINGER két jelentős különbséget emel ki. Egyrészt a katonai vétség fegyelmi eljárásra utalása során mindenképpen nyitva marad a (büntető) bírói út. Másrészt, amíg a katonai vétség fegyelmi eljárásra utalása esetén az ott hozott határozat jogorvoslattal az illetékes megyei bíróság katonai tanácsánál támadható meg, addig a fegyelmi vétségnek a katonai fegyelmi eljárásban való elbírálása esetén az illetékes munkaügyi bírósághoz lehet fordulni[316].

A megfenyített és védője a jogerős parancsnoki döntést követő három napon belül a fegyelmi eljárásra utalt bűncselekmény miatti fenyítést kiszabó határozat vagy parancs bírósági felülvizsgálatát kérheti. A bíróság egyesbíróként a kérelmet három napon belül, tárgyaláson, a megfenyített meghallgatása és az iratok alapján bírálja el. A tárgyaláson a parancsnok és az ügyész felszólalhat (de írásban is nyilatkozhatnak). A bíróság a kérelmet végzéssel bírája el, és azt vagy elutasítja, vagy a fenyítésnél enyhébb szankciót alkalmaz (esetleg a fenyítést kiszabó határozatot vagy parancsot megsemmisíti, ha felmentő vagy eljárást megszüntető rendelkezést kellene hozni).

A bűncselekmény fegyelmi eljárásban való elbírálása után tartott tárgyalás esetén tehát abszolút súlyosítási tilalom érvényesül: semmiképpen sem lehet a terheltre nézve hátrányosabb határozatot hozni, mint ami a fegyelmi eljárásban született.

Ugyanakkor a törvény nem mond semmit az így hozott bírói döntés elleni fellebbezési eljárásban érvényesülő súlyosítási tilalomról. A Be. mindössze arra utal, hogy a 346. § (1) bekezdésének az eljárást megszüntető végzésre vonatkozó rendelkezései irányadók. Ez a szabály pedig továbbutal az ítélet elleni fellebbezés szabályaira. Ennek alapján viszont semmi akadálya nincs annak, hogy ha az ügyész a terhelt terhére megfellebbezi a fegyelmi jogkörben elbírált döntést követő bírósági határozatot, akkor az ennek eredményeképpen lefolytatott másodfokú eljárásban a fegyelmi eljárás során kiszabottnál súlyosabb szankciót állapítsanak meg. A helyzet tehát ugyanaz, mint a tárgyalás mellőzéses végzést követő elsőfokú eljárásban hozott ügydöntő határozat elleni fellebbezésnél. A magunk részéről egyik szabályozással sem tudunk egyetérteni, különösen azzal nem, hogy a katonai elsőfokú bírósági eljárásban elvileg abszolút érvényesülő súlyosítási tilalom a további perorvoslatok során egyáltalán nem (illetőleg csak a rendes másodfokú eljárásbeli keretek között) érvényesül.

[315] FARKAS Ákos – RÓTH Erika: A büntetőeljárás. KJK-KERSZÖV, Budapest, 2004. 352. o.

[316] HAUTZINGER Zoltán: A katonai büntetőjog rendszere, a katonai büntetőeljárás fejlesztési irányai. PhD értekezés, Pécs, 2010. 339. o.

2.6.3. Súlyosítási tilalom a tárgyalásról lemondásos eljárásban

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R(87)18. számú ajánlása[317] a nyomozástól a vádemelésen keresztül egészen a bírósági tárgyalásig számtalan módozatát sorolja fel a büntetőeljárás egyszerűsítésének:

- a diszkrecionális vádemelés (és általában a diszkrecionális bűnüldözés), ezen belül is az eljárások diszkrecionális megszüntetésére (félbeszakítására) irányuló jogosultság, a sértett megfelelő kártérítése mellett;
- a diszkrecionális bűnüldözéssel azonos célú intézkedések (sértett hozzájárulásával, esetlegesen bírósági jogkörbe utalva);
- a kisebb súlyú (különösen közlekedési[318], adó- és vám-) bűncselekmények dekriminalizációja;
- a rövidített vagy írásbeli eljárások (azoknál a bűncselekményeknél, ahol a ténybeli elem elsőbbséget élvez a bűnösségi elemekhez képest);
- a büntető bíróságon kívüli megegyezések (állam vagy közérdekű, jótékony intézmény javára fizetés, a bűncselekmény útján szerzett dolgok visszaszolgáltatása és a sértett kárának megtérítése után) és
- a büntető bírósági eljárás egyéb egyszerűsítésének kérdései (pl. alternatív büntetés kiszabása[319], a vádlott beismerése esetén ún. előzetes vizsgálati eljárás, bírósági jegyzőkönyvek és ítélethozatal egyszerűsítése).

Az ajánlás megjelenését követően hazánkban is számos új jogintézményt vezettek be (terhelttel való megállapodás, vádemelés elhalasztása, tárgyalásról lemondás, közvetítői eljárás[320] stb.), és az eljárás gyorsítását célzó korábbi rendelkezéseket is akként módosították, hogy elősegítsék azok tágabb körben történő alkalmazását (bíróság elé állítás, tárgyalás mellőzése)[321]. Az új intézmények azonban elsősorban azért nem tudják betölteni funkciójukat, mert azoknak a legfontosabb rendelkezéseit a törvényhozó nem tartotta a magyar jogba beiktathatónak[322].

Az eljárás menetét alapul véve az eljárás egyszerűsítésének és gyorsításának az alábbi fő módozatai alakultak ki[323]:

a) a nyomozás során:

---

[317] Részletesen ld.: Európa Tanács ajánlásai a büntetőeljárás egyszerűsítésére. Rendészeti Szemle 1991/5. 97-103. o. és KELEMEN Ágnes: Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának ajánlása és a Magyarázó Megjegyzések a büntető eljárás egyszerűsítése tárgyában. Magyar Jog 1991/12. 741-745. o.

[318]

[319] GÖRGÉNYI Ilona: Restorative elements in the circle of alternative sanctions. In: Bűnözés új tendenciái. 2004. 210-220. o.

[320] MOLNÁR Gábor: Mediáció a büntetőeljárásban és ennek szabályozása. In: BENISNÉ GYŐRFFY Ilona (szerk.): Huszonharmadik jogász vándorgyűlés. Pécs, 2005. okt. 27-29. Magyar Jogász Egylet, Budapest, 2006. 47-87. o.

[321] Az Európa Tanács ajánlása és a büntetőeljárás egyszerűsítése vonatkozásában részletesen ld.: HERKE Csongor: Die Perspektiven der Vereinfachung des ungarischen Strafverfahrens im Spiegel der Empfehlung des Europarates. In: FENYVESI Csaba – HERKE Csongor (szerk.): Tanulmányok ERDŐSY Emil professzor tiszteletére. Pécs, 2002. 74-87. o.

[322] Az Európa Tanács a büntetőeljárás egyszerűsítésével illetőleg a végrehajtandó szabadságvesztés büntetés helyett egyéb büntetések és intézkedések alkalmazásával összefüggésben további ajánlásokat is elfogadott. Így itt kell megemlíteni az R. (92) 16. sz. ajánlást a közösségi szankciók és intézkedések európai szabályairól, az R. (96) 8. sz. ajánlást az európai kriminálpolitikáról a változás idején, az R. (99) 19. sz. ajánlást a mediációról a büntetőügyekben, valamint az R. (99) 20. sz. ajánlást a börtönök túlzsúfoltságáról és a börtönnépesség inflációjáról.

[323] IZSÁKI Mariann: A büntető eljárás egyszerűsítése, különös tekintettel a vádalkura. Szakdolgozat, JPTE ÁJK Pécs, 1995. 18. o.

- diverzió: a büntető útról elterelésnek az 1970-es évektől két fő fajtája létezik, a diszkrecionális vádelv és a mediáció[324];
- meghatározott pénzösszeg befizetése: csekélyebb súlyú bűncselekmények esetén bizonyos pénzösszeg befizetését követően megszüntethető az eljárás[325];

b) a vádemelés után, de a bírósági tárgyalást megelőzően:

- büntetőparancs: csekélyebb súlyú és kisebb büntetésekkel szankcionált bűncselekmények esetén a bíróság ügyészi indítványra az iratok alapján dönt (ld. hazánkban a tárgyalás mellőzéses különeljárást)[326];
- egyszerűsített tárgyalás: a terhelt hozzájárulása esetén az enyhébb büntetési tételek reményében egyszerűbb tárgyaláson bírálják el a terhelt büntetőjogi felelősségét (ld. nálunk a tárgyalásról lemondás intézményét)[327];

c) egyezség a bírósági tárgyaláson (ld. vádalku)[328].

A Be. 76. § (1) bekezdése a bizonyítékok felsorolásakor szándékosan az utolsó helyre helyezi a terhelt vallomását, ezzel is jelezve, hogy már nem a beismerés a bizonyítékok királynője. Ezt nyomatékosítva a 118. § (2) bekezdése kimondja, hogy a terhelt beismerése esetén is be kell szerezni az egyéb bizonyítékokat (ha a törvény másként nem rendelkezik). Azonban – éppen az eljárás hatékonyságának növelése illetve menetének gyorsítása érdekében – a törvény több helyütt is különös jelentőséget tulajdonít a terhelt beismerésének. Így a „gyorsított eljárás", a bíróság elé állítás[329] egyik feltétele (a tettenéréssel vagylagosan) a terhelt (ténybeli) beismerése, s ugyanígy beismerés szükséges a tárgyalás mellőzéses[330] és a tárgyalásról lemondásos különeljárás lefolytatásához is. Ez utóbbi a vádalkuhoz hasonló, de attól néhány elemben különböző eljárás. Egyes szerzők vádalkuként emlegetik a gyanúsítottal való együttműködést is (Be. 175. § és 192. §), amelynek során a terhelttől származó információért cserében a hatóságok lemondanak a terhelttel szembeni bűnüldözésről (feljelentés elutasítása illetve nyomozás megszüntetése keretében). A gyanúsítottal való megállapodás során a vádalku szinte minden eleme hiányzik (sem a beismerés nem feltétel, sem nem kerül sor a terhelt felelősségre vonására), azonban alku jellege miatt tágabb értelemben ezt is a vádalku fajai között kell említeni.

A tágabb értelemben vett vádalku olyan egyezségen alapuló eljárás, amelynek lényege, hogy a terhelt beismeri bűnösségét, azt remélve, hogy ennek ellenszolgáltatásaként

---

[324] FEHÉR Lenke: Diversion and mediation in Austria. Acta Juridica Academiae Scientiarum Hungaricae 1995-96/1-2. 97-103. o.

[325] Franciaországban 1940. óta létezik ez az intézmény: a bűnügyi költség befizetése és a sértett kárának megtérítése után az ügyészség eltekinthet a vádemeléstől. A holland Btk. ezt a jogkört az ügyészség mellett a rendőrségnek is megadja. Vö. IZSÁKI Mariann: A büntető eljárás egyszerűsítése, különös tekintettel a vádalkura. Szakdolgozat, JPTE ÁJK Pécs, 1995. 20. o.

[326] De pl. az osztrák Bp. szerint még az ügyészi indítványra sincs szükség. Vö.: FARKAS Ákos: Konszenzuális elemek a büntetőeljárásban. Magyar Jog 1992/8. 508. o.

[327] Angliában és az USA-ban elegendő a terhelt beleegyező nyilatkozata, de pl. Dániában és Spanyolországban (hazánkhoz hasonlóan) a tényállás lényeges elemeire vonatkozó beismerő vallomás is szükséges. Vö. IZSÁKI Mariann: A büntető eljárás egyszerűsítése, különös tekintettel a vádalkura. Szakdolgozat, JPTE ÁJK Pécs, 1995. 22. o.

[328] Ugyanígy az eljárás gyorsítását segíthetik elő az egyes hatóságok illetve résztvevők közötti megállapodások is. Részletesen ld.: HERKE Csongor: Die Absprache als ein Institut der Strafverfahrenserleichterung. In: FENYVESI Csaba – HERKE Csongor (szerk.): Emlékkönyv VARGHA László egyetemi tanár születésének 90. évfordulójára. PTE ÁJK Pécs, 2003. 97-106. o.

[329] HERKE Csongor: Die Beschleunigung des Strafverfahrens im ungarischen und im deutschen Recht – Eine vergleichende Analyse der Vorgerichtsstellung und des beschleunigten Strafverfahrens. In: HERKE Csongor (szerk.): Jog és jogászok a 21. század küszöbén. A bűnügyi tudományok alszekció előadásainak szerkesztett változata. (Nemzetközi konferencia, Pécs, 2003. október 16.) PTE ÁJK Pécs, 2004. 101-110. o.

[330] A beismeréssel kapcsolatos követelményekről a tárgyalás mellőzéses eljárásban részletesen: HERKE Csongor: A tárgyalás mellőzéses eljárás. Jura 1997. december, 16-21. o.

az állam elnézőbb lesz vele szemben[331]. A tárgyalásról lemondáshoz képest azonban a szűkebb értelemben vett vádalkunál további elem, hogy a beismerésen alapulva elindul egy alkudozási folyamat az ügyész és a védő között (esetenként a bíró jelenlétében), amelynek eredményét figyelembe véve szabja ki a bíróság a büntetést[332].

A vádalkuval kapcsolatosan számos álláspont alakult ki. A legnagyobb ellenzők ALSCHULER[333] és SCHULHOFER[334], akik szerint a vádalku az igazságszolgáltatás alkotmányos elveit és a büntetőeljárás alapelveit figyelmen kívül hagyva rendkívül káros hatást gyakorol az egész igazságszolgáltatásra[335]. SZIKINGER egészen odáig megy, hogy a vádalkus eljárások számának növelése a jogállam megszüntetése felé mutat[336]. Ezzel ellentétes álláspontot képvisel SCOTT és STUNTZ[337], akik szerint a vádalku polgári jogi szerződés, a klasszikus szerződési szabadság pedig a büntetésről szóló alkut is megengedi. Az alkalmazási gyakoriság pedig szintén igazolja a jogintézmény szükségességét. EASTERBROOK a két tábor között foglal állást[338], amikor kimondja, hogy mint ahogyan a feketepiacnak is van árszabályozó szerepe, ugyanúgy a vádalku is egy olyan kompromisszum, amely jobb, mintha nem lenne.

Látható, hogy a vádalku melletti és elleni érvek összekapcsolódnak. Ahogyan BÓCZ megfogalmazta: a veszélyek nem mások, mint maguk az előnyök – hátulnézetben[339]. KELEMEN szerint[340] pedig egyértelmű a szakirodalmi álláspont, hogy lehet a vádalkut támadni, kifogásolni, hátrányait hangsúlyozni, de széleskörű alkalmazása sok országban elkerülhetetlen, mivel (ismét BÓCZ szavaival élve) „az elhalasztott igazságszolgáltatás – megtagadott igazságszolgáltatás”[341].

A magyar jog három, a tágabb értelemben vett vádalku körébe tartozó jogintézményt szabályoz: a gyanúsítottal való együttműködést[342], a tárgyalásról lemondást és a Védelmi Program keretében kötött megállapodásokat[343]. Utóbbiakat GÁL a személyi védelem keretében nem biztosítható, szervezett formájú védelemnek tekinti, amely sokszor éppen az együttműködő személyek védelme érdekében válhat szükségessé[344]. Emellett még több

---

[331] IZSÁKI Mariann: A büntető eljárás egyszerűsítése, különös tekintettel a vádalkura. Szakdolgozat, JPTE ÁJK Pécs, 1995. 24. o.

[332] A vádalku formáival kapcsolatosan részletesen ld. HERKE Csongor: Megállapodások a büntetőperben. Pécs, 2008. 100-103. o.

[333] ALSCHULER, Albert W.: The Supreme Court, the Defence Attorney, and the Guilty Plea. Colorado Law Review 1975.

[334] SCHULHOFER, Stephen J.: Is Plea Bargaining Inevitable? Harvard Law Review 1984. 1106. o.

[335] RÉVÉSZ Judit: A vádalku alkalmazásának tapasztalatai az Amerikai Egyesült Államokban. Jogtudományi Közlöny 1999/6. 270. o.

[336] SZIKINGER István: A rendőrállam építőkövei. Társadalmi Szemle 1996/10. 53. o.

[337] SCOTT, Robert E. – STUNTZ, William J.: Plea Bargaining as Contact. Yale Law Journal 1992. 1920-1921. o.

[338] EASTERBROOK, Frank H.: Plea Bargaining as Compromise. Yale Law Journal 1992. 1969. o.

[339] BÓCZ Endre: Legalitás, opportunitás és az ügyész diszkrecionális jogköre. Rendészeti Szemle 1994/1. 14. o.

[340] KELEMEN Ágnes: A vádalku illetve megegyezés az Amerikai Egyesült Államok igazságszolgáltatásában. Magyar Jog 1990/10. 859. o.

[341] BÓCZ Endre: Legalitás, opportunitás és az ügyész diszkrecionális jogköre. Rendészeti Szemle 1994/1. 13. o.

[342] A szakirodalom többségi álláspontja szerint a terhelttel való együttműködést nem lehet vádalkunak nevezni, ezért is használja TREMMEL a nyomozási alku kifejezést. TREMMEL Flórián: Magyar büntetőeljárás. Dialóg-Campus, Budapest-Pécs, 2001. 363. o.

[343] A tanúvédelemmel kapcsolatosan ld. SZABÓ Krisztián: Magyar tanúvédelem az R (97) 13. számú Európa Tanácsi Ajánlás tükrében. In: SZABÓ Krisztián (szerk.): Tanulmányok KOVÁTS Andor professzor születésének 120. évfordulójára. Debrecen, 2004. 117-139. o.; LIZICZAY Sándor: „Jogtörténeti kuriózum” avagy a tanú védelmének büntetőeljárásjogi eszközei. Collega, 2003/2. 26-32. o.; KOVÁCS Judit: Tanúvédelem és személyi védelem Magyarországon. Szeged, 2004. 41 p.

[344] GÁL István László: A pénzmosás. KJK KERSZÖV, Budapest, 2004. 124. o.

helyen is találkozhatunk olyan jogintézménnyel a Be-ben, amely magán viseli a megállapodás jelleget. Így pl. az ügyészi megrovás „jogerőre emelkedéséhez” a vádlott hallgatólagos beleegyezése szükséges (hiszen ha az ellen panasszal él, akkor folytatni kell a nyomozást). Ugyanez a helyzet a védelhalasztással is, ahol emellett a hallgatólagos beleegyezés mellett a háttérben további konszenzusok is meghúzódhatnak (pl. a terhelt által vállalt kártérítés, jóvátétel stb. nehezen képzelhető el a vád és a védelem előzetes, akár a sértett bevonásával történő egyeztetése nélkül). És ugyanígy hallgatólagos megállapodás húzódik meg a tárgyalás mellőzéses eljárásnál, sőt sok esetben a bíróság elé állításra is csak azért kerülhet sor, mert az előzetes megbeszélés, konszenzus alapján a terhelt belátja, hogy beismerése esetén gyorsabb (és a gyakorlati tapasztalatok alapján némiképp enyhébb szankcióval járó) felelősségre vonásra számíthat. Tehát a bűncselekmény elkövetésétől számított 30 napon belül a terhelt beismerése esetén még három eljárást gyorsító intézmény áll rendelkezésre (bíróság elé állítás, tárgyalás mellőzése, tárgyalásról lemondás), és az idő előrehaladtával ezek száma egyre csökken, míg a tárgyalás során már egyetlen ilyen, egyszerűsítő különeljárásra sincs mód (a bírósági eljárást már legfeljebb csak a közvetítői eljárás gyorsíthatja meg).

A súlyosítási tilalom szemszögéből a három vádalku jellegű intézmény közül egyedül a tárgyalásról lemondásnak van különös jelentősége[345]. Az amerikai és a magyar típusú vádalku FARKAS szerint négy pontban tér el lényegesen[346]:

- a magyar szankciórendszer relatíve határozott[347], az amerikai relatíve határozatlan, ezért hazánkban szűkebb körben lehet mozogni a büntetési tételek között[348];
- Magyarországon az ügyész rugalmasabban bánhat a váddal (vö. vád változtatás), míg az USA-ban az egyszer rögzített vádon változtatni nem lehet;
- hazánkban a beismerés esetén is fel kell tárni a további bizonyítékokat;
- a bíróság nálunk nem kötelezhető az enyhítő szakaszok alkalmazására.

A tárgyalásról lemondás szabályait a Be. XXVI. Fejezete tartalmazza (533-542/C. §). A tárgyalásról lemondás során az ügyész és a terhelt közötti írásbeli megállapodás jön létre, amely tartalmazza a terhelt által beismert bűncselekmény leírását, a Btk. szerinti minősítését, az ügyész és a terhelt nyilatkozatát arra vonatkozóan, hogy milyen nemű és mértékű, illetőleg tartamú büntetést (intézkedést) vesz tudomásul. (534. § (1) bekezdés).

Tárgyalásról lemondás esetén a vádlott bűncselekményét (a beismerésért és a tárgyaláshoz való jogáról való lemondásért cserében) enyhébb büntetési keretek között bírálják el:

- ötévi szabadságvesztésnél súlyosabban, de legfeljebb nyolcévi szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekménynél legfeljebb három év,
- háromévi szabadságvesztésnél súlyosabban, de legfeljebb ötévi szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekménynél legfeljebb két év,
- legfeljebb három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekménynél legfeljebb hat hónap

szabadságvesztés szabható ki (Btk. 87/C. §).

Azzal szemben, aki a bűncselekményt bűnszervezetben[349] követte el, és a nyomozás

[345] A másik két jogintézménnyel kapcsolatosan ld. HERKE Csongor: Megállapodások a büntetőperben. Pécs, 2008. 128-131. és 137-138. o.
[346] FARKAS Ákos – RÓTH Erika: A büntetőeljárás. KJK-KERSZÖV, Budapest, 2004. 376. o.
[347] Az angol szankciórendszer sajátos átalakításáról ld. SÁNTHA Ferenc: A büntetőjogi szankciórendszer alakulása Angliában és Walesben az 1990-es évek végén. In: LÉVAY Miklós (szerk.): Kriminálpolitika és büntető igazságszolgáltatás Nagy-Britanniában a[z 19]90-es években. Miskolc, 2000. 88-104. o.
[348] NAGY Zoltán: Szankciórendszer és büntetéskiszabás. KK Különkiadás, 2001. 193-197. o.
[349] A Btk. 137. § 8. pontja alapján a bűnszervezet három vagy több személyből álló, hosszabb időre szervezett,

során az ügy, illetőleg más büntető ügy bizonyításához hozzájárulva az ügyésszel, illetőleg a nyomozó hatósággal jelentős mértékben együttműködött, de a nyomozás megszüntetésére bármely okból nem került sor, tárgyalásról lemondásnak nyolc évi szabadságvesztésnél súlyosabban büntetendő bűncselekmény miatt is helye van[350]. Ilyenkor vele szemben a Btk. Általános Részében előírt szigorúbb rendelkezések nem alkalmazhatóak[351] (Be. 536. § (1) bekezdés). Tehát noha a Be. 535. § (1) bekezdésének a) pontja kizárja bűnszervezetbeli elkövetés esetén a tárgyalásról lemondás szabályainak alkalmazását, az ezt követő § már kifejezetten szorgalmazza a bűnszervezetben résztvevő, de az ügyésszel, illetőleg a nyomozó hatósággal jelentős mértékben együttműködő terhelttel szemben a különeljárás szabályainak alkalmazását.

A halmazati büntetés kiszabására szintén az általánostól eltérő, a terhelt számára kedvezőbb rendelkezések vonatkoznak (FANTOLY[352]), hiszen a tárgyalásról lemondásos eljárásban esetleg kiszabásra kerülő büntetést is az enyhített büntetési keretek alapulvételével kell kiszabni (Btk. 85/A. §)[353].

ERDEI szerint[354] az olasz büntetőeljárási kódexnek a magyar tárgyalásról lemondáshoz hasonló jogintézménye, és az azáltal kínált enyhébb szankció egy olyan mézesmadzag, amelyiken igen kevés a méz (Olaszországban a 2-8 év helyett 2-5 és fél évvé alakul a büntetési tétel). S ez a megállapítás hazánkra is jórészt igaz volt mindaddig, amíg nem volt lehetőség konkrét minősítésről és konkrét (bizonyos keretek közötti) szankcióról való megállapodásra. A korábbi jogi helyzettel kapcsolatosan írta találóan BALLA, hogy a magyar büntetéskiszabási gyakorlatot ismerve az, aki pusztán az ilyen mértékben enyhébb büntetési tételekért feladja a reális védekezés lehetőségét és beismerő vallomást tesz, az „valószínűleg elmebeteg, így ez okból amúgy sem büntethető”[355].

Az ügyész az ügy körülményeinek, így különösen a terhelt személyének és az elkövetett bűncselekménynek a figyelembevételével a vádiratban indítványozhatja az ügy nyilvános ülésen való elbírálását, ha az ügyész és a terhelt írásban megállapodott a vádról, amely tartalmazza a terhelt által beismert bűncselekmény leírását, a Btk. szerinti minősítését, az ügyész és a terhelt nyilatkozatát arra vonatkozóan, hogy milyen nemű, mértékű, tartamú büntetést, illetőleg intézkedést vesz tudomásul (537. §). Az ügyész a megállapodásban foglaltakkal azonos tényállás és minősítés miatt vádat emel, és indítványt tesz az ügy nyilvános ülésen történő elbírálására, a megállapodásban rögzített nemű, mértékű, tartamú büntetés, illetőleg intézkedés alkalmazására, annak alsó és felső határának megjelölésével. Az ügyész a vádirattal és a nyomozás irataival együtt a megállapodást és az annak alapjául szolgáló jegyzőkönyvet is benyújtja a bíróságnak (538. § (10)-(11) bekezdés).

A törvényhozó ugyanakkor arra nézve semmilyen támpontot nem ad, hogy az alsó- és felső határnak mennyire kell tágnak lenni, ezért álláspontunk szerint ez a rendelkezés csak formális jellegű: azt a látszatot kelti, hogy a bíróság mérlegel a szankció kiszabásakor, noha a megállapodás esetleg igen szűk teret is hagyhat a bíróság részére (pl. négy és öt hónap

---

összehangoltan működő csoport, amelynek célja ötévi vagy ezt meghaladó szabadságvesztéssel büntetendő szándékos bűncselekmények elkövetése.

[350] HERKE Csongor: Plea Bargaining as a Measure for the Fight Against Organized Crime. In: Зборник радова. Collected papers. XXXIX, 1 (2005), Novi Sad, 2005. 189-200. o.

[351] Ilyen szigorúbb rendelkezés lenne pl. a Btk. 98. §-a szerint az, hogy a bűncselekmény büntetési tételének felső határa a kétszeresére emelkedik (de a húsz évet nem haladhatja meg).

[352] CSÉKA Ervin – FANTOLY Zsanett – HEGEDŰS István – KOVÁCS Judit – MARÁZ Vilmosné: A büntetőeljárási jog alapvonásai II. Szeged, 2004. 332. o.

[353] BALOGH Ágnes – HORNYÁK Szabolcs: A büntetőjog alapjai. Oktatási segédanyag, PTE ÁJK Pécs, 2004.

[354] ERDEI Árpád: A trónfosztott királynő uralkodása, avagy a bizonyítási elmélet szent tehene. Magyar Jog 1991/4.

[355] BALLA Péter: Vádalku helyett büntetőparancs. Magyar Jog 1992/11. 669. o.

fogházbüntetés között „mérlegelhet” a bíróság) [356].

Ha a bíróság a vádiratban megjelölt tényállással, minősítéssel és az ügyész által indítványozott büntetés, illetőleg intézkedés nemével, mértékével (tartamával) egyetért, akkor az ügyet az ügy iratainak a bírósághoz érkezését követő hatvan napon belül nyilvános ülésre tűzi ki (541. § (1) bekezdés). Tárgyalásról lemondás esetén a bíróság egyesbíróként jár el és nyilvános ülést tart, amelyen az ügyész és a védő részvétele kötelező.

Ha a vádlott a bűnösségét elismeri, a tárgyalásról lemond és a bíróság e tény, az eljárás iratai, valamint – szükség esetén – az ügyészhez, a vádlotthoz és a védőhöz intézett kérdésekre adott válaszok alapján nem látja akadályát az ügy nyilvános ülésen való elintézésének, a vádlottat kihallgatja a vád tárgyává tett cselekményről. Ha a vádlott kihallgatását követően a bíróság úgy ítéli meg, hogy a vádlott beszámítási képessége, beismerésének önkéntessége vagy hitelt érdemlősége iránt ésszerű kétely nem mutatkozik, és a vádlott vallomása a nyomozás során, valamint az ügyész előtt tett vallomásától lényegesen nem tér el, a vádlottat a büntetéskiszabási körülményekre is kihallgatja. A bíróság ezt követően a vádlott bűnösségét a beismerő vallomására és a nyomozás irataira alapítja. A bűnösséget megállapító ítélet indokolásában a bizonyítékok mérlegelése és a jogi mérlegelés helyett a büntetéskiszabási körülmények és az alkalmazott jogszabályok megjelölése mellett elegendő a tárgyalásról lemondás tényére utalni (542/A. §).

Felmerül a kérdés, hogy egyáltalán milyen alapon köt megállapodást az ügyész a vádlottal, mi ennek az elméleti bázisa. Ahogyan ÁDÁM fogalmazott a közjogi szerződésekről írt tanulmányában, az alkotmányos jogállam jellemzői között feltűnő jelenség a szerződésesedés, a kontraktualizáció[357]. Ez a folyamat a szerző szerint a globalizációt segítő nemzetközi és szupranacionális szerződések számának és szerepének növekedésével, valamint a közjog és a magánjog tartalmának, intézményeinek és eszközrendszerének kölcsönös közeledésével és gyakori összefonódásával függ össze. Az alkotmányi és törvényi rendelkezések gyakran nemcsak lehetővé, hanem kifejezetten kötelezővé teszik magánjogi eszközök igénybevételét.

A kontraktualizációnak ÁDÁM szerint négy fő oka van:

1. a szerződéskötésre jogosult szervezetek és személyek számának jelentős megemelkedése;
2. az érdekvédelem és az akarategyeztetés hathatós jogi eszköze a szerződés (pacta sunt servanda);
3. az emberiséget veszélyeztető körülményekkel szemben egyénileg nem, csak összehangolt, egyeztetett fellépéssel lehet hatékonyan küzdeni;
4. a holisztikus életszemléletből eredő követelmények (ne romboljuk le, hanem óvjuk meg, sőt gyarapítsuk a jelenlegi és a jövőbeli nemzedékek életfeltételeit)[358].

A tárgyalásról lemondásos eljárásban hozott ügydöntő határozat elleni fellebbezést igen szűk korlátok között engedi meg a törvényhozó. A bűnösség megállapítása, a váddal egyező tényállás, minősítés, valamint a vádirat keretei között meghatározott büntetés, illetőleg intézkedés neme, mértéke, tartama miatt ugyanis nincs helye fellebbezésnek, és csak ezen korlátok között lehet új tényt állítani és új bizonyítékra hivatkozni. Ez a szabály CSÁK szerint[359] azt jelenti, hogy fellebbezni lehet

---

[356] Az már kérdéses, hogy az igen pontatlan szabályozás következtében egyrészt meg kellene állapodni az elkobzásról is (hiszen az is intézkedés), noha az bizonyos esetekben kötelező, így nem is lehet „megállapodás” tárgya. Ugyanígy problémás, hogy hogyan állapodjon meg az ügyész és a terhelt az elkobzás vagy a vagyonelkobzás „alsó és felső határában”, amikor nyilvánvaló, hogy valamit pl. vagy elkobzunk, vagy nem.

[357] ÁDÁM Antal: A közjogi szerződésekről. Jura, 2004/1. 5. o.

[358] Részletesen ld. ÁDÁM Antal: A közjogi szerződések Magyarországon. In: ÁDÁM Antal (szerk.): Közjogi intézmények a XXI. században. „Jog és jogászok a 21. század küszöbén” nemzetközi konferencia – Pécs, 2003. okt. 16. – alkotmányjogi alszekciójának előadásai. PTE ÁJK, Pécs, 2004. 9-40. o.

[359] BÁNÁTI János – BELOVICS Ervin – CSÁK Zsolt – SINKU Pál – TÓTH Mihály – VARGA Zoltán: Büntető

- a felmentő vagy eljárást megszüntető rendelkezés ellen;
- ha a bíróság lényegesen eltér a vádirati tényállástól;
- ha az ítéleti minősítés eltér a vádirati minősítéstől;
- minden járulékos kérdésben, akár az ítélet indokolása ellen; végül
- eljárási szabálysértések miatt.

A másodfokú bíróság a fellebbezéssel megtámadott ítélet tényállásának megalapozottságára, a bűnösség megállapítására és a bűncselekmény minősítésére vonatkozó rendelkezéseit felülbírálja, de a bűnösség megállapítása, a váddal egyező tényállás, valamint a vádirati minősítéssel egyező minősítés esetén az elsőfokú ítéletet csak akkor változtathatja meg, ha a terhelt felmentésének vagy az eljárás megszüntetésének van helye (542/C. §).

A másodfokú eljárással kapcsolatos ezen jelentős korlát miatt a tárgyalásról lemondás esetében a súlyosítási tilalom szempontjából két alaphelyzet képzelhető el. Ha az elsőfokú bíróság a nyilvános ülésen érdemi döntést hoz, és az megfelel az ügyész és a védelem között kötött megállapodás tartamával, akkor ez ellen a döntés ellen érdemben nem lehet fellebbezést benyújtani. Ilyenkor tehát nemcsak, hogy abszolút súlyosítási tilalom áll be, hanem azt is mondhatjuk, hogy „abszolút fellebbezési tilalom” is, hiszen ha az elsőfokú bíróság a vádiratban megjelölt tényállással azonos tényállást állapít meg, annak alapján a váddal egyezően minősíti a bűncselekményt, és a szankciót is a megállapodásban meghatározott keretek között szabja ki, akkor ezt a határozatot már nem lehet megtámadni pl. a szankció mértéke miatt. Ugyanakkor a törvény nem zárja ki a járulékos kérdések miatti fellebbezést, ebben az esetben viszont a beálló részjogerő akadályozza meg a további (érdemi) módosítást.

A másik alaphelyzet, hogyha az elsőfokú bíróság érdemi döntést hoz, de az abban levő tényállás, az az alapján megállapított minősítés, vagy az alkalmazott szankció eltér a vádirattól (illetőleg a megállapodás tartalmától). Ebben az esetben a törvény nem tartalmaz semmilyen sajátos súlyosítási tilalmat, ami azért lehet aggályos, mert így előfordulhat, hogy pl. a vád és a védelem megegyezett a lopás bűntette minősítésben és abban, hogy a bíróság három és négy hónap fogházbüntetés közötti mértékű szankciót szabjon ki, majd az elsőfokú bíróság a váddal egyező tényállás és minősítés mellett két hónapi fogházbüntetést szab ki, akkor a vád fellebbezhet ugyan a terhelt terhére, de ennek nem sok értelme van. Hiszen ezen fellebbezést követően a másodfokú bíróság (azonos tényállás és minősítés mellett) csak felmentésre vagy eljárás-megszüntetésre változtathatna. Ha pedig más tényállást állapít meg vagy más minősítést alkalmaz, akkor csak a „rendes” súlyosítási tilalom köti a másodfokú bíróságot, ami pedig a terhelt számára hátrányos, mert így az elsőfokú bíróság számára túlzottan kedvező döntésnek „bumeráng hatása” lehet: nemhogy a megállapodásbeli szankcióval sújtják, hanem akár annál súlyosabbal is. Arról nem is beszélve, hogy a törvény kissé pontatlan megfogalmazása miatt a törvényszöveg szó szerinti értelmezése alapján ekkor már a csökkentett büntetési tételek sem érvényesülnek (bár CSÁK szerint helyes jogértelmezés alapján igen[360]). Helyesebb lenne tehát, ha maga a törvény mondaná ki azt az indokolás szerinti alaptételt[361], miszerint ha a tárgyalásról lemondásos eljárásban érdemi döntés születik, akkor csak az alkalmazott szankció mértéke miatt lehet fellebbezni (hiszen előfordulhat, hogy a megállapodásban meghatározott kereteken belül a bíróság olyan mértékű szankciót állapít meg, amit akár a vád, akár a védelem sérelmesnek tart).

És akkor még nem is tettünk említést az esetleges harmadfokú eljárásról, ahol a tárgyalásról lemondásos eljárásban semmilyen speciális szabály nincs, így előfordulhat, hogy az elsőfokú felmentő ítéletet követő másodfokú (a megállapodásban megjelölt keretek között

---

eljárásjog. Szerkesztette: Tóth Mihály. HVG ORAC, Budapest, 2003. 488. o. 478. o.

[360] BÁNÁTI János – BELOVICS Ervin – CSÁK Zsolt – SINKU Pál – TÓTH Mihály – VARGA Zoltán: Büntető eljárásjog. Szerkesztette: Tóth Mihály. HVG ORAC, Budapest, 2003. 488. o. 479. o.

[361] JAKUCS Tamás (szerk.): Kommentár a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvényhez. Complex Jogtár Plusz, 2009. július 31.

kiszabott) ítélet elleni újabb ügyészi fellebbezést követően a harmadfokú eljárásban rendkívül hátrányos helyzetbe kerül a terhelt.

A fenti problémákat könnyen lehetne orvosolni, ha a súlyosítási tilalomra vonatkozó speciális rendelkezést egyértelművé tennénk, és a törvény kimondaná, hogy a váddal egyező tényállás, valamint a vádirati minősítéssel egyező minősítés esetén a tárgyalásról lemondásos eljárásban egyik rendes perorvoslati eljárásban sem lehet a megállapodásban meghatározott büntetési kereteket túllépni.

2.6.4. A súlyosítási tilalom és a fiatalkorúak elleni büntetőeljárás

A Be. fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezése szerint a törvény általános előírásait fiatalkorú esetén a XXI. Fejezetben foglalt eltérésekkel kell alkalmazni. Fiatalkorú a Btk. 107. § (1) bekezdése szerint az, aki a bűncselekmény elkövetésekor a tizennegyedik életévét betöltötte, de a tizennyolcadikat még nem.

Az általános előírások alatt értjük a büntetőeljárás összes rendelkezését, azaz nemcsak a statikus, hanem a dinamikus részben lévő szabályokat is. Ezért a súlyosítási tilalomra vonatkozó előírásokat is megfelelően kell alkalmazni a fiatalkorúakra. Mivel a fiatalkorúakra vonatkozó fejezet nem tartalmaz külön szabályozást a súlyosítási tilalomra, ebből arra lehetne következtetni, hogy a büntető eljárásjog általános szabályaihoz képest – szemben pl. a bosnyák szabályozással[362] – a fiatalkorúaknál nincs speciális körülmény. Ugyanakkor mégiscsak vannak olyan sajátos problémák, amelyek a fiatalkorúakkal szembeni büntetőeljárásban a reformatio in peius tilalmával összefüggésben merülnek fel.

Mindenekelőtt tisztázni kell, hogy milyen terjedelemben érvényesül a súlyosítási tilalom a fiatalkorúakkal kapcsolatosan. POTRYKUS azt a nézetet képviseli, hogy a súlyosítási tilalomnak a fiatalkorúakra vonatkozó büntetőjogban nincs relevanciája, amennyiben az ítéletben csak nevelési intézkedéseket (hazánkban ilyen a javítóintézeti nevelés) vagy fegyelmező intézkedéseket rendeltek el[363]. Mivel ez a két jogkövetkezmény Németországban számszerűen a leggyakoribb fiatalkorúakra vonatkozó büntetőjogi szankció[364], ezeknek a súlyosítási tilalom alóli kizárása nagyon erősen korlátozná a reformatio in peius tilalmának alkalmazását fiatalkorúakkal szemben, amit POTRYKUS kifejezetten támogat[365].

A németországihoz hasonló problémák merülnek fel hazánkban is a javítóintézeti neveléssel kapcsolatosan. A javítóintézeti nevelés a Btk. 109. § (2) bekezdése szerint intézkedés, azaz általában az intézkedésre vonatkozó szabályok irányadók rá a súlyosítási tilalommal összefüggésben is. Ugyanakkor az intézkedésekkel kapcsolatos problémák (összehasonlíthatóság és kicserélhetőség, utóbbival kapcsolatban a különböző nézetek, úgymint semmilyen kicserélés, mindenkori kicserélés, az eset körülményeinek vagy az érintett kívánságának a figyelembe vétele) a javítóintézeti neveléssel kapcsolatosan is felmerülnek.

POTRYKUS ebben a vonatkozásban nemcsak a döntés megtámadása lehetőségének korlátozását látja, hanem ebből származtatja a felülvizsgálati és megváltoztatási jog

---

[362] Vö. bosznia-hercegovinai Be. 392. cikk (1) bekezdés. Részletesen ld. a nemzetközi kitekintésről szóló fejezetben.

[363] POTRYKUS, Gerhard: Das Verbot der reformatio in peius und das Jugendstrafrecht. Neue Juristische Wochenschrift, 1955. 929. o.

[364] EISENBERG 1994-es felmérése szerint Németországban a fiatalkorúakkal szemben alkalmazott szankciók 7,9 %-a volt nevelőintézetbe utalás és 72,6 %-a fegyelmező intézkedés, azaz az általános büntetőjogi szankciók alkalmazására csak az ügyek mintegy 1/5-ében került sor. EISENBERG, Ulrich: Jugendgerichtsgesetz. Kommentar. München, 1997. 10. o.

[365] POTRYKUS, Gerhard: Das Verbot der reformatio in peius und das Jugendstrafrecht. Neue Juristische Wochenschrift, 1955. 930. o.

korlátozását is azokban az esetekben, amelyeket a jogorvoslati korlátozás átfog. Ez a vélemény a német joggyakorlatban és jogirodalomban is követőkre talált[366]. Ezen felfogás szerint a bíróság az elrendelt jogkövetkezményt csak egy új jogkövetkezmény kimondásával egészítheti ki, ha egyúttal megváltoztatja a megtámadott bűnösség kimondását (ítéletet) – különben kötve van az elsőfokú bíróság döntéséhez, az ítélet relatív jogerőre emelkedik[367]. A reformatio in peius tilalmának problémájával ezen elmélet szerint ezekben az esetekben tehát egyáltalán nem kell foglalkozni, mivel a megváltoztatás sem a vádlott előnyére, sem annak hátrányára nem megengedett. Ez azonban a JGG 55. § (1) bekezdésén alapul, ami fiatalkorúak elleni büntetőeljárásban korlátozza az elsőfokú döntés megtámadhatóságát, ezért hazánkban legfeljebb de lege ferenda vethető fel a probléma. A fellebbezési jog korlátozása ugyanis ténylegesen indokolt lehet annak érdekében, hogy a fiatalkorúak elleni büntetőeljárásban minél gyorsabban sor kerüljön a jogerős döntésre (mivel azzal túlnyomórészt a nevelő hatást célozzuk meg).

Érdemes megvizsgálni, hogy milyen nézetet képviselnek a jogirodalomban azzal kapcsolatosan, hogy a reformatio in peius tilalma a nevelés gondolatával ellentétben áll-e, és emiatt a fiatalkorúakra vonatkozó büntetőjogban alkalmazható-e egyáltalán. Habár a fiatalkorúakra vonatkozó törvényi rendelkezésekben nincs olyan előírás, amely a súlyosítási tilalmat kifejezetten érintené, mégis a normák összefüggéséből ennek nemleges alkalmazása következhet.

Sokan kifogásolják a nevelés gondolatát, amelyre a Be. 108. § (1) bekezdése utal. Eszerint a fiatalkorúval szemben alkalmazott büntetés vagy intézkedés célja elsősorban az, hogy a fiatalkorú helyes irányba fejlődjék, és a társadalom hasznos tagjává váljék. A következő két bekezdés ki is mondja, hogy a törvényhozó a szankció megállapításakor konkrétan miben látja a nevelő célzat érvényesülést. Eszerint büntetést csak akkor kell kiszabni, ha intézkedés alkalmazása nem célravezető, szabadságelvonással járó intézkedést alkalmazni vagy büntetést kiszabni pedig csak akkor lehet, ha az intézkedés vagy a büntetés célja más módon nem érhető el[368]. NOTHACKER szerint ez a nevelési cél világos irányvonalak nélküli és nem meghatározott[369]. EISENBERG szerint pedig összehasonlítható széles mozgásteret kínál fel a felnőtt társadalom többsége által elérni kívánt célok megvalósításához, amelyek az elítélt igényeivel és érdekeivel nem kell, hogy azonosak legyenek[370].

De mégis mi a nevelés? A neveléstudományban korábban egy intencionális nevelésfogalom uralkodott: a nevelés a felnőtt szándékos, tervszerű ráhatása a fiatalkorúra[371]. Később elismerték, hogy ezek az elsősorban a szülők által megvalósított, kívülről (különösen a szociális környezet felöl) jövő, nem szándékos befolyások különös jelentőségűek a nevelés folyamatában (funkcionális nevelés fogalom); ez mutatkozik meg például NOTHACKER szerint a példaképek létezésében[372]. Mivel a nevelés terminusa maga egy bizonyos tudatos

---

[366] CSEMÁNÉ VÁRADI Erika: A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásának nemzetközi tendenciái az Európai Unióban, különös tekintettel egyes országok szabályozására. In: LÉVAY Miklós (szerk.): Az Európai Unióhoz való csatlakozás kihívásai a bűnözés és más devianciák elleni fellépés területén. Miskolc, 2004. 302-326. o.

[367] KAUFMANN, Armin: Die Strafaussetzung zur Bewährung und das Verbot der reformatio in peius. Juristenzeitung, 1958. 9. o.

[368] VÉGVÁRI István – KOVÁCS Gábor: A fiatalkori bűnözés okainak egyes kérdései. Belügyi Szemle, 1989/8. 40-46. o.

[369] NOTHACKER, Gerhard: „Erziehungsvorrang" und Gesetzesauslegung im Jugendgerichtsgesetz. Berlin, 1985. 59. o.

[370] EISENBERG, Ulrich: Jugendgerichtsgesetz. Kommentar. München, 1997. az 5. §-hoz fűzött kommentár.

[371] NOTHACKER, Gerhard: „Erziehungsvorrang" und Gesetzesauslegung im Jugendgerichtsgesetz. Berlin, 1985. 62. o.

[372] NOTHACKER, Gerhard: „Erziehungsvorrang" und Gesetzesauslegung im Jugendgerichtsgesetz. Berlin, 1985. 62. o.

elemet is tartalmaz, de a funkcionális elem nem utal semmilyen befejezett karakterre, ez a felismerés a neveléstudomány néhány szerzőjénél ahhoz vezetett, hogy a nevelés fogalmát a szocializációval azonosítsák. WEBER-nek az a véleménye, hogy ezt a felfogást bele kellene írni a fiatalkorúakra vonatkozó büntető szabályokba[373]. De a két fogalom kicserélése nem egyértelmű, mivel a nevelés fogalma a jogtudományban és a hétköznapi nyelvben is megszilárdult, mialatt az intencionális szocializáció megjelölés maga nem vitatott. Sokkal fontosabb az a felismerés, hogy a nevelés intencionális és funkcionális elemeket is magában foglal.

A nevelés BÁBOSIK szerint olyan szándékos és célirányos akciók összessége, amelyek az egyén fizikai, erkölcsi és értelmi erőinek fejlesztésére irányulnak[374]. A nevelés alapvetően értékközvetítő folyamat. Az érték általában olyan produktum, amely kettős funkciót tölt be: hozzájárul a szűkebb és tágabb emberi közösségek fejlődéséhez, tehát rendelkezik egy határozott közösségfejlesztő funkcióval. Emellett az egyén fejlődését is elősegíti, azaz individuális (önfejlesztő) funkciót is betölt. A nevelés egyik célja a konstruktív életvezetés kialakítása, amely olyan életvitel, amely szociálisan értékes, de ugyanakkor egyénileg is eredményes. Így megfelel az érték kettős kritériumának, vagyis egyfelől közösségfejlesztő, másrészt az egyén fejlődését is elősegíti, tehát egyben önfejlesztő jellegű is. A konstruktív életvezetés a konstruktív tevékenységformákban nyilvánul meg (pl. munka-, tanulásszeretet, segítőkészség). Az egyénnél kialakul a konstruktív tevékenység repertoár, ezzel alapozódik meg a konstruktív életvezetés. A nevelés végső célja BÁBOSIK szerint az autonóm erkölcsiség (autonóm moralitás) kialakítása, amely esetén a társadalom által elvárt magatartási formákat, tevékenységeket az egyén nem külső hatásra, hanem hivatástudatból, belső késztetés alapján végzi[375].

DEWEY pedig kifejti, hogy a nevelés csak akkor hatékony, ha a személyiség részese lehet a társadalmi tudatnak[376]. A nevelés folyamata már a születés pillanatában megkezdődik, folyamatosan fejleszti az egyén szellemi erőit, átitatja az ember öntudatát, alakítja szokásait és nézeteit, felkelti érzéseit és érzelmeit. Az egyén ezen az öntudatlan nevelési folyamaton keresztül fokozatosan részesül az emberiség által eddig felhalmozott szellemi és erkölcsi javakból. DEWEY szerint az egyedüli igaz nevelés akkor valósul meg, ha a gyermek szellemi erőit annak a társadalmi környezetnek az igényei formálják, amelyben él. Ezek az igények ösztönzik arra, hogy a közösség tagjaként cselekedjen, s magát abból a szempontból ítélje meg, hogy mennyire van hasznára a közösségnek. A cselekvései által kiváltott reakciókból tudja meg, hogy ezeknek a cselekedeteknek mi a társadalmi jelentőségük. Ennek a nevelési folyamatnak DEWEY szerint két oldala van: pszichológiai és szociológiai. Egyiket sem hagyhatjuk el vagy rendelhetjük alá a másiknak káros következmények nélkül. A kettő közül álláspontja szerint a pszichológiai oldal az alapvető. A nevelés anyagát, kiindulópontját a gyermek ösztöneiben és erőiben találjuk. Ha a nevelő szándékai nincsenek összhangban a gyermek ösztönös tevékenységével, a nevelés csupán külső kényszer. Így is el lehet érni bizonyos eredményeket, de ez nem nevelés. Ha nem ismerjük az egyén pszichológiai alkatát és tevékenységét, akkor a nevelési folyamat csak esetleges és önkényes. A társadalom és a civilizáció jelenlegi helyzetének ismerete szükséges ahhoz, hogy helyesen értelmezzük a gyermek szellemi erőit. A gyermeknek saját ösztönei és törekvései vannak, amelyeket csak akkor érthetünk meg, ha rátalálunk a társadalmi megfelelőjükre.

Nevelési folyamat társadalmi és pszichológiai oldalai szervesen összetartoznak. A nevelés azonban nem tekinthető a kettő kompromisszumának, egyik oldal sincs alárendelve a

[373] WEBER, Martin: Die Anwendung der Jugendstrafe. Rechtliche Grundlagen und gerichtliche Praxis. Frankfurt am Main – Bern – New York – Paris, 1990. 46. o.
[374] BÁBOSIK István: Neveléselmélet. Osiris Kiadó, Budapest 2004.
[375] BÁBOSIK István: Neveléselmélet. Osiris Kiadó, Budapest 2004.
[376] DEWEY, JOHN: A nevelés jellege és folyamata. Tankönyvkiadó, Budapest 1976. 97-99. o.

másiknak. DEWEY nézőpontjában tehát az egyén, akit nevelni akarunk, társadalmi lény, a társadalom pedig az egyének organikus közössége. Ha a társadalmi tényezőt hagyjuk figyelmen kívül, a gyermek nevelése puszta absztrakció. A szellemi erőket, szokásokat, érdeklődést folytonosan értelmezni kell, tudnunk kell, hogy mit jelentenek. A társadalmi megfelelőjük nyelvére fordítsuk le ezeket, s akkor megtudjuk, mennyire hasznosak a társadalom szempontjából[377].

Miközben a definíció körüli viták nem sok eredményt hoztak, a nevelés fogalmának tartalma egyre inkább érinti a fiatalkorúakkal kapcsolatos büntető rendelkezéseket. E tekintetben a jogirodalom két elemet különböztet meg: mit lehet elérni a neveléssel (a nevelés célja), és melyek az ehhez használatos módszerek (nevelési stílus)[378]. A nevelés célja büntetőjogi szempontból az állami szervek általi beavatkozás az általános cselekvőségbe és az általános személyiségi jogokba. Ezzel együtt érvényes ezeknél a cselekményeknél az alkotmányos általános mértéken túli büntetés (a jogállamiság elvén alapuló) tilalma, amelynek az a gondolat az alapja, hogy az állami intézkedéseknek nem szabad alapvetően korlátlanoknak és megalapozatlanoknak lenniük, hanem igazolásaiknak egy megnevezett célban kell lenniük, és ehhez a célhoz kell nemükben és mértékükben igazodniuk[379]. HERZOG szerint alapvető követelmény, hogy az állami intézkedések szűk értelemben alkalmasak, szükségesek és viszonylagosak legyenek[380]. A törvényhozónak ezzel alkotmányos kötelessége keletkezett, hogy a büntetőjogi normával összefüggésben legalább rögzítse a nevelés célját, mivel csak így lehet mérni az intézkedések értelmét. A Be. 108. § (1) bekezdése ugyan explicit módon határoz meg nevelési célt (a fiatalkorú helyes irányba fejlődjék, és a társadalom hasznos tagjává váljék), de ez a kijelentés eléggé ködös, csak arra alkalmas, hogy a nevelés céljára vonatkozóan vitát gerjesszen.

A nevelési stílus kérdésénél elsősorban a büntetés és a nevelés kérdése vitatott. OSTENDORF szerint különösen az kérdéses, hogy a büntetés a nevelés keretein belül értelmezhető-e, mert a törvényhozó a büntetés és nevelés párhuzamos fogalma mellett áll ki[381]. Ezt a fiatalkorúakra vonatkozó büntetőjogban a jogkövető rendszer kialakítása és a nevelés gondolata során világosan rögzítették. Konkrét kialakítást a nevelés stílusára vonatkozóan a fiatalkorúakkal szemben alkalmazott szankciók jogszabályi rendezése során találunk. Ilyennek tekinthetjük többek között a büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. törvényerejű rendelet (bv. tvr.) alábbi rendelkezéseit:

- a szabadságvesztés végrehajtása során a nőket a férfiaktól, a fiatalkorúakat a felnőttkorúaktól el kell különíteni (bv. tvr. 30. § (1) bekezdés);
- a fiatalkorú elítéltek jogosultak a rájuk vonatkozó sajátos védelemre (bv. tvr. 36. § (1) bekezdés e) pont);
- a szabadságvesztés végrehajtása során különös gondot kell fordítani a fiatalkorú nevelésére, oktatására, személyiségének fejlesztésére és testi fejlődésére (bv. tvr. 48. § (2) bekezdés);
- a fiatalkorúak büntetés-végrehajtási intézetében felnőttkorú elítéltek csak az intézet működése érdekében helyezhetők el (bv. tvr. 48. § (3) bekezdés);
- a fiatalkorúak szabadságvesztését külön büntetés-végrehajtási intézetben kell

[377] DEWEY, JOHN: A nevelés jellege és folyamata. Tankönyvkiadó, Budapest 1976. 97-99. o.
[378] HELLMER, Joachim: Erziehung und Strafe. Berlin, 1957. 42. o.
[379] MAUNZ, Theodor – DÜRIG, Günter – HERZOG, Roman – SCHOLZ, Rupert – LERCHE, Peter – PAPIER, Hans-Jürgen – RANDELZHOFER, Albrecht – SCHMIDT-ASSMANN, Eberhard: Grundgesetz. Kommentar. Loseblattausgabe. München, 1990. 71. pont.
[380] MAUNZ, Theodor – DÜRIG, Günter – HERZOG, Roman – SCHOLZ, Rupert – LERCHE, Peter – PAPIER, Hans-Jürgen – RANDELZHOFER, Albrecht – SCHMIDT-ASSMANN, Eberhard: Grundgesetz. Kommentar. Loseblattausgabe. München, 1990. 71. pont.
[381] OSTENDORF, Heribert: Jugendgerichtsgesetz. Kommentar. Köln – Berlin – Bonn – München, 1997. az 1-2. §-hoz fűzött kommentár.

végrehajtani (bv. tvr. 49. § (1) bekezdés);

- biztosítani kell, hogy a fiatalkorú szakmunkás-, illetőleg betanítottmunkás-képzésben vegyen részt, és lehetővé kell tenni, hogy középfokú tanulmányokat folytasson (bv. tvr. 50. § (1) bekezdés);
- a fiatalkorú neveléséhez és a társadalomba beilleszkedésének segítéséhez igénybe kell venni a gyámhatóság és az egyéb állami szervek, a társadalmi szervezetek, a pártfogó felügyelő, valamint a fiatalkorú hozzátartozóinak segítségét (bv. tvr. 50. § (2) bekezdés);
- fiatalkorú esetében a megrovás foganatosításáról a fiatalkorú gondozóját értesíteni kell (bv. tvr. 53. § (2) bekezdés);
- a javítóintézeti nevelés végrehajtásának feladata a fiatalkorú nevelése, oktatása és szakmai képzése által annak elősegítése, hogy helyes irányban fejlődjék és a társadalom hasznos tagjává váljék (bv. tvr. 105. § (1) bekezdés);
- a javítóintézet az oktatásért felelős miniszter felügyelete és közvetlen irányítása alatt álló nevelőintézet. Az intézet rendtartását az oktatásért felelős miniszter a büntetés-végrehajtásért felelős miniszterrel egyetértésben állapítja meg. A javítóintézeti neveléssel kapcsolatos bírósági határozatok végrehajtását illetően a büntetés-végrehajtásért felelős miniszter – az oktatásért felelős miniszter általános felügyeleti jogát nem érintve – szakfelügyeletet gyakorol (bv. tvr. 105. § (2) bekezdés);
- a fiatalkorú neveléséhez és a társadalomba való beilleszkedésének elősegítéséhez igénybe kell venni a gyámhatóságnak, a pártfogó felügyelőnek, az erre szakosodott szociális, karitatív és öntevékeny szervezeteknek, valamint a fiatalkorú szülőjének, gyámjának vagy más hozzátartozójának a közreműködését (bv. tvr. 105. § (3) bekezdés);
- a javítóintézeti nevelés végrehajtása során el kell különíteni a fiúkat a lányoktól. A fiatalkorúak életkoruk, továbbá egészségügyi és nevelési szempontok szerint csoportosíthatók (bv. tvr. 107. § (1) bekezdés);
- különös gondot kell fordítani a gyógypedagógiai nevelésre szoruló és a személyiségzavarban szenvedő fiatalkorúak gyógyítására, sajátos nevelésére és oktatására (bv. tvr. 107. § (2) bekezdés);
- javítóintézeti nevelés végrehajtása során gondoskodni kell a fiatalkorú megfelelő elhelyezéséről, felügyeletéről, élelmezéséről, ruházatáról és egészségügyi ellátásáról; biztosítani kell a korszerű oktatás és nevelés, a közösségi élet, a művelődés és a sportolás feltételeit (bv. tvr. 108. § (1) bekezdés);
- a javítóintézeti nevelés végrehajtása alatt a törvényes képviselő gondozási és nevelési joga szünetel, ez a jog az intézet igazgatóját illeti meg (bv. tvr. 108. § (3) bekezdés);
- a fiatalkorú a külvilággal való kapcsolata érdekében kimenőre, eltávozásra és szabadságra mehet. Ennek részletes szabályait az intézeti rendtartás állapítja meg (bv. tvr. 108. § (4) bekezdés);
- a fiatalkorú jogai (pl. iskolarendszerű vagy iskolarendszeren kívüli oktatáson és képzésen való részvétel; az érdeklődésének megfelelő szabadidő-foglalkozásokon való részvétel; az intézet művelődési és sportolási lehetőségeinek igénybevétele) és kötelességei (pl. az intézetben az igazgató által kijelölt csoportban való nevelkedés; az általános iskolai tanulmányainak a tanköteles koron túl is folytatása; az eredményes nevelése érdekében az intézet dolgozóival való együttműködés) is számos nevelési célt tükröznek (bv. tvr. 109. § (1)-(2) bekezdés);
- az intézet igazgatója az intézeti tanács javaslatára zárt jellegű intézeti részlegbe helyezheti a fiatalkorút, ha a javítóintézet rendjét ismételten és súlyosan megsértette (bv. tvr. 110. § (1) bekezdés);

- az ideiglenes elbocsátás előkészítése során felkészítik a fiatalkorú családját, gondozóját a visszafogadásra, illetve, ha a családba való visszatérés nem lehetséges, megfelelő lakhatási lehetőségről gondoskodik, és megkísérlik megteremteni a lehetőségét annak, hogy a fiatalkorú folytassa tanulmányait, vagy munkába álljon (bv. tvr. 112/A. § (2) bekezdés) stb.[382]

A fentiek alapján tehát a nevelés gondolata vezette a törvényhozót a fiatalkorúakra vonatkozó törvényi rendelkezések megfogalmazásánál, különösen a jogkövetkezmény rendszerének kialakításánál. Emiatt viszont a nevelési cél jelentőségére a fiatalkorúkra vonatkozó minden tágabb értelemben vett büntetőjogi rendelkezés magyarázatánál figyelemmel kell lenni, tehát nem csak ott, ahol a törvény kifejezetten utal a fiatalkorúakra vonatkozó eltérő szabályokra. Ez BEULKE szerint különös súllyal jelenik meg a szankciók kiválasztásánál[383]. A nevelés szükségessége ugyanis a releváns büntetés alapja a fiatalkorúaknál.

A fiatalkorúakkal szemben kiszabott büntetésnél a nevelő gondolat egyediségéből kell kiindulni, bár ez a gyakorlatban sokszor nehezen realizálható. WEBER ugyanakkor a nevelés szükségességét nem egyedüli, de elsődleges faktornak tekinti, míg a terhelt bűnösségének foka nála másodrangú[384]. TRÖNDLE ezzel szemben abból indul ki, hogy a büntetést legfőképpen a bűnösség mértéke korlátozza, ami a felnőttekre vonatkozó büntetőjogban egyrészt egy, az Alkotmány által biztosított jog, másrészt azt maga a Btk. is rögzíti[385]. A fiatalkorúak büntetőjogában a megkövetelt nevelés csak a terhelt jövőbeli törvénytisztelő magatartását célozza meg. Ezért ROXIN szerint a nevelés gondolata a felnőttekre alkalmazandó büntetőjoggal összehasonlítva nem plusz büntetési cél, hanem a pozitív speciálprevenció részaspektusa, amely a fiatalkorúakra vonatkozó büntetőjogban nagyobb jelentőséggel bír[386].

A fiatalkorúakra vonatkozó büntetőjogban eszerint nincs semmilyen kiegészítő büntetési cél. Ez azonban nem magyarázza meg, hogy miért kell a fiatalkorú és a felnőttkorú büntetésének ugyanolyan mértékű bűnösségnél eltérőnek lennie. Az általános egyenlőség elvével nem egyeztethető össze a nem egyenlő bánásmód, mivel a tárgyi differenciálási alap csak plusz büntetési célban lehet.

A neveléssel mint büntetési céllal kapcsolatos fejtegetéseknek közvetlen kihatásuk lehet a súlyosítási tilalomnak a fiatalkorúak elleni büntetőeljárásban való érvényesülésére. A súlyosítási tilalom a fiatalkorúak elleni büntetőeljárásban ugyanis POTRYKUS szerint nem ritkán nevelésügyileg elviselhetetlen döntéseket eredményezhet[387]. POTRYKUS ezen állításával nem ért egyet KRETSCHMANN, ugyanis szerinte a nevelés eredménye, amelyet a legtöbb intézkedéssel el kellene érni, gyakran nem osztható részekre – vagy teljes egészében elérjük, vagy egyáltalán nem[388]. KRETSCHMANN arra utal, hogy a súlyosítási tilalom néhány intézkedésnél nem áll be, és ezt a szabályozást analóg módon lehetne alkalmazni a fiatalkorúak elleni büntetőeljárásban. Ennélfogva a német szakirodalomban többen is

---

[382] LAJTÁR István: A fiatalkorúak igazságszolgáltatásának, büntetés-végrehajtásának egyes időszerű kérdései a jogszabályi változások és a jogalkalmazási tapasztalatok tükrében. Börtönügyi Szemle, 2005/4. 15-24. o.

[383] SCHAFFSTEIN, Friedrich – BEULKE, Werner: Jugendstrafrecht. Eine systematische Darstellung. Stuttgart – Berlin – Köln, 1995. 68. o.

[384] WEBER, Martin: Die Anwendung der Jugendstrafe. Rechtliche Grundlagen und gerichtliche Praxis. Frankfurt am Main – Bern – New York – Paris, 1990. 118. o.

[385] TRÖNDLE, Herbert: Strafgesetzbuch und Nebengesetze. München, 1997. a 46. §-hoz fűzött kommentár.

[386] ROXIN, Claus: Strafrecht Allgemeiner Teil. München, 1997. 46. o.

[387] POTRYKUS, Gerhard: Das Verbot der reformatio in peius und das Jugendstrafrecht. Neue Juristische Wochenschrift, 1955. 929. o.

[388] KRETSCHMANN, Hans-Jochen: Das Verbot der reformatio in peius im Jugendstrafrecht. Saarbrücken, 1968. 13. o.

elutasították a reformatio in peius tilalmának alkalmazását a fiatalkorúak elleni büntetőeljárásban, mivel ezzel elvesztheti a fiatalkorúak elleni büntetőeljárás a nevelő karakterét[389]. A nevelési célt szolgáló szankciók mindenkor egy jogellenes és büntethető tettet követelnek, amelynél az elsődleges preventív cél a neveléshez nyújtandó segítség.

A nevelés gondolatával tehát sokak szerint ellentmond a reformatio in peius tilalmának a fiatalkorúakra vonatkozó alkalmazása. NOTHACKER szerint az általános jogot a fiatalkorúakra vonatkozó Be. Fejezet nemcsak azokban az esetekben zárja ki, ahol kifejezetten ellentmondó szabályozás van a fiatalkorúakra vonatkozóan, hanem akkor is, ha az általános jog ellentmond a fiatalkorúakra vonatkozó büntetőjog alapelveinek, vagy nem a fiatalkorúak elleni büntetőeljárás céljának megfelelő eredményhez vezet[390].

ALBRECHT elismeri, hogy a nevelés gondolatának kiemelkedő szerepe van a fiatalkorúakra vonatkozó (tágabb értelemben vett) büntetőjogban. Ennek ellenére állítja, hogy nem szabad, hogy ez ahhoz a nézethez vezessen, hogy a fiatalkorúakra vonatkozó büntetőjog a jóléti jog egyik fajtája, mert akkor a súlyosítási tilalom ténylegesen a nevelés gondolata mögé szorulna[391]. A nevelés szükségessége ugyanis egyedül nem alapozhatja meg a fiatalkorúak büntetőjogi jogkövetkezményeit. A nevelés célja, a jövőbeli törvénytisztelő magatartás messzemenően fedi egymást a speciálprevencióval.

Helytelen tehát az a következtetés, hogy a súlyosítási tilalom alapján esetenként olyan szankciót kell elrendelni, amely a reszocializációval szemben áll, ezért a reformatio in peius tilalma a fiatalkorúakra elleni büntetőeljárásban is korlátlanul érvényesülhet.

2.7. A súlyosítási tilalom és az új szankciórendszer

A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról szóló 2009. évi LXXX. törvény 7. §-a 2010. május 1-i hatállyal jelentősen megváltoztatta a Btk. szankciórendszerét. Noha jelen monográfia megírásakor az említett rendelkezések még nem léptek hatályba (és rendkívül bizonytalannak tűnik, hogy ez az új rendszer meddig állja ki a próbát változtatások nélkül), mindenképpen szólni kell (legalább érintőlegesen) az új szankciórendszernek a súlyosítási tilalommal kapcsolatos összefüggéseiről.

Amint erről már egy korábbi tanulmányunkban részletesen szóltunk[392], az új szankciórendszerrel kapcsolatosan azt kell megállapítanunk, hogy a szankciók körének érdemi változtatás nélküli „átszabályozása" (egyes intézkedésekből büntetések lettek) mellett csak látszólagosan új szankciók léptek elő (sőt például a pénzbüntetés végrehajtásának felfüggesztésére nem is lesz lehetőség). A részben felfüggesztett szabadságvesztés ugyanis nem más, mint a jelenleg is hatályos feltételes szabadlábra bocsátás legkorábbi időpontjának előrehozása (tartalmilag ugyanis ugyanúgy a szabadságvesztés egy részét kell feltétlenül, a többit pedig feltételesen letöltenie az elítéltnek). Az az évek óta megfogalmazódott gondolat, miszerint a szankciók körének kibővítése szükséges, nem valósul meg, noha erre számos lehetőség lenne:

- ilyen lehet pl. az összes fő- és mellékbüntetés felfüggesztése (egy felfüggesztett járművezetéstől vagy foglalkozástól eltiltásnak komoly visszatartó ereje lehet);
- a házi őrizetet számos országban szankcióként alkalmazzák;

[389] DALLINGER, Wilhelm – LACKNER, Karl: Jugendgerichtsgesetz. München – Berlin, 1965. a 9. §-hoz fűzött kommentár; GRETHLEIN, Gerhard: Die Problematik des Verschlechterungsverbotes im Hinblick auf die besonderen Maßnahmen des Jugendrechts. Neuwied am Rhein, 1963. 36. o.; KRETSCHMANN, Hans-Jochen: Das Verbot der reformatio in peius im Jugendstrafrecht. Saarbrücken, 1968. 8. o.

[390] NOTHACKER, Gerhard: „Erziehungsvorrang" und Gesetzesauslegung im Jugendgerichtsgesetz. Berlin, 1985. 115. o.

[391] ALBRECHT, Peter-Alexis: Jugendstrafrecht. München, 1993. 67. o.

[392] FENYVESI Csaba – HERKE Csongor: A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási törvényének koncepciója a hatályos szabályozás tükrében. Rendészeti Szemle, 2007/9. 25-45. o.

- a terhelt huzamosabb ideig jóvátételre kötelezhető (pl. a sértett ellátásáról köteles gondoskodni) stb.

A Btk. módosított 38. §-a szerint már nem fő- és mellékbüntetések, hanem büntetések és mellékbüntetések, valamint továbbra is intézkedések alkotják a szankciórendszert. Büntetések a szabadságvesztés, a közérdekű munka, a pénzbüntetés, a foglalkozástól eltiltás, a járművezetéstől eltiltás és a kiutasítás, míg mellékbüntetések a közügyektől eltiltás és a kitiltás. Megszűnik az egyes különös részi tényállásoknál az alternatív szankciók megjelölése, tekintettel arra, hogy a 38. § (3) bekezdése szerint ezentúl, ha a bűncselekmény büntetési tételének felső határa három évi szabadságvesztésnél nem súlyosabb, akkor szabadságvesztés helyett közérdekű munka, pénzbüntetés, foglalkozástól eltiltás, járművezetéstől eltiltás vagy kiutasítás, illetőleg e büntetések közül több is kiszabható. A büntetések általában egymás mellett is kiszabhatók, kivéve:

- ha a bűncselekményt a Btk. kizárólag pénzbüntetéssel rendeli büntetni, e büntetés helyett vagy mellett más büntetés nem szabható ki;
- nem szabható ki szabadságvesztés mellett közérdekű munka;
- nem szabható ki kiutasítás mellett közérdekű munka vagy pénzbüntetés.
  Közügyektől eltiltás vagy kitiltás pedig csak szabadságvesztés mellett szabható ki.

A szankciórendszer fenti, jelentős megváltoztatása szükségessé tette a súlyosítási tilalomra vonatkozó rendelkezések módosítását is. A Be. 354. § (4) bekezdése ugyanis az éppen hatályos szankciórendszernek megfelelően határozza meg az egyes szankciók súlyossági fokozatát. Éppen ezért alkotta meg az Országgyűlés a 2009. évi CXXXVI. törvényt, amelynek 19. §-a (az új szankciórendszer hatályba lépési időpontjához igazodva) 2010. május 1-i hatállyal az alábbiak szerint módosította a Be-nek a súlyosítási tilalomra vonatkozó 354. § (4) bekezdését:

„A súlyosítási tilalom folytán a másodfokú bíróság a vádlott terhére bejelentett fellebbezés hiányában nem szabhat ki

a) büntetést azzal szemben, akinek az ügyét elsőfokon önállóan alkalmazott intézkedéssel bírálták el,

b) közérdekű munka, pénzbüntetés, foglalkozástól eltiltás, járművezetéstől eltiltás, kiutasítás helyett szabadságvesztést annak felfüggesztése vagy részbeni felfüggesztése mellett sem,

c) felfüggesztett szabadságvesztés helyett részben felfüggesztett szabadságvesztést, végrehajtandó szabadságvesztést,

d) végrehajtandó szabadságvesztés helyett hosszabb tartamú szabadságvesztést, annak felfüggesztése vagy részbeni felfüggesztése mellett sem,

e) részben felfüggesztett szabadságvesztés helyett rövidebb tartamú végrehajtandó szabadságvesztést,

f) az elsőfokú bíróság által alkalmazott büntetések számát meghaladó további büntetéseket, ide nem értve a szabadságvesztés helyett alkalmazott büntetéseket,

g) az elsőfokú bíróság által nem alkalmazott mellékbüntetést,

h) lefokozás, szolgálati viszony megszüntetése helyett szabadságvesztést, annak felfüggesztése vagy részbeni felfüggesztése mellett sem”[393].

A 2009. évi CXXXVI. törvény 19. §-ához fűzött indokolás szerint a Btk. új szankciórendszere csaknem teljesen felszámolja a büntetési nemek együttes, illetve egymás mellett történő kiszabására vonatkozó korábbi korlátokat. Ezzel a hatályos Btk. által mellékbüntetésként szabályozott szankciók önálló alkalmazásának teljes körű megteremtésén túl a törvény megsokszorozza a büntetések és intézkedések lehetséges kombinációit.

[393] Emellett változatlan tartalommal él a 355. §-nak az életfogytig tartó szabadságvesztéssel kapcsolatos, a súlyosítási tilalomra vonatkozó rendelkezése.

A Btk. szankciótanát érintő módosítás (a szabadságvesztés kivételével) az indokolás szerint sorrendet nem jelent, mivel a módosítás a korábbi mellékbüntetéseknek büntetésként történő meghatározásán túlmenően arról is rendelkezik, hogy bizonyos korlátozásokkal a büntetések egymás mellett is kiszabhatók. Ennek értelmében a büntetések közötti eddigi sorrend meghatározása is értelmezhetetlenné vált. Ezzel összhangban a jövőben lehetővé válik többfajta eltiltást tartalmazó büntetés (például foglalkozástól eltiltás és járművezetéstől eltiltás) együttes kiszabása, sőt ezek közül bármelyik, de akár a kettő együtt is kiszabható pénzbüntetéssel kombinálva.

A súlyosítási tilalom új szabályozása során a jogalkotó szerint továbbra is fenn kell tartani azt az elvet, miszerint nem annak van jelentősége, hogy valamely büntetés vagy intézkedés alkalmazását a vádlott miként értékeli. Ellenkező esetben a súlyosítási tilalom elvesztené jelentőségét, a védelemhez való jog és a jogorvoslati jogosultság elve is korlátozódna, továbbá olyan joggyakorlat alakulna ki, amely sértené a jogbiztonság elvét, hiszen teljes egészében a jogalkalmazóra bízná annak megítélését, hogy mely joghátrány súlyosabb az elítéltre nézve.

A szankciórendszer átalakításának következményeként a törvényhozó a Be-ben is szakított a korábbi, büntetések közötti sorrenddel, és kimondja, hogy közérdekű munka, pénzbüntetés, foglalkozástól eltiltás, járművezetéstől eltiltás, kiutasítás helyett szabadságvesztést, annak felfüggesztése, illetve részbeni felfüggesztése mellett sem szabhat ki a másodfokú bíróság a terhelt terhére bejelentett fellebbezés hiányában. E rendelkezésből következik az, hogy nincs akadálya annak, hogy a másodfokú bíróság a vádlott terhére bejelentett fellebbezés hiányában pl. pénzbüntetés helyett közérdekű munkát szabjon ki.

A törvény e rendelkezésével függ össze az indokolás szerint, hogy a terhelt terhére bejelentett fellebbezés hiányában felfüggesztett szabadságvesztés helyett részben felfüggesztett szabadságvesztést sem szabhat ki a jogorvoslatot elbíráló bíróság, mivel a részben felfüggesztett szabadságvesztés lényege, hogy a szabadságvesztés fele részének végrehajtása függeszthető fel próbaidőre, azaz egy része ténylegesen végrehajtandó. Ebből következően nyilván súlyosabb a vádlottra nézve. Természetesen a súlyosítási tilalomba ütközik, ha a másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság által alkalmazott büntetések számát meghaladó további büntetéseket szabna ki a terhelt terhére bejelentett fellebbezés hiányában. Annak azonban nincs akadálya, hogy a másodfokú bíróság a szabadságvesztés kivételével az elsőfokú bíróság által kiszabott büntetések helyett más büntetéseket szabjon ki, a büntetések száma azonban nem növekedhet.

Az új szankciórendszer érinti a katonai mellékbüntetéseket is, ezek közül kettő, a lefokozás és a szolgálati viszony megszüntetése a korábbi szabályozástól eltérően katonai büntetés lett. A katonai büntetések bevezetésével egyidejűleg szükséges az erre irányadó súlyosítási tilalom szabályainak meghatározása. A törvény szerint a másodfokú bíróság a vádlott terhére bejelentett fellebbezés hiányában nem szabhat ki lefokozás, szolgálati viszony megszüntetése helyett szabadságvesztést, annak felfüggesztése, illetve részbeni felfüggesztése mellett sem. Itt kell utalni arra, hogy a katonai büntetések szintén egyenrangúak.

Az elnagyolt szabályozás számos gyakorlati problémát vethet fel. Így pl. nehezen indokolható meg a vádlottnak, hogy a súlyosítási tilalom beállta miatt nem kaphat másodfokon 6 hónap végrehajtandó szabadságvesztést, mivel elsőfokon 2 év, részben felfüggesztett szabadságvesztést kapott, és részben felfüggesztett szabadságvesztés helyett nem lehet végrehajtandó szabadságvesztést kiszabni a terhelt terhére bejelentett fellebbezés hiányában (354. § (4) bekezdés új e) pont). Könnyen belátható, hogy az elsőfokon kiszabott büntetés esetén ilyen esetben egy évet kell mindenképpen végrehajtani és csak egy évet függesztenek fel az első egy év végrehajtása után, míg az utóbbi büntetés mindösszesen 6 hónap végrehajtandó szabadságvesztésről szólna. A probléma megoldása az lenne, hogy ha helyesen az e) pont úgy szólna, hogy „részben felfüggesztett szabadságvesztés helyett a

végrehajtandó résznél hosszabb tartamú, végrehajtandó szabadságvesztést” nem lehet kiszabni a terhelt terhére bejelentett fellebbezés hiányában.

A pénzbüntetéssel kapcsolatban sem oldotta meg a törvény továbbra sem azt a problémát, hogy a teljesítésre képtelen terhelt esetén ez lényegében nem más, mint egy, az átváltoztatást követően kiszabandó szabadságvesztés, amelyből ráadásul az elítélt még csak feltételes szabadságra sem bocsátható. S noha a (magyar) jogirodalom régóta elveti a szubjektív értékelés elvét (miszerint adott esetben kell vizsgálni, hogy adott vádlott számára mi a súlyosabb büntetés), lehet, hogy megfontolandó bizonyos esetekben a vádlott kifejezett kérésére lehetővé tenni a törvényhozó által súlyosabbnak ítélt szankció alkalmazását akkor is, ha beállt a súlyosítási tilalom. Így a keresettel nem rendelkező, de egyébként törvénytisztelő életmódot folytatni kívánó vádlott számára kisebb büntetés lehet egy felfüggesztett szabadságvesztés, mint egy pénzbüntetés, mert míg előbbinél csak rajta múlik, hogy végre kell-e hajtani a szabadságvesztést, utóbbinál esetleg esélye sincs annak kikerülésére.

Még nagyobb a gond a súlyosítási tilalom főszabálya (354. § (1) bekezdés) és az azt részletező (4) bekezdés szabályai közötti ellentmondás tekintetében. Mert míg a főszabály szerint sem a büntetést, sem az intézkedést nem lehet a vádlott terhére bejelentett fellebbezés hiányában súlyosítani, addig a részletszabály egyik esetet sem veszi a tilalom hatálya alá (azaz a (4) bekezdés alapján nincs korlátja a büntetés vagy intézkedés súlyosításának, csak újabb büntetést, mellékbüntetést, intézkedést nem lehet alkalmazni, illetve szabadságvesztést nem lehet más szankciók helyett kiszabni vagy annak mértékét nem lehet súlyosítani). Azaz a 2010. május 1-től hatályos 354. § (4) bekezdése nem tiltja pl. azt, hogy a terhelt terhére bejelentett fellebbezés hiányában a pénzbüntetést vagy a közérdekű munkát súlyosítsák, a járművezetéstől eltiltás tartamát növeljék stb., csak az elsőfokú ítéletben megállapítotthoz képest újabb büntetést nem lehet kiszabni. Ez pedig ellentmond a jogintézmény céljának (és az arra vonatkozó alaprendelkezésnek is). Azt pedig csak illúzió feltételeznünk, hogy az eljáró bíróság ezt minden esetben belátja és ennek megfelelően hozza meg döntését.

III. A súlyosítási tilalom a gyakorlatban

3.1. A terhelt terhére bejelentett fellebbezés

A bírói gyakorlat számos eseti döntésben érintette azt, hogy mi minősül a terhelt terhére bejelentett fellebbezésnek. A Be. vonatkozó rendelkezését ugyanis szigorúan kell venni[394], azaz nem minden, egyébként a terhelt terhére irányuló indítvány oldja fel a súlyosítási tilalmat[395].

- A bűncselekmény súlyosabb minősítésére irányuló ügyészi indítványon nemcsak a súlyosabb minősítésű (magasabb büntetési tétellel fenyegetett) bűncselekmény megállapítására irányuló indítványt kell tekinteni. A súlyosítási tilalom így pl. nem érvényesül, ha az ügyészi fellebbezés a bűnsegélynél súlyosabb elkövetési alakzat, illetőleg a kísérletként értékelt bűncselekmény befejezettségének a megállapítására irányul (BH1979. 394.). Adott ügyben az elsőfokú bíróság ítélete ellen az ügyész a terheltek cselekményének téves jogi minősítése miatt jelentett be fellebbezést. Álláspontja szerint az I. r. terhelt felbujtóként, a II. és a III. r. terhelt pedig tettesként valósította meg a bűncselekményt, noha az elsőfokú bíróság mindhárom terhelt esetében bűnsegédi alakzatot állapított meg. A másodfokon eljárt bíróság észlelte, hogy az elsőfokú bíróság ítélete a pénzmellékbüntetés nem alkalmazása miatt törvénysértő, azt mégsem pótolta, mert álláspontja szerint ezt a súlyosítási tilalom kizárta. Az eseti döntés születésekor még létező törvényességi óvás alapján azonban megállapították, hogy ez a másodfokú bírósági álláspont téves. Az elsőfokú bíróság mellett eljáró ügyész ugyanis azért fellebbezett az ítéletben megállapított jogi minősítés miatt, mert az elsőfokú bíróság az elkövetési alakzat tekintetében a vádlott javára eltért az ügyészi vádtól. A fellebbezésnek a másodfokú bíróság helyt is adott. Valamely bűncselekmény jogi minősítése nem kizárólag a bűncselekménynek a Btk. Különös Részében foglaltak szerinti megjelölését, az alapeset, a minősített eset, illetőleg a privilegizált eset meghatározását jelenti, hanem e körbe tartozik az elkövetési alakzat, valamint a bűncselekmény befejezettségi stádiumának megállapítása is. A súlyosítási tilalom egyértelműen nem érvényesül akkor, ha a jogi minősítést támadó ügyészi fellebbezés olyan bűncselekmény megállapítására irányul, amelynek törvényi büntetési tétele súlyosabb a kifogásoltnál. A jogi minősítéshez tartozó törvényi büntetési tételt a Btk. Különös Része fejezi ki, mert ebben jut kifejezésre a bűncselekmény társadalomra veszélyességének absztrakt értékelése. A büntető bíróságnak tehát e törvényi büntetési tétel keretei között kell kiszabnia a büntetést, ha pedig a törvényi

---

[394] Nincs tehát a „terhelt terhére bejelentett fellebbezési vélelem". FENYVESI Csaba – HERKE Csongor – TREMMEL Flórián: Új magyar büntetőeljárás. Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2004. 532. o.

[395] E téren a hazai büntető eljárásjogi tankönyvek/jegyzetek nem képviselnek egységes álláspontot. KIRÁLY Tibor szerint „a vádlott terhére bejelentettnek kell tekinteni minden olyan fellebbezést, amely a vádlottra nézve bármilyen vonatkozásban hátrányosabb büntetőjogi rendelkezést céloz". FARKAS és RÓTH nemcsak, hogy ennél szűkebben vonja meg a terhelt terhére bejelentett fellebbezés határait, hanem 8 pontban fel is sorolja, hogy milyen olyan ügyészi fellebbezések lehetségesek, amelyek nem tekinthetők a terhelt terhére benyújtottnak (felmentés helyett megszüntetésért; elsőfokú bíróság által nem alkalmazott intézkedésért; az alkalmazott intézkedés súlyosításáért; súlyosabb büntetés-végrehajtási fokozatért; feltételes szabadságból való kizárásért; korábbi feltételes szabadság megszüntetéséért; korábbi felfüggesztett büntetés végrehajtásáért; járulékos kérdések szigorításáért bejelentett fellebbezés). Ehhez képest a CHWALA-FÜLÖP-SLÉDER tankönyv egyszer azt a megállapítást teszi, hogy az ítélet a vádlott hátrányára nem változhat, ha pusztán védelmi fellebbezés van, majd szintén elemzi, hogy a terhelt terhére benyújtott fellebbezést szűken kell értelmezni.

Vö. KIRÁLY Tibor: Büntetőeljárási jog. Osiris, Budapest, 2000. 473. o.; FARKAS Ákos – RÓTH Erika: A büntetőeljárás. KJK-KERSZÖV, Budapest, 2004. 304. o.; CHWALA Tamás – FÜLÖP Edit – SLÉDER Judit: Büntetőeljárás-jog. REJTJEL, Budapest, 2004. 305. és 306. o.

büntetési tétel alkalmazása méltánytalan lenne és túlzott szigorral vezetne, lehetőség van a törvényi minimumnál alacsonyabb tartamú büntetés vagy enyhébb büntetési nem alkalmazására. Kísérlet és bűnsegély esetében pedig az ún. kétszeres leszállás elve érvényesül. Amíg tehát a törvény a tettesi, a társtettesi vagy felbujtói minőségben elkövetett befejezett bűncselekményeket a büntetés enyhítése szempontjából egyenértékűnek tekinti, s ezek esetében csupán egyfokú leszállást enged, addig a kísérlet és a bűnsegély esetén kétszeres leszállásra nyújt lehetőséget. Ebből az következik, hogy ha az elsőfokú bíróság bűnsegédi bűnrészességet, avagy a bűncselekmény kísérleti szakban maradását állapítja meg, és a fellebbezés a terhelt terhére a bűnsegélynél súlyosabb elkövetői alakzat, illetőleg befejezett bűncselekmény megállapítására irányul: ez mint a cselekmény súlyosabb jogi minősítését támadó perorvoslat kizárja a súlyosítási tilalom érvényesülését.

- A korábban nem alkalmazott intézkedés végett bejelentett ügyészi fellebbezés nem minősül a terhelt terhére bejelentettnek. Az EBH2007. 1685. sz. határozat I. pontja szerint a vagyonelkobzás elrendelése érdekében bejelentett ügyészi fellebbezés nem oldja fel a súlyosítási tilalmat. Az adott ügyben az elsőfokon eljárt ügyész által a II. r. vádlott felmentése miatt bejelentett fellebbezést a másodfokon eljárt fellebbviteli főügyészség nem tartotta fenn, másrészről a felettes ügyész által módosított ügyészi fellebbezés már kizárólag a vagyonelkobzás alkalmazására irányult. Következesképpen a másodfokú ügyész által módosítva fenntartott ügyészi fellebbezés a súlyosítási tilalmat (Be. 354. §) már nem oldotta fel. A Be. 354. §-ának (2) bekezdése szerint ugyanis a vádlott terhére bejelentett fellebbezésnek azt kell tekinteni, amely a bűnösségének megállapítására, bűncselekményének súlyosabb minősítésére, a büntetésének súlyosítására, illetve a vele szemben büntetés helyett alkalmazott intézkedésnél súlyosabbnak a megállapítására, vagy az ilyen intézkedés helyett büntetés megállapítására irányul. A Btk. 70. §-ának (1) és (2) bekezdése értelmében büntetés helyett alkalmazott intézkedés a megrovás, a próbára bocsátás, valamint a kényszergyógykezelés, (fiatalkorúakkal szemben a javítóintézeti nevelés), míg a vagyonelkobzás kizárólag büntetés vagy intézkedés mellett alkalmazható. E rendelkezések alapján állapította meg a Legfelsőbb Bíróság, hogy kizárólag a vagyonelkobzás alkalmazása végett fenntartott ügyészi fellebbezés a súlyosítási tilalmat nem oldotta fel. A Be. 354. §-ának a (2) bekezdésében foglalt szabályt közvetve megerősíti e § (5) bekezdésének a rendelkezése is. Aszerint: ha az elsőfokú bíróság a vagyonelkobzásról a törvény rendelkezése ellenére nem rendelkezett, a tényállás azonban a döntéshez szükséges adatokat tartalmazza, erről a másodfokú bíróság is határozhat, abban az esetben is, ha a terhelt terhére nem jelentettek be fellebbezést. Az ítélőtábla ebben az ügyben hozott ítélete tehát a súlyosítási tilalomba ütközött, ugyanis kizárólag az előbb említett ügyészi fellebbezés alapján a vádlott bűnösségét további bűncselekményben is megállapította és vagyonelkobzást alkalmazott, noha erre elsőfokon nem került sor.

A vagyonelkobzáshoz hasonlóan egyébként a pártfogó felügyelet elrendelése végett bejelentett fellebbezés sem oldja fel a súlyosítási tilalmat (BH1986. 351.).

- A súlyosításért bejelentett ügyészi fellebbezés – az erre irányuló kifejezett visszavonást tartalmazó nyilatkozat hiányában – a másodfokú eljárásban mindvégig hatályos akkor is, ha azt a fellebbviteli főügyészség módosított tartalommal (hatályon kívül helyezést indítványozva) tartja fenn (BH2007. 332. I.). Hasonlóképpen rendelkezik a BH2006. 42. II. sz. eseti döntés is, miszerint a súlyosítás lehetőségén nem változtat, ha az ügyész (a fenntartott súlyosításra irányuló fellebbezés keretei között) megalapozatlanság okából az ítélet hatályon kívül helyezését indítványozza.

Az előbbi ügyben az ítélőtábla jogerős ügydöntő határozata ellen a védő terjesztett elő felülvizsgálati indítványt a Be. 405. § (1) bekezdésének d) pontjára alapozottan, tekintettel

arra, hogy az a Be. 354. § (4) bekezdés f) pontjában írt súlyosítási tilalomba ütközik. Az indítványban kifejtett érvek szerint a másodfokon eljáró fellebbviteli főügyészség átiratában a terhelt terhére elsőfokon bejelentett – a büntetés súlyosítására irányuló – fellebbezést megváltoztatta, egyben a védelmi fellebbezéseket részben alaposnak találta. Ezért az elsőfokú ítélet megalapozatlan volta, továbbá eljárási szabálysértés miatti hatályon kívül helyezését indítványozta. Ennek ellenére az ítélőtábla sem az ügyészi, sem a védelmi fellebbezéseknek nem adott helyt, ellenben – a büntetés súlyosítására irányuló ügyészi fellebbezés hiányában – pénzmellékbüntetést is kiszabott a terhelttel szemben, valamint mellőzte az előzetes mentesítésre vonatkozó elsőfokú ítéleti rendelkezést. Hivatkozott az indítvány a továbbiakban a Legfelsőbb Bíróság (azóta hatályon kívül helyezett) BK 157. számú állásfoglalására, mely szerint a súlyosítási tilalom betartása kizárólag az anyagi és az eljárási törvény rendelkezéseinek nem kiterjesztő értelmezésén alapulhat. Az indítványban kifejtett indokok alapján a Fővárosi Ítélőtábla a Be. 354. § (4) bekezdés f) pontja értelmében – a súlyosítási tilalom miatt – nem alkalmazhatott volna pénzmellékbüntetést. A Legfelsőbb Bíróság elsőként is arra utalt, hogy az elsőfokú bíróság ítélete ellen az ügyész a büntetés súlyosítása érdekében jelentett be fellebbezést. A fellebbviteli főügyészség az elsőfokú ügyész fellebbezését módosított tartalommal tartotta fenn. Valóban az elsőfokú ítélet megalapozatlansága és az indokolási kötelezettség teljesítésének hiánya miatti hatályon kívül helyezését indítványozta, hozzátéve, hogy a védelmi fellebbezés részben alapos. Ám a büntetés súlyosítására irányuló fellebbezést a fellebbviteli főügyészség nem vonta vissza. Ekként pedig az ítélőtábla – bár megfelelő indokolás nélkül figyelmen kívül hagyta a fellebbviteli főügyészségnek az elsőfokú ítélet megalapozatlanságára vonatkozó, részletesen kifejtett álláspontját – a súlyosításra irányuló ügyészi fellebbezés alapján súlyosította az elsőfokú bíróság által kiszabott büntetést, ennek folytán a Be. 354. §-ban írt tilalom nem sérült. A Legfelsőbb Bíróság rámutatott arra, hogy a fellebbviteli főügyészség nyilvánvalóan azért nem vonta vissza az ügyészi fellebbezést a súlyosítást célzó részében, mert e nélkül az ítélet megalapozatlanság okából történő hatályon kívül helyezése esetén a megismételt eljárásban érvényesülhetett volna a Be. 389. § (1) bekezdésében írt tilalmi rendelkezés. Amennyiben tehát egy megismételt eljárás során ugyanezt a tényállást állapította volna meg a bíróság, úgy akadálya lett volna a súlyosításra irányuló fellebbezés hiánya a hatályon kívül helyezett ítéletben kiszabott büntetésnél súlyosabb büntetés kiszabásának, ami ezáltal valóban sértette volna a Be. 354. § (1) bekezdésében meghatározott súlyosítási tilalmat.

A második itt érintett ügyben az elsőfokú ítélet ellen bejelentett ügyészi fellebbezést a főügyészség módosított indítvánnyal – az elsőfokú határozat hatályon kívül helyezése érdekében – tartotta fenn, s ebből a védő azt a következtetést vonta le, hogy az ügyben a terheltek terhére bejelentett fellebbezés nincs, és a másodfokú bíróság megszegte a súlyosítási tilalmat. Az I. r. terhelt védője kiegészítő felülvizsgálati indítványát érintően a Legfőbb Ügyészség arra az álláspontra helyezkedett, hogy a kifogásolt eljárási szabálysértések nem valósultak meg. Az I. r. terhelt tekintetében abszolút eljárási szabálysértés nem történt, s miután az ügyész fellebbezését a terheltek terhére jelentette be, a másodfokú ügyész módosított indítványa ellenére is érvényes a súlyosításra irányuló ügyészi fellebbezés. Ennek alapján tehát tévesnek találta a Legfelsőbb Bíróság az I. r. terhelt érdekében előterjesztett indítványnak a súlyosítási tilalom megszegésével összefüggő érveit. Az elsőfokú eljárás irataiból egyértelműen megállapítható, hogy az ügyben eljáró ügyész mindkét terhelt terhére (súlyosításért) fellebbezést jelentett be, amelyet a másodfokú ügyész fenntartott. E fenntartott súlyosításra irányuló fellebbezés keretei közt került sor arra, hogy a másodfokon eljáró ügyész indítványát megváltoztatta és az ítélet – megalapozatlanság okából történő – hatályon kívül helyezését kérte. Mindez természetesen nem változtat fellebbezésének irányán, s ezzel összefüggésben a súlyosítás másodfokú eljárásban alkalmazható lehetőségén.

- Az előző pontban elemzett kérdés (a hatályon kívül helyezésre irányuló ügyészi fellebbezés értékelése) került terítékre annál az eseti döntésnél is, amely szerint a terhelt terhére bejelentettnek kell tekinteni a BH1998. 408. II. pontja szerint azt az ügyészi fellebbezést, amely a terhelt részbeni felmentését sérelmezi. A jogerős határozatok ellen a terhelt és védője felülvizsgálati indítványt nyújtott be. Ennek indokolása szerint a másodfokú bíróság megsértette a súlyosítási tilalmat, amikor a terhelt büntetését súlyosította, mivel az elsőfokú ítélet ellen bejelentett ügyészi fellebbezés nem súlyosításra, hanem az ítélet hatályon kívül helyezésére irányult. A döntés szerint a felülvizsgálati indítványnak az eljárási szabálysértést kifogásoló része viszont alaptalan, mivel az ügyészi fellebbezés a terhelt terhére bejelentett fellebbezés volt. Az ügyész ugyanis az elsőfokú ítélet ellen a terhelt részbeni felmentése miatt is fellebbezett, és ez a Be. értelmében a terhelt terhére bejelentett fellebbezés volt. (A részbeni felmentés miatti fellebbezés jogi helyzetét az eseti döntést követően rendezte a jogalkotó.)

- Ha a tárgyaláson jelen nem levő ügyész a részére a rendelkező rész kézbesítése útján közölt határozattal kapcsolatban úgy nyilatkozik, hogy ellene „fellebbezést jelent be”, és a perorvoslatának indokolását az indokolt ítélet kézbesítése után fogja elkészíteni, ez a nyilatkozta nem tekinthető a vádlott terhére bejelentett, és a súlyosítási tilalmat feloldó fellebbezésnek. Akkor sem, ha a fellebbezésre nyitva álló határidő lejárta után a bírósághoz érkezett indokolásában a próbára bocsátott vádlott bűnösségének a megállapítását és vele szemben büntetés kiszabását indítványozza (BH1997. 170.). A másodfokú bíróság mellett működő főügyészség átiratában utalt arra, hogy a fellebbezés – a később benyújtott indokolása szerint – a vádlott terhére történt. Ezt fenntartva, a vádlottal szemben maga is a bűnösség kimondását és végrehajtásában felfüggesztett fogházbüntetés kiszabását indítványozta. A bíróság azonban kiemelte, hogy az ügyész nemcsak a vádlott terhére, hanem a javára is fellebbezhet. Emellett számos olyan perorvoslattal is élhet, amelyben a vádlott számára kedvezőtlenebb döntést indítványoz, de a fellebbezés a súlyosítási tilalmat nem oldja fel. Az tehát, hogy az ügyész átiratában fellebbezéssel él, semmiképp nem értékelhető eleve a vádlott terhére bejelentett perorvoslatnak. A Be. pontosan meghatározza a vádlott terhére bejelentett fellebbezés fogalmát és értelmezését, tehát csak az az ügyészi fellebbezés oldja fel a súlyosítási tilalmat, amely az erre nyitva álló határidőben egyértelműen a Be-ben írtak körében indítványoz a vádlott számára kedvezőtlen változtatást. A törvényes fellebbezési határidőn túl érkezett indokolás már nem pótolhatja a fellebbezés alapvető hiányosságait. A bejelentett fellebbezésre tekintettel azonban a másodfokú bíróságnak felül kell bírálnia az elsőfokú ítéletet, természetesen a súlyosítási tilalmat szem előtt tartva.

- A másodfokú bíróság mellett működő főügyész által benyújtott átirat (amely általában lényegében nem más, mint az elsőfokon eljárt ügyész által bejelentett fellebbezés írásbeli indokolása) tartalma alapján akár az egyébként fenn nem álló súlyosítási tilalmat is beállíthatja. Adott esetben ugyanis a terhelt terhére bejelentett ügyészi fellebbezést a másodfokú bíróság mellett működő főügyész akként módosítva tartotta fenn, hogy az ítéletnek kizárólag a börtönfokozatnak fegyházra való súlyosítását indítványozta, ami a Be. szerint nem minősül a terhelt terhére bejelentett fellebbezésnek (BH1994. 655. I.).

- Az előző kérdéskört (a másodfokú bíróság mellett működő főügyész által módosított tartalmú ügyészi fellebbezés jogi sorsát) érinti a BH1992. 150. sz. eseti döntés. Ez a döntés azonban részletezte a közúti járművezetéstől eltiltással mint mellékbüntetéssel kapcsolatos fellebbezés jogi helyzetét is. Eszerint
    - az egy (vagy több közül nem mindegyik) kategóriájú közúti járművek vezetésétől eltiltás helyett a közúti járművezetéstől való általános (minden vagy több kategóriára

kiterjedő) eltiltás kiszabását célzó ügyészi fellebbezés a terhelt terhére bejelentett perorvoslat;

- az „A” kategóriás eltiltás helyett csak a segédmotoros kerékpár vezetésétől eltiltás tekintetében benyújtott (fenntartott) fellebbezés esetén a büntetés másodfokú eljárásban való súlyosítására nem kerülhet sor;
- végül a másodfokú bíróság (a súlyosítási tilalom megsértése nélkül) ügyészi fellebbezés nélkül is alkalmazhat – a közúti járművek körén belül – az elsőfokú bíróság által meghatározott kategória helyett egy másik kategóriát, ha az ítéleti rendelkezést valamilyen okból tévesnek találja (tehát a kategóriák között nincs súlyossági fokozat).

- A szankciók megállapításán/súlyosításán kívül eső, de ezekhez kapcsolódó fellebbezések soha nem minősülhetnek a terhelt terhére bejelentettnek. Így az előzetes mentesítés mellőzése végett bejelentett fellebbezés több eseti döntés szerint sem oldja fel a súlyosítási tilalmat (BH1987. 394., BH1987. 272. I. pont). Mindkét határozat indokolásából kiderül, hogy a másodfokon eljárt bíróság téves jogértelmezéssel jutott arra a következésre, hogy az előzetes mentesítés mellőzésére irányuló ügyészi fellebbezés a vádlott terhére irányuló olyan súlyosítást célzó fellebbezés, amely a súlyosítási tilalomhoz képest módot nyújt a másodfokú bíróságnak a nevesített rendelkezésen kívüli büntetés, illetve az ezekhez fűződő járulékos ítéleti rendelkezés szigorítására. Kétségtelen, hogy az előzetes mentesítés mellőzése végett bejelentett fellebbezés a terhelttel szemben hátrányosabb rendelkezést célzónak tekintendő, a súlyosítási tilalom szempontjából azonban mégsem minősül a terhelt terhére bejelentett fellebbezésnek. A mentesítésre vonatkozó rendelkezés ugyanis a büntetéskiszabás körén kívül eső kérdés, s az ezzel kapcsolatos fellebbezés éppen ezért nem értékelhető a büntetés mértékét is sérelmezőnek.

- Ugyanígy nem minősül a terhelt terhére bejelentett fellebbezésnek az az ügyészi fellebbezés, amely a szabálysértési eljárás során korábban kirótt pénzbírság összegének a bűntett miatt kiszabott pénzmellékbüntetésbe beszámítás mellőzésére irányul (BH1978. 147. II. pont). A konkrét esetben az elsőfokú bíróság a vádlottat főbüntetésül 5 hónapi börtönbüntetésre, mellékbüntetésül pedig 3000 forint pénzbüntetésre ítélte. A szabadságvesztés végrehajtását 2 évi próbaidőre felfüggesztette, a pénzbüntetésből 2500 forintot lerovottnak nyilvánított az elbírált cselekmény miatt a vádlottal szemben korábban kiszabott 5000 forint szabálysértési bírság részbeni beszámításával. Az ítélet ellen az ügyész jelentett be fellebbezést a pénzbüntetésből 2500 forintot lerovottnak nyilvánító rendelkezés mellőzése végett. A másodfokú bíróság mellett működő főügyészség a bejelentett fellebbezést akként módosította, hogy a kiszabott szabadságvesztés végrehajtása próbaidőre történt felfüggesztésének a mellőzését is indítványozta. A másodfokú bíróság a szabálysértési eljárásban kiszabott pénzbírságnak a bűncselekmény miatt alkalmazott pénzbüntetésbe történt beszámítása miatt bejelentett fellebbezést alaposnak találta, mert a szabálysértés miatt alkalmazott pénzbírság beszámítására törvényes lehetőség nincs. A másodfokú bíróság mellett működő főügyészség súlyosításra irányuló indítványa azonban a súlyosítási tilalomba ütközött. Az elsőfokú bíróság ítélete ellen benyújtott fellebbezését az ügyész ugyan a vádlott terhére bejelentett fellebbezésnek jelölte meg, a fellebbezésben azonban kizárólag az ítélet beszámításra vonatkozó rendelkezését támadta, és egyedül ebben a vonatkozásban indítványozta az elsőfokú bíróság ítéletének megváltoztatását. Az ítélet egyéb rendelkezéseit tudomásul vette. Ez a fellebbezés azonban nem minősül a terhelt terhére bejelentettnek, mert az csak járulékos rendelkezést érint, és nem irányult a bűnösség megállapítására, a cselekmény súlyosabb minősítésére, de a szankció súlyosítására sem

- Végül egy, a gyakorlatban ritkán előforduló kérdéssel kell foglalkozni. Mint a fentiekből is látható, a vádló fellebbezése is csak bizonyos esetekben oldja fel a súlyosítási tilalmat. A védelem fellebbezése erre soha nem képes, noha bizonyos esetekben előfordulhat, hogy a látszólag a terhelt terhére bejelentett fellebbezés a terhelt javát szolgálja[396]. Ilyen eset képezi a BH1981. 10. sz. eseti döntés hátterét is (II. pont): a vádlottnak önálló intézkedés helyett büntetés kiszabására irányuló fellebbezését a döntés szerint a javára bejelentettnek kell tekinteni, ha a fellebbezésből egyértelműen kitűnik, hogy a vádlott az önálló intézkedést súlyosnak tartva, annak alkalmazását sérelmezi. A másodfokú bíróság ugyanis a terhelt terhére bejelentett ügyészi fellebbezés hiányában, a súlyosítási tilalom folytán, nem szabhat ki büntetést az elsőfokon alkalmazott önálló intézkedés helyett sem. De a védelmi fellebbezéseket mint törvényben kizártat nem kell elutasítani sem pusztán azért, mert a terhelt és a védő súlyosításért nem fellebbezhet[397]. A terhelt és a védő fellebbezése ilyenkor ugyanis csak látszólag irányul súlyosításra. A fellebbezéseket valóságos tartalmuk szerint kell elbírálni és a fellebbezési ok téves megjelölése, illetve a fellebbezés egyéb hiányosságai az ügy érdemi felülbírálatát nem akadályozhatják meg. A másodfokú eljárás során a bíróság az ügyet az enyhítésért bejelentett fellebbezés keretei között vizsgálhatja felül. Ennek során – a törvényes keretek között – módosíthatja a tényállást, és vizsgálhatja azt is, hogy fennállnak-e pl. a sérelmezett szankció elrendelésének előfeltételei, illetőleg az nem minősül-e túl súlyosnak.

3.2. A súlyosabb határozat kérdése

Amint korábban említettük, a súlyosítási tilalom két megszorítást tartalmaz: a terhelt terhére bejelentett fellebbezés hiányában tilos

a) az elsőfokon felmentett vádlott[398] bűnösségét megállapítani, vagy

b) az elsőfokon elítélt vádlottal szemben alkalmazott szankciónál súlyosabb szankciót alkalmazni (kiszabott büntetésnél súlyosabb büntetést kiszabni; a büntetés helyett alkalmazott intézkedésnél súlyosabbat megállapítani[399]; az intézkedés helyett büntetést megállapítani).

ad a) A vádlott terhére bejelentett fellebbezés hiányában nem lehet tehát az elsőfokú felmentés/megszüntetés után a vádlott bűnösségét megállapítani Az elsőfokon felmentett vádlott bűnösségének megállapítására vonatkozó súlyosítási tilalom akkor is irányadó, ha a vádlottat csak egyes vádpontokban mentették fel (szüntették meg vele szemben az eljárást). Ilyenkor csak akkor lehet súlyosítani, ha

---

[396] Ha a terhelt pl. 8 hónapot előzetes letartóztatásban töltött, akkor a 8 hónapos, végrehajtásában próbaidőre felfüggesztett szabadságvesztés büntetés nagyobb hátrányt jelent számára, mintha ezt nem felfüggesztve kapta volna. Utóbbi esetben ugyanis azonnal kitöltöttnek kell tekinteni és az esetlegesen utóbb elkövetett újabb bűncselekmény esetén az nem minősül a felfüggesztés tartama alatt elkövetettnek, annak mindennemű büntetőjogi többlethátrányával együtt (pl. nem lehet felfüggeszteni az újabb bűncselekmény miatt kiszabott szabadságvesztést).

[397] A védelem soha nem jelenthetett be a terhelt terhére fellebbezést – még a diktatórikus büntető perrendtartások alapján sem. Ezt mondta ki KRIES találó kifejezésével GERBER: „Der Angeklagte hat keinen Anspruch auf Bestrafung. GERBER, Hans: Das Verbot der reformatio in peius im Reichsstrafprozeß. Breslau, 1913. 85. o.

[398] Értelemszerűen irányadó ez akkor is, ha a vádlottat nem felmentették, hanem vele szemben az eljárást megszüntették, bár ezt expressis verbis csak a részbeni felmentésre/megszüntetésre vonatkozó 354. § (3) bekezdése mondja ki.

[399] A Magyarázat szerint az intézkedések súlyossága: a megrovásnál súlyosabb a próbára bocsátás, ennél is súlyosabb a javítóintézeti nevelés (illetőleg a tartam felemelések is értelemszerűen súlyosabbak). A büntetőeljárási törvény magyarázata. 2. kötet. KJK-KERSZÖV Kiadó, Budapest, 2003. 659. o.

Az itt citált Magyarázat óta az intézkedési nemek megváltoztak, és most már nem lehet határozottan állítani, hogy a Btk. felsorolása egyben súlyossági sorrend is lenne (hiszen ennek alapján a pártfogó felügyelet pl. súlyosabb lenne a vagyonelkobzásnál; ellenkező súlyossági sorrend esetén viszont a megrovás lenne súlyosabb intézkedési nem, mint a vagyonelkobzás).

- a vád a nem felmentő/megszüntető rendelkezés miatt is fellebbez a terhelt terhére és az a fellebbezés sikeres, vagy
- csak a felmentő/megszüntető rendelkezés ellen van fellebbezés, és megállapítják e bűncselekmények tekintetében a terhelt bűnösségét.

A joggyakorlat a súlyosítási tilalom ellenére történő másodfokú bűnösség megállapítást elsősorban az alaki halmazathoz kapcsolódóan érinti:

- A valóságos alaki halmazatnak megfelelő minősítés megállapítása több eseti döntés szerint sem jelenti a súlyosítási tilalom megsértését (BH2005. 5. III. pont; BH1981. 96. I. pont). Előbbi esetben az elsőfokú bíróság a vádlottat vesztegetés bűntette miatt börtönbüntetésre ítélte. Az elsőfokú bíróság ítélete ellen a védő enyhítésért jelentett be fellebbezést, a másodfokú bíróság mellett működő főügyészség átiratában az elsőfokú bíróság határozatának a helybenhagyását indítványozta. A súlyosítási tilalom tehát beállt, ez azonban az alapvető büntetőjogi kérdések fogalmi körén kívül a vádlott hátrányára való döntést nem zárja ki. Így a cselekmény súlyosabb minősítését[400] vagy azt sem, hogy a másodfokú bíróság az irányadó tényállás alapján az egység helyett halmazatot állapítson meg. Határozatának indokolásában az elsőfokú bíróság elmulasztotta megjelölni a közbizalom elleni bűncselekmény minősítésének alapjául szolgáló rendelkezéseket, ezt a másodfokú bíróság pótolta. A vádlott ugyanis az adott ügyben helyesen nemcsak vesztegetést követett el, hanem lopás bűntettét is. Mindezekre figyelemmel a másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság ítéletét a cselekmény minősítésére vonatkozóan részén túl azzal változtatta meg, hogy a büntetést halmazatiként kiszabottnak tekintette. Az egyéb törvényes rendelkezéseket pedig (a súlyosítási tilalom miatt) helybenhagyta.

Az utóbbi esetben pedig a különös kegyetlenséggel elkövetett súlyos testi sértés büntettében és szemérem elleni erőszak büntettében bűnösnek kimondott vádlottnál mondták ki a személyi szabadság sanyargatással járó megsértése bűntettében is a bűnösséget annak ellenére, hogy az elsőfokú ítélet ellen csak a vádlott javára jelentettek be fellebbezést. A döntés indokolása az előzőhöz hasonló volt. Az elsőfokú bíróság által felmentett vádlott bűnösségét megállapítani valóban csak akkor lehet, ha terhére fellebbezést jelentettek be. Az adott esetben azonban a további bűncselekmény miatti bűnösség megállapítás csak formájában „további bűnösség” megállapítása, eljárásjogi tartalmát tekintve azonban az ilyen másodfokú rendelkezés csupán minősítésváltoztatás. Hasonló esetben, ha a vád tárgyává tett magatartást az elsőfokú bíróság érdemben elbírálta, vagyis arra vonatkozóan tényállást állapított meg, s a tényállásból levonta a bűnösségre, a minősítésre és a büntetésre vonatkozó jogi következtetéseket, akkor az ugyanezen cselekmény miatt más bűncselekményben való bűnösség megállapítása nem ütközik a súlyosítási tilalomba. Ilyen esetben a „bűnösség megállapítása” csak formális megjelölése annak, hogy a másodfokú bíróság a cselekményt (az elsőfokú bíróságtól eltérően) más bűncselekményként is kívánja „minősíteni”. Itt ugyanis a bűnösség köre nem bővül: a terhelt bűnösségének megállapítása továbbra is csak ugyanarra a cselekményre vonatkozik, mint elsőfokon. A változtatás az ítéletnek csak arra a rendelkezésére terjed ki, amely a cselekményt (a bűnösség kimondásán túl) a Btk. bizonyos rendelkezései szerint tartja értékelendőnek. Ha tehát az alapul szolgáló tényállás nem változik meg, a más bűncselekményben való „bűnösség megállapítása” nem haladja meg a jogi minősítés kereteit. Ebből a szempontból közömbös, hogy az elsőfokon már megállapított tény tekintetében az újabb bűncselekményben való bűnösség megállapítása a korábban megállapított bűncselekményben való bűnösség helyett vagy a mellett történik. Egyébként a

[400] Nincs helye viszont változatlan tényállás mellett sem a szabálysértés helyett bűncselekményi minősítésnek. FENYVESI Csaba – HERKE Csongor – TREMMEL Flórián: Új magyar büntetőeljárás. Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2004. 533. o.

bűnösség kimondását a súlyosítási tilalom csak „felmentett” vádlott tekintetében zárja ki. Az adott esetben az elsőfokú bíróság a kérdéses bűncselekmény miatt emelt vád alól a terheltet nem mentette fel, azzal kapcsolatban az eljárást sem szüntette meg, így a súlyosítási tilalom a vonatkozó jogszabály egyszerű nyelvtani értelmezése szerint sem állapítható meg. Ha ugyanis a súlyosítási tilalom a bűnösség megállapítását általában zárná ki, akkor a Be. nem „felmentett” vádlottról rendelkezett volna.

A fentiekre figyelemmel tehát az elsőfokú bíróság által megállapított cselekménynek más bűncselekményként/más bűncselekményként is értékelése nem a bűnösség megállapításának, hanem a minősítésváltoztatásnak a fogalmi körébe tartozik, ezért azt a súlyosítási tilalom nem zárja ki.

- Az EBH2000. 189. I. pontja szerint, ha az elsőfokú bíróság az életveszélyt okozó testi sértés bűntette mellett nem állapította meg a vádlott bűnösségét a vádirati tényállásban leírt tények alapján ittas járművezetés vétségében is (nem merítette ki a vádat), ez utóbbi cselekményben a vádlott terhére bejelentett fellebbezés hiányában a másodfokú bíróság nem állapíthatja meg a vádlott bűnösségét. Az érintett ügyben a másodfokú bíróság ugyan megállapította, hogy az elsőfokú bíróság elmulasztotta értékelni a tényállás azon részét, hogy az ittas vádlott a bűncselekmény helyszínére motorkerékpárral érkezett, és onnan azzal is távozott. Bár a vádiratban és az ítéletben írt tényállás is tartalmazta az ittas járművezetés vétségének megállapítására alkalmas tényállást, a másodfokú eljárásban mégsem kerülhetett sor e tekintetben a bűnösség megállapítására. A vádlott ezen cselekménye ugyanis nem volt összefüggésben az életveszélyt okozó testi sértés bűntettével (nem egy cselekmény több bűncselekményként történő minősítéséről, azaz nem alaki halmazatról van szó). Ezért az ittas járművezetés vétségének a másodfokú eljárásban történő megállapítása tartalmát tekintve nemcsak minősítés-változtatás, hanem újabb bűncselekményben való bűnösség megállapítása lett volna. Ugyanis az elsőfokú bíróság az általa megállapított tényállás alapján e vonatkozásban a vádlottnak a bűnösségére nem vont le jogi következtetést. Súlyosításért bejelentett fellebbezés hiányában az elsőfokú bíróság hatályon kívül helyezés esetén is csak az ittas járművezetés vétségben történő bűnösség kimondására szorítkozhatna. Jelen esetben a másodfokú bíróság az ittas járművezetés vétségét olyan bűncselekménynek értékelte, amelynek a vád tárgyává tett jelentősebb súlyú bűncselekmény (az életveszélyt okozó testi sértés) mellett a felelősségre vonás szempontjából nincs jelentősége, ezért e vonatkozásban az eljárást megszüntette.

- Az ügyek másodfokon történő egyesítése esetén a súlyosítási tilalom szem előtt tartása mellett az ügyek jelentősége (az egyik cselekmény kisebb súlya) is értékelésre kerülhet (BH1987. 118.). Az ügyben az elsőfokú bíróság a vádlott bűnösségét üzérkedés bűntettében állapította meg, ezért 6 hónapi börtönbüntetésre ítélte. Az elsőfokú ítélet ellen csak a védelem fellebbezett. Az iratokból megállapítható volt ugyanakkor, hogy a terheltet magánlaksértés vétsége miatt 2 évre próbára bocsátották és a próbára bocsátást kimondó rendelkezés meghozatala előtt elkövetett bűncselekmény miatt indult újabb büntetőeljárás, azaz az eljáró bíróságnak a két ügyet egyesítenie kellett volna. Ez esetben a bíróság a korábbi és az újabb bűncselekményeket együtt bírálja el, és valamennyi bűncselekményért halmazati büntetést szab ki. Miután az említett rendelkezés megtételét az elsőfokú bíróság elmulasztotta (és mert az ügyek egyesítése a másodfokú eljárásban is kötelező) az eljárási szabálysértést a másodfokú bíróság kiküszöbölte, és a két ügyet egyesítette. Az ügyészi álláspont szerint az elsőfokú bíróság olyan eljárási szabályt sértett, amely a súlyosítási tilalom miatt másodfokon nem orvosolható. Ennek elmulasztása miatt az elsőfokú bíróság olyan eljárási szabálysértést követett el, amely az elsőfokú ítéletet megalapozatlanná teszi, minthogy az nem tartalmazza a próbára bocsátást elrendelő határozatban megállapított tényállást. Az ügyészi álláspontt

ellentétesen azonban az ügyek másodfokon történő egyesítésének akkor sincs eljárásjogi akadálya (sőt az ügyek egyesítése akkor is kötelező), ha az elsőfokon bűnösnek kimondott vádlott terhére nem jelentettek be fellebbezést, de ilyenkor a súlyosítási tilalom a cselekmények együttes felülbírálatát akadályozza. Ilyen esetben tehát az elsőfokú ítéletet általában hatályon kívül kell helyezni, és az ügyek együttes elbírálására kell iránymutatást adni.

ad b) A gyakorlatban általában azzal kapcsolatosan merült fel probléma, hogy mikor nem minősül a súlyosítási tilalom sérelmének egy, egyébként a terhelt számára hátrányosabb döntés meghozatala:

- Önálló büntetésként alkalmazott mellékbüntetés mindenkor enyhébb bármely, a törvény szerint kiszabható büntetés legkisebb mértékénél. Így pénzbüntetés helyett a foglalkozástól való eltiltásnak önálló büntetésként alkalmazása még akkor sem sértette a súlyosítási tilalmat, amikor utóbbi még mellékbüntetés volt (BH2005. 337.). Az érintett ügyben az elsőfokú bíróság a jogász vádlottat 2. rb. társtettesként elkövetett közokirat-hamisítás bűntette és 2 rb. magánokirat-hamisítás vétsége miatt, halmazati büntetésül, 200 napi tétel, napi tételenként 200 forint pénzbüntetésre ítélte. Az ítélet ellen csak a terhelt és védője fellebbezett, felmentés érdekében. A másodfokú bíróság mellett működő főügyészség átiratában az ítélet helybenhagyását indítványozta. A másodfokú bíróság ítéletével a terhelt büntetését önálló mellékbüntetésként 1 év jogászi foglalkozástól eltiltásra enyhítette, míg egyebekben az ítéletet helybenhagyta. A másodfokú bíróság jogerős határozata ellen a terhelt nyújtott be felülvizsgálati indítványt, amelyben a másodfokú bíróság határozatának hatályon kívül helyezése mellett elsődlegesen az elsőfokú, pénzbüntetést alkalmazó ítélet helybenhagyását, másodlagosan a másodfokú bíróság új eljárás lefolytatására utasítását kérte. Az indokolás körében elsősorban arra hivatkozott, hogy a másodfokú bíróság a Btk. 37. §-ában és 83. §-ában foglalt anyagi jogszabályok megsértésével törvénysértő büntetést szabott ki, mert a büntetés másodfokú eljárásban történő enyhítésének feltételei nem forogtak fenn: az elsőfokú bíróság által mérlegelt körülményekhez képest olyan jelentős enyhítő körülmény, amely lényeges mérséklést tett volna indokolttá, nem jelentkezett. A csekély mértékű enyhítés tilalmát pedig a Be. egyértelműen kimondja. A terhelt szerint ugyanakkor másodsorban a jogászi foglalkozástól 1 évre eltiltás pénzbüntetés helyett önálló büntetésként alkalmazására a súlyosítási tilalom megsértésével került sor. A terheltnek az volt a jogi álláspontja, hogy a súlyosítási tilalom folytán a másodfokú bíróság a terhelt terhére bejelentett fellebbezés hiányában az elsőfokon alkalmazott főbüntetés helyett önálló büntetésként csak olyan mellékbüntetést szabhat ki, amelyet a főbüntetés mellett már az elsőfokú bíróság is alkalmazott, és amelynek törvényi feltételei egyébként is fennállnak. Ezzel kapcsolatban rámutatott, hogy a különböző büntetési nemeknek más büntetési nemekkel összehasonlításánál a súlyosítási tilalom szempontjából nem lehet kizárólag annak vizsgálatára szorítkozni, hogy közvetlenül a kiszabás időpontjában a büntetések közül melyik jelent nagyobb hátrányt a terheltre, hanem az egyes büntetéseknek valamennyi kihatását, távolabbi következményét is értékelni kell. Csak ilyen szemlélet mellett dönthető el helyesen, hogy az összehasonlított büntetések közül melyik mutatkozik súlyosabbnak a másikhoz képest. Noha a Be. leszögezi, hogy a mellékbüntetésnek főbüntetés helyetti önálló alkalmazása lényegesen enyhébb joghátrányt jelent a terheltekre, mintha velük szemben a bíróság büntetést – avagy azt mellékbüntetéssel együtt – szabott volna ki, azonban a törvényhely „a büntetés célja így is elérhető” szóhasználatából az következik, hogy ebben az esetben ténylegesen enyhébb szankció alkalmazására kerül sor. A terhelti hivatkozás szerint pedig a valóságban a másodfokú bíróság által alkalmazott joghátrány enyhébbnek semmiképpen sem volt tekinthető. A jogerő előtt 7 évvel megvalósított cselekmények miatt

került sor a terhelt foglalkozástól eltiltására, amelynek következtében, más szakképzettség hiányában, alkalmi munkát kellett vállalnia, a munka és a foglalkozás szabad megválasztásához fűződő alkotmányos joga korlátozásra került, és kisvárosi lakó-környezetében a pénzbüntetés helyett alkalmazott foglalkozástól eltiltás megbélyegző jellegű joghátrányt is jelentett. A Legfelsőbb Bíróság azonban nem adott helyt a terhelti álláspontnak. A büntetés helyett önálló büntetésként alkalmazott mellékbüntetés enyhébb büntetésnek tekintendő, mint bármelyik büntetés. Ezért az adott esetben a kialakult bírói gyakorlatnak is megfelelően a súlyosítási tilalom megsértése sem merülhet föl. A súlyosítási tilalom esetén ugyanis az elvi értékelés szempontjából a konkrét ügyben esetlegesen jelentkező tényleges hátrányok figyelmen kívül maradnak. Az tehát, hogy konkrét esetben az elsőfokon kiszabott pénzbüntetéshez képest a másodfokon történt, jogászi foglalkozástól való 1 éves eltiltás a kérelmező terhére (anyagi vonatkozásában) sokszoros hátrányként jelentkezett, a jogi megítélésre érdemi kihatással nem bírhatott.

- Szintén a mellékbüntetésekkel függ össze a BH2007. 331. sz. döntés, amelynek értelmében súlyosítási tilalom esetén a másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság által nem alkalmazott mellékbüntetést akkor sem alkalmazhat, ha a büntetés mértékét csökkenti, és akkor sem, ha az elsőfokon alkalmazott másik mellékbüntetést mellőzi. Az ügyben a másodfokú bíróság az elsőfokon kiszabott, végrehajtandó börtönbüntetés tartamát enyhítette, sőt annak végrehajtását is felfüggesztette. Emellett a közügyektől eltiltás mellékbüntetés kiszabását mellőzte, és pontosította azt, hogy a foglalkozástól eltiltás mellékbüntetés a vadász-foglalkozásra vonatkozik. Ugyanakkor a terheltet pénzmellékbüntetésre is ítélte. A jogerős másodfokú határozat ellen a terhelt nyújtott be védője útján felülvizsgálati indítványt a súlyosítási tilalom megsértése miatt, a pénzmellékbüntetés mellőzése végett. Az indítvány szerint az elsőfokú bíróság több mellékbüntetést alkalmazott a terhelttel szemben, ezek között azonban pénzmellékbüntetés nem szerepelt. Az ítélet ellen az ügyész a terhelt terhére fellebbezést nem jelentett be. Ekként a megyei bíróság a súlyosítási tilalom megsértésével szabott ki pénzmellékbüntetést. Erre az sem adhatott lehetőséget, hogy egyidejűleg a szabadságvesztést mérsékelte, végrehajtását próbaidőre felfüggesztette és a közügyektől eltiltás mellékbüntetést is mellőzte. A Legfőbb Ügyészség átiratában az indítványt alaposnak tartva a törvénynek megfelelő határozat meghozatalát indítványozta. Rámutatott, hogy az egységes ítélkezési gyakorlat szerint új mellékbüntetés a főbüntetés enyhítése, vagy végrehajtásának felfüggesztése mellett sem szabható ki, és ez a szabály akkor is irányadó, ha a másodfokú bíróság egy másik mellékbüntetés kiszabását mellőzi. A Legfelsőbb Bíróság a felülvizsgálati indítványt, illetve a Legfőbb Ügyészség jogi álláspontját alaposnak találta. Eljárási jogszabályt sértett tehát a másodfokú bíróság, amikor a terhelt büntetésének egyéb vonatkozásban történt enyhítésével (a szabadságvesztés-büntetés tartamának mérséklése, és végrehajtásának próbaidőre felfüggesztése, valamint a közügyektől eltiltás mellőzése) egyidejűleg pénzmellékbüntetést szabott ki. Az elsőfokú bíróság a terhelttel szemben több mellékbüntetést alkalmazott, azonban pénzmellékbüntetést nem szabott ki. Az ítéletet az ügyész tudomásul vette, súlyosítás iránti fellebbezést nem jelentett be. Ilyen körülmények között a másodfokú bíróság (függetlenül attól, hogy a büntetést más vonatkozásban igen jelentősen enyhítette) pénzmellékbüntetést nem szabhatott ki, mivel a súlyosítási tilalom kifejezetten tiltja az elsőfokú bíróság által nem alkalmazott mellékbüntetésnek a másodfokú bíróság általi kiszabását. Ez a tilalom egyértelműen vonatkozik azokra az esetekre is, amikor valamely büntetéskiszabási rendelkezés vagy mellékbüntetés kötelező alkalmazására tévesen nem került sor az elsőfokú eljárásban, avagy a kiszabásának feltételei csak a másodfokú eljárásban állnak be. A súlyosítási tilalomra figyelemmel ilyen esetben a másodfokú bíróság csupán ennek megállapítására szorítkozhat, ami legfeljebb lehetőséget nyújt a Legfőbb Ügyészségnek a terhelt terhére szóló felülvizsgálati indítvány megfontolására. A jelenlegi

törvényi szabályozás folytán a pénzmellékbüntetés kiszabására másodfokon akkor sem kerülhet sor, ha az elsőfokú bíróság ítéletében kiszabott főbüntetés mellett a pénzmellékbüntetés kiszabása nem volt indokolt (ezért az ügyész a terhelt terhére a fellebbezési jogával sem élt), azonban a főbüntetésnek a másodfokú eljárás eredményeként történt enyhítése vagy a szabadságvesztés végrehajtásának próbaidőre felfüggesztése tette volna szükségessé a pénzmellékbüntetés kiszabását.

- Ahogyan az előzetes mentesítés mellőzése érdekében bejelentett fellebbezés nem minősül a terhelt terhére bejelentettnek, a súlyosítási tilalom azt sem zárja ki, hogy a másodfokú bíróság az előzetes mentesítést a terhelt terhére bejelentett ügyészi fellebbezés hiányában mellőzze (BH1987. 342. II. pont). Az érintett ügyben eljárt másodfokú bíróság észlelte ugyan az elsőfokú bírósági ítélet fogyatékosságát (miszerint nem kellett volna a terheltet előzetes mentesítésben részesíteni), de a súlyosítási tilalom folytán ennek csupán a megállapítására szorítkozott, így helybenhagyó határozata objektíve törvénysértővé vált. A másodfokú bíróságnak ugyanis módja lett volna a terhelt terhére bejelentett fellebbezés hiányában is mellőzni az előzetes mentesítésre vonatkozó rendelkezést. A súlyosítási tilalom ugyanis erre a rendelkezésre nem terjed ki. A törvényben foglalt felsorolás kimerítő jellegű, amiből az következik, hogy az itt nem érintett, a terhelt hátrányára jelentkező egyéb rendelkezések meghozatalának a terhére bejelentett fellebbezés hiányában is helye lehet.

- Újabb, elsőfokon nem alkalmazott intézkedés másodfokon, főbüntetés melletti (s nem önálló) alkalmazását a súlyosítási tilalom nem zárja ki. Így a BH1985. 339. sz. eseti döntés szerint felfüggesztett szabadságvesztés kiszabása esetén a másodfokú bíróság részéről a pártfogó felügyelet elrendelése nem ütközik a súlyosítási tilalomba. Az ügyben az elsőfokú bíróság a vádlottat végrehajtásában próbaidőre felfüggesztett szabadságvesztésre és pénzmellékbüntetésre ítélte. A másodfokú bíróság az ítéletet részben megváltoztatta, és elrendelte a vádlott pártfogó felügyeletét. A másodfokú bíróság ítéletének indokolása szerint tévedett az elsőfokú bíróság, amikor a vádlott pártfogó felügyeletének az elrendelését elmulasztotta. Mivel az ügyész súlyosításért fellebbezést nem jelentett be, a másodfokú bíróság vizsgálta, hogy felfüggesztett szabadságvesztés büntetés mellett pártfogó felügyelet a súlyosítási tilalomba ütközik-e, minthogy pártfogó felügyelet elrendelése annak lehetőségét is megteremti, hogy a felfüggesztett szabadságvesztés a pártfogó felügyelet szabályainak súlyos megszegése esetén végrehajtásra kerüljön, s ez a terheltre nézve az elsőfokú bíróság döntésénél kétségtelenül hátrányosabb helyzetet jelent. A súlyosítási tilalom azonban csak a Be-ben felsorolt szankció súlyosításokat tiltja. Így tehát nem tekinthető súlyosításnak és nincs akadálya annak, hogy a másodfokú bíróság felfüggesztett szabadságvesztés mellett súlyosításra irányuló fellebbezés hiányában pártfogó felügyeletet alkalmazzon.

Ehhez hasonlóan mondta ki a BH1996. 297. sz. eseti döntés II. pontja, hogy nem jelenti a súlyosítási tilalom sérelmét, ha a másodfokú bíróság a terhelt terhére bejelentett fellebbezés hiányában kötelezi a vádlottat a jogtalan előny értékének, illetőleg a teljes értéknek a megfizetésére[401].

- Nem tekinthető a súlyosítási tilalom megsértésének az sem, ha a másodfokú bíróság a feltételes szabadságra bocsátással kapcsolatos rendelkezést a súlyosítási tilalom ellenére a terhelt terhére változtatja meg (BH2005. 130. II. pont). Konkrét esetben az elsőfokú bíróság a terheltet csalás vétsége miatt, mint visszaesőt 6 hónapi börtönbüntetésre ítélte. A másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság ítéletét annyiban változtatta meg, hogy a terhelt cselekményét 1

[401] Illetőleg az időközben bekövetkezett jogszabályváltozásokra tekintettel a vagyonelkobzásra, vö. Btk. 77/B. § (1) bek. e) pont.

rb. csalás bűntettének minősítette és ezért (mint különös visszaesőt) a súlyosítási tilalom beálltára tekintettel az elsőfokú bíróság által kiszabott börtönbüntetésre ítélte, de azzal, hogy a terhelt feltételes szabadságra nem bocsátható. A jogerős ügydöntő határozat ellen a terhelt nyújtott be felülvizsgálati indítványt. A Legfelsőbb Bíróság szerint a másodfokú bíróság határozatának meghozatalakor a súlyosítási tilalmat nem sértette meg. A feltételes szabadság kedvezményéből kizárás ugyanis nem ütközik a súlyosítási tilalomba, ezért a terheltnek a feltételes szabadságból kizárására törvényesen került sor (mivel annak feltételei egyébként fennálltak).

- A súlyosítási tilalommal kapcsolatban három eseti döntés is azzal kapcsolatosan született, hogy a súlyosítási tilalom nem akadályozza meg szabadságvesztés végrehajtási fokozatának a vádlott terhére történő megváltoztatását (ld. BH1997. 160., BH1985. 411. II. pont, BH1981. 347. II. pont). Ha tehát a vádlott terhére elsőfokon kiszabott büntetés végrehajtási fokozata indokolatlanul enyhe, akkor a terhelt terhére bejelentett fellebbezés hiányában is helyrehozható ez a büntetéskiszabás körében elkövetett tévedés. Az elkövető személyiségére és a bűncselekmény indítékára tekintettel ugyan a törvényben előírtnál eggyel szigorúbb vagy enyhébb végrehajtási fokozat határozható meg, de az enyhébb fokozat meghatározására csak ezek a körülmények (pl. a terhelt személyisége; a bűncselekmény indítéka stb.) adhatnak alapot. Ha tehát a másodfokú bíróság szerint semmi olyan ok nem tárható fel, amely miatt a terhelttel szemben a törvény kötelező rendelkezésétől a végrehajtási fokozatot illetően a javára el lehetett volna térni, akkor elrendelhető a szigorúbb végrehajtási fokozat (sőt ez akkor is igaz, ha a másodfokú bíróság az ügy egyedi körülményeire tekintettel a kötelező rendelkezésben megállapított fokozatnál súlyosabbat kíván megállapítani). A Be. meghatározó gondolata ugyanis az, hogy a súlyosítási tilalom értelmezésénél kizárólag az eljárási, illetőleg az anyagi-jogi törvény rendelkezéseit lehet szem előtt tartani, és szigorúan a két törvény által használt fogalmak jelentését szabad elfogadni, azok tágító értelmezésének nincs helye. A súlyosítási tilalom pedig nem érinti a büntetés-végrehajtás körébe tartozó rendelkezések megváltoztatását. A büntetés-végrehajtás fokozatának a vádlott terhére történt megváltoztatása tehát nem esik a súlyosítási tilalom alá.

- Az EBH2007. 1594. sz. döntés leszögezi, hogy az elsőfokon el nem bírált polgári jogi igény másodfokú érdemi elbírálásának nem akadálya az, hogy a terhelt terhére fellebbezést nem jelentettek be. A súlyosítási tilalom tehát a polgári jogi igény másodfokú elbírálását nem akadályozza meg. Adott ügyben a védelmi fellebbezés alapján eljáró másodfokú bíróság az elsőfokú bíróságnak a polgári jogi igényt egyéb törvényes útra utasító ítéletét megváltoztatta annyiban, hogy a polgári jogi igényét érvényesítő sértettek kárigényét érdemben elbírálta, s kötelezte a terheltet, hogy kártérítésként fizessen meg nekik összesen 191 220 forintot, s eljárási illetékként az államnak összesen 60 000 forintot. A jogerős határozat ellen a terhelt a védője útján felülvizsgálati indítványt nyújtott be. Ennek indokolása szerint a polgári jogi igény megítélésével a bíróság megsértette a súlyosítási tilalmat, az azokat egyéb törvényes útra utasító rendelkezés fellebbezés hiányában jogerőre emelkedett. A Legfelsőbb Bíróság szerint ugyanakkor a felülvizsgálati indítvány alaptalan, mert a polgári jogi igény elbírálására, a kártérítésre és illeték megfizetésére kötelezésre a súlyosítási tilalom nem vonatkozik. Az el nem bírált polgári jogi igény elbírálásának, a kártérítésre és az illeték megfizetésére kötelezésnek nem akadálya az, hogy a terhelt terhére nem jelentettek be fellebbezést, a súlyosítási tilalom ezekre a rendelkezésekre nem terjed ki. Téves a felülvizsgálati indítványnak az az érvelése is, hogy mivel a polgári jogi igények egyéb törvényes útra utasítása miatt fellebbezés nem volt, az elsőfokú ítéletnek ez a rendelkezése jogerőre emelkedett, a másodfokú bíróság emiatt sem bírálhatta volna el a polgári jogi igényeket, mivel a másodfokú bíróság az ítélet tényállásának a megalapozottságára, a bűnösség

megállapítására, a bűncselekmény minősítésére, a büntetés kiszabására, valamint intézkedés alkalmazására vonatkozó rendelkezéseit arra tekintet nélkül bírálja felül, hogy ki, milyen okból fellebbezett. Hivatalból dönt a másodfokú bíróság az előbbiekhez kapcsolódó járulékos kérdésekben, így a polgári jogi igényre, a bűnügyi költségekre vonatkozó rendelkezésekről is. Mindez azt jelenti, hogy a másodfokú bíróság köteles volt a polgári jogi igényekről szóló rendelkezést is felülbírálni, s akkor követett volna el törvénysértést, ha ezt elmulasztja.

3.3. A súlyosítási tilalom a megismételt eljárásban

A megismételt eljárásban érvényesülő súlyosítási tilalommal kapcsolatosan általában az a gyakorlati probléma szokott felmerülni, hogy mennyire lehet tágan értelmezni az új bizonyíték illetőleg az ennek alapján megállapított új tény fogalmát[402]:

- A megismételt eljárásban érvényesülő súlyosítási tilalom folytán a korábbi, hatályon kívül helyezett ítéletben kiszabott szabadságvesztést meghaladó tartamú főbüntetés kiszabására nem kerülhet sor, ha a korábbi eljárás során az elsőfokú bíróság által hozott ítélet ellen a terhelt terhére nem jelentettek be fellebbezést, és a megismételt eljárás során nem merült fel olyan új bizonyíték, amelynek alapján (a korábbi ítélet tényállásához képest) olyan tény megállapítására került volna sor, amelynek folytán súlyosabb büntetés kiszabása szükséges – mondja ki a BH1999. 200. sz. eseti döntés. Az eljárása során a Legfelsőbb Bíróság az elsőfokú bíróság ítéletét felülvizsgálva arra a megállapításra jutott, hogy az a bizonyításra vonatkozó szabályokat betartva folytatta le az eljárást, maradéktalanul eleget tett a korábbi ítéletet hatályon kívül helyező végzésben megadott iránymutatásoknak, és a meghozott ítélete az ügydöntő tények tekintetében megalapozott. A kiszabott büntetés tartama azonban a súlyosítási tilalom miatt törvénysértő, ugyanis ha a vádlott terhére nem jelentettek be fellebbezést, akkor a megismételt eljárásban sem lehet a hatályon kívül helyezett ítéletben kiszabott büntetésnél súlyosabb büntetést kiszabni, és ez alól csak az az eset a kivétel, ha a megismételt eljárásban új bizonyíték merül fel, amelynek alapján olyan új tényt kell megállapítani, amelynek folytán jelentősen súlyosabb büntetés kiszabása szükséges. Az adott ügyben az első elsőfokú eljárásban a bíróság 6 év 8 hónapi börtönbüntetést szabott ki, a vádlott terhére fellebbezés nem volt, a megismételt eljárásban új bizonyíték alapján új tény megállapítására nem került sor, így a kiszabható szabadságvesztés 6 év 8 hónapnál hosszabb nem lehet, ezért az újabb eljárásban kiszabott 10 évi szabadságvesztés törvénysértő. Az ítéletben felsorolt nagyszámú és nyomatékos súlyosító körülményt egybevetve a Legfelsőbb Bíróság is azt állapította meg, hogy az enyhítő rendelkezés alkalmazásának, vagyis a büntetési tétel alsó határánál, 10 évnél rövidebb szabadságvesztés kiszabásának a Btk-ban meghatározott feltételei nem álltnak fenn. Fennállt azonban a súlyosítási tilalom, és az kizárta a 6 év 8 hónapnál hosszabb tartamú szabadságvesztés kiszabását.

- Az új bizonyíték alapján felmerült új ténynek azonban nem kell a megismételt eljárásban előkerülnie, hanem a fellebbezési eljárás során ismertté vált új tény is feloldja a súlyosítási tilalmat, ha a másodfokú bíróság kasszációs végzést hoz (BH1989. 136.). Ilyenkor tehát az alapügy másodfokú eljárásában felmerült új bizonyíték alapján megállapított új tény oldja fel a súlyosítási tilalmat a megismételt eljárásban. A kérdéses ügyben másodfokon egészítette ki a tényállást a másodfokú bíróság a tűzkár és a megmentett javak becsült értékével. Tekintettel arra, hogy az ügyész az elsőfokú bíróság ítéletének a büntethetőséget kizáró okra alapított felmentő rendelkezése ellen fellebbezést nem jelentett be, csupán az ehhez társuló

[402] Ugyanakkor pl. a BH2003. 448. sz. eseti döntés pusztán azt a tényt szögezi le, hogy a megismételt eljárásban sem lehet a vádlott büntetését súlyosítani, ha az alapeljárásban nem történt fellebbezés az esőfokú ítélet ellen a vádlott terhére.

kényszergyógykezelés elrendelésének mellőzését kifogásolta, a másodfokú bíróság a másodfokú eljárás során felvett bizonyítás eredménye ellenére sem volt abban a helyzetben, hogy a közveszélyokozás bűncselekményével kapcsolatban bűnösséget állapítson meg, figyelemmel a súlyosítási tilalomra. Meg kellett tehát állapítani, hogy az elsőfokú ítélet tényállása megalapozatlanság folytán felülbírálatra nem alkalmas, ezért az elsőfokú bíróság ítéletét hatályon kívül kellett helyezni, és az elsőfokú bíróságot új eljárás lefolytatására utasítani. Így a megismétlésre kerülő új eljárásban az elsőfokú bíróság a közveszélyokozás bűncselekményével kapcsolatos új tények folytán a terhelt bűnösségét megállapíthatta, illetőleg vele szemben büntetést szabhatott ki.

- Új bizonyítéknak minősül a tartás elmulasztásának bűncselekménye esetén az is, hogy a terhelt az elsőfokú ítélet óta továbbra sem teljesíti tartási kötelezettségét, ezért ilyen esetben a megismételt eljárásban a súlyosítási tilalom nem érvényesül, ha a megállapított új tények jelentős mértékben súlyosabb büntetés kiszabását indokolják (BH1975. 409.). Adott ügyben az elsőfokú bíróság a terheltet visszaesőként elkövetett tartási kötelezettség elmulasztásának bűntette miatt börtönbüntetésre ítélte. Az ítélet ellen az ügyész csak a végrehajtási fokozat súlyosítása végett jelentett be fellebbezést, ami a korábban elmondottak alapján nem oldotta fel a súlyosítási tilalmat (a terhelt enyhítésért fellebbezett). A másodfokú bíróság végzésével az elsőfokú ítéletet megalapozatlanság miatt hatályon kívül helyezte, és új eljárás lefolytatását rendelte el. Az elsőfokú bíróság a megismételt eljárás során a terheltet visszaesőként elkövetett tartási kötelezettség elmulasztásának bűntette miatt az eredeti elsőfokú ítéletben kiszabott szabadságvesztés büntetésnél hosszabb tartamú börtönbüntetésre ítélte. A másodfokú bíróság ítéletével az elsőfokú ítéletet annyiban változtatta meg, hogy a börtönbüntetés mértékét az eredeti elsőfokú ítéletben kiszabott tartamra leszállította. A másodfokú bíróság az ítéletét lényegében azzal indokolta, hogy a megismételt eljárásban a terhelt terhére megállapított, önhibájából keletkezett hátralék ugyan növekedett, mert az alapítélet meghozatalát követően sem tett eleget a tartásdíj-fizetési kötelezettségének, az elsőfokú bíróság azonban új bizonyítékon alapuló új tényt nem állapított meg, és a cselekmény minősítése sem változott. A szabadságvesztés leszállítását azzal indokolta, hogy az alapítélet ellen az ügyész csupán súlyosabb végrehajtási fokozat megállapításáért fellebbezett. Ez nem tekinthető „a vádlott terhére bejelentett fellebbezésnek”. A korábbi (alap eljárásbeli) büntetéshez képest ezért érvényesül a súlyosítási tilalom. A másodfokú ítéletben kifejtett ez az álláspont azonban a Legfelsőbb Bíróság szerint téves. Az igaz ugyan, hogy ha az ügyész csak a büntetés-végrehajtási fokozat megváltoztatásáért jelentett be fellebbezést, súlyosítási tilalom áll fenn, amely a megismételt eljárásban is érvényesül. Ámde a súlyosítási tilalom nem irányadó, ha a megismételt eljárásban új bizonyíték merül fel, és ennek alapján a bíróság olyan új tényt állapít meg, amelynek folytán súlyosabb minősítést kell alkalmazni, vagy jelentős mértékben súlyosabb büntetést kell kiszabni. Az elbírált ügyben az elsőfokú bíróság az alapeljárás során a terheltnek csak alacsonyabb összegű tartásdíj meg nem fizetését vette alapul a bűnösség megállapítása körében. A megismételt eljárás során új bizonyítékok alapján új tényként került sor annak a megállapítására, hogy a terhelt önhibájából az alapeljárási ítélet meghozatala óta sem teljesítette a tartásdíj-fizetési kötelezettségét, a gyermektartásdíj hátraléka a másfélszeresére emelkedett. Az ítélkezési gyakorlat szerint pedig, ha a terhelt az ítélet hatályon kívül helyezése után esedékes tartásdíjat az új eljárás során sem fizette meg, a bíróság ezt a további magatartását is elbírálva olyan új tény alapján állapítja meg a bűnösségét, amely a korábbi eljárásban nem szerepelt. Erre tekintettel az új eljárás során súlyosabb büntetés kiszabásának van helye, ha a megállapított új tények „jelentős mértékben súlyosabb büntetés kiszabását indokolják”, annak ellenére, hogy a korábban hozott alapítélet ellen az ügyész a „vádlott terhére” fellebbezést nem jelentett be.

3.4. A súlyosítási tilalom a külön- és különleges eljárásokban, valamint a rendkívüli perorvoslatok során

A tárgyalás mellőzéses eljárással kapcsolatosan a bírói gyakorlat elsősorban arra tért ki, hogy mikor állapítható meg az, hogy az új bizonyíték alapján felmerült új tény feloldja a súlyosítási tilalmat, illetőleg azt mondta ki, hogy a tárgyalás tartási kérelem alapján lefolytatott másodfokú eljárásban már irreleváns, hogy a tárgyalást a terhelt terhére kérték-e, ha az elsőfokú ítélet ellen bejelentik a terhelt terhére a fellebbezést[403]:

- A BH2006. 355. sz. eseti döntés szerint nem ütközik a súlyosítási tilalomba, ha a tárgyalás mellőzésével kiszabott pénzbüntetés helyett a bíróság a tárgyalás alapján hozott ítéletben súlyosabb büntetést alkalmaz olyan új tények megállapítására tekintettel, amelyek folytán jelentős mértékben súlyosabb büntetést kell kiszabni. Az ügyben a tárgyalás mellőzésével meghozott végzés ellen az ügyész (törvényes határidőn belül) tárgyalás tartását kérte. A határozatot a tartás elmulasztása vonatkozásában megalapozatlannak tartotta, minthogy a bíróság csak a vádemelésig terjedő elkövetési időszakot bírálta el. Tárgyalás tartására irányuló kérelmében (a büntetés mértékére kiható módon) tisztázandónak tartotta, hogy a terhelt a nyomozás befejezésétől kezdve a fizetési kötelezettségének mennyiben tett eleget és jelenleg mennyi a tartozása. Az elsőfokú bíróság a tárgyaláson meghozott ítéletével a tárgyalás mellőzésével hozott végzését hatályon kívül helyezte és a terheltet közérdekű munkára ítélte. Az ítélet elsőfokon jogerőre emelkedett; a bíróság ezért a részletes indokolást mellőzte. Az elsőfokú bíróság ítélete ellen a terhelt javára a másodfokú bíróság mellett működő főügyészség nyújtott be felülvizsgálati indítványt. Indokai szerint az ítélet meghozatalára a súlyosítási tilalom megsértésével került sor, miután annak feltételei a jelen ügyben nem állottak fenn. Az ügyészség tárgyalás tartására irányuló kérelme ugyanis nem a terhelt terhére szólt, nem a büntetés súlyosítását, hanem csupán a tényállás pontosítását célozta. A cselekmények minősítése sem változott, ezért az indítvány az elsőfokú bíróság ítéletének hatályon kívül helyezését és az elsőfokú bíróság új eljárásra történő utasítását célozta. A Legfőbb Ügyészség írásbeli nyilatkozatában a felülvizsgálati indítványt fenntartotta. Maga is utalt arra, hogy a súlyosításra sem a cselekmények változatlan minősítése, sem az az új tény nem szolgáltatott törvényes alapot, hogy a terhelt a tartási kötelezettségének a nyomozás befejezését követően csak részben tett eleget. A Legfelsőbb Bíróság a felülvizsgálati indítványt nem találta alaposnak. Megítélése szerint nem kifogásolható az elsőfokú bíróságnak az az eljárása, miszerint a tárgyalás mellőzésével hozott végzésében a tartás elmulasztását csupán a vádban konkrét időtartamként megjelölt időre bírálta el. Kétségtelen, hogy a tartás elmulasztása folyamatos elkövetői magatartás, s a mulasztás az elsőfokú ítélet meghozataláig tart. A tárgyalás eredményeként a vádlott terhére szóló kérelem hiányában a bíróság akkor szabhat ki súlyosabb büntetést, ha a tárgyaláson új bizonyíték merül fel, és a bíróság ennek alapján olyan új tényt állapít meg, amelynek folytán súlyosabb minősítést kell alkalmazni, vagy jelentős mértékben súlyosabb büntetést kell kiszabni. Az elsőfokú bíróság tárgyalásán új bizonyítékként jelentkezett a terhelt és a sértett azon nyilatkozata, miszerint a terhelt – bár természetben hozzájárult a gyermekek eltartásához – továbbra sem fizette a tartásdíjat. Új bizonyítékot jelentett az erkölcsi bizonyítvány azon adata is, miszerint a terheltet időközben jogerősen elítélték. Az új bizonyítékok alapján új tényként nyert megállapítást, hogy a terhelt büntetett előéletű, felfüggesztett szabadságvesztés hatálya alatt áll. Új tényként került rögzítésre az is, hogy az ítélethozatalig eltelt további 11 hónapban sem fizetett, késedelme két gyerekre legkevesebb 5 hónapi további elmaradásnak felel meg. Tény

[403] Ezt erősíti meg: BÁNÁTI János – BELOVICS Ervin – CSÁK Zsolt – SINKU Pál – TÓTH Mihály – VARGA Zoltán: Büntető eljárásjog. HVG ORAC, Budapest, 2003. 489. o.

az is, hogy ez a mulasztása már a felfüggesztett szabadságvesztés próbaideje alá esett. Nyilvánvalóan ezekre az új bizonyítékokra alapozott új tényekre volt figyelemmel az elsőfokú bíróság, amikor a végzésében kiszabott pénzbüntetéssel szemben (amikor is a terhelt büntetlen előéletének jelentős súlyt tulajdonított) utóbb már közérdekű munka kiszabását találta szükségesnek. Mivel pedig ítélete elsőfokon jogerőre emelkedett, azt részletesen indokolni sem volt köteles.

- Az előző esettel ellentétes szituációban, ha a tárgyalás mellőzésével hozott végzéssel kapcsolatban a terhelt tárgyalás tartását kéri, és a tárgyalás során nem merül fel új bizonyíték, amelynek folytán olyan újabb tényt állapít meg a bíróság, amely jelentős mértékben súlyosabb büntetés kiszabását indokolja, a mellékbüntetés súlyosításának sincs helye, mivel ez a súlyosítási tilalom sérelmét jelenti (BH2003. 275.). Adott ügyben a terhelttel szemben az elsőfokú bíróság ittas járművezetés vétsége miatt tárgyalás mellőzésével pénzbüntetést szabott ki, és mellékbüntetésként a terheltet eltiltotta 1 évre a közúti járművezetéstől. A terhelt és védője tárgyalás tartását kérték a közúti járművezetéstől eltiltás mellékbüntetés „B” jármű kategóriára történő korlátozása érdekében. Az ügyész a végzést tudomásul vette. Az elsőfokú bíróság a tárgyalás eredményeként meghozott ítéletével a terheltet ittas járművezetés vétsége miatt elítélte, a pénzbüntetés mértékét fenntartotta. Mellékbüntetésül 1 év 6 hónapi „B” kategóriájú közúti járművezetéstől eltiltást szabott ki. Az elsőfokon jogerőre emelkedett ügydöntő határozat ellen a törvényesség érdekében a legfőbb ügyész jogorvoslati indítványt nyújtott be (ekkor még a súlyosítási tilalom megsértése nem volt felülvizsgálati ok). Álláspontja szerint az elsőfokú bíróság ítéletének meghozatala során megsértette a súlyosítási tilalmat. A Legfelsőbb Bíróság a jogorvoslati indítványt alaposnak találta, eljárási szabályt sértett ugyanis az elsőfokú bíróság, amikor a terhelt terhére irányuló tárgyalás tartása iránti kérelem hiányában magasabb tartamú mellékbüntetést szabott ki. A terhelt ügyében a kérelmére megtartott tárgyaláson olyan bizonyíték nem merült fel, amely alapján új tényt kellett volna megállapítani és a szankciót jelentős mértékben súlyosítani kellett volna, amely a súlyosítási tilalom feloldását eredményezhetné. A következetes ítélkezési gyakorlat szerint a terhelt terhére szóló perorvoslat hiányában a mellékbüntetés bármely módon történő súlyosítása sérti a súlyosítási tilalomra vonatkozó rendelkezést. Így a járművezetéstől eltiltás mellékbüntetés időtartamának növelése annak a „B” kategóriára történő a terheltre kedvezőbb egyidejű korlátozása ellenére is a hivatkozott eljárási törvény tilalmába ütközik. Mindezekből következően a jogerős bírósági határozat meghozatalára a súlyosítási tilalom megsértésével került sor. A kifejtettekre tekintettel a Legfelsőbb Bíróság a megtámadott határozatok mellékbüntetést kiszabó rendelkezését hatályon kívül helyezte, és maga hozott a törvénynek megfelelő határozatot: a terheltet 1 évre a „B” kategóriájú közúti járművezetéstől eltiltásra ítélte.

- Ha a bíróság a tárgyalás mellőzésével hozott végzését a tárgyalás eredményeként hatályon kívül helyezve ítéletet hoz, ez ellen a terhelt terhére bejelentett ügyészi fellebbezés esetén mód van a büntetés súlyosítására akkor is, ha a tárgyalást nem az ügyész kérte (BH1991. 187.). A jogesetnél az elsőfokú bíróság tárgyalás mellőzésével meghozott végzésében a terheltet ittas járművezetés vétsége miatt 100 napi tétel pénzbüntetéssel és 2 évre a közúti járművezetéstől eltiltással sújtotta azzal, hogy a pénzbüntetés egynapi tétele összegét 80 forintban állapította meg. A terhelt a törvényes határidő betartásával tárgyalás tartását kérte. Kérelme a mellékbüntetés tartamának mérséklésére irányult. Az elsőfokú bíróság a megtartott tárgyalás eredményeként ítéletet hozott: a tárgyalás mellőzésével hozott végzését hatályon kívül helyezve a terheltet bűnösnek mondta ki ittas járművezetés vétségében, és ezért 80 napi tétel pénzbüntetésre és a közúti járművezetéstől 1 év 6 hónapi eltiltásra ítélte azzal, hogy a pénzbüntetés egynapi tétele összegét 100 forintban állapította meg. Az ítélet ellen az ügyész a

pénzbüntetés napi tétele számának és a napi tétel összegének felemelése végett fellebbezet. A másodfokú bíróság végzésének indokaiban kifejtette, hogy álláspontja szerint az elsőfokú bíróság a fő- és mellékbüntetés helyes mértékben szabta ki, de a pénzbüntetés napi tételének összege kifejezetten enyhe. Kifejtette azonban a másodfokú bíróság azt is, hogy a bejelentett fellebbezéseket többek között azért sem találta alaposnak, mert a tárgyalás mellőzésével hozott végzés ellen az ügyész nem kérte tárgyalás tartását, tehát a súlyosításnak akadálya van. A másodfokon eljárt bíróság végzése ellen a súlyosítás akadályáról szóló okfejtései, annak elvileg téves volta miatt éltek perorvoslattal. A Legfelsőbb Bíróság szerint a Be. a tárgyalás mellőzéses eljárással kapcsolatosan csak az elsőfokú bíróság számára ír elő relatív súlyosítási tilalmat, amelynek lényege az, hogy a terhelt terhére szóló kérelem hiányában súlyosabb büntetés csak meghatározott feltételek bekövetkezése esetében szabható ki, nevezetesen, ha a tárgyaláson új bizonyíték merül fel, és ennek alapján a bíróság olyan új tényt állapít meg, amelynek folytán súlyosabb minősítést kell alkalmazni, vagy jelentős mértékben súlyosabb büntetést kell kiszabni. E szabály azonban hangsúlyozottan kizárólag az elsőfokú eljárásra vonatkozik, és összefügg azzal, hogy amennyiben a tárgyalás mellőzésével, tehát egyszerűsített eljárásban hozott végzésben a jogosultak nem nyugszanak meg, úgy ebben az eljárásban az elsőfokú bíróság két ízben hoz érdemi ügydöntő határozatot. Ez azonban azt is jelenti, hogy tárgyalás tartása iránti kérelem esetében a különeljárás rendes eljárássá alakul át, amelyben a bíróság éppen úgy tart tárgyalást, mint más rendes eljárásban, ahol előzőleg tárgyalás mellőzésével nem határozott. Ha tehát az elsőfokú bíróság a tárgyalás eredményétől függően korábbi végzését hatályon kívül helyezi és új határozatot hoz, akkor már ítélettel, rendes eljárásban határoz. Ez ellen az ítélet ellen a rendes szabályok szerint van helye perorvoslatnak. Ebből az is következik, hogy amennyiben a bíróság elsőfokon a tárgyalás mellőzésével hozott végzését a tárgyalás eredményeképpen megváltoztatja, és az ügyet érdemben ítélettel dönti el, úgy az ügyészt perorvoslati jogosultságában nem köti (de nem is kötheti) az a körülmény, hogy korábban a tárgyalás mellőzésével hozott végzéssel szemben tárgyalás tartását nem kérte. Ilyen esetekben tehát az ítélet ellen az ügyész éppen úgy jogosult fellebbezni, mint bármely más határozat ellen. A másodfokú bíróság tehát súlyosítási tilalomra alappal nem hivatkozhat, mert az kizárólag az elsőfokú eljárásra vonatkozik. A másodfokú eljárásban viszont (miután az elsőfokú ítélet ellen az ügyész fellebbezett) a büntetés súlyosításának semmiféle perjogi akadálya nincs.

A súlyosítási tilalomnak a katonai büntetőeljárásban való érvényesülésével kapcsolatban egy eseti döntés született, de a fegyelmi eljárásban hozott döntéssel kapcsolatos, hanem a katonai büntetőeljárásban kiszabható mellékbüntetésekkel függ össze:

- Közügyektől eltiltás helyett lefokozás alkalmazását a súlyosítási tilalom nem akadályozza – mondja ki a BH1987. 463. sz. eseti döntés. Az ügyben az elsőfokú bíróság a hivatásos tiszthelyettes vádlottat szolgálat alóli kibúvás büntette, kisebb értékre elkövetett lopás vétsége, lopás vétsége és önkényes eltávozás vétsége miatt 1 évi és 3 hónapi börtönbüntetésre, 1 évre a közügyektől eltiltásra és pénzmellékbüntetésre ítélte. A büntetés enyhítése végett bejelentett fellebbezéseket a Legfelsőbb Bíróság részben alaposnak találta. Az elsőfokú bíróság alapvetően helyesen állapította meg a büntetés kiszabására kiható körülményeket. További súlyosító körülményként jelentkezett azonban a bűncselekmények többszörös halmazata, míg a vádlott javára kellett figyelembe venni az ott feltüntetetteken túl, hogy a vagyon elleni bűncselekményekkel okozott kár nagy része megtérült. Az elsőfokú bíróság összességében így törvényesen alkalmazott szabadságvesztés büntetést a vádlottal szemben, de a Legfelsőbb Bíróság a szabadságvesztés végrehajtását 3 évi próbaidőre felfüggesztette. A végrehajtásában próbaidőre felfüggesztett szabadságvesztésre figyelemmel pedig a közügyektől eltiltás mellékbüntetés kiszabását mellőzni kellett, mivel ezt a törvény nem tette

lehetővé. Ugyanakkor a Legfelsőbb Bíróság megállapította: a vádlott olyan bűncselekményeket valósított meg, amelyek jellegükre és súlyukra figyelemmel őt a rendfokozat viselésére méltatlanná tették. Tekintve azonban hogy terhére nem jelentettek be fellebbezést, a Legfelsőbb Bíróság vizsgálta, hogy a súlyosítási tilalomra figyelemmel a közügyektől eltiltás helyett a lefokozás alkalmazása új mellékbüntetésnek tekinthető-e, sor kerülhet-e annak kiszabására. Ennek során abból kellett kiindulni, hogy a közügyektől eltiltott az ítélet jogerőre emelkedésével elveszti katonai rendfokozatát. A Btk. 131. §-ának (1) bekezdése szerint pedig a lefokozás tartalmilag ugyancsak azt jelenti, hogy a katona elveszti a rendfokozatát. A közügyektől eltiltás tehát a lefokozást teljes egészében magában foglalja, s ezért is utal a Btk. 131. §-ához fűzött miniszteri indokolás arra, hogy közügyektől eltiltás alkalmazása esetén a lefokozást nem kell külön kimondani. A súlyosítási tilalom folytán a másodfokú bíróság a vádlott terhére bejelentett fellebbezés hiányában új mellékbüntetést nem alkalmazhat. A közügyektől eltiltás és a lefokozás viszonylatában ezzel szemben a lefokozás nem tekinthető új mellékbüntetésnek, miután azt a közügyektől eltiltás magában foglalja. Nem új mellékbüntetés kiszabásáról van ekként szó, hanem csupán arról, hogy a másodfokon eljáró bíróság a közügyektől eltiltás helyett az abban foglalt joghátrányok egyikét alkalmazza, tehát enyhíti a büntetést. Így miután a vádlott a rendfokozat viselésére cselekményei folytán méltatlanná vált, de a közügyektől eltiltani nem mutatkozott szükségesnek, őt a Legfelsőbb Bíróság a Btk. 131. §-ának (1) bekezdése alapján (a büntetés súlyosítására irányuló ügyészi fellebbezés hiányában is) lefokozta.

A rendkívüli perorvoslatok közül csak a felülvizsgálattal kapcsolatosan merült fel gyakorlati probléma, éspedig azzal összefüggésben, hogy az abszolút eljárási szabálysértések miatti hatályon kívül helyezésre van-e mód a terhelt terhére bejelentett felülvizsgálat hiányában:

- A feltétlen eljárási szabálysértést sérelmező felülvizsgálati indítvány nem tekinthető a terhelt terhére bejelentettnek, ezért az a jogerős határozat közlésétől számított hat hónapon túl is előterjeszthető. A megtámadott határozat ilyen okból történt hatályon kívül helyezése esetén azonban a megismételt eljárásban a súlyosítási tilalom érvényesül (BH1996. 190.). A jogeset szerint a terheltet a megyei bíróság katonai tanácsa a szolgálati tekintély megsértésének vétsége miatt 1 évre próbára bocsátotta. A terhelt ellen a próbaidő alatt elkövetett garázdaság bűntette miatt a helyi bíróság előtt újabb büntetőeljárás indult. A helyi bíróság a garázdaság bűntette és más bűncselekmény miatt több vádlott ellen folyamatban levő ügyhöz egyesítette a terhelt ellen katonai vétség miatt korábban próbára bocsátással befejezett ügyet, és ítéletével a katonai bűncselekmény miatt alkalmazott próbára bocsátást megszüntette, és a terheltet társtettesként elkövetett garázdaság bűntette és a szolgálati tekintély megsértésének vétsége miatt, halmazati büntetésül pénzbüntetésre ítélte. A megyei főügyész abszolút eljárási szabálysértésre hivatkozva felülvizsgálati indítványt terjesztett elő. A felülvizsgálati indítvány alapos. A Legfelsőbb Bíróság leszögezte, hogy a törvényességet, az állampolgári jogegyenlőséget biztosító, a személyi összetételre vonatkozó garanciális, illetve szervezeti jellegű stb. rendelkezések sérelmével járó, kizárólag az eljárás megismétlésével kiküszöbölhető abszolút hatályon kívül helyezési okok miatti felülvizsgálati indítvány nem tekinthető a terhelt terhére irányulónak, ezért 6 hónap utáni előterjesztését a Be. nem zárja ki. Ilyenkor azonban a Legfelsőbb Bíróság szerint abban az esetben is érvényesül a súlyosítási tilalom, ha a hatályon kívül helyezés abszolút eljárási szabálysértés miatt történt. A megismételt eljárás során tehát ebben az ügyben sem kerülhet sor a terhelttel szemben az alapeljárásban kiszabottnál súlyosabb büntetés kiszabására.

A különleges eljárásokkal kapcsolatosan két megállapítást tehetünk:

- egyrészt (amint az már a korábban elemzett egyes jogesetekből is kiderül) a különleges eljárások egy részére nem terjed ki az alapügyben beállt súlyosítási tilalom (így pl. utólagos elkobzásra akkor is sor kerülhet, ha az alapügyben a terhelt terhére nem jelentettek be fellebbezést),
- másrészt a különleges eljárás nem tekinthető analógiával sem megismételt eljárásnak, ezért a súlyosítási tilalomra vonatkozó, megismételt eljárásban élő kivételei itt nem érvényesülnek.

Ezzel a két megállapítással függ össze a következő két jogeset is:

- Ha az összbüntetési ítélet a büntetési tartam tekintetében téves rendelkezést tartalmaz, de az ügyész az ítélet ellen fellebbezést nem jelentett be: a másodfokú eljárásban (a súlyosítási tilalom folytán) nincs mód a téves ítéleti rendelkezés helyesbítésére. Ilyen esetben indokolt, ha a helybenhagyó végzésben a másodfokú bíróság felhívja az elsőfokú bíróságot az utólagos összbüntetési eljárás lefolytatásának a szükségességére, hiszen ott már nem érvényesül a súlyosítási korlát (BH1994. 240.). Az elsőfokú bíróság 1 év 5 hónapi, valamint 3 év 6 hónapi börtönbüntetést összbüntetésbe foglalva 3 év 9 hónapi börtönbüntetést állapított meg a különös visszaeső elítélttel szemben, továbbá megállapította, hogy feltételes szabadságra nem bocsátható. Az ítélet ellen az elítélt jelentett be fellebbezést enyhítés végett, az ügyész az ítéletet tudomásul vette, ellene fellebbezést nem jelentett be. A másodfokú bíróság mellett működő főügyész érdemben helybenhagyást indítványozott, de átiratában utalt arra, hogy az összbüntetés tartamának megállapítása téves, a törvénysértés ebben a másodfokú eljárásban (az elítélt terhére bejelentett fellebbezés hiányában) nem küszöbölhető ki. A másodfokú bíróság megállapította, hogy az elsőfokú bíróság szem elől tévesztette, hogy az 1 év 5 hónapi börtönbüntetésből mindössze 4 hó 29 nap maradt kitöltetlenül. Helytálló az a főügyészségi érvelés, hogy csak ennek a mintegy egyharmad része lett volna elengedhető, ezzel szemben az elsőfokú bíróság az alapítélethez képest 1 év 2 hónapi mérséklést alkalmazott. Tehát ebben a helyzetben az elítélt perorvoslatában kért enyhítés szóba sem jöhetett, a terhelt javára bejelentett fellebbezése tehát nem alapos, ugyanakkor azonban nem kerülhet sor a súlyosításra sem, minthogy a terhelt terhére bejelentett fellebbezés hiányában súlyosítási tilalom áll fenn. Mindezekre figyelemmel a másodfokú bíróságnak helyben kellett hagynia a perorvoslattal megtámadott ítéletet. Ugyanakkor a hasonló jellegű súlyos törvénysértések kiküszöbölésére Be. 575. §-a nyújt módot és lehetőséget, azonban csak az ítélet jogerőre emelkedése után, a másodfokú eljárásban utólagos összbüntetésre foglalásra ugyanis nincs törvényes lehetőség.

- A BH1983. 312. sz. eseti döntés szerint az összbüntetési eljárásban a súlyosítási tilalmat feloldó rendelkezések nem alkalmazhatók[404]. Az ügyben a kiszabott összbüntetési ítélet ellen kizárólag a terhelt fellebbezett enyhítésért. A másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság összbüntetési ítéletét hatályon kívül helyezte, és az elsőfokú bíróságot új összbüntetési eljárás lefolytatására utasította. Végzésének indokolása szerint az elsőfokú bíróság összbüntetési ítélete megalapozatlanná vált azáltal, hogy nem létező mértékű büntetést vett alapul. Az ítélet megalapozatlansága az adott esetben nem volt kiküszöbölhető, mert nem kerülhetett sor a terhelt felmentésére, illetve az eljárás megszüntetésére. Minthogy a megalapozatlanság lényeges, az elsőfokú bíróság összbüntetési ítéletét hatályon kívül kellett helyezni. A másodfokú bíróság iránymutatásul leszögezte, hogy az új összbüntetési eljárás során az alapítéletekben ténylegesen meghatározott büntetések alapulvételével kell az összbüntetés tartamát meghatározni, mivel az összbüntetés mértékének meghatározása során a súlyosítási tilalom nem érvényesül. Ennek indokaként kifejtette: az összbüntetési eljárás szabályait a Be.

[404] BALOGH Ágnes: Az összbüntetésbe foglalás kérdéséhez. Jura, 1997/2. 21-26. o.

a különleges eljárások között szabályozza, ez a fejezet pedig nem tartalmaz előírásokat a megismételt eljárásra. A Legfelsőbb Bíróság szerint ugyanakkor a másodfokú bíróság hatályon kívül helyező és az elsőfokú bíróságot új összbüntetési eljárás lefolytatására utasító végzésének az indokai tévesek. Egyrészt nem lett volna akadálya, hogy a másodfokú bíróság a megalapozatlan „tényállást" az iratok tartalma alapján helyesbítse, ennek azonban nem lett volna értelme, mert a megtámadott ítéletben kiszabott büntetésnél súlyosabb büntetést nem lehet kiszabni, ha a terhelt terhére fellebbezést nem jelentettek be. Ez az elv az összbüntetési eljárásban is érvényesül. Ugyanakkor a Legfelsőbb Bíróság szerint a súlyosítási tilalmat a megismételt eljárásban feloldó kivételek az összbüntetés kiszabására előírt különleges eljárásban nem érvényesülhetnek. Ezek a szabályok a bűnösség, a cselekmény minősítése és a bűncselekmény miatt kiszabható büntetés súlyosítása kérdéseihez kapcsolódnak, amelyek csakis az „alapeljárás" során, és az „alapítéletekkel" dönthetők el. Az összbüntetési eljárás során a bíróság nem foglalhat állást ezekben a kérdésekben. A Be-ben megjelölt „új tény" az alapítéletben megállapított tényálláshoz kapcsolódik, és még az összbüntetési eljárás sajátosságaira figyelemmel sem értelmezhető úgy, ahogyan azt a másodfokú bíróság tette.

A súlyosítási tilalom megszegése a Be. 416. § (1) bekezdés d) pontjában meghatározott felülvizsgálati ok, amely az EBH2007. 1685. sz. döntés II. pontja szerint még a súlyosítási tilalom harmadfokú eljárásban történt megsértése esetén is kötelező hatályon kívül helyezést eredményező abszolút eljárási szabálysértés.

3.5. Az ügyészi fellebbezések statisztikai elemzése a súlyosítási tilalom tükrében

2008-ban a Legfőbb Ügyészség statisztikai kimutatása szerint 6.509 vádlottal kapcsolatosan jelentettek be ügyészi fellebbezést (ez az adat 2007-ben 5.542, 2006-ban 6.296, 2005-ben 6.426, míg 2004-ben 7.024 volt). A fellebbezéseket többnyire a vádlott terhére jelentették be, mindössze az esetek 1,26 %-ában nyújtott be az ügyészség a vádlott javára fellebbezést (felmentés, enyhítés vagy az eljárás megszüntetése végett). A terhelt terhére bejelentett ügyészi fellebbezések döntő többségében, azaz 4.885 esetben (75,05 %) a szankció súlyosítása volt a cél. Ez az arány egyébként viszonylag állandó, hiszen az elmúlt öt év adatait nézve 74,51 % és 76,14 % között mozgott a súlyosítás végett bejelentett fellebbezések aránya:

Ügyészségek	Ügyészi fellebbezéssel érintett vádlottak száma *	Az ügyészi fellebbezések okai												
		eljárási szabály-sértés	megala-pozatlan-ság	vádlott terhére			vádlott javára			minő-sítés miatt	szülői felügy. jog megsz. miatt	polgári jogi igény miatt	az ítélet egyéb rendelk. miatt	törv. vád hiánya megsz. miatt
				felm. miatt	súly-ért	megsz. miatt	felm. vég.	enyhít-ért	megsz. végett					
		százalék												
Főváros	2 009	0,90	4,63	16,28	79,99	1,24	0,45	0,40	0,00	6,72	0,00	0,00	1,74	0,20
Baranya megye	230	0,00	5,22	24,35	75,22	1,30	0,43	0,87	0,00	10,00	0,00	0,00	3,48	0,00
Bács-Kiskun megye	246	2,85	6,50	22,36	76,83	0,81	0,00	0,00	0,00	5,69	0,00	0,00	2,03	0,00
Békés megye	128	0,78	3,91	10,94	79,69	0,78	0,00	0,00	0,00	3,91	0,00	0,00	3,91	0,00
Borsod-A-Z megye	364	1,37	7,14	19,51	76,10	1,37	0,00	2,47	0,00	6,32	0,00	0,00	0,82	0,00
Csongrád megye	276	1,09	13,41	7,61	68,84	1,09	5,80	0,36	0,36	6,52	0,00	0,00	2,17	0,00
Fejér megye	153	0,00	3,92	26,14	70,59	1,96	0,65	3,27	0,00	9,15	0,00	0,00	1,96	0,00
Győr-M-Sopron megye	105	1,90	5,71	16,19	75,24	0,00	0,00	0,95	0,00	3,81	0,00	0,00	2,86	0,00
Hajdú-Bihar megye	422	0,95	19,43	24,17	68,96	0,47	0,24	1,90	0,00	10,43	0,00	0,47	1,66	0,00
Heves megye	75	0,00	4,00	14,67	85,33	0,00	0,00	0,00	1,33	4,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Jász-N-Szolnok megye	241	0,00	7,88	7,88	82,16	0,41	0,41	0,83	0,00	2,07	0,00	0,00	1,24	0,00
Komárom-E megye	261	1,53	3,07	8,43	76,63	1,53	1,53	0,00	0,00	11,49	0,00	3,45	5,36	0,00
Nógrád megye	78	0,00	0,00	25,64	67,95	2,56	0,00	0,00	0,00	5,13	0,00	0,00	2,56	0,00
Pest megye	443	2,03	9,03	24,38	65,91	2,93	0,23	0,23	0,00	12,42	0,45	0,00	2,03	0,00
Somogy megye	238	0,00	7,14	14,29	78,57	0,00	0,84	0,42	0,00	7,98	0,00	0,00	1,26	0,00
Szabolcs-Sz-B megye	331	0,00	4,53	23,26	74,02	0,60	0,30	0,00	0,00	6,34	0,00	0,00	0,60	0,00
Tolna megye	84	2,38	2,38	29,76	64,29	5,95	0,00	0,00	0,00	9,52	0,00	0,00	0,00	0,00
Vas megye	70	1,43	14,29	18,57	75,71	0,00	0,00	1,43	0,00	12,86	1,43	0,00	0,00	0,00
Veszprém megye	557	0,36	10,41	31,42	68,40	1,44	0,00	0,36	0,00	6,46	0,18	0,00	0,72	0,00
Zala megye	46	6,52	30,43	15,22	47,83	0,00	0,00	4,35	0,00	8,70	0,00	0,00	4,35	0,00
Központi Nyomozó Főü.	1	0,00	0,00	0,00	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Budapesti Katonai Ü.	115	0,87	3,48	17,39	82,61	0,00	0,00	0,00	0,00	1,74	0,00	0,00	0,87	0,00
Debreceni Katonai Ü.	16	0,00	18,75	31,25	75,00	0,00	0,00	0,00	0,00	25,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Győri Katonai Ü.	5	0,00	0,00	20,00	80,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Kaposvári Katonai Ü.	8	0,00	37,50	50,00	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Szegedi Katonai Ü.	7	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	85,71	0,00	0,00	0,00	0,00
														-
Összesen	**6 509**	**0,95**	**7,36**	**19,11**	**75,05**	**1,21**	**0,57**	**0,66**	**0,03**	**7,47**	**0,06**	**0,17**	**1,77**	**0,06**
2007. év	5 542	1,35	7,06	18,17	75,73	0,87	0,63	0,83	0,04	7,98	**0,07**	**0,18**	**2,33**	**0,04**
2006. év	6 296	1,19	8,13	20,17	74,51	0,65	0,78	0,67	0,06	9,28	0,05	0,22	1,78	0,02
2005. év	6 426	1,91	8,89	20,96	74,54	0,92	0,82	0,39	0,03	7,77	0,09	0,08	1,96	
2004. év	7 024	1,34	7,22	19,33	76,14	0,88	0,54	0,85	0,07	7,22	0,14	0,06	1,49	

A táblázatból is jól látszik, hogy az ügyészi fellebbezések nagy százaléka feloldotta a súlyosítási tilalmat és csak igen kevés olyan ügyészi fellebbezés volt, amely nem érintette azt. Ez utóbbiak arányának igen csekély ingadozását az alábbi grafikon szemlélteti:

dc_159_11

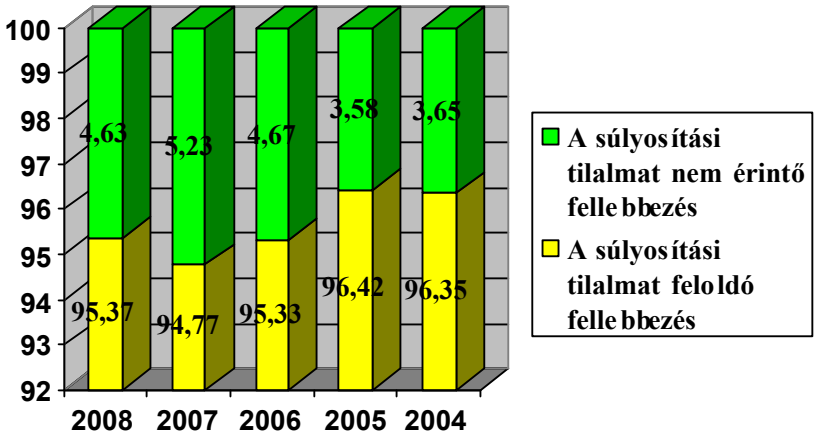

A súlyosítási tilalom szempontjából a vádlott terhére bejelentett fellebbezéseknek van jelentőségük. Voltak olyan ügyészi fellebbezések is, amelyeket több okból jelentettek be, de ennek ellenére sem szükségtelen megvizsgálni azt, hogy a bejelentett fellebbezések milyen arányban oszlanak meg a súlyosítási tilalom szempontjából releváns okok (bűnösség megállapítása végett; súlyosabb szankció érdekében; minősítési probléma miatt) között:

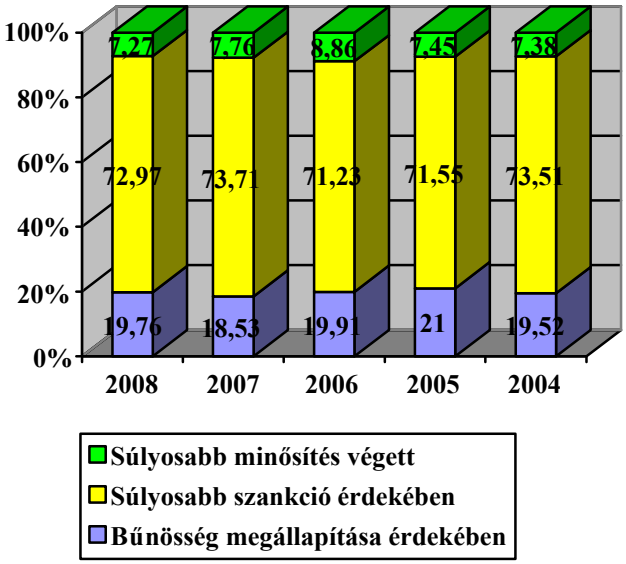

Látható, hogy mindössze 1-2 %-os eltérés tapasztalható az elmúlt öt évben a terhelt terhére bejelentett fellebbezések okainak megoszlásában. Az ilyen irányú ügyészi fellebbezések mintegy háromnegyedét a súlyosabb szankció érdekében benyújtott jogorvoslatok teszik ki, a maradék 25-30 % pedig a bűnösség megállapítása érdekében illetőleg a súlyosabb minősítés végett bejelentett fellebbezések között kettő az egy arányban oszlik meg, az előbbi javára.

A megyénkénti statisztikát nézve megállapítható, hogy alig találunk kiugró eltérést az ügyészi fellebbezések okai között. Az, hogy a Központi Nyomozó Főügyészség esetében a vádlott terhére, azon belül is a súlyosabb szankció érdekében bejelentett fellebbezések aránya 100 %, mindössze azt a tételt támasztja alá, hogy a statisztikai adatok sokszor téves

következtetésre vezethetik az embert (hiszen ezen szerv mindössze 1 vádlott vonatkozásában jelentett be 2008-ban fellebbezést). Az már beszédesebb adat, hogy az átlagos 20 %-nál jóval kevesebb volt a felmentés/eljárás megszüntetés miatt a vádlott bűnösségének megállapítása végett bejelentett fellebbezés Békés megyében (11,72 %), Csongrád megyében (8,70 %), Jász-Nagykun-Szolnok megyében (8,29 %) és Komárom-Esztergom megyében (9,96 %). Ellenkező irányú az eltérés Veszprém megyében, ahol az ügyészi fellebbezések majdnem egy harmadát ezen okból jelentették be (32,86 %). Hogy ennek oka az ügyészségben vagy a bíróságokban keresendő (kevesebb felmentés/eljárás megszüntetés esetén értelemszerűen kevesebb ilyen irányú fellebbezésre van egyáltalán mód), nehezen dönthető el. A súlyosabb szankció érdekében bejelentett fellebbezéseknél az átlagos háromnegyedhez képest mindössze Zala megyében tapasztalható feltűnő aránytalanság, hiszen itt csak az ügyészi fellebbezések kevesebb mint felénél, 47,83 %-ánál volt az ügyészség célja a súlyosabb büntetés vagy intézkedés megállapítása.

Az elsőfokú bíróság mellett működő ügyészségek által bejelentett fellebbezések döntő többségét a másodfokú bíróság mellett működő (fő)ügyészségek fenntartották. Az ügyek kb. 1/6-ában fordult csak elő, hogy a másodfokú bíróság mellett működő (fő)ügyészség visszavonta az elsőfokú ügyész fellebbezését, és kb. ugyanilyen arányban tapasztalható az is, hogy módosítva tartotta fenn azt. Azaz az ügyek kb. 2/3-ában módosítás nélkül fenntartották a fellebbezést, és ez az arány 5 évre visszamenőlegesen nem változott jelentősen:

Év	**Fenntartott fellebbezés (%)**	**Módosított fellebbezés (%)**	**Visszavont fellebbezés (%)**
2008	4382 (67,40 %)	1047 (16,10 %)	1073 (16,50 %)
2007	3620 (65,37 %)	879 (15,88 %)	1038 (18,75 %)
2006	4236 (67,33 %)	915 (14,54 %)	1141 (18,13 %)
2005	4311 (67,09 %)	1020 (15,88 %)	1094 (17,03 %)
2004	4817 (68,57 %)	1006 (14,33 %)	1201 (17,10 %)

A megyénkénti megoszlást vizsgálva érdekes módon Zala megyében itt is jelentős eltérést tapasztalhatunk. Míg más megyékben az országos átlaghoz hasonlóan az ügyek kb. 4/5-ét teszi ki a fenntartott vagy módosított fellebbezések összaránya, addig Zala megyében ez a szám mindössze 60,87 % (azaz a Zala Megyei Főügyészség az ügyek közel 40 %-ában visszavonta az alsóbbfokú ügyészek által az elsőfokú ügydöntő határozat ellen benyújtott fellebbezést!). Ugyancsak igen magas volt a visszavont fellebbezések aránya Baranya megyében (40,87 %) és Tolna megyében (34,51 %), míg a 16,50 %-os országos arányhoz képest jelentősen alacsony volt a visszavont fellebbezések aránya Borsod-Abaúj-Zemplén (9,34 %) és Jász-Nagykun-Szolnok (6,22 %) megyékben.

Végül beszélni kell a szankciók súlyosítása végett bejelentett ügyészi fellebbezések eredményességéről is. Az ilyen irányú fellebbezéseknek évek óta nagyjából az 1/3-a eredményes (2008: 32,09 %; 2007: 33,28 %; 2006: 36,21 %; 2005: 33,45 %; 2004: 37,73 %). Az átlaghoz képest nagyobb arányú volt 2008-ban a fellebbezés eredményessége Békés megyében (47,13 %), Heves megyében (44,44 %), és különösen kiemelkedő volt az

eredményesség (a fellebbezések több mint fele eredményre vezetett) Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében (55,79 %) és Zala megyében (53,33 %). Hasonló a helyzet a fellebbviteli főügyészségek által bejelentett fellebbezésekkel is, bár három ítélőtáblán (Fővárosi, Pécsi és Győri) a súlyosabb szankció iránt bejelentett fellebbezések sikeressége inkább az ügyek 1/4-1/5-ét tette csak ki (24,16 %, 21,15 % és 23,08 %).

Érdekességképpen kell megjegyezni, hogy a megalapozatlanság miatti ügyészi fellebbezések eredményessége jóval magasabb, mint a súlyosabb szankció iránt bejelentetteké (országos szinten 44,61 %), a legalább tíz ilyen irányú fellebbezést elbíráló tíz megyei szintű bíróságból hat esetében az eredményesség meghaladta az 50 %-ot (Csongrád megye 63,33 %, Jász-Nagykun-Szolnok megye 52,63 %, Komárom-Esztergom megye 76,47 %, Pest megye 73,33 %, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye 52,63 %, Vas megye 66,67 %).

IV. Súlyosítási tilalom és jogállami büntetőeljárás

4.1. Az alapelvek történeti fejlődése

TREMMEL szerint a büntető eljárásjogban sokkal nagyobb jelentőséggel bírnak és éppen ezért sokkal alaposabban kidolgozottak az alapelvek, mint az anyagi jogban[405]. Ez azonban a magyar kodifikáció során nem mindig volt így. IRK megállapította, hogy a tételes büntető perjogot mindig az aktuális történelmi eszmék határozták meg[406]. Ennek megfelelően alakult ki a három történeti rendszer (IRK ezeket a mai terminológiához hasonlóan nyomozó-, vád- és vegyes rendszernek nevezte el), amelyek léte alapjában meghatározta azt, hogy milyen alapelvek érvényesültek.

Az 1896. évi XXXIII. törvénycikk (1896-os Bp.) nem nevezett meg expressis verbis alapelveket. A jogtudomány azonban lefektette azokat az alapvető tételeket (ezeket osztja fel FINKEY alapelvekre és vezéreszmékre[407]), amelyek később alapelvvé alakultak. Ezek a Bp. különböző fejezeteiben megtalálható rendelkezések voltak (s nem csak az „Általános rendelkezések” címet viselő I. fejezet tartalmazott „alapelveket”). IRK szerint hat ilyen alapelv kristályosodott ki[408]:

- a vádelv (kontradiktórium elve);
- a hivatalból való eljárás elve (officialitás);
- az anyagi igazság elve;
- a szóbeliség elve;
- a közvetlenség elve;
- a nyilvánosság elve.

FINKEY három vezéreszmét emelt ki, amely kizárólagosan uralta a büntetőeljárás egész folyamatát, és ezáltal a büntetőeljárás minden szakaszában irányadó „sarktételnek” volt tekinthető:

- a hivatalból eljárás elvét,
- a törvényesség (legalitás) elvét és
- az anyagi igazság elvét.

A többi vezéreszméről pedig FINKEY azt mondta, hogy mivel azok (részben) a polgári perben és a közigazgatási eljárásban is érvényesülnek, ezért a perjog közös vezéreszméinek voltak tekinthetők. Ezek

- a nyilvánosság,
- a szóbeliség,
- a közvetlenség,
- a védelem szabadsága,
- a bizonyítékok szabad mérlegelése[409].

Az 1951. évi III. törvény (1951-es Bp.) már kifejezetten szabályoz alapelveket, mégpedig az „Alapvető elvek” címet viselő I. fejezetében. A fejezet ugyan nemcsak kifejezetten alapelveket tartalmaz (így például itt találjuk a törvény céljára és a büntetőeljárás

---

[405] TREMMEL Flórián: Magyar büntetőeljárás, Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2001. 65. o.
[406] IRK Albert: A magyar büntető perjog vezérfonala. Pécs, 1931. 24. o.
[407] FINKEY Ferenc: A magyar büntető perjog tankönyve. Budapest, 1916. 88. o.
[408] Emellett IRK szerint a vádelvhez kapcsolódó egyéb elveket is megtalálunk az 1896-os Bp. részletrendelkezései között (pl. a védelem szabadsága, a szabad bizonyítás elve, az egyéni szabadság oltalmazása). IRK Albert: A magyar büntető perjog vezérfonala. Pécs, 1931. 24-29. o.
[409] FINKEY Ferenc: A magyar büntető perjog tankönyve. Budapest, 1916. 105-106. o.

kizárására vonatkozó rendelkezéseket is), azonban MOLNÁR szerint hat alapelv egyértelműen megtalálható volt[410]:

- a személyi szabadság biztosításának elve;
- a terhelő és mentő körülmények figyelembevétele;
- a bizonyítékok szabad mérlegelése;
- a többszöri eljárás tilalma;
- a nyilvánosság elve;
- az anyanyelv használatának biztosítása.

Emellett az 1951-es Bp. is tartalmazott olyan alapelveket, amelyeket a törvény a későbbi fejezeteiben szabályozott (pl. vádelv, védelem elve, jogorvoslati jogosultság). MÓRA a vádelvet nem is tekintette alapelvnek, hanem szerinte az a büntetőeljárás egészét meghatározó eszme. MÓRA olvasatában ennek megfelelően az 1951-es Bp-ben tíz alapelv érvényesült[411]:

- az objektív igazság alapelve;
- a szocialista törvényesség alapelve;
- a kontradiktórius tárgyalás alapelve;
- a védelem alapelve;
- a hivatalból való eljárás alapelve;
- az ártatlanság vélelmének alapelve;
- a szóbeliség alapelve;
- a közvetlenség alapelve;
- a nyilvánosság alapelve;
- a jogorvoslati jogosultság alapelve.

A büntetőeljárásról szóló 1962. évi 8. számú törvényerejű rendelet (1962-es Be.) használta először az I. fejezet címeként az „Alapelvek” kifejezést. Néhány nem kifejezetten alapelvi jellegű rendelkezés mellett (például a törvény feladata és annak megvalósítása) az 1962-es Be. I. fejezete az alábbi alapelveket tartalmazta:

- a személyi szabadság biztosítása,
- a társasbíráskodás elve,
- a terhelő és mentő körülmények felderítésének elve,
- a szabad bizonyítás elve,
- a védelem joga,
- a többszöri eljárás tilalma,
- a tárgyalás nyilvánossága,
- az anyanyelv használatának biztosítása.

A büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény (1973-as Be.) követte az 1962-es Be-t annyiban, hogy szintén „A büntetőeljárás alapelvei” cím alatt szabályozta az alapelveket (és kivette ebből a fejezetből a törvény céljára vonatkozó rendelkezést). SZABÓNÉ szerint 1973-as Be. I. fejezetéből, valamint a későbbi §-okból az alábbi alapelveket lehetett kiemelni[412]:

a) szervezeti alapelvek: lényegében a bíróságra és a bíróság tevékenységére vonatkozó elvek (amelyeket részletesen az 1972. évi IV. törvény határozta meg):

- az igazságszolgáltatás kizárólag a bíróság útján történő gyakorlása,

[410] MOLNÁR László: A büntető perrendtartás kommentárja. Budapest, 1957. 11-74. o.
[411] MÓRA Mihály: A magyar büntető eljárási jog. Budapest, 1961. 94-119. o.
[412] RUDAS György (szerk.): Büntetőeljárás-jog. Budapest, 1974. 47-68. o.

- a törvény előtti egyenlőség,
- a bírák függetlensége,
- a társas bíráskodás alapelvei,
- a népi ülnökök részvételének alapelve,
- a bírák választásának és visszahívhatóságának alapelve.

b) működési alapelvek: általános érvényű, általában a büntetőeljárás valamennyi szakaszára kiterjedő és irányadó elvek:

- a hivatalból való eljárás elve,
- az eljárási feladatok megosztásának elve,
- az ártatlanság vélelme,
- a védelem alapelve,
- a jogorvoslati jogosultság elve,
- az anyanyelv használatának elve,
- a bizonyítékok értékelésének szabadsága,
- a szóbeliség elve,
- a közvetlenség elve,
- a tárgyalás nyilvánosságának elve.

4.2. Az alapelvek a hatályos jogban

Látható tehát, hogy a kodifikáció előrehaladtával egyre több alapelv jelent meg, a kezdeti 6-7 elv helyett az 1973-as Be-ben a szervezeti és a működési elveket együttvéve már tizenhat alapelvet különített el a jogelmélet. Ezt a folyamatot nevezte el találó kifejezéssel TREMMEL az alapelvek „inflációjának”[413], amit igyekezett a törvényhozó kissé visszafogni az 1998. évi XIX. törvény (Be.) megalkotásakor: egyes alapelvek alapelvi jellegét megszüntette (pl. jogorvoslati jogosultság elve, közvetlenség elve). Ugyanakkor ez a mesterséges szűkítés nem vált be, hiszen a jogorvoslati jogosultság alapelvének hiánya számtalan gyakorlati problémát vetett fel (ahol ugyanis a törvény kifejezetten nem rendelkezett róla, ott az aktuális határozat, intézkedés vagy annak elmulasztása ellen nem volt helye jogorvoslatnak), ezért a 2006. évi LI. törvény 2. § (2) bekezdése vissza is csempészte a Be-be a jogorvoslati jogosultság elvét. Más a helyzet a közvetlenség elvével, amelyet a törvény ma sem mond ki expressis verbis, ugyanakkor számos helyen rendelkezik a közvetlenség elve alóli kivételekről. Ezek szerint tehát a közvetlenség elve ma egy „látens” alapelv, hiszen az alóla levő kivételek szabályozása által érvényesül.

A tankönyvek többsége – a korábban már említett elvek szerint – az alapelveket szervezeti és működési elvekre osztja. FÜLÖP szerint a szervezeti elvek a hatályos Be-ben[414]:

- igazságszolgáltatás kizárólag a bíróságok útján történhet;
- törvény előtti egyenlőség;
- bírák függetlensége;
- társas bíráskodás elve;
- ülnökök részvételének elve[415];
- bírák választásának és visszahívhatóságának elve[416].

---

[413] TREMMEL Flórián: Magyar büntetőeljárás, Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2001. 68. o.
[414] CHWALA Tamás – FÜLÖP Edit – SLÉDER Judit: Büntetőeljárás-jog. REJTJEL, Budapest, 2000. 19. o.
[415] TÓTH ezt a laikus elem részvételének elveként határozza meg. BÁNÁTI János – BELOVICS Ervin – CSÁK Zsolt – SINKU Pál – TÓTH Mihály – VARGA Zoltán: Büntető eljárásjog. Szerkesztette: Tóth Mihály. HVG ORAC, Budapest, 2003. 39. o.
[416] Ezt az utóbbi elvet nem mindenki tekinti külön szervezeti alapelvnek. Vö. pl. CSÉKA Ervin – FANTOLY

TÓTH az alapelveket az állam és a terhelt viszonya alapján is kategorizálja[417]:

- az állam oldaláról megfogalmazott elvek (kontradiktórium, officialitás, szóbeliség, nyilvánosság, közvetlenség, büntetőjogi felelősség önálló elbírálása);
- az állam és a terhelt viszonyát megfogalmazó alapelvek (ártatlanság vélelme és járulékos elvei: bizonyítási teher, in dubio pro reo);
- a terhelt hátrányos helyzetének ellensúlyozására szolgáló elvek (bírósági eljáráshoz való jog, védelem elve, nemo tenetur, jogorvoslati jogosultság, anyanyelv használat).

Az egyes tankönyvek többségükben azonos alapelveket tárgyalnak[418]:

Zsanett – KOVÁCS Judit – LŐRINCZY György – VIDA Mihály: A büntetőeljárási jog alapvonásai I. Szeged, 2004.

FARKAS szerint pedig öt szervezeti alapelv van:

- az igazságszolgáltatás kizárólag bíróság útján;
- társas bíráskodás;
- néprészvétel;
- bírói függetlenség;
- pártatlanság.

FARKAS Ákos – RÓTH Erika: A büntetőeljárás. KJK-KERSZÖV, Budapest, 2004. 58. o.

[417] BÁNÁTI János – BELOVICS Ervin – CSÁK Zsolt – SINKU Pál – TÓTH Mihály – VARGA Zoltán: Büntető eljárásjog. Szerkesztette: Tóth Mihály. HVG ORAC, Budapest, 2003. 39-40. o.

[418] Az eltérések is sokszor csak látszólagosak, mert pl. KIRÁLY nem elemzi a nyilvánosság elvét az alapelvek között, de szól arról (nem kifejezetten alapelvi szintre emelve) a tárgyalással összefüggésben. KIRÁLY Tibor: Büntetőeljárási jog. Osiris, Budapest, 2000. 392-396. o.

	Fenyvesi-Herke-Tremmel[419]	Tóth[420]	Farkas-Róth[421]	Cséka-Fantoly-Kovács-Lőrinczy-Vida[422]	Király[423]
hivatalbóliság elve (officialitás)	X	X	X	X	X
legalitás elve			X		X
ártatlanság vélelme (és az ehhez kapcsolódó elvek: bizonyítási teher, in dubio pro reo)	X	X	X	X	X
védelem elve (védelemhez való jog)	X	X	X	X	X
eljárási feladatok megoszlásának elve (kontradiktórium, vádelv)	X	X	X	X[424]	X
nyilvánosság (tárgyalás nyilvánosságának) elve	X	X			
közvetlenség elve	X				
szóbeliség elve	X				
jogorvoslati jogosultság elve	X	X		X	
bizonyítékok szabad értékelésének elve	X	X			
személyi szabadság és más alapvető jogok tiszteletben tartásának elve	X				
végleges (jogerős) döntés elve	X				
(tisztességes) bírósági eljáráshoz való jog	X	X	X	X	X
büntetőjogi felelősség önálló elbírálása	X	X		X	
anyanyelvhasználat elve	X	X	X	X	X
Önvádra kötelezés tilalma				X	

FARKAS szerint a büntetőeljárás alapelveit kiegészítik az alkotmányos elvek, amelyek közül néhány a büntetőeljárásban is rögzített elv (pl. ártatlanság vélelme, jogorvoslati jog):

- az igazságszolgáltatás és a büntetés állami monopóliuma;
- az alkotmányos bíró garantálása;
- a bírói meghallgatáshoz való jog;
- a személyi szabadság bírói korlátozása;
- a nyilvános tárgyalás elve;

[419] FENYVESI Csaba – HERKE Csongor – TREMMEL Flórián: Új magyar büntetőeljárás, Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2004. 59-113. o.
[420] BÁNÁTI János – BELOVICS Ervin – CSÁK Zsolt – SINKU Pál – TÓTH Mihály – VARGA Zoltán: Büntető eljárásjog. Szerkesztette: Tóth Mihály. HVG ORAC, Budapest, 2003. 38-45. o.
[421] FARKAS Ákos – RÓTH Erika: A büntetőeljárás. KJK-KERSZÖV, Budapest, 2004. 56-63. o.
[422] CSÉKA Ervin – FANTOLY Zsanett – KOVÁCS Judit – LŐRINCZY György – VIDA Mihály: A büntetőeljárási jog alapvonásai I. Szeged, 2004.
[423] KIRÁLY Tibor: Büntetőeljárási jog. Osiris, Budapest, 2000. 103-134. o.
[424] A bíróság eljárásának az alapját (a törvényes vádat) külön alapelvként kezeli.

- a bírósági döntés indokolási kötelezettsége;
- az ártatlanság vélelme;
- az ingyenes jogsegélyhez való jog;
- az arányosság elve;
- a bizonyítási tilalmak;
- a jogorvoslati jogosultsághoz való jog;
- a ne bis in idem elve;
- a perújrafelvételre való jog;
- a büntető igazságszolgáltatási szervek működőképességének fenntartása.[425]

Szintén az alapelvek számának igen nagymértékű emelkedése figyelhető meg a német jogban. BEULKE szerint a német Be. (StPO), a bírósági szervezeti törvény (GVG), Alkotmány (GG), sőt az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről 1950. november 4-én kelt római egyezmény (EMRK) számos (13) büntető eljárásjogi alapelvet tartalmaz[426]:

- az officialitás (hivatalbóliság) elve (StPO 152. § I.);
- a legalitás elve (StPO 152. § II.);
- a vádelv (StPO 151. §);
- a nyomozóelv (StPO 244. § II.);
- a szabad bírói bizonyítékmérlegelés elve (StPO 261. §);
- a szóbeliség elve (StPO 261. §);
- a közvetlenség elve (StPO 226., 250., 261. §);
- az ártatlanság vélelme és „in dubio pro reo” elve (StPO 261. §; EMRK 6. cikk II.);
- a gyors eljárás követelménye (GG 20. cikk III.; EMRK 6. cikk I. 1.);
- a nyilvánosság elve (GVG 169. §; EMRK 6. cikk I. 2.);
- a tisztességes (fair) eljárás követelménye (GG 20. cikk III.; EMRK 6. cikk I. 1.);
- a törvényes bíróhoz való jog elve (GG 101. cikk);
- a rendes meghallgatáshoz való jog (GG 103. cikk I.).

Az alapelvek itt említett inflációjával ellentétes folyamat is megfigyelhető. TREMMEL szerint az is igen veszélyes irányzat, amikor a jogalkotó egy vagy két „rendszeralkotó” jellegű alapelvbe, mondhatni „vezérelvbe” (szuperelvbe) kívánja sűríteni maguknak az alapelveknek a lényegét, esetleges központi magvát (pl. officialitás vagy diszpozitivitás, objektív igazság, funkciómegosztás stb.). A büntetőeljárás ugyanis annál sokkal összetettebb, soktényezős és sokmozzanatú folyamat, hogy egy-két vezérelvbe összefoghatók lennének a szervezetével és a működésével kapcsolatos követelmények. Mégis napjainkig előfordulnak ilyen kísérletek „rendszeralkotó” alapelvek kimunkálására, illetőleg előtérbe kerülnek olyan meglehetősen divatos „kulcsfogalmak”, amelyek látszólag már szinte vezérelv, szuperelv rangot érnek el. Ilyen kulcsfogalmak a büntetőeljárási szakirodalomban

- a tisztességes eljárás (fair trial) követelménye,
- a jogállami büntetőeljárás elve[427],
- a „fegyveregyenlőség” (Waffengleichigkeit, Égalité des armes) elve, valamint
- az „alkotmányos büntetőeljárás” koncepciója[428].

---

[425] FARKAS Ákos – RÓTH Erika: A büntetőeljárás. KJK-KERSZÖV, Budapest, 2004. 43-56. o.
[426] BEULKE, Werner: Strafprozeßrecht. Heidelberg, 2002.
[427] TREMMEL Flórián: Jogállam és büntetőeljárás. Jogtudományi Közlöny, 1989/12.
[428] FENYVESI Csaba – HERKE Csongor – TREMMEL Flórián: Új magyar büntetőeljárás, Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2004. 63. o.

A német büntető eljárásjogi irodalomban a jogállamiság összetevőinek általában az alábbiakat tekintik[429]:

- az igazságszolgáltatás és a büntetés állami monopóliuma;
- az alkotmány szabályainak megfelelő bírói garantálása;
- a bírói meghallgatáshoz való jog;
- az arányosság elve;
- a bizonyítási tilalmak léte;
- az ártatlanság vélelme;
- a személyi szabadság bírói korlátozása és a nyilvános tárgyalás elve;
- az ingyenes jogsegélyhez való jog;
- a bírósági döntés indokolásának kötelezettsége;
- a jogorvoslati jogosultság léte;
- a ne bis idem elve;
- a perújrafelvételhez való jog;
- a büntető igazságszolgáltatási szervek működőképességének fenntartásához fűződő igény.

A jogállami büntetőeljárás elvénél tehát a közhatalom korlátai kerülnek előtérbe (a német felfogásnak megfelelően). Azt lehet tehát mondani, hogy a büntetőeljárásnak két fő vezérelve van: a legalitás elve (amely alapján a hatóságoknak kötelességük a bűncselekményeket felderíteni és azok elkövetőit felelősségre vonni), valamint a legalitás elvének ellensúlyát jelentő jogállami büntetőeljárás elve[430]. Tekintettel arra, hogy a legalitás (opportunitás) elvének a súlyosítási tilalommal való összefüggése külön problémakör, ebben a fejezetben kizárólag a jogállami büntetőeljárás elvének a súlyosítási tilalommal kapcsolatos összefüggéseit vizsgáljuk, pár gondolattal érintve a tisztességes eljárás elvét.

4.3. A súlyosítási tilalom dogmatikai megközelítése

A súlyosítási tilalom törvényi szabályozásának ismeretében is vannak olyan nézetek, amelyek a pozitivista jogon túli szempontokat tartanak szem előtt. Itt kell megemlíteni HAAS-t, aki szerint a súlyosítási tilalom az ítélet oszthatóságának a következménye[431]. Egyes szerzők pedig a reformatio in peius tilalmát egyenesen a jogorvoslat létének következményeként definiálják[432]. Ennek az utóbbi elgondolásnak az alapja az volt, hogy a fellebbezés alapján csak az elsőfokú ítélet helyességéről döntenek, és nem kerül sor az eljárás újbóli lefolytatására. Ha a vádlott javára jelentenek be fellebbezést, a bíróságnak csak azt szabad megvizsgálnia, amit a jogorvoslattal élő megtámad, tehát, hogy pl. a büntetés túl magas, vagy a cselekmény nem bűncselekmény. A fellebbezés ennek az elméletnek a szemszögéből tehát nem nyitja meg a reformatio in peius útját.

Ez utóbbi felfogás a mai rendelkezések ismeretében nem tartható fenn semmiképpen sem, mivel a mai fellebbezési eljárás a korábbitól alapvetően különbözik. ROXIN egyenesen második elsőfokról beszél[433]. Ezt igazolja pl. a Be. azon rendelkezése, amely másodfokon új

[429] FENYVESI Csaba – HERKE Csongor – TREMMEL Flórián: Új magyar büntetőeljárás, Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2004. 65-66. o.
[430] LIGETI Katalin: A jogállami büntetőjogról. In: WIENER A. Imre (szerk.): Büntetendőség – büntethetőség. Büntetőjogi tanulmányok. KJK, Budapest, 1997. 81-126. o.
[431] HAAS, Alfons: Das Verbot der reformatio in peius im geltenden Strafprozeßrecht (einschließlich Militärstrafgesetzordnung) und die Frage seiner Beibehaltung im künftigen Strafprozeß. Ellwangen, 1934. 70. o.
[432] KLEINFELLER, Georg: Das Verbot der reformatio in peius. Der Gerichtssaal, 1886. 579. o.; NORDEN: Zum Verbot der reformatio in peius. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, 1909. 781. o.
[433] ROXIN, Claus: Strafverfahrensrecht. München, 1998. 52. § 12. pont.

bizonyítási eszközök beszerzését is megengedi. Mivel a másodfokú bíróság a teljes revízió elve alapján a fellebbezéssel megtámadott ítéletet az azt megelőző eljárással együtt, teljes terjedelmében felülbírálja, az ítélet tényállásának megalapozottságára, a bűnösség megállapítására, a bűncselekmény minősítésére, a büntetés kiszabására, valamint intézkedés alkalmazására vonatkozó rendelkezéseit a másodfokú bíróság arra tekintet nélkül bírálja felül, hogy ki, milyen okból fellebbezett (Be. 348. § (1) bekezdés), és hivatalból dönt a másodfokú bíróság a járulékos kérdésekről (polgári jogi igény, bűnügyi költség stb.) is, ezért semmiképpen sem jelenthető ki, hogy a másodfokú bíróság csak a terhelt által beadott fellebbezés keretei között vizsgálja az elsőfokú ítéletet. Mindebből az következik, hogy a jogorvoslat léte önmagában nem követeli meg a reformatio in peius tilalmát.

4.3.1. A súlyosítási tilalom mint a rendelkezési elv következménye

Az egyes szerzők különbözően vezetik le a súlyosítási tilalmat a rendelkezési elvből. Mialatt ez az elv a polgári eljárásjogban uralkodó elv[434], felmerül a kérdés, hogy a büntetőeljárásban meg lehet-e alapozni a rendelkezési elv létét. A rendelkezési elv elfogadói abból indulnak ki, hogy elsőfokon a legalitás elve feltétlen érvényesül, ezért itt a vádlott (indítványa) nem gyakorol hatást az eljárásra[435]. Ezzel szemben az, hogy egyáltalán másodfokra kerül az ügy, már kifejezetten a vádlott rendelkezésétől is függhet, amennyiben más (különösen terhére) nem jelent be fellebbezést, hiszen az ő indítványán keresztül, mégpedig a perorvoslat benyújtása által kerül a következő fokra az ügy (illetőleg a terhelt szabadon dönthet úgy, hogy ha más nem jelent be perorvoslatot, akkor az elsőfokú ítélet emelkedjen jogerőre). A vádlott a perorvoslatát vissza is vonhatja, és ezzel az eljárást lényegében saját döntésével befejezheti. Ebből NORDEN és KLEINFELLER azt a következtetést vonták le, hogy a perorvoslati bíróságokat a rendelkezési alapelv irányítja[436].

A fellebbezés létéből eredően a megismételt elsőfokú eljárásban is érvényesül a legalitás elve, még akkor is, ha pusztán a vádlott által (vagy csak javára) benyújtott perorvoslat eredményeképpen kerül rá sor. A Be. ugyanakkor (szemben a német StPO 303. §-ának rendelkezésével, amely az anyagi igazságosságra hivatkozással ezt lehetővé teszi[437]) még a másik oldal beleegyezésével sem engedi meg a megismételt eljárásban a korábban benyújtott perorvoslat visszavonását. A súlyosítási tilalmat LIEB szerint mindezzel együtt sem lehet a rendelkezési elvre alapozni[438].

4.3.2. A jogerő tana

Egy ítélet jogereje a meghozott ítélet véglegességét és irányadó voltát jelenti. A jogerő anyagi értelemben a döntés tartalmára vonatkozik, és kimondja, hogy egy tett, amelyet a lezárult eljárásban hozott ítélet érint, nem lehet még egyszer büntetőeljárás tárgya. Az anyagi jogerőnek tehát lezáró hatása van. Az anyagi jogerő a formális jogerő következménye, amely akkor áll be, ha az ítélet többet már nem megtámadható.

Ide tartozik a részjogerő kérdése is, amikor is az ítélet a törvény által megengedhető

---

[434] LIEB, Klaus: Das Verbot der reformatio in peius im Zivilprozess, im Verfahren der Freiwilligen Gerichtsbarkeit und im Verwaltungsstreitverfahren. Würzburg, 1972. 23. o.

[435] Ez a felfogás sem teljesen megalapozott, hiszen a tárgyalás mellőzéses eljárásban és a megismételt elsőfokú eljárásban is jelentősége lehet a terhelt indítványának,

[436] KLEINFELLER, Georg: Das Verbot der reformatio in peius. Der Gerichtssaal, 1886. 579-588. o.; NORDEN: Zum Verbot der reformatio in peius. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, 1909. 786. o.

[437] KLEINKNECHT, Theodor – MEYER-GOßNER, Lutz: Strafprozeßordnung. 1999. a 303. §-hoz fűzött kommentár.

[438] LIEB, Klaus: Das Verbot der reformatio in peius im Zivilprozess, im Verfahren der Freiwilligen Gerichtsbarkeit und im Verwaltungsstreitverfahren. Würzburg, 1972. 23. o.

módon részben megtámadható. A súlyosítási tilalomnak többen a vádlott javára szóló részben részjogerő (illetve ehhez hasonló) hatást tulajdonítanak. OETKER pedig egy módosított jogerőről beszél, és megkülönbözteti az általános értelemben vett jogerőt, és a súlyosítási tilalom módosított jogerejét[439]. Mialatt az első esetben az eljárásban teljességgel megengedhetetlen a jogerősen eldöntött kérdésről még egyszer dönteni, a másodiknál (a súlyosítási tilalom által bekövetkező módosított jogerőnél) csak az ítélet tartalma korlátozott, de az újabb határozatot meg kell hozni. Ez az egyoldalú, csak a vádlott javára ható korlátozott (módosított) jogerő szemlélet FRISCH szerint azonban elutasítandó[440]. A jogerő lényegéhez tartozik ugyanis, hogy mindenkivel szemben, és nemcsak egy, az eljárásban részt vevő személy vonatkozásában legyen hatása. Még alaposabbnak minősül FRISCH azon kifogása, hogy a jogerő csak akkor állhat be, ha a határozat már rendes perorvoslattal nem támadható meg. A másodfokú bíróság ugyanis az elsőfokú ítéletet nem vizsgálhatja felül a jogerős részében. Egy ilyen hatás azonban nem következik a reformatio in peius tilalmából. A fellebbviteli bíróságnak ugyanis a súlyosítási tilalom ellenére is lehetősége van arra pl., hogy megállapítsa az ítélet megalapozatlanságát, tehát a súlyosítási tilalom hatálya alatt álló ítéletrészt is felül kell bírálnia, mindössze annyit nem tehet meg, hogy a törvény által megszabott korlátokat átlépje (pl. az elsőfokon felmentett vádlottat nem ítélheti el, de megállapíthatja, hogy az elsőfokú bíróság helytelenül rendelkezett a bűnügyi költségről; a vádlott bűnösségét a fellebbviteli eljárásban a szankció súlyosítása nélkül jogtalan elsajátítás helyett lopásban, rablásban állapíthatja meg stb.). A bűnösséget kimondó ítélet bizonyos fajtájú súlyosítása nem ütközik a súlyosítási tilalomba (pl. előzetes bírósági mentesítés mellőzése), és ezt a súlyosítást a vádlottnak szem előtt kell tartania, amikor bejelenti fellebbezését.

Ha a súlyosítási tilalomnak részjogerő hatást (vagy egy hasonló hatást) tulajdonítunk, a súlyosítási tilalmat FRISCH szerint ebből az okból el kellene törölni[441]. A súlyosítási tilalom hatása ugyanis csak a büntetés kiszabásával áll közvetlen kapcsolatban. GERHARDT ezt nevezi a függőben lévő (elsőfokon kiszabott, még nem jogerős) büntetésnek a terhelt javát szolgáló „záróhatásának”[442], mivel a terhelt tudhatja, hogy melyik az a legmagasabb büntetés, amelyre a terhére bejelentett fellebbezés hiányában számíthat. A súlyosítási tilalommal összhangban álló, bűnösséget kimondó ítéletre való jogosultság esetén a másodfokú bíróság szinte kényszerből hozza meg döntését, amennyiben úgy látja, hogy súlyosabb szankcióra lenne szükség, de ennek a reformatio in peius tilalma határt szab. Többször előfordul az a másodfokú ítéleti indokolás, miszerint „a másodfokú bíróság szerint a vádlottal szemben az elsőfokú ítéletben kiszabott büntetés indokolatlanul enyhe, ennek súlyosítására azonban a súlyosítási tilalom miatt a másodfokú bíróságnak nem volt lehetősége”. Ilyen indokolás esetén sokszor a másodfokú bíróság a tényálláson is jelentősen módosít, ezáltal tehát közel sem beszélhetünk arról, hogy a súlyosítási tilalomnak (rész)jogerő hatása lenne. Ez már csak azért sem igaz, mert ilyen (rész)jogerő hatás még a szankcióval kapcsolatosan sem áll be, hiszen egyrészt enyhítési tilalom egyáltalán nincs (már csak azért sem, mert ha beállt a súlyosítási tilalom, akkor nyilvánvalóan a terhelt javára kellett fellebbezni ahhoz, hogy az ügy egyáltalán másodfokra kerüljön), másrészt pedig a szankcióval kapcsolatos egyes részletrendelkezések súlyosíthatók is (pl. szabadságvesztés végrehajtási fokozatának súlyosítását nem zárja ki az, hogy érvényesül a súlyosítási tilalom).

---

[439] OETKER: Anmerkung zu RG, Urteil vom 7. 1. 1935 — 2 D 1384 / 34. Juristische Wochenschrift, 1935. 1417. o.

[440] FRISCH, Wolfgang: Das Verschlechterungsverbot – Grundfragen und neue Entwicklungen. Juristische Arbeitsblätter, 1974. 91. o.

[441] FRISCH, Wolfgang: Das Verschlechterungsverbot – Grundfragen und neue Entwicklungen. Juristische Arbeitsblätter, 1974. 93. o.

[442] GERHARDT, Bernd-Peter: Das Verbot der reformatio in peius bei den Nebenstrafen, Nebenfolgen, Maßregeln der Sicherung und Besserung des Strafgesetzbuches. München, 1970. 11. o.

Korábban többen a súlyosítási tilalmat mint részben a felmentő ítélet azonnali jogerejének a következményét tekintették. REIMER kifejezetten felvetette, hogy ha egy ítéletet az ügyészség időben nem támad meg, akkor az a vádlott javára (relatív) jogerős lesz[443]. Ez a nézet azonban SCHULTZENSTEIN szerint ellentmond a jogerő mai felfogásának, amely a jogbiztonság alapgondolata miatt szerinte alapjában véve nem lehet relatív, és emellett a részjogerő kérdése nem is egyeztethető össze a súlyosítási tilalommal[444]. Ha a joggyakorlatban és a szakirodalomban különbözően magyarázzák a súlyosítási tilalom létét a relatív jogerőből kiindulva, ezt egyértelműen meg kell különböztetni az előbb említett nézettől. Ez a nézet ugyanis csak azt próbálja megmagyarázni, hogy milyen következményeket von maga után a súlyosítási tilalom, de nem próbálja meg a súlyosítási tilalom létét a részjogerőből levezetni. NORDEN szerint éppen ezért élesen el kell határolni egymástól az okot és az okozatot[445].

4.3.3. A jogvesztés gondolata

Attól a gondolattól, hogy a bűnüldöző szervek egy súlyosabb jogi következménnyel rendelkező bűntett üldözéséről lemondanak azzal, hogy a reformatio in peius tilalmával gátat szabnak a másodfokú bíróságnak, eljuthatunk a reformatio in peius dogmatikai alapgondolatáig, a jogvesztésig. GRETHLEIN úgy ismerteti a jogvesztés gondolatát, mint a meggyőző megvalósítás dogmatikai alapját[446]. Az államnak a büntetésre vonatkozó igényét a bíróság és az ügyészség érvényesíti. Ha ezek az állami szervek az első ítéletet elfogadják (hiszen a bíróság hozza, az ügyészség pedig – legalábbis a vádlott terhére – azt nem támadja meg), akkor számukra adott volt az állam büntetésre vonatkozó igényének érvényesítési lehetősége. Ez akkor is igaz, ha az ügyész a vádlott javára perorvoslattal élt. Ha a súlyosítási tilalom ellenére másodfokon túllépnének az elsőfokú ítéleten a terhelt terhére, GOLLWITZER szerint éppen akkor nem érvényesítenék megfelelően az állam büntető igényét[447]. Ha az állami szervek az elsőfokú ítélettel kielégítőnek látják az állam részéről jelentkező büntetés iránti igényt, és nem úgy tekintenénk, hogy ezt éppen azzal ismerik el, hogy az ügyészség nem nyújt be perorvoslatot a bíróság által hozott ítélettel szemben, vagy csak a terhelt javára teszi azt, akkor az állam ellentétesen viselkedne önmagával szemben, ha a vádlott javára bejelentett jogorvoslat lehetőséget adna az állami szerveknek arra, hogy a vádlottat súlyosabban megbüntessék. Az elsőfokú ítéletből kiinduló büntetőjogi igény ebben az esetben tehát jogvesztő. Hiszen ha a vádlott javára nem nyújtottak volna be fellebbezést, akkor az ügy nem is került volna másodfokra, tehát azt csak azért támadta meg valamelyik fellebbezésre jogosult, mert azt a terhelt számára méltánytalannak és/vagy túl szigorúnak találta. Ha pedig nem is került volna másodfokra az ügy, akkor rendes perorvoslati eljárás keretei között nem is lehetett volna azon súlyosítani.

A jogvesztés egy olyan esetet képez, amely a Treu und Glauben elvének megfelelő joggyakorláshoz hasonlít. BROX a Treu und Glauben körébe sorolja a jog rendeltetésellenes (céljával ellentétes) gyakorlását, valamely jogviszonyban a joggyakorló korábbi magatartásával ellentétes magatartás tanúsításának tilalmát (venire contra factum proprium), a jogvesztést (a jog hosszabb időn keresztüli nem gyakorlása révén bekövetkező „eljátszását”,

---

[443] REIMER, Heinz: Für und wider die reformatio in peius im Strafprozeß. Hamburg, 1948. 80. o.

[444] SCHULTZENSTEIN, Max: Wesen und Grund der Unzulässigkeit einer reformatio in peius. Zeitschrift für Zivilprozeß, 1903. 33. o.

[445] NORDEN: Zum Verbot der reformatio in peius. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, 1909. 789. o.

[446] GRETHLEIN, Gerhard: Die Problematik des Verschlechterungsverbotes im Hinblick auf die besonderen Maßnahmen des Jugendrechts. Neuwied am Rhein, 1963. 27. o.

[447] GOLLWITZER, Walter: Anmerkung zu OLG Karlsruhe, Beschluß vom 2. 8. 1982 -4 Ss 73 / 82. Juristische Rundschau, 1983. a 331. §-hoz fűzött kommentár.

amikor a teljesítés már a kötelezettől méltányosan el nem várható), valamint az olyan követelés érvényesítését, amelyet a jogosult más okból a kötelezettnek már elengedett (dolo facit, qui petit, quod statim redditurus est)[448].

A jogvesztés intézménye két változatban létezik. Egyrészt nem megengedhető a jogi pozíció gyakorlása, ha a jogosult a felhatalmazását hosszabb időn keresztül nem gyakorolja, és ezáltal egy másik jogosultat abba a bizalmi helyzetbe hozza, hogy a jogi pozícióját a jövőben nem akarja igénybe venni[449]. Ebben a változatban egy tisztességesen megszerzett jogi pozíció tisztességtelen használatáról van szó. A jogvesztés egy további esetében egy olyan szituációról van szó, amikor a kezdetektől adott egy tisztességtelen jogszerzés. Itt a megfelelő jogi pozícióra vonatkozva egy kötelességszegő és helytelenített magatartásról van szó.

A tisztességtelen jogszerzés gondolata az alapjogokról szóló jogvesztésből alakult ki. A jogvesztés ezzel egyrészt a tisztességesen megszerzett jogi pozíció tisztességtelen használatának jogi veszteségét jelenti, másrészt egy kötelességmulasztó magatartás alapján kialakult jogvesztést. A büntetőeljárásban a jogvesztés gondolatának alapvető jelentősége van abban a kérdésben, hogy a vádlott a cselekményért járó szankció elfogadásával tud-e játszani. A súlyosítási tilalommal összefüggésben pedig arról a kérdésről van szó, hogy a bűnüldöző szervek az elsőfokú ítéletből keletkező büntetés iránti igénnyel mennyire tudnak élni, figyelembe véve a tisztességesen megszerzett jogi pozíció nem megengedhető gyakorlásának esetét. Ebben a változatban megfigyelhető, hogy a jogi pozíció nem gyakorlása során, tehát a büntetés iránti igénynek az elsőfokú eljárás alatt (illetve az ügyészség részéről az ítélethirdetést követően) való ki nem használásával a vádlottnál olyan, a tartalomra vonatkozó bizalmi tényállásnak kell keletkeznie, miszerint a bűnüldöző szervek a további jogi lehetőséggel nem fognak (és nem is tudnak) élni. Az ügyészség és a bíróság meglévő bűnüldözési kötelezettsége alapján a büntető ítélet iránti igény korlátozott érvényesítése miatt az elsőfokú ítéletben egy bizalmi tényállás áll elő. Az elsőfokú ítélettel (és annak – legalábbis a vádlott terhére való – elfogadásával) a bíróság és az ügyészség azt juttatja kifejezésre, hogy megszületett a jogos, és a bűnösségnek megfelelő ítélet. Ha a továbbiakban a perorvoslati eljárásra a bűnüldözési szervek részéről nem a vádlott terhére kerül sor, a vádlott megbízhat jogi pozíciójában.

A jogvesztés dogmatikai elhelyezésével szemben GERHARDT azzal a kifogással él, hogy a büntetőperben résztvevőknek – a polgári perrel ellentétben – az anyagi igazság elve alapján nincs rendelkezésre álló felhatalmazásuk az állami büntetőjogi igényre[450]. Ha az anyagi igazság elve alapján jogvesztéssel lehet élni úgy, hogy az eljárásban résztvevők rendelkezésére álló felhatalmazás bizonyos mértékben korlátozott, akkor az anyagi igazságkeresés elve a büntető eljárásban már csak korlátozottan érvényesülhet. Az állam az erőszak monopóliumának és az állami büntetésre való igénynek is a hordozója. Ha a határokon belül ezzel az igénnyel rendelkezik, akkor ennek érvényt is kell juttatnia. Az anyagi igazságosság érvényesülése azonban többféle okból kifolyólag is korlátozott. Ezeknek az okoknak tárgyilagos mérlegeléseken kell alapulniuk, és az igazságos gondolkodásnak meg kell felelniük. Ilyenfajta korlátozás a jogbiztonság objektív érdekéből adódóan a formális jogerő, egy másik az ugyanebből az okból kialakított „ne bis in idem” elve, vagyis a kétszeri eljárás (büntetés) tilalma, amely a súlyosítási tilalom egy különleges vizsgálatát teszi szükségessé. A büntetőeljárási törvény opportunitási okokból is több helyen behatárolja az anyagi igazság által követendő legalitási alapelvet. A határozatok tudomásul vétele, illetőleg a korábban benyújtott jogorvoslatok visszavonása is hasonlóan érintheti az állam büntetőjogi igényének az érvényesülését.

---

[448] BROX, Hans: Allgemeines Schuldrecht. München, 1983. 55-56. o.
[449] PALANDT, Otto: Bürgerliches Gesetzbuch. 1997. a 242. §-hoz fűzött kommentár.
[450] GERHARDT, Bernd-Peter: Das Verbot der reformatio in peius bei den Nebenstrafen, Nebenfolgen, Maßregeln der Sicherung und Besserung des Strafgesetzbuches. München, 1970. 1. o.

Ennélfogva, ha az ügyészség bűnüldöző vádhatóságként az eljárásban nem nyújt be jogorvoslatot az elsőfokú ítélet ellen, vagy ezt kivételesen a vádlott javára teszi, ebben a magatartásban az mutatkozik meg, hogy a bűnüldöző szervek a konkrét esetben az adott döntést bizonyos irányban végleges döntésként fogadták el. A jogvesztő hatás abban nyilvánul meg, hogy a vádlott számára nem születhet hátrányosabb másodfokú ítélet. Az a jog tehát, hogy az ügyészség a terhelt terhére fellebbezhet, és ezáltal másodfokon az elsőfokú ítéletnél súlyosabb döntés is születhet, a vádlott terhére való fellebbezés elmaradásával teljesen felemésztődik, és ezt a vádlott terhére nem is lehet ismét érvényesíteni.

4.3.4. A hátrány fogalma

A magyar büntetőeljárási kódex egyértelműen meghatározza, hogy a súlyosítási tilalom miatt milyen, a terhelt számára hátrányos döntéseket nem lehet hozni a másodfokú eljárásban. Ugyanakkor ez nem mindenhol van így. Az európai büntetőeljárási törvények döntő többsége ennél jóval általánosabban fogalmaz. Így pl. a német StPO 331. § (1) bekezdése szerint „Az ítéletet a tett jogi következményeinek nemében és mértékében nem lehet a vádlott hátrányára megváltoztatni, ha csak a vádlott, javára az ügyészség vagy a törvényes képviselője nyújtott be fellebbezést” (és ennek megfelelő a szabályozás a felülvizsgálati eljárásban és a perújítás során is). Lényegében ugyanez a rendelkezés hazánkban is a rendkívüli perorvoslatoknál. Mert amíg az elsőfokú ügydöntő határozat elleni fellebbezési eljárás tekintetében a törvény szigorúan meghatározza, hogy milyen, a terhelt számára hátrányosabb változtatásokat zár ki a súlyosítási tilalom, addig a rendkívüli perorvoslatok során már csak a német szabályozáshoz hasonló rövid megfogalmazást találjuk:

- a perújításnál a 415. § (3) bekezdése szerint, ha a perújítási indítványt a terhelt javára terjesztették elő, az ítéletet a hátrányára nem lehet megváltoztatni;
- a felülvizsgálati eljárásban már nem is használja a törvényhozó a hátrány fogalmát, hanem úgy fogalmaz a 423. § (4) bekezdése, hogy a Legfelsőbb Bíróság a megtámadott határozatot csak a felülvizsgálati indítvánnyal megtámadott részében és csak a felülvizsgálati indítványban meghatározott ok alapján bírálja felül, a terhelt terhére benyújtott felülvizsgálati indítvány esetén azonban a megtámadott határozatot a terhelt javára is megváltoztathatja (tehát az ellenkezője kizárt);
- a törvényességi jogorvoslati eljárásban (437. §) és a jogegységi eljárásban (443. §) hozott határozat pedig csak a terhelt javára lehet érdemi kihatással adott ügyre azzal, hogy mindkét rendkívüli perorvoslatnál a törvényhozó konkrétan meghatározza azt is, hogy milyen érdemi kihatása lehet a határozatnak (felmentés, a kényszergyógykezelés mellőzése, az eljárás megszüntetése, enyhébb büntetés kiszabása, enyhébb intézkedés alkalmazása az előbbi rendkívüli perorvoslatnál, míg kizárólag felmentés vagy eljárás-megszüntetés a jogegységi eljárás eredményeképpen).

Ez azt jelenti tehát, hogy egyáltalán nem szükségtelen a hátrány fogalmának elemzése azzal, hogy ennek elsősorban a perújítás és a felülvizsgálat esetén van gyakorlati jelentősége (utóbbinál abban az esetben, ha elfogadjuk, hogy a „hátrány” nem más, mint a „javára való megváltoztatás” ellentéte). Elméleti szempontból is indokolt lehet, hogy megvizsgáljuk, hogy mi minősül a terhelt számára hátrányosabb döntésnek, hiszen sok tekintetben indokolatlannak tartjuk a törvényhozónak a súlyosítási tilalom főszabálya tekintetében alkalmazott megszorítását is. Sajnos e téren is a német szakirodalomra kell támaszkodnunk, tekintettel arra, hogy ennek a kérdésnek a részletes elemzése hazánkban teljesen hiányzik.

A hátrány fogalmát sokféleképpen határozzák meg, elsősorban természetesen a két fő szempont (bűnösség megállapítása/szankció súlyosítása) figyelembevételével. Annak vizsgálata során, hogy a vádlott szempontjából a fellebbviteli fórum által alkalmazott jogkövetkezmények neme és mértéke hátrányt jelent-e, a megtámadott ítéletet tartalmazó

szankciót természetszerűleg azzal a szankcióval összehasonlítva kell megítélni, amelyet a fellebbviteli bíróság alkalmazni kíván. Tisztázandó az is, hogy milyen mértékben érvényesül a súlyosítási tilalom: figyelembe kell venni az általános büntetés mértékét (ez akár alkotmányjogi előértékelést igényelhet) és a konkrét eset összes körülményét.

A büntetés célja a Btk. 37. §-a alapján a társadalom védelme érdekében a speciál- és generálprevenció. Ennek megfelelően határozza meg a Btk. 83. §-a a büntetés kiszabásának elveit, miszerint erre a célra figyelemmel a törvényi keretek között a bűncselekmény és az elkövető társadalomra veszélyességéhez, a bűnösség fokához és az egyéb súlyosító és enyhítő körülményekhez igazodó szankciót kell alkalmazni. Ha tehát a bűncselekmény miatt több szankció elrendelésének a feltételei fennállnak, elsősorban azt kell elrendelni, amely a legalkalmasabb arra, hogy elérje azt a célját, hogy a társadalmat megóvja a további bűncselekményektől. Ha több szankció egyformán alkalmas arra, hogy ezt a célt elérjük, akkor viszont a bíróságnak azt a szankciót kell alkalmaznia, amely a terheltre nézve a legkevésbé hátrányos[451]. Ha ezen előnyök vizsgálata alapján a bíróság nem tud megfelelően választani, vagy úgy látja, hogy egy szankció nem hordoz magában minden szükséges következményt, akkor kerülhet sor a szankciók halmozódására.

Az alkalmasság és a célszerűség gondolata a szankciók konkurenciájánál jut meghatározó szerephez. Több szankció különösen akkor jöhet szóba, ha a terhelt (cselekménye) különböző szempontok alapján veszélyes a társadalomra, és egyetlen szankció alkalmazása a különböző veszélyekkel szemben nem nyújt védekezést. Tehát csak ha az alkalmasság és célszerűség vizsgálata nem vezet megfelelő eredményre, akkor áll elő az a kérdés, hogy melyik szankcióval lehet a terheltet a legkevésbé büntetni. Azt, hogy mi a legkevésbé terhelő, az eset konkrét körülményei alapján kell megítélni (ideértve a vádlott személyiségét is[452]). Ez a felfogás az objektív szempontok alapján azt feltételezi, hogy a terhelt jogaira is tekintettel kell lenni. A hátrány fogalma a jogkövetkezmények nemét és mértékét illetően a Btk. felsorolásához igazodik, éppen azért, hogy a védelemnek biztosítsa az előreláthatóságot és a kiszámíthatóságot a jogorvoslat benyújtásánál[453].

Elméletileg megkülönböztethetünk egy általános objektív, egy konkrét individuális és egy szubjektív értékelést a hátrány meghatározásánál a reformatio in peius tilalmával összefüggésben. Mindenképpen az általános objektív értékelés az elismert alaptendencia a súlyosítás jogi következményeiben, mialatt a többi értékelést inkább kivételes döntésnek tekintik.

4.3.4.1. Az általános objektív értékelés

Általános objektív értékelésnek tekinthető, hogy az a kérdés, amely az adott esetekben a számításba jövő szankciók közötti választást meghatározza, a törvény kifejezett rendelkezésén alapul. Ha tehát a törvény kifejezetten előírja, hogy bizonyos bűncselekmények esetén bizonyos szankciót alkalmazni kell, akkor általános objektív értékelésről beszélhetünk. Ez egyébként nem feltétlenül jelenti azt, hogy az általános objektív értékelés mindenképpen a terhelt hátrányára válik[454]. Az általános objektív látásmód szerint egyes esetekben a

---

[451] TRÖNDLE, Herbert: Strafgesetzbuch und Nebengesetze, München, 1997., a 72. §-hoz fűzött kommentár 2. pont.

[452] BRUNS, Hans-Jürgen: Sicherungsmaßregeln und Verschlechterungsverbot, Juristenzeitung, 1954. 730-732. o.

[453] Habár hazánkban az új szankciórendszer bevezetésével 2010. május 1-től a felsorolás sorrendjének a jelentősége is csökken.

[454] Így pl. Németországban egy 1935-ös ügyben felmerült, hogy a biztonsági őrizet helyett elrendelt kasztrálás a súlyosítási tilalomba ütközik-e. Habár mindkét intézkedés feltételei fennálltak, a birodalmi bíróság szerint a törvény és indoklása sem adott megoldást a kérdésre. Ezért ez az értékelés attól függene, hogy a két intézkedés egymással összehasonlítható-e, habár a törvény nem mond ki semmilyen sorrendet. Összehasonlítva a két

szankciókat összehasonlítva MAURACH szerint nem jutunk egyértelmű eredményre, mivel pl. több intézkedési mód közül egyik az eset körülményei és a terhelt személyisége alapján egyszer csekélyebb, máskor nagyobb súllyal hat ki az étintettre[455]. Megállapítható tehát, hogy az igazságszolgáltatás alapvonása, hogy a hátrány meghatározására a reformatio in peius tilalma tekintetében általános objektív értékelés alapján kerülhet sor. Amíg a szankciók súlyosságának a fokát a törvény meghatározza (amely nincs tekintettel a terhelt egyéni vonásaira és az eset körülményeire), addig az a döntő.

GANSKE szerint az általános objektív értékelés éppen a vádlottat védi, hiszen ezáltal saját maga ki tudja számolni a súlyosítás lehetséges mértékét, mielőtt jogorvoslattal él[456]. Ha a reformatio in peius tilalmának az a célja, hogy biztosítsa a vádlottat abban, hogy az általa benyújtott jogorvoslatnak a következménye nem az lesz, hogy az ítéletet éppen a hátrányára fogják megváltoztatni, akkor a törvényhozónak azt is meg kell határoznia, hogy mit értsen a terhelt a hátrányosabb döntésen, azaz az egyes szankciók közül melyik a hátrányosabb és melyik nem. A felmentett vádlottnak nem nehéz kiszámolnia, mikor jár rosszabbul másodfokon (ha elítélik), és ugyanez igaz abban az esetben is, ha az elsőfokú bíróság az eljárást megszünteti. Ha azonban a vádlottat elsőfokon elítélik, akkor az már lényegesen bonyolultabb kérdés, hogy mikor jár a vádlott rosszabbul másodfokon (és akkor még nem tértünk ki a rendkívüli perorvoslatokra).

Ennélfogva a súlyosítási tilalomnak meg kellene tiltania a fellebbviteli bíróság számára az elsőfokú ítélet rendelkező részének bármilyen, a vádlottra nézve kedvezőtlen változtatását. A jelenleg hatályos súlyosítási tilalom ennél sokkal szűkebb körű, hiszen csak bizonyos hátrányos megváltoztatásokat zár ki a másodfokú eljárásban, amennyiben a terhelt terhére az elsőfokú ítélet ellen nem jelentettek be fellebbezést.

A vádlott bizalmának megvédése és annak érdekében, hogy az ügyben eljáró bíróság mindenkor a tettnek megfelelő büntetést szabjon ki, a vádlottnak pontosan tudnia kell(ene) a jogorvoslattal élés előtt, hogy az ítélet milyen pontjaiban kell számolnia helyzete súlyosodásával, azaz a hátrány mértékét előre ki kell, hogy tudja számolni. GANSKE ennek érdekében egy általános, nem csak a vádlott részére érvényes várható büntetési mérték meghatározását igényli, azért, hogy meg lehessen határozni, milyen hátrányt helyeztek kilátásba[457]. Ennek objektív, kézzel fogható, harmadik (elfogulatlan) megfigyelő által a megállapított körülmények alapján meghatározható, általános, az eset körülményeitől elvonatkoztatott büntetési mértéknek kell lennie.

A szubjektív értékelésnek e tekintetben nem lehet szerepe, a vádlottnak a büntetés mértékével kapcsolatos megérzése nem vehető figyelembe. Amit a vádlott hátránynak gondol, lehet, hogy egy másik vádlott kellemesnek találna a számára (így pl. az alacsony jövedelemmel rendelkező, több kiskorú gyermek eltartásáról gondoskodó vádlott jobban örülhet egy felfüggesztett szabadságvesztésnek, mint egy pénzbüntetésnek; ugyanakkor egy olyan vádlott, aki a felfüggesztett szabadságvesztéssel elveszíti állását, szívesebben fizet meg

---

intézkedést, azt mondta ki a birodalmi bíróság, hogy nem mondható el, hogy egyik vagy másik intézkedés a másikhoz képest enyhébb vagy súlyosabb lenne, mindkét intézkedés személyiségtől függően különbözően hat az érintetteknél. Eredményében sem lehet általánosan megállapítani, hogy a biztonsági őrizet enyhébb vagy kevésbé súlyos, mint a kasztrálás. Ha a birodalmi bíróságnak ez a döntése inkább csak történelmi jelentőségű is, mivel a kasztrálás mint intézkedés ma már alkotmányellenes lenne, kiemelkedő jelentőségű, mivel kifejezésre jut benne az intézkedések összehasonlíthatatlansága. Ha az intézkedések egymás között összehasonlíthatatlanok, nem jöhet szóba egymással való kicserélésük. Vö. a német Birodalmi Bíróság 69, 76. sz. döntését (1935. január 7.).

[455] MAURACH, Reinhart: Anmerkung zu BGH, Urteil vom 25. 10. 1972 – 2 StR 422/72, Juristische Rundschau, 1973. 161. o.

[456] GANSKE, Joachim: Der Begriff des Nachteils bei den strafprozessualen Verschärfungsverboten, Berlin, 1960. 33. o.

[457] GANSKE, Joachim: Der Begriff des Nachteils bei den strafprozessualen Verschärfungsverboten, Berlin, 1960. 29. o.

akár nagyobb összegű pénzbüntetést is). A konkrét, a vádlott különös életkörülményeire figyelemmel levő metódus ellen szól, hogy ennek a tilalmi előírás nem egységes értelmezése lenne a következménye, mivel csak az adott ügyben eljáró bíróságon múlna, hogy a hátrányt az adott esetben meghatározza, és teljesen sajátos büntetési mértéket alkalmazhatna.

Tehát GANSKE szerint egyedül az általános objektív értékelés vezet ahhoz a kezdetekben megnevezett védőfunkcióhoz, hogy a vádlott a hátrány lehetséges mértékét előre ki tudja számolni. Ő egyébként az intézkedéseknél is alkalmazni kívánja az általános objektív értékelést, bár az intézkedések szerinte is olyanok, mint a mellékbüntetések: összehasonlíthatatlanok és kicserélhetetlenek. Az intézkedéseknél a törvény (a büntetésekkel ellentétben) nem nyújt támpontot a rangsoroláshoz. Az intézkedések egymás között minden esetben más jelentőségűek, állapítja meg WITTSCHIER, aki a gyógy- vagy gondozóintézetben, alkoholistákat gyógyító vagy elvonókúrára alkalmas intézetekben történő elhelyezésre, biztonsági őrizetre, a foglalkozástól való eltiltásra és a járművezetéstől való eltiltásra, mint korábbi intézkedésekre hivatkozik[458]. CSÉKA szerint pedig a korábban nem alkalmazott intézkedések kompenzálásaként a büntetés csökkentése azért nem elfogadható mert az „a gyakorlatban alighanem az inponderábiliák óhatatlanul szubjektív összemérését jelentené”[459].

Míg GANSKE megtiltaná a jogorvoslati bíróságnak, hogy új, és/vagy egy másik intézkedés helyett vagy mellett alkalmazott intézkedést mondjon ki utólag, esetleg meghosszabbítsa az intézkedés tartamát, vagy az egyiket kicserélje a másikkal, mivel a különbözőségük miatt ezek az intézkedések nem hozhatók egymással kapcsolatba, addig az ezzel ellentétes pólust alkotja az ún. kicserélési teória, amely kiindulópontját OETKER fektette le, és amelynek alapvonásait BRUNS fejtette ki. OETKER a már ismertetetett birodalmi bírósági ítélet alapján foglalt állást, amelyben a bíróság a súlyosítási tilalom beállta ellenére az elrendelt kasztrálás biztonsági őrizettel való kicserélését mondta ki, mivel nem volt megállapítható, hogy az egyik vagy a másik intézkedés enyhébb vagy súlyosabb lenne, mint a másik. OTKER is helyesli azt az állítást, hogy a két intézkedés egyáltalán nem hasonlítható össze súlyosságukat vagy csekélységüket illetően, ezért a két intézkedést jogilag egyenértékűnek kell tekinteni[460].

Ha két vagy több intézkedés közül nem lehet objektíven megállapítani, hogy melyik jelent nagyobb hátrányt, akkor azok bármelyike bármelyikre kicserélhető, bármilyen mértékben, még akkor is, ha egyébként beállt a súlyosítási tilalom. BRUNS ugyan nem ért egyet a német bírósági gyakorlattal, miszerint az egyes intézkedések kiválasztása során figyelembe lehetne venni a terhelt kívánságát, ugyanakkor elfogadja az egyes intézkedések szabad kicserélhetőségét azzal az érvvel alátámasztva, hogy ha a fellebbviteli bíróság az alsóbbfokú bíróság téves mérlegelése miatt egy alkalmazott intézkedést helytelennek talál, a súlyosítási tilalom beállta ellenére is kicserélheti azt egy másikra[461]. Tehát, noha a BRUNS által vizsgált esetben a vádlott kérésére változtatták meg az intézkedést és BRUNS ennek a figyelembevételét elméletileg sem fogadta el, az intézkedések lehetséges kicserélésével mint eredménnyel egyetértett.

Az általános objektív értékelésből kiindulva a büntetések egymás közötti kapcsolatát illetően BRUNS felvetette a kérdést, hogy ugyanaz irányadó-e az intézkedésekre, hogy meg lehessen ítélni a hátrányt, hiszen a büntetésekkel ellentétben hiányzik a törvényes büntetési

---

[458] WITTSCHIER, Johannes: Das Verbot der reformatio in peius im strafprozessualen Beschlußverfahren, Darmstadt, 1984. 23. o.

[459] CSÉKA Ervin: A büntető jogorvoslatok alaptanai. KJK, Budapest, 1985. 263. o.

[460] OETKER, Friedrich: Anmerkung zu RG, Urteil vom 7. 1. 1935 — 2 D 1384 / 34, Juristische Wochenschrift, 1935. 1417-1418. o.

[461] BRUNS, Hans-Jürgen: Über Häufung und Auswahl konkurrierender Sicherungsmaßregeln (§ 42 n StGB), Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, 1940. 544. o.

mérték, és a törvényileg rögzített értékelés sem adott, ehelyett egy másik értékelési mód, a konkrét individuális értékelés él, amelynek szubjektív jellege van, és ez szükségszerűen a törvényi fokozatosság hiányából vonható le. BRUNS két esetcsoportot különböztet meg[462]: ha az alsóbbfokú bíróság a korábbi ítéletben nem rendelt el intézkedést, akkor a fellebbviteli bíróság sem rendelhet el intézkedést, hiszen minden ilyen intézkedés súlyosítást jelentene. A második esetcsoport az, amikor az alsóbbfokú bíróság által alkalmazott intézkedést (függetlenül attól hogy annak az elrendelése megengedhető volt vagy nem) a fellebbviteli bíróság egy másik intézkedésre kívánja kicserélni. Ha megtiltanánk ezt a kicserélést, akkor BRUNS szerint sok esetben a súlyosítási tilalom enyhítési tilalommá válna, hiszen könnyen lehetséges, hogy a másodfokú bíróság helyes értékelése alapján éppen enyhébb intézkedésre kerül sor, mint elsőfokon[463]. A kicserélés tilalma ugyanis csak a rossz, nem megengedhető módon elrendelt intézkedés megszüntetését engedélyezi, de nem teszi lehetővé a helyes intézkedés elrendelését. Ezáltal a súlyosítási tilalomból a terhelt ténylegesen előnyt kovácsolna, ahelyett, hogy a jogintézmény eredeti célja érvényesülne, azaz az, hogy ne szenvedjen hátrányt.

Ezzel a megállapítással azonban KRETSCHMER nem ért egyet[464]. Szerinte ugyanis, ha az ügyben elsőfokon eljáró bíróság nem megengedhető intézkedést rendelt el, azaz jogilag hibásan cselekedett, a vádlott joga, hogy a másodfokú bíróság ezt a hibát anyagi jogilag helyes ítélettel hozza helyre (és a másik oldalról az ügyészség kötelessége, hogy erre a hibára felhívja a fellebbviteli bíróság figyelmét). Egy olyan jogkövetkezményt, amelynek nem állnak fenn a törvényes feltételei, nem szabad fenntartani. Ha pedig egy ilyen esetben a vádlott javára jogorvoslatot nyújtanak be azzal a célkitűzéssel, hogy helyrehozzák a hibát, nem szabad, hogy ez okot adjon arra, hogy más intézkedést rendeljenek el. Erre KRETSCHMER szerint csak akkor kerülhet sor, ha az ügyészség ennek érdekében a vádlott terhére jogorvoslattal él. Ellentmondó és tisztességtelen lenne, ha a bűnüldöző szervek jogorvoslati jogot kínálnának fel a vádlott javára a hiba kiküszöbölése érdekében, és ennek alapján nemcsak a hibásan elrendelt intézkedést szüntetnék meg a törvénynek megfelelően, hanem ezzel párhuzamosan újabb intézkedést rendelnének el. Ha azonban az elsőfokon eljáró bíróság jogosan alkalmaz a vádlottal szemben egy intézkedést, akkor ezt a fellebbviteli bíróságon is fenn kell tartani, akkor is, ha további intézkedések feltételei is fennálltak, amelyek felett az elsőfokon eljárt bíróság elsiklott.

A kicserélés tilalma esetén BRUNS szerint a vádlott „cseberből vederbe kerülne”[465]. BRUNS az intézkedések megváltoztatásának megengedhetőségét OETKER érvelésével igazolja. Az egyenértékűség gondolata ugyanis megengedi egy intézkedés másik általi helyettesítését anélkül, hogy ez a súlyosítási tilalomnak ellentmondana. Ugyanakkor ő maga is korlátozza a kicserélés lehetőségét. A súlyosítási tilalomnak meg kellene akadályoznia, pl. megrovás helyett próbára bocsátást alkalmazzon a bíróság, mivel az intézkedések egyenértékűségének alapelvét és azt elismerve, hogy a törvény nem ismeri az intézkedések általános fokozatosságának elvét, bizonyos terjedelemben az élettapasztalat és a bírói ítélkezés alapján meg lehet állapítani fokozatosságot. Noha tehát általánosságban az intézkedéseket egyenértékűnek kell tekinteni, és abból kell kiindulni, hogy az újonnan alkalmazott intézkedés általánosságban nem súlyosabb, mint az eredeti, BRUNS szerint ragaszkodni kell egy általános mértékhez vagy objektív szemponthoz, de ennek során kerülni

[462] BRUNS, Hans-Jürgen: Sicherungsmaßregeln und Verschlechterungsverbot, Juristenzeitung, 1954. 730-734. o.
[463] BRUNS, Hans-Jürgen: Sicherungsmaßregeln und Verschlechterungsverbot, Juristenzeitung, 1954. 736. o.
[464] KRETSCHMER, Joachim: Das strafprozessuale Verbot der reformatio in peius und die Maßregel der Besserung und Sicherung, Berlin, 1999. 98. o.
[465] BRUNS szavaival élve: „Weder im Regen noch in der Traufe”. BRUNS, Hans-Jürgen: Sicherungsmaßregeln und Verschlechterungsverbot, Juristenzeitung, 1954. 736. o.

kell a konkrét individuális elemek figyelembevételét (mint pl. a személyes megérzés).

Az eddig felsorolt felfogások a hátrány megfogalmazását és annak következményit a szankciók tekintetében mint két ellentétes extrém pólust jelenítik meg[466]. Az egyik oldalon a szankciók semmi módon sem lehetséges kicserélése áll az összehasonlítás hiánya miatt, mivel rangsor a büntető eljárásjogi súlyosítási tilalom keretein belül nem állítható fel. A másik oldalon a szankciók egymás közötti kicserélésének lehetősége áll, ha egyenértékűek (pl. büntetés büntetéssel, intézkedés intézkedéssel). A következőkben ehhez a két pólushoz fűződő köztes véleményeket ismertetjük.

GERHARDT a különböző büntetési nemekből kiindulva egy objektív büntetési mértéket vett alapul, azért, hogy a súlyosítást (hátrányt) meg tudja határozni, és csak korlátozott terjedelemben engedte meg az intézkedések kicserélését[467]. A tilalmi előírások GERHARDT szerint azt célozták meg, hogy támogassák a vádlott bizalmát, és ha csak a terhelt javára nyújtottak be jogorvoslatot, akkor a terheltet ennek alapján ne lehessen súlyosabban megbüntetni. A vádlottnak már a jogorvoslat benyújtása előtt tudnia kell, hogy milyen súlyosítást helyeznek kilátásba. Ez csak egy általános érvényű, tehát objektív büntetési értékelésnél lehetséges. Az egységesség tehát egyedül egy általános objektív mértékkel biztosítható GERHARDT szerint. A konkrét szemléletet ezért a bíróságnak kell érvényesítenie. Mivel az általános objektív értékelés megköveteli, hogy a megváltoztathatóságra a súlyosítási tilalom keretein belül – annyira, amennyire csak lehetséges – törvényes mértéket szabjunk, a büntetéseknél érvényesül sorrendiség.

Ugyanakkor GERHARDT felveti a kérdést, hogy a szubjektív döntés az intézkedések jogi természetével ellentétben áll-e[468]. A reformatio in peius tilalmának alapgondolatát tekintetbe véve döntő szempont, hogy a vádlottnak a jogorvoslat benyújtásakor az alkalmazott (és másodfokon alkalmazható) intézkedést is előre ki kell tudnia számolni, ezért az intézkedésekre vonatkozóan is objektív összehasonlító mértékre van szükség. A büntetésekkel összehasonlítva különböző jogi természetű intézkedések nem indokolják az eltérő mértéket, mivel a súlyosítási tilalmat illetően az egyes következmények jogi természete nem döntő, és ennélfogva nem vezethet egységes értelmezésekhez. GERHARDT szerint az intézkedésekre is érvényes egyfajta objektív mérték.

Mivel az intézkedéseknél hiányzik a törvényes rangsor, értékkapcsolatot kell létrehozni az intézkedések között. GERHARDT kiindulópontja szerint az intézkedések a terhelt személyi szabadságát, anyagi jólétét befolyásolják, és erre a korlátozásra is különböző mértékekben kerül sor[469]. A fokozatosság megállapításánál GERHARDT kifejti, hogy a szabadság megvonása jelenti a legsúlyosabb korlátozást (de a szabadságot korlátozó és a szabadságot elvonó intézkedéseken belül nincsen fokozatosság). Ennek alapján a súlyosítási tilalom beállta esetén szóba jöhet a szabadságot elvonó intézkedés kicserélése a szabadságot korlátozó vagy azt nem is érintő intézkedéssel, de fordítva ez nem lehetséges.

Tovább árnyékolja a problémát az általános objektív értékelés körében a súlyosítási tilalomra vonatkozó büntető eljárásjogi előírások tekintetében a hátrány meghatározásánál GRETHLEIN[470], aki alapvetően az intézkedések és büntetések kicserélését támogatja, és ezek megengedhetőségét a vádlott helyzete tényleges súlyosításának nézőpontja alapján ítéli meg.

---

[466] Ugyan a német szakirodalom kifejezetten az intézkedések kicserélhetőségéről illetve összehasonlíthatóságáról beszél, az új magyar szankciórendszer fényében az itt kifejtettek hazánkban irányadók lehetnek a büntetésekre is.

[467] GERHARDT, Bernd-Peter: Das Verbot der reformatio in peius bei den Nebenstrafen, Nebenfolgen, Maßregeln der Sicherung und Besserung des Strafgesetzbuches, München, 1970. 30. o.

[468] GERHARDT, Bernd-Peter: Das Verbot der reformatio in peius bei den Nebenstrafen, Nebenfolgen, Maßregeln der Sicherung und Besserung des Strafgesetzbuches, München, 1970. 81. o.

[469] GERHARDT, Bernd-Peter: Das Verbot der reformatio in peius bei den Nebenstrafen, Nebenfolgen, Maßregeln der Sicherung und Besserung des Strafgesetzbuches, München, 1970. 86. o.

[470] GRETHLEIN, Gerhard: Die Problematik des Verschlechterungsverbotes im Hinblick auf die besonderen Maßnahmen des Jugendrechts, Neuwied am Rhein, 1963. 137. o.

Szerinte figyelembe lehet venni érthető okokból a vádlott kívánságát, és meg lehet engedni az intézkedés kicserélését, ha az kifejezetten a vádlott javára szolgál akkor is, ha beállt a súlyosítási tilalom. GRETHLEIN tehát egy általános objektív értékelésből indul ki a súlyosítási tilalom kérdésénél, és a szabadságelvonó szankciót szabadságot korlátozó szankcióra való változtatásban nem lát súlyosítást a vádlott terhére. Szerinte csak akkor nem engedhető meg a kicserélés, ha objektívan nem állapítható meg, hogy melyik intézkedés súlyosabb. Ennél az értékelésnél a vádlott érthető kívánságára tekintettel kell lenni, és ebből a kívánságból kiindulva kell a cserét megengedni.

Míg GRETHLEIN a vádlottnak a két (több) jogkövetkezmény között választással kapcsolatos kívánságát kivételes esetben lehetségesnek tekinti (még azok „kicserélését" is másodfokon, a súlyosítási tilalom beálltától függetlenül), addig FRISCH egy konkrétumot fogalmaz meg az általános objektív értékeléshez, annak érdekében, hogy az intézkedések vonatkozásában a súlyosítást (hátrányt) meg tudja határozni[471]. FRISCH a vádlottnak a rizikóval kapcsolatos értékeléséből indul ki. A vádlottnak a súlyosítási tilalom beállta esetén normális esetben nem kell a saját jogorvoslatának benyújtásakor attól tartania, hogy súlyosabb szankciót rendelnek el vele szemben. A súlyosítási tilalom bonyolult megfogalmazása esetén a vádlott nem tudná, hogy a bíróság az eset milyen körülményeit milyen körülményekkel összehasonlítva vesz figyelembe (lényegében ez az eset hazánkban, hiszen könnyen járhat úgy a vádlott, hogy csak a javára fellebbeztek az ítélet ellen, és ezt követően megvonják tőle a bírósági előzetes mentesítést vagy súlyosabb végrehajtási fokozatot állapítanak meg vele szemben stb.). A jogorvoslat benyújtásának rizikója számára világos: nem áll másból, mint a várható szankciókból (illetve azok törvényes kapcsolatának a megítéléséből). Előnyös lenne ezért FRISCH szerint, ha az intézkedéseknél is az általános, törvény által meghatározott sorrend lenne felállítva.

Az általános objektív értékelés törvényes előértékeket határoz meg. Alkotmányjogi alapértékelésként mondja ki pl. minden jogállam büntető jogalkotása, hogy a pénzbüntetés alapjában véve enyhébb büntetés, mint a szabadságvesztés, mégha utóbbinak végrehajtását fel is függesztik, mivel a felfüggesztett szabadságvesztés végrehajtásának elrendelése során súlyosabb hátrányt kellene elszenvednie az elítéltnek, mintha pénzbüntetést kapott volna. FRISCH szerint a mérték meghatározásának rendjében az Alkotmány rendelkezései alapján a szabadságelvonó jogkövetkezmények mindig súlyosabbak, mint a cselekvési szabadságot korlátozó intézkedések[472].

FRISCH felveti továbbá azt a kérdést is, hogy ha a bíróság több szankciót alkalmaz (pl. büntetést és mellékbüntetést), akkor az enyhébb büntetési szankció mértékének megállapításában szabad kezet kap-e, és vajon az enyhébb szankció magasabb mértéknek megállapítása a súlyosítási tilalom értelmében súlyosabb lehet-e, ha a vele kapcsolatba álló súlyosabb szankciót enyhíti a bíróság[473]. Azaz pl. ha a vádlottat végrehajtandó szabadságvesztésre és pénz(mellék)büntetésre ítélik, akkor a súlyosítási tilalom beállta esetén felemelhető-e másodfokon a pénz(mellék)büntetés összege, ha ezzel párhuzamosan a másodfokú bíróság csökkenti a szabadságvesztés mértékét[474]. FRISCH szerint ehhez mindig az adott ügy konkrét értékelése szükséges, azaz szerinte a változtatásnak összességében nem szabad ahhoz vezetnie, hogy az enyhébb szankció túlzott emelésén keresztül (a súlyosabb szankció enyhítése mellett) súlyosabbá váljon a jogkövetkezmény a terhelt számára. Így pl.

[471] FRISCH, Wolfgang: Das Verschlechterungsverbot – Grundfragen und neue Entwicklungen, Juristische Arbeitsblätter, 1974. 165-166. o.
[472] FRISCH, Wolfgang: Das Verschlechterungsverbot – Grundfragen und neue Entwicklungen, Juristische Arbeitsblätter, 1974. 168. o.
[473] FRISCH, Wolfgang: Das Verschlechterungsverbot – Grundfragen und neue Entwicklungen, Juristische Arbeitsblätter, 1974. 169. o.
[474] FRISCH tehát részben elfogadta a konkrét individuális értékelést is.

nem tekinthető összességében enyhébb büntetésnek, ha a szabadságvesztés mértékén alig csökkentve a pénz(mellék)büntetést összességében a tízszeresére emeli a másodfokú bíróság. Ugyanakkor FRISCH azt is kiemeli, hogy ez a gondolatmenet csak akkor állja meg a helyét, ha általános objektív törvényi értékelés nem áll rendelkezésre, vagy annak alapján nem lehet egyértelműen eldönteni, mi tekinthető súlyosabb szankciónak.

Az általános objektív értékeléssel összefüggő itt kifejtett nézőpontokkal kapcsolatos véleményeltérés alapvető különbsége tehát abban rejlik, hogy az intézkedéseket egymás között összehasonlíthatatlannak és kicserélhetetlennek tekintjük (GANSKE), vagy az intézkedések messzemenően egyenértékűek és egymással kicserélhetők (OETKER, BRUNS). Ezek a felfogások az általános objektív kiindulópont alapján kivételeket keresnek azokra az esetekre, amikor az általános objektív értékelés – különösen a törvényi szabályozás miatt – nem lehetséges. A különböző felfogások azonban ugyanarra a következtetésre jutnak, kivéve, ha a rangsor az egyes jogkövetkezmények között nem egyértelmű. Az, hogy a számtalan elképzelés – semmilyen kicserélés (GANSKE, GERHARDT), mindenkori kicserélés (BRUNS), az eset körülményeinek figyelembe vétele (FRISCH), az érintett kívánságának figyelembe vétele (GRETHLEIN) – közül melyiket kell alkalmazni, az adott ország jogi szabályozásától is függ. Hazánkban a másodfokú eljárásban egyértelműen meghatározza a törvény, hogy mi minősül súlyosabb szankciónak, az egyes részletproblémákat pedig a gyakorlat igyekezett megoldani. Az, hogy a rendkívüli perorvoslatoknál meghatározott hátrány (ld. perújítás) illetőleg javára való döntési lehetőség (ld. felülvizsgálat) hogyan értelmezhető, már más kérdés.

4.3.4.2. A konkrét individuális értékelés (összhatás-elmélet)

A konkrét individuális értékelésre (amit a magyar szakirodalom összhatás-elméletnek is hív) jó példa a német joggyakorlatban felmerült kérdés, miszerint ha az ügyben elsőfokon eljáró bíróság pénzbüntetést és járművezetéstől eltiltást rendelt el, akkor lehetőség van-e arra, hogy a fellebbviteli bíróság a súlyosítási tilalom beállta ellenére felemelje az elsőfokon kiszabott pénzbüntetést a járművezetéstől eltiltás mellőzése mellett[475]. Hazánkban ez a kérdés fel sem merült. Az, hogy melyik szankció enyhébb, a kérdéses szankciók konkrét értékelése alapján állapítható meg nagy biztonsággal. A törvény értelmezésénél egyébként a BGH arra a következtetésre jutott, hogy a konkrét ügyben a pénzbüntetés felemelése enyhébb, mint a járművezetéstől eltiltás, ezért a súlyosítási tilalom beállta ellenére a BGH megengedte az eredetileg elrendelt pénzbüntetés felemelését, ha a fellebbviteli bíróság egyúttal eláll a járművezetéstől való eltiltás elrendelésétől. Azt az eset mindenkori körülményei határozzák meg, hogy milyen mértékben lenne emelhető a pénzbüntetés a járművezetéstől való eltiltás elmaradásával párhuzamosan. Az elrendelt szankciók összességét nézve különösen a gazdasági következményeket figyelembe véve állapítható meg, hogy vajon fennáll-e a terhelt hátrányára való megváltoztatás. Ennek alapján tehát elfogadhatjuk, hogy – ha a törvény kifejezetten nem határozza meg, hogy egy adott szankció mikor minősül súlyosabbnak – egyes esetekben konkrét individuális értékeléssel kell eldönteni, hogy a szankciók közül melyik elrendelésére kerülhet sor (ld. pl. intézkedések konkurálása).

A konkrét individuális értékelési mód sajátos felfogást képvisel, a súlyosítási tilalom értékelésének kiindulópontjának tekinthető[476]. Ha a súlyosítás megítéléséhez a jogtalanság következményeinek értékelését is hozzá kellene igazítani, akkor kérdéses marad, hogy a büntető jogkövetkezmények megváltoztatására való igény hátrányt jelent-e, és a konkrét eset körülményeinek értékelését a hátrányok mérlegelésének figyelembevételével végzik-e el,

[475] Vö. BGHSt. 24, 11, 14.

[476] Amint a történeti részben kifejtettük, a konkrét individuális értékelésnek számos megjelenési formája volt a magyar jogban is.

illetőleg az objektív méltányolás mellett a vádlott érdekét is figyelembe veszik-e. KADEL szerint súlyosításra akkor kerül sor, ha az eset konkrét körülményeit figyelembe vevő összmegítélés alapján az elrendelt szankció objektíve a vádlott hátrányára változik[477]. Azért, hogy a vádlottnak a jogorvoslat benyújtásával kapcsolatos szabad döntését biztosítsák, KADEL szerint a vádlott szubjektív értékelésének is jelentőséget kell tulajdonítani a jogkövetkezmények neme és mértéke tekintetében. MAURACH egyenesen odáig megy, hogy az általános objektív módszerrel az intézkedések között nem lehet átfogó, egyértelmű rangsort felállítani, ugyanúgy, mint ahogy általánosan figyelembe vehető konkrét értékelési módot sem[478]. Eszerint nem elegendő objektív szempontok alapján dönteni, a személyes ráhatást, az intézkedéseknek a vádlottra gyakorolt hatását nem szabadna figyelmen kívül hagyni. MAURACH szerint ezt az értékelést a súlyosítás megítélésekor is figyelembe kell venni. A szubjektív érzékelés tehát szerinte elítélési indíciumként bevonható az ítélkezésbe annak megfelelő értékelése érdekében, hogy a konkrét esetben fennáll-e hátrány[479].

4.3.4.3. A szubjektív tendencia

Egyes esetben szubjektív tendencia mutatkozik meg a hátrány megítélésében. Míg ugyanis pl. a büntetések területén kevésbé kétséges a szankciók súlyosságának megítélése, addig az intézkedéseknél azok különböző feltételei és célkitűzései miatt egy ilyenfajta összehasonlító mérték megállapítása nehezebb, ha nem éppen lehetetlen. Adott esetben akár a terhelt kívánságát is figyelembe lehet venni, hiszen az intézkedés célja sok esetben a gyógyítás, és ennek eredményességéhez elengedhetetlenül szükséges az érintett aktív közreműködése. Ha tehát pl. felmerül, hogy a más szankcióval sújtott terheltnek rendeljék-e el a pártfogó felügyeletét, figyelembe lehet venni a terheltnek azt a kérését, hogy milyen magatartási szabályokat rendeljenek el vele szemben (illetőleg a kérés nyilvánvalóan elsősorban arra fog vonatkozni, hogy milyeneket ne). Egyes magatartási szabályok ugyanis nyilvánvalóan a büntetés/intézkedés célján túlmutató joghátrányt jelenthetnének[480].

A törvény hazánkban sem ismer alapelvi szinten fokozatosságot az intézkedések rangsorában. A több megengedhető intézkedés közötti kiválasztásnál vagy halmozásnál nem lehet egyedüli szempont, hogy az intézkedés legyen alkalmas a közrend védelmére, a döntő az, hogy legyenek tekintettel az eset körülményeire, és ennek során a vádlott esetleges kívánságait is figyelembe kell venni. Hogy ez a meghatározó szubjektív nézőpont kényszerítően hat-e a konkrét szankció kiválasztásakor, vagy előfordulhat-e, hogy ezt egyáltalán nem kell figyelembe venni, további vizsgálódást igényelhet.

A német szakirodalom alapján a „hátrány“ fogalmát illetően a súlyosítási tilalomra vonatkozóan összességében megállapítható, hogy a vádlottnak a szankció súlyosságára vonatkozó teljesen szubjektív nézete nem lehet döntő jelentőségű. Ezt a nézetet képviseli többek között FRISCH, KRETSCHMANN, MAURACH, SEIBERT és WITTSCHIER is[481].

---

[477] KADEL, Berthold: Die Bedeutung des Verschlechterungsverbots für Geldstrafenerkenntnisse nach dem Tagessatzsystem, 1983. 13. o.

[478] MAURACH, Reinhart: Anmerkung zu BGH, Urteil vom 25. 10. 1972 – 2 StR 422/72, Juristische Rundschau, 1973. 162-163. o.

[479] MAURACH, Reinhart: Anmerkung zu BGH, Urteil vom 25. 10. 1972 – 2 StR 422/72, Juristische Rundschau, 1973. 163. o.

[480] Így pl. a BGH figyelembe vette adott ügyben a vádlott kívánságát, amikor a vádlottat az esseni tartományi bíróság ítéletében gyógyító intézetbe utalta, és a vádlott azt indítványozta, hogy inkább rendeljenek el vele szemben biztonsági őrizetet, mivel a szellemi betegekkel való együttélés lelkileg különösen súlyosan megterhelte. A BGH indokolása szerint ugyanis a két intézkedés között nem fokozatbeli, hanem nembeli különbség van. Vö. BGHSt. 5, 312.

[481] FRISCH, Wolfgang: Das Verschlechterungsverbot – Grundfragen und neue Entwicklungen, Juristische Arbeitsblätter, 1974. 165-166.o; KRETSCHMANN, Hans-Jochen: Das Verbot der reformatio in peius im Jugendstrafrecht, Saarbrücken, 1968. 108. o.; MAURACH, Reinhart: Anmerkung zu BGH, Urteil vom 25. 10.

Az ítélkezés sem követhet ilyen extrém szubjektív nézetet.

Nevezett szerzők műveiben egyértelműen azonos az álláspont abban a tekintetben, hogy a személyes kívánságokat és érzéseket figyelembe kell venni a döntések során, de ezek nem lehetnek egyedül döntők. GANSKE példája szerint: ha a vádlott a szabadságvesztés büntetést enyhébbnek találja, mint a pénzbüntetést, akkor erre hivatkozással nem lehet a súlyosabb büntetést kiszabni, hanem csak a pénzbüntetést, ami a szabadságvesztéshez képest mindenképpen enyhébb szankció[482]. A személyes szabadság ugyanis általánosan elismerten magasabb minőségű alapjog, mint a vagyoni biztonság, ezért annak a megvonása minden körülmény között súlyosabb jogsérelemként jelenik meg. Ez azzal indokolható, hogy egy vagyoni jellegű szankció esetén a terheltnek megmarad arra a lehetősége, hogy szabad emberként a társadalmi életben részt vegyen, így pl. tovább tudja gyakorolni foglalkozását.

A szakirodalomban felmerült a kérdés, hogy a vádlott lemondhat-e a súlyosítási tilalom által számára nyújtott védelemről, hiszen egyes esetekben ő maga is úgy élheti meg, hogy a súlyosítási tilalom akadályozza meg a számára szubjektíven kedvezőbb döntés meghozatalát (pl. ha számára kisebb jogkorlátozást jelent a felfüggesztett szabadságvesztés, mint a végrehajtandó pénzbüntetés). A lemondás kérdésében két véleménycsoport alakult ki: a vele egyetértők és az azt elutasítók. Az utóbbiak a hátrány meghatározásánál az általános objektív kiindulópontból kivételeket is megengednek, mint pl. a konkrét megfigyelés (FRISCH[483], SCHLÜCHTER[484]), a vádlott kívánsága (GRETHLEIN[485]), az esetre orientálódott szemléletmód (PAULUS[486]). Általában azok, akik a lemondás jogát elutasítják, túlnyomórészt kimondják az intézkedések kicserélésének lehetőségét. Nekik ugyanis nincs szükségük a lemondás jogi lehetőségére, mivel az érintett tényleges kívánságát már a súlyosítás megítélésének első szintjén figyelembe veszik. FRISCH a lemondás konstrukcióját csak kényszermegoldásnak tekinti. GRETHLEIN a jogvesztés mint dogmatikai alap gondolatából kiindulva tagadja a lemondás lehetőségét, mivel az állam büntetőjogi igénye a vádlott befolyásolásától független, ezáltal az állam nem is köthet megállapodást a terhelttel a törvény által megengedett mérték szerinti megbüntetésről.

Az objektivisták ezzel szemben kifejezett ajánlják a lemondás lehetőségét, mivel a súlyosítási tilalom általános objektív megítéléséből indulnak ki, amely vagy egyáltalán nem, vagy csak korlátozott módon teszi lehetővé az intézkedések kicserélését. Így például a lemondás jogát a súlyosítási tilalom büntető eljárásjogi előírásainak szempontját védelmező előírásként hangsúlyozza GERHARDT, azaz megengedi a vádlottnak, hogy lemondjon az egyébként őt védő jogról[487].

Álláspontunk szerint a jogállamilag levezethető reformatio in peius tilalmáról a vádlott nem mondhat le. Az államnak a súlyosítási tilalom meghatározott határokat állít a szankció mértékét illetően. Ezeket a határokat eltolni nem lehet, és nem is szabad, a vádlott szubjektív

---

1972 – 2 StR 422/72, Juristische Rundschau, 1973. 162. o.; SEIBERT, Claus: Zum Verbot der Schlechterstellung (§§ 331, 358, 373 StPO), Monatsschrift für Deutsches Recht, 1954. 340-341. o.; WITTSCHIER, Johannes: Das Verbot der reformatio in peius im strafprozessualen Beschlußverfahren, Darmstadt, 1984. 24. o.

[482] GANSKE, Joachim: Der Begriff des Nachteils bei den strafprozessualen Verschärfungsverboten, Berlin, 1960. 50. o.

[483] FRISCH, Wolfgang: Das Verschlechterungsverbot – Grundfragen und neue Entwicklungen, Juristische Arbeitsblätter, 1974. 165. o.

[484] SCHLÜCHTER, Ellen: Das Strafverfahren, 1983. 631. pont.

[485] GRETHLEIN, Gerhard: Die Problematik des Verschlechterungsverbotes im Hinblick auf die besonderen Maßnahmen des Jugendrechts, Neuwied am Rhein, 1963. 29. o.

[486] FEZER, Gerhard – PAULUS, Rainer: Kommentar zur Strafprozessordnung, Neuwied – Kriftel – Berlin, 1993. a 331. §-hoz fűzött kommentár.

[487] GERHARDT, Bernd-Peter: Das Verbot der reformatio in peius bei den Nebenstrafen, Nebenfolgen, Maßregeln der Sicherung und Besserung des Strafgesetzbuches, München, 1970. 93. o.

választása alapján sem. A jogbiztonságnak, valamint a másodfokú eljárás előreláthatósága követelményének mindenkor érvényesülnie kell. Ha a súlyosítási tilalom hatásáról való lemondást megengednénk, meg kellene állapítani annak határait is.

Elmondhatjuk tehát, hogy

- a reformatio in peius tilalma több, mint a vádlott számára tett jogi szívesség: a tilalmat, mint a jogállami büntetőeljárás biztosításának célját a jogállami elvből és a tisztességes eljárás jogállami alapelvéből lehet levezetni;
- a hátrány fogalmát a súlyosítási tilalommal kapcsolatosan az általános objektív értékelés szerint kell megítélni, ez az értékelés független az eset körülményeitől és az érintett szubjektív kívánságaitól;
- az intézkedéseket nem lehet általános kritériumok alapján rangsorolni annak érdekében, hogy a súlyosítás kérdését egy konkrét kicserélés során meg tudjuk válaszolni, mivel az intézkedések egymással aliud viszonyban vannak, amely megtiltja, hogy besoroljuk és kicseréljük őket;
- a vádlottnak pedig nincs meg az a jogosultsága, hogy lemondjon a reformatio in peius tilalma által nyújtott védelemről.

4.4. A súlyosítási tilalom és a jogállamiság elve

Megfontolandó, hogy a súlyosítási tilalmat közvetlenül az alkotmányjog értelmezéseként fogjuk fel. TIEDEMANN tendenciának tartja, hogy a büntetőjogi elveket egyre többször közvetve vagy közvetlenül az Alkotmányból vezetik le[488]. Ennek szerinte egyrészt az az előnye, hogy az Alkotmányon alapuló elveket nem lehet egyszerűen átlépni, ehhez ugyanis meg kellene változtatni az Alkotmányt, ami 2/3-os többséget igényel. Egyes elvek megszüntetése pedig ezáltal lényegében kizárt (így nem lehetne pl. a halálbüntetést azáltal „visszacsempészni" a Btk-ba, hogy az élethez való jogot kivesszük az Alkotmány 54. §-ából, vagy a lopást azzal legalizálnánk, hogy töröljük az Alkotmány 13. §-át). Ugyanakkor nem minden büntető eljárásjogi elv követel meg egyúttal speciális alkotmányjogi megalapozást, mert ez az Alkotmány leértékelődéséhez vezetne[489]. Ha a súlyosítási tilalmat nézzük, az uralkodó vélemény szerint a súlyosítási tilalom is csak ilyen egyszerű, alkotmányi megalapozást nem igénylő elv[490].

4.4.1. Az egyenlőség elve

FLAD-ot követve a súlyosítási tilalom és az Alkotmány kapcsolatában elsőként az egyenlőség elvével való összefüggést vizsgáljuk[491]. Szerinte össze kell hasonlítani egy adott ügyben annak a vádlottnak a helyzetét, aki perorvoslattal él és ennek következményeként súlyosabb büntetésre ítélik, egy olyan vádlottéval, aki hasonló szituációban hagyja, hogy az ítélet jogerőre emelkedjen, és ezáltal elkerüli a súlyosabb szankciót. A súlyosabb büntetéses esetnél FLAD szerint sérül az egyenlő elbánás elve (magyar Alkotmány 57. § (1) bekezdés), mivel a konkrét differenciálás oka csak a perorvoslat benyújtása, amelyen keresztül

[488] TIEDEMANN, Klaus: Verfassungsrecht und Strafrecht. Heidelberg, 1991. 69. o.

[489] NIEMÖLLER, Martin – SCHUPPERT, Gunnar Folke: Die Rechtsprechung des Bundesverfassungsgerichts zum Strafverfahrensrecht. Archiv des öffentlichen Rechts, 1982. 405. o.

[490] FLAD, Herbert: Das Verbot der reformatio in peius – eine vom Gesetzgeber gewährte Rechtswohltat oder ein Gebot des Verfassungsrechts. In: Dogmatik und Praxis des Strafverfahrens – Beiträge anläßlich des Colloquiums zum 65. Geburtstag von Gerhard KIELWEIN. Köln – Berlin – Bonn – München, 1989. 101. o.

[491] FLAD, Herbert: Das Verbot der reformatio in peius – eine vom Gesetzgeber gewährte Rechtswohltat oder ein Gebot des Verfassungsrechts. In: Dogmatik und Praxis des Strafverfahrens – Beiträge anläßlich des Colloquiums zum 65. Geburtstag von Gerhard KIELWEIN. Köln – Berlin – Bonn – München, 1989. 104. o.

különböző eljárásjogi helyzet állt elő, noha az eset körülményei (bűncselekmény és bűnösség foka, bizonyítottság stb.) teljesen azonosak.

Az ugyanakkor az irodalomban általánosan elismert, hogy az egyenlő elbánás elvéből nem következhet semmiféle igény jogtalanság egységes kezelésére[492]. Ha ugyanis a perorvoslati bíróság a tényállás és az esetleges új bizonyítékok alapján súlyosabb büntetést szab ki, ebből feltételezni kell, hogy az abban lévő döntés a helyes, és az előző (elsőfokú ítéletben kiszabott) büntetési mérték volt rossz.

4.4.2. A kétszeres eljárás tilalma

FLAD a súlyosítási tilalmat összefüggésbe hozza a ne bis in idem elvével is[493]. Felveti, hogy az elsőfokú ítélet lezárta az elsőfokú eljárást az állam részéről, és ezért a további büntetőjogi igény azonnal elveszik, ha az ügyészség nem nyújt be a terhelt terhére perorvoslatot (ez az elmélet összefüggésbe hozható a fentebb említett jogvesztés tanával). A fellebbviteli bíróság által meghozott súlyosabb büntetés szerinte lényegében egy újabb büntetés lenne (legalábbis a két büntetés közti különbséget kitevő részében).

Ebben a formában azonban álláspontunk szerint nem fogadható el ez a gondolatmenet, mivel ha az elsőfokú ítélet ellen perorvoslatot nyújtanak be, akkor is egy egységes eljárásról beszélünk, ráadásul ilyenkor a jogerő sem áll be.

A súlyosítási tilalom tehát GRÜNWALD szerint nem érinti a kétszeres eljárás tilalmát, mivel az csak jogerős ítélettel lezárt eljárással függ össze[494].

4.4.3. A jogállamiság elve

Leszögezhető, hogy a súlyosítási tilalom áttöri az anyagi igazságosság elvét. Ez ellentmond annak az alaptételnek, hogy a büntető eljárásjogban az anyagi igazság érvényesül, míg a polgári eljárásjogban a formális igazság. Ha a reformatio in peius büntető eljárásjogi tilalmának egyúttal összekötő ereje van, tisztázandók a súlyosítási tilalom dogmatikai alapjai.

FLAD a súlyosítási tilalmat a jogállami alapelv egy következményének tekinti, azonban ezt az álláspontját részletesen nem indokolja meg[495]. Ugyanakkor az, hogy a súlyosítási tilalom önmagában a jogállamiság következménye lenne, nem lehet egyértelműen elfogadható, hiszen pl. Nagy-Brittaniában vagy Svájc egyes tartományaiban ismeretlen a súlyosítási tilalom intézménye, noha ezen államok jogállami karaktere LAUCKNER szerint sem kétséges[496].

Így az az érvelés, hogy a reformatio in peius tilalma a jogállamiság egyenes következménye, nem állja meg a helyét. Az egyes országok eltérő történeti fejlődésen mentek keresztül, és a jogrendszereket éppen ez befolyásolja. Ennélfogva legfeljebb azt a következtetést vonhatjuk le, hogy ha a jogállamok többsége rögzített egy, a vádlottat védő jogot, akkor ez amellett szól, hogy azokban az országokban ez a jogállam egy eleme[497].

---

[492] MÜNCH, von, Ingo – KUNIG, Philip (szerk.): Grundgesetzkommentar, Band 1 (Präambel bis Art. 20). 1992. 3. cikk 42. pont.

[493] FLAD, Herbert: Das Verbot der reformatio in peius – eine vom Gesetzgeber gewährte Rechtswohltat oder ein Gebot des Verfassungsrechts. In: Dogmatik und Praxis des Strafverfahrens – Beiträge anläßlich des Colloquiums zum 65. Geburtstag von Gerhard KIELWEIN. Köln – Berlin – Bonn – München, 1989. 105. o.

[494] GRÜNWALD, Gerald: Urteilsanmerkung. Juristische Rundschau, 1979. 300. o.

[495] FLAD, Herbert: Das Verbot der reformatio in peius – eine vom Gesetzgeber gewährte Rechtswohltat oder ein Gebot des Verfassungsrechts. In: Dogmatik und Praxis des Strafverfahrens – Beiträge anläßlich des Colloquiums zum 65. Geburtstag von Gerhard KIELWEIN. Köln – Berlin – Bonn – München, 1989. 106. o.

[496] LAUCKNER, Rolf: Zur Geschichte und Dogmatik der reformatio in peius. Breslau, 1913. 54. o.

[497] KŐHALMI László: Jogállam és büntetőjog – avagy kételyeim az ezredforduló kriminájoga körül. In: KARSAI Krisztina (szerk.): Keresztmetszet. Tanulmányok fiatal büntetőjogászok tollából. Szeged, 2005. 121-137. o.

Egy viszont tény: a jog uralmával ellentétes rendszerek (főként a diktatúrák) elutasították a súlyosítási tilalmat, illetőleg messzemenően korlátozták azt.

A jogállami alapelv az uralkodó nézet szerint az igazságszolgáltatás egyik önálló, az Alkotmány 2. § (1) bekezdésében rögzített alapelve (amit a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 1997. évi LXVI. törvény bevezetése is expressis verbis rögzít)[498]. Habár ez BLECKMANN szerint az objektív alkotmányjoghoz tartozik[499], mégis fennáll a lehetőség az általános cselekvési szabadság megsértése esetén a speciális alapjogokhoz visszanyúláshoz, és ezzel közvetlenül a jogállami alapelv megsértését lehet kifogásolni. Ennek az alkotmányjogi alapelvnek az értékelésének a nagy nehézsége abban áll, hogy a tényleges kötelezettségek és tilalmak konkretizálása szükséges, éspedig úgy, hogy a jogállam alapvető elemei és a jogbiztonság védve maradjanak[500].

Az uralkodó nézet szerint ez az alapelv – többek között STERN álláspontjával[501] ellentétesen – nemcsak egy formális jogállam elképzelése, amelyben a jogrend az állami hatalom gyakorlását ellenőrzi, hanem az anyagi igazságosságra való törekvést is megtestesíti (ún. anyagi jogállami fogalom). De éppen ennek a két elemnek az operalibitása nagyon nehéz[502], és magában rejti azt a veszélyt, hogy az anyagi jogállami elvet az egyes jogalkalmazók szubjektív igazságossági elképzelései formálják.

A büntető eljárásjog ROXIN szerint „az állami alkotmány egy szeizmográfja“[503], amely merev jogi renddel rendelkezik, és ténylegesen két funkciót jelenít meg. Az egyik oldalon az igazságosság mint a jogállami alapelv egy lényeges alkotórésze jelenik meg, mivel „jogállam csak akkor valósulhat meg, ha bizonyos, hogy a bűnelkövetőket a hatályos törvényekkel üldözik, elítélik, és a jogos büntetést kapják meg”[504]. A másik oldalon a jogállami büntetőeljárás lényegéhez tartozik a tisztességes eljáráshoz fűződő igény. Ez különösen a vádló és a vádlott közötti eljárásjogi fegyverek egyenlőségében mutatkozik meg, mert az ember nemcsak az állami büntetőeljárás tárgya, hanem eljárásjogi jogosultságaiból következően egy lényeges alkotórésze is annak[505]. Ennélfogva mindkét elvet figyelembe kell venni, ha meg akarjuk ítélni, hogy a súlyosítási tilalom a jogállam alapelvének az eleme-e.

A jogállam elvéhez való kötődés ellen szólhat, hogy a reformatio in peius tilalma a jogintézményt kritikával illetők szerint éppen az anyagi igazságosság áttörését eredményezi, ha a perorvoslati bíróság megállapítja, hogy az eredeti szankció túl csekély mértékű volt (de azon a súlyosítási tilalom miatt nem lehet változtatni). Ennek az kritikának az az alapja, hogy az anyagi igazságosság létezik, amely egy bírósági eljárásban megállapítható, azonban ezt többen – pl. BALOGH, FINKEY, ANGYAL – is támadják[506]. Ugyanúgy, mint ahogy a bűnösséget vagy a jogtalanságot szubjektíven meg tudjuk élni, ez a relativitás mutatkozik meg az anyagi igazságosság kifejezésénél is. Ennek oka abban van, hogy egy olyan fogalomról van szó, amely empirikusan fel nem fogható. Ez mutatkozik meg például BAUMANN szerint abban, hogy a különböző országokban egészen különböző büntetések léteznek ugyanarra a

---

[498] BLASKÓ Béla: Gondolatok a jogállamiságról. Belügyi Szemle, 1995/7-8. 69-75. o.

[499] BLECKMANN, Albert: Staatsrecht I - Staatsorganisationsrecht. Grundlagen, Staatszielbestimmungen und Staatsorganisationsrecht des Bundes. Köln – Berlin – Bonn – München, 1993. 392. o.

[500] MAUNZ, Theodor – DÜRIG, Günter – HERZOG, Roman – SCHOLZ, Rupert – LERCHE, Peter – PAPIER, Hans-Jürgen – RANDELZHOFER, Albrecht – SCHMIDT-ASSMANN, Eberhard: Grundgesetz. Kommentar. Loseblattausgabe. München, 1990. a 20. cikkhez fűzött kommentár.

[501] STERN, Klaus: Das Staatsrecht der Bundesrepublik Deutschland. Bd. I. München, 1984. 772. o.

[502] MERTEN, Detlef: Rechtsstaat und Gewaltmonopol. In: Recht und Staat, 1975. 12. o.

[503] ROXIN, Claus: Strafverfahrensrecht. München, 1998. a 2. §-hoz fűzött kommentár.

[504] Német Szövetségi Alkotmánybíróság 46, 214 (222).

[505] SCHMIDT-AßMANN, Eberhard: Verwaltungsverantwortung und Verwaltungsgerichtsbarkeit. Veröffentlichungen der Vereinigung der Deutschen Staatsrechtslehrer, 1976. a 19. cikkhez fűzött kommentár.

[506] FENYVESI Csaba – HERKE Csongor – TREMMEL Flórián: Új magyar büntetőeljárás. Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2004. 36. o.

bűncselekményre[507].

Azért, hogy ezt a fogalmat operábilisnak tartsuk, keresni kell egy fiktív megegyezést a fogalom jelentéstartalmára vonatkozóan. De mivel ennek a komplex fogalomnak számos aspektusáról való tényleges felmérés nem lehetséges, a mindenkor érintett bíróságnak kell ezt a fiktív megegyezést megtalálnia. Mivel ezen szubjektivitás alapján a relativitás problémáját nem oldhatjuk meg véglegesen, mindig jöhetnek olyan igazolható eredmények, amelyeknél vagy egy bizonyos mozgástérre van szükség annak a kérdésnek az eldöntéséhez, hogy a büntetés az anyagi igazságosságnak ellentmond-e, vagy az anyagi igazságosság nem egy szilárd hivatkozási pont, hanem egy bizonyos belső mozgástérrel rendelkező fogalom (az anyagi igazságosság fogalmának korlátozott objektivitása).

Egy másik probléma abban áll, hogy a bíróság a bűnösséget és annak nagyságát csak szubjektíven tudja megállapítani, és ennek során kötve van a korlátozott emberi felismerési lehetőségekhez (az anyagi igazságosság korlátozott megállapíthatósága). Ez az uralkodó nézet szerint[508] a büntetés kiszabásánál a mozgástér-teória számlájára írható, amelynek során az egzakt fogalom lehetetlenségének felismeréséből egy bizonyos mozgástér húzódik meg a büntetés keretein belül. Ezen a mozgástéren belül minden büntetést a bűnösségnek megfelelőnek tekinthetünk. TRÖNDLE szerint tehát nincs a büntetésnek egzakt mértéke[509]. Természetesen van számos eset, amikor egy fiktív objektív megfigyelő úgy meg tudja változtatni a tényállást, a bizonyítékok értékelését vagy a jogi értékelést, hogy a súlyosítási tilalom az anyagi igazságosság áttöréséhez vezet, ez azonban nem tipikus, és hasonló módszerrel számos más jogintézmény léte megkérdőjelezhető lenne.

Tehát a bíróságnak mozgástere van a bűnösség és a szankció mértékének értékelése során, amely azonban nem jelenti az anyagi igazságosság áttörését. Ha például az elsőfokú bíróság kétéves szabadságvesztést szabott ki, és a fellebbezési bíróság háromévi szabadságvesztést akar kiszabni, de ezt a súlyosítási tilalom akadályozza, a kétéves helybenhagyott büntetést nem lehet az anyagi igazságosság áttörésének tekinteni. Ezen az a tény sem változtat semmit, hogy ha az ügyészség perorvoslatot nyújtott volna be, akkor a vádlott nagy valószínűséggel háromévi szabadságvesztés büntetést kapott volna. Ha elfogadnánk, hogy a súlyosítási tilalom az anyagi igazságosság gátja, akkor ugyanez igaz lehetne a Be. 371. § (2) bekezdésére is, hiszen a másodfokú bíróságnak nemcsak a vádlott terhére, hanem a javára is megtiltja a törvény az azonos tényállás melletti kisebb büntetés változtatást akkor is, ha egyébként az anyagi igazságosságnak nem az elsőfokon kiszabott büntetés felelne meg. De továbbgondolva számos más jogintézmény (jogerő, részjogerő, a felülvizsgálat terhelt terhére való határidőhöz kötése stb.) is akadályozza az anyagi igazságosság érvényesülését, mégsem tekintjük ezeket a jogállami büntetőeljárással ellentétesnek, sőt ezek kifejezetten a jogállami büntetőeljárás érvényesülésének alapvető jogintézményei. Tehát a reformatio in peius tilalma az igazság érvényesülését bizonyos mozgástéren belül éppen elősegíti, megvalósítva ezzel az anyagi igazságosság egy részét. Ennélfogva nem mondhatjuk, hogy a súlyosítási tilalom ellentmondana a jogállam alapelvének, főként arra a tényre tekintettel, hogy a bűnösségről bíróság döntött.

A súlyosítási tilalmat, mint a tisztességes eljárás részét tehát a jogállam elvének követelményeként foghatjuk fel. Egy lényeges szempont BLECKMANN szerint, hogy a

---

[507] BAUMANN, LARS ANTON: Das strafprozessuale Verbot der reformatio in peius und seine Besonderheiten im Jugendstrafrecht. Aachen, 1999. 21. o.

[508] BRUNS, Hans-Jürgen: Der „Bestimmtheitsgrad" der Punktstrafe im Strafzumessungsrecht. Neue Juristische Wochenschrift, 1979. 289. o.; SCHÖNKE, Adolf – SCHRÖDER, Horst: Strafgesetzbuch. Kommentar. München, 1997. a 38. §-hoz fűzött kommentár; STRENG, Franz: Strafrechtliche Sanktionen: Grundfragen und Anwendungen. Stuttgart – Berlin – Köln, 1991. 193. o.

[509] TRÖNDLE, Herbert: Strafgesetzbuch und Nebengesetze. München, 1997. a 46. §-hoz fűzött kommentár.

súlyosítási tilalom az általános bizalmat védő alapelv, mivel a jogbiztonság kívánalmából vezettük le[510]. Ez mutatkozik meg például abban, hogy a bizalom védelme a tisztességes eljárás egy lényeges eleme. A bizalom védelmének ilyenfajta garantálása, hogy a vádlott egy állami cselekmény egyfajta folytatásában bízott. A vádlott ugyanis azt gondolhatja abból, hogy az ügyész a terhére perorvoslatot nyújt be, hogy az elsőfokon kiszabott büntetés túl alacsony. A bizalom abból vezethető le, hogy a vádlott abból indulhatna ki, hogy az állam büntető igényének eleget tett a bíróság az ítéletével, ha az ügyész a vádlott terhére nem nyújtott be perorvoslatot. Normális esetben csak ennek a kettőnek az együttes megléte esetén érvényesült az állam büntetőjogi igénye (bíróság általi elítélés mellett az ügyész általi tudomásulvétel), ilyenkor tehát a vádlott is joggal bízhat abban, hogy a büntetőjogi igényt nem érvényesítik többé (legalábbis a terhére nem). Ez a bizalom annál erősebb, minél jobban megfelel a bíróság által megállapított tényállásnak. A vádlottnak általában nem kell számolnia azzal, hogy az elsőfokú jogi értékelés helytelen volt, és ezért a perorvoslatok során őt egy súlyosabb büntetés fenyegeti (azaz ugyanazon tényállás súlyosabb büntetést eredményez). Abban az esetben pedig, ha az ügyész a vádlott javára nyújt be fellebbezést, akkor az a helyzet áll elő, hogy az ügyész jelzi azt a vádlott felé, hogy az állam büntető igénye nem olyan magas, ahogy azt az elsőfokú bíróság látta.

Felmerül még az a probléma, hogy a vádlottnak a perorvoslatot azelőtt kell benyújtania, mielőtt a fenti bizalom fennállna, hiszen a bizalom csak az ügyész jogorvoslati határidő lejárta után állhat elő, mivel a vádlott előre nem tudhatja, hogy az ügyész a büntetőjogi igényt teljesítettnek tartja-e, ha az ügyész az elsőfokú ítélet kihirdetésekor nem veszi tudomásul azt. DEGENHART szerint a bizalom is védelemre szorul[511]. Ez hiányozna, ha a vádlottnak mindenkor az anyagi igazságossággal való ellentmondásból kellene kiindulnia. Ha új bizonyítékok merülnek fel, a bizonyítékokat elsőfokon teljesen rosszul mérlegelték, vagy a törvény értelmezése volt teljesen helytelen, és ezáltal egy sokkal súlyosabb büntetést kellene kiszabni, akkor arról beszélhetnénk, hogy az elsőfokú ítélet áttöri az anyagi igazságosság elvét, a bizalom így nem lenne méltó arra, hogy megvédjük. Így például, ha az elsőfokú bíróság halált okozó testi sértésben mondta ki a vádlott bűnösségét, azonban a bizonyítékokból kiderül, hogy a cselekményt a következményre is kiterjedően, előre megfontoltan követte el a vádlott, akkor nem lehet megvédeni azt a bizalmat, ami az emberölés minősített esetének megállapítása és ezáltal a büntetés jelentős súlyosításának elmaradásához fűződik. Ha viszont az eredeti büntetés abban a mozgástérben található, amely a perorvoslati bíróság szerint belefér a helyes tényállás jogi értékelésébe (bizonyítékmérlegelésbe, minősítésbe stb.), akkor a fenti érvelés miatt nem beszélhetünk ellentmondásról.

Összességében megállapítható, hogy a reformatio in peius tilalma abban a formában, ahogyan a törvény szabályozza, a bizalom elvének nem kényszerű követelménye, és ezzel a jogállam elvének sem. Sokkal inkább áttöri az anyagi igazságosságot sok esetben. Mégis van egy bizonyos mozgástér, amelyben a különböző büntetések a bűnösséghez mértek, és az anyagi igazságosságnak megfelelnek. Ebből kifolyólag megállapítható, hogy a reformatio in peius tilalma a bizalom védelmének alapgondolatán nyugszik. A súlyosítási tilalom ezzel részben a jogállami elv egyik eleme, részben pedig csak egyszerű jog.

A ma uralkodó nézet szerint a súlyosítási tilalom csak a törvényhozó méltányossági döntése. Ez az álláspont az okot abban látja, hogy a vádlottat az arról szóló döntésében, hogy élni kíván-e a rendelkezésére álló jogorvoslati eszközzel, ne befolyásolja az attól való félelme, hogy perorvoslatának számára hátrányos következménye lesz. A súlyosítási tilalom tehát

---

[510] BLECKMANN, Albert: Staatsrecht I - Staatsorganisationsrecht. Grundlagen, Staatszielbestimmungen und Staatsorganisationsrecht des Bundes. Köln – Berlin – Bonn – München, 1993. 585. o.

[511] DEGENHARDT, Christoph: Staatsrecht I. Staatszielbestimmungen, Staatsorgane, Staatsfunktionen. Heidelberg, 1996. 319. pont.

BLOY szerint a vádlottnak biztosított jogkedvezmény[512]. Ehhez a véleményhez csatlakozik a fiatalkorúak büntetőjogával foglalkozó szerzők többsége[513]. De kérdéses, hogy vajon ez a pszichológiai kényszerhelyzet a reformatio in peius tilalmát valóban minden részében meg tudja-e magyarázni. A jogorvoslat határideje a vádlott és az ügyészség számára is ugyanaz, tehát például annak a vádlottnak, aki a perorvoslat benyújtását fontolgatja, ha az ügyész is három napi gondolkodási időt kér, számolnia kell azzal, hogy az ügyész fellebbezéssel él, és így lehet, hogy nem áll be a súlyosítási tilalom – de az is lehetséges, hogy beáll. Hogy hathat így rá a súlyosítási tilalom kérdése a perorvoslat benyújtásáról való döntés során?

A súlyosítási tilalom kriminálpolitikai értelmezése érdekében is meg kell vizsgálnunk a bizalom elemét. Egyrészt a vádlottnak abból, hogy perorvoslatot nyújtott be, nem keletkezhet jelentős hátránya. Ha a vádlott terhére nem jelentettek be fellebbezést, akkor – ha az ítéletet ő sem támadta volna meg – nem fenyegetné súlyosabb büntetés. Másrészt a vádlott részéről gyakran bizalom keletkezik arra nézve, hogy ha a bíróság az esetet megvizsgálta, és az ügyészség elégedett az ítélettel, akkor az elsőfokon kiszabott büntetés az állam büntetőjogi igényét kielégíti. Ez a bizalom (mint említettük) nem mindig érdemes védelemre. A bizalomnak akkor sem mindig kell megvédésre méltónak lennie, ha az anyagi igazságosság eklatáns ellentmondásokba ütközik, különösen, ha a teljesen új szempontokra csak a perorvoslat során derül fény. De ezt a törvényhozó a reformatio in peius tilalmánál ugyanúgy elfogadta, mint a jogerő hasonló eseteinél. A súlyosítási tilalom különben aligha lenne általános jogi fogalom, ha mindig az egyes esetre kellene vonatkoztatni, mert ez ellentmondana a jogbiztonság tilalmának.

Megállapítható tehát, hogy a reformatio in peius tilalma csak csekély mértékben alapszik az alkotmányos jogállami alapelven[514], és nem kényszerítő, de fontos elem a büntetőeljárásban. Kriminálpolitikailag pedig a méltányosság és a bizalom védelme képezik a jogintézmény jogi alapját.

Ami a jogállami eljárást illeti, ez a kulcsfogalom lényegében a német jogirodalomban került előtérbe[515]. A jogállam eszméjén főleg azt értik, hogy

a) a törvényhozói, végrehajtási és igazságszolgáltatási hatalom szét van választva;
b) a törvényhez és a joghoz kötve van az államhatalom;
c) a polgárok alapjogai az államhatalmat korlátozzák;
d) független bíróságokhoz lehet fordulni jogsérelem esetén[516].

Általában véve a reformatio in peius tilalma MEYER-GROßNER szerint a törvényhozó által a vádlottnak garantált jogkedvezmény[517]. A súlyosítási tilalom tehát nem következik szükségszerűen a jogállamiság alapelvéből. A törvényhozó szuverén joga annak

---

[512] BLOY, René: Die Ausgestaltung der Rechtsmittel im deutschen Strafprozeß. Juristische Schulung, 1986. 589. o.

[513] BRUNNER, Rudolf: Urteilsanmerkung. Juristische Rundschau, 1972. 74. o.; EISENBERG, Ulrich: Jugendgerichtsgesetz. Kommentar. München, 1997. 73. pont; KRETSCHMANN, Hans-Jochen: Das Verbot der reformatio in peius im Jugendstrafrecht. Saarbrücken, 1968. 6. o.; SCHAFFSTEIN, Friedrich – BEULKE, Werner: Jugendstrafrecht. Eine systematische Darstellung. Stuttgart – Berlin – Köln, 1995. 38. §-hoz fűzött kommentár.

[514] POLT Péter: Alkotmányos jogok a jogalkalmazásban – figyelemmel az uniós elvárásokra. Belügyi Szemle, 2000/9. 30-42. o.

[515] KORINEK László: A nyugatnémet bűnmegelőzés története, felépítése és működése. Belügyi Szemle, 1989/10. 110-117. o.

[516] FENYVESI Csaba – HERKE Csongor – TREMMEL Flórián: Új magyar büntetőeljárás. Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2004. 65. o.

[517] MEYER-GOßNER, Lutz: Einstellung des Verfahrens und Verschlechterungsverbot. In: GÖSSEL, Karl Heinz – KAUFMANN, Hans (szerk.): Strafverfahren im Rechtsstaat. Festschrift für Theodor KLEINKNECHT. München, 1985. 287. o.

meghatározása, hogy milyen mértékben lehet (illetőleg kell) a tilalmat alkalmazni[518]. A súlyosítási tilalom rendeltetése az, hogy a védelem által a jogorvoslat benyújtásáról vagy be nem nyújtásáról való döntést ne befolyásolja a benyújtásból eredő hátrányoktól való félelem. Az uralkodó jogirodalmi álláspont a súlyosítási tilalmat nem rendeli a jogállamiság alapelvéhez, noha a második világháború utáni időkben jelentek meg olyan elméletek, miszerint a súlyosítási tilalom és a jogállamiság alapelve között szoros összefüggés van[519]. Ha a vádlottnak az elsőfokú ítélet után a jogorvoslati nyilatkozatok megtételekor a helyzetének súlyosításától kellene félnie, és ez akadályozná a perorvoslat igénybe vételét, akkor ez MÜLLER szerint a jogállami igazságosságot veszélyeztetné[520].

Ha a jogirodalomban nem is merül fel az az igény, hogy a reformatio in peius tilalmát eltöröljék, ez nem válaszolja meg azt a kérdést, hogy a súlyosítási tilalom jogállami-e, tehát az Alkotmányból levezethető-e, pedig ez a kérdés a súlyosítási tilalmat illetően kiemelkedő jelentőségű lehet. A súlyosítási tilalom jogkedvezményként való felfogása számos ellentmondást hordoz magában, ezért inkább megfelelő, ha jogállami biztosítéknak tekintjük.

4.4.4. A ne bis in idem elve

A ne bis in idem elve expressis verbis nem szerepel az Alkotmányban, Ugyanakkor az Alkotmányhoz fűzött Kommentár[521] szerint az Alkotmány 2. § (1) bekezdése („A Magyar Köztársaság független, demokratikus jogállam”) magában foglalja a ne bis in idem elvét. Ez a rendelkezés ugyanis az Alkotmány jogállam-klauzulája. 1992-ben az Alkotmánybíróság egymás után három olyan határozatot is hozott, amelyek alapjaiban határozták meg a jogállamiság jelentését, későbbi tartalmát[522]. Ezekben a határozatokban az Alkotmánybíróság rámutatott, hogy a nullum crimen sine lege és a nulla poena sine lege alkotmányos alapelvek, amelyeknek számos büntetőjogi szabály adja meg jogszerű tartalmát. Ilyen szabály a bűncselekmény fogalomnak a Btk-ban adott meghatározása, a büntetés és a büntetési rendszer törvényes fogalmai. A bűncselekmény fogalom ugyanúgy, mint a büntetés fogalma, az egyén büntetőjogi felelőssége és felelősségre vonása szempontjából döntő.

Az egyén alkotmányos szabadságát, emberi jogait nemcsak a büntetőjog különös részének a tényállásai és büntetési tételei érintik, hanem alapvetően a büntetőjogi felelősség, a büntetéskiszabás és a büntethetőség összefüggő zárt szabályrendszere határozza meg[523]. A büntetőjogi felelősség minden szabályának módosulása alapvetően és közvetlenül érinti az egyéni szabadságot, és az egyén alkotmányos helyzetét[524]. A büntető jogszabályok alkotmányosságát az Alkotmánybíróság szerint ugyanis nem csupán az Alkotmányban kifejezetten szereplő büntetőjogi garanciákkal kell mérni. A büntetőjogra számos más alapelv és alapjog is irányadó. Így az objektív büntetőjogi felelősségre nincs külön tiltó szabály az Alkotmányban, az emberi méltósághoz való jogból mégis az következik, hogy alkotmányosan csak a bűnös elkövetőt lehet megbüntetni.

A jogállam tartalmát adó alkotmányos elv az is, hogy az állam büntető hatalmának

---

[518] KADEL, Berthold: Die Bedeutung des Verschlechterungsverbots für Geldstrafenerkenntnisse nach dem Tagessatzsystem. 1983. 7. o.

[519] PETERS, Karl: Anmerkung zu BGH, Urteil vom 18. 7. 1956 – 6 StR 28 / 56. Juristenzeitung, 1957. 482-483. o.

[520] MÜLLER: Anmerkung zu OLG Tübingen. Strafsenat vom 14. 11. 1946 – Ss 9/46. Deutsche Rechtszeitschrift, 1947. 101. o.

[521] BALOGH Zsolt – HOLLÓ András – KUKORELLI István – SÁRI János: Kommentár a Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvényhez. COMPLEX Jogtár, 2009. április 30. a 2. §-hoz fűzött kommentár.

[522] 9/1992. (I. 30.) AB határozat; 10/1992. (II. 25.) AB határozat; 11/1992. (III. 5.) AB határozat.

[523] PÁPAI TARR Ágnes: A ne bis in idem elv az Európai Bíróság gyakorlatában. Miskolci Jogi Szemle, 2007/2. 100-118. o.

[524] 11/1992. (III. 5.) AB határozat.

törvényben meghatározott határai és feltételei nem változtathatók meg annak terhére, akinek a cselekményét büntetőjogilag megítélik. Sem a büntetőpolitika változása, sem az eljáró hatóságok mulasztása vagy hibája nem hathat ki a terhelt terhére[525]. Ebből folyik a bármely vonatkozásban súlyosabb elbírálást eredményező visszaható törvény alkotmányellenessége[526]. Ha tehát az elévülés beállt, az elkövetőnek alanyi joga keletkezik arra, hogy ne lehessen megbüntetni. Ez az alanyi jog annak következtében nyílik meg, hogy a másik oldalon az állam büntető igénye megszűnt, ha eredménytelenül telt le az az idő, amelyet a törvény a büntető hatalom gyakorlására, az elkövető üldözésére és megbüntetésére az államnak szabott. A jogban való bizalom elve feltétlenül megköveteli azt, hogy ha egyszer valamely büntethetőséget megszüntető ok megvalósult, akkor a bűncselekményt ne lehessen újabb törvénnyel ismét büntethetővé tenni.

Ahogy az ártatlanság vélelme nemcsak az ártatlant védi, úgy az elévülés is attól függetlenül megszünteti a büntethetőséget, hogy miért nem üldözték a bűnöst; az állam mulasztása nem eshet a terhelt terhére[527]. Ennyiben tehát az elévülés intézménye hasonlít a súlyosítási tilalomhoz, hiszen mindkét esetben a bűnüldöző hatóságok nemcselekvése váltja ki azt a hatást, hogy (részben) nem érvényesülhet a legalitás elve.

Az Alkotmánybíróságnak ezek a megállapításai a Kommentár szerint az alkotmányos büntetőjog tartalmi követelményeinek lényegét írják le[528]. Az állam büntető hatalmának korlátozott voltát az alkotmányos büntetőjog garanciái adják meg. A nullum crimen sine lege és a nulla poena sine lege alapelvek, s az ebből következő visszamenőleges hatályú büntető-jogalkotás tilalma, a ne bis in idem elve, az ártatlanság vélelme, a jogorvoslati jogok mind részei az alkotmányos büntetőjog fogalmának, függetlenül attól, hogy az Alkotmányban milyen megfogalmazásban szerepelnek, illetve függetlenül attól, hogy tételes alkotmányi rögzítést nyertek-e vagy sem. Ennek a függetlenedésnek a lehetőségét az Alkotmány 2. § (1) bekezdése teremti meg, a jogállami klauzula teszi lehetővé, hogy azonos szinten, az Alkotmány szintjén lehessen kezelni az alkotmányos büntetőjog alapintézményeit[529]. Az alkotmányos büntetőjog tartalmi követelményeivel párhuzamosan az Alkotmánybíróság az alkotmányos büntetőjog jogállamiságból eredő formai kritériumait is kidolgozta[530].

A kétszeres eljárás tilalmát mondja ki az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt egyezmény (EJEE) hetedik kiegészítő jegyzőkönyvének 4. cikk 1. pontja is[531]. Eszerint:

„Ha valakit egy állam büntető törvényének és büntető eljárási törvényének megfelelően egy bűncselekmény kapcsán már jogerősen felmentettek vagy elítéltek, e személlyel szemben

---

[525] KORINEK László: A büntetőpolitika irányelvei Magyarországon. Belügyi Szemle, 2003/11-12. 62-72. o.

[526] MORVAI Krisztina: Emberi jogok, jogállamiság és a „visszamenőleges” igazságszolgáltatás. Jogtudományi Közlöny, 1992/2. 62-71. o.

[527] 11/1992. (III. 5.) AB határozat.

[528] BALOGH Zsolt – HOLLÓ András – KUKORELLI István – SÁRI János: Kommentár a Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvényhez. COMPLEX Jogtár, 2009. április 30. a 2. §-hoz fűzött kommentár.

[529] BALOGH Zsolt – HOLLÓ András – KUKORELLI István – SÁRI János: Kommentár a Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvényhez. COMPLEX Jogtár, 2009. április 30. a 2. §-hoz fűzött kommentár.

[530] Az alkotmányos büntetőjog követelményei szerint a büntetőjogi szankció kilátásba helyezésével tilalmazott magatartást leíró diszpozíciónak határozottnak, körülhatároltnak, világosan megfogalmazottnak kell lennie. Alkotmányossági követelmény a védett jogtárgyra és az elkövetési magatartásra vonatkozó törvényhozói akarat világos kifejezésre juttatása. Egyértelmű üzenetet kell tartalmaznia, hogy az egyén mikor követ el büntetőjogilag szankcionált jogsértést. Ugyanakkor korlátoznia kell az önkényes jogértelmezés lehetőségét a jogalkalmazók részéről. Vigyázni kell tehát, hogy a tényállás a büntetendő magatartások körét nem túl szélesen jelöli-e ki és elég határozott-e – mondja ki a 30/1992. (I. 26.) AB határozat.

[531] KARSAI Krisztina: A kétszeres eljárás alapelvi tilalmának európai érvényessége. In: NAGY Ferenc (szerk.): Ad futuram memoriam. Tanulmányok CSÉKA Ervin 85. születésnapja tiszteletére. Szeged, 2007. 85-101. o.

ugyanennek az államnak az igazságszolgáltatási szervei ugyane bűncselekmény miatt nem folytathatnak büntető eljárást, és vele szemben abban büntetést nem szabhatnak ki."

Ezt az egyezményt illetőleg kiegészítő jegyzőkönyvet az 1993. évi XXXI. törvénnyel Magyarország is kihirdette, ezzel rendelkezéseit kötelezőnek ismertük el. Így tehát – noha expressis verbis az Alkotmány nem tartalmaz rendelkezést a ne bis in idem elvéről – mégis van olyan jogi rendelkezés, amely kifejezetten rögzíti a kétszeres eljárás tilalmát.

A Be. részletrendelkezései is kifejtik ennek az elvnek a lényegét, hiszen a 6. § (3) bekezdés d) pontja kimondja, hogy büntetőeljárást nem lehet indítani, a már megindult eljárást pedig meg kell szüntetni vagy felmentő ítéletet kell hozni, ha a terhelt cselekményét már jogerősen elbírálták (kivéve a rendkívüli perorvoslatok és a különleges eljárások esetét).

A törvényszöveg tehát kifejezetten megtiltja ugyanazon tett miatt a büntetés többszöri kiszabását. Közelebbi tartalmi megfigyelés alapján SCHROEDER szerint[532] a norma háromszorosan tilt:

- megtiltja az újabb büntetést az első ízben kiszabott büntetés helytelensége ellenére is, a bűnösség tartalmának kihasználása után (ez a bűnösség és az igazságosság elvén alapul, és VON MÜNCH szerint magától értetődő[533]);
- a ne bis in idem alapelve megtiltja egy újabb büntetés kiszabását akkor is, ha kiderül, hogy az első jogerőre emelkedett ítélet helytelen, és a bűnösség kívánalmát nem merítette ki (ebben az esetben a bűnösség és az igazságosság elve éppen az újabb büntetés kiszabása mellett szólnának, de egy jogerős felmentő ítélet után – mégha az jogtalan is – sem megengedhető egy új eljárás a jogbiztonság kívánalma miatt, ami megelőzi az anyagi igazság elsőbbségét);
- a ne bis in idem tilalma végül nem más, mint a bűnüldöző szervek egyszeri intézkedésének alapelve[534], aminek következtében egy ügyben a többszöri döntés tilos, a bíróság akadályozva van abban, hogy a bűnösség kérdésében újból döntsön. Dogmatikailag ez a tiltás nem más, mint hivatalból figyelendő eljárási akadály[535]. Tehát nemcsak az újbóli elítélés, hanem a büntetőeljárás újbóli megindítása is tilos az előírások szerint.

A tiltás a formálisan jogerős döntéssel szemben fejti ki hatását. A ne bis in idem alapelvében mutatkozik meg tehát a kapcsolat a jogbiztonság és az anyagi igazságosság, lényegében az egyes emberek szabadságának védelme és az állam büntetőjogi igénye között. Jogerős elítélés után a Be. 6. §-a határozza meg a jogbiztonság követelményét.

Az anyagi igazságosság elvét, tehát, hogy a tettnek és a bűnösségnek megfelelő büntetést kell kapni az elkövetett bűncselekményért, a ne bis in idem elve részben áttöri. A kettős büntetés tilalma eljárási alapelv, de SCHMIDT-AßMANN szerint egyben az igazságszolgáltatás alapelveként egy, a jogállam létéből származó meghatározás is[536].

Magától értetődően nem beszélhetünk ugyanakkor többszöri megbüntetésről, ha a vádlott a folyamatban lévő jogorvoslati eljárás következő fokán kap súlyosabb vagy más

---

[532] SCHROEDER. Friedrich-Christian: Die Rechtsnatur des Grundsatzes „ne bis in idem". Juristische Schulung, 1997. 227. o.

[533] VON MÜNCH, Ingo – KUNIG, Philip: Grundgesetz-Kommentar. Band 1 (Präambel bis Art. 20). München, 1992. a 103. cikkhez fűzött 35. sz. megjegyzés.

[534] PFEIFFER, Gerd (szerk.): Karlsruher Kommentar zur Strafprozeßordnung und zum Gerichtsverfassungsgesetz mit Einführungsgesetz. München, 1993. 170. pont.

[535] MAUNZ, Theodor – DÜRIG, Günter – HERZOG, Roman – SCHOLZ, Rupert – LERCHE, Peter – PAPIER, Hans-Jürgen – RANDELZHOFER, Albrecht – SCHMIDT-ASSMANN, Eberhard: Grundgesetz. Kommentar. Loseblattausgabe. München, 1990. a 103. cikk III. pontjához fűzött 201. sz. megjegyzés.

[536] MAUNZ, Theodor – DÜRIG, Günter – HERZOG, Roman – SCHOLZ, Rupert – LERCHE, Peter – PAPIER, Hans-Jürgen – RANDELZHOFER, Albrecht – SCHMIDT-ASSMANN, Eberhard: Grundgesetz. Kommentar. Loseblattausgabe. München, 1990. a 103. cikk III. pontjához fűzött 258. sz. megjegyzés.

okból hátrányosabb büntetést, ha a terhére jogorvoslatot nyújtottak be. A tiltás határát ugyanis a jogerő képezi. Ameddig ez nem állt be, a jogkövetkezmények súlyosítása nem ütközik jogszabályba. Az anyagi igazságosság célja ezáltal elérhető, ha a vádlott terhére jogorvoslatot nyújt be a vádló (általában az ügyészség).

Más az a szituáció, ha csak a vádlott élt a rendelkezésére álló jogorvoslati eszközökkel, és ennélfogva beáll a reformatio in peius tilalma. A súlyosítási tilalom büntető eljárásjogi intézményének a dogmatikai alapját nem a jogerő fogalmában találhatjuk, hanem sokkal inkább a jogkedvezmény gondolatában. Azzal, hogy a vádlott terhére a bűnüldöző szerv (az ügyész) nem nyújt be jogorvoslatot, az állam büntetőjogi igénye már felhasználtnak, jogvesztettnek (teljesítettnek) tekintendő A vádlott által benyújtott jogorvoslat következtében bekövetkező súlyosítás ezért ellentmondó magatartás lenne az állam részéről. Éppen ezért is áll fenn a tilalom, mivel az állam lemondott a további (súlyosabb) büntetőjogi igényéről azzal, hogy az ügyész nem élt jogorvoslattal az elsőfokú ítélet ellen.

Az ügyész részéről való eme hallgatólagos beleegyezés a súlyosabb büntetőjogi igényről való lemondáshoz azt eredményezi, hogy a további büntetőeljárás csak a vádlott javát kellene, hogy szolgálja. Azaz a korábbi ítélet vagy megerősítést nyer, vagy az abban kiszabott büntetést csökkenteni fogják (esetlegesen a korábbi elítélés helyébe egy felmentő vagy eljárást megszüntető rendelkezés lép). Egyúttal a kétszeri büntetés (kétszeri értékelés) tartalmilag módosított tilalmáról beszélhetünk, mivel senkit nem szabad ugyanazon tett miatt az általános büntetőtörvények alapján kétszeresen büntetni.

Ugyanúgy, ahogyan a bűnüldözés egyszeriségének elve az anyagi igazságosság elvét a jogbiztonság érdekében átlépte, a reformatio in peius büntető eljárásjogi tilalma is áthágja ezt az elvet. Mindkét esetben ugyanis az állam bűnüldözési igényének egy részét használták ki, és azt nem lehet tovább növelni (kimeríteni). Ha kiderül, hogy az elsőfokon kiszabott büntetés a tett súlyának és a bűnösség mértékének nem felel meg, akkor a büntetés növelésére csak a formális jogerő beállta után, egy rendkívüli perorvoslati eljárásban kerülhet sor, ha annak feltételei fennállnak. A súlyosítási tilalom tehát a jogállamiság egy eleme, és áttöri az anyagi igazságosság követelményét, mivel a jogbiztonság és az anyagi igazságosság közötti viszonyban a jogerő belépésével az első javára dönt. Attól, hogy a súlyosítási tilalom korlátozza az anyagi igazságosság alapelvét, nem tekinthető úgy, hogy a jogállamiság elvébe ütközne. Az anyagi igazságosság ugyanis a korábban már részletezett ténylegesen és alkotmányjogilag megalapozott indokolással átléphető. A ne bis in idem elve ezért a súlyosítási tilalommal összefüggésben azt jelenti, hogy senkit sem szabad az általános büntetőtörvények alapján a jogkövetkezmények módjában és mértékében hátrányosan megbüntetni, ha csak a javára nyújtanak be jogorvoslatot.

4.5. A tisztességes eljárás elve

A tisztességes eljárás (nem ritkán csak tisztességes bírósági eljárásról, sőt ezen belül is „fair” tárgyaláshoz való jogról van szó[537]) lényeges fogalmi elemeit egyértelműen magában foglalja az EJEE 6. cikke:

„1. Mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen nyilvánosan és ésszerű időn belül tárgyalja, és hozzon határozatot polgári jogi jogai és kötelezettségei tárgyában, illetőleg az ellene felhozott büntetőjogi vádak megalapozottságát illetően. Az ítéletet nyilvánosan kell kihirdetni, a tárgyalóterembe történő belépést azonban meg lehet tiltani a sajtónak és a közönségnek a tárgyalás teljes időtartamára vagy egy részére annyiban, amennyiben egy demokratikus társadalomban ez az erkölcsök, a

[537] FENYVESI Csaba – HERKE Csongor – TREMMEL Flórián: Új magyar büntetőeljárás. Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2004. 63. o.

közrend, illetőleg a nemzetbiztonság érdekében szükséges, ha e korlátozás kiskorúak érdekei, vagy az eljárásban résztvevő felek magánéletének védelme szempontjából szükséges, illetőleg annyiban, amennyiben ezt a bíróság feltétlenül szükségesnek tartja, mert úgy ítéli meg, hogy az adott ügyben olyan különleges körülmények állnak fenn, melyek folytán a nyilvánosság az igazságszolgáltatás érdekeit veszélyeztetné.
2. Minden bűncselekménnyel gyanúsított személyt mindaddig ártatlannak kell vélelmezni, amíg bűnösségét a törvénynek megfelelően meg nem állapították.
3. Minden bűncselekménnyel gyanúsított személynek joga van – legalább – arra, hogy
a) a legrövidebb időn belül tájékoztassák olyan nyelven, amelyet megért, és a legrészletesebb módon az ellene felhozott vád természetéről és indokairól;
b) rendelkezzék a védekezésének előkészítéséhez szükséges idővel és eszközökkel;
c) személyesen, vagy az általa választott védő segítségével védekezhessék, és ha nem állanak rendelkezésére eszközök védő díjazására, amennyiben az igazságszolgáltatás érdekei ezt követelik meg, hivatalból és ingyenesen rendeljenek ki számára ügyvédet;
d) kérdéseket intézzen vagy intéztessen a vád tanúihoz és kieszközölhesse a mentő tanúk megidézését és kihallgatását ugyanolyan feltételek mellett, mint ahogy a vád tanúit megidézik, illetve kihallgatják;
e) ingyenes tolmács álljon rendelkezésére, ha nem érti vagy nem beszéli a tárgyaláson használt nyelvet.”

Ez a tisztességes eljáráshoz, tárgyaláshoz való jog olyannyira élő, valóságos szuperelvnek, vezérelvnek látszik[538], hogy az EJEB esetjogának[539] legnagyobb részét éppen az ezzel a 6. cikkel kapcsolatos panaszok adják[540].

A tisztességes tárgyalás kérdése az EJEB gyakorlatában egy-két esetben nem bűnügyhöz, hanem más jogvitához (fegyelmi ügy, kárpótlási ügy stb.) kapcsolódott. Mindebből látszik, hogy elsősorban a büntetőeljárás „szuperelvévé” kezd válni a „fairness posztulátum”, de ezzel egyidejűleg másodsorban szinte minden jelentősebb jogvita eldöntéséhez szükséges és elégséges „általános eljárási minimumként jelenik meg”. KIRÁLY tankönyvében[541] „a tisztességes eljárás mint egyetemes alapelv” alcímmel azt emeli ki, hogy mindenekelőtt törvényes összetételű, független és pártatlan bíróságnak kell az ügyben döntenie, azonban a 6. cikk 1. pontjában felsorolt egyéb követelmények[542] (ésszerű határidő, nyilvánosság) kiegészítik, majd a 2. és 3. pontban kibontják a tisztességesség jelentését.

Ebből az „egyetemes alapelv” jellegű bemutatásból is világosan kitűnik, hogy a tisztességes eljárás elemeinek tekintett, annak tartalmát kiegészítő, illetőleg kibontó egyéb követelmények nem mások, mint a klasszikus értelemben vett általánosan ismert és elismert büntetőeljárási alapelvek[543]. Az „egyetemes alapelv” lényegében alapelvek gyűjteménye, „alapelvcsomag”, amely quasi vezérelvként (szuperelvként) összefoglalja és megjeleníti a komolyabb felelősségre vonás rendjének európai minimumát. Akkor viszont helyesebb volna nem alapelvnek, hanem alapelvcsomagnak nevezni. Az EJEB esetjogának elemzése alapján világosan látható, hogy a „fair trial” címszó alatt tulajdonképpen az olyan igazságszolgáltatás követelményrendszere van összefoglalva, amelynek szervezetében és működésében éppen a

[538] KARDOS Sándor: Gondolatok a tisztességes eljárásról. In: HOLÉ Katalin – KABÓDI Csaba – MOHÁCSI Barbara (szerk.): Dolgozatok ERDEI Tanár Úrnak. ELTE, Budapest, 2009. 200-224. o.
[539] BALLA Lajos – KARDOS Sándor: A tisztességes eljárásról a strasbourgi bíróság gyakorlatában. Bírák Lapja, 2005/1. 34-53. o. és 2005/2. 40-53. o.
[540] BERGER, Vincent: Case Law of the European Court of Human Rights. The Round Hall Press, Dublin, 1989.
[541] KIRÁLY Tibor: Büntetőeljárási jog. Osiris, Budapest, 2003.
[542] DOBROCSI Szilvia: A tisztességes eljárás elve, mint a büntetőeljárás egyik alapvető követelménye. Collega, 2005/2. 122-126. o.
[543] FENYVESI Csaba – HERKE Csongor – TREMMEL Flórián: Új magyar büntetőeljárás. Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2004. 65. o.

büntetőeljárási alapelvek túlnyomó részben, sőt összességükben érvényesülnek.

Ezeken a klasszikus alapelveken túlmenően a tisztességes eljárás elve az időszerűség, az ügyek elhúzódásának kérdését, továbbá az arányosság kérdéskörét helyezi előtérbe. Ugyanezt a megállapítást támasztja alá BÁN[544], aki az ártatlanság vélelmét a tisztességes eljárás fontos elemeként elemzi, és rámutat arra, hogy lényeges a különbség az eljárás igazságossága és tisztessége között. A tisztesség tartalmát elsősorban az EJEB ítélkezési gyakorlata alapján lehet tisztázni, mivelhogy az Egyezmény 9. kiegészítő jegyzőkönyvének a 3. §-a alapján a konvenció értelmezése és magyarázata az EJEB feladata.

A ne bis in idem elve mellett a reformatio in peius tilalmát tehát egy további jogállami kiindulópont (a tisztességes eljárás elve) is indokolja. FRISCH szerint a vádlott terhére bejelentett fellebbezés hiányában a terhelt terhére döntés nem lenne fair, mivel ez a vádlottnak megnehezíti a döntését a jogorvoslat beadásáról vagy be nem adásáról, és ezzel őt „rizikóval terhelik". Emellett megteremtik annak a lehetőségét, hogy (súlyosabb) büntetést kapjon, noha ha nem fellebbezett volna, nem születhetett volna súlyosabb döntés (hiszen az elsőfokú ítélet jogereje ezt kizárta volna)[545]. Ezzel tehát FRISCH is a tisztességes eljárás elvére utal, a súlyosítási tilalom vonatkozásában kifejezi igényét egy fair, jogállami büntetőeljárásra.

A jogállami büntetőeljárás (jogállamiság) alapelve DÖRR szerint sajátos dogmatikai tartalommal rendelkező elv[546]. A jogállamiság elve ezen nézet szerint egy közvetlen összekötőként ható vezéreszme, amelyet a törvényhozó nem konkretizált egy konkrét jogi mondatban. A pozitivista jogi konkretizálásból kiindulva a jogállamiság elvét a lehetséges tartalmak sokszínűsége miatt csak óvatosan lehet meghatározni (ún. alapvető jogállami felfogás). Ezen felfogás szerint ugyanis, ha a jogállam elvét az Alkotmányban csak részben fogalmazza meg, akkor semmi, részleteiben egyértelműen meghatározott parancsot és tilalmat nem foglal magában, ezért szükséges lenne a pontos meghatározása. Egy ilyen integrált jogállami felfogás szerint alapvetően a jogállamiság elve csak az alkotmányjog egyes normatív garanciáira vonatkozó gyűjtőfogalom (ún. szummatív jogállami felfogás). Az Alkotmány pozitív jogi szabályozása HESSE szerint átfogó, és ebből kifolyólag nincs helye következtetéseknek egy általánoson túli pozitivista jogállamiság elvének[547]. A nem közvetlenül az Alkotmányban meghatározott parancsokat azonban KUNIG szerint az alapjogokból messzemenően le lehet vezetni[548].

A speciális garanciából kiindulva a jogállamiság elve általános és szisztematikus alapelvként szolgál[549]. Ezen a módon lehet kifejleszteni és számos irányba kibontani a jogállamiság elvét. A nyitottságából adódóan a jogállamiság fogalma által a tisztességes eljárás vezéreszmévé válhat, amely ezáltal alkotmányjogi rangra helyeződik. A jogállamiság alapelvében megindokolt igazságügyi jogvédelmet specifikus alkotmányjogi meghatározások biztosítják. Ezek a speciális alkotmány-meghatározások, mint pl. a bírói függetlenség garantálása, nem zárják ki, hogy a további alapelveket a jogállamiság általános alapelvéből vezessünk le.

Azt már többen vitatják, hogy a tisztességes eljárás elve vezéreszmévé lépjen elő,

---

[544] BÁN Tamás – BÁRD Károly: Az Emberi Jogok Európai Egyezménye és a magyar jog, Acta Humana, 1992. évi 6-7. szám.

[545] FRISCH, Wolfgang: Das Verschlechterungsverbot – Grundfragen und neue Entwicklungen. Juristische Arbeitsblätter, 1974. 91. o.

[546] DÖRR, Dieter: Faires Verfahren. 1984. 5. o.

[547] HESSE, Konrad: Grundzüge des Verfassungsrechts der Bundesrepublik Deutschland. Heidelberg, 1998. 184. pont.

[548] KUNIG, Philip: Das Rechtsstaatsprinzip – Überlegungen zu seiner Bedeutung für das Verfassungsrecht der Bundesrepublik Deutschland. Tübingen, 1986. 457. o.

[549] SCHMIDT-AßMANN, Eberhard: Verwaltungsverantwortung und Verwaltungsgerichtsbarkeit. Veröffentlichungen der Vereinigung der Deutschen Staatsrechtslehrer, 1976.

szerintük inkább indokolt lenne azt a jogállamiság alapelvébe beolvasztani[550]. Vitatott az is, hogy a tisztességes eljárás elve alapjogilag megalapozott-e annyira, hogy eljárásjogi alapelvi jelentést kap. DÖRR ez ellen a felfogás ellen azt a gondolatot fogalmazta meg, hogy a jogállamiság alapelvének sérülése ellen nem lehet fellépni alkotmányjogi panaszok nélkül[551]. Az érintett érvényt szerezhet az objektív alkotmányjog sérülésének (és ezzel a tisztességes eljárás elvének), ha az alapjogok károsítását bizonyítani tudja.

Az objektív alkotmányjog sérülésének érvényesítése nem más, mint beavatkozás az általános cselekvési szabadságba. Egyedül a tisztességes eljárás alapelvének sérülése az objektív alkotmányjog elemeként nem alapozhat meg alkotmányjogi panaszt. A büntetőeljárásban pl. egy személyi szabadságot elvonó kényszerintézkedés elrendelése beavatkozás a személy szabadságának a jogába. Ez mindaddig nem jelent problémát, amíg a személyi szabadságot elvonó kényszerintézkedés elrendelésére a Be. szabályainak betartásával kerül sor, és a vádlott az eljárás végén olyan személyi szabadságot elvonó büntetést kap, ami magában foglalja az eljárás során elrendelt személyi szabadságot elvonó kényszerintézkedést. Ha azonban nem tartják be a Be. szabályait a személyi szabadságot elvonó kényszerintézkedés elrendelésekor, máris felmerülnek alkotmányossági aggályok még akkor is, ha később a terhelt jogerősen a korábbi személyi szabadságot elvonó kényszerintézkedésnél hosszabb tartamú szabadságvesztésre ítélik. S ugyanígy aggályokat vethet fel, ha a személyi szabadságot elvonó kényszerintézkedést ugyan törvényesen rendelték el, de a terheltet jogerősen felmentik, vagy a később jogerősen kiszabott büntetés nem vonja el a személyi szabadságot (pénzbüntetés), esetleg csak rövidebb tartamban, mint az eljárás során elrendelt személyi szabadságot elvonó kényszerintézkedés.

Az alapjogi pozíció befolyásolásának DÖRR szerint ezért az objektív alkotmányjoggal meg kell egyeznie[552]. Ez azt is jelenti, hogy egy pénzbírsággal végződő eljárásnak összhangban kell állnia az objektív alkotmányjoggal és a jogállamiság elvével, mégha az eljárás során egy szabadságot megvonó vagy korlátozó kényszerintézkedés elrendeléséhez vezetett is. Mégsem mondható, hogy az objektív alkotmányjog, és ennélfogva a tisztességes eljárás alapelve alapjoggá vált volna.

A tisztességes eljárás alapelve a jogállam elvéből levezetve az objektív alkotmányjog elemét képezi. Ha a tisztességes eljáráshoz való jog csak korlátozott mértékű, mivel csak a rendszerben lévő kontrollra és a jogosultsági funkció meghatározására alkalmas, HEUBEL szerint szükséges lehet az alapelv jogelméleti és joggyakorlati magyarázata[553]. A tisztességes eljárás gondolata megköveteli az alkotmányjogi értékek lehető legnagyobb optimalizálását. A tisztességes eljárás elve KRETSCHMER szerint egyes esetekben megköveteli a pozitív jog oly mértékű kiegészítését, hogy egy, a jogállamilag minimumszintre orientáló eljárást garantáljon a terhelt számára[554].

A tisztességes eljárás büntetőeljárásra vonatkozó alapgondolata Németországban elsőként egy 1969-es döntésben jelent meg[555]. Ez a döntés igényként biztosította a terhelt számára, hogy ne csak tárgya legyen az eljárásnak, hanem jogállásának szükségszerű alkotórésze az aktív eljárásjogi jogosultság, amely abban nyilvánul meg, hogy a jogainak megóvása érdekében az eljárás menetét és eredményét befolyásolhatja. Nehéz kideríteni, hogy a tisztességes eljárás vonatkozásában melyik eljárásjogi alapelveknek van alapvető

[550] GEPPERT, Klaus: Zum „fair-trial-Prinzip" nach Art. 6 Abs. I Satz 1 der Europäischen Menschenrechtskonvention. JURA, 1992. 597. o.; ROXIN, Claus: Strafverfahrensrecht. München, 1998. 11. §-hoz fűzött kommentár.
[551] DÖRR, Dieter: Faires Verfahren. 1984. 143. o.
[552] DÖRR, Dieter: Faires Verfahren. 1984. 144. o.
[553] HEUBEL, Horst: Der „fair trial" – ein Grundsatz des Strafverfahren? 1981. 59. o.
[554] KRETSCHMER, Joachim: Das strafprozessuale Verbot der reformatio in peius und die Maßregel der Besserung und Sicherung. Berlin, 1999. 71. o.
[555] Ld. a Szövetségi Alkotmánybíróság BVerfGE 26, 66 (71) sz. döntését.

jelentőségük. A tisztességes eljáráshoz való jog mint jogállami alapelv jellemzője, hogy az Alkotmányban csak részben van definiálva, nem tartalmazza bizonyos parancsok és tilalmak minden részletét, konkretizálására van tehát szükség. A jogállami alapelv mértékénél óvatosan kell eljárni, mert alapjaiban véve a törvényhozó dolga, hogy a lehetséges normatív szabályozást meghatározza.

A tisztességes eljárás elemei fellelhetők az EJEE 6. cikkében, amely lefekteti ennek a vezérelvnek a minimális követelményeit. Ezekből a minimális követelményekből is látható, hogy azok lényegében a büntetőeljárás egyéb, elismert alapelvei. Emellett van számos olyan eleme, amely nem kifejezetten büntető eljárásjogi alapelv, ugyanakkor eljárási maximaként több állam büntető eljárásjoga is elismeri, és a magyar jogban is élő követelmény. Így pl. a tisztességes eljárás alapelve sérül, ha a bíróság a törvényben meg nem határozott esetben, megfelelő indokolás nélkül úgy hallgat ki egy tanút, hogy a kihallgatáson a vádlott és a védő nem vesz részt, ugyanis a bíróság ezáltal akadályozza a tisztességes eljárás elvének megfelelő tárgyalás lefolytatását. A tisztességes eljárás követelménye azonban nemcsak a bíróságokat terheli, hanem minden más hatóságnak is ennek figyelembevétele mellett kell eljárnia, sőt a büntetés-végrehajtási szerveknek is figyelniük kell rá. Így pl. a tisztességes eljárás elvén alapul az a követelmény is, hogy (súlyos esetekben) kötelező a védő kirendelése hivatalból és az állam költségére, ha a terhelt nem tudja kifizetni az általa választott védőt. Ahogy az alapeljárásban, a végrehajtási eljárásban is megilleti a terheltet a tisztességes, jogállami eljárásra való igény. Ez az igény merülhet fel különösen pl. a kényszergyógykezelés során, hiszen annak időszakonként történő felülvizsgálata alatt indokolt lehet, hogy a terheltnek legyen védője.

A tisztességes eljárás elvéből következik az eljárás megfelelő „gyorsításához” való jog. Az eljárás ésszerű időtartamának átlépése azonban a legtöbb jogrendszerben mindössze azt eredményezi, hogy enyhítő körülményként az eljárás eredményeképpen kiszabott szankció mértéke csökken, és csak kevés helyen jelent (akár feltételes, avagy diszpozitív) eljárási akadályt. Így pl. a német StPO 153. § (2) bekezdése szerint az ésszerű időtartam követelményének megszegése esetén sor kerülhet az eljárás megszüntetésére.

A tisztességes eljárás elve DÖRR szerint lényegében nem mást jelent, mint hogy a terheltnek nem okozhat meglepetést a bíróság által előidézett váratlan esemény[556]. A tisztességes eljárás parancsa tehát egy eljárásjogi bizalmi védelmet jelent. A bizalom pedig a méltányosság egy jellemző eleme[557]. Ha az eljárásban résztvevő elfogadja a bíróság indokolását, akkor a bíróság nem kerülhet ellentmondásba a korábbi ítélettel. A korábbi ítéleti indokolásokhoz való (bizalmi) kötöttség a tisztességes eljárás alaptételeiből következik. Ha pedig a bizalom védelme a tisztességes eljárás jellemzője, akkor kijelenthetjük, hogy a jogállamiság alapelve ugyanígy tartalmazza a bizalom védelmét. Ez garantálja a bizalmat a törvényhozással és az igazságszolgáltatási szervekkel szemben is. A polgárok védelemre méltó bizalma teszi csak bizonyos határokon belül megengedhetővé a jogállami alapelvek megsértését, mivel az állami cselekvések megbízhatósága egy jogállamban fontos szempont. Ilyen bizalmi védelmet teremtett a büntető eljárásjogban a súlyosítási tilalom: a vádlott bízhat abban, hogy a jogi pozíciója nem változik a hátrányára. Ez a hatóság irányvonalaként ható bizalmi tény köti össze a jogorvoslaton keresztül a vádlottat a fellebbezési bíróságok által kiszabható szankcióval.

A tisztességes eljárásra való igény lényeges eleme a fegyverek egyenlőségének a követelménye egyik oldalról a vádló, másik oldalról a terhelt és a védője között[558]. A fegyverek egyenlőségének alaptétele érvényes a tisztességes kihallgatás alaptételére is, amely

---

[556] DÖRR, Dieter: Faires Verfahren. 1984. 153. o.
[557] GEPPERT, Klaus: Zum „fair-trial-Prinzip” nach Art. 6 Abs. I Satz 1 der Europäischen Menschenrechtskonvention. JURA, 1992. 597. o.
[558] TETTINGER, Peter J.: Fairneß und Waffengleichheit. 1984. 20. o.

kimondja, hogy a bírósági eljárásban mindkét oldalnak ugyanannyi (és elegendő) alkalmat kell biztosítani az észrevételekre, és nem szabad egyik oldalt sem előnyben részesíteni[559]. Ennek nemcsak az angolszász eljárásjogban van jelentősége, amely a két fél vitáján alapul, hanem a kontinentális európai büntetőeljárásban is érvényt kell szerezni annak, hogy a fegyverek egyenlőségének elve a tisztességes eljárás részévé váljon. Az ügyészségnek és a védelemnek ugyanazon lehetőségei kell, hogy legyenek a büntetőeljárás befolyásolására, anélkül, hogy a kettő közül az egyik hátrányban vagy előnyben részesülne. KRETSCHMER szerint a tisztességes eljárásra való igény éppen a fegyverek egyenlőségének követelményén keresztül szolgálja különös mértékben a terhelt védelmét és biztosítja elítélésig az ártatlanság vélelmét[560].

A fegyverek egyenlőségének követelménye nem azért teszi szükségessé védő részvételét pótmagánvádas eljárásban (242. § (1) bek. d) pont), mert a pótmagánvádlót ügyvéd képviseli. A tisztességes eljárás jogállami parancsából azonban levezethető, hogy ha az egyik „fél” esetében fennáll a kötelező jogi képviselet követelménye, akkor az ellenérdekű „félnek” is legyen jogi képviselője (bár ez a megállapítás annyiban nem állja meg a helyét, hogy a pótmagánvádlónak nem kötelező a jogi képviselete, ha a természetes személy pótmagánvádló jogi szakvizsgával rendelkezik). A fegyverek egyenlőségének elve nem kívánja meg, hogy az eljárásra jellemző különbségeknek az ügyészség és a védő kapcsolatában teljesen ki kell egyenlítődniük[561]. A fegyverek egyenlőségére felhozott példák alapján megállapítható, hogy a vádlott jogait az egyes részletrendelkezések megfelelően biztosítják. Az eljárásban résztvevők jogainak hasonló nivellálását a fegyverek egyenlőségének alapelve nem követeli meg. A fegyverek egyenlőségének parancsa a vád és a védelem hasonló kezelését teszi szükségessé. Alapjában véve a fegyverek egyenlősége nem más, mint a rizikó egyenlő elosztása, alkotmányjogilag pedig az egyenlőség követelményének megnyilvánulása. Ez felveti azt a kérdést, hogy a reformatio in peius tilalma megfelel-e a tisztességes eljárás parancsának, illetőleg a fegyverek egyenlőségének elvéből következő egyenlő rizikóeloszlásnak. Ha a válasz igen, akkor a reformatio in peius büntető eljárásjogi tilalma nem más, mint a tisztességes eljárás elvének törvénybeli kifejeződése.

SIEBERT szerint a tilalomnak a terhelt egyoldalú támogatását kell elősegítenie, a pozíciók és fegyverek közötti természetszerűleg fennálló egyenlőtlenség ellensúlyozása érdekében[562]. Álláspontja szerint az állami autoritás hordozójaként az ügyészségnek nem szabadna a terheltet intézményileg, emberileg és pszichológiailag nyomás alá helyeznie a büntetőeljárás előkészítése és lefolytatása során. Ha az ügyészség egy jogorvoslatot az anyagi igazságosság érdekében nyújt be, akkor sem vállalja a vádlottal megegyező módon a rizikót. Ha ugyanis az ügyészség jogorvoslata eredményes lesz, ez nem ugyanazt a pszichológiai kényszerszituációt eredményezi, mint a terhelt vonatkozásában a védelem által benyújtott jogorvoslat eredménye. A súlyosítási tilalomnak tehát az is a funkciója, hogy a terheltnek kiutat mutat egy pszichológiai dilemmából, és kis részben elősegíti a fegyverek egyenlőségének érvényesülését.

Az ügyészségnek, amely állami szervként függetlenül köteles közreműködni a jog érvényesülésében, kötelessége az anyagi igazságosság érdekében tevékenykedni. Eközben az ügyészség is kötve van a legalitáshoz és az objektivitáshoz. Ez a kötelezettség azonban nem terheli a védelmet. A reformatio in peius tilalma nélkül minden, még a vádlott által benyújtott

---

[559] KOHLMANN, Günter: Waffengleichheit im Strafprozeß? In: Festschrift für Karl PETERS. 1974. 311. o.

[560] KRETSCHMER, Joachim: Das strafprozessuale Verbot der reformatio in peius und die Maßregel der Besserung und Sicherung. Berlin, 1999. 76. o.

[561] SCHNEIDER, Hartmut: Grundprobleme des Rechts der Akteneinsicht des Strafverteidigers. JURA, 1995. 337-340. o.

[562] SEIBERT, Claus: Zum Verbot der Schlechterstellung (§§ 331, 358, 373 StPO). Monatsschrift für Deutsches Recht, 1954. 340. o.

jogorvoslat is az anyagi igazságosság alapelvét biztosítaná (amelyet a súlyosítási tilalom a jogállam elvével kapcsolatban áthág). Mialatt az ügyészség az anyagi igazság célját követi, a terhelt (a védelem) a döntésében szabadabb, az ő célja egyedül egy számára kedvezőbb, enyhébb ítélet a jogorvoslati eljárásban. A hátrány rizikóját azonban nem kell viselnie. A reformatio in peius tilalma a vádlott részéről egy pszichológiai nyomást feltételez, amely nélkül az elsőfokú ítélet súlyosodásától félne, így a súlyosítási tilalom kiegyenlíti a vádlott helyzetét az ügyészséggel szemben, és a fegyverek egyenlőségének elvét szolgálja a tisztességes eljáráshoz való igény alkotórészeként. A súlyosítási tilalom garantálja a vádlottnak, hogy a jogorvoslati eljárásban nem éri alapvető hátrány. Ez a szabály megakadályozza, hogy a terhelt úgy érezze, hogy a jogorvoslat benyújtásáért külön szankcióval büntetik. A súlyosítási tilalom tehát a méltányosság elvén alapulva a fegyverek egyenlőségének kifejeződése a büntetőeljárásban.

MEYER-GOßNER arra is rámutat, hogy a másodfokú bíróságnak a korábbi ítéletbe való beavatkozási lehetősége azt juttatná kifejezésre, hogy az anyagi jog tárgyilagos helyességére kötelezett elsőfokú bíróság anyagilag helytelen ítéletet hozott. Az ebből eredő következményeket azonban nem lehet a vádlottra áthárítani[563]. A reformatio in peius tilalma szerinte megtiltja, hogy a bíróság által elkövetett jogi hibából a vádlott számára hátrányos következményeket vonjunk le, ha csak a vádlott javára emelnek jogorvoslatot. A súlyosítási tilalomnak a jogállam alapelvébe való besorolása azonban nem eredményezi azt, hogy a törvény nem garantálja a bíróságok többszintű szervezeti felépítéséből eredő (fokozatossági) rendet. A törvény garantálja a jogvédelmet, de nem a bíróval szemben[564]. Ez felébreszti azt a gondolatot, hogy ha a bíróságok fokozatossága nem jogállami követelmény, akkor a súlyosítási tilalom ettől függő eleme jogállamilag nem megalapozott. Ha egy eljárási rend többszintű jogi utat nyit meg, akkor annak is jogállamilag kialakultnak kell lennie. Különben lehetséges lenne, hogy a jogállami elemeket a másodfokú eljárástól kezdve ne tartsák be.

A felhozott ellenérvek ellenére a reformatio in peius tilalma a jogállam elvéből következően összhangban áll az Alkotmány által ténylegesen hordozott értékekkel. A súlyosítási tilalom jogállami karakterében megfogalmazódik, hogy az más alkotmányjogi alapelvekkel összeütközik és ezt ellensúlyozni kell. A vizsgálódás eredményeként megállapítható, hogy a reformatio in peius eljárásjogi tilalmának büntető eljárásjogi előírásainak alkotmányos rangjuk van, a jogállami elv egy elemét képezik. A súlyosítási tilalom a tisztességes eljárás elvében lefektetett alapgondolatból vezethető le. A súlyosítási tilalom több, mint a törvényhozó által adott jogi szívesség a vádlott javára, mivel azt az alkotmányjogi legitimáció engedi meg, lehetséges korlátozásait különösen az alkotmányjogi alapelvekben lehet lemérni. A súlyosítási tilalom jogállam elvéből való eredeténél különös jelentősége van a tilalom terjedelmének és értelmezésének.

Elmondhatjuk, hogy a súlyosítási tilalom dogmatikai alapja a tisztességes eljárás elvében található. A törvényhozó a reformatio in peius eljárásjogi tilalmával tett eleget a méltányosság parancsából következő irányelvnek. Ez a parancs azonban csak értelmezési irányelv az eljárásjog számára.

4.6. Az intézkedések kicserélhetőségének az elve

Az intézkedések összehasonlításából, ebből az aliud kapcsolatból következik az

[563] MEYER-GOßNER, Lutz: Einstellung des Verfahrens und Verschlechterungsverbot. In: GÖSSEL, Karl Heinz – KAUFMANN, Hans (szerk.): Strafverfahren im Rechtsstaat. Festschrift für Theodor KLEINKNECHT. München, 1985. 287-292. o.

[564] HESSE, Konrad: Grundzüge des Verfassungsrechts der Bundesrepublik Deutschland. Heidelberg, 1998. 337. o.

intézkedések felcserélhetetlensége. A minden intézkedésben benne lévő cél (a további bűncselekmény veszélyének elhárítása az egyéni megelőzés által) ugyanúgy kevésbé cserélhető ki, mint a büntetésekben rejlő büntetés kiegyenlítése. Az intézkedéseknél azonban lehetséges a vagyoni jogot érintő és a szabadságelvonó intézkedések rangsorolása annak érdekében, hogy ezáltal ki lehessen fejezni az elkövetett jogtalanság súlyát. Az intézkedések kicserélésének tilalma tiszta irányvonalat mutat a lehetséges rangsorolásokkal szemben, amelyek során a különböző intézkedések nem mérlegelhető összehasonlításához jutunk. Az intézkedések kicserélésének tilalma ennélfogva KRETSCHMER szerint „a jogbiztonság egy említésre méltó szelete a szankciók mezejében”[565], az általános és az egyéni érdek viszonyában. Ezért is indokolt külön fejezetet szentelni a súlyosítási tilalom és a jogállami büntetőeljárás viszonyát vizsgáló fejezeten belül az intézkedések (nálunk bizonyos szempontból a szankciók) kicserélhetőségének az elvének.

A német szakirodalom azzal érvel a gyógyító jellegű intézkedések súlyosítási tilalom ellenére való elrendelhetősége mellett, hogy ezek az intézkedések a jelentős bűncselekmények megelőzése érdekében a közösség védelmében szükségesek, másrészt a szociális állam védelmi kötelessége a polgáraival szemben, hogy a betegeknek segítséget és gyógyulást ajánljon fel. Ezek az alkotmányjogi érdekek adott esetben ellenkezhetnek a súlyosítási tilalommal mint jogállami elemmel, és ennek az alapelvnek az áttöréséhez vezethet, ha az állam a kötelességét teljesítve jelentős bűncselekményeket akadályoz meg, és a betegek javára intézkedéseket foganatosít[566].

Annak a mérlegelése során, hogy benyújtson-e jogorvoslatot, a vádlott pszichológiai kényszerszituáció előtt áll: meg kell ítélnie, hogy jogorvoslatának eredménye lehet-e a szankció súlyosítása. A büntetések terén a reformatio in peius tilalmának szempontjából a jogszabály igen jól kiszámítható sorrendet állapít fel, az alkotmányjogi és a törvényi értékelés világos.

Más a helyzet a mellékbüntetéseknél és az intézkedéseknél, hiszen ezek egymáshoz való kapcsolata már erősen vitatható. Az persze nem vitatott, hogy a mellékbüntetések mindig súlyosabbak, mint az intézkedések. Az általános objektív értékelés előnye, hogy a vádlott teljes egészében előre látja, hogy mit várhat a jogorvoslat benyújtása után a fellebbviteli bíróságtól a jogkövetkezmény kimondásakor. A reformatio in peius büntetőjogi tilalma bizalmat ad a vádlottnak, hogy ha csak a javára nyújtanak be fellebbezést, akkor végeredményben nem fog rosszabbul járni, mint az elsőfokon kimondott ítélet után. Annak megítélésében, hogy a „peius“ mit jelent a szankciók összehasonlításában, csak az általános objektív értékelés mellett lehet biztos a vádlott.

Az intézkedések egyenértékűségének alapelvét mindenképpen el kell utasítani. Az egyes intézkedések a kialakításuk, egyes céljaik és individuális hatásuk szerint olyan különbözőek, hogy közöttük valódi fajtabeli különbség áll fenn, és még a minden intézkedésben benne lévő megelőzési célzat szerint sem egyenértékűek. Első pillantásra leginkább a jogilag védett érdekekre vonatkozó értékrend az, amely döntően összehangolja az intézkedéseket, mivel az nem vitatható, hogy a szabadságelvonó intézkedések mindenképpen súlyosabbnak tekinthetők, mint a szabadságot csak részben vagy részben sem érintő intézkedések, ezáltal az intézkedések között e tekintetben mindenképpen alkotmányjogi rangsor áll fenn. Tehát a törvényi értékelés alapján az alapokat tekintve felállítható egy rangsor, de ez igen gyorsan eléri a határait. Az intézkedéseket átfogó rangsor további hiányának úgy tűnik, hogy nincs jelentősége, mivel az intézkedések az egymás közötti lényegi különbségeik következtében aliud kapcsolatban állnak egymással. Az intézkedések az

[565] KRETSCHMER, Joachim: Das strafprozessuale Verbot der reformatio in peius und die Maßregel der Besserung und Sicherung. Berlin, 1999. 113. o.

[566] KRETSCHMER, Joachim: Das strafprozessuale Verbot der reformatio in peius und die Maßregel der Besserung und Sicherung. Berlin, 1999. 81. o.

elkövető személyiségéhez és azoknak a társadalom számára való veszélyességükhöz kötődnek. Konkrét módon az egyén speciális veszélyességére a mindenkori intézkedésnek az egyéntől kiinduló veszélyt illetően meg kell akadályozni a további bűncselekményeket. Így pl. a szenvedélybetegek javítására és gyógyítására szolgáló intézkedések máshogy kötődnek a tettes személyiségéhez, mint pl. a vagyonelkobzás. A pártfogó felügyelet célja az, hogy a veszélyes és veszélyeztetett terhelteket az életvezetésükben biztosítsák, támogassák és felügyeljék annak érdekében, hogy távol tartsák őket a további bűncselekményektől; ez a cél összehasonlíthatatlan aliud kapcsolatot alkot a kényszergyógykezelés céljával összehasonlítva.

A speciális megelőző hatást teljesen eltérően hangsúlyozzák az egyes intézkedéseknél. Az intézkedések a specifikus elkövetői személyiségekből kiindulva koncentrálnak a sajátos veszélyekre. Az intézkedéseknek az individuális, egyes terheltekre vonatkozó veszélyesség orientáltságának a különlegessége jelentős különbség a bűnösségre koncentráló büntetésekhez képest. Az intézkedések mindegyike specifikusan kapcsolódik a terhelt személyiségéhez, illetve annak veszélyességéhez. Ha elsőfokon a bíróság kényszergyógykezelést rendelt el, és a jogorvoslati eljárásban felvetődik a kérdés, hogy ehelyett nem kellene-e elrendelni próbára bocsátást, a terhelt specifikus veszélyességének vizsgálata során értékelő rangsorolás nem lehetséges, mivel minden intézkedésnek célzottan más, az individuumból kiinduló veszélyt kell megelőznie.

A törvény szerint az intézkedések a büntetőeljárás során jelenleg elrendelhetők büntetés (intézkedés) helyett, illetőleg büntetés (intézkedés) mellett. Az már kétséges, hogy mennyiben egyeztethetők össze a súlyosítási tilalom ezen kivételei az összehasonlíthatatlanság vagy kicserélhetetlenség kidolgozott alapelveivel. Mivel az intézkedéseknek az egyénre szabottan kell megjelenniük, ezért mindegyiket a terhelt érdekében kell alkalmazni akkor is, ha a generális cél a további bűncselekményekkel szembeni védelem. Az eszköz azonban kizárólag speciálisan megelőző célzatú intézkedés, de nem szabad figyelmen kívül hagyni a reszocialalizációs fáradozásokat sem.

A kicserélhetetlenség elve alapján az egyes szankciók cseréje megalapozza a terhelt jogorvoslati jogát (ne feledjük, a súlyosítási tilalom megsértése a felülvizsgálati eljárásban is érvényesíthető abszolút eljárási szabálysértés, noha az erre vonatkozó 416. § (1) bekezdés d) pontja a rendkívüli perorvoslatoknál szabályozott súlyosítási tilalmat nem sorolja ide). Ennélfogva a vádlott megtámadhatja az ítéletet a kényszergyógykezelés elrendelése miatt, tehát pusztán magát a kényszergyógykezelést, ha nem áll fenn az egyes intézkedések felcserélhetősége. Ezért akit például korábban csak próbára bocsátottak, és a javára megindított perorvoslati eljárás során (amikor is beállt a súlyosítási tilalom) kényszergyógykezelésre ítélik, a súlyosítási tilalom keretein belül nemcsak szubjektív értelemben kap súlyosabb szankciót, hanem az általános objektív látásmód alapján is, mivel a szabadságot elvonó intézkedés a célkitűzése miatt mindig súlyosabb szankciót jelent. Ez az általános objektív hátrány a jogkövetkezmények fajtájában különösen akkor nyer jelentőséget, ha a vádlott, akit elsőfokon nem sújtottak szabadságot elvonó szankcióval, a reformatio in peius tilalma miatt mer fellebbezni, mondván, hogy nem kell félnie attól, hogy másodfokon kényszergyógykezeléssel sújtják. Hiszen a kényszergyógykezelés mint intézkedés elrendelésének a lehetősége távol tarthatja attól a vádlottat, hogy éljen a rendelkezésére álló jogorvoslat benyújtásának jogával.

Noha tehát mindkét intézkedés magában hordozza a gondoskodás gondolatát, a levegőben lógó, szabadságot elvonó intézkedésnek az általános objektív szemléletmód alapján is a fellebbezés beadását gátló hatása lehet, amit mindenképpen el kell kerülni. HANACK ezzel kapcsolatosan egy alkotmányjogi gondolattal érvel, amikor kifejti, hogy az egyenlő elbánáshoz való jog és az önkényes eljárás tilalma sem engedi, hogy egy különben egységesen kialakított jogorvoslati folyamat keretein belül az intézkedéseket másként

kezeljék, mint a többi szankciót, ha ezt meggyőző érvekkel nem lehet alátámasztani[567]. A szabályozás ezzel megnehezítené a jogorvoslati bírósághoz vezető utat, mégpedig nem jogszerű módon. HANACK ezen gondolata találkozik a reformatio in peius jogállami indoklásával kapcsolatosan a legalitás elvével való összefüggéssel. Ezért nem lehet az a követelmény, hogy a kivételes szabályozás alapgondolatát kiterjesszük más intézkedésekre is. Tehát az a követelmény hárul a törvényhozóra, hogy a súlyosítási tilalommal összefüggésben az intézkedések kicserélésének tilalmát a törvényben világossá tegye. CRAMER szerint emellett felmerül az a kérdés is, hogy ha a súlyosítási tilalom szempontjából kiemelünk egyes intézkedéseket a többi közül, akkor ez a kivételes szabályozás nem alkotmányellenes-e[568].

A jogorvoslati bíróságnak az elsőfokú bíróság jogi hibáját ki kell javítania, mivel egy olyan jogkövetkezményt nem lehet helybenhagyni, amelynek a feltételei nem adottak. A hibásan elrendelt intézkedést a jogorvoslati bíróságnak meg kell szüntetnie. A megszüntetett intézkedés helyébe azonban a jogorvoslati eljárásban más intézkedést kell elrendelni. Ebben az összefüggésben az új intézkedés jelentősége nem haladhatja meg az elsőfokú ítéletben foglalt intézkedését (amennyiben beállt a súlyosítási tilalom). Ha ugyanis csak a vádlott javára jelentettek be perorvoslatot – akár azzal a céllal, hogy enyhébb ítélet szülessen, akár azért, hogy az elsőfokon elkövetett jogi hibát korrigálják –, akkor nem lehet ennek alapján szigorúbb döntést hozni. Ha az elsőfokú ítéletben olyan anyagi jogi hiba van, amelynek kijavítása esetén súlyosabb döntés meghozatala válhat szükségessé, GOLLWITZER szerint az ügyészség mint bűnüldözési hatóság feladata ennek észlelése és az ilyen irányú perorvoslat benyújtása[569]. A bűnüldöző hatóságnak ugyanis az eljárás kezdetétől fogva kötelessége, hogy felügyelje, hogy a lefolytatott eljárás, illetőleg az annak során meghozott döntés törvényes-e. Ha az ügyészség nem tesz eleget ennek a feladatának, akkor ebből arra lehet következtetni, hogy álláspontja szerint az állami büntetőjogi igény az elsőfokú ítéleten keresztül teljesült.

Másik oldalról felmerül egy adott intézkedés helytelen besorolásának a kérdése. Ha az intézkedések között jogilag helyesen meghozták már a döntést, hogy melyiket kell adott esetben választani, akkor a kicserélésre másodfokon már nem kerülhet sor. Az elrendelt intézkedést ugyanis a terhelt sajátos személyiségére és annak veszélyességére vonatkoztatva állapítják meg. Az intézkedés általános célját (specális és generális prevenció) egy esetlegesen elrendelendő másik intézkedésnek is követnie kell. A kicserélésre, vagy egy további intézkedés elrendelésére tehát csak a vádlott terhére bejelentett fellebbezés esetén kerülhet sor.

Mindkét összefüggés azt mutatja, hogy az intézkedések kicserélésének tilalma érdekes eredményekhez vezet. Az átfogó tilalom megakadályozza a vádlott terhére való módosítást a súlyosítási tilalom hatálya alatt. Ha egy helytelenül elrendelt intézkedés miatt egyik irányban sem jelentenek be jogorvoslatot, akkor a vádlott ellen egy törvényellenesen elrendelt szankció maradna érvényben. Azért, hogy ezt megakadályozzuk, a Be. ilyen esetekben lehetővé teszi a jogerős ítélet felülvizsgálatát is (a helytelenül elrendelt kényszergyógykezelés esetét külön ki is emeli a törvény a szankciók közül, vö. 416. § (1) bekezdés a) pont).

BRUNS kritikai észrevétele, amely szerint a reformatio in peius tilalma esetén érvényesülő kicserélési tilalom a javítás parancsát jelenti, nem állja meg a helyét[570]. A megtámadási jog ugyanis adott, amelynek alapján lehetőség van az elsőfokú ítélet felülbírálatára. Ha ennek során az derül ki, hogy az elsőfokú döntés hibás volt, azt meg kell

---

[567] HANACK, Ernst-Walter: Anmerkung zu BGH, Urteil vom 7. 10. 1992 - 2 StR 374 / 92. Juristische Rundschau, 1993. 430-432. o.

[568] CRAMER, Peter: Die Austauschbarkeit der Entziehung der Fahrerlaubnis gegen ein Fahrverbot. Neue Juristische Wochenschrift, 1968. 1764-1765. o.

[569] GOLLWITZER, Walter: Anmerkung zu OLG Karlsruhe, Beschluß vom 2. 8. 1982 -4 Ss 73 / 82. Juristische Rundschau, 1983. a 296. §-hoz fűzött kommentár.

[570] BRUNS, Hans-Jürgen: Sicherungsmaßregeln und Verschlechterungsverbot. Juristenzeitung, 1954. 730-736. o.

változtatni (a vádlott hátrányára vagy előnyére). A hibás döntés kiküszöbölése ezzel szemben egy jogállami eljárás szükséges követelménye. Ha a kicserélési tilalom alapján egy hibásan elrendelt intézkedést nem szabad a helyes intézkedésre kicserélni, akkor ez a vádlott pozíciójának erősödését jelenti. A súlyosítási tilalom által nyújtott védelem csak akkor lehet átfogó, ha ezt minden esetben alkalmazzuk. Ha a vád nem akarja, hogy ez a gátló tényező érvényesüljön, akkor az ügyész feladata, hogy tevékenyen fellépjen (jelentsen be perorvoslatot a vádlott terhére). Ahogy MEYER-GOßNER fogalmazott: ha az ügyészség a terhelt terhére irányuló jogorvoslat benyújtását elmulasztotta, akkor a fellebbviteli bíróságnak az elsőfokú bíróság hibás döntését is el kell fogadnia – még akkor is, ha az a vádlott számára nem előnyös[571].

[571] MEYER-GOßNER, Lutz: Anmerkung zu BayObLG, Urteil vom 4. 12. 1981 – RReg 1 St. 392 / 81. Neue Zeitschrift für Strafrecht, 1982. 258-259. o.

V. Súlyosítási tilalom a legalitás és az opportunitás elvének tükrében

5.1. A legalitás- és opportunitás fogalma

A legalitás és az opportunitás elve régóta jogirodalmi viták tárgya, és az ezekről a fogalmakról szóló jogpolitikai eszmecserék a mai napig nem fejeződtek be. A legalitás elve támogatóinak az a legfőbb célkitűzésük, hogy megelőzzék a büntetőjogi felelősségre vonás politikai befolyásolását. Álláspontjuk szerint az ügyészség utasításhoz kötöttségével való visszaélést azáltal lehet megakadályozni, hogy az ügyészséget a törvény kötelezi minden bűncselekmény miatt a felelősségre vonásra[572]. Később a legalitás elvét az igazságosság parancsának és jogállami alapelvnek fogták fel. BINDING „az igazságosság grandiózus kifejezéseként" jellemezte[573], míg HIPPEL attól tartott, hogy a legalitás elve nélkül „a jogalkalmazással szembeni bizalmatlanság" alakulna ki[574]. WILLMS pedig arról beszél, hogy a legalitás elve „határkő" a szabad szabályozás és a totális önkényuralom között[575]. Ezzel szemben a merev, szigorú legalitási elv ellenzői egyrészt attól a veszélytől óvnak, hogy az átfogó bűnüldözés kötelezettsége az ügyészség túlterheltségéhez vezetne és ezzel a bűnüldözés hatékonyságát veszélyeztetné[576]. Ugyanakkor a legalitás elvével kapcsolatosan többen is rámutattak annak a veszélyére, hogy ha az ügyészség minden kisebb jelentőségű bűncselekményt alaposan felderít, akkor nem tud kellő figyelmet fordítani azokra az esetekre, amelyek komoly jelentőséggel bírnak[577].

A legalitás- és opportunitás elvének fejlődése azt mutatja, hogy a kezdeti szigorúbb szabályozáshoz képest a bűnüldözési kényszer egyre több kivételét vezették be, ennek következtében a legalitás elve egy eróziós folyamatnak lett kitéve, amely kérdésessé tette,

---

[572] A német jogirodalomban a legalitás elvének jelentőségét emeli ki többek között VON GROß: Gutachten für den 2. Deutschen Juristentag, in: Verhandlungen des 2. Deutschen Juristentages, Bd. I (Gutachten). Berlin, 1861. 131. és 137. o.; KOCH, Hans-Joachim: Unbestimmte Rechtsbegriffe und Ermessensermächtigungen im. Verwaltungsrecht. Eine logische und semantische Studie zur Gesetzesbindung der Verwaltung. Frankfurt am Main, 1979. 326. o.; LOBE, Adolf: Zur Reform des Strafprozesses. Der Gerichtssaal, 1928. 38. o.; HERTZ, Adolf: Die Geschichte des Legalitätsprinzips. Freiburg 1935. 29. o.; WAGNER, Walter: Staatsschutz – Staatsraison – Rechtsstaat. Zeitschrift für gesamte Strafwissenschaft, 1963. 405. o.; PETERS, Karl: Strafprozeß: Ein Lehrbuch. Heidelberg, 1985. 167. o. A politikai befolyás veszélyeire hív fel: Deutscher Richterbund: „Entlastungs"-Gesetz inakzeptabel. „Justizaufbau in den neuen Ländern nicht mit Eingriffen in den Rechtsschutz verquicken" – Vorläufige Stellungnahme zum Gesetzentwurf des Bundesrats. Deutsche Richterzeitung, 1991.

[573] BINDING, Karl: Die Stellung der Staatsanwaltschaft, des Angeklagten und des Verletzten nach dem neuen „Entwurf eines Gesetzes zur Vereinfachung der Rechtspflege". Leipziger Zeitschrift für Deutsches Recht, 1917. 504. o.

[574] HIPPEL, Robert von: Der deutsche Strafprozeß. Marburg, 1941. 338. o.

[575] WILLMS, Günther: Offenkundigkeit und Legalitätsprinzip. Juristenzeitung, 1957. 465. o.

[576] HAHN, C. (szerk.): Die gesamten Materialien zu den Reichs-Justizgesetzen. 3. kötet: Materialien zur Strafprozeßordnung, 1. rész: Die gesamten Materialien zur Strafprozeßordnung. Berlin, 1880. 710. o.; HEYDEN, Frank: Begriff, Grundlagen und Verwirklichung des Legalitätsprinzips und des Opportunitätsprinzips. Zürich 1961. 103. o.; SERWE, Hans: Abschied vom Legalitätsprinzip. Kriminalistik, 1970. 377. o.; JEUTTER, Friedrich: Sinn und Grenzen des Legalitätsprinzips. München, 1976. 173. o.

[577] MITTERMAIER, Carl Josef Anton: Die Staatsanwaltschaft, der gegenwärtige Standpunkt der Erfahrungen und Ansichten über ihre Stellung, und die Hauptpunkte auf welche die Sicherung der besten Wirksamkeit der Anstalt gerichtet sein muß. Der Gerichtssaal, 1858. 291. o.; CRAMER, Peter: Ahndungsbedürfnis und staatlicher Sanktionsanspruch. Bemerkungen zu einer Reform der Verfahrenseinstellung aus Gründen der Opportunität. In: SCHROEDER, F. C. (szerk.): Festschrift für Reinhart MAURACH zum 70. Geburtstag. Karlsruhe, 1972. 493. o.

hogy ma egyáltalán lehet-e még szó az érvényesüléséről[578]. BAUMANN ennek kapcsán ismert kifejezésével „a legalitás elvének halotti énekéről” beszél[579]. AMBS[580] hitelt érdemlőnek tartja, hogy a kötött opportunitási elv a büntetőeljárás alapvető követelményévé nőtte ki magát. A legalitás elvének „radikális búcsúját” csak SERWE mondta ki[581].

Akármilyen szerepet is kap az egyes szerzők szerint az opportunitás elve, az egyértelműen megállapítható, hogy a büntetőeljárás a legalitás elvétől az opportunitás elve felé mozog. Ezeknek a változásoknak a mozgatórugója a növekvő esetszámok hatékony feldolgozásának a követelménye. Ez pedig mind egyszerűbb elintézési formákat igényel, különösen a kisebb, kevésbé jelentős esetekben. Emellett szerepet játszik az is, hogy az abszolút büntetőelméletet mind inkább leváltja a relatív büntetőelmélet, és ez a büntetőjog célorientáltságához vezetett.

Ez utóbbi folyamatnak a része a súlyosítási tilalom megjelenése, megszilárdulása a büntető eljárási kódexekben. A súlyosítási tilalom tehát nem a bagatell bűncselekményekkel kapcsolatos, „lanyhuló bűnüldözési folyamat”, hanem a relatív büntetőelmélet térhódítása miatt kapott egyre jelentősebb szerepet. A relatív büntetőelméletnek megfelelően ugyanis inkább tartható (adott körülmények között még kötelező is) a bűnüldözésről való részleges lemondás, mint a szigorú megtorlásos gondolkodás[582]. A büntetési teóriák és az ügyészség feltétlen bűnüldözési kötelezettsége között ugyanis egyértelműen szoros összefüggés van[583].

A legalitás elve jogállami jelentőségének különböző felfogásai következtében ezt a fejlődést többféleképpen értékelték: mialatt a kritikusok felismerni vélik a büntetőjogban a céltudatos gondolkodás mindent átfogó uralmának kezdetét, amely ugyanakkor a központi jogállami garanciák elvesztésével jár[584], mások ezt a helyzetet messze nem tartják ennyire drámainak, mivel az opportunitás elvének előtérbe kerülése semmi esetre sem jelenti a bűnüldöző szervek önkényes intézkedési jogának előtérbe kerülését. Ezen érvek alapján ERB arra a megállapításra jutott, hogy a legalitás és opportunitás elve közti ellentét jogállami súlyát nem szabad túlértékelni[585].

Végül utalni kell a legalitás és a legitimitás fogalmának összefüggésére. SZABÓ szerint a büntetőjogban két eszmerendszer létezik. Az egyik vállalja az adott társadalmi és közhatalmi rendszer feltétlen védelmét, ezáltal akaratát önmagában legitimnek deklarálja (ekkor a büntetőjog nem más, mint a közhatalom eszköze). A másik elismeri ugyan a büntetőjog kényszerítő lehetőségét, de elvárja a jogszerűséget, igazságosságot és méltányosságot (tehát a legalitástól számon kéri a legitimitást)[586].

5.2. A legalitás, az officialitás és az opportunitás fogalma

A legalitás és opportunitás elvének a súlyosítási tilalommal való összevetéséhez elengedhetetlenül szükséges, hogy definiáljuk a legalitás és az opportunitás elvét. E két elv

---

578 JUNG, Heike: Straffreiheit für den Kronzeugen? Köln – Berlin – Bonn – München, 1974. 49. o

579 BAUMANN, Jürgen: Grabgesang für das Legalitätsprinzip. Zeitschrift für Rechtspolitik, 1952. 273. o.

580 AMBS, Friedrich: Das Legalitätsprinzip auf dem Prüfstand der Rechtswirklichkeit, insbesondere im Bereich der Umweltkriminalität. In: GEPPERT, K. – DECHNICKE, D.: Gedächtnisschrift für Karlheinz MEYER. Berlin – New York, 1990. 17. o.

581 SERWE, Hans: Abschied vom Legalitätsprinzip. Kriminalistik, 1970. 377. o.

582 ROXIN, Claus: Strafverfahrensrecht. München 1998. 78. o.

583 GLASER, Julius: Das Prinzip der Strafverfolgung. Wien, 1860. 441. o.

584 ALBRECHT, Peter-Alexis: Perspektiven und Grenzen polizeilicher Kriminalprävention. Ebelsbach, 1983. 163. o.

585 ERB, Volker: Legalität und Opportunität. Gegensätzliche Prinzipien der Anwendung von Strafrechtsnormen im Spiegel rechtstheoretischer, rechtsstaatlicher und rechtspolitischer Überlegungen. Berlin, 1999. 23. o.

586 SZABÓ András: Alkotmány és büntetőjog. In: LAMM Vanda (sorozatszerk.): Van és legyen a jogban. Tanulmányok PESCHKA Vilmos 70. születésnapjára. MTA Jogtudományi Intézete, Budapest, 1999. 311. o.

fogalmát sokan többféleképpen határozták meg, a végleges, egyértelmű meghatározásuk GÖSSEL szerint[587] egyáltalán nem lehetséges, még a használatos (és többnyire kritikátlanul használt) definíció létezése ellenére sem, amely szerint a legalitás elve semmi mást nem jelent, mint az ügyészség feltétlen kötelességét, hogy elegendő gyanú esetén nyomozást indítson és vádat emeljen[588]. Természetesen az ügyészségnek a Be. 28. § (3) bekezdéséből eredő kötelezettsége („Az ügyész a vádemelés feltételeinek megállapítása végett nyomozást végeztet vagy nyomoz”) illetőleg az ügyész és a nyomozó hatóság kapcsolatát rendező 165. § alapján, noha a nyomozás mindig az ügyész feladata, arról akkor is ő rendelkezik, ha a nyomozást a nyomozó hatóság önállóan végzi (165. § (4) bek.), a legalitás elve áttételesen eljárási kötelezettséget teremt a nyomozó hatóság felé is.

Szintén fontos kérdés a legalitás és az officialitás elvének elhatárolása. KIRÁLY[589] véleménye az, hogy a legalitás a büntetőeljárásban az a követelmény, hogy az arra hivatott szervek minden bűncselekményt derítsenek fel és biztosítsák a büntetőtörvények alkalmazását. Az pedig, hogy ez a tevékenység a hatóságok feladata, az officialitás elvéből fakad. A legalitás tehát a törvényesség elve, míg az officialitás az eljárás hivatalból való megindításának és lefolytatásának követelménye. FARKAS és RÓTH szerint[590] a legalitás elve az a kötelezettség, hogy a nyomozó hatóságok minden bűncselekmény esetén nyomozást rendeljenek el, az ügyész minden bűncselekmény esetén emeljen vádat, a bíróság pedig minden bűncselekmény esetén szabjon ki büntetést[591]. ERDEI ezzel vitatkozik, mert szerinte a hivatalból való eljárás elve (amely magában foglalja nála a legalitást és az officialitást is) egyértelműen csak az ügyészhez szól. Ugyan a bűncselekmény elkövetőjének a megbüntetése a bíróság feladata, de rá nem terjed ki a hivatalból való eljárás elve (s így a legalitás és az officialitás sem)[592]. Az officialitás elve pedig szerinte azt jelenti, hogy a bűnügyi hatóságok eljárásához nincs szükség más személyek, szervezetek, hatóságok hozzájárulására. TÓTH[593] a két jogintézményt a jog és a kötelesség oldaláról vizsgálja. Eszerint a legalitás kötelesség: bűncselekmény gyanúja esetén érvényesíteni kell az állam büntetőjogi igényét. Az officialitás pedig jog: bűncselekmény gyanúja esetén az állam felhatalmazást ad a nyomozó hatóságnak, az ügyésznek és a bíróságnak az állami büntetőjogi igény érvényesítésére. Lényegében ugyanezt mondja BÁRD is: a legalitás elve parancs a bűnüldöző hatóságok számára és azt írja elő, hogy a büntető törvényeket alkalmazni kell, míg az officialitás a bűnüldöző szervek

---

[587] GÖSSEL, Karl Heinz: Überlegungen zur Bedeutung des Legalitätsprinzips im rechtsstaatlichen Strafverfahren. In: HANACK, E.-W. – RIEß, P. – WENDISCH, G. (szerk.): Festschrift für Hanns DÜNNEBIER zum 75. Geburtstag. Berlin – New York, 1982. 121. o.

[588] Ezt a definíciót vallja többek között HERTZ, Adolf: Die Geschichte des Legalitätsprinzips. Freiburg 1935. 1. o.; MÜLLER, Rainer – WACHE, Volkhard: Opportunitätserwägungen bei der Verfolgung von Straftaten gegen die äußere Sicherheit. In: EYRICH, H. – ODERSKY, W. – F. J. SÄCKER (szerk.): Festschrift für Kurt REBMANN zum 65. Geburtstag. München, 1989. 321. o.; NIESE, Werner: Die Anklageerzwingung im Verhältnis zum Legalitäts- und Opportunitätsprinzip. Süddeutsche Juristenzeitung, 1950. 891. o.; ROXIN, Claus: Strafverfahrensrecht. München 1998. 75. o.; SCHMIDT, Eberhard: Lehrkommentar zur Strafprozeßordnung und zum Gerichtsverfassungsgesetz. 1. rész. Göttingen, 1964. 386. pont; SCHÜRER, Karl-Heinz: Die Entwicklung des Legalitätsprinzips seit der Emmingerschen Verordnung. Hamburg, 1965. 14. o.; WEIGEND, Thomas: Anklagepflicht und Ermessen. Die Stellung des Staatsanwalts zwischen Legalitäts- und Opportunitätsprinzip nach deutschem und amerikanischem Recht. Baden-Baden, 1978. 17. o.

[589] KIRÁLY Tibor: Büntetőeljárási jog. Osiris, Budapest, 2000. 115. o.

[590] FARKAS Ákos – RÓTH Erika: A büntetőeljárás. KJK-KERSZÖV, Budapest, 2004. 60-61. o.

[591] KIRÁLY szerint ugyanakkor a Be. teljesen indokolatlanul terjeszti ki az officialitás elvét a bíróságokra is, hiszen a bíróság nem hivatalból, hanem vád alapján jár el. Vö. KIRÁLY Tibor: Büntetőeljárási jog. Osiris, Budapest, 2000. 119. o.

[592] ERDEI Árpád: A célszerűség rejtélye, avagy opportunitás a büntetőeljárásban. In: Györgyi Kálmán-jubileum. 2004. 171. o.

[593] BÁNÁTI János – BELOVICS Ervin – CSÁK Zsolt – SINKU Pál – TÓTH Mihály – VARGA Zoltán: Büntető eljárásjog. HVG ORAC, Budapest, 2003. 40. o.

felhatalmazása arra, hogy a bűncselekmények miatt elindítsák és lefolytassák az eljárást[594]. Ehhez képest CSÉKA[595] szerint a hivatalból való eljárás (officialitás) elvének alapja a büntető jogviszony. Nemcsak jogosult az állam a büntető igény érvényesítésére, hanem ez kötelességet is jelent a számára: a sértettel szemben köteles erre, és emellett kötelessége az alkotmányos és egyéb törvényes elvek érvényesítése is. Szerinte az officialitás elve is kötelességet jelent: a hatóságok bizonyos cselekvésekre kötelesek (néhány kivételtől eltekintve még akkor is, ha a sértett az eljárást nem kezdeményezi). Ez a kötelezettség az eljárás mindkét szakaszára (nyomozás, bírósági eljárás) és minden hatóságra vonatkozik[596]. FÜLÖP[597] is ez utóbbi megállapítással ért egyet: a hivatalból való eljárás (officialitás) elve az egész eljárás során érvényesül, de ez a cselekvési kötelezettség az eljáró hatóságokat az egyes eljárási szakokban nem egyformán köti (a bíróság minden fokon kötve van a vádhoz, a perorvoslatok során még a perorvoslati kérelemhez is). TREMMEL pedig leszögezi[598]: az eljárási szakirodalom túlnyomórészt és szinte hagyományosan az anyagi joggal kapcsolatos legalitás elvének büntetőeljárásbeli megfelelőjét látja a hivatalbóliságban. Az anyagi jogi rendelkezések kogens jellegűek, a büntető törvények ugyanis feltételen érvényesülést, végrehajtást kívánnak. Éppen ezért az állam mint a legerősebb közhatalom a törvényhozás útján nemcsak meghatározza az összes bűncselekményt és büntetést (nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege[599]), hanem az egységes és következetes végrehajtás érdekében kifejezetten az állami szervek feladatává, kötelességévé nyilvánítja a büntetőjogi felelősségrevonás lefolytatását. Minthogy az anyagi büntetőjog az alaki büntetőjog alkalmazása nélkül nem hatályosulhat, annak alapelvi kimondásával, hogy minden bűncselekmény miatt minden bűnelkövetővel szemben – mások kérelmére, álláspontjára tekintet nélkül – le kell folytatni a büntetőeljárást, tulajdonképpen ki van mondva a „nullum crimen sine poena” elve, azaz elkövetett bűncselekmény nem maradhat törvényesen kiszabott büntetés nélkül[600]. Az officialitás elve a Be. szövegéből is következően TREMMEL szerint mindhárom hatóságra (bíróság, ügyészség, nyomozó hatóság) érvényes. A bíróság ugyan csak vád alapján jár el, de ezt követően igazságszolgáltatási tevékenységét hivatalból végzi (gondoljunk csak az abszolút eljárási szabálysértések hivatalból – ügyészi indítvány nélkül is – való figyelembevételére vagy a teljes revízió elvére).

Az officialitás alapelve a büntetőjog közjogi jellegének, közérdekűségének felismerésével és elismerésével fejlődött ki, mert minden bűncselekmény elkövetése megzavarja a társadalom rendjét, veszélyt jelent a társadalomra. A bűnügyek elintézésekor nem magánügyek, hanem nagyon is közérdekű ügyek, azaz közügyek vannak terítéken (res nostra agitur). A büntetőeljárás megindítása és lefolytatása nem alapulhat a magánszemélyek aktív vagy passzív magatartásán, objektív vagy szubjektív megítélésén stb.[601]

A nehézségek abból adódnak, hogy a kibővített fogalomértelmezés szemben áll az

---

[594] BÁRD Károly: A büntetőhatalom megosztásának buktatói. Értekezés a bírósági tárgyalás jövőjéről. KJK, Budapest, 1987.

[595] CSÉKA Ervin – FANTOLY Zsanett – KOVÁCS Judit – LŐRINCZY György – VIDA Mihály: A büntetőeljárási jog alapvonásai I. Szeged, 2004. 66-67. o.

[596] Bár a bíróság cselekvési kötelezettségét ő is csak a törvényes vád keretei közé szorítja. CSÉKA Ervin – FANTOLY Zsanett – KOVÁCS Judit – LŐRINCZY György – VIDA Mihály: A büntetőeljárási jog alapvonásai I. Szeged, 2004. 67. o.

[597] CHWALA Tamás – FÜLÖP Edit – SLÉDER Judit: Büntetőeljárás-jog. REJTJEL, Budapest, 2004. 32. o.

[598] TREMMEL Flórián: Magyar büntetőeljárás. Budapest-Pécs, 2001. 77. o.

[599] NAGY Ferenc: A nullum crimen/nulla poena sine lege alapelvről. MJ 1995/5. 257-270. o.

[600] KIRÁLY találóan megfordítja ezt a tételt, rámutatva, hogy a legalitásnak két eleme van: „Az egyik elem arra vonatkozik, hogy a cselekmények, vagyis minden bűncselekmény miatt alkalmazni kell a büntetőtörvényt, a másik pedig, hogy csak bűncselekmény miatt”. (Ez a nulla poena sine crimine klasszikus elve.) Vö.: KIRÁLY Tibor: A legalitás a büntetőeljárásban. Jogtudományi Közlöny, 1986. 201-206. o.

[601] Részletesen ld. FENYVESI Csaba – HERKE Csongor – TREMMEL Flórián: Új magyar büntetőeljárás. Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2004. 71-76. o.

ügyészség (nyomozó hatóság) kötelességeire vonatkozó „legalitás-opportunitás” fogalompár használatával. A kibővített fogalomértelmezés az ügyészség és a nyomozó hatóság feladatkörén túlnyúlva a legalitás kifejezéssel határozza meg az összes ügykezelési és igazságszolgáltatási szerv (ideértve a bíróságokat is!) azon kötelezettségét, hogy a törvényt érvényre juttassa[602]. Azt kellene tehát meghatározni, hogy a fogalmakat milyen értelemben kell használni. Lényegesen problematikusabbnak bizonyul ezzel szemben a kötelességek pontos tartalmára vonatkozó kérdés, amelyet a legalitás elve a jogalkalmazónak felvet, mert az ügyésznek pl. a vádemelés vagy annak elhalasztása (esetlegesen részbeni mellőzése) közötti döntése semmi esetre sem olyan egyértelmű, mint ahogyan az első látásra tűnik, habár a Be. a vádemelésre az ügyésznek feltétlen kötelességet határoz meg. Ha elegendő és konkrét bűncselekmény törvényi tényállását megalapozó bizonyíték forog fenn, akkor el kell rendelni a nyomozást, és adott esetben ezt a bírósági eljárás érdekében tovább kell folytatni. Eközben az opportunista döntési lehetőségek nehezen összeegyeztethetőek azzal az elképzeléssel, hogy az igazságszolgáltatás szervei kötelezően realizálják a törvény általi fenyegetettséget. Hogy miben is áll pontosan a legalitás szerinti döntésben a „kötelező” és miben az opportunitás szerintiben a „szabad”, alig tisztázott. A legalitás elméletileg a jogalkalmazótól minden önálló döntési mozgásteret megvon, miközben az opportunitás elve szerint jogilag „nem kötelező”, hogy a büntető törvények alkalmazását elősegítsék[603].

A legalitással és opportunitással körülírt állapotok talán inkább ezen végletek között helyezkednek el, azaz az ügyész szubjektív értékelése is szerepet játszik a vádemelésről való döntésnél. Tehát kimondható, hogy csak a törvényi irányelvekhez való relatív kötődés és szabadság áll fenn, ezért nehezen állapítható meg, hogy hol húzódik a legalitás- és opportunitás alapelve közötti határ. Amint azt a súlyosítási tilalomnál is megfigyelhetjük: amíg a törvényi rendelkezés látszólag egyértelmű, a jogalkalmazás számos kérdést vet fel, hiszen mind a súlyosabb szankció, mind a terhelt terhére bejelentett fellebbezés értékelése kapcsán számos határeset van[604]. Ha pedig csak fokozatbeli különbség van aközött, hogy a legalitás vagy opportunitás elve érvényesül-e, akkor nem is helyes ellentétes elvekről beszélni. Az ugyanis sok esetben a következmény szempontjából nem sokban különbözik egymástól, hogy adott bűncselekmény miatt az ügyészség vádat emel és annak eredményeképpen a terheltet a bíróság próbára bocsátja, vagy maga az ügyészség elhalasztja a vádemelést.

A legalitás és opportunitás fogalmának meghatározásához azt kell vizsgálni, hogy a jogalkalmazó mi módon és milyen terjedelemben van kötve a törvényi előírásokhoz, ha a legalitás és az opportunitás elvének figyelembevételével kell meghoznia a döntést a büntetőeljárás végigviteléről. A legalitás és az opportunitás végső soron tehát nem más, mint a mérlegelési jogkör hiánya vagy megléte. A mérlegelés gyakorlása ugyan a jogalkalmazó egy különös, az átlagos jogalkalmazástól eltérő egyéni eljárási módját foglalja magába, de ettől még a mérlegelést végző hatóság a jog területén marad. Az, hogy a legalitás és opportunitás a

---

[602] Ezt a kibővített fogalomértelmezést vallja AMBS, Friedrich: Das Legalitätsprinzip auf dem Prüfstand der Rechtswirklichkeit, insbesondere im Bereich der Umweltkriminalität. In: GEPPERT, K. – DECHNICKE, D.: Gedächtnisschrift für Karlheinz MEYER. Berlin – New York, 1990. 9. o.; HASSEMER, Winfried: Legalität und Opportunität im Strafverfahren. In: OSTENDORF, H. (szerk.): Strafverfolgung und Strafverzicht. Festschrift zum 125jährigen Bestehen der Staatsanwaltschaft Schleswig-Holstein. Köln – Berlin – Bonn – München, 1992. 529. o.; JUNG, Heike: Legalität oder Opportunität im Strafverfahren. In: PRÜTTING, H. (szerk.): Recht und Gesetz im Dialog III. Köln – Berlin – Bonn – München, 1986. 57. o.; KÜHNE, Hans-Heiner: Strafprozeßlehre. Eine systematische Darstellung für Prüfung und Praxis. Heidelberg, 1993. 106. o.; VOGEL, Horst: Das „öffentliche Interesse an der Strafverfolgung” und seine prozessuale Bedeutung. München, 1966. 99. o.; WILLMS, Günther: Offenkundigkeit und Legalitätsprinzip. Juristenzeitung, 1957. 465. o.;

[603] ERB, Volker: Legalität und Opportunität. Gegensätzliche Prinzipien der Anwendung von Strafrechtsnormen im Spiegel rechtstheoretischer, rechtsstaatlicher und rechtspolitischer Überlegungen. Berlin, 1999. 24. o.

[604] HERKE Csongor: A súlyosítási tilalom empirikus megközelítésben. Bűnügyi Szemle, 2009/2. 51-74. o.

határozathozatal módjának különbözőségében jelentkezik, nem csak az ügyészség nyomozati és vádemelési (vádképviseleti) kötelezettségére vonatkozik (mint szorosabb értelemben vett legalitás elve), hanem a bíróságok munkájára is. Az eljárás esetleges leállításáról (eljárás megszüntetés, végső soron felmentés is) vagy a szankciókról szóló bírósági döntésekben is felmerül az a kérdés, hogy milyen hatáskörök állnak a bíró rendelkezésére, és milyen jogelméleti sajátosságok adódnak a büntetőtörvények pontos alkalmazásával összehasonlítva. A legalitás- és opportunitás elve fogalmainak tágabb felfogása hasznosnak bizonyul a további magyarázat számára abban a tekintetben, hogy az eljárás leállításának törvényi lehetőségei nem kizárólag az ügyészség kezében vannak, hanem eljárási szakasztól függően sokszor a bíróság egyetértését is követelik, vagy éppen fordítva, a bírósági döntéshez ügyészi „jóváhagyás" szükséges (pl. tárgyalásról lemondásos eljárás csak ügyészi indítványra folytatható le; tágabb értelemben ide tartozik az elsőfokú bírósági döntés ügyészi tudomásul vétele is stb.).

A hatályos büntető eljárásjog alapján a legalitás és opportunitás elvét nem lehet vizsgálni a bírói tevékenység vizsgálatának kihagyásával. Emellett utalni kell arra az alapproblémára is, amely szerint a legalitás elve a döntések kényszerét, a büntetőeljárás következetes véghezvitelét jelenti, míg az opportunitás lényegében nem más, mint a döntések szabadsága. Tehát az az alapkérdés, hogy hogyan érvényesülhet egy bizonyos fokú opportunitás a jogállami elvvel összeegyeztethető módon. Ehhez kapcsolódik további problémaként az ügyészség és a bíróság közötti feladatmegosztás, valamint az opportunitási döntések felülvizsgálhatóságának kérdése, ezen belül is a súlyosítási tilalom, mint az ügyészség nyilatkozatától függő, a bíróságra kiható törvényi kötelezettség. Az kimondható, hogy alapvetően egyesíthetőek az opportunitás által befolyásolt szabályozások egy modern jogállami értelmezéssel, ahol a büntetőjog területén fennálló különlegességek ahhoz vezetnek, hogy az opportunitás elvének a kibővítését kritikusan kell megítélni, az opportunitás elve legitim használatának merev határait ugyanis nem lehet előre, absztrakt módon meghatározni. A törvényhozó felelőssége egy, a legalitás és opportunitás közti jogállamilag elfogadott kompromisszum kialakítása.

5.3. A törvényi kötöttség foka

A legalitás és opportunitás elvét azon kritérium segítségével igyekszünk megragadni, hogy a bűnüldöző szervek kötelesek-e közbelépni az elkövetett bűncselekményre utaló adatok esetén. Ez azt a kérdést veti fel, hogy ez a kötelezettség mennyiben kényszeríti a hatóságokat, és mennyiben enged szabad döntést. Ha tehát figyelmen kívül hagyjuk a felettes szervek kötelező utasításait, akkor a büntetőügyekben eljáró hatóságokat csak a materiális és formális jog idevágó előírásaihoz való kötöttség kényszeríti arra, hogy egy bizonyos tényállásra utaló adatokra egy meghatározott módon reagáljanak. Ha ugyanis teljesen az ügyész saját belátására bíznánk, hogy egy adott bűncselekmény törvényi tényállásának minden elemének megvalósulása esetén megindítja-e a nyomozást, akkor mellőzhetné a megfelelő eljárási cselekményt anélkül, hogy ezzel megsértené a Be-ből eredő kötelezettségét. Nem fogadható el tehát, hogy az ügyész tetszése szerint interpretálja a bűncselekményre vonatkozó egyszerű gyanú jegyeit. Ugyanakkor ezzel éppen ellentétesen: a bűnüldöző szervek jogi szabadságát garantálja, hogy a figyelembe veendő anyagi jogi és eljárási normák alkalmazása nem vezet egyértelmű cselekvési rendelkezéshez, amennyiben nem áll fenn teljes kötöttség.

Ezért javasolja BOHNERT, hogy tegyük egyenlővé a legalitást az állami cselekvés törvényhez való kötöttségével, az opportunitást pedig ennek a kötöttségnek a hiányával[605]. Ezen megállapítás alapján akkor indulhatnánk ki a legalitás elvének tökéletes

[605] BOHNERT, Joachim: Die Abschlußentscheidung des Staatsanwalts. Berlin, 1992. 80. o.

megvalósulásából, ha a bűnüldöző szerveknek nem maradna a büntető törvények alkalmazásához mérlegelési hatáskörük. Egy ilyen állapotnak KÜPER szerint a mechanikus, a törvény merő átültetésében kimerülő jogalkalmazás felel meg, amelyet a felvilágosodás korában fejlesztettek ki és az abszolutista államfelfogás át is vett[606]. Ennek legradikálisabb formája a bírót „törvényalkalmazó automatává" degradálta, amit a történelmi jogiskola a kodifikációs gondolat kritikájával összefüggésben elvetett[607]. Az ezt követő korban egyre inkább az a felismerés jutott érvényre, hogy még a törvények minden részletre kiterjedő értelmezésének a segítségével sem lehet kizárni a kétséges eseteket, és hogy a sokoldalú életkörülmények miatt a törvénykezésnek minimális rugalmassággal kell társulnia[608]. Mindamellett a 19. században BOCKELMANN szerint a jogalkalmazás a legalitási elve alapján szigorúan a törvényhez volt kötve: a bíró tisztázhatott a döntési jogkörén belül kétes kérdéseket, ha indokolta, de emellett szigorúan racionális értelmezési módszerek alkalmazására kellett szorítkoznia és a törvényben előírt helyes döntést meghoznia, anélkül, hogy rendelkezésére állt volna az önálló ítélkezés mozgástere[609].

A teljesen szigorú törvényhez kötöttségen alapuló felfogás ma túlhaladottnak tekinthető. Mégha a törvényhozó egy egzakt szabályozás megalkotásán is fáradozik, a törvényben nem lehet előre meghatározni a minden egyes eset megítéléséhez szükséges összes körülményt[610]. A törvény csak absztrakt-általános formában képes tipikus szituációkat leírni, amelyek a gyakorlati esetekkel ugyan több-kevesebb hasonlóságot mutatnak, de nem egyeznek meg. Ezért a törvényi tényállást rugalmassá kell tenni, mielőtt a tulajdonképpeni szubszumció lehetséges lenne. A jogi hermeneutika éppen e szempontból kritizálja az objektivizmust: az objektivizmusban ugyanis a rendszer tökéletesen szabályozza az életviszonyokat, és a bíró nem tesz mást, mint a megállapított tényállást a szubszumcióval mint logikai eljárással rendeli a norma alá[611]. KAUFMANN szerint ilyenkor a bíró szerepe kimerül a törvények puszta alkalmazásában, az előre meghatározott tételekből való szigorú következtetésben[612]. Ennek elkerüléséhez el kell választani a lényegest a lényegtelen tényektől, végül pedig a mérlegelésen keresztül olyan formába kell hozni, amely megfelel a tényállásnak[613]. Az így adódó mozgástereket aztán határesetekben nem lehet a jogalkalmazó önálló megítélése nélkül kitölteni[614].

Az abszolút törvényi kötöttség ellen szólnak az említett jogelméleti érveken túl a büntetőeljárás realitásai is: a bűnüldöző szervek a hétköznapokban nem modell tényállásokkal konfrontálódnak, amelyekre közvetlenül alkalmazzák a materiális és formális büntetőjog normáit, és így vagy a legalitási elvet kielégítő szigorú kötöttségben, vagy önálló, törvényileg nem determinált döntési mozgástér igénybevételével járhatnának el az opportunitási elv szerint. Sokkal inkább csak többé-kevésbé figyelhető meg azonosság egy konkrét bűncselekmény és a jogi normák között, a büntetőjogilag releváns összefüggések kutatásakor.

---

[606] KÜPER, Wilfried: Die Richteridee der Strafprozeßordnung und ihre geschichtlichen Grundlagen. Berlin, 1967. 34. o.

[607] SAVIGNY, Friedrich Carl von: Vom Beruf unserer Zeit für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft. Heidelberg, 1814. 74. o.

[608] KÖSTLIN, Christian Reinhold: System des deutschen Strafrechts. Tübingen, 1855. 582. o.

[609] BOCKELMANN, Paul: Richter und Gesetz. In: Rechtsprobleme in Staat und Kirche. Festschrift für Rudolf SMEND zum 70. Geburtstag. Göttingen, 1952. 28. o.

[610] KAUSCH, Erhard: Der Staatsanwalt – ein Richter vor dem Richter? Untersuchungen zu § 153 a StPO. Berlin, 1980. 144. o.

[611] SÓLYOM Péter: A jogi hermeneutika mint jogfilozófia. In: http://www.ajk.elte.hu/TudomanyosProfil/kiadvanyok/elektronikus/seminarium/XXV-OTDK/SolyomPeter-Hermeneutika.pdf 104. o.

[612] KAUFMANN, Arthur: Gondolatok a jogi hermeneutika ontológiai megalapozásához. (Fordította: SZABÓ Béla). Jog és nyelv, 2000. 185. o.

[613] KAUFMANN, Arthur: Analogie und „Natur der Sache". Heidelberg, 1982. 37. o.

[614] ESSER, Josef: Grundsatz und Norm in der richterlichen Fortbildung des Privatrechts. Tübingen, 1990. 253. o.

Minden gyanú az elejétől kezdve tartalmaz egy jogi értékelést, ami csak akkor enged egy bizonyos esetet büntetőjogilag relevánsnak tekinteni és nyomozati tevékenységet eredményezni, ha állandóan visszahat a tárgyára. Ezáltal állandó változásokhoz vezet a ténykérdésekben, és így a tényállás jogi minősítésében is (a gyanú erősebb vagy gyengébb lesz, bizonyos szempontok hozzáadódnak vagy kiesnek). Csak a gyanú és nyomozási taktika kölcsönös befolyásolásának folyamata végén áll egy vádemelésre (illetőleg ellenkező esetben a nyomozás megszüntetésére) alkalmas eset[615]. BOHNERT szerint a döntés a nyomozás során ezáltal nem egyoldalúan hozott jogi értékelésén nyugszik, hanem egy hermeneutikus vádiraton[616], a legalitás elvéből eredő kötelességeket erre az ügyre kell vonatkoztatni, és nem jogi következmények puszta realizálására.

Ezzel számos megmérhetetlenséget lehetne azzal az elképzeléssel szembeállítani, hogy a legalitás elve a jogi szervek viselkedésének szigorú központosításához vezetne a törvényi irányelvek szerint. Ezek a megmérhetetlenségek az ügyészség szolgálati hermeneutikájának ismertető jelei és nem csak arra a problémára szorítkoznak, hogy a nyomozási taktikát alig lehet absztrakt-általános irányelveken keresztül alkalmazni.

Tovább nehezítve a kérdést a probléma azzal is kiegészül, hogy a bűnüldöző szervek eljárását nem csak a mindenkori eset adottságainak becslésén keresztül határozzuk meg, hanem – már a nyomozási kapacitás szűkösségét tekintetbe véve – az eseten túlnyúló szempontokon keresztül is. Ez ahhoz vezethet, hogy egy adott eset más eljárások fényében nem részesül abban a figyelemben, amit elszigetelt szemlélet esetén megérdemelne. Emiatt hiúsulhat meg a bűncselekmények minden további nélküli, a törvény által kötelező üldözése anélkül, hogy ezt az „impossibilium nulla obligatio est” alapelv figyelembevételével az illetékes hatóság jogellenes viselkedésének konzekvenciájaként tekinthetnénk[617]. Még nagyobb a probléma akkor, ha a bűnüldözés-taktikai döntéseket „extern”, a büntető előírások célkitűzéseitől független, begyakorolt szokásokból, szolgálati szükségességből és politikai szempontokból eredő hatások határozzák meg[618].

Összefoglalóan tehát elmondhatjuk, hogy BOHNERT a legalitás elvét nem olyan ideának tekinti, amely szerint a jogalkalmazó törvényi alapelvekhez való lehető legszorosabb kötöttségben áll, hanem lecsökkenti a legalitási alapelvet arra a „törekvési kötelességre, hogy megteszi a lehetségest”[619] és a hivatali tevékenység okos gyakorlására. Ezzel a „legalitás” és „törvényi kötöttség” közötti összefüggés meglehetősen relatívvá válik.

5.4. Az opportunitás alapelvi jellegével szembeni érvek

Mialatt a legalitási elvvel kapcsolatosan elfogadhatnánk, hogy ez ugyan nem valósítható meg tiszta formában, de mégis egy alapelv, amelynek lehető legmesszebbmenő realizálása jogállamilag kívánatosnak tűnik, komoly jogállami aggályokba ütközik egy annak ellentéteként megfogalmazott opportunitási elv, aminek az lenne a célja, hogy a jogalkalmazót konzekvensen felszabadítsa a törvényi kötelezettségek alól. Ha néhány érv amellett szól is, hogy a bíróságoknak és az ügyészségeknek a legalitás elvéből eredő kötelességeit bizonyos terjedelemben lazítsuk, POTT szerint mindenképpen elvetendő, hogy az opportunitást alapelvvé emeljük[620]. Az opportunitás ugyanis nem más, mint a törvény egyfajta

[615] BOHNERT, Joachim: Die Abschlußentscheidung des Staatsanwalts. Berlin, 1992. 123. o.
[616] BOHNERT, Joachim: Die Abschlußentscheidung des Staatsanwalts. Berlin, 1992. 125. o.
[617] BOHNERT, Joachim: Die Abschlußentscheidung des Staatsanwalts. Berlin, 1992. 98. o.
[618] ERB, Volker: Legalität und Opportunität. Gegensätzliche Prinzipien der Anwendung von Strafrechtsnormen im Spiegel rechtstheoretischer, rechtsstaatlicher und rechtspolitischer Überlegungen. Berlin, 1999. 33. o.
[619] BOHNERT, Joachim: Die Abschlußentscheidung des Staatsanwalts. Berlin, 1992. 130. o.
[620] POTT, Christine: Die Außerkraftsetzung der Legalität durch das Opportunitätsdenken in den Vorschriften der §§ 154, 154 a StPO. Zugleich ein Beitrag zu einer kritischen Strafverfahrensrechtstheorie. Frankfurt am Main, 1996. 150. o.

rugalmasításának puszta kísérő jelensége és nem önálló cél. Ha az lenne, akkor ugyanis megnyitná a bűnüldöző szerveknek azt a lehetőséget, hogy a bűncselekményeket belátásuk szerint üldözzék, vagy szankció nélkül hagyják. HENKEL éppen ezért az „opportunitás elve" helyett csak az „opportunitás gondolatáról" beszél[621]. Ezzel azt juttatta kifejezésre, hogy bizonyos okok ugyan a törvényi kötöttség enyhítésének szükségességét sugalmazzák, de nem léphetjük túl a feltétlen szükséges kereteket. Ezáltal minden esetben meg lehet őrizni a döntési folyamatok jogi irányításának a minimumát.

BOHNERT is észlelte a teljes opportunitás elleni jogállami fenntartásokat annak a kérdésnek az eldöntésekor, hogy a vádképes bűncselekményeket üldözzék-e vagy ne[622]. A teljes opportunitás ugyanis a jogalkalmazó teljes jogi kötetlenségét jelentené. A súlyosítási tilalom szempontjából ez azt jelentené, hogy bármikor mondhatná azt a másodfokú bíróság, hogy célszerűségi okokból álláspontja szerint beállt a súlyosítási tilalom. Noha a legalitás elve nagyon relatív, mivel az ügyész a „szolgálati hermeneutika" által függ a törvényi végrehajtástól, az opportunitás elvének az alkalmazási területén keletkező kötött struktúrák feltételezése nemcsak azzal a funkcióval összeegyeztethetetlen, hogy a bűnüldöző szerveknek teret nyitunk, hanem ellentétben áll az opportunitási előírások törvénytechnikai alapkoncepciójával is.

Az opportunitási előírások többsége ugyanis nem magyarázható dogmatikusan[623]. Azoknak a törekvéseknek, hogy az opportunitás fogalmát körvonalazzuk, az a körülmény áll az útjában, hogy a törvényekben tartalmazott általános értékeléseknek szükségszerűen ahhoz az eredményhez kellene vezetniük, hogy minden bűncselekményt üldözni kell. Minden bűncselekmény konzekvens üldözésével az opportunitás elve nyilvánvalóan ellentétben áll, mert az opportunitás elve alapján bizonyos esetekben nem áll fenn a bűnüldözéshez fűződő közérdek. S noha egyes szerzők szerint az opportunitási előírások éppen a közérdek egyik különös formáját testesítik meg, ezt BOHNERT elveti, arra hivatkozással, hogy hiányoznak a megkívánt differenciálási kritériumok egy ilyen szabály-kivétel viszonyhoz[624]. Ehelyett ő csak azt fogadja el, hogy az opportunitási előírásokat és a bűnüldözést megkövetelő normákat egyenértékűnek kell tekinteni, ami azonban feloldhatatlan ellentmondáshoz vezet, ugyanis ha az opportunitást is a közérdek egyik (speciális) formájának tekintjük, akkor az ügyész a döntését (üldözzön vagy ne üldözzön egy bűncselekményt) teljesen tetszőlegesen hozhatja meg, anélkül, hogy törvényellenesen cselekedne[625].

Ilyen felfogás alapján tehát az opportunitás mint alapelv – szintén BOHNERT kifejezésével élve – „önkényelvnek" tekinthető[626]. Ugyanakkor a törvényhozó nincs abban a helyzetben, hogy a helyes döntésről minden egyedi eset konkrét ismérveinek ismerete nélkül állást foglaljon. Tehát mindegy, hogy a legalitás- vagy az opportunitás elvéből indulunk-e ki – mindkét esetben a konkrétan jogilag szükséges és a közérdekben rejlő következményt nem lehet mindig logikusan, kényszerítő szükségességgel a törvényszövegből megállapítani. Ezáltal az opportunitás elveszti az elvileg minden joghoz kötöttség kategorikus kizárásán alapuló karakterét ugyanúgy, ahogy a legalitás esetén sem beszélhetünk a jogalkalmazásnak a törvény általi abszolút determinációjáról[627]. Így a mérsékelt opportunitás-elmélet a jogállami követelményekkel könnyebben összeegyeztethető, mint az elméletté emelt önkény.

Ha nem érvényesülhet a tiszta legalitáselmélet a szigorú törvényhez kötöttség értelmében (a szubjektív érékelések kizárásával), és az opportunitás-elmélet alatt sem

---

[621] HENKEL, Heinrich: Strafverfahrensrecht. Ein Lehrbuch. Stuttgart – Berlin – Köln – Mainz, 1958. 96. o.
[622] BOHNERT, Joachim: Die Abschlußentscheidung des Staatsanwalts. Berlin, 1992. 220. o.
[623] BOHNERT, Joachim: Die Abschlußentscheidung des Staatsanwalts. Berlin, 1992. 152. o.
[624] BOHNERT, Joachim: Die Abschlußentscheidung des Staatsanwalts. Berlin, 1992. 196. o.
[625] BOHNERT, Joachim: Die Abschlußentscheidung des Staatsanwalts. Berlin, 1992. 170. o.
[626] BOHNERT, Joachim: Die Abschlußentscheidung des Staatsanwalts. Berlin, 1992. 174. o.
[627] HÄBERLE, Peter: Das öffentliche Interesse als juristisches Problem. Bad Homburg, 1970. 344. o.

szükséges intézményesített önkényt érteni, akkor ebből következik, hogy lehetetlen meghatározni tisztán opportunitáson, illetve tisztán legalitáson alapuló rendszert. Azt mondhatjuk tehát, hogy egy skála két végpontjaként jelenik meg a legalitás és az opportunitás a törvényi rendelkezések, a döntési szabadság foka alapján[628].

5.5. A legalitás és az opportunitás elve közötti kompromisszum

Ha a nyomozó hatóság és az ügyészség nyomozási és vádemelési kényszerének megléteként vagy meg nem léteként határozzuk meg a legalitás és opportunitás elvét, akkor ennek alapján az opportunitási döntés pusztán eljárási jelenségnek tekinthető. A legalitás elvének lazításához ebből következően csak az eljárási szabályokból kellene kiindulni, amelyek segítségével az ügyészségnek (vagy a nyomozó hatóságnak is) megengedjük, hogy bizonyos körülmények között egy egyébként létező bűncselekmény üldözésétől eltekintsen. Ezzel szemben azok a szabályozások, amelyek az anyagi jog területének a szintjén is csökkentik a büntetendő cselekmények számát, akkor sem tekinthetők az opportunitás elv megjelenési formájának, ha ezek az egyedi esetekre vonatkoztatott mérlegelésekre nézve jelentős mozgásteret nyitnak meg, mert alkalmazásukkor bűncselekmény sem áll fenn, ezáltal az eljárási mérlegelési gyakorlat alapjai is hiányoznak. Az ügyészségnek a bűnüldözési mérlegelés meglétéhez való hagyományos fogalmi kötöttsége lehet az ok arra, hogy a tömeges bagatell bűnügyek kezeléséhez az anyagi jogi megoldást többnyire nem a legalitás elvének a korlátozásaként tekintik, hanem azon eljárási alapelvet megőrző alternatívaként, amely éppen az opportunitás fogalmát foglalja magában[629]. Ezért a súlyosítási tilalom sem a legalitás elvének egyfajta korlátja, hanem opportunista jogintézmény: nem azért nem lehet a terhelt terhére bejelentett fellebbezés hiányában a terhelt számára bizonyos hátrányos rendelkezéseket hozni, mert nem áll fenn a bűnüldözési igény, hanem pusztán célszerűségi okokból. Ez a célszerűségi ok pedig nem más, mint az, hogy a korlátlan másodfokú súlyosítás lehetősége visszatartaná a védelmet a fellebbezéstől, ami több eljárási alapelvet is sértene (védelem elve, favor defensionis, tisztességes eljárás elve stb.).

Ennek a hagyományos szemléletnek az összehasonlításában a legalitás elve, mint a jogalkalmazó mérlegelési mozgásterének a hiánya", a frontok eltolódásához vezet: mivel a mérlegelést nem a jogkövetkezményre vonatkozó választási szabadságként értelmezzük, hanem a jogalkalmazás egy alakjaként, ahol egy kogens szabályozás hiányában az egyedi eset sajátosságaira való közvetlen visszanyúlás válik lehetővé, nemcsak ott beszélünk mérlegelési gyakorlatról, ahol egy eljárási szabály bizonyos anyagi jogi helyzet megállapítását követően még megengedi a mérlegelést, hanem ott is, ahol a döntéshozatal ezen módja már az anyagi jogi előírások alkalmazásában érvényre jut. Ezért az eljárás megszüntetési lehetőségeknél meglévő döntési mozgástér az anyagi büntetőjogban sem szünteti meg ennek a mérlegelési jellegét, és azt a körülményt sem kérdőjelezi meg, hogy a legalitás elvének a hatályánál tágabb értelemről nem beszélhetünk. Ha pl. tehát a Btk. 316. §-át kiegészítenénk azzal a bekezdéssel, hogy nem állapítható meg lopás, ha a terhelt bűnét kismértékűnek kell tekinteni és az üldözéséhez nem fűződik közérdek, akkor ezt a tényállást is mérlegelésessé tennénk, és ezzel éppúgy opportunista jellegű szabályozónak tekinthetnénk, mint ha az eljárási törvényben helyeznénk el egy megszüntetési lehetőséget hasonló feltételekkel (pl. ha a Be. írná elő, hogy bizonyos értékhatárig az első bűntényes elkövetővel szemben meg kell szüntetni a nyomozást). Abból tehát nem lehet jogpolitikai következtetést levonni, hogy az eljárási vagy az anyagi jogi szabályokon keresztül igyekszünk kibővíteni az opportunitás elvét.

A legalitás és opportunitás problémakörének fogalmi szétválasztása az anyagi jogi

[628] KAPAHNKE, Ulf: Opportunität und Legalität im Strafverfahren. Tübingen, 1982. 30. o.
[629] BAUMANN, Jürgen: Grabgesang für das Legalitätsprinzip. Zeitschrift für Rechtspolitik, 1952. 273. o.

vagy eljárási megoldás kérdésétől nem egy terminológiai fogás a tárgyilagos eltérések elsimítására. Sokkal inkább szükséges lépésnek bizonyul a legalitás elve és az opportunitás közti szerkezeti eltéréseket érintő olyan nézőpontok összekeverésének a veszélye ellen, amelyek csupán egyediesítő szemléleti módok megengedésének törvénytechnikai módozatait érintik. Alapvető eltérés van a jogfogalmak értelmezésekor a döntések központi lazításai és egy olyan szabályozás között, amelynél a súlypont az egyediesített szemléleten alapul. Ugyanis attól függetlenül érvényre jut, hogy az egyedi különlegességekre vonatkozó döntési folyamat kitágítása már az anyagi jogi tényállás megfogalmazásával, vagy csak az eljárási jog egy szabályozásával történik-e meg. Ez utóbbi a jogalkalmazó számára megengedi, hogy éppen ezen mérlegelés alapján a jogkövetkezményben az anyagi jog kogens szabályától eltekintsen. Egy anyagi jogi vagy eljárási megoldás megválasztása azonban nemcsak a jogalkalmazó döntési mozgásterének a kérdését hagyja nyitva, hanem az opportunitás elvének azon problémáinak a kezelésére sem ad útmutatást, amelyek első pillantásra az eljárás specifikus hiányosságainak tűnnek[630]. A bűnüldöző szervek eljárásának kiszámíthatóságát biztosítani kell, amihez sajátos rendelkezésekre van szükség. Ilyen lehet pl. az ügyészség bűnüldözési mérlegelési jogkörének bírósági felülvizsgálhatósága vagy a súlyosítási tilalom relatívvá tétele. Ez azonban nem az anyagi jogi megoldás javára történő döntéstől függ, hiszen a bagatell bűncselekményekkel kapcsolatos kitétel akár az anyagi jogban szerepel mint büntethetőséget kizáró ok, akár az eljárásjogban mint eljárás (nyomozás) megszüntetési ok, egyaránt megfogalmazható bizonytalanul vagy pontosan.

Az ügyész kezében levő hatalom sem nagyobb az eljárási döntésben, mint az anyagi jogi szabály alkalmazásakor, hiszen nem hagyható figyelmen kívül, hogy egy általános „bagatell záradék” esetén a bűncselekmény kis mértékének, illetőleg a közérdekre való alacsonyabb veszélyességének a megítélése elsődlegesen szintén az ügyész kötelessége lenne. Ennek során pedig, ha az ügyész úgy látja, hogy a bűncselekmény kis mértékben veszélyes, már az is kérdésessé válik, hogy fennáll-e bűncselekmény gyanúja (hiszen az anyagi jogi kizáró rendelkezés miatt ilyenkor nincs is bűncselekmény), azaz már a feljelentést el kellene utasítani illetőleg a nyomozást ezen (eljárási) okból is meg kellene szüntetni. Nem lehet tehát azt mondani, hogy azoknál az anyagi jogi megoldásoknál, amelyeknél az egyedi esetre vonatkoztatott mérlegelési gyakorlat útja nyílik meg, a legalitás elvét korlátozzuk, sőt az opportunitás fogalmának kizárólag az eljárási megoldásokra való alkalmazásakor a legalitás elvének hallgatólagos kifordításától lehetne tartani: a gyakorlat igénye szerint anyagi jogi megoldások elhelyezése olyan nagy (és jogállamilag kétséges) döntési mozgástereket nyitna meg, mint az igazi opportunista szabályok[631].

Ezzel természetesen nem állítjuk, hogy minden anyagi jogi megoldás kezdeményezése a kisebb bűnügyek (bagatell-kriminalitás) legyőzésére csak egy burkolt opportunista szabályozás lenne, hiszen ez a kritika nem érvényes olyan büntetendő cselekmények számának a csökkentésére, amelyek törvényesen meghatározott, élesen elhatárolt ismérvekhez kötöttek, és ennélfogva a legalitás elvét érintetlenül hagyják. Az opportunitás elvét elsősorban tehát olyan rendelkezésekkel kell kibővíteni, amelyeket a jogalkotó úgy fogalmaz meg, hogy alkalmazásuk ne járjon egyediesítő szemlélettel. Éppen ezen elv alapján utasítják el sokan a súlyosítási tilalom kapcsán a konkrét individuális szemléletet[632]. Ha azonban a dekriminalizálásnak csak kogens ismérvekkel való meghatározását (pl. konkrét értékhatár, ami alatt lemondunk a bűnüldözésről) lehetetlennek vagy nem kielégítőnek tartjuk, és

[630] KRÜMPELMANN, Justus: Die Bagatelldelikte. Berlin, 1966. 232. o.

[631] HIRSCH, Hans Joachim: Zur Behandlung der Bagatellkriminalität in der Bundesrepublik Deutschland. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, 1980. 236. o.

[632] Ez sokáig a magyar jogban is érvényesült pl. a Legfelsőbb Bíróság eseti döntésében a felfüggesztett börtönbüntetést enyhébb szankciónak tekintette, mint a (végrehajtandó) javító-nevelő munkát; 36. sz. LBbk. (2) bekezdése ugyanis kimondta, hogy mindig a büntetések együttes hatását kellett vizsgálni.

egyediesítő szemléletet szeretnénk meghonosítani, figyelembe kell venni terminológiai szempontból is, hogy a legalitás elvének az eszméje (átfogó, dogmatikusan értelmezhető jogfogalmakkal szabályozott bűnüldözés) teljes terjedelmében nem tartható fenn.

VOGLER kifogása az eljárásjogi megoldással szemben az, hogy az a kérdés, hogy hogyan lehet a bagatell bűncselekmények aránytalan szankcionálást elkerülni, anyagi jogi természetű, és ennélfogva az eljárásjogban rendszertanilag téves az elhelyezése[633]. A szokásos elméleti megkülönböztetés ugyanis az, hogy annak a feltételeit, hogy milyen magatartás vonjon maga után szankciót, az anyagi büntetőjog határozza meg, az eljárásjog pedig a gyakorlati megvalósításra vonatkozó eljárás módját szabályozza[634]. KRÜMPELMANN szerint pusztán az a kérdés, hogy az egyediesítő mérlegeléseket tegyük-e lehetővé, avagy egy klasszifikáló tényállásjelleggel lezáró szabályozásra van szükség[635]. Már az is kétséget ébreszt, hogy ha az egyediesítő szemlélet anyagi jogi és eljárásjogi szabályokkal is érvényesíthető, akkor a jogintézmény anyagi jogi jellegű-e[636].

Ezek a kételyek felerősödnek, ha azokra a nehézségekre gondolunk, amelyek az anyagi és alaki jog közti háttérterületbe ágyazott szabályozásoknál merülnek fel: milyen körülmények határozzák meg magát a büntethetőséget, és melyikek azok, amelyek „csak” érintik azok eljárásszerű érvényesítését, azaz mit értsünk eljárásjogi kérdésektől mentes „tiszta büntethetőségen”[637]. KAUFMANN határozott célkitűzése ellenére nem tudott az anyagi és alaki jog közti ellentét megkülönböztetésének erre az alapkérdésre olyan választ adni, ami a két jogterület közti alapgondolat törvényszövegbe foglalt megkülönböztetésén túlmenne. Az általa felvetett kérdés, miszerint egy intézmény anyagi joghoz való tartozását aszerint kell megítélni, hogy a büntetés bekövetkezése vagy nem bekövetkezése függ-e attól, hogy folytatnak-e le és milyen eljárást, ERB szerint tautológiának tekinthető[638], hiszen ez lényegében nem más, mint a büntethetőségre vonatkozó jogtétel szükségességének a kinyilvánítása.: mivel a (csupán feltételezett) eljáráson kívüli büntetés bekövetkezésének a feltételei sehol sincsenek rögzítve, a felvetett kérdés valójában nem egy körülmény anyagi joghoz való rendeléséről dönt, hanem már feltételezi ezt, mert fogalomszerűen csak a büntethetőséget mint anyagi jogi ismérvet határozza meg. Tehát nyilvánvalóan nem lehetséges egyértelműen meghatározni, hogy a jogintézmény anyagi vagy eljárásjogi jellegű lenne[639].

Ez a megállapítás azt a kérdést veti fel, hogy a két jogterület nem kapcsolódik-e össze. SCHMIDT szerint feltétlenül szükséges a határterületeken a két jogterület „szabatos szétválasztása”[640]. MARXEN ezt kifejezetten támadja: a bűncselekményi rendszer és az eljárás közti viszonyról készített vizsgálatában azt mutatta ki, hogy egy, a büntetőeljárási jogtól független bűncselekményi rendszer elképzelése nemcsak valótlan, hanem jelentős veszélyeket is takar. Egy ilyen koncepció azért valótlan, mert a bűncselekmény ideális képét, a megállapítási és bizonyítási problémáktól mentes anyagi jogilag tiszta alakját egy perújítási

---

[633] VOGLER, Theo: Möglichkeiten und Wege einer Entkriminalisierung. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, 1978. 162. o.

[634] SCHMIDHÄUSER, Eberhard: Objektive Strafbarkeitsbedingungen. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, 1959. 556. o.

[635] KRÜMPELMANN, Justus: Die Bagatelldelikte. Berlin, 1966. 233. o.

[636] PETERS, Karl: Die Parallelität von Prozeß- und Sachentscheidungsvoraussetzungen. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, 1956. 374. o.

[637] KAUFMANN, Hilde: Strafanspruch, Strafklagrecht. Die Abgrenzung des materiellen vom formellen Strafrecht. Göttingen, 1968. 70. o.

[638] ERB, Volker: Legalität und Opportunität. Gegensätzliche Prinzipien der Anwendung von Strafrechtsnormen im Spiegel rechtstheoretischer, rechtsstaatlicher und rechtspolitischer Überlegungen. Berlin, 1999. 189. o.

[639] BLOY, Rene: Die dogmatische Behandlung der Strafausschließungs- und Strafaufhebungsgründe. Berlin, 1976. 30. o.

[640] SCHMIDT, Eberhard: Lehrkommentar zur Strafprozeßordnung und zum Gerichtsverfassungsgesetz. 1. rész. Göttingen, 1964. 34. pont.

eljárásban fellelhető helyzetként írja le (amikor már a teljes tényállás jogerősen megállapításra került), viszont a jogalkalmazó minden egyéb eljárási szakaszban nem egy megállapított tényállással áll szemben (ahogy a cselekmény a valóságban megtörtént), hanem a bűncselekményt csak egy többé-kevésbé hiányos, a mindenkori eljárás adottságai által közvetített tényismeret alapján tudja megközelíteni[641]. A túlságosan elméleti szemléletmódnak (ami a bűncselekményt kiragadja az eljárási rendből) az a veszélye, hogy bűncselekmény rendszerű megfontolások eljárást érintő kihatásain éppúgy átsiklik, mint az olyan, hatékonyságra törekvő büntetőeljárási jogi nehézségeken, amelyek a jogbiztonság és törvényesség érdekében kifejlesztett bűncselekményi rendszert teljes egészében figyelembe veszik[642].

Ez a veszély különösen ott szembetűnő, ahol a büntetőjog kriminálpolitikai eszközzé tételéről van szó: a bűncselekmény és az eljárási rendszer közti kölcsönhatás nem megfelelő figyelembevétele nemcsak egy ilyen kezdeményezést kérdőjelez meg, hanem el is torzítja a jogállami pozíciók korlátozására való rálátást[643]. Így az anyagi jognak a szabadságra való támaszkodása csalókának tűnhet, mivel a jogalkalmazó számos eljárási szakaszban egyáltalán nem rendelkezik megfelelő tényalappal, amely az anyagi jogi helyzet áttekintéséhez szükséges lenne, hanem nagy mértékben sejtésekre és feltevésekre van utalva. A büntetőjog fokozott kriminálpolitikai eszközzé tételének további jogállamilag kétes következményeként kell említeni az anyagi büntető törvényhozás befolyását a bizonyítási jogra (és ezt sem lehet az anyagi és eljárási jogtól elszigetelten szemlélni)[644].

Ha tehát elfogadjuk, hogy a bűncselekmény rendszerű megfontolások keretében mindig a cselekménynek az eljárásba való bevonását, az eljárási fejtegetések keretében pedig az anyagi jogi adottságokat (helyzeteket) vegyük figyelembe, akkor ezzel végleg búcsút vehetünk a két jogterület éles elhatárolhatóságának lehetőségétől[645]. Tehát azokon a területeken, amelyek a másik jogterülethez bizonyos közelséget mutatnak, semmiképpen sem indulhatunk ki egyedül az anyagi jogi vagy eljárási jellegű kérdés feltevéséből, hanem a megfelelő tulajdonságokat terjedelmük szerint, vegyes jellegű jogintézményként kell kezelni[646].

Ettől az álláspontól függetlenül még mindig lehet arról vitázni, hogy pl. a magánindítvány (hiánya) nem mutat-e olyan erős eljárásjogi jelleget, hogy nem a Btk-ban, hanem inkább a Be-ben kellene-e az egész jogintézményt szabályozni. A magánindítvány anyagi jogi jellegét támasztja ugyanis alá, hogy a Btk. a büntethetőséget kizáró okok közé sorolja annak hiányát. Ezzel szemben az eljárásjogi jelleg mellett szól az a körülmény, hogy az anyagi jogi tankönyvek is kifejezetten a „büntetőeljárást kizáró okok” közé sorolják, maga a Be. pedig (a valódi büntethetőséget kizáró okoktól eltérően) nem a felmentési, hanem az eljárás megszüntetési esetek közé sorolja. A magunk részéről – jogtörténeti mozzanatokra is figyelemmel – a magánindítványt is lényegében vagy elsősorban eljárásjogi intézménynek tartjuk[647]. Ennek a fajta elhatárolásnak azonban megkérdőjelezhető a valós értéke: ha egy

---

[641] MARXEN, Klaus: Straftatsystem und Strafprozeß. Berlin, 1984. 157. o.
[642] MARXEN, Klaus: Straftatsystem und Strafprozeß. Berlin, 1984. 144. o.
[643] WOLTER, Jürgen: Strafwürdigkeit und Strafbedürftigkeit in einem neuen Strafrechtssystem. In: WOLTER, J. (szerk.): 140 Jahre Goltdammer's Archiv für Strafrecht. Eine Würdigung zum 70. Geburtstag von Paul-Günter PÖTZ. Heidelberg, 1993. 269. o.
[644] LÜDERSSEN, Klaus: Die strafrechtsgestaltende Kraft des Beweisrechts. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, 1973. 288. o.
[645] FREUND, Georg: Zur Legitimationsfunktion des Zweckgedankens im gesamten Straftatsystem. In: WOLTER, J. – FREUND, G. (szerk.): Straftat, Strafzumessung und Strafprozeß in einem gesamten Straftatsystem. Heidelberg, 1996. 55. o.
[646] VOLK, Klaus: Prozeßvoraussetzungen im Strafrecht. Ebelsbach, 1978. 25. o.
[647] FENYVESI Csaba – HERKE Csongor – TREMMEL Flórián: Új magyar büntetőeljárás. Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2004. 174. o.

jogintézmény anyagi vagy alaki jogi besorolása nem nyilvánvaló ismérvre támaszkodik, hanem azoknak a szempontoknak a mérlegelését igényli, amelyek az egyik vagy a másik mellett szólnak, akkor a két lehetőség egyikének az elsődlegességét éppúgy meg lehet indokolni, mint a másikét[648].

A szigorú legalitás elvével szembeni jogállami megfontolások tekintetében a két lehetőségnél elsősorban azt kell vizsgálni, hogy ezeknek a súlyát az opportunista gondolat megvalósításának a módja befolyásolja-e. Első pillantásra úgy tűnik, hogy nem: ha a bűnüldözésben egyébként is megvan egy bizonyos mértékű bizonytalanság, akkor nem tűnik lényegesnek, hogy egy bűncselekmény büntetésre való alkalmasságát egyediesített mérlegelés alapján döntsük el, vagy már a törvényi tényállásban rögzítsük. Ez a szemléletmód elkerüli a másodlagos kockázatokat, amelyek a jogalkalmazás alaktalanná válásához kapcsolódnak, és az anyagi jogi és eljárási megoldásokat mindenképpen elhatárolják. Ha az eljárási szabályok helyt adnak a mérlegelési mozgástérnek, akkor kézenfekvő, hogy ennek a mérlegelésnek az alkalmazását kevésbé a tett súlya határozza meg, hanem sokkal inkább a sok esetben „tettidegen" mérlegelési okok és a jogállamilag különösen kritikus eljárás-gazdaságossági szempontok[649]. Talán éppen ezért táplál nagyobbrészt ellenérzéseket a német szakirodalom az eljárási megoldással szemben[650] és tűnik alkalmasabbnak az anyagi jogi megoldás, hiszen az nagyobb mértékben megőrzi a legalitás elvét[651]. Az anyagi jogi megoldás kevésbé bizonyul alkalmasnak az opportunitás elve elleni jogállami kételyek csökkentésére, a legkevésbé azáltal, hogy a különösen problémás gazdaságossági szempontot az opportunista döntésből nem tudja kiszorítani: ami egy bizonyos fokig elkerülhetetlennek tűnik, nem lehet azáltal leküzdeni, hogy nem vesszük figyelembe, hanem egy megfelelően kialakított eljárási megoldás keretein belül lehet és kell a problémát megoldani.

Még fontosabbak az Alkotmány 57. §-ának rendelkezéseiből[652] levonható

---

[648] VOLK, Klaus: Prozeßvoraussetzungen im Strafrecht. Ebelsbach, 1978. 22. o.

[649] PETERS, Karl: Die Parallelität von Prozeß- und Sachentscheidungsvoraussetzungen. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, 1956. 394. o.

[650] BAUMANN, Jürgen: Grabgesang für das Legalitätsprinzip. Zeitschrift für Rechtspolitik, 1952. 273. o.; NAUCKE, Wolfgang: Der Begriff der geringen Schuld (§ 153 StPO) im Straftatsystem. In: SCHROEDER, F.-C. – ZIPF, H. (szerk.): Festschrift für Reinhart MAURACH zum 70. Geburtstag. Karlsruhe, 1972. 202. o.; RÖSSNER, Dieter: Bagatelldiebstahl und Verbrechenskontrolle. Frankfurt am Main, 1976. 215. o.; VOGLER, Theo: Möglichkeiten und Wege einer Entkriminalisierung. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, 1978. 162. o.

[651] A bűnözéskontrollnak a bűnmegelőzéssel való összefüggésihez ld. BORBÍRÓ Andrea: A sokarcú bűnmegelőzés. Feljegyzések a bűnözéskontroll új tendenciáiról és angliai tapasztalatairól. Themis, 2005/2. 17-28. o.

[652] 57. § (1) A Magyar Köztársaságban a bíróság előtt mindenki egyenlő, és mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat, vagy valamely perben a jogait és kötelességeit a törvény által felállított független és pártatlan bíróság igazságos és nyilvános tárgyaláson bírálja el.

(2) A Magyar Köztársaságban senki sem tekinthető bűnösnek mindaddig, amíg büntetőjogi felelősségét a bíróság jogerős határozata nem állapította meg.

(3) A büntetőeljárás alá vont személyeket az eljárás minden szakaszában megilleti a védelem joga. A védő nem vonható felelősségre a védelem ellátása során kifejtett véleménye miatt.

(4) Senkit nem lehet bűnösnek nyilvánítani és büntetéssel sújtani olyan cselekmény miatt, amely az elkövetés idején a magyar jog vagy – a határozatok kölcsönös elismerése elvének érvényesülése céljából az Európai Unió jogi aktusai által meghatározott körben, az alapvető jogok lényeges tartalmát nem korlátozva – a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség létrehozásában közreműködő más állam joga szerint nem volt bűncselekmény.

(5) A Magyar Köztársaságban a törvényben meghatározottak szerint mindenki jogorvoslattal élhet az olyan bírósági, közigazgatási és más hatósági döntés ellen, amely a jogát vagy jogos érdekét sérti. A jogorvoslati jogot – a jogviták ésszerű időn belüli elbírálásának érdekében, azzal arányosan – a jelen lévő országgyűlési képviselők kétharmadának szavazatával elfogadott törvény korlátozhatja.

A (4) bekezdés igen bonyolult, új szabályozását kritizálta számos konferencia előadásában és tanulmányában is FARKAS. Vö. FARKAS Ákos: Az Európai Unió tagállamaiban lefolytatott bizonyítás

következtetések. Azokat a határokat ugyanis, amelyeket a legalitáshoz képest az opportunista rendelkezések meghúznak, attól függetlenül figyelembe kell venni, hogy a mérlegelési mozgásteret anyagi jogi vagy eljárási szabályokkal nyitjuk-e meg. Az az anyagi jogi opportunista előírás, aminek a tárgya a terhelt valós és kizárólagos előnyben részesítése, ugyanannyira kevéssé sérti a nullum crimen sine lege elvét, mint egy hasonló eljárásjogi rendelkezés[653]. Nem hagyható azonban figyelmen kívül, hogy az opportunitás elve nem maradhat negatív befolyás nélkül. Sőt ha a jogalkotó az anyagi jogon belül nem gyakorol feltétlen következetességet, hanem a büntethetőséget a bagatell bűncselekmények tekintetében kizárja, akkor ez azt jelenti, hogy az egyik büntetőjogi szabály olyan magatartásokat tekint bűncselekménynek, amiről egy másik kogensen kimondja, hogy nem azok. Ezért csak az a büntetőjogi szabályozás megfelelő, amelyik pl. kis értékű lopás bűncselekménnyé minősítését egyediesítő szemlélettől teszi függővé. Ez azonban már ellentmondásba kerül az Alkotmány 57. § (4) bekezdésével.

Ráadásul nagyon nehéz elképzelni, hogy a tényállásoknak egy ilyen közvetlen, anyagi jogi szinten történő „lágyítása” hosszú távon nem lesz negatív hatással. A világos fogalmi rögzítés elkerülhetetlen igénye ugyanis csak akkor kerül előtérbe, ha az általa kiváltott (meghatározott) ítélet legalább anyagi jogilag megállja a helyét, és nem válik kezdettől fogva viszonylagossá az egyediesítő büntethetőségi megfontolások által. Ezek a hátrányok ROXIN szerint az eljárási megoldásoknál nem, vagy adott esetben sokkal kisebb mértékben fordulnak elő: az eredményben ugyan a büntetéssel való fenyegetettség törvény által biztosított feltétlensége itt is megkérdőjeleződik, azonban az egyediesítő szemlélet eljárási szintre való áthelyezése gondoskodik arról, hogy ez kellőképpen megindokolhatóvá váljon[654]. Eljárásjogi összefüggésben ugyanis az opportunitás szabályai egy sorba kerülnek további bizonytalansági tényezővel, amelyek miatt egy bűncselekmény megtorlása szintén meghiúsulhat (bizonyítási nehézségek, eljárási akadályok stb.) anélkül, hogy emiatt a mindenkori magatartás bűncselekménnyé való törvényi minősítését megkérdőjeleznénk. Ezek az érvek tehát a kétszintű szabályozási módszer ellen szólnak, amelynél a mérlegelési döntésnek a tetthez közelebbi szempontjai általában az adott bűncselekmény üldözésének (pl. bagatell jellege miatti) kizárásáról szóló anyagi jogi rendelkezésben találhatók. A célszerűségi megfontolások ugyanis ilyenkor is az eljárásjog feltételei között tudnak érvényesülni. Az anyagi jogi szabályozás még akkor is kétséges (megfontolandó), ha tudjuk, hogy azok eredetileg az anyagi jogban megjelenő problémák leküzdésére szolgálnak. Éppen ezért is egyértelműen csak az eljárásjogok tartalmazzák a súlyosítási tilalom elvét, hiszen az anyagi jogi szabályozás ennél a jogintézménynél teljességgel elképzelhetetlen.

Ezzel nem állítjuk, hogy minden hasonló kérdés csak eljárásjogi megoldással oldható meg. A mérlegelési mozgástér ugyanis egyértelmű alakban rögzíthető a Btk. előírásaiban is, ha úgy van kialakítva, hogy alkalmazásakor nem egy önmagában büntethető cselekedet meglétét kérdőjelezzük meg, hanem – mint az eljárás-megszüntetéskor – a szokásos jogkövetkezményekről való kivételes lemondást tartalmaz. Ez a bíróság mérlegelése szerint a büntetéstől való elállás esetén áll fenn: itt a jogtalan cselekmény törvényesen meghatározott rögzítése és a mérlegelési döntés közt kielégítően világos az elhatárolás. A Btk. számos esetben teszi lehetővé azt, hogy a bíróság a büntetést korlátlanul enyhítse vagy (különös méltánylást érdemlő esetben) mellőzze[655]:

---

eredményének felhasználása a hazai büntetőeljárásokban In: HOLÉ Katalin – KABÓDI Csaba – MOHÁCSI Barbara (szerk.): Dolgozatok ERDEI Tanár Úrnak. ELTE, Budapest, 2009. 41-51. o.

[653] ZOLL, Andrzej: Der Verbrechensbegriff im Lichte des Entwurfs des polnischen Strafgesetzbuchs. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, 1995. 423. o.

[654] ROXIN, Claus: Strafrecht Allgemeiner Teil. München, 1997. 883. o.

[655] Az intézkedéseknél is láthatunk ilyen mellőzési lehetőséget. Bár általában az intézkedések egyébként is mérlegelés alapján alkalmazhatók, az egyébként kötelező elkobzástól is el lehet tekinteni kivételesen (mérlegelés alapján) a Btk. 77/A. § (1) bekezdése szerint.

- A 17. § (2) bekezdése szerint a büntetést korlátlanul enyhíteni vagy mellőzni is lehet, ha a kísérletet alkalmatlan tárgyon vagy alkalmatlan eszközzel követik el.
- A közlekedés biztonsága elleni bűncselekménynél a 184. § (4) bekezdése szerint a büntetés korlátlanul enyhíthető – különös méltánylást érdemlő esetben mellőzhető – azzal szemben, aki a veszélyt, mielőtt abból káros következmény származott volna, önként megszünteti.
- A vasúti, légi vagy vízi közlekedés veszélyeztetése bűncselekménynél a 185. § (4) bekezdése szerint a büntetés korlátlanul enyhíthető – különös méltánylást érdemlő esetben mellőzhető – azzal szemben, aki a veszélyt, mielőtt abból káros következmény származott volna, önként megszünteti.
- A 236. § (2) bekezdése szerint korlátlanul enyhíthető, különös méltánylást érdemlő esetben mellőzhető is a hamis vád elkövetőjének a büntetése, ha a vád hamisságát az alapügy befejezése előtt az eljáró hatóságnak feltárja.
- A 241. § (2) bekezdése szerint pedig a büntetés korlátlanul enyhíthető, különös méltánylást érdemlő esetben mellőzhető is azzal szemben, aki az alapügy jogerős befejezése előtt az eljáró hatóságnak az általa szolgáltatott bizonyítási eszköz hamis voltát bejelenti.

Ilyenkor a büntető eljárásjog által szabályozott opportunitási esetekkel ellentétben a Be. 330. § (2) bekezdés c) pontja alapján nem megszüntető határozat születik, hanem a büntetés kiszabásának mellőzésére bűnösítő ítéletben kerül sor. Az pedig már a Btk. különös részi tényállásoknál látható törvényi megfogalmazásból („különös méltánylást érdemlő eset”) is következik, hogy a bíróság mérlegelési tevékenységet folytat akkor, amikor nem a szintén megengedett korlátlan enyhítés, hanem a mellőzés eszközéhez nyúl.

Az ilyen szabályozások koncepciója nem a terhelt magatartásának az értékelése, hanem annak az eljáró jogalkalmazó szerv (ebben az esetben a bíróság) általi gyakorlati kezelésének a kérdése. Ezért is volt elfogadható az Osztrák Btk. 42. §-ának az az időközben hatályon kívül helyezett rendelkezése, miszerint egy bűncselekmény a bagatell-záradék alkalmazásával „nem büntethetővé” volt nyilvánítható. Ez a rendelkezés legfeljebb három évig terjedő szabadságvesztéssel vagy pénzbüntetéssel büntetendő bűncselekményt nem büntethetővé tett, ha a bűnösség csekély, a bűncselekmény kevés következménnyel járt (és a terhelt azt is megbánta illetőleg jóvátette), és a büntetés nem szükséges a speciálpreventív hatások eléréséhez.

Összegezve megállapíthatjuk, hogy a legalitás elvének elkerülhetetlen korlátozásaira ne anyagi jogi bagatell-záradék által kerüljön sor, mert ez ütközne a nullum crimen sine lege elvébe és kriminálpolitikai szempontokból is kérdéses. Ha a büntethetőséget nem lehet olyan ismérvekkel korlátozni, amelyek a feltétlen bűnüldözéshez fűzött elvárásokat kielégítik, sokkal jobbnak tűnik az anyagi jogi büntetéssel való fenyegetést teljes terjedelmében fenntartani, és ezt az eljárás lefolytatására vonatkozó korrekciókkal, esetlegesen a mérlegelési mozgástérnek való helyt adással korlátozni. Ugyanakkor a súlyosítási tilalom vonatkozásában elméletileg nem támasztható alá és ezáltal nem is fogadható el a mérlegelés bevonása az értékelésbe. Azaz a súlyosítási tilalomra vonatkozó szabálynak mindig egyértelmű, kogens, a törvényen alapuló rendelkezésnek kell lenni, és nem szabad teret hagyni az egyéb módszereknek (pl. a szankciók összhatásának vizsgálata).

VI. A súlyosítási tilalom a büntetéskiszabás tükrében

A másodfokú bíróság nem ítélkezik, nem saját maga hozza teljes egészében az ügydöntő határozatot, hanem csak felülbírálja az elsőfokú bíróság ítéletét, ügydöntő határozatát[656]. E felülbírálat jellege alapvetően kétféle lehet, nevezetesen a fellebbviteli bíróság

a) vagy megsemmisíti ténybeli hiba (error in facto), jogi hiba (error in iure) vagy eljárási hiba (error in procedendo) miatt az elsőfokú ítéletet (ami általában ismételt elsőfokú eljárást von maga után), tehát megsemmisítő, azaz „kasszációs" döntési jogköre van a fellebbviteli bíróságnak, más szóval ún. „kasszatórius" perorvoslati rendszerről van szó;

b) avagy a fellebbviteli bíróság az általa észlelt ténybeli, jogi vagy eljárási hiba esetén megváltoztatja, módosítja az elsőfokú ítéletet (illetőleg az elsőfokú eljárást, pótolván vagy szabályosan megismételve az elmaradt vagy szabálytalan eljárási cselekményt). Ilyenkor tehát megváltoztató, „reformációs" döntési jogköre van a fellebbviteli bíróságnak, ezt nevezik „reformatórius" perorvoslati rendszernek.

Harmadik lehetőség az, amikor a másodfokú bíróság érdemi vagy nem érdemi okból helybenhagyja a megfellebbezett ítéletet, ekkor beszélünk „affirmatórius" döntési jogkörről.

A másodfokú bírósághoz benyújtott fellebbezés alapján a reformatórius jogkör kimerülhet a vádlott javára való megváltoztatásban (reformatio in melius), avagy éppen ellenkezőleg, az is előfordulhat, hogy a felülbírálat alapján az ítéletnek a vádlott terhére való megváltoztatása (reformatio in peius) válik szükségessé. Mindkét megváltoztatás oka mindhárom előbb felvázolt hiba lehet. Ugyanakkor a súlyosítási tilalom miatt a terhelt terhére bejelentett fellebbezés hiányában nem mindegyik hiba küszöbölhető ki a másodfokú eljárásban. Sőt ha pl. error in facto esetén reformáció válik szükségessé, akkor ez még a terhelt terhére bejelentett fellebbezés esetén sem lehetséges a másodfokú eljárásban, ha ahhoz vádkiterjesztés lenne szükséges (ilyenkor tehát a reformáció érdekében kerül sor kasszációra).

Az error in iure kijavítására általában mód van a terhelt javára és terhére egyaránt, amennyiben nem áll be a súlyosítási tilalom. Ennek a módosításnak a jogalapja lehet a bűncselekmény enyhébb vagy súlyosabb minősítése is, de sok esetben csak a büntetéskiszabás során irányadó tényezők felülbírálata a súlyosítás és enyhítés jogalapja. Jelen fejezet azt vizsgálja, hogy milyen enyhítő és súlyosító körülmények játszanak szerepet az elsőfokú ítélet megváltoztatása kapcsán, és azok milyen kihatással lehetnek a súlyosítási tilalomra.

6.1. A büntetéskiszabási elvek megjelenése a büntető anyagi jogi kódexekben

„A bűntettekről és vétségekről szóló magyar büntetőtörvénykönyv"[657], az 1878. évi V. törvénycikk (Csemegi-kódex[658]) igen részletesen tárgyalta a súlyosító és enyhítő körülményeknek a szankciók alkalmazására gyakorolt hatását[659]. Így a 89-92. § szerint a

[656] FENYVESI Csaba – HERKE Csongor – TREMMEL Flórián: Új magyar büntetőeljárás. Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2004.

[657] Az eredeti cím „„A büntettekről és vétségekről szóló magyar büntetőtörvénykönyv", azonban az idézetek során a mai helyesírás szabályait követjük.

[658] LŐRINCZY György: Gondolatok a Csemegi kódexről. Ügyészek Lapja, 2001/3. 77-81. o.

[659] Sőt már a korábbi jog is érintett hasonló kérdéseket. Vö. BATÓ Szilvia: A reformkorban érvényesülő

büntetések kiszabásánál figyelembe kell venni a bűnösség fokára befolyással bíró súlyosító és enyhítő körülményekre, éspedig

- ha a súlyosító körülmények számuk vagy nyomatékuk miatt túlnyomóak: a büntetésnek az elkövetett cselekményekre megállapított legmagasabb mértékét meg kellett közelíteni (illetve indokolt esetben alkalmazni is kellett);
- ha pedig az enyhítő körülmények kerültek túlsúlyba, akkor a büntetési tétel alsó határa közelében vagy éppen annak megfelelően kellett kiszabni a büntetést[660]. Sőt ha az enyhítő körülmények rendkívül nyomatékosak vagy nagy számúak voltak, akkor még a büntetési tétel alsó határának megfelelő büntetés alá is le lehetett szállni az adott büntetési nem legkisebb mértékéig[661]. Ha még ez is aránytalanul súlyos lett volna, akkor a határozott tartamú fegyház helyett börtön, börtön helyett fogház, fogház helyett pénzbüntetés legkisebb mértékéig is le lehetett szállni[662].

Ugyanakkor a 74. § kimondta, hogy ha a tettes vagy részes személyes tulajdonságai vagy körülményei az elkövetett cselekmény büntethetőségét megszüntetik, büntetését enyhítik vagy súlyosítják, ezek a körülmények a többi tettesre és részesre nézve nem voltak figyelembe vehetők.

A Csemegi-kódex előbb említett igen részletes szabályaihoz hasonlóan a büntetőtörvénykönyv általános részéről szóló 1950. évi II. törvény (BTÁ) is igen részletesen szabályozta a súlyosító és enyhítő körülményeknek a büntetés kiszabására gyakorolt hatását, ezen belül is az enyhítő körülményeknek a büntetési tétel alsó határának megváltozásával kapcsolatos következményét. A törvény már csak megszületésének időpontjára tekintettel sem volt mentes az ideológiai behatásoktól, így a büntetés kiszabására már nem csak „a bűnösség fokára befolyással bíró súlyosító és enyhítő körülményeknek” volt hatásuk, hanem az 50. § szerint a büntetést a dolgozó nép védelme érdekében, az elkövető megjavítása és nevelése, továbbá általában a társadalom tagjainak a bűnözéstől való visszatartása végett olyan mértékben kellett kiszabni, amely

- igazodik a bűntett társadalmi veszélyességéhez és
- az elkövető egyéniségéből a társadalomra háruló veszélyhez;
- megfelel az elkövető bűnösségének, valamint
- az elkövető terhére, illetőleg javára egyébként figyelembe jövő körülményeknek és
- az okozott sérelemnek is.

A BTÁ 51. és 52. §-a pedig a súlyosító és enyhítő körülmények együttes értékelése alapján tette lehetővé a törvényben megállapított büntetési tétel alsó határának csökkentését az alábbiak szerint:

- ha a törvényben megállapított büntetés halál, ehelyett életfogytig tartó, vagy tíz évtől tizenöt évig tartó börtön,

---

szankciórendszer Békés vármegye 1844. évi gyakorlatában. Börtönügyi Szemle, 2002/1. 93-111. o.

[660] Ilyenkor halálbüntetés helyett életfogytig tartó fegyház, életfogytig tartó fegyház helyett pedig tizenöt évi szabadságvesztés is kiszabható volt (91. §).

[661] A Csemegi-kódex meghatározta a szabadságvesztés egyes fokozatainak alsó- és felső határát is. Ennek megfelelően

- a fegyház vagy életfogytig tartott, vagy határozott időtartamú volt, utóbbi esetben 2-15 év között lehetett kiszabni (22. §);
- az államfogház egy naptól 15 évig terjedhetett (23. §);
- börtön 6 hónap és 10 év között (24. §);
- fogház pedig egy nap és 5 év között volt kiszabható (25. §).

A pénzbüntetés összegét az eredeti törvényszöveg szerint 1-4.000 forintban lehetett megállapítani (26. §).

[662] Halálbüntetés helyett tizenöt évi fegyház, életfogytig tartó fegyház helyett pedig tíz évi fegyház volt a lehetséges legkisebb büntetés (92. §).

- ha a törvényben megállapított büntetés életfogytig tartó börtön, ehelyett öt évtől tizenöt évig tartó börtön,
- ha a börtönbüntetésnek a törvényben megállapított legkisebb mértéke öt év, vagy ennél hosszabb, ehelyett legalább egy évig tartó börtön,
- ha a börtönbüntetésnek a törvényben megállapított legkisebb mértéke hat hónap, vagy ennél hosszabb, de öt évnél rövidebb, ehelyett legalább három hónapig tartó börtön,
- az előbbi eseteken kívül börtön helyett pénzbüntetés volt kiszabható; illetőleg
- ha a törvény korlátlan enyhítést engedett, a törvényben megállapított főbüntetésre tekintet nélkül akár börtönt, akár pénzbüntetést ki lehetett szabni és azok legkisebb mértéke is alkalmazható volt.

A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvény (1961-es Btk.) 34. §-a szerint a büntetés célja a társadalom védelme érdekében a bűntett miatt a törvényben meghatározott joghátrány alkalmazása, az elkövető megjavítása, továbbá a társadalom tagjainak visszatartása a bűnözéstől. A 64. § szerint pedig a büntetést ennek szem előtt tartásával a törvényben meghatározott keretek között úgy kellett kiszabni, hogy igazodjék

- a bűntett és
- az elkövető társadalomra veszélyességéhez,
- a bűnösség fokához, továbbá
- az egyéb súlyosító és enyhítő körülményekhez.

Az 1961-es Btk. már külön címben foglalkozott a büntetés enyhítésével. A 68. § szerint erre már nemcsak a súlyosító és enyhítő körülmények figyelembevételével, hanem az itt említett négy szempont együttes egybevetését követően kerülhetett sor. A 68-69. § szerint a büntetési tétel alsó határa az alábbiak szerint volt enyhíthető:

- tíz évi szabadságvesztés helyett öt évi szabadságvesztés,
- öt évi szabadságvesztés helyett két évi szabadságvesztés,
- két évi szabadságvesztés helyett hat hónapi szabadságvesztés,
- hat hónapi szabadságvesztés helyett rövidebb tartamú szabadságvesztés vagy javító-nevelő munka,
- hat hónapnál rövidebb szabadságvesztés helyett egy évi javító-nevelő munka vagy pénzbüntetés.

Kísérlet és bűnsegély esetében a törvény kétszeres leszállást engedélyezett, azokban az esetekben pedig, amelyekben a törvény korlátlan enyhítést engedett, a bíróság a büntetést bármely enyhébb büntetési nem legkisebb mértékében is kiszabhatta.

A jelenleg hatályos, a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (a továbbiakban: Btk.) sok tekintetben az 1961-es Btk. szabályozását követte. A 37. § szerint a büntetés célja a társadalom védelme érdekében annak megelőzése, hogy akár az elkövető, akár más bűncselekményt kövessen el. Tehát az elkövető megjavítása helyett újabb bűncselekményének megakadályozása lett a büntetés célja (a generálpreventív rendelkezés lényegében azonos tartalommal, de más megfogalmazással került az új törvénybe). E célnak megfelelően a 83. § szerint[663] a büntetést (céljának szem előtt tartásával) a törvényben meghatározott keretek között úgy kell kiszabni, hogy igazodjék

- a bűncselekmény és
- az elkövető társadalomra veszélyességéhez,

[663] Az 1998. évi LXXXVII. törvény 18. §-a alapján a szöveg a 83. § (1) bekezdésébe került 1999. március 1-i hatállyal, mivel a jogalkotó a büntetés kiszabásának elveit további (azóta hatályon kívül helyezett) bekezdésekkel egészítette ki.

- a bűnösség fokához,
- továbbá az egyéb súlyosító és enyhítő körülményekhez[664].

A büntetés célját tehát a törvényhozó továbbra is kiemelte a büntetéskiszabás elvei közül. Ezen büntetési célok között azonban nem lehet általános érvényű rangsort felállítani. Adott esetben kell meghatározni, hogy az egyes büntetési célok (pl. a terhelt nevelése, speciális/generális prevenció, megtorlás stb.) közül melyikre kell helyezni a hangsúlyt. Egyet azonban FÖLDVÁRI is leszögez: a büntetés mértékére befolyással bíró körülményeknek soha nem a száma, hanem jelentősége a releváns[665].

A büntetés enyhítése a Btk-ban is külön címet kapott és a 87. § az 1961-es Btk-hoz hasonlóan minden, a büntetés kiszabásánál irányadó körülmény figyelembevételével, kicsit kevesebb kedvezményt adva[666] szabályozza a büntetés alsó határa enyhítésének kereteit:

- tíz évi szabadságvesztés helyett öt évi szabadságvesztés,
- öt évi szabadságvesztés helyett két évi szabadságvesztés,
- két évi szabadságvesztés helyett egy évi szabadságvesztés,
- egy évi szabadságvesztés helyett rövidebb tartamú szabadságvesztés, javító-nevelő munka, vagy ha az elkövető különös méltánylást érdemlő személyi körülményeire figyelemmel ez is túl szigorú, pénzbüntetés,
- egy évnél rövidebb tartamú szabadságvesztés helyett javító-nevelő munka vagy pénzbüntetés[667].

A kísérletre és a bűnsegélyre, valamint a korlátlan enyhítésre vonatkozó szabályt a Btk. szintén átvette az 1961-es törvényből. Különös visszaesők esetén viszont a 97. § (4) bekezdése csak különös méltánylást érdemlő esetben teszi lehetővé a büntetési tétel alsó határának csökkentését.

A Btk-nak a büntetés kiszabásának elveire, illetőleg a büntetés enyhítésére vonatkozó rendelkezései a hatályos szövegben lényegében azonosak az 1978-as megfogalmazással[668]. Ez azonban nem jelenti azt, hogy ezeket a rendelkezéseket ne érintette volna a XX. század végének büntető törvénykezési láza. Az 1998. évi LXXXVII. törvény ugyanis a büntetés kiszabásának elvei közé bevette a sokat vitatott és a 2003. évi II. törvény által később hatályon kívül is helyezett „középmérték” elvét[669]. Eszerint

- határozott ideig tartó szabadságvesztés kiszabásakor a büntetési tétel középmértéke irányadó[670];

---

[664] Tehát csak egy megfogalmazásbeli különbség van: a „bűntett” helyett az új szankciórendszernek megfelelően a „bűncselekmény” társadalomra veszélyességéhez kell igazítani a büntetést.

[665] FÖLDVÁRI József: Az enyhítő és súlyosító körülményekről. Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata, 16. szám. Tankönyvkiadó, Budapest, 1960. 13-14. o.

[666] Hiszen a két évről csak egy évre lehet leszállni, szemben az 1961-es rendelkezéssel, amely 6 hónapra engedte ezt.

[667] A 2009-es módosítás következtében a Btk. 87. § (2) bekezdés d) és e) pontja módosult, eszerint

- egy évi szabadságvesztés helyett rövidebb tartamú szabadságvesztés,
- egy évnél rövidebb tartamú szabadságvesztés helyett a 38. § (3) bekezdése alapján közérdekű munka, pénzbüntetés, foglalkozástól eltiltás, járművezetéstől eltiltás vagy kiutasítás, illetőleg e büntetések közül több

szabható ki.

[668] Az 1987. évi III. törvény a javító-nevelő munka mellett a szigorított javító-nevelő munkát is az enyhítés során szóba jöhető szankciók közé sorolta, majd az 1993. évi XVII. törvény a kétféle javító-nevelő munka helyett a közérdekű munkát jelölte meg lehetséges alternatív szankcióként.

[669] NAGY Zoltán: A középmértékes büntetés kiszabásának tapasztalatai. In: BENISNÉ GYŐRFFY Ilona (szerk.): Tizenhatodik jogász vándorgyűlés. Sopron, 2001. máj. 17-18. Magyar Jogász Egylet, Budapest, 2001. 125-156. o.

[670] A középmérték kiszámítása aszerint történt, hogy a büntetési tétel alsó határához a felső és az alsó határ közötti különbözet felét hozzáadták.

- ha a Btk. a büntetés kiszabása esetén a büntetési tétel emelését írta elő, a számítást a felemelt büntetési tételekre tekintettel kellett elvégezni.

Az új 83. § (4) bekezdése pedig expressis verbis kimondta azt a bírói gyakorlatban egyébként is érvényesülő elvet, miszerint ha a bíróság szabadságvesztést szab ki, a büntetés mértékét a végrehajtás felfüggesztése, illetőleg a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének a figyelmen kívül hagyásával állapítja meg[671].

A szigorítás kihatott a büntetés enyhítésére vonatkozó szabályokra is. Eszerint a korábbi rendelkezéshez képest kisebb fokú enyhítésre volt lehetőség:

- tíz évi szabadságvesztés helyett hét év hat hónapi szabadságvesztés,
- öt évi szabadságvesztés helyett 5-15 évi büntetési tételnél három év hat hónapi szabadságvesztés, 5-10 év közötti büntetési tételnél három évi szabadságvesztés,
- két évi szabadságvesztés helyett egy év hat hónapi szabadságvesztés,
- egy évi szabadságvesztés helyett hat hónapi szabadságvesztés,
- egy évnél rövidebb tartamú szabadságvesztés helyett közérdekű munka vagy pénzbüntetés.

A törvény bűnhalmazat esetén csak különös méltánylást érdemlő esetben engedélyezte a büntetés enyhítését. Emellett az új 87/A. § számos olyan bűncselekmény-csoportot illetőleg bűncselekményt sorol fel, amelynél a büntetés csak különös méltánylást érdemlő esetben enyhíthető, kísérlet és bűnsegély esetén pedig csak egyszeres leszállás lehetséges[672].

A 83. § (2)-(4) bekezdését, valamint a 87/A. §-t később a 2003. évi II. törvény hatályon kívül helyezte.

6.2. A büntetéskiszabási elvek a jogirodalomban – különös tekintettel a súlyosító és enyhítő körülményekre

A tágabb értelemben vett büntetőeljárás három fő szakasza (nyomozás, bírósági szak, végrehajtás) közül a középső szakasz, a bírósági eljárás során kerül sor a terhelt büntetőjogi felelősségének megállapítására. Ezt a szakaszt a Be. rendszere alapján hat további részre oszthatjuk (a tárgyalás megnyitása, a tárgyalás megkezdése, a bizonyítás felvétele, a perbeszédek, a határozathozatal és az ügydöntő határozat kihirdetése[673]). Ugyanakkor az ítélkező tevékenység is három résztevékenységből áll, éspedig a tényállás megállapításából, ennek alapján a cselekmény minősítéséből, végül pedig a büntetés kiszabásából (szankció

---

[671] Ez az elv a bírói gyakorlatban is megszilárdult. Így a BH1999. 345. sz. eseti döntés szerint téves az a büntetéskiszabás, amelynek során a bíróság a büntetés tartamát a felfüggesztésre figyelemmel (ezt mintegy ellensúlyozva) eltúlzott szigorral állapítja meg.

[672] Ezek a bűncselekmény-csoportok illetőleg bűncselekmények az alábbiak:

- az 1945. évi VII. törvénnyel törvényerőre emelt és az 1440/1945. (V. 1.) ME rendelettel módosított és kiegészített 81/1945. (II. 5.) ME rendelet 11. és 13. §-ában meghatározott háborús bűntettek,
- az emberiség elleni egyéb bűncselekmények (XI. fejezet),
- az emberölés súlyosabban minősülő esetei [166. § (2) bekezdés a)-i) pontjai],
- emberrablás [175/A. § (1)-(4) bek.], terrorcselekmény [261. § (1)-(2) bek.], légi jármű hatalomba kerítése [262. § (1)-(2) bek.], visszaélés robbanóanyaggal vagy robbantószerrel (263. §), visszaélés lőfegyverrel vagy lőszerrel [263/A. § (1)-(3) bek.], fegyvercsempészet [263/B. § (1)-(3) bek.], bűnszervezetben részvétel (263/C. §), visszaélés nemzetközi szerződés által tiltott fegyverrel (264/C. §), visszaélés kábítószerrel (282. §),
- az emberkereskedelem, a nemzetközi jogi kötelezettség megszegése, a rablás, az elöljáró vagy szolgálati közeg elleni erőszak súlyosabban minősülő esetei [175/B. § (3)-(5) bek., 261/A. § (3) bek., 321. § (3)-(4) bek., 355. § (5) bek. a) pont],
- a zendülés súlyosabban minősülő esetében halál szándékos okozásának elkövetése [352. § (3) bekezdés b) pont].

[673] Részletesen ld. FENYVESI Csaba – HERKE Csongor – TREMMEL Flórián: Új magyar büntetőeljárás. Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2004. 32-34. o.

megállapításából)[674].

SZABÓ szerint BECCARIA tizenegy tételben foglalta össze a büntetőjog és ezzel összefüggésben a büntetéskiszabás elveit[675]. Ezek közül több olyan elv is van, amelynek a súlyosítási tilalom szempontjából jelentősége van. Ilyennek kell tekinteni a SZABÓ által c) pontban megjelölt elvet, miszerint a bíró csak a törvénnyel összhangban szabhat ki büntetést. Azaz hiába látja úgy a másodfokú bíróság, hogy súlyosabb ítéletet kellene hozni, ha azt a reformatio in peius tilalma miatt nem teheti meg. Ugyanakkor a következő pontban megjelölt elv éppen ellentétben áll a súlyosítási tilalom alkalmazhatóságával. Eszerint ugyanis ne járhasson két különböző súlyú bűncselekményért azonos büntetés, mert akkor semmi sem gátolja meg az elkövetőket abban, hogy a súlyosabb bűnt kövessék el. A súlyosítási tilalom eredményeképpen ugyanakkor éppen, hogy előfordulhat, hogy ugyanolyan súlyú bűncselekményért ugyanaz a másodfokú bíróság esetleg jóval súlyosabb szankciót szabott ki (illetőleg ugyanilyen tényállási elemek alapján megállapíthatónak látta a terhelt bűnösségét), azonban adott ügyben a súlyosítási tilalom korlátot szab neki. Ugyanez mondható el a SZABÓ által e) és f) pontban megjelölt, lényegében a cselekményarányos büntetésre irányuló elvekkel összefüggésben. És a reformatio in peius tilalmának alkalmazhatósága ellen szól a h) pontban meghatározott általános egyenlőségi tétel is. Ugyanakkor a végső tétel, miszerint a bűncselekményeket inkább megelőzni, mint büntetni kell, a súlyosítási tilalom alkalmazása mellett szól.

A büntetés kiszabásának HORVÁTH szerint[676] három alapelve van:

a) törvényesség,
b) humanizmus és
c) individualizáció.

Ezekkel az alapelvekkel kapcsolatosan FÖLDVÁRI az alábbiakat emeli ki:

ad a) A nulla poena sine lege elve egyrészt azt jelenti, hogy csak a törvényben meghatározott szankciók alkalmazhatók a terhelttel szemben, másrészt az adott esetben is csak olyan alkalmazható, amely a Btk. szerint az adott bűncselekmény esetén szóba jöhet. Azonban a törvényes büntetéskiszabás feltétele a büntetőeljárás megindításának, lefolytatásának és a cselekmény minősítésének a törvényessége[677], sőt beszélhetünk a büntetés végrehajtásának a törvényességéről is.

ad b) A humanizmus elve alapján a büntetés kiszabása során mind a terhelt, mind mások (különösen a sértett) emberi méltóságát, személyi érdekeit figyelembe kell venni. Ez elsősorban a tettarányos büntetésről az elkövető személyére, jövőbeli viselkedésére koncentráló büntetés felé való eltolódásban figyelhető meg, de ugyanígy a humanizmus elve

---

[674] FÖLDVÁRI József: Magyar büntetőjog. Általános rész. Osiris, Budapest, 2003. 278. o.

FARKAS és RÓTH szerint ez a tevékenység öt részből áll: tényállás megállapítása, bűnösségről való döntés, minősítés, szankció meghatározása, egyéb rendelkezések. Vö. FARKAS Ákos – RÓTH Erika: A büntetőeljárás. KJK KERSZÖV, Budapest, 2004. 285. o. Ezt támasztja alá az is, hogy ezekről a kérdésekről szükség szerint külön-külön kell szavazni. Vö. BÁNÁTI János – BELOVICS Ervin – CSÁK Zsolt – SINKU Pál – TÓTH Mihály – VARGA Zoltán: Büntető eljárásjog. HVG-ORAC, Budapest, 2003. 383. o.

[675] SZABÓ András: A kriminálpolitika időszerű irányzatai és a hazai büntetőjog változásai. In: HOLÉ Katalin (szerk.): A Büntető Törvénykönyv és a büntető eljárási törvény módosításának elméleti és gyakorlati kérdései. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2003. 15-16. o.

[676] HORVÁTH Tibor: Büntetés, illetőleg társadalmi intézkedés alkalmazása a társadalomra veszélyes cselekmények miatt. Jogtudományi Közlöny, 1961/1-2. 15. o.

[677] FÖLDVÁRI szerint ennek feltétele a nulla poena sine crimine és a nulla poena sine culpa elvének érvényesülése. Vö. FÖLDVÁRI József: A büntetés tana. Budapest, 1970. 196. o.

érvényesül a büntetés-végrehajtásban is, ahol a korábbi embertelen, kegyetlen végrehajtási módokat fokozatosan felváltották a humánusabb büntetési nemek[678].

ad c) Az individualizáció elve alapján a büntetés kiszabásánál megfelelő súlyt kell kapniuk a konkrét bűnelkövetést jellemző egyedi sajátosságoknak[679]. Az egyéniesítésnek három fajtáját emelhetjük ki[680]:

- törvényi individualizáció: az általában a tipikus eseteket szabályozó törvényi szabályozást is jellemzi egyéniesítés a bűncselekmény vonatkozásában (pl. minősített és privilégizált esetek megalkotása), de a terhelttel kapcsolatosan is (pl. visszaesőkre, különös és többszörös visszaesőkre vonatkozó rendelkezések);
- bírói individualizáció: itt is beszélhetünk a tettel és a terhelttel összefüggésben megvalósuló egyéniesítésről. Lényegében a bírói individualizáció az, amit a közfelfogás egyéniesítésnek nevez: a Btk. absztrakt rendelkezéseinek az egyedi ügyre vonatkoztatása[681];
- végrehajtási individualizáció: itt is megvalósul a kettősség. A jogszabály ugyanis a végrehajtás során figyelemmel van az elkövetett bűncselekményre és az elítélt személyi körülményeire is (ennek kereteit már a bírói ítélet meghatározza, hiszen a végrehajtási fokozat meghatározása pl. egyrészt a Btk. rendelkezése alapján a minősítéstől és a kiszabott büntetéstől függ, másrészt a 45. § (2) bekezdése szerint a büntetés kiszabásánál irányadó körülményekre – így különösen a terhelt személyiségére és a bűncselekmény indítékára – tekintettel az előírtnál eggyel enyhébb vagy súlyosabb végrehajtási fokozat is meghatározható).

A büntetés kiszabásának elveit taglaló – már idézett – 83. § (1) bekezdés alapján[682] RENDEKI szerint a büntetést meghatározó tényezőknek öt fő tartalmi elemük van:
1. a büntetés célja;
2. a bűncselekmény társadalomra veszélyessége;
3. az elkövető társadalomra veszélyessége;
4. az elkövető bűnösségének foka;
5. az egyéb súlyosító és enyhítő körülmények[683].

NAGY ugyanakkor mindössze három tényezőt emel ki[684]. Könnyen belátható ugyanis, hogy a büntetés törvényben meghatározott keretei és a büntetés célja mellett minden (az előző 2-5. pontban felsorolt) tényező nem más, mint súlyosító vagy enyhítő körülmény. Ezt támasztja alá egyébként egyrészt a törvény szóhasználata („egyéb” súlyosító és enyhítő körülményekről szólván egyértelmű, hogy a korábban felsorolt körülmények is ide tartoznak), másrészt a Btk. megalkotása óta kiadásra került Legfelsőbb Bírósági irányelv, állásfoglalás,

---

[678] FÖLDVÁRI József: A büntetés tana. Budapest, 1970. 198. o.
[679] Ahogy FINKEY utal az arisztotelészi gondolatra: „a nem egyenlőkkel ne egyenlően bánjunk”. Vö. FINKEY Ferenc: Büntetéstani problémák. Budapest, 1933. 38. o.
[680] FÖLDVÁRI József: A büntetés tana. Budapest, 1970. 199-203. o.
[681] Az egyéniesítésnek a büntetés kiszabásánál érvényesülnie kell. Éppen ezért mondta ki a BH1980. 315. sz. eseti döntés, hogy törvénysértő a pénzbüntetés kiszabására vonatkozó rendelkezés, ha a bíróság az egyéniesítés figyelmen kívül hagyásával, valamint a jövedelmi és személyi viszonyok szem előtt tartása nélkül valamennyi terhelttel szemben azonosan, a törvényben foglalt legalacsonyabb összegben határozza meg az egy napi tételnek megfelelő összeget.
[682] ELEK Balázs: A büntetéskiszabás során értékelhető tényezőkről. Bírák Lapja, 2000/ 1-2. 44-49. o.
[683] RENDEKI Sándor: A büntetés kiszabása. Enyhítő és súlyosító körülmények. KJK, Budapest, 1976. 46. o. RENDEKI művének megszületésekor még az 1961-es Btk. volt hatályban, azonban a korábban elmondottak alapján a büntetéskiszabás elveire vonatkozó rendelkezés azonos volt.
[684] NAGY Ferenc: A magyar büntetőjog általános része. Korona, Budapest, 2004. 437. o.

vélemény mind-mind a súlyosító illetőleg enyhítő körülmények között taglalja pl. a terhelt bűnösségének fokát is (egyenes szándékhoz képest eshetőleges szándék[685] stb.). Ez a fejezet elsősorban a súlyosító és enyhítő körülményekkel foglalkozik, a büntetési tételkeretekkel illetőleg a büntetés céljával (Btk. 37. §) nem.

A súlyosító és enyhítő körülményeket a jogirodalom számos szempont szerint rendszerezi:

- SCHULTEISZ négy csoportba sorolta ezeket a körülményeket: a cselekmény társadalomra veszélyességére kiható (azt fokozó vagy enyhítő) körülmények, az elkövető társadalomra veszélyességére kiható körülmények, a bűnösségre kiható körülmények, végül a büntetés céljainak megvalósulását befolyásoló körülmények[686].
- MOLNÁR szintén négy csoportot alkotott aszerint, hogy a súlyosító/enyhítő körülmények a bűncselekmény alanyi vagy tárgyi oldalához kapcsolódnak, a harmadik csoportba a büntetés kiszabásánál közömbös körülményeket sorolta, míg az utolsóba az egyes bűncselekmények körében érvényesülő körülmények kerültek[687].
- KÁDÁR csak a súlyosító körülményeket osztotta fel (szintén négy csoportra): a bűncselekményből a társadalomra háramló veszélyt fokozó körülmények, az elkövető személyéből a társadalomra háramló veszélyt fokozó körülmények, a bűnösséget fokozó körülmények, végül egyéb, a bűncselekmény törvényi fogalmához nem tartozó körülmények[688].
- ANGYAL és RÁCZ hat csoportba osztotta a súlyosító és enyhítő körülményeket, ennek alapja a bűnösség foka, a bűncselekmény tárgyi súlya, a terhelt személye, a bűnözés exogén tényezői, a bűncselekmény elkövetése után létrejött alanyi és tárgyi körülmények, végül az egyes bűncselekményeknél sajátos jellegzetességgel érvényesülő súlyosító és enyhítő körülmények[689].
- FÖLDVÁRI pedig a bűncselekmény tárgyával, tárgyi oldalához tartozó elemekkel, alanyával, alanyi oldalával kapcsolatos körülmények vizsgálata során szintén négyes felosztást végez: a bűncselekmény és az elkövető társadalomra veszélyessége, az elkövető bűnössége, az objektív jellegű súlyosító és enyhítő körülmények, végül a szubjektív jellegű súlyosító és enyhítő körülmények[690]. Az utóbbi két csoportba az alábbi tényezőket sorolta:

[685] De pl. az életveszélyt okozó testi sértésnek eshetőleges szándékkal elkövetése nem értékelhető enyhítő körülményként, ennél a bűncselekménynél csupán az vehető enyhítő körülményként figyelembe, ha az eredmény tekintetében az elkövetőt gondatlanság terheli (BH1992. 443., BH1987. 384.).
[686] SCHULTEISZ Emil: A büntetés kiszabása. Budapest, 1953.
[687] MOLNÁR László: A büntetést meghatározó tényezők. Budapest, 1961.
[688] KÁDÁR Miklós: A súlyosító körülmények. Jogtudományi Közlöny, 1965/4.
[689] ANGYAL Pál – RÁCZ György: A büntetés kiszabása bírói gyakorlatunkban. Az enyhítő és súlyosító körülmények rendszeres feldolgozásban. Budapest, 1937. Ehhez hasonló felosztást követett pl. az 1961-es Btk. Kommentárja is.
[690] FÖLDVÁRI József: A büntetés tana. Budapest, 1970.

Az objektív és szubjektív súlyosító és enyhítő körülmények FÖLDVÁRI-féle felosztása:

Objektív jellegű súlyosító és enyhítő körülmények		**Szubjektív jellegű súlyosító és enyhítő körülmények**
A bűncselekmény tárgyával kapcsolatos körülmények	*A bűncselekmény tárgyi oldalához tartozó elemekkel kapcsolatos körülmények*	
• a megtámadott társadalmi viszony közösségi értékelése • a társadalmi értékelés vizsgálata • a bűnelkövetések elszaporodottsága • a társadalom-védelmi igény megszűnése • többlet-sérelem/veszély értékelése • többszörös halmazat • a sérelem fokozhatósága • a bűncselekmény következményei • a súlyosabb sérelem elmaradása • a kifejlődési stádium • a bűncselekmény távolabbi kihatásai • a terheltet és a hozzátartozókat ért hátrányok • a vagyoni kár (hátrány stb.) nagysága • a passzív alannyal és az elkövetés tárgyával kapcsolatos körülmények • a sértett kívánsága	• a bűncselekmény elkövetési módját jellemző körülmények (kényszer és fenyegetés; ismétlődő és folytatólagos elkövetés; fondorlatos, megtévesztő eljárás; kegyetlen, brutális elkövetés; orvul történő elkövetés; különböző elkövetői alakzatok egyidejű megvalósulása; a felfedezést megnehezítő elkövetés) • a bűncselekmény elkövetésének helyével kapcsolatos körülmények • a bűncselekmény elkövetésének idejével kapcsolatos körülmények (meghatározott időpont; bizonyos időpontban fennforgó körülmények; próbaidő alatti elkövetés; időmúlás; egyéb időpontok és időtartamok) • a bűncselekmény elkövetésének eszköze	• alannyá válás feltételei és alanyiság (életkor; büntetést elviselő képesség; értelmi színvonal; szakképzettség és annak hiánya) • személyiség szerepe (gyermek- és fiatalkori környezeti hatások; családi viszonyok; családos állapot; társadalmi helyzet; életmód; italozó életmód és ittas állapotban elkövetés; munkához való viszony; vezető és bizalmi jellegű állás; büntetlen/büntetett előélet; elkövetői minőség) • a terhelt elkövetés utáni magatartása (beismerés/tagadás; önfeljelentés; öngyilkosság; okozott kár megtérítése) • az elkövetés motívuma (sértett kihívó magatartása; bosszú; menthető indok; mások befolyása; ellenőrzés lazasága; komoly indok nélküliség) • a terhelt céljának jelentősége

Meg kell említeni, hogy az előbb említettek közül számos szerző (pl. ANGYAL és RÁCZ, MOLNÁR) foglalkozik a büntetés kiszabása szempontjából közömbös körülményekkel. Egyet kell értenünk RENDEKI-vel, aki szerint a büntetés kiszabásánál közömbös körülmények száma végtelen, ezért ezek egységes kategóriát nem képezhetnek[691]. Sőt az is előfordulhat, hogy ugyanazon körülmény egyik esetben súlyosító, más esetben enyhítő, harmadik esetben a büntetés kiszabása szempontjából közömbös körülmény[692].

Végül ki kell emelni, hogy TREMMEL szerint különös jelentőséggel bírnak az enyhítő és súlyosító körülmények figyelembevételekor a tettazonosság szempontjai. Már csak a favor defensionis elve miatt sincs akadálya a büntetés kiszabásánál bárminemű, akár a cselekménnyel, akár a terhelttel összefüggő enyhítő körülményre való hivatkozásnak. A súlyosító körülményeknél már nem ennyire egyértelmű a helyzet, ugyanis a vád tárgyává nem tett tények súlyosító körülményként sem vehetők figyelembe[693].

[691] RENDEKI Sándor: A büntetés kiszabása. Enyhítő és súlyosító körülmények. KJK, Budapest, 1976. 66. o.
[692] SCHULTEISZ Emil: A büntetés kiszabása. Budapest, 1953. 52. o.
[693] A tettazonosság kérdéséről ld. TREMMEL Flórián: A tettazonosság néhány kérdése retrospektív

6.3. A súlyosító és enyhítő körülményekre vonatkozó Legfelsőbb Bírósági vélemény

A büntetés kiszabásánál irányadó enyhítő és súlyosító körülmények (főként anyagi jogi hiba esetén) alapvetően meghatározhatják, hogy a fellebbviteli bíróság a korábbi határozatot a terhelt javára vagy terhére meg kívánja-e változtatni[694]. Mivel utóbbi érintheti a súlyosítási tilalom kéréskörét, ezeknek a körülményeknek a vizsgálatát szükségesnek tartjuk.

A hatályos Btk. a korábbi büntető anyagi jogi kódexeknek megfelelően a büntetés kiszabásánál különös jelentőséget tulajdonít az egyéb súlyosító és enyhítő körülményeknek. Ugyanakkor a korábbi jogszabályoknak megfelelően még csak exemplifikatív módon sem sorolja fel ezeket a büntetés kiszabása során irányadó körülményeket. Ennek következtében a Legfelsőbb Bíróságra hárult a teher, hogy tartalommal töltse ki a Btk. eme keretjellegű rendelkezését és ezt számos eseti döntésben illetve kollégiumi állásfoglalásban tette meg. A Legfelsőbb Bíróság 12. sz. Irányelvét követő, legutóbb hatályos, a büntetéskiszabási tényezőkről szóló 154. sz. BK állásfoglalást az 5/2007. sz. Büntető jogegységi határozat helyezte hatályon kívül. Ezt követően született meg a büntetéskiszabás során értékelhető tényezőkről szóló 56/2007. sz. BK vélemény (a továbbiakban: Vélemény), amely a jelenleg hatályos iránymutatást tartalmazza a Legfelsőbb Bíróság részéről.

A Vélemény a bevezető részben rögzíti, hogy a Btk. 83. §-ának (1) bekezdése a bíróságok számára azt a kötelezettséget jelenti, hogy a büntetéskiszabás során figyelembe jövő valamennyi alanyi és tárgyi tényt felderítsék, és a jogkövetkezmények alkalmazásakor értékeljék. Általános érvényűnek tekinthető az a megállapítás, miszerint a büntetéskiszabási tényezőket nem lehet egyszer s mindenkorra meghatározni, de szükséges olyan általános iránymutatás, amely (ha nem is véglegesen, de hosszabb távon) felsorakoztatja mindazt, aminek felderítését és értékelését a bíróságoktól indokoltnak tartja. Már csak ez következik a törvény előtti egyenlőség alkotmányos alapelvéből[695] is, amely az egységes ítélkezés követelményét fekteti le. Amennyiben ugyanis a büntetést befolyásoló körülményeket az ország különböző területein eljáró bíróságok különbözőképpen értékelnék, nem valósulna meg következetesen a törvény előtti egyenlőség.

A Vélemény szerint a súlyosító és enyhítő körülményeket a konkrét ügy tényeire vonatkoztatva kell értékelni, és a határozatban megindokolni. Valamely, általában súlyosítónak vagy enyhítőnek tartott tényezőt akkor lehet a konkrét ügyben is ilyenként értékelni, ha az indok, amely miatt annak súlyosító vagy enyhítő hatása van, az adott ügyben is megállapítható. Ugyanazon tény más cselekmény vagy más elkövető vonatkozásában közömbös vagy ellenkező hatású is lehet. Általános elvként rögzíti a Legfelsőbb Bíróság, hogy a büntetést befolyásoló tény nyomatéka annál nagyobb, minél nagyobb mértékben áll fenn az indok, amely miatt az adott körülménynek enyhítő vagy súlyosító hatása van. A bűnösségi körülményeket egymással egybevetve, összefüggésükben kell értékelni. Nem a számuk, hanem az adott esetben meglevő hatásuk a döntő a büntetés meghatározásánál.

A kétszeres értékelés tilalma a büntetést befolyásoló körülmények értékelésénél is érvényes. A törvényhozó által tényállási elemként szabályozott, avagy a súlyosabb vagy enyhébb minősítést megalapozó körülményt nem lehet külön enyhítőként vagy súlyosítóként is értékelni. Ugyanakkor, ha a konkrét körülmény súlya a minősítéshez szükséges mértéket

---

megközelítésben. In: FENYVESI Csaba – HERKE Csongor (szerk.): Emlékkönyv VARGHA László egyetemi tanár születésének 90. évfordulójára. PTE ÁJK Pécs, 2003. 267-272. o. és TÓTH Mihály: A „tettazonosság" újabb dilemmái – meghaladott dogma vagy értékes tradíció? In: FENYVESI Csaba – HERKE Csongor (szerk.): Minúciák. Tanulmányok TREMMEL Flórián professzor 60. születésnapjának tiszteletére. Pécs, 2001. 22-41. o.

[694] UJVÁRI Ákos: Hazánk büntetéskiszabási gyakorlatának sajátosságai. Iustum – Aequum – Salutare, 2006/1-2. 303-310. o.

[695] Alkotmány 57. § (1) bekezdés.

jelentősen meghaladja, akkor ezt az eltérést a büntetést befolyásoló körülményként kell értékelni[696].

A Vélemény a súlyosító és enyhítő körülményeket az ebben a fejezetben ismertetett felosztási módszerekhez képest egyszerűbben osztályozza, mivel csak alanyi és tárgyi körülményekre osztja. Ugyanakkor az általános, bevezető rész is érint néhány, ezen osztályozási rendbe bele nem férő körülményt. Az általonos súlyosító körülmények között említi meg a Vélemény az alábbiakat:

- a büntetési tétel felső határához közelítő mérték,
- több minősítő körülmény,
- más bűncselekményeknél minősítő körülmény fennállása.

Általános enyhítő körülmény pedig

- a büntetési tétel alsó határához közelítő mérték,
- más bűncselekményeknél privilegizáló körülmény fennállása,
- büntethetőségi akadály megközelítése[A].

A Véleményben található alanyi és tárgyi büntetéskiszabási körülményeket az alábbiak szerint foglalhatjuk táblázatba:

[696] Ez nemcsak vagyon elleni bűncselekményeknél igaz, hanem a Vélemény kiemeli, hogy pl. ittas járművezetés esetén az ittasság súlyos vagy igen súlyos foka is súlyosító körülmény. Ugyanígy az alanyi körülmények között elemzi a Vélemény, hogy a 14. életévet alig meghaladó életkor vagy fiatal felnőtt kor enyhítő körülmény, de az idős (nyugdíjkorhatár feletti) kor is az (vö. BH1982. 74.). De ehhez hasonló az a rendelkezés is, miszerint a kísérlet minél távolabbi szakban marad, annál nyomatékosabban enyhítő körülmény, és ezt a szemléletet tükrözi a bírói gyakorlat is, miszerint a személyi szabadság megsértése bűntettének megvalósulása szempontjából a szabadságkorlátozás időtartamának a büntetés kiszabása szempontjából van jelentősége (BH1998. 258. I. pont). A rablás megítélésénél pedig nemcsak az eltulajdonított értéknek, hanem az alkalmazott erőszak hatásfokának is kiemelkedő jelentősége van (BH1984. 343. II. pont, BH1984. 299.).

Alanyi tényezők		Tárgyi tényezők	
Súlyosító körülmények	*Enyhítő körülmények*	*Súlyosító körülmények*	*Enyhítő körülmények*
• Büntetett előélet[B]; • Munkakerülő, csavargó életmód; • A terhelt a felkészültségét, szakmai képzettségét bűncselekmény véghezvitelére használja fel; • Katona: korábbi fenyítések, fegyelemsértés; • Ittas elkövetés[C]; • Vezető vagy bizalmi beosztás (ha annak felhasználásával vagy azzal összefüggésben követték el a bűncselekményt); • Kezdeményező, vezető, másokat bűnelkövetésbe vivő szerep; • Társtettességben, fizikai bűnsegédekkel együtt történő, csoportos elkövetés (ha ez nem minősítő körülmény); különös a nyomatéka az erőszakos bűncselekményeknél; • A terhelt olyan bűncselekményt vitt véghez, amit meg kellett volna akadályoznia[D]; • A bűncselekmény erkölcsileg különösen elítélendő indítóoka; • A kitartó és az előre megfontolt szándék; • A cselekmény utáni elvetemült magatartás.	• Büntetlen előélet[E]; • Tartásra, nevelésre szoruló hozzátartozók (ha gondoskodási kötelezettségét teljesíti); • Alacsony műveltség, iskolázatlanság[F]; • Tartósan és kiemelkedően végzett munka[G]; • A köz javára ellenszolgáltatás nélkül végzett tevékenység vagy szolgáltatás[G]; • Katona: korábbi kitüntetések, dicséretek, jutalmak és elismerések, kimagasló helytállás; • Más személy ráhatására vagy befolyása alatti elkövetés (különös nyomatékkal: feljebbvaló ráhatására, parancsára cselekvés); • A bűncselekmény méltányolható indítóoka; • A cselekmény motívuma a valóságos vagy vélt közérdek szolgálata; • A terhelt önhibáján kívül fennálló nehéz anyagi helyzete (vagyoni bűncselekményeknél; különösen, ha ez az elemi szükségletek kielégítetlenségében nyilvánul meg); • A szándék eshetőleges volta (kivéve, ha az eredményt gondatlanul is el lehet érni); • Ha az eredmény tekintetében csak gondatlanság állapítható meg és azt szándékosan is elő lehet idézni; • Hanyag gondatlanság[H]; • Önfeljelentés (különös a nyomatéka, ha ennek folytán vált lehetővé a bűncselekmény felderítése, vagy azt jelentős mértékben elősegítette); • A terhelt közreműködött a bűncselekmény felderítésében; • Beismerő vallomás[I]; • Megbánó magatartás; • Eredmény elhárítására irányuló tevékenység; • Komoly öngyilkossági kísérlet; • Betegség, rokkantság[J].	• Más bűncselekménynél minősítő körülményként értékelt elkövetési mód[K]; • Különösen veszélyes eszköz használata[L]; • A közbiztonság veszélyeztetése, a köznyugalom tartós vagy súlyos megzavarása; • Nagyobb nyilvánosság előtti elkövetés (ha elvetemültségre utal vagy többletsérelmet okoz); • A cselekmény alapeset, de közel áll valamely minősített esethez; • A sértett helyzetének kihasználása[M]; • A bűncselekmény kétszeres vagy többszörös minősülése; • Folytatólagosság (minél több cselekmény, annál nyomatékosabb); • Kettőnél több bűncselekmény halmazata; • Ugyanazon bűncselekmény több elkövetési magatartása is megvalósul; • Keretszabály alapvető vagy több rendelkezésének megszegése, vagy durva szabályszegés; • Bűnhalmazat mellőzése esetén az önálló megállapításra nem került cselekmény elkövetése (kivéve: magánindítvány hiánya); • Korrupciós jellegű elkövetés (nem vesztegetési cselekményeknél); • A (hasonló jellegű) bűncselekmények elszaporodottsága vagy emelkedő tendenciája (de erős felindulásban elkövetett emberölésnél, jogos védelemnél nem!); • Bűnszervezetben való elkövetés (ha a büntetést nem a Btk. 98. § (1) bekezdésének az alkalmazásával állapítják meg); • Az elkövetett gazdasági vagy vagyon elleni bűncselekmény következtében nagyszámú sértett anyagi helyzete, jövedelmi, illetve életviszonya, megélhetési és életkörülménye jelentősen megváltozik, rosszabbodik.	• A cselekmény kísérleti szakban maradt[N]; • Az okozati összefüggés közvetett volt; • Az eredmény bekövetkezésében más okok is szerepet játszottak (pl. orvosi műhiba vagy diagnosztikai tévedés); • A sértett felróható közrehatása[O]; • A sértett megbocsátása; • Bűnsegédi minőség; • Alkalomszerű elkövetés (kivéve, ha az alkalom létrejöttét a terhelt tudatosan elősegítette, vagy ha az alkalom előidézése maga is jogellenes); • Az ellenőrzés lazasága, a katonai bűncselekményeknél az elöljáró mulasztása (ha az elkövetésben szerepe volt); • A terhelt az okozott kárt (egy részét) megtérítette (kisebb nyomatékkal, ha a kár tőle függetlenül megtérült); • Tevékeny megbánás, elégtétel; • A terheltet a büntetőjogi hátrányokon kívül egyéb hátrányok is érték[P]; • A bűncselekménytől hosszabb idő telt el[R]; • A terhelt hosszabb ideig állt büntetőeljárás (esetleg kényszerintézkedés) hatálya alatt[R].

A táblázatban felsorolt büntetéskiszabási körülményekhez az alábbi részletesebb hozzáfűzést teszi a Vélemény:

ad A) A beszámítási képesség korlátozottsága enyhítő körülmény akkor is, ha a Btk. 24. §-a (2) bekezdésének alkalmazására nincs alap. Az a körülmény, hogy a terhelt elmeműködésének valamely sajátossága a bűncselekmény elkövetését megkönnyíthette, a büntetés kiszabásánál általában enyhítő körülmény lehet.

ad B) A büntetett előélettel kapcsolatosan ki kell emelni az alábbiakat:

- a megrovást vagy próbára bocsátást korábban felmentő ítéletben alkalmazták; ma már ez formailag is bűnösítő ítéletben történik, de azért a Vélemény rögzíti, hogy ez súlyosító körülménynek tekinthető,
- a terhelt büntetett előéletű akkor is, ha mentesült a büntetés hátrányos következményei alól,
- ha a terheltet kisebb tárgyi súlyú bűncselekmény miatt ítélték el, és a büntetés kiállása óta már hosszabb idő eltelt, a korábbi elítélésnek súlyosító körülményként való értékelése általában nem indokolt,
- növeli a büntetett előélet súlyosító hatását, ha a korábbi büntetés súlyosabb szabadságvesztés volt, ha az előző büntetés kiállásától az újabb bűncselekmény elkövetéséig rövid idő telt el, illetőleg az is, ha korábban azonos vagy hasonló bűncselekmény miatt történt az elítélés,
- ha a terhelt többször volt büntetve, akkor ez további súlyosító körülmény lehet,
- súlyosító körülmény, ha a terhelt visszaeső,
- további súlyosító körülmény, ha a többszörös visszaeső egyben különös visszaeső is, és az is, ha a terhelt a visszaesést megalapozó büntetésen kívül is büntetve volt,
- fokozott a büntetett előélet nyomatéka, ha a sorozatos elítélésekből, a terhelt életviteléből és az újabb bűnelkövetésből a bűnöző életmódra lehet következtetni,
- a gondatlanságból elkövetett bűncselekmény miatt történt korábbi elítélés akkor értékelhető súlyosító körülményként, ha a terhelt újból azonos vagy hasonló cselekményt követett el,
- a külföldön történt elítélés is súlyosító körülmény lehet[697],
- a közlekedési bűncselekmények elbírálásánál a közlekedési szabálysértés elkövetése súlyosító körülmény[698],
- ha a terhelt az ellene folyamatban levő más büntetőeljárás hatálya alatt, erről tudva követi el a bűncselekményt, és ebből az előző eljárás eredményétől függetlenül a személyének fokozott veszélyességére lehet következtetni, a büntetőeljárás hatálya alatt történt bűnelkövetés súlyosító körülmény.
- súlyosító körülmény, ha a terhelt más ügyben alkalmazott felfüggesztett szabadságvesztés próbaideje alatt, a feltételes szabadság ideje alatt vagy a kegyelem véglegessé válása előtt követte el a bűncselekményt, mivel abból a tényből, hogy a tőbblethátránnyal való fenyegetettség sem tartotta vissza a bűnelkövetéstől, a személyének nagyobb veszélyességére lehet következtetni[699].

---

[697] Feltéve, hogy a magyar bíróság a külföldi ítélet érvényét elismerte (1996. évi XXXVIII. törvény 47. § (3) bekezdés).

[698] A balesetet okozó közlekedési szabályszegés általában akkor tekinthető durva jellegűnek, ha a közlekedési szabályt az elkövető szándékosan, az ismert tilalom tudatos figyelmen kívül hagyásával sérti meg (BH1981. 1. II. pont).

[699] A Legfelsőbb Bíróság szerint ez azért nem jelent kétszeres értékelést, mivel a felfüggesztett szabadságvesztés végrehajtásának esetleges elrendelése, a feltételes szabadság megszüntetése, a kegyelem hatályvesztése nem a bűncselekmény mikénti elkövetéséhez, hanem az ítéletben kiszabott büntetéshez fűződő jogkövetkezmény.

ad C) Ha a terhelt a bűncselekményt önhibájából eredő ittas vagy bódult állapotban követte el, akkor a Vélemény szerint ez abban az esetben számít súlyosító körülménynek, ha ennek az állapotnak szerepe volt a bűncselekmény elkövetésében[700]. Különös a nyomatéka az ittas állapotban való elkövetésnek a gátlástalanul, garázda módon végrehajtott (élet, testi épség vagy nemi erkölcs elleni) bűncselekmények esetében[701]. Az iszákos életmód súlyosító körülmény, ha agresszivitással párosul és az együttélési szabályok sorozatos megszegését eredményezi.

ad D) Különös nyomatéka van annak, ha a bűnüldöző hatóság tagja igazságszolgáltatás elleni, a közélet tisztaságát sértő vagy más korrupciós jellegű, illetőleg olyan bűncselekményt követ el, amely a bűnüldöző szerv érdekeit is sérti.

ad E) Nem számít enyhítő körülménynek a büntetlen előélet az alábbi esetekben:

- fiatalkorú,
- fiatal felnőtt,
- a hivatalos személy e minőségével összefüggő bűncselekmény[702],
- olyan beosztás felhasználásával elkövetett bűncselekmény, ahol a büntetlen előélet alkalmazási feltétel,
- alig van jelentősége, ha a büntetlen személy hosszabb időn át sorozatosan követett el bűncselekményeket,
- nem jelentős a legsúlyosabb bűntettek elkövetőinél, ha a bűnre indító motívumok végletes túlsúlyára lehet következtetni.

Ugyanakkor közlekedési bűncselekményeknél a hosszabb ideig tanúsított kifogástalan közlekedési magatartás enyhítő körülmény.

ad F) Az alacsony iskolázottság nem enyhítő körülmény, ha a bűncselekmény súlyát és tilalmazottságát az értelmi színvonalától és iskolázottságától függetlenül mindenki belátja (emberölés, rablás, testi sértés stb.).

ad G) A tartósan és kiemelkedően végzett munka akkor enyhítő körülmény, ha abból arra lehet következtetni, hogy a terhelttel szemben a büntetés könnyebben célt érhet. A köz javára ellenszolgáltatás nélkül végzett tevékenységnek vagy szolgáltatásnak minősül pl. a jótékony célú munkavégzés, az alapítvány létesítése, az ajándék, adomány stb.

ad H) A gondatlan bűnösség esetében általában enyhítő körülmény, ha az elkövetőt hanyag gondatlanság terheli. A Vélemény szerint súlyosító körülmény viszont a gondatlanság súlyos foka, amely luxoria esetében akkor állapítható meg, ha nagymértékű volt az elkövető könnyelműsége, amikor bízott az eredmény elmaradásában, negligencia esetében pedig akkor, ha a súlyos következmény lehetősége a feltétlenül elvárható elemi figyelem mellett is észlelhető lett volna.

ad I) A bűnösségre is kiterjedő beismerő vallomás enyhítő körülmény, és a részbeni beismerés is az lehet[703]. Nagyobb a nyomatéka, ha az felderítő jellegű[704]; ilyen esetben a

---

[700] A nagyobb alkoholtűrő képességnek azonban nincs jelentősége a büntetés kiszabásánál (BH1983. 101.).

[701] Az ittas járművezetésnél az italozás folyamatossága lehet jelentős súlyosító körülmény (BH1981. 308.).

[702] Így a BH2000. 525. I. pontja szerint a kényszervallatás bűntettét és egyéb hivatali bűncselekményt megvalósító rendőrőrs-parancsnokkal szemben végrehajtandó szabadságvesztés kiszabása indokolt.

[703] A vádlott nyomozás során tett feltáró jellegű beismerése (amelyet a bíróság felolvasás útján a tárgyalás anyagává tett) abban az esetben is nyomatékos enyhítő körülményként jön figyelembe, ha a tárgyaláson a vádlott

cselekmény egészére kiterjedő beismerésnek a bűnösség részbeni tagadása mellett is enyhítő hatása van[705]. Tettenérés esetén csak a bűnösség elismerésének és a megbánásnak van jelentősége a Vélemény szerint.

ad J) A terhelt betegsége, jelentős mérvű rokkantsága vagy egyéb olyan körülmény, amely a büntetés elviselését megnehezíti, enyhítő hatású, és akkor is értékelendő, ha a bűncselekmény elkövetése után állott elő.

ad K) A kitartó, a fondorlatos[706], a gátlástalan, a garázda[707], az orvul való vagy egyébként veszélyes elkövetési mód súlyosító körülmény[708], és ugyanígy értékelendő, ha a terhelt a bűncselekménnyel szükségszerűen együtt járó szenvedésnél nagyobb testi vagy lelki gyötrelmet okoz.

ad L) Az élet és a testi épség elleni bűncselekményeknél az elkövetéshez használt eszköz különös veszélyessége a Vélemény szerint súlyosító körülmény. Az eszköz általában akkor tekinthető különösen veszélyesnek, ha az adott módon használva, a szándékoltnál (rendszerint) súlyosabb eredmény előidézésére alkalmas. Az élet elleni cselekmények esetén pedig akkor is, ha az adott módon használva nagy biztonsággal, az elhárításra esélyt sem hagyva alkalmas a halálos eredmény előidézésére. Az eszköz különös veszélyessége azonban nem értékelhető súlyosítóként, ha a bíróság erre is tekintettel minősítette súlyosabban a cselekményt.

ad M) Súlyosító körülmény, ha a sértett védtelen, idős, beteg, védekezésre képtelen vagy oltalomra szoruló személy, terhes nő vagy a terhelt közeli hozzátartozója[709]. Vagyon elleni bűncselekményeknél ilyen hatású lehet a sértett nehéz anyagi helyzete.

ad N) A cselekmény kísérleti szakban maradásának a nyomatéka annál nagyobb, minél távolabb van a cselekmény a befejezettségtől, illetve a cselekmény következményei a befejezettséghez megkívánt eredménytől. Az eredményt el nem érő sérelem (pl. emberölés

---

a vallomástételt megtagadta (BH1993. 480. II. pont).

[704] Éppen ezért nyomatékos enyhítő körülményként kell értékelni, hogy a vallomás megtagadásának jogával nem élő vádlott a beismerő vallomásával lényegesen hozzájárult a tényállás tisztázásához (BH1992. 291.).

[705] A terheltnek a hatóságokkal való együttműködését általában enyhítő körülményként kell figyelembe venni. Ugyanakkor a büntetés kiszabásánál nem súlyosító körülmény az, ha az elkövető a felelősségre vonásának a meghiúsítására törekszik (BH1993. 213. II. pont). Az előzetes letartóztatásból való szökés esetén az eljárás tárgyául szolgált cselekmények tárgyi súlyának és a törvényi fenyegetettségnek, a büntetés végrehajtása során történt fogolyszökés esetén pedig a jogerősen kiszabott szabadságvesztés tartamának és az abból még hátralevő időnek jelentősége van a büntetés kiszabása szempontjából (BH1993. 209.).

[706] A fondorlatos, megtévesztő eljárás súlyosító körülmény lehet. Így pl. a hamis bankjegy megtévesztésre alkalmassága fokának a büntetés kiszabása szempontjából jelentősége van (BH1984. 482. II. pont).

[707] Ezért a nyilvános helyen, csoportosan és az élet kioltására alkalmas eszközökkel fellépő, ezáltal jelentős mértékű riadalmat okozó elkövetés nyomatékos súlyosító körülmény (BH1998. 418. IV. pont).

[708] Ehhez hasonlóan súlyosító körülményként értékelte a Legfelsőbb Bíróság több esetben az útonálló módon való elkövetetést (BH2004. 94., BH1999. 6., BH1981. 346.).

[709] A hozzátartozó sérelmére való elkövetés sok esetben nem értékelhető súlyosító körülményként (pl. a BH2001. 52. szerint az eredményhez fűződő pszichikus viszony sajátos jellege folytán a hozzátartozó sérelmére gondatlanságból elkövetett emberölésnél), sőt akár enyhítő körülmény is lehet. Erre példa a BH2003. 308. sz. eseti döntés, amelynek II. pontja szerint gondatlanságból elkövetett emberölés esetén a közeli hozzátartozó sérelmére történő elkövetés (a gyermek elvesztése) nem súlyosító körülmény, hanem a vádlott javára figyelembe veendő tényező (hasonlóan rendelkezik a BH1988. 259. sz. eseti döntés). A hozzátartozó sérelmére való elkövetés tehát általában a szándékos bűncselekményeknél súlyosító körülmény (vö. BH1998. 518. I. pont, BH1992. 672., BH1985. 86.), ugyanakkor például az aktív eutanázia esetén szándékos bűncselekmény esetén is enyhítő körülmény lehet a hozzátartozó sérelmére való elkövetés (BH1996. 349.).

kísérleténél a tényleges sérülés) nem súlyosító, de csökkentheti a kísérlet enyhítő hatását. A bűnhalmazatban levő kísérlet enyhítő hatása elenyészhet, ha a halmazatban levő cselekmények jelentősebb része befejezett. Ha pedig a terhelt mindent megtett a bűncselekmény befejezettsége érdekében és a következmények is súlyosak, a kísérlet mint enyhítő körülmény súlytalanná válhat.

ad O) A sértett felróható közrehatásaként értékelhető a részéről tanúsított durva, erőszakos, kihívó vagy súlyosan sértő viselkedés, a jogtalan eljárás[710]. Közlekedési bűncselekményeknél ilyen a sértett együtt ható okot jelentő szabályszegése, nemi erkölcs elleni bűncselekményeknél pedig a könnyelmű, kihívó magatartása.

ad P) A terheltet a bűncselekmény következtében a büntetőjogi hátrányokon kívül egyéb tényleges hátrányok is érhetik – mondja a Vélemény. Ha ezek a büntetés mellett külön is egyéni visszatartó hatást fejthetnek ki, indokolt azokat enyhítő körülményként értékelni. Ilyen többlethátrány lehet a bűncselekmény folytán elszenvedett sérülés, jelentős munkajogi, anyagi vagy egyéb hátrány, a bűncselekményből származó előnyt lényegesen meghaladó kártérítési kötelezettség, feltéve, hogy fedezete van stb.

ad R) Enyhítő körülmény, ha a bűncselekmény elkövetésétől hosszabb idő telt el. Minél súlyosabb a bűncselekmény, annál hosszabb az az idő, amely enyhítőként értékelhető. Nagyobb a nyomatéka, ha megközelíti az elévülési időt; csökken a nyomatéka, vagy el is enyészhet, ha az időmúlást maga a terhelt idézte elő.

A Vélemény külön kiemeli, hogy további enyhítő körülmény, ha a terhelt hosszabb ideig állt a büntetőeljárás súlya alatt. Ennek nagyobb a nyomatéka, ha előzetes fogvatartásban volt, és ilyenkor rövidebb tartam is enyhítőként értékelhető[711].

[710] Így pl. ha a támadó a testi épség elleni magatartással már felhagy, és közvetlen támadással való fenyegetéstől sem lehet tartani, a jogos védelmi helyzet megszűnik, ezért azt követően a vádlott által megvalósított, életveszélyt okozó testi sértés bűntette miatt a bűnösség megállapítása indokolt, de a sértett korábbi jogellenes magatartása a büntetés kiszabása során nyomatékos enyhítő körülményként értékelhető (BH2000. 44.).

[711] Hiszen pl. az előzetes letartóztatásban töltött idő alatt a terhelt jóval súlyosabb jogkorlátozások alá esik, mintha jogerős büntetését töltené. Ez még a később kiszabásra kerülő fegyház büntetésnél is igaz, különösen érvényes azonban akkor, ha a terheltet jogerősen csak börtön vagy fogház büntetésre ítélik. Ezért is javasolja FENYVESI, hogy az előzetes letartóztatásban töltött időt a végleges fokozathoz képest többszörösen számítsák be. A témával összefüggésben ld. FENYVESI Csaba: A védő és az előzetes letartóztatás. Acta Humana, 2001/44-45. 43-56. o.

VII. A súlyosítási tilalommal kapcsolatos kriminálpolitikai megfontolások

7.1. Általános kriminálpolitikai elvek és a reformatio in peius tilalma

A kriminálpolitika FÖLDVÁRI megfogalmazása szerint az állam általános politikájának az a része, amelyik a kriminalitással, a bűnözéssel kapcsolatos[712]. JESCHECK szerint elsősorban azzal a kérdéssel foglalkozik a kriminálpolitika, hogy a társadalom-védelmi feladatának teljesítése érdekében hogyan lehet a legcélszerűbbé alakítani a büntetőjogot[713]. S míg korábban többen is tagadták hazánkban is a kriminálpolitika tudományos önállóságát[714], manapság már a korábban esetleg elutasító álláspontot képviselő szerzők is az önálló tudományági jelleg mellett teszik le voksukat[715].

JESCHECK a kriminálpolitikának három alaptételét fektette le. Ezek a bűnösségi elv, a jogállamiság elve és a humanitás elve[716]. FÖLDVÁRI ezt kiegészítette a társadalomvédelem elvével, a realizmus igényével, a büntetőjog szubszidiárius jellegével és a büntetőjogi felelősség érvényesítésének a bírósághoz kötésével[717]. Ezek az alaptételek meghatározzák a napi és a hosszabb távú kriminálpolitikai célkitűzéseket, és azok megvalósítási módját is.

A kriminálpolitikát a neoklasszikus büntetőjogi iskola az általános szociálpolitika integráns részének tekintette[718], míg KAISER szerint a társadalomvédelmi politikába tartozik[719]. IRK pedig a kriminálpolitikának a társadalomfejlesztési politikába való sorolását emeli ki[720]. DIJK szerint a kriminálpolitikának részei egyrészt a büntető anyagi és eljárási jog, másrészt a rendőrségi és ügyészségi tevékenység[721]. JANKOWSKI szerint ugyanakkor nem a rendőrség és az ügyészség, hanem a Legfelsőbb Bíróság, a Legfőbb Ügyészség és az Igazságügyi Minisztérium alakítja ki a gyakorlati kriminálpolitikát állásfoglalásain és irányelvein keresztül[722]. LAHTI szerint a büntető igazságszolgáltatási rendszernek három alapvető elve van: a hatékonyság, az igazságosság és az emberség (humanitás)[723]. A

---

[712] FÖLDVÁRI József: Kriminálpolitika. Budapest, 1987. 17. o.

[713] JESCHECK, Hans-Heinrich: Lehrbuch des Strafrechts. Berlin, 1978. 16. o.

[714] HORVÁTH Tibor: A szocialista állam büntetőpolitikájának alkotó tényezői. Az Állam- és Jogtudományi Intézet Értesítője, Budapest, 1960. 426. o.; SZALAY József: Büntetőpolitika és büntető ítélkezés. Magyar Jog, 1959/10. 291. o.; VERMES Miklós: A kriminológia alapkérdései. Budapest, 1971. 160. o.

[715] Míg FÖLDVÁRI 1982-es kriminológiai tankönyvében még elutasította a tudományági önállóságot az önálló tárgy és a feldolgozási nézőpont hiánya miatt, addig 1987-es kriminálpolitikai könyvében már módosított ezen az állásponton. Vö. VIGH József – FÖLDVÁRI József: Kriminológiai alapismeretek. Budapest, 1982. 29. o. és FÖLDVÁRI József: Kriminálpolitika. Budapest, 1987. 22-23. o.

[716] JESCHECK, Hans-Heinrich: Lehrbuch des Strafrechts. Berlin, 1978. 17. o.

[717] FÖLDVÁRI József: Kriminálpolitika. Budapest, 1987. 32. o.

[718] LAHTI, Raimo: Current Trend sin Criminal Policy in the Scandinavian Countries. In: Bishop, Norman (szerk.): Scandinavian Criminal Policy and Criminology 1980-1985. Scandinavian Research Council for Criminology. Koppenhága, 1985. 59-72. o.

[719] KAISER, Günther (szerk.): Kleines Kriminologisches Wörterbuch. Heidelberg, 1985. 248. o.

[720] IRK Ferenc: Kriminálpolitika – nemzetközi kitekintés. Ügyészségi Értesítő 1993/3. 15-16. o.

[721] DIJK, Van Jan Johannes Mattheus: Recent developments int he criminal policy on victims in The Netherlands. In: Changing victim policy: the United Nations vistim declaration and recent developments in Europe. HEUNI Publication Series 16., Helsinki, 1989. 68-81. o.

[722] JANKOWSKI, Michal: New Trend sin Polish Criminal Policy. HEUNI Papers on Crime Policy 2., Helsinki, 1986. 97-110. o.

[723] LAHTI, Raimo: Punishment and Justice – A Finnish Approach. In: BROEKMAN, Jan M. – OPALEK, Kazimierz – KERIMOND, D. A.A. (szerk.): Social Justice and individual Responsibility. Stuttgart, 1985. 257-261. o.

súlyosítási tilalom az első és a harmadik alapelvvel teljesen összhangban áll (hiszen növelheti az eljárás hatékonyságát (hasznosságát) és a terhelttel szemben mindenképpen humánusnak tekinthető), az igazságosság szempontjából viszont alapvető problémákat vet fel (hiszen ugyanazon bűncselekményért ugyanaz a másodfokú bíróság „kénytelen" lehet a súlyosítási tilalom miatt enyhébb büntetést helybenhagyni, mint más terhelt ügyében). Ugyanakkor IRK szerint az igazságosság elvének részét képezi a korrektség és az előre láthatóság (kiszámíthatóság) is, amelyet viszont már sokszor épp a súlyosítási tilalom biztosít[724].

FINSZTER a kriminálpolitikának három szintjét különbözteti meg[725]:

- az első szint a reagáló kriminálpolitika: a bűnüldöző és az igazságszolgáltatási szerveknek a bekövetkezett jogsértésekre adott válaszai;
- a második szint a tervező kriminálpolitika: a törvényhozásnak és a kormányzatnak a bűnözés prognózisaira épülő jogalkotási tervei, szervezetfejlesztési elképzelései, működési finanszírozása;
- a harmadik szint a közbiztonsági stratégia: a politikai szféra, a civil társadalom és a gazdasági élet intézményei és cselekvési formái.

A három szint közül a súlyosítási tilalom szempontjából az első szintnek van különös jelentősége. FINSZTER szerint ugyanis ide tartozik többek között a törvényesség szavatolása, az állami büntetőigény érvényesítésének differenciáltsága, az eljárások gyorsasága és a pertakarékosság[726]. Márpedig ezek a tényezők döntően meghatározzák a súlyosítási tilalom érvényességi körét is.

A politikai szférával kapcsolatosan találóan jegyzi meg BÁRÁNDY, hogy a büntetőpolitikáról kialakított vélekedés része a mindenkori kormánypárt(ok) és ellenzéki párt(ok) közötti kommunikáció is: amit az egyik oldal állít, támogat, szorgalmaz, azt a másik oldal cáfolja, minden módon meg kívánja akadályozni[727]. A büntetőpolitika BÁRÁNDY szerint lényegében arra keres és ad választ, hogy miként kell a büntetőjogot úgy kialakítani, hogy feladatainak a legjobban megfeleljen[728].

BÁRD az 1993-ban megjelent Kriminálpolitikai koncepció[729] alapján három kriminálpolitikai alapmodellt állított fel. Az egyik a korlátozó-beavatkozó modell, amely elsősorban a közösségi érdekeket képviseli, és az elítélt megváltoztatására, de legalábbis izolálására koncentrál (ún. szigorú konzervatív megközelítés). A második alapkoncepció (benevolens, liberális megközelítés) a segítő-támogató alternatíva, amely a személyi érdekeket helyezi az első helyre, és a közérdeket csak ezek mögé (nem az adott elítélt kezelése-izolálása a fontos, hanem a bűnalkalmak megelőzése, a generálprevenció). A harmadik modell pedig a jogállami vagy alkotmányos alternatíva, ami a törvények elsődlegességéből kiindulva választja ki a kriminalizálandó magatartásokat[730]. A súlyosítási tilalom szempontjából nyilvánvalóan csak a második és a harmadik modellnek lehet jelentsége, hiszen az elítéltet eleve nem normális egyénnek tartó, vele szemben az erőteljes megtorlás eszközével fellépő kriminálpolitikai koncepcióval nem egyeztethető össze a másodfokú ítélkezésnek a legalitás elvével szembemenő korlátozása.

---

[724] IRK Ferenc: Kriminálpolitika – nemzetközi kitekintés. Ügyészségi Értesítő 1993/3. 19. o.
[725] FINSZTER Géza: Kriminálpolitika tegnap és ma. Rendészeti Szemle, 2006/12. 87-88. o.
[726] FINSZTER Géza: Kriminálpolitika tegnap és ma. Rendészeti Szemle, 2006/12. 87. o.
[727] BÁRÁNDY Péter: Büntetőpolitikai terveink. In: HOLÉ Katalin (szerk.): A Büntető Törvénykönyv és a büntető eljárási törvény módosításának elméleti és gyakorlati kérdései. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2003. 25. o.
[728] BÁRÁNDY Péter: Büntetőpolitikai terveink. In: HOLÉ Katalin (szerk.): A Büntető Törvénykönyv és a büntető eljárási törvény módosításának elméleti és gyakorlati kérdései. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2003. 27. o.
[729] Ügyészségi Értesítő 1993/3.
[730] BÁRD Károly: Kriminálpolitika. Kriminológiai Közlemények 52. sz. 1995. 137-139. o.

Az 1993-as koncepció FINSZTER szerint két kifejezett területet emelt ki: a büntető jogalkotási politikát és a büntető igazságszolgáltatási politikát (ennek részterületei a bűnüldözési, a vádemelési és a büntetés-végrehajtási politika). Ez a két expressis verbis említett részterület mellett a koncepció FINSZTER szerint egy további alrendszert, a bűnmegelőzést is említi, noha azt kifejezetten nem nevesíti[731].

Az 1993-as koncepció után 13 évvel az OKRI felmérte annak hatásait. Ennek során hét területet emelt ki:

- a büntetőtudományok művelése;
- a büntető anyagi jogalkotás;
- a büntetőeljárási jogalkotás;
- a bűnüldözés és az igazságszolgáltatás szervezete, működése;
- a büntetés-végrehajtás;
- a bűnmegelőzési stratégia;
- a nemzetközi kriminálpolitika[732].

A XX. század utolsó két és a XXI. század első évtizedében öt jelentős fordulat következett be a büntető jogalkotásban[733]:

- Az 1980-1988. közötti ciklusban MÁRKI szerint a büntetőpolitika kezdett elszakadni a valóságtól, mert a pártállami erős állam eszménye nem volt képes kordában tartani a bűnözést[734]. Mindenesetre a reszocializációs igény megjelenése is ehhez a korhoz köthető.
- Az 1989-1992. közötti időszakban jelent meg az alkotmányos büntetőjog, ugyanakkor MÁRKI szerint a büntetőpolitikát tekintve ez volt a „lovak közé vetett gyeplő kora”[735]: némiképp kiürültek a börtönök, de ez inkább a közkegyelemnek és a dekriminalizációnak volt köszönhető[736].
- Az 1993-as változás (1993. évi XVII. törvény) főbb jellemzője ugyan a liberalizáció volt, de néhány tekintetben FINSZTER szerint a szigorítás és a további kriminalizáció is jellemezte[737]. Ugyanakkor a büntető eljárásjogban erre az időszakra tehető a koncepcióváltás igényének megjelenése. A 2002/1994. (I. 17.) Korm. sz. határozat több pontban sorolta fel a megalkotandó új büntetőeljárási törvénnyel szemben támasztott követelményeket. BÓCZ ezek között említi a rendelkezési jog erőteljesebb kifejezését is[738], ami mindenképpen a súlyosítási tilalom létét (és körének esetleges bővítését) alátámasztó elv.

---

[731] FINSZTER Géza: Kriminálpolitika tegnap és ma. Rendészeti Szemle, 2006/12. 76. o.

[732] FINSZTER Géza: Kriminálpolitika tegnap és ma. Rendészeti Szemle, 2006/12. 78. o.

[733] LÉVAY Miklós: A büntetőjog társadalmi szerepének változása Magyarországon. 1985-2005. In: JAKAB András – TAKÁCS Péter (szerk.): A magyar jogrendszer átalakulása. 1985/1990-2005. Jog, rendszerváltozás, EU-csatlakozás. Budapest, 2007. 497-514. o.; LÉVAY Miklós: Társadalmi-gazdasági változások és bűnözés. In: TAUBER István (szerk.): Tanulmányok VÍGH József 70. születésnapjára. Budapest, 2000. 161-172. o.; NÉMETH Zsolt: A magyar rendőrség kriminál-prevenciós aktivitása a II. világháborútól az ezredfordulóig. NAGY Ferenc (szerk.): Ad futuram memoriam. Tanulmányok CSÉKA Ervin 85. születésnapja tiszteletére. Szeged, 2007. 260-272. o.

[734] MÁRKI Zoltán: Ciklusok a büntetőpolitikában. In: HOLÉ Katalin (szerk.): A Büntető Törvénykönyv és a büntető eljárási törvény módosításának elméleti és gyakorlati kérdései. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2003. 45. o.

[735] MÁRKI Zoltán: Ciklusok a büntetőpolitikában. In: HOLÉ Katalin (szerk.): A Büntető Törvénykönyv és a büntető eljárási törvény módosításának elméleti és gyakorlati kérdései. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2003. 45. o.

[736] GÖNCZÖL Katalin: A bűnözés és a bűnmegelőzés Magyarországon a rendszerváltás időszakában. Magyar Jog, 1991/11. 646-653. o.; NYÍRI Sándor: A bűnözés és a bűnüldözés helyzete 1990-ben. Rendészeti Szemle, 1991/3. 3-7. o.

[737] FINSZTER Géza: Kriminálpolitika tegnap és ma. Rendészeti Szemle, 2006/12. 83. o.

[738] BÓCZ Endre: A büntető eljárásjogi kodifikáció egyes kérdései. In: HOLÉ Katalin (szerk.): A Büntető

- Az 1998. évi LXXXVII. törvény radikálisan szakított a liberalizációval (bár meghagyta annak néhány elemét)[739]. KIS ezt a szigorítást elfogadva azt az Alkotmánybíróság által kidolgozott arányosság követelményére alapozta: szükség esetén akár a büntetőpolitikától megkövetelhető a büntetési tételek és feltételek szigorítása, ha az arányosság ezt kívánja[740].
- A 2003. évi újabb fordulat (2003. évi II. törvény) pedig a liberalizáció felé fordult anélkül azonban, hogy minden szigorú kriminálpolitikai intézkedést megszüntetett (hatályon kívül helyezett) volna.

A súlyosítási tilalomra vonatkozó rendelkezéseket ugyanakkor egyik kriminálpolitikai koncepció-váltás sem érintette konkrétan, az azzal kapcsolatos módosítások elsősorban a korábbi legfelsőbb bírósági elvi döntési elveknek a törvénybe iktatásában merültek ki, de érdemi változást nem jelentettek. Ennek egyik oka az a büntető eljárásjogi jogalkotással szemben FINSZTER által jogosan megfogalmazott kritikában rejlik, miszerint a kodifikáció indokolatlanul sürgette az új törvény mielőbbi hatályba lépését ahelyett, hogy gondos hatásvizsgálatot és állapotanalízist végzett volna el[741].

A súlyosítási tilalommal összefüggésben két kriminálpolitikai célkitűzéssel kívánunk részletesebben foglalkozni. Az egyik ezek közül a büntetés (és általában a büntetőjogi szankciók) sokak által fő céljaként megjelölt megelőzés, éspedig mind a speciál-, mind a generálpreventív célkitűzések kapcsolata a reformatio in peius tilalmával. A másik, napjainkban egyre többször hangoztatott cél pedig a jogalkalmazás (különös tekintettel a bíróságok) tehermentesítésére irányuló elképzelések kapcsolata a súlyosítási tilalommal.

7.2. A súlyosítási tilalom a generál- és speciálprevenció tükrében

Általános feltevés, hogy a relatív büntetőelméletek és az általuk a büntetőjogban bevezetett célgondolat a legalitás elvének áttörését teszik lehetővé. DENCKER szerint azonban éppen ellenkezőleg: az általános megelőzésre irányuló elméletek amellett szólnak, hogy lehetőleg széles körben ragaszkodjunk a legalitás elvéhez, és ezáltal biztosítsuk a bűncselekmények átfogó megtorlását[742]. A felfogások közötti ellentét a mérlegelésen alapuló bűnüldözés gyakorlati következetességének eltérő megítélésén alapul. Vannak, akik a legalitás elvének a visszaszorításában az általános megelőzéssel összefüggésben veszélyt látnak. Vagy azt állítják róla, hogy az ügyészség egyedi megfontolásokból a bűnüldözést azokban az esetekben is elmulasztaná, amelyeket a közfelfogás szerint üldözni kellene[743], avagy attól tartanak, hogy bizonyos bűncselekmények üldözésének folyamatos elmaradása által a büntetőjogi szankciók elrettentő (visszatartó) hatása elveszne[744].

ZIPF abból indul ki, hogy a legalitás elvének bizonyos korlátozásai általánosan megelőzően hasznosnak bizonyulnak azokban az esetekben, amelyekben a terhelt

---

Törvénykönyv és a büntető eljárási törvény módosításának elméleti és gyakorlati kérdései. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2003. 65. o.

[739] És ez számos kérdést vetett fel a bűnüldözés terén is. Vö. TURI András: Növekvő bűnözés – új bűnüldözési dilemmák. Kriminológiai közlemények Különkiadás, 1999. 227-237. o.

[740] KIS Norbert: Helyteleníthető-e a büntetési rendszer szigorítása? In: HOLÉ Katalin (szerk.): A Büntető Törvénykönyv és a büntető eljárási törvény módosításának elméleti és gyakorlati kérdései. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2003. 96. o.

[741] FINSZTER Géza: Kriminálpolitika tegnap és ma. Rendészeti Szemle, 2006/12. 85. o.

[742] DENCKER, Friedrich: Die Bagatelldelikte im Entwurf eines EGStGB. Juristenzeitung, 1973. 147. o.

[743] LOOS, Fritz: Probleme der beschränkten Sperrwirkung strafprozessualer Entscheidungen. Juristenzeitung, 1978. 593. o.

[744] WEIGEND, Thomas: Anklagepflicht und Ermessen. Die Stellung des Staatsanwalts zwischen Legalitäts- und Opportunitätsprinzip nach deutschem und amerikanischem Recht. Baden-Baden, 1978. 68. o.

megbüntetése az általános jogtudat megerősítéséhez vagy a bűncselekményt utánzók elrettentéséhez elkerülhetetlen[745]. Ez a feltételezés azon alapul, hogy a büntetőjogi megelőzés hatékonysága kevésbé függ az összesen kiszabott büntetések számától, sokkal inkább attól, hogy az állam büntetőjogi szankciókkal a szükséges esetekben reagál, tehát csak ott, ahol ezek ténylegesen alkalmasnak tűnnek arra, hogy a közösségre a kívánt hatást kifejtsék. Ez a felfogás tehát kifejezetten hátrányosnak tartja a generálpreventív célok érvényesülése szempontjából a súlyosítási tilalom jogintézményét, hiszen a súlyosítási tilalomnak éppen ellentétes üzenete van: ha az elsőfokú ítéletbe a vád belenyugodott (legalábbis a terhelt terhére nem jelentett be fellebbezést), akkor a másodfokú eljárásban a további (az elsőfokú ítéletben kiszabott szankción túlmutató) büntetőjogi igény nem érvényesíthető.

A legalitás elve magában hordozza a büntetési kényszert, azonban az egyedi különlegességek figyelembevételét nem. Ezért a szigorú legalitás elve alapján egyedi esetekben nem lehet figyelembe venni olyan körülményeket, amelyek között a terhelt megbüntetése értelmetlen, továbbá ez az elv a bagatell esetek mindenképen történő üldözését is előírja, amit a nyilvánosság is sokszor zaklatásnak vagy nevetségesnek érezhet. Ez a jelenség aláássa a büntető igazságszolgáltatás tekintélyét, és éppen ellenkező hatást érnek el vele, mint amit céloz, hiszen általuk a büntetőtörvények betartására vonatkozó hajlandóság csökken[746].

Még olyan nézetekkel is találkozunk, amelyek (éles ellentétben azokkal, akik a szigorú legalitás elve szerinti üldözést tekintik az általános megelőzés feltételének) éppen az opportunitás elméletének kiszélesítése kapcsán számos bűncselekmény általános megelőzését az „üldözési sűrűség” csökkentésében látják. POPITZ szerint a gyakran elkövetett bűncselekmények teljes körű feltárása és megtorlása éppen nem az általános megelőzést szolgálná, mert ahhoz vezetne, hogy a legtöbb emberben a büntetőjogi szabályok megsértésének gyakorisága tudatosodna, és ez a jogrendben való bizalmukat, és azoknak a betartására való hajlandóságukat ásná alá[747]. A büntetőjog általános megelőző hatása szerinte akkor érvényesül, ha bizonyos törvénysértések gyakorisága a nyilvánosság előtt titokban marad, és az érintett cselekményeket kivételes jelenségként közvetítik a nyilvánosság felé (ezt nevezik a „nemismerés megelőző hatásának[748]„). Eszerint kriminálpolitikai célkitűzés, hogy a bűnüldözés intenzitása ideális esetben „az optimális szankcionálási arány”[749] mértékét ne lépje túl, miáltal a csekélyebb súlyú bűncselekmények felderítésének és megtorlásának hasznossága nem fordul a visszájára[750].

Ugyanez lehet érvényes a súlyosítási tilalomra. A közvélemény ugyanis általában a nagyobb súlyú bűncselekményekről azok elkövetése és az elsőfokú ítélethozatal során értesül, a másodfokú ítéletről a híradások általában nem vagy csak alig szólnak. Különösen igaz ez akkor, ha a másodfokú bíróság nem módosít jelentősen a kiszabott büntetés mértékén. Ha a

---

[745] ZIPF, Heinz: Kriminalpolitische Überlegungen zum Legalitätsprinzip. In: BAUMANN, J. – TIEDEMANN, K. (szerk.): Einheit und Vielfalt des Strafrechts. Festschrift für Karl PETERS zum 70. Geburtstag. Tübingen, 1974. 496. o.

[746] KUNZ, Karl-Ludwig: Das strafrechtliche Bagatellprinzip. Eine strafrechtsdogmatische und kriminalpolitische Untersuchung. Berlin, 1984. 24. o.

[747] POPITZ, Heinrich: Über die Präventivwirkung des Nichtwissens. Tübingen, 1968. 17. o.

[748] LÜDERSSEN, Klaus: Die strafrechtsgestaltende Kraft des Beweisrechts. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, 1973. 293. o.

[749] ZIPF, Heinz: Kriminalpolitische Überlegungen zum Legalitätsprinzip. In: BAUMANN, J. – TIEDEMANN, K. (szerk.): Einheit und Vielfalt des Strafrechts. Festschrift für Karl PETERS zum 70. Geburtstag. Tübingen, 1974. 496. o.

[750] Mindenki számára közismert tény a gyorshajtások kiemelkedő szerepe a balesetek bekövetkezésében, ezért az általános vélekedés elítéli a gyorshajtókat. Ugyanakkor, ha a gyorshajtás szankcionálása odáig jut, hogy szinte minden közlekedésben résztvevőt megbüntetnek a csekélyebb súlyú sebesség-túllépés miatt is, akkor ez az általános vélekedés átfordul, és a gyorshajtás szankcionálását a hatóság önkényének, esetleg „pénzszerzési forrásnak” tekintik. A kisebb szabálysértések miatti túlzott felelősségre-vonásnak tehát bumeráng-hatása lehet.

közvélemény arról értesül, hogy az elsőfokú bíróság ítéletét jelentősen súlyosították, akkor ennek bumeráng hatása is lehet: nem biztos, hogy ebből a hírből az átlagember azt a következtetést vonja le, hogy a másodfokú bíróság jól ítélkezett, hanem inkább azt, hogy az elsőfokú bíróság nagyot hibázott. Generálpreventív szempontból tehát sokszor hasznosabb lehet, ha a nagyobb nyilvánosságot kapó ügyekben nincs jelentős eltérés az elsőfokú és a másodfokú (jogerős) döntés között. Az pedig végképp beláthatatlan, milyen generálpreventív hatása lenne annak, ha a terhelt terhére történő változtatásra kizárólag a terhelt javára benyújtott fellebbezést követően kerülne sor (amit szerencsére a súlyosítási tilalom megakadályoz).

A legalitás elvének az általános megelőzés biztosítása céljából való túlfinomításával kapcsolatos kételyeket éppen a legalitás elvének a segítségével lehetne eloszlatni[751]. Az általános megelőző érdekeket nagyobb mértékben kell számításba venni. Azonban, amíg a bűnüldözés keretein belül a megelőzés szükségességének a módjáról és terjedelméről nincs egységes szemlélet, nem lehet azt a kérdést megválaszolni, hogy a büntetőjog optimális hasznát kibontakoztathatja-e minden ismertté vált bűncselekmény feltétlen megtorlásával, vagy éppen ellenkezőleg, arra alkalmas-e, hogy a büntetőtörvények iránti tiszteletet aláássa[752]. Ezzel az a feltételezés, hogy a törvényességi elv „rugalmassága” az általános megelőzés érdekeit sértené, ugyanolyan spekulatív jellegű, mint ennek az ellenkezőjének az állítása.

Nem fogadható el kritika nélkül az az elképzelés sem, miszerint az opportunitás elve a szankcionálási hányad kriminálpolitikai „optimalizálását” teszi lehetővé. Itt elsőként arra kell utalni, hogy igen nagyok az általános megelőző hatások összefüggéseinek tapasztalati bizonytalanságából eredő kételyek, mivel szinte lehetetlen csak megközelítőleg is az ideális üldözési sűrűség mértékét meghatározni[753]. Ha pedig már a büntetőtörvények általános megelőző hatását és a bűncselekmények szankcionálásának következményét is nehéz meghatározni, akkor BOHNERT szerint szinte lehetetlen arra vállalkozni, hogy egyes bűncselekmények (bűncselekmény-csoportok) vonatkozásában határozzuk meg a szankcionálásnak vagy annak (részleges) elmaradásának a hatását, és ezáltal szükségességét[754].

KINDHÄUSER felteszi a kérdést: lehet-e az ügyészre bízni annak mérlegelés útján történő szabad megítélését, hogy álláspontja szerint az adott országban (régióban, megyében, városban stb.) már annyi garázdaság, kisebb értékre elkövetett lopás stb. miatt született marasztaló ítélet, hogy a bűnüldözés további kiterjesztése az üldözés megítélésének gyakoriságára káros lenne[755]? Többek szerint lehetséges lenne a súlyosítási tilalmat is a másodfokú bíróság mérlegelési jogkörébe vonni, de ez az előzőhöz hasonló kérdésfelvetéshez vezet: el tudja-e dönteni a másodfokú bíróság, hogy adott ügyben érvényesüljön-e a súlyosítási tilalom (ráadásul a mérlegeléses alapú súlyosítási tilalom lényegében azt jelenti, hogy nincs súlyosítási tilalom, hanem a másodfokú bíróság csak azt mérlegeli, hogy súlyosít-e vagy sem).

Az „optimális szankcionálási hányad” eléréséhez szükséges „nemismeret megelőző hatása” azonnal meghiúsul, ha az a jogkövetőkben tudatosodik, mert ez a „nemismerést” szétrombolja[756]. Sőt ebben az esetben az ellenkezőjébe fordulna át a hatás, mert az a

---

[751] TILKI Katalin – KISS Anna: A bűnmegelőzés elméleti és gyakorlati kérdéseihez. Kriminológiai tanulmányok, 1997. 42-64. o.

[752] KAISER, Günther: Verkehrsdelinquenz und Generalprävention. Tübingen, 1970. 10. o.

[753] HANACK, Ernst-Walter: Das Legalitätsprinzip und die Strafrechtsreform. In: LACKNER, K. – LEFERENZ, H- –WELP, J. – WOLF, E. A. (szerk.): Festschrift für Wilhelm GALLAS zum 70. Geburtstag. Berlin – New York, 1973. 356. o.

[754] BOHNERT, Joachim: Die Abschlußentscheidung des Staatsanwalts. Berlin, 1992. 110. o.

[755] KINDHÄUSER, Urs: Rechtstreue als Schuldkategorie. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, 1995. 718. o.

[756] BOCK, Michael: Ideen und Schimären im Strafrecht. Rechtssoziologische Anmerkungen zur Dogmatik der

benyomás, hogy az állam a bűncselekmények számának közzétételekor valamit eltitkol, azt a gyanút keltené, hogy a valóságban még sokkal rosszabb a helyzet, és a bűncselekmény egyáltalán nem a kivételnek felel meg, hanem sokkal inkább az általánost képviseli. Ezeknek a hatásoknak az elkerülésére tehát célirányos dezinformációt kellene szolgáltatni, éspedig nemcsak a megszüntetések számára vonatkozóan, hanem mindenekelőtt a rendőrségi bűnügyi statisztikákban (amelyeket titokban kellene tartani vagy meghamisítani), mivel ez a bűnügyi hányad a nyilvánosságra nézve legalább olyan súlyos hatással lenne, mint az elítélések számának ismerete[757]. Mindamellett, hogy a nyilvánosság efféle félretájékoztatása alkotmányjogilag problematikus lenne, feltételezhetően csak rövid távú sikerrel járna, mivel a visszás állapotok tudatos eltitkolása előbb vagy utóbb a sajtó reagálását váltaná ki, amivel aztán a lakosság szembesülne azzal, hogy valójában milyen rosszul juttatják érvényre a büntetőtörvényeket.

Az „optimális szankcionálási hányad" legjobb megközelítését ezért hosszútávon akkor érhetjük el, ha a POPITZ szerinti kételyek figyelembevételével a fel nem derített területek (fekete foltok) „kifehérítését" ott alkalmazzuk, ahol az ismertté vált esteknél gyakran alapos okokból az üldözéstől eltekintenek, mert egy gyakran szankció nélküli törvényszegés az általános jogkövetésre nézve még elfogadhatóbb, mint a bűncselekmények törvényileg következetes megtorlása általi hatás[758].

Végül ERB szerint[759] a „szankcionálási arányok optimalizálására" vonatkozó leglényegesebb ellenérv: ha a bűnüldözés mérlegelésének gyakorlatára mértékadó büntetés szükségességét aszerint ítélik meg, hogy a büntető joggyakorlat statisztikai ábrázolása érdekében épp egy példára (vagy egy elkendőzésre, eltussolásra) van szükség, akkor ez az elkövetőket társadalompolitikai szemléltető tárgyként tekinti. KANT alapján a büntetést sosem szabad csupán eszközként, egy másik javát szolgálva kiszabni, mert az embert személyiségi okokból sosem lehet csupán egy másik szándékához eszközként használni és a dologi jog tárgyává tenni[760]. Ezért az általános megelőzés ütközhet az emberi méltóság feltétlen tiszteletének az elvével[761]. A büntetés kiszabása során tehát nemcsak a célszerűségre vonatkozó érvek döntenek, hanem elsősorban a törvényszegés egyedi beszámíthatósága. Ez a törvényességi alap azonban egyre gyengül, minél távolabb kerül a szankciók szükségessége a negatív hatásoktól, amelyek éppen a terhelt viselkedéséből indulnak ki. Tehát azt a kérdést kell középpontba helyezni, hogy összességében a büntetés melyik kimenete a legalkalmasabb arra, hogy a kívánt hatást elérje.

A speciális megelőzés jelentősége szempontjából is felmerül a törvényességi és opportunitás elv előnyben részesítését érintő kérdés, és éppúgy, mint az általános megelőzéssel kapcsolatos érveknél és ellenérveknél, itt is mindenképpen ellentétes szempontok mérlegelésére van lehetőség. Míg egyrészt attól lehet tartani, hogy egyes bűncselekmények nem üldözése olyan reszocializáló intézkedésekről való lemondáshoz vezet, amelyek szükségesek lennének ahhoz, hogy a mindenkori tettest a jövőbeni törvénysértésektől visszatartsák, másrészt ugyanakkor arra is van remény, hogy az opportunitás elve a büntetőjogi szankciók jobb adagolását (az eltérő reszocializációs követelményekbe való beillesztését) teszi lehetővé, mint a szigorú legalitás elve[762]. Míg az általános megelőzés

---

positiven Generalprävention. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, 1991. 650. o.

[757] WEIGEND, Thomas: Anklagepflicht und Ermessen. Die Stellung des Staatsanwalts zwischen Legalitäts- und Opportunitätsprinzip nach deutschem und amerikanischem Recht. Baden-Baden, 1978. 48. o.

[758] BOTTKE, Wilfried: Grundlagen des polizeilichen Legalitätsprinzips. Juristische Schulung, 1990. 84. o.

[759] ERB, Volker: Legalität und Opportunität. Gegensätzliche Prinzipien der Anwendung von Strafrechtsnormen im Spiegel rechtstheoretischer, rechtsstaatlicher und rechtspolitischer Überlegungen. Berlin, 1999. 156. o.

[760] KANT, Immanuel: Die Metaphysik der Sitten. Erster Teil,: metaphysische Anfangsgründe der Rechtslehre. Königsberg, 1798. 226. o.

[761] SCHMIDHÄUSER, Eberhard: Strafrecht Allgemeiner Teil. Lehrbuch. Tübingen, 1975. 57. o.

[762] NAUCKE, Wolfgang: Empfiehlt es sich, in bestimmten Bereichen der kleinen Eigentums- und Vermögens-

vonatkozásában felmerült a kérdés, hogy az opportunitás elve a bűncselekmények szelektív üldözéséhez vezet-e, és ez milyen irányban hat ki (egyáltalán kihat-e) a törvénysértések gyakoriságára, a speciális megelőzéssel összefüggésben kézenfekvő, hogy a megítélés olyan mozgástere, amely egy nyilvánvalóan egyszeri törvénysértés esetén a szankcióktól való eltekintést tesz lehetővé, a reszocializálási igényre irányult bűnüldözésnek jobban megfelel, mint az összes bűncselekmény üldözése az egyedi különlegességek tekintetbe vétele nélkül.

Problémát okozhat, ha a büntetőjogi szankciók választékának optimális megválasztásához az opportunitás elvét az egyedi reszocializáció eszközének tekintjük. Ha ugyanis a bűnüldözést a speciális megelőző érdekekre irányítjuk, nem szabad az opportunitás elvének alkalmazása során figyelembe veendő bagatell bűncselekmények tartományát kivételnek elfogadni, mert az egyes esetek feldolgozására rendelkezésre álló csekély idő a terhelt személyiségének átfogó elemzését aligha teszi lehetővé. Így az a veszély áll fenn, hogy a bűnüldözéssel kapcsolatos mérlegelés elkerüli a speciális megelőzés iránti igényeket, és annak célkitűzései a legalitás elvén alapuló bűnüldözésnél is rosszabbul érvényesülnek[763]. A súlyosítási tilalom igen szoros kapcsolatban áll a speciálpreventív célkitűzésekkel. A terhelt terhére bejelentett fellebbezés hiányában nem lehet esetleg olyan mértékű büntetést kiszabnia a másodfokú bíróságnak, amilyet speciálpreventív szempontból szükségesnek tartana. Ugyanakkor nem biztos, hogy ezáltal a reformatio in peius tilalma a speciálpreventív célkitűzések ellen szólna. Ha ugyanis nem lenne súlyosítási tilalom, akkor esetleg számos esetben a védelem nem merne fellebbezni az elsőfokú döntés ellen attól való félelmében, hogy másodfokon pusztán a terhelt javára bejelentett fellebbezés alapján születne súlyosabb ítélet. Ilyenkor tehát az elsőfokon kiszabott büntetés emelkedne jogerőre (éppúgy, mintha lenne súlyosítási tilalom és a másodfokú bíróság vagy affirmatórius, vagy a terhelt terhére reformatórius döntést akart volna hozni). A súlyosítási tilalom jogintézményének hiányában elmaradó fellebbezés és ezáltal jogerőre emelkedő elsőfokú ítélet tehát csak azt eredményezné, hogy abban az egy esetben születik más döntés, mintha lenne súlyosítási tilalom és a védelem merne fellebbezni, ha a másodfokú bíróság szerint a generál- és speciálpreventív céloknak egy, a terhelt javára kedvezőbb döntés felelne meg. Tehát álláspontunk szerint a súlyosítási tilalom sok esetben nemhogy a speciálpreventív célokkal ellentétes, hanem éppen azokat szolgálja. Egyedül akkor nem igaz ez, ha a súlyosítási tilalom jogintézményének hiányában a védelem olyan ítélet ellen jelentene be a terhelt javára fellebbezést, ahol az elsőfokú ítélet a terhelt számára feltűnően kedvező, és a másodfokú bíróság ezért azt jelentősen súlyosítani kívánja (hiszen a Be. 371. § (2) bekezdése szerint, ha a tényállás kiegészítésére, illetve helyesbítésére nem került sor, az elsőfokú bíróság ítéletében a törvényi büntetési tételkeretek között kiszabott büntetés kisebb megváltoztatásának másodfokon nincs helye).

GRAHAM szerint a megelőzésnek túlnyomórészt nem is kriminálpolitikai vetületei vannak, hanem az elsősorban szociális politika (a bűnelkövetéshez vezető utak elzárása), szituációs (bűnelkövetési alkalmak csökkentése) és kommunális (lakóközösségi intézkedések) tevékenység[764]. Ezzel szemben DIJK szerint a megelőzés fogalmába tartoznak azok a politikák, intézkedések és technikák, amelyek kívül esnek a büntető igazságszolgáltatási rendszeren, és a bűncselekményekkel okozott károk állam általi csökkentését célozzák

---

kriminalität, insbesondere des Ladendiebstahls, die strafrechtlichen Sanktionen durch andere, zum Beispiel zivilrechtliche Sanktionen abzulösen, gegebenenfalls durch welche? Gutachten D (strafrechtliches Teilgutachten) zum 51. Deutschen Juristentag. München, 1976. 34. o.

[763] HANACK, Ernst-Walter: Das Legalitätsprinzip und die Strafrechtsreform. In: LACKNER, K. – LEFERENZ, H- –WELP, J. – WOLF, E. A. (szerk.): Festschrift für Wilhelm GALLAS zum 70. Geburtstag. Berlin – New York, 1973. 357. o.

[764] GRAHAM, John: Crime prevention strategies in Europe and North Amerika. European Institute for Crime Prevention and Control, HEUNI, Helsinki, 1995, 9. o.

meg[765]. Szerinte a tettes-orientált prevenciónak három szintje van: primér (a lakosság felé irányuló), szekunder (a potenciális elkövetők felé irányuló) és tercier (a visszaesők felé irányuló)[766]. Ehhez hasonló felosztást alkalmaz JÁRMY, aki szerint az első a társadalmi-politikai szint, a második szint a fokozott veszélynek kitett személyekre, a harmadik pedig a más bűncselekményt elkövetettekre koncentrál[767]. IRK ezeket a bűnmegelőzési szemléletmódokat két csoportra osztja: a hatalomcentrikus és a társadalomcentrikus prevenciós eszmékre[768]. Utóbbinak IRK olvasatában részét képezik a bűnözés hagyományos és új formáinak emberi és szociális költségei is, aminek a súlyosítási tilalom szempontjából annyiban van jelentősége, hogy a súlyosabb szabadságvesztés-büntetés tilalma egyben költségmegtakarítást is jelent az állam számára[769]. LAHTI szerint ugyanis a demokratikus államokban a kriminálpolitikai döntések meghozatalakor számos érdeket és értéket kell figyelembe venni[770]. Nyilvánvaló érdek fűződik a legalitás elvének minél szélesebb körű érvényesítéséhez, de ugyanígy a „félelem nélküli fellebbezés" biztosításához is. Ezen érdekek és értékek egybevetésével lehet aztán meghozni azt az optimális döntést, hogy melyek legyenek a súlyosítási tilalom határai.

A bűnmegelőzéssel kapcsolatosan a 115/2003. (X. 28.) OGY határozat igen részletes nemzeti stratégiát határozott meg[771]. A bűnmegelőzést a társadalom közügyének tekintette, és ennek során az alábbi fő elveket sorakoztatta fel:

- szükség van a bűnözés elleni társadalmi védelmi mechanizmusok reformjára;
- a bűnmegelőzés nem valósítható meg kizárólag a bűnüldözés és büntető igazságszolgáltatás rendszerében;
- az életminőséget javító közbiztonság megteremtésére, a bűnözés csökkentésére van szükség;
- a társadalmi bűnmegelőzés csak együttműködéssel valósítható meg;
- a bűnmegelőzés során tekintettel kell lenni annak nemzetközileg elfogadott fogalmára[772];
- meg kell teremteni a bűnmegelőzés három pillérének[773] harmóniáját;
- tekintettel kell lenni a társadalmi bűnmegelőzés lehetőségeire és korlátaira[774].

A bűnözés hazánkban a rendszerváltást követően igen jelentősen emelkedett. Amint

[765] DIJK, Van Jan Johannes Mattheus: Crime Prevention Policy: Current State and Prospects. In: KAISER, Günther – ALBRECHT, Hans-Jörg: Crime and Criminal Policy in Europe. Freiburg, 1990. 205-220. o.

[766] DIJK, Van Jan Johannes Mattheus: Crime Prevention Policy: Current State and Prospects. In: KAISER, Günther – ALBRECHT, Hans-Jörg: Crime and Criminal Policy in Europe. Freiburg, 1990. 218. o.

[767] JÁRMY Tibor: Közösség, bűnözés, megelőzés. Sátoraljaújhely-Budapest, 2003. 27-28. o.

[768] IRK Ferenc: Kriminálpolitika – nemzetközi kitekintés. Ügyészségi Értesítő 1993/3. 14. o.

[769] IRK ezeket a költségeket három csoportba osztja: viktimizációs költségekre, a bűncselekmények által előidézett közvetett költségekre és a bűnözés-ellenőrzés költségeire. Vö. IRK Ferenc: Kriminálpolitika – nemzetközi kitekintés. Ügyészségi Értesítő 1993/3. 17. o.

[770] LAHTI, Raimo: Current Trend sin Criminal Policy in the Scandinavian Countries. In: Bishop, Norman (szerk.): Scandinavian Criminal Policy and Criminology 1980-1985. Scandinavian Research Council for Criminology. Koppenhága, 1985. 59-72. o.

[771] Ez a stratégia számtalan kérdésben eltért a korábbitól. Vö. KEREZSI Klára: Egy biztonságosabb Magyarországért: a bűnmegelőzés stratégiája. Kriminológiai tanulmányok, 1997. 11-41. o.

[772] Az Európai Unió Tanácsa 2001. május 28-án hozott döntése értelmében a bűnmegelőzés minden olyan intézkedés és beavatkozás, amelynek célja vagy eredménye a bűnözés mennyiségi csökkentése, az állampolgárok biztonságérzetének minőségi javítása, történjék az a bűnalkalmak csökkentésével, a bűnözést előidéző okok hatásának mérséklésével, vagy a sértetté válás megelőzésével. Vö. 115/2003. (X. 28.) OGY határozat Melléklete.

[773] Ezek: a bűnelkövetési okok hatását csökkentő, a sértetté válást befolyásoló és a bűnalkalmak számát redukáló intézkedések. Vö. 115/2003. (X. 28.) OGY határozat Melléklete.

[774] KORINEK László: Stílusváltozatok a világ bűnmegelőzésében. In: KÉKI Zoltán – EGERSZEGI Edit: Jogi beszélgetések. Kaposvár, 2004. 78-86. o.

arra a 115/2003. (X. 28.) OGY határozat melléklete is rámutat, az 1990-es évek utolsó harmadától kezdve a határozat kibocsátásáig magas szinten viszonylag stagnált:

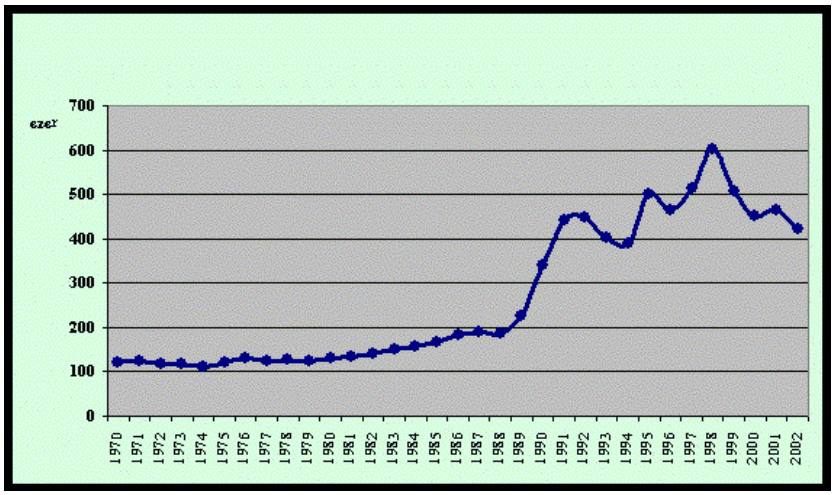

FINSZTER az itt említett nemzeti stratégiával kapcsolatosan kritikaként fogalmazta meg, hogy annak országgyűlési határozatba foglalását nem előzte meg átfogó közbiztonsági stratégia megalkotására irányuló kormányzati szándék, hiszen az új kriminálpolitikai irányt jelölhetett volna ki. Különösen annak kimondását hiányolta, hogy az állam szakítani kíván a szigort hirdető egyoldalú megközelítéssel[775]. Ennek igen nagy jelentősége lett volna a súlyosítási tilalom törvényi meghatározása szempontjából is. A nemzetközi összehasonlításban viszonylag szűk körben érvényesülő súlyosítási tilalmat (amely nem zárja ki számos, a terhelt számára hátrányos döntés meghozatalát) a példás büntetés helyett a bekövetkezett bűncselekmények hatékony üldözésének előtérbe helyezésével tágabban is meg lehetett volna fogalmazni. HOLÉ szerint az Európai Unióban általában elmondható, hogy a közösségi jogi rendelet a jogegységesítő, az irányelv a jogharmonizációs, a harmadik pilléres egyezmény vagy kerethatározat pedig a jogközelítés célját szolgálja[776]. A súlyosítási tilalmat az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának a büntetéskiszabás egyöntetűségére kiadott R (92) 17 számú Ajánlása Függelékének F pontja érinti és ez jogharmonizációs törekvésként általában a hátrányosabb döntések meghozatalát tilalmazza (illetve az ilyen irányú tilalom megalkotását szorgalmazza). Azaz az utóbbi kriminálpolitikai koncepcióval a rendkívüli perorvoslatok során érvényesülő, minden hátrányos döntést tiltó rendelkezéshez hasonló általános súlyosítási tilalom állt volna összhangban.

7.3. Az igazságszolgáltatás tehermentesítése

DAHS szerint a legalitás elvének a korlátozására lenne szükség ahhoz, hogy az egyedi esetekben az igazságosság és kriminálpolitikai célszerűség megvalósulását biztosíthassuk, ezáltal az igazságszolgáltatás leterheltségének csökkentéséhez egyre inkább középpontba kerül az opportunitás elvének a kiterjesztése[777]. A legalitás és az opportunitás korlátozásainak keretei miatt a bűncselekmények felderítéséhez és elítéléséhez rendelkezésre álló hatáskörök korlátozottsága akár automatikusan mérlegelési összetevőt visz a bűnüldözésbe, éspedig arra a

[775] FINSZTER Géza: Kriminálpolitika tegnap és ma. Rendészeti Szemle, 2006/12. 86. o.
[776] HOLÉ Katalin: Büntető anyagi és eljárási jogunk, valamint az Európai Unió kívánalmai. In: HOLÉ Katalin (szerk.): A Büntető Törvénykönyv és a büntető eljárási törvény módosításának elméleti és gyakorlati kérdései. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2003. 80. o.
[777] DAHS, Hans: § 153 a StPO – ein „Allheilmittel" der Strafrechtspflege. Neue Juristische Wochenschrift, 1996. 1192. o.

kérdésre vonatkozóan, hogy a tett súlyosságának figyelembe vétele és annak felderíthetőségi valószínűsége során kifizetődőnek tűnik-e meghatározott nyomozási ráfordítással élni. Ha gyakorlatilag lehetetlen is ebben az összefüggésben a mérlegelést kizárni, a törvénykezési reakciók vonatkozásában még több kérdés merül fel: fogadjuk-e el a „tájékoztató jellegű" üldöztetési mérlegeléseket úgy, ahogyan ezek a jogalkalmazás gyakorlatában fejlődnek, kíséreljük-e meg ezeket alkalmas intézkedésekkel (elsősorban a bűnüldöző szervezetek jobb tárgyi és személyi felszerelésével) visszaszorítani, avagy ellenkezőleg: a törvénykezés tehermentesítésére alkalmazzuk célirányosan az opportunitás elvét azáltal, hogy a nyomozási kapacitások szelektív alkalmazásán túl a kisebb jelentőségű esetekben megengedjük a bűnüldöző hatóságok számára, hogy különbséget tegyenek?[778]

Az összes, az igazságszolgáltatás perökonómiai megfontolásaival kapcsolatos vita kiindulópontja a legalitás elve és az opportunitás közti kompromisszum kidolgozásakor az a kérdés, hogy a szabályozások elkészítésekor egyáltalán a joggyakorlat tehermentesítése mennyiben a legalitással összefüggő olyan érv, amely a jogállam helyzetét is érinti. A német jogirodalomban nagyon eltérő válaszokat találunk erre a kérdésre. HIRSCH szerint magától értetődik, hogy a törvénykezés pergazdaságossági érve jogilag kevésbé alátámasztható[779]. ALBRECHT bírálja a gyakorlatban megfigyelt, a hatékonyságnövelés érdekében érvényesülő bürokratikus reszortegoizmust[780], ezért a büntetőjog és a büntetőeljárás reformja érdekében felveteti, hogy a büntető-joggyakorlat önmagában véve nem érv arra, hogyan mérlegeljük a büntetőjog alkalmazási területeit, mivel a társadalom tényeknek megfelelő, határozott védelmére kell a hatásköröknek irányulniuk, és nem fordítva. Ezzel szemben HAMM a törvénykezés és az opportunitás elvének összevetése során azt a problémát látja ugyan, hogy a takarékossági kényszerek az üldözés megítélésének gyakorlása során szigorúan véve egy dologidegen kritériumot képviselnek, azonban, ha a törvénykezés extrém túlterheltségéből indulunk ki, nem lehet a legalitás elvének perökonómiai okokból való korlátozásairól lemondani[781]. A megfelelő lépések megengedhetőségét KERL azzal alapozza meg, hogy a legalitás elvének a biztosítása más, fontos állami feladatokkal szemben olyan magas szintre nem léphet, hogy az enyhébb bűncselekmények üldözhetősége érdekében megnöveljük a büntető joggyakorlat rendelkezésére álló eszköz- és személyi állományt[782]. ESER is kevésbé tartja a túlterheltség legyőzése ellen szükségesnek a törvénykezés személyi és dologi eszközökkel történő nagyarányú bővítését, nemzetgazdaságilag pedig alig tarthatónak véli[783]. Ezek az érvek hazánkban is megfelelően figyelembe veendők.

A jogállami és kriminálpolitikai implikációk, a legalitás és opportunitás közti ellentétekre vonatkozó megfontolások azt mutatják, hogy bár a jogállamiság elve miatt kétséges esetben a legalitás javára kell dönteni, a legalitás elvének abszolút elsőrendűségét nem lehet megalapozni, mert a megfelelő célkitűzések optimális megvalósítása a legalitás elve és az opportunitás előírásainak konkrét kialakításától és kezelésétől jobban függhetnek, mint e két jogelv elvonatkoztatott véghezvitelétől. Ez azt a kérdést veti fel, hogy a jogállamiság és a gazdasági kényszerek közti konfliktus megszüntethető-e azzal, hogy a törvénykezés tehermentesítése céljából olyan mérlegelési előírásokat alkotunk, amelyek

[778] FEZER, Gerhard: Vereinfachte Verfahren im Strafprozeß. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, 1994. 31. o.
[779] HIRSCH, Hans Joachim: Zur Behandlung der Bagatellkriminalität in der Bundesrepublik Deutschland. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, 1980. 222. o.
[780] ALBRECHT, Peter-Alexis: Erosionen des rechtsstaatlichen Strafrechts. Kritische Vierteljahreszeitschrift für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft, 1993. 178. o.
[781] HAMM, Rainer: Strafverfolgung recht und billig. Neue Juristische Wochenschrift, 1996. 237 .o.
[782] KERL, Hermann-Jürgen: Das Opportunitätsprinzip als Magd des Legalitätsprinzips. Zeitschrift für Rechtspolitik, 1986. 314. o.
[783] ESER, Albin: Funktionswandel strafrechtlicher Prozeßmaximen. Auf dem Weg zur ‚Reprivatisierung" des Strafverfahrens? In: KROESCHELL, K. (szerk.): Recht und Verfahren. Heidelberg, 1992. 30. o.

egyaránt járnak kriminálpolitikai és jogállami előnyökkel. Egy ilyen megoldással szemben áll, hogy az egyedi eset tényszerű, egyediesített szemlélése és az eljárási ráfordítások hatékony csökkentése tulajdonképpen ellentétes feltételektől függenek: mivel a törvénykezés leterheltségére nincs hatással az, hogy a terheltet megbüntetik-e vagy sem, hanem elsősorban az a kérdés, hogy összességében milyen erőfeszítések szükségesek ahhoz, hogy döntésre jussanak, azt megindokolják és adott esetben felsőbb szinten felülvizsgálják, az üldözésről való lemondást a pergazdaságosság érdekében az eljárás lehető legkorábbi szakaszában ki kell mondani, miáltal a további eljárási cselekmények elmaradhatnak (különösen a bírósági szak)[784]. Ugyanis a nagyobb költségcsökkentési hatások a nyomozás terjedelmének minőségi és mennyiségi korlátozásaitól, az indoklási kötelezettség elmaradásától, valamint a döntés felülvizsgálhatóságának kizárásától várhatók. A súlyosítási tilalom tehát ebből a szempontból kevésbé szolgálja a pergazdaságosságot, hiszen a nyomozás ugyanolyan széleskörű, mintha nem lenne ez a jogintézmény, az elsőfokú bírósági eljárás terjedelmére és költségességére sincs kihatással, sőt még az elsőfokú bíróság indokolási kötelezettségére sem, hiszen ha a terhelt javára bejelentenek fellebbezést, akkor mindenképpen részletes indokolású elsőfokú ítéletet kell hozni. Azt is mondhatjuk, hogy a súlyosítási tilalom inkább a tehermentesítés elleni hatást fejt ki, hiszen a védelem olyan ügyekben is fellebbezést jelent be, amikor egyébként a súlyosítástól való félelmében nem tenné azt. Arról nem is beszélve, ha a súlyosítási tilalom miatt bátran fellebbező védelem olyan ügyben jelent be fellebbezést, ahol aztán a másodfokú bíróság úgy véli, hogy kasszációra kell sort keríteni. Ilyenkor ahelyett, hogy az ítélet már elsőfokon jogerőre emelkedett volna (és ezáltal jóval egyszerűbb indokolással kellett volna ellátni), az ügy először megjárja a másodfokot, majd újból az elsőfokot, és nagy valószínűséggel újból a másodfokot is.

A törvénykezés gazdaságossága által igényelt döntéshozatal egyszerűsítése (ami megengedi, hogy már az eset összegszerű vizsgálata alapján és minden nagyobb indokolási ráfordítás nélkül lemondjunk a bűn üldözéséről) az egyedi esetek törvényességének optimális megvalósítására irányuló mérlegelési gyakorlat eszméjével nem egyeztethető össze minden további nélkül, mert ahhoz, hogy a fontos körülményeket ne hagyjuk figyelmen kívül, minden egyes eset lehetőleg gondos vizsgálata szükséges[785]. Az egyedi eset összes körülményének gondos mérlegelése és nem pusztán érzelmi, szubjektív alapon történő indokolás akkor lenne ideális, ha az üldözésről való lemondást a bírósági eljárás végén, a büntetéstől való eltekintés alakjában mondanák ki (ezzel azonban az opportunitási elv nem szolgál perökonómiai szempontokat). Az egyéniesítő megfontolások ugyanis normál körülmények között először a büntetés kiszabásakor bírnak jelentőséggel. A korábbi időpontban való figyelembevétellel ugyan a bírósági eljárás elmaradásával megtakarítások érhetők el, de az ügyészség a többé-kevésbé sematikus megszüntető döntésének előkészítése miatt jobban leterhelődik. Ezáltal az igazságszolgáltatás gazdaságossága és egyedi eset elbírálásának jogszerűsége közötti feszültség nyilvánvalóvá válik, de ez nem a legalitás elve és az opportunitás közötti ellentétet érinti. Az egyedi eset jogszerűségének optimális magvalósítása és a kriminálpolitikai célszerűségek iránti törekvések a mérlegelési gyakorlat statikus összetevőihez kötöttek, és ez már meghatározza a tényállás felderítéséhez foganatosítandó intézkedések terjedelmét.

Az egyedi esetnél érvényesülő legalitás és az eljárás gazdaságossága közti összeütközés akkor élesedik ki, ha a megszüntetés lehetőségét ott alkalmazzák előszeretettel, ahol a legnagyobb a munkamegtakarítás (pl. nagyon nehezen bizonyítható tényállás

[784] HEINITZ, Ernst: Zweifelsfragen des Opportunitätsprinzips. In: HOHENLEIMER, S. – LINDNER, L. – NOWAKOWSKI, F. (szerk.): Festschrift für Theodor RITTLER zu seinem achtzigsten Geburtstag. Aalen, 1957. 336. o.

[785] HERRMANN, Joachim: Diversion und Schlichtung in der Bundesrepublik Deutschland. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, 1984. 468. o.

esetén)[786]. Annak a kérdésnek ugyanis, hogy milyen nehézségekbe ütközik az adott ügyben a tényállás tisztázása illetőleg a büntetés kiszabásához szükséges körülmények feltárása, semmi köze sem lehetne ahhoz, hogy egy adott (típusú) bűncselekményt üldözzenek-e. Hiszen ha így lenne, akkor teljesen háttérbe szorulna az a kérdés, hogy a bűncselekmény büntetőjogi megtorlása jogosnak vagy jogtalannak, célszerűnek vagy értelmetlennek tűnik-e. Ha azokban az esetekben kerülne sor a bűnüldözés mellőzésére, ahol bonyolultabb a bizonyítás, akkor lényegében azt szankcionálnánk, hogy az elkövető „ügyetlen" volt és nem tudta kellőképpen eltüntetni a bűncselekmény nyomait. Az alapos indokolás kényszere, amelynek során a bíróság az ítéletet harmadik személy számára követhetően fogalmazza meg, nemcsak a megérzések helyes pályára terelését eredményezi, hanem nehezíti a nem megengedett ismérvek (tudatos vagy nem tudatos) bevonását is. Az már más kérdés, hogy ha a jogalkalmazó egy összegző vizsgálat keretein belül viszonylag felületes és szűkös indokolásra korlátozza magát, akkor a szubjektív mérlegelését könnyen a formális fejtegetések mögé tudja rejteni.

Olyan ítéletek esetén, amelyeknél a terheltet felmentik vagy vele szemben az eljárást megszüntetik, kevésbé különleges követelményeknek kell érvényesülni, mint amelyek a terhelt megbüntetésének törvényességéhez szükségesek, ezáltal (legalábbis elméletileg) bizonyos határokon belül olyan opportunista szabályok érvényesülhetnek, amelyek egyaránt alkalmasak a büntetőjogi szankciók elkerülésére és az igazságszolgáltatás tehermentesítésére. Ebben az esetben a jogállami biztosítékok egy része sem kell, hogy érvényesüljön, és a kriminálpolitikai célszerűség által diktált nem üldözés vagy kevésbé intenzív nyomozás alapján le lehet zárni az ügyet. Az opportunitás elvénél felmerül a kérdés, hogy igazságos-e, hogy számos terhelt cselekményét véletlenül (anélkül, hogy rászolgált volna) nem üldözik. Ez azonban KERNER szerint[787] nem okoz alapjában véve gondot a meg nem valósuló abszolút legalitás eszméje számára, mivel az, hogy a tettes a „megérdemelt" büntetését elnyeri-e, reálisan szemlélve mindig nagy mértékben a véletlentől függ, hiszen bizonytalan és a jogrendre nézve csak szűk határok között irányítható már az a kérdés is, hogy egyáltalán kiderítik-e a bűnelkövető kilétét, és ugyanez érvényes arra is, hogy a felderített feltételezhető elkövető számára a bűncselekményt a büntetőeljárással szemben támasztott törvényi követelményeket kielégítő módon bizonyítsák be. Éppen ezért nem tekinthető a súlyosítási tilalom sem a legalitás elvével ellentétes jogintézménynek, hiszen azokban az esetekben, amikor érvényesül, általában a terhelt büntetőjogi felelősségre vonása már elsőfokon megtörténik (a védelem ritkán fellebbez felmentő vagy eljárás megszüntető rendelkezés ellen), és csak esetleg az merülhet fel, hogy a terhelt felelősségét súlyosabban kellett volna megítélni. Ebből a szempontból tehát az egy vádlottal kapcsolatosan anyagi halmazatban álló bűncselekményekkel összefüggésben érvényesülő részjogerő mindenképpen nagyobb hatással van a legalitás elvére (illetőleg annak esetleges nem érvényesülésére), mint a súlyosítási tilalom (hiszen a felmentő vagy eljárást megszüntető rendelkezéssel kapcsolatban mondja ki a Be. 348. § (2) bekezdése, hogy az csak akkor változtatható meg, ha ellene fellebbeztek).

Problémásnak azok az esetek tűnnek, amelyeknek az a céljuk, hogy az átlagon felüli munkával járó büntetőeljárásokat gyorsan fejezzék be, mégpedig mérlegelés alkalmazásával. HOHENDORF szerint ebben az esetben is elsietett lenne az a feltételezés, hogy az opportunitás elvének alkalmazása a legalitás igényével nem egyeztethető össze[788]. DAHS ezzel egyetértve kifejti, hogy a szokásoknak megfelelő, alapos büntető felelősségre vonás

[786] HERTWIG, Volker: Die Einstellung des Strafverfahrens wegen Geringfügigkeit. Göttingen, 1982. 156. o.
[787] KERNER, Hans Jürgen: Normbruch und Auslese der Bestraften. Ansätze zu einem Modell der differentiellen Entkriminalisierung. In: GÖPPINGER, H. – KAISER, G. (szerk.): Kriminologie und Strafverfahren. Stuttgart, 1976. 137. o.
[788] HOHENDORF, Andreas: § 153 a 1 StPO als Radikalmittel zur Bewältigung der „Massen-Bagatellkriminalität"? Neue Juristische Wochenschrift, 1987. 1180. o.

csak minden érintettet (nemcsak a hatóságokat, hanem a védelem alanyait, sőt a kívülállókat: tanúkat, szakértőket stb. is) aránytalan módon terhelő, rendkívüli ráfordítás árán lehetséges[789]. Önmagában persze nem lehet elsődleges szempont a terhelt megbüntetéséről való lemondásnál az igazságszolgáltatás gazdaságosságának a szempontja, hanem az igazságszolgáltatás munkaráfordítása mellett a terhelt alapjogainak védelmét is figyelembe kell venni.

Az eljárási hatékonysággal kapcsolatosan nem mindig csak a költségtakarékosságot kell megemlíteni, hanem azt is, hogy a bűnüldözés jogbéke teremtő funkciójának biztosítása (és ezáltal az általános megelőzési hatékonysága is[790]) a középpontba kerülhet. Ha a ugyanis az igazságszolgáltatás egyetlen terhelttel kapcsolatosan bűncselekmények sokaságával áll szemben, amelyek teljes körű feldolgozása évekig tartó nyomozást és több éves bírósági eljárást tesz szükségessé (ún. monstre-perek), akkor ez nemcsak óriási költséget emészt fel, hanem annak a veszélye is fennáll, hogy az igazságszolgáltatás a nyilvánosság felé nehézkes szervezetként jelenik meg, amely a bonyolult tényállások esetén teljesen képtelennek bizonyul feladata ellátására (hiszen a közvélemény a bűnügyekben eljáró hatóságok bizonyos gyorsaságát várja el)[791]. Ha az eljáró hatóságok egyre kevésbé tudják áttekinteni az ügyet, és egyáltalán kétséges, hogy a feladattal végül egyáltalán megbirkóznak-e, és a bűncselekmény súlyának megfelelő szankció kiszabására kerül-e sor, akkor bizonyos tényállásokat példaként ki kell emelni, és ezek gyors és következetes megtorlásával bizonyítani az igazságszolgáltatatás erejét. Egy ilyen módszerrel BAUMANN szerint az igazságszolgáltatás sokkal jobban meg tud felelni az igényeknek, hiszen a közvéleményt jobban megnyugtatja egy olyan felelősségre vonás, amely nem csak papíron létezik[792]. Az ugyan a szigorúan vett legalitás elvébe ütközik, hogy az ilyen eljárás alapján hozott ítélet már nem fedi le a terhelt összes bűncselekményét, azonban a terhelt összességében nézve nem ússza meg büntetlenül, és ez GÖSSEL szerint ugyanúgy a legalitás elvének egyfajta törése, mint amikor pergazdaságossági okokból nem folytatnak le (részben) a terhelttel szemben büntetőeljárást[793]. Ez a BAUMANN-i elv megfelelően interpretálható a súlyosítási tilalomra is, különös tekintettel azokra a fentebb kifejtettek szerint túlnyomó részben előforduló esetekre tekintettel, amikor a terheltet elsőfokon elítélik, és csak a súlyosabb szankció lenne kérdéses másodfokon, ha nem állt volna be a súlyosítási tilalom.

Azokkal a bűncselekményekkel (illetőleg azoknak a bűncselekményeknek a következetes üldözésével) is felmerülhet probléma, amelyeknél kapacitási okokból marad el a büntetőeljárás, noha bagatell jellegük miatt önmagukban nem mindig okoznának rendkívüli ráfordítást, de tömegükben túlterhelnék az igazságszolgáltatást. A legtöbb irányzat a tömeges jelentéktelen bűnügyeket éppen az opportunitás elvének segítségével rendezi le. Ilyenkor tehát az igazságszolgáltatást nem az egyes eljárásokkal kapcsolatos rendkívüli ráfordítás fenyegeti, hanem a szokványos és jelentéktelen esetek nagy száma. Ezáltal tartós tehermentesítés csak a tömegesen elintézendő esetek csökkentésével várható, amihez pedig az elítélési céllal üldözött esetek drasztikus csökkentésére van szükség, ami viszont az egyedi eset különleges körülményének a mérlegelésével nem érhető el. Ehelyett a bűnüldözésnek egy lehetőleg sok esetet átfogó, kivételes módon történő mellőzésére van szükség. Ha azonban az itt érintett

[789] DAHS, Hans: § 153 a StPO – ein „Allheilmittel" der Strafrechtspflege. Neue Juristische Wochenschrift, 1996. 1192. o.

[790] KORINEK László: A bűnmegelőzés lehetőségei átalakuló társadalmunkban. Kriminológiai közlemények Különkiadás, 1999. 254-283. o.

[791] KAPAHNKE, Ulf: Opportunität und Legalität im Strafverfahren. Tübingen, 1982. 88. o.

[792] BAUMANN, Jürgen: Die Situation des deutschen Strafprozesses. In: KOHLMANN, G. (szerk.): Festschrift für Ulrich KLUG zum 70. Geburtstag. Köln, 1983. 464. o.

[793] GÖSSEL, Karl Heinz: Empfehlen sich Änderungen des Strafverfahrensrechts mit dem Ziel, ohne Preisgabe rechtsstaatlicher Grundsätze den Strafprozeß, insbesondere die Hauptverhandlung, zu beschleunigen? Gutachten C zum 60. Deutschen Juristentag. München, 1994. 3079. o.

esetek feltehetően nagy számát kriminálpolitikai szakszerűségi okokból egyediesítő korrekciónak vetjük alá, akkor ez ellen az az érv, hogy ezek a (bűn)cselekmények többé már nyilvánvalóan nem alkalmasak a tipikusan büntetendő funkciónak megfelelni, és következésképpen bűncselekményi megfogalmazásukban elveszítik a létjogosultságukat. Az tehát a jogpolitikai feltételezés, hogy különösen a kisebb tulajdon elleni vétségek büntethetőségének állandósult igénye alig egyeztethető össze azzal az elképzeléssel, hogy az ilyen törvénysértések üldözéséről való tömeges lemondást kriminálpolitikailag szakszerű kezeléseként kell felfogni. A büntetőjog célját az igazságossági megfontolások és a kriminálpolitikai célszerűség által meghatározott mértékben kell meghatározni, a kisebb bűntények üldözéséről való növekvő lemondás megegyezik az igazságszolgáltatás tehermentesítésével kapcsolatos irányzattal.

KUNZ a kisebb bűnügyek kezelésére egy modellt dolgozott ki[794]. Eszerint perökonómiai okokból az eljárás megszüntetésének lehetősége egy „túlfolyó szelepként" működik, amely egy bizonyos „mérőállás" meghaladása esetén az elintézendő bűncselekmények tömegét leválasztja és egy összegző ügyintézésnek adja át a terepet. Akik nem akarják elismerni, hogy a legalitás elvét az igazságszolgáltatás gazdaságosságra vonatkozó érvek alapján korlátozni lehet, KUNZ elméletével kapcsolatosan azt a kifogást emelik, hogy nem kívánatos, hogy egy bűncselekményt csak azért üldözzenek kevésbé, mert az ügyintézés „szintmérője" éppen magas értéken helyezkedik el.

Ezzel elérkeztünk a legalitás által támasztott követelmények és a költségmegtakarítási kényszer kibékíthetetlen ellentétéhez. Meg kell határozni a pénzügyi megszorítások abszolút jogállami határát, amely semmiképpen sem léphető túl, azaz túlzott (várható) költség esetén a bűnüldözési igényről le kell mondani. SCHÄFER szerint[795] ugyanis (noha az irodalomban sokan kifejtették kételyüket ezzel kapcsolatban), ha a rendelkezésre álló szűk költségvetési eszközök miatt az állami tevékenységnek gyakorlatilag minden területén drasztikus költségmegtakarítási kényszer áll fenn, akkor az a büntető-joggyakorlat területén is fennáll. Természetesen a büntetőjog különleges helyzetben van, de egy korszerű állam más feladatainak is csak a rendelkezésére álló eszközök keretein belül tud megfelelni, bár ezek közül is több olyan jelentőséggel bír, hogy közülük bármelyiknek is alapos okkal követelhetnénk elsődlegességet (a munkanélküliség elleni küzdelem, a kutatási és képzési támogatások, környezetvédelem stb. mellett még az olyan alapvető fontosságú területeken is megszorításokra van szükség, mint az egészségügy; márpedig ha műtétek maradhatnak el gazdasági okokból, akkor a bagatell vagy túlzott költségigényű bűncselekmények üldözésétől is el lehet tekinteni emiatt).

Az egyaránt fontos célok ilyen sokasága mellett a korlátozott költségvetési eszközök miatt mindig el kell fogadni bizonyos lemondásokat. ESER kifejezetten „szemtelenségnek" nevezi, ha büntetőjogászként csak a saját (bűnüldözési) területen tartanánk kategorikusan kizártnak a gazdaságossági megfontolások figyelembe vételét[796]. POTT kifogása, miszerint „az eljárás-gazdaságossági szemlélet nem tudja szolgálni a szabadságon alapuló büntetőjogot"[797], nem tartható, hiszen egy koncepció nem tartható fenn pusztán elméleti szinten, a valóságot, a körülményeket és gazdasági lehetőségeket nem lehet alakítani megvalósíthatatlan kényszer követelményekkel, hanem éppen akkor kell konstruktív módon

[794] KUNZ, Karl-Ludwig: Die Einstellung wegen Geringfügigkeit durch die Staatsanwaltschaft. Königstein, 1980. 29. o.

[795] SCHÄFER, Hans-Bernd: Kein Geld für die Justiz – was ist und der Rechtsfrieden wert? Deutsche Richterzeitung, 1995. 470. o.

[796] ESER, Albin: Funktionswandel strafrechtlicher Prozeßmaximen. Auf dem Weg zur ‚Reprivatisierung" des Strafverfahrens? In: KROESCHELL, K. (szerk.): Recht und Verfahren. Heidelberg, 1992. 30. o.

[797] POTT, Christine: Die Außerkraftsetzung der Legalität durch das Opportunitätsdenken in den Vorschriften der §§ 154, 154 a StPO. Zugleich ein Beitrag zu einer kritischen Strafverfahrensrechtstheorie. Frankfurt am Main, 1996. 139. o.

fellépni, ha ezek a megcélzott eszmék (akár gazdasági, akár más okból) megvalósíthatatlanok. A költségtényező törvényes érvként való alapvető elfogadása ERB szerint azonban nem jelenti azt, hogy a büntető-joggyakorlat a „megtakarítási modellek" tetszőleges kísérleti terepévé válhat[798]: nem szabad elhamarkodott, napi politikai tényezőkkel megindokolt intézkedéseket tenni; nem szabad a szűkös költségvetés miatt a közpénzek rövid távú tehermentesítéséből keletkező hasznot túlértékelni és azok miatt (gazdasági szempontból is kiszámíthatatlanul) hosszú távon a büntető-joggyakorlatba vetett általános bizalom elvesztését megkockáztatni[799]. Hangsúlyozni kell tehát, hogy feszített költségvetési helyzetben a jogállami optimumot csak ultima ratioként és csak részben lehet megvonni. Ez tehát azt jelenti, hogy nem elegendő gazdasági fedezet esetén a legnagyobb gondossággal kell megvizsgálni, hogy a szükséges költség-megtakarítási hatást más úton el lehet-e érni.

Amennyiben a jogalkalmazás tehermentesítését a bagatell bűncselekmények területén elsődlegesen nem az opportunitás elvének kibővítésével kell elérni, gyakran javasolt lehetőség, hogy a büntetendő cselekmények számának csökkentésével érjünk el megtakarításokat[800]. Ez a megoldás elősegítheti, hogy a legalitás elve megőrizze korlátozó feladatát. A jogalkalmazói kapacitási gondokkal összefüggésben az üldözendő cselekmények számát kell elsősorban csökkenteni és nem a bűnüldözési mérlegelést kiszélesíteni, így a büntetőjog alkalmazási területei nem nyílnak szét parttalanul. A legalitás és opportunitás jogállami jellegének a szintjén egyébként is lehetetlen kötelező mércét kifejleszteni arra, hogy szükség esetén az opportunitás elvének kibővítése helyett milyen terjedelemben kell a bűnüldözési kényszert feláldozni, hiszen a törvényhozó jogpolitikai mozgásterét is tiszteletben kell tartani, hogy mérlegelhesse: egy meghatározott bűnüldözéssel való fenyegetés megléte olyan nagy kriminálpolitikai jelentőségű-e, hogy a jogrend annak elhagyásával nagyobb kárt szenvedne, mint a mérlegelési mozgásterek megnövelésével.

Ennek a kérdésnek a megválaszolása a mindenkori jogpolitika feladata. Így az is előfordulhat, hogy kriminálpolitikai szempontból bizonyos szintű bűncselekmények dekriminalizációja téves üzenettel szolgálna (pl. a kisebb értékhatár megnövelésével a büntetőjog területéről kieső cselekmények a potenciális jogsértő felé veszélyes módon aláásnák az idegen tulajdon általános tiszteletét[801]), és ezért adott esetben általános megelőző okokból jobb lenne a bűncselekmény elkövetésére készülőt, ha nem is feltétlenül, de legalább mérlegeléses alapon a büntetőjogi megtorlással fenyegetni[802]. Ezáltal, ha a jogalkotó ezeket a tényezőket megbecsüli és ezekből következtetéseket von le, lehet, hogy nem mindig a legjobb döntés születik a legalitás elve szempontjából, és ezt a döntést jogpolitikai vitában bírálni

[798] ERB, Volker: Legalität und Opportunität. Gegensätzliche Prinzipien der Anwendung von Strafrechtsnormen im Spiegel rechtstheoretischer, rechtsstaatlicher und rechtspolitischer Überlegungen. Berlin, 1999. 171. o.

[799] WEIGEND, Thomas: Das „Opportunitätsprinzip" zwischen Einzelfallgerechtigkeit und Systemeffizienz. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, 1997. 110. o.

[800] Ez nemcsak magyar jogalkotási módszer (pl. a vagyon elleni bűncselekmények alsó határának megemelésével), hanem a német jogirodalomban többen is ezt javasolják a probléma megoldására. ALBRECHT, Peter-Alexis: Erosionen des rechtsstaatlichen Strafrechts. Kritische Vierteljahreszeitschrift für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft, 1993. 197. o.; BAUMANN, Jürgen: Minima non curat praetor. In: BAUMANN, J. – TIEDEMANN, K. (szerk.): Einheit und Vielfalt des Strafrechts. Festschrift für Karl PETERS zum 70. Geburtstag. Tübingen, 1974. 8. o.; FEZER, Gerhard: Vereinfachte Verfahren im Strafprozeß. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, 1994. 36. o.; HERBORT, Ursula: Wer kommt vor das Gericht? Die Entscheidung der Staatsanwaltschaft über Anklage und Einstellung im Jugendstrafverfahren. Pfaffenweiler, 1992. 247. o.; KAPAHNKE, Ulf: Opportunität und Legalität im Strafverfahren. Tübingen, 1982. 58. o.; POTT, Christine: Die Aushöhlung des Legalitätsprinzips. Dargestellt anhand des Verhältnisses von § 258 a StGB und §§ 153 ff. StPO. In: Vom unmöglichen Zustand des Strafrechts. Frankfurt am Main, 1995. 96. o.; ROOS, Gerhard: Entkriminalisierungstendenzen im Besonderen Teil des Strafrechts. Frankfurt am Main, 1981. 123. o.

[801] BERTRAM, Günter: Spatzen und Kanonen. Neue Juristische Wochenschrift, 1995. 238. o.

[802] DREHER, Eduard: Die Behandlung der Bagatellkriminalität. In: STRATENWERTH, G. – KAUFMANN, A. (szerk.): Festschrift für Hans WELZEL zum 70. Geburtstag. Berlin – New York, 1974. 920. o.

lehet, de nem lehet a döntésre rásütni, hogy jogellenes.

A legalitás elvének pergazdaságossági okokból történő korlátozásával kapcsolatban komoly gondot jelent az, hogy a jogalkotó a súlypontok meghatározásakor és a jogalkalmazás kapacitása szűk keresztmetszetének leküzdésekor a tényleges mérlegelési gyakorlatot csak korlátozott mértékben tudja ellenőrizni. A túlterhelt jogalkalmazás jogalkotói felhatalmazás nélkül is kifejleszt bizonyos, a leterheltségét csökkentő stratégiákat (az abszolút teljesítési határ elérése után nem is marad más választása). Ezt úgy tudja elérni, hogy következetesen nem intéz el bizonyos feladatokat, amelyeket egyébként teljesíteni kellene (és nagyobb kapacitás mellett minden további nélkül el is tudna végezni). Ilyenkor általában nem hoznak elvont, általános irányelveket arra, hogy bizonyos ügyeket (pl. autófeltörések) ne üldözzenek, hanem egyedi mérlegeléstől függő kiválasztás jön létre. A bűnüldöző szervek ilyenkor a büntetőjogilag lényeges tények előtt SESSAR szavaival élve: „becsukják-e a szemüket”[803], egyes ügyeket elintézetlenül hagynak, egyes nyomozásokat olyan felületesen hajtanak végre, hogy azok nem vezetnek hasznosítható eredményre, vagy akár a büntetőeljárás megindításához szükséges gyanú meglétét tagadják stb.

Ezek az eljárási módok egy jelentős közös tényezővel rendelkeznek, éspedig azzal, hogy a jogalkalmazónak mérlegeléssel kell arról döntenie, hogy sor kerüljön-e a büntetőjogi megtorlásra, illetőleg ennek a mérlegelési tevékenységnek a végzője főszabályként, az esetek döntő többségében a nyomozó hatóság. Ez a nemkívánatos folyamat (hiszen jogállami alapelv, hogy mérlegelést elsősorban a bíróság, kivételes esetekben az ügyészség végezzen) csak a kapacitások megnövelésével (pl. a rendelkezésre álló eszközök számának emelésével, amit más területeken történő megtakarításokkal érhetünk el), a büntetendő cselekmények számának csökkentésével (dekriminalizációval), vagy a kisebb jelentőséggel bíró bűncselekmények üldözésének az opportunitás elve alapján törvényes kikerülésével szorítható vissza. A nyomozó hatóság által itt említett mérlegelési tevékenység kifejezett, hangsúlyozott tiltása vagy adminisztratív úton megkísérelt megakadályozása (pl. fegyelmi felelősségre vonás) ugyanis nem vezethetne az említett tehermentesítési módszerekről való lemondáshoz, mivel egy hatóság sem tud lehetetlent teljesíteni („impossibilium nulla obligatio est”)[804]. A teljesen leterhelt hivatalnok ugyanis, akivel szemben a büntetőjogilag kevésbé jelentős esetek hallgatólagosan történő figyelmen kívül hagyása vagy az akták „elfektetése” miatt fegyelmi büntetést szabtak ki annak érdekében, hogy ezzel a módszerrel hagyjon fel, két lehetőség előtt áll: vagy felmond (mivel a feladatát fizikailag képtelen teljesíteni), vagy más, titkoltabb módszerekhez nyúl, különben STEFFEN szerint a szigorúan véve törvényellenes, de a gyakorlatban bejáratott és szükségessé vált elintézési módok hiánya akár „blokkolhatja” a bűnüldözést és a jogalkalmazás leállását okozhatja[805].

Ha kimerültek az egyéb megtakarítási lehetőségek, a pénzügyi eszközök (akár politikai, akár gazdasági okokból) nem növelhetők és a további dekriminalizáció sem egyeztethető össze a kriminálpolitikával, ugyanakkor az opportunitás elvének kibővítését is bírálják, akkor kézenfekvő, hogy bele kell törődni abba, hogy a jogalkalmazók saját módszereikkel próbálnak meg úrrá lenni a helyzeten, és csak reménykedni lehet abban, hogy mindezt lehetőleg a jogállami kereteken belül teszik. Noha DÖLLING szerint ezt az álláspontot azzal az idegenkedéssel lehet csak elfogadni, hogy a legalitás elve nemkívánatos áttöréseinek a hivatalos megengedése annak további kiterjesztését eredményezi, és a bűncselekmények (szakszerűtlen) nem üldözésének a veszélyét növeli[806], bízni kell abban,

[803] SESSAR, Klaus: Legalitätsprinzip und Selektion – Zur Ermittlungstätigkeit des Staatsanwalts. In: GÖPPINGER, H. – KAISER, G. (szerk.): Kriminologie und Strafverfahren. Stuttgart, 1976. 164. o.
[804] BOHNERT, Joachim: Die Abschlußentscheidung des Staatsanwalts. Berlin, 1992. 98. o.
[805] STEFFEN, Wiebke: Analyse polizeilicher Ermittlungstätigkeit aus der Sicht des späteren Strafverfahrens. Wiesbaden, 1976. 297. o.
[806] DÖLLING, Dieter: Polizeiliche Ermittlungstätigkeit und Legalitätsprinzip. Első kötet. Wiesbaden, 1987. 304.

hogy a jogalkalmazó ezen tevékenysége elviselhető kereten belül marad. Ha ugyanis a túlterhelt jogalkalmazás egyes ismertté vált bűncselekmények üldözésének (részleges) mellőzése mellett megteremti maga számára a szükséges teret a jelentősebb bűncselekmények üldözéséhez, akkor ezzel lényegében kibővíti a jogalkotó által expressis verbis megfogalmazott opportunitás elvet.

Az már más kérdés, hogy szükséges-e a német jogalkotó módszerét követni. 1993-tól ugyanis éppen a jogalkalmazók tehermentesítése érdekében az StPO 153. §-a lehetővé teszi, hogy kisebb súlyú bűncselekmények esetén akár a büntetőeljárást is megszüntessék. Ez a rendelkezés nem más, mint a bagatell bűnözés „formális törvényesítése”[807]. Ha maga az elgondolás helyes is, hogy a közepes mértékű bűnügyek tartományát hivatalosan is szabadítsák fel, ez a megszüntetések jelentős növekedésével járna, mert a jogalkalmazó (elsősorban a nyomozó hatóság) ezt követően teljesen legálisan cselekedne és nem szorulna arra, hogy egyéb (fent említett) módszerekhez nyúljon[808]. Azaz, ha a törvény megengedi, hogy egy kevésbé súlyos bűncselekmény miatt bizonyos körülmények között nyomozás megszüntető határozatot lehet hozni, akkor a nyomozó sem nyúl az aktatologatás módszeréhez, hiszen utóbbi módszernél ott lóg a feje felett az, hogy előbb-utóbb mégiscsak el kell végezni a dolgát, míg a megszüntető határozattal egyszer s mindenkorra megszabadul az ügytől. A legalitás elvének eljárás gazdaságossági szempontokkal indokolt áttöréseit megengedő előírások bírálata során senki sem hagyhatja figyelmen kívül, hogy még így is csak a kisebb baj következik be: ezt még könnyebbnek tűnik elviselni, mint egy olyan helyzetet, amiben szigorúan ragaszkodunk a legalitás elvéhez, ez azonban a túlterhelt jogalkalmazás miatt törvényellenes elintézési stratégiák kialakításához vezet. Ezzel a jogalkalmazásra ható költségtényezőknek azzal az indoklással való eltitkolása, hogy ez nem tud hozzájárulni a szabadságon alapuló büntetőjog koncepciójához[809], legfeljebb elméletileg szavatolja a szabadságot, gyakorlatilag nem tud érvényesülni.

---

o.

[807] MEYER-GOßNER, Lutz: Änderungen der Strafprozeßordnung durch das Rechtspflegeentlastungsgesetz. Neue Juristische Wochenschrift, 1993. 499. o.

[808] FEZER, Gerhard: Vereinfachte Verfahren im Strafprozeß. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, 1994. 31. o.

[809] POTT, Christine: Die Außerkraftsetzung der Legalität durch das Opportunitätsdenken in den Vorschriften der §§ 154, 154 a StPO. Zugleich ein Beitrag zu einer kritischen Strafverfahrensrechtstheorie. Frankfurt am Main, 1996. 139. o.

VIII. Összegzés

A súlyosítási tilalom a büntetőeljárás számos alapelvéből következő követelmény. Ezen elvek közül is különös szerepet kap a favor defensionis elve, amely gyűjtőfogalom: a védelemnek több, az eljárásban érvényesülő kedvezményét jelölik vele. A törvényhozó kifejezetten nem fogadta el az egyenjogú „ügyfelek" minősítést a vád és a védelem tekintetében[810]. A gyakorlat is azt mutatja, hogy a terhelt „halmozottan hátrányos helyzetű". Éppen ezért a Be. számos részletrendelkezésével igyekszik ezt a hátrányt némileg ellensúlyozni, enyhíteni[811]. A súlyosítási tilalom is a favor defensionis esetek közé tartozik, ezáltal a védelem elvéhez is szorosan kötődik.

A védelem elvének a súlyosítási tilalommal való összefüggéseire mutatott rá NAGY is, amikor kifejtette, hogy a terhelt javára bejelentett fellebbezés alkalmat ad a bíróságnak arra, hogy a védelem esetleg megsértett jogait megvédje, de nem szabad, hogy a súlyosítástól való félelem szűkítse ennek a védelmi jogosultságnak az érvényesülését[812].

A reformatio in peius tilalma emellett visszavezethető a legalitás-opportunitás elvére (az anyagi igazsággal is összefüggésben), a vádelvre (a kontradiktórium elvére) és a jogorvoslati jogosultság elvére is (nem is beszélve a manapság oly divatos egyéb elvekre, úgymint jogállamiság elve, tisztességes eljárás követelménye stb.). Emellett más eljárásjogi alapkövetelményeket is érint, mint pl. a teljes revízió elvének kivételét jelentő részjogerőt, hiszen az egymással anyagi halmazatban lévő bűncselekmények közül csak az egyiknek a terhelt terhére történő megtámadásával a felmentő (megszüntető) rendelkezés (rész)jogerőre emelkedik, ezáltal e bűncselekmények tekintetében beáll a súlyosítás tilalma[813]. A részjogerővel kapcsolatosan CSÉKA a reformatio in peius tilalmának és a ne bis in idem elvének az összefüggéseire mutatott rá[814].

Az, hogy a súlyosítás lehetőségét a vádló erre irányuló fellebbezésének bejelentése teremti meg, azt jelzi, hogy a vádelv igen jelentős szerepet tölt (és töltött) be a jogintézmény kialakulásánál. A vádelv megjelenése előtt ugyanis súlyosítási tilalomról sem beszélhettünk. NAGY szerint a vádelv nemcsak azt jelenti, hogy a bíróság annak a személynek a büntetőjogi felelősségéről dönthet és csak azzal a bűncselekménnyel kapcsolatosan, aki ellen és ami miatt az ügyész vádat emelt, hanem azt is, hogy az elsőfokú határozatban megnyugvó vádló akarata ellenére a másodfokú bíróság nem változtathatja meg az elsőfokú ítéletet a vádlott hátrányára[815].

A súlyosítási tilalom gyökereit ANGYAL a XVIII. századig vezette vissza és szerinte azt a kontinentális országok az angol jogból vették át[816]. A tilalomnak két fő fajtája alakult ki: az abszolút és a relatív súlyosítási tilalom (emellett harmadik eset, amikor nem érvényesül súlyosítási tilalom). Abszolút súlyosítási tilalomnál a másodfokú bíróság (mégha dönthet is másodfokon érdemben) az elsőfokú ítéletet a vádlott terhére sohasem változtathatja meg. Azaz, ha azt látja, hogy az elsőfokú bíróság ítélete túl enyhe, akkor még a terhelt terhére bejelentett fellebbezés esetén sem változtathatja meg az elsőfokú ítéletet[817]. Relatív súlyosítási

---

[810] GERBER szerint kifejezetten kockázatos a büntetőeljárásban „felekről" beszélni. GERBER, Hans: Das Verbot der reformatio in peius im Reichsstrafprozeß. Breslau, 1913. 83. o.

[811] FENYVESI Csaba – HERKE Csongor – TREMMEL Flórián: Új magyar büntetőeljárás. Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2004. 88. o.

[812] NAGY Lajos: Fellebbezés a büntetőperben. Budapest, 1960. 310. o.

[813] A büntetőeljárási törvény magyarázata. 2. kötet. KJK-KERSZÖV, Budapest, 658. o.

[814] CSÉKA Ervin: A súlyosítási tilalom tartalmának újabb elemei. Jogtudományi Közlöny 1984/3. 128. o.

[815] NAGY Lajos: Fellebbezés a büntetőperben. Budapest, 1960. 310. o.

[816] ANGYAL Pál: Anyagi és alaki büntetőjog. Az érvényben lévő törvényekben foglalt büntetőjogi szabályok összeállítása a iudikatura feltüntetésével. Budapest, 1917. 164. o.

[817] A jogorvoslatok kialakulásakor egyébként a terhelt terhére nem is lehetett fellebbezni. Ahogy ANGYAL

tilalom esetén viszont van lehetőség akár másodfokon is a terhelt terhére való változtatásra, ha a vádlott terhére az elsőfokú ítélet ellen fellebbezést jelentettek be. Az abszolút súlyosítási tilalom tehát a kasszatórius, a relatív súlyosítási tilalom a reformatórius, míg a súlyosítási tilalom nélküli szabályozás a vegyes fellebbviteli rendszer jellemzője[818].

A klasszikus felosztás (abszolút/relatív súlyosítási tilalom) mellett különbséget tehetünk teljes vagy részleges, valamint kogens vagy excepcionális súlyosítási tilalom között is. Teljes súlyosítási tilalomról akkor beszélünk, ha a törvény minden, a terhelt számára hátrányos rendelkezés meghozatalát tiltja. Ha viszont csak részleges súlyosítási tilalom érvényesül, akkor az adott büntető eljárásjogi szabályozás konkrétan meghatározza azon rendelkezések körét, amelyeket a tilalom érint. Végül kogens a reformatio in peius tilalmának a szabályozása akkor, ha a tilalom beállta esetén az alól semmilyen kivétel nincs, míg excepcionális súlyosítási tilalom esetén a törvény kivételt enged a súlyosítási tilalom főszabálya alól.

Hazánkban az első büntető eljárásjogi kódex, az 1896-os Bp. (1896. évi XXXIII. törvénycikk) már bevezette a súlyosítási tilalmat, amely egészen 1949-ig élt. Az 1949. évi XI. törvény aztán eltörölte a jogintézményt, mivel a perorvoslat fő célja az indokolás szerint ekkor az anyagi igazság érvényesítése és nem a vádlott helyzetének biztosítása volt (CSÉKA: „az anyagi igazság mindenek fölött állt”[819]). Ezt a rendszert illette kritikával KIRÁLY, amikor azt mondta, hogy a súlyosítást megengedő fellebbezési rendszer mellett igen nagy veszélyt jelentett, hogy kizárólag védői fellebbezésre születhetett súlyosabb ítélet[820].

Az 1951-es Bp. (1951. évi III. törvény) sem beszélt súlyosítási tilalomról, azaz megadta a reformatio in peius (korlátlan) jogát, de a rendkívüli perorvoslatoknál már ismét megjelentek a jogintézmény csírái. Ezen a helyzeten változtatott az 1954-es Bpn. (1954. évi V. törvény), amely kasszációs-revíziós rendszer bevezetésén keresztül relatív súlyosítási tilalmat vezetett be azzal, hogy a terhelt terhére bejelentett fellebbezés esetén is csak a megismételt eljárásban lehetett súlyosítani CSÉKA és NAGY szerint ez inkább abszolút súlyosítási tilalom volt, kizárólagos kasszációs jogkörrel kombinálva[821]. Mivel ez a rendszer akadályozta az eljárás gyors lefolytatását, az 1958-as Bpn. (1958. évi 16. sz. törvényerejű rendelet) lehetővé tette, hogy a terhelt terhére bejelentett fellebbezés esetén már maga a másodfokú bíróság a terhelt terhére változtathasson az elsőfokú ítéleten. CSÉKA ezt nevezi feltételhez kötött szabályozásnak, s immáron ténylegesen relatív, kasszációs kötelezettség nélküli súlyosítási tilalomnak[822].

A későbbi eljárási kódexek, az 1962-es Be. (1962. évi 8. sz. törvényerejű rendelet) és az 1973-as Be. (1973. évi I. törvény) alapjaiban ezt a rendszert vették át azzal, hogy a súlyosítási tilalom részletrendelkezéseit mind ezek a kódexek, mind a módosításaik folyamatosan csiszolták. Azonban mégsem mondható el, hogy ilyen történelmi fejlődést követően a hatályos Be. (1998. évi XIX. törvény) súlyosítási tilalomra vonatkozó rendelkezéseit maradéktalanul el lehetne fogadni.

---

fogalmazott: „ha a vádlott felmentett vagy megnyugodott, úgy a közvádló nem élhet perorvoslattal”. ANGYAL Pál: Anyagi és alaki büntetőjog. Az érvényben lévő törvényekben foglalt büntetőjogi szabályok összeállítása a iudikatura feltüntetésével. Budapest, 1917. 164. o.

[818] MOLNÁR István: A súlyosítási tilalom főbb kérdései a hatályos jogunkban. Magyar Jog, 1980/5. 426. o.

FARKAS azonos tartalommal teljes, relatív illetőleg nem érvényesülő súlyosítási tilalmak elnevezést használ. Ld. FARKAS Ákos – RÓTH Erika: A büntetőeljárás. KJK KERSZÖV, Budapest, 2004. 302. o.

[819] CSÉKA Ervin: A súlyosítási tilalom tartalmának újabb elemei. Jogtudományi Közlöny 1984/3. 129. o.

[820] KIRÁLY Tibor: A védelem és a védő a büntető ügyekben. KJK, Budapest, 1962. 237. o.

[821] CSÉKA Ervin: A súlyosítási tilalom tartalmának újabb elemei. Jogtudományi Közlöny 1984/3. 129. o.; NAGY Lajos: Fellebbezés a büntetőperben. Budapest, 1960. 309. o.

[822] CSÉKA Ervin: A súlyosítási tilalom tartalmának újabb elemei. Jogtudományi Közlöny 1984/3. 129. o.

A súlyosítási tilalom szabályozása mellett a legáltalánosabb érv mindig is az volt, hogy meg kell akadályozni, hogy a védelem attól való félelmében ne merjen fellebbezni az általa sérelmesnek tartott elsőfokú ítélet ellen, hogy a kizárólag a terhelt javára benyújtott fellebbezés után a másodfokú bíróság az elsőfokú ítéletet a terhelt terhére is megváltoztathatná, noha a védelmi fellebbezés hiányában az ügy el sem jutott volna másodfokra, és a korábbi (enyhébb) ítélet jogerőre emelkedett volna. Ezért nevezte MOLNÁR a reformatio in peius tilalmát a „félelemmentes fellebbezés elvének” [823].

Ugyanakkor reformatio in peius tilalmával szemben számos ellenérvet is felsorakoztattak[824]:

- a vádelv túlhajtása;
- a törvényesség megsértése;
- az anyagi igazság megsértése;
- az eljárás költségessége;
- az eljárás bürokratizálódása;
- a kasszációs végzésben levő iránymutatásnak a bírói függetlenséget sértő jellege;
- a túlzott liberalizmus megnyilvánulása;
- az alaptalan fellebbezéseket gerjesztő hatása;
- az eljárás formalizmusának növekedése stb.

DELITALIA ennek megfelelően a súlyosítási tilalom jogi alapjainak elemzése és a történeti áttekintés után kifejezetten arra a végkövetkeztetésre jutott, hogy a súlyosítási tilalmat a modern büntetőeljárásban el kell vetni[825].

Ezen ellenérvek ellenére a legtöbb országban ismert és a mai napig is (kisebb-nagyobb eltérésekkel) elfogadott a súlyosítási tilalom.

A súlyosítási tilalom tartalmilag nem más, mint a reformáció korlátja. Az anyagi jogi reformáció sokszor összekapcsolódik a ténybeli reformációval (pl. megállapítják, hogy a terhelt nemcsak elvette az idegen dolgot, hanem az elvételkor erőszakot is alkalmazott, ezért a bűncselekmény minősítése nem lopás, hanem rablás), de ténybelileg megalapozott elsőfokú ítéletet is követhet anyagi jogi reformáció. Ennek az anyagi jogi reformációnak MOLNÁR szerint három feltétele van[826]:

- joghatályos fellebbezést jelentettek be;
- az elsőfokú bíróság megsértette az anyagi jog szabályait;
- az ítéletet nem kell hatályon kívül helyezni (pl. eljárási szabálysértés vagy megalapozatlanság miatt).

Az anyagi jogi reformációnak két jelentős korlátja lehet. Az egyik a részjogerő, a másik maga a súlyosítási tilalom, ezek tehát meghatározzák a reformatio in iure terjedelmét. Hasonló korlátot jelentett már a korábbi büntetőeljárási kódexekben is a jelentéktelen módosítás tilalma, valamint a polgári jogi igénynél a rendelkezési jog érvényesülése. Időlegesen korlátozza az anyagi jogi változtatást az eljárás felfüggesztése, amely csak akkor válik végleges korláttá, ha az ügy közben elévül. Anyagi jogi hiba miatt nem kerülhet sor kasszációra, csak reformációra (ha a másodfokú bíróság a hibát kiküszöböli), vagy helybenhagyásra (ha hibát nem kell vagy – pl. éppen a reformatio in peius tilalma miatt – nem lehet kiküszöbölni).

---

[823] MOLNÁR László: A reformatio in peius tilalmának érvényesülése a Bp. 202. § a)-c) pontjára alapított hatályon kívül helyezést követő új eljárásban. Magyar Jog, 1956/4. 109. o.
[824] MOLNÁR István: A súlyosítási tilalom főbb kérdései a hatályos jogunkban. Magyar Jog, 1980/5. 426. o.
[825] DELITALIA, Giacomo: Il divieto della reformatio in peius nel processo penale. Milano, 1927. 216. o.
[826] MOLNÁR István: A súlyosítási tilalom főbb kérdései a hatályos jogunkban. Magyar Jog, 1980/5. 429. o.

A súlyosítási tilalom az áttekintett korábbi szabályozások szerint is alapvetően két anyagi jogi reformációt tiltott: az elsőfokú bíróság által felmentett (eljárás megszüntetése alatt álló) vádlott bűnösségének megállapítását, illetőleg az elsőfokú bíróság által elítélt vádlottal szemben a szankció súlyosítását. Előbbi három elemből áll (a cselekmény bűncselekmény; azt a terhelt követte el; a terhelt bűnös és büntethető), ezért a bűnösség megállapítására irányuló fellebbezésen nemcsak kifejezetten a felmentett vádlott bűnösségének megállapítását indítványozó nyilatkozatot kellett érteni, hanem bármilyen, a bűnösség itt említett tárgyát képező elemre vonatkozó fellebbezést is. Ha tehát pl. az ügyész azért fellebbezett, mert szerinte nem állt fenn az elsőfokú bíróság által megállapított büntethetőséget kizáró ok (pl. jogos védelem), akkor ezt már önmagában a bűnösség megállapítására irányuló fellebbezésnek kellett tekinteni (hiszen magában hordozta azt az indítványt, hogy ha nem áll fenn büntethetőséget kizáró ok, akkor a felmentett vádlott bűnösségét kell megállapítani)[827]. A bűnösség megállapításának azonban önmagában nincs nagy jelentősége, ha nem kapcsolódik hozzá valamilyen büntetőjogi szankció.

Azt tehát, hogy érvényesült-e a súlyosítási tilalom, a jogfejlődés eredményeképpen kialakult feltételrendszer alapján az határozta meg, hogy nyújtottak-e be a terhelt terhére joghatályos fellebbezést (relatív súlyosítási tilalom). CSÉKA szerint ilyen joghatályos, a terhelt terhére bejelentett fellebbezésnek kellett tekinteni

a) a felmentett vádlott bűnösségének megállapítására,
b) az elítélt vádlott esetén pedig a súlyosabb minősítésre vagy
c) a szankció súlyosítására

irányuló fellebbezést.

ad a) A bűnösség megállapítására irányult a fellebbezés, ha[828]

- megtámadta a felmentő ítéletet (megszüntető végzést, önálló intézkedést tartalmazó határozatot), és egyben a bűnösség megállapítását és a vádlott elítélését indítványozta;
- önállóan alkalmazott intézkedés helyett büntetés kiszabására irányult;
- megtámadta a felmentő ítélet (megszüntető végzés, önálló intézkedést tartalmazó határozat) megalapozottságát, indítványozta a megalapozatlanság kiküszöbölését és bűnösség megállapítását;
- sérelmezte azt az eljárási szabálysértést, amelynek felmentő ítélet (megszüntető végzés, önálló intézkedést tartalmazó határozat) lett az eredménye.

ad b) A bűncselekmény súlyosabb minősítésére irányult a fellebbezés, ha[829]

- súlyosabb büntetési tétel alá eső bűncselekmény megállapítását indítványozta;
- bűnsegély helyett felbujtói vagy tettesi alakzat, kísérlet helyett befejezett bűncselekmény, egység helyett többség (halmazat) megállapítására irányult (BH 1979/12.).

ad c) A súlyosabb szankció kérdését a Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiuma által kiadott újabb és újabb állásfoglalások megfelelő értelmezésével kellett eldönteni.

A fentiek alapján nem a vádlott terhére bejelentett fellebbezés volt, ha

- felmentés helyett eljárás-megszüntetést vagy önálló intézkedést indítványozott (vagy fordítva);
- a felmentés vagy eljárás-megszüntetés más jogalapjának megállapítására irányult;

[827] MOLNÁR István: A súlyosítási tilalom főbb kérdései a hatályos jogunkban. Magyar Jog, 1980/5. 430. o.
[828] CSÉKA Ervin: A súlyosítási tilalom tartalmának újabb elemei. Jogtudományi Közlöny 1984/3. 133. o.
[829] CSÉKA Ervin: A súlyosítási tilalom tartalmának újabb elemei. Jogtudományi Közlöny 1984/3. 133. o.

- az önálló intézkedésnek más intézkedésre való felcserélését indítványozta;
- csak egyes járulékos kérdéseknek – akár a vádlott hátrányára – való megváltoztatására irányult[830].

A súlyosítási tilalom a jogfejlődésben igen fontos garanciális jogelvvé vált. Érvényesülésének csak a törvény határozott meg korlátokat. Ahogyan RÁCZ fogalmazott: áttörése még olyan nyilvánvaló anyagi jogszabálysértés esetén is kizárt volt, mint pl. az az eset, amikor az elsőfokú bíróság a törvényi minimum alatt szabta ki a szabadságvesztés tartamát[831]. A reformatio in peius tilalma által bekövetkezett ilyen jogsértések csak rendkívüli perorvoslatok keretében voltak orvosolhatók és többnyire csak szűk határidőn belül. Ez ugyan áttörte az anyagi igazság elvét, ugyanakkor ez felelt meg a többi eljárásjogi és alkotmányos elvnek. S noha felmerülhet, hogy a súlyosítási tilalomnak nemcsak a perorvoslati eljárásban, hanem az egész büntetőeljáráson keresztülhúzódó jogelvként kellene funkcionálni[832], ennek kimondására sem a külföldi, sem a hazai jogalkotásban nem került eddig sor.

A hatályos jogi szabályozással összefüggő bírói joggyakorlat elemzése után megállapíthatjuk, hogy az eseti döntések az alábbi kérdésköröket érintették:

a) Mi minősül a terhelt terhére bejelentett fellebbezésnek?

- valamely bűncselekmény jogi minősítése nem kizárólag a bűncselekménynek a Btk. Különös Részében foglaltak szerinti megjelölését, az alapeset, a minősített eset, illetőleg a privilegizált eset meghatározását jelenti, hanem e körbe tartozik az elkövetési alakzat, valamint a bűncselekmény befejezettségi stádiumának megállapítása is, ezért az evégett bejelentett fellebbezés a terhelt terhére bejelentettnek minősül;
- az intézkedés (pl. vagyonelkobzás, pártfogó felügyelet) elrendelése érdekében bejelentett ügyészi fellebbezés nem oldja fel a súlyosítási tilalmat;
- a súlyosítás lehetőségén nem változtat, ha az ügyész (a fenntartott súlyosításra irányuló fellebbezés keretei között) megalapozatlanság okából az ítélet hatályon kívül helyezését indítványozza (kivéve, ha kifejezetten visszavonja a terhelt terhére bejelentett fellebbezést);
- ha az ügyész a részbeni felmentés miatt fellebbez, akkor nem áll be a súlyosítási tilalom, amennyiben a fellebbviteli bíróság e bűncselekmény miatt megállapítja a vádlott bűnösségét;
- ha a tárgyaláson jelen nem levő ügyész a részére a rendelkező rész kézbesítése útján közölt határozattal kapcsolatban úgy nyilatkozik, hogy ellene „fellebbezést jelent be”, és a perorvoslatának indokolását az indokolt ítélet kézbesítése után fogja elkészíteni, ez a nyilatkozta nem tekinthető a vádlott terhére bejelentett, és a súlyosítási tilalmat feloldó fellebbezésnek, annak ellenére sem, hogy a fellebbezésre nyitva álló határidő lejárta után a bírósághoz érkezett indokolásában a fellebbezést a vádlott terhére tartja fenn;
- a terhelt terhére bejelentett ügyészi fellebbezés ellenére beáll a súlyosítási tilalom, ha a másodfokon eljáró főügyész átiratában (fellebbezés indokolásában) a fellebbezést már csak olyan indítványra tartja fenn, amely nem oldja fel a súlyosítási tilalmat (pl. a szabadságvesztés végrehajtási fokozatának súlyosítása végett);

---

[830] Ilyen járulékos kérdés lehetett CSÉKA szerint a szabadságvesztés végrehajtási fokozata, a feltételes szabadság, a büntetőeljárásban elbírált szabálysértés, a kegyelem, a mentesítés, a pénzmellékbüntetés átváltoztatási kulcsa, a bűnügyi költség, az összbüntetésbe foglalás, az ítélet kijavítása körébe tartozó nem tartalmi hibák stb. CSÉKA Ervin: A súlyosítási tilalom tartalmának újabb elemei. Jogtudományi Közlöny 1984/3. 134. o.

[831] RÁCZ György: Fellebbezés, perújítás, törvényességi óvás. Magyar Jog 1968/8. 460. o.

[832] FENYVESI Csaba – HERKE Csongor – TREMMEL Flórián: Új magyar büntetőeljárás. Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2004. 530. o.

- az egy (vagy több közül nem mindegyik) kategóriájú közúti járművek vezetésétől eltiltás helyett a közúti járművezetéstől való általános (minden vagy több kategóriára kiterjedő) eltiltás kiszabását célzó ügyészi fellebbezés a terhelt terhére bejelentett perorvoslat, ugyanakkor az „A” kategóriás eltiltás helyett csak a segédmotoros kerékpár vezetésétől eltiltás tekintetében benyújtott (fenntartott) fellebbezés esetén a büntetésnek a másodfokú eljárásban való súlyosítására nem kerülhet sor (a kategóriák között viszont nincs súlyossági fokozat);
- a szankciók megállapításán/súlyosításán kívül eső, de ezekhez kapcsolódó fellebbezések soha nem minősülhetnek a terhelt terhére bejelentettnek (előzetes mentesítés, szabálysértési bírság beszámításának mellőzése végett bejelentett fellebbezés stb.);
- a védelmi fellebbezés soha nem oldhatja fel a súlyosítási tilalmat, mégha a bejelentett fellebbezés látszólag a terhelt terhére bejelentettnek tűnik is.

b) Mikor lehet a súlyosítási tilalom ellenére újabb bűnösséget megállapítani?

- az elsőfokú bíróság által megállapított cselekménynek más bűncselekményként (is) értékelése nem a bűnösség megállapításának, hanem a minősítésváltoztatásnak a fogalmi körébe tartozik, ezért azt a súlyosítási tilalom nem zárja ki;
- ha azonban az elsőfokú bíróság az elítélés mellett nem állapította meg a vádlott bűnösségét a vádirati tényállásban leírt tények alapján más bűncselekményben is (azaz nem merítette ki a vádat), ez utóbbi cselekményben a vádlott terhére bejelentett fellebbezés hiányában a másodfokú bíróság nem állapíthatja meg a vádlott bűnösségét;
- az ügyek egyesítésének elsőfokon való elmaradása esetén a másodfokú bíróság egyesítheti az ügyeket, azonban a súlyosítási tilalom beállta esetén ilyenkor kasszatórius határozatot kell hozni (és a megismételt eljárásban már nincs akadálya a súlyosításnak).

c) Mikor lehet a súlyosítási tilalom ellenére a terhelt számára hátrányosabb rendelkezéseket hozni?

- a mellékbüntetés mindenkor enyhébb szankciónak tekintendő a büntetéshez képest, akkor is, ha adott esetben a terheltre nézve az súlyosabb hátrányt jelent;
- súlyosítási tilalom esetén a másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság által nem alkalmazott mellékbüntetést akkor sem alkalmazhat, ha a büntetés mértékét csökkenti, és akkor sem, ha az elsőfokon alkalmazott másik mellékbüntetést mellőzi;
- a súlyosítási tilalom nem zárja ki, hogy a másodfokú bíróság az előzetes mentesítést a terhelt terhére bejelentett ügyészi fellebbezés hiányában mellőzze;
- elsőfokon nem alkalmazott intézkedés másodfokon, büntetés melletti alkalmazását a súlyosítási tilalom nem zárja ki;
- nem sérti a súlyosítási tilalmat a feltételes szabadságra bocsátással kapcsolatos rendelkezésnek a súlyosítási tilalom ellenére a terhelt terhére való megváltoztatása;
- a súlyosítási tilalom nem akadályozza meg szabadságvesztés végrehajtási fokozatának a vádlott terhére történő megváltoztatását;
- a polgári jogi igény a súlyosítási tilalom beállta ellenére még akkor is elbírálható, ha az elsőfokú bíróság a polgári jogi igény érvényesítését egyéb törvényes útra utasította és ezen rendelkezés ellen senki sem fellebbezett.

d) A megismételt eljárásban érvényesülő súlyosítási tilalommal kapcsolatos joggyakorlat:

- számos eseti döntés pusztán azt a tényt rögzíti, hogy a megismételt eljárásban is érvényesül a súlyosítási tilalom, ha nem áll be valamelyik kivétel (pl. háromszoros nóvum);
- az alapügy másodfokú eljárásában felmerült új bizonyíték alapján megállapított új tény is feloldja a súlyosítási tilalmat a megismételt eljárásban;

- új bizonyítéknak minősül a tartás elmulasztásának bűncselekménye esetén az is, hogy a terhelt az elsőfokú ítélet óta továbbra sem teljesíti tartási kötelezettségét, ezért ilyen esetben a megismételt eljárásban a súlyosítási tilalom nem érvényesül.

e) A különeljárásokkal, a rendkívüli perorvoslatokkal és a különleges eljárásokkal kapcsolatos eseti döntések elsősorban a törvény szövegének konkretizálását végzik:

- nem ütközik a súlyosítási tilalomba, ha a tárgyalás mellőzésével kiszabott büntetés helyett a bíróság a tárgyalás alapján hozott ítéletben súlyosabb büntetést szab ki olyan új tények megállapítására tekintettel, amelyek folytán jelentős mértékben súlyosabb büntetést kell kiszabni;
- ha azonban a tárgyalás mellőzésével hozott végzéssel kapcsolatban a terhelt tárgyalás tartását kéri, és a tárgyalás során nem merül fel új bizonyíték, amelynek folytán olyan újabb tényt állapít meg a bíróság, amely jelentős mértékben súlyosabb büntetés kiszabását indokolja, a büntetés súlyosításának nincs helye;
- tárgyalás tartási kérelem alapján lefolytatott másodfokú eljárásban már súlyosítható az ítélet attól függetlenül, hogy ki kérte a tárgyalás tartását, ha az ennek alapján tárgyaláson hozott elsőfokú ítélet ellen bejelentik a terhelt terhére a fellebbezést;
- közügyektől eltiltás helyett lefokozás alkalmazását a súlyosítási tilalom nem akadályozza, mivel ebben az esetben nem új mellékbüntetés kiszabásáról van szó, hanem csupán arról, hogy a másodfokon eljáró bíróság a közügyektől eltiltás helyett az abban foglalt joghátrányok egyikét alkalmazza, tehát enyhíti a büntetést;
- az abszolút eljárási szabálysértést sérelmező felülvizsgálati indítvány alapján történt hatályon kívül helyezés esetén a megismételt eljárásban a súlyosítási tilalom érvényesül;
- a különleges eljárások (pl. utólagos összbüntetésbe foglalás) során több esetben sem érvényesül az alapügyben beállt súlyosítási tilalom;
- ugyanakkor a különleges eljárásokban nem élnek a súlyosítási tilalomnak a megismételt eljárásban érvényesülő kivételei.

A súlyosítási tilalom megszegésének következményéről sok vita volt az 1998. évi XIX. törvény hatályba lépése előtt, mivel az 1973. évi I. törvény nem tekintette felülvizsgálati oknak a súlyosítási tilalom megszegését. A joggyakorlat – helyesen – ekkor még relatív eljárási szabálysértésként kezelte a súlyosítási tilalom megszegését (vö. pl. EBH2000. 189. sz. eseti döntés II. pont). A hatályos Be. 2003. július 1-i hatályba lépésével azonban immáron a súlyosítási tilalom megszegése is abszolút eljárási szabálysértés. És ezt a változást a magunk részéről csak helyeselni tudjuk.

A kétszeres büntetés tilalma és a méltányosság parancsa a súlyosítási tilalom jogállami alapja. Ugyanakkor a súlyosítási tilalom a jogállamnak nem egy kényszerű következménye, hanem csak egy jogi szívesség.

Sokak által hangoztatott ellenérv a súlyosítási tilalommal szemben, hogy egyes államokban (Svájc egyes tartományai, Nagy-Britannia) ismeretlen ez a jogintézmény, és mégsem fér semmi kétség ezen államok jogállamiságához. Ez azonban nem lehet meggyőző érv a jogállamiságból történő meghatározással szemben. Egyedül más országok jogi rendjére történő utalás nem szolgáltat okot arra, hogy megtagadjuk a reformatio in peius tilalmának mint büntető eljárásjogi intézménynek a jogállami alapját. Ennek az érvnek a hiányzó meggyőzőerejére mutat rá HAUSER, amikor azt mondja, hogy ezen az alapon Luzern tartomány büntető eljárási törvénye sem jogállami, mivel azt a rendelkezést tartalmazza, hogy a vádlottat nem illeti meg a vallomástételi szabadság a kihallgatása során[833]. Mégsem állítható

[833] HAUSER, Robert: Anmerkung zu BGH, Urteil vom 10. 8. 1994 -3 StR 53 / 94. Juristische Rundschau, 1995.

pusztán egy részletrendelkezés hiánya miatt, hogy egy állam büntető eljárásjoga nem jogállami, noha a hallgatás joga (nemo tenetur se ipsum accusare/right to silence) a büntetőeljárás alapvető fontosságú elveihez tartozik, és az emberi méltóság érvényesülését is kifejezi. A hallgatás jogának az elismerése a tisztességes eljárás szükséges eleme. S noha nemcsak Luzern tartománynak, hanem a legtöbb svájci tartománynak sincs megfelelő rendelkezése a terhelt ezirányú kioktatásról, Svájc mégis jogállam. Ez az okfejtés azt igazolja, hogy önmagában egy jogintézmény összehasonlítása alapján nem lehetséges a jogállami alapelvek meghatározása.

A jogállami alapelv a specifikus jogrend fejlődésében megtalálható elv, amely nem szilárd és örökre írásban rögzített. MEYER-GOßNER sok olyan pontot is megjelöl, amelyek a súlyosítási tilalom jelentését illetően az általános jogi alapelvi jelleget támasztják alá[834]. Először is a súlyosítási tilalmat számos rendelkezés korlátozza, amelyek de lege lata megengedik a súlyosítást annak ellenére, hogy csak a vádlott javára nyújtottak be jogorvoslatot. A német jogban ilyen a pszichiátriai intézetben vagy elvonókúrára alkalmas intézményben való elhelyezés elrendelése, amelyre akkor is sor kerülhet, ha az elsőfokú ítélet nem határozott meg ilyen intézkedést, és az elsőfokú ítélet ellen a terhelt terhére nem jelentettek be fellebbezést. Mindkét intézkedést tehát a jogorvoslati eljárásban utólag is, vagy más büntetés vagy intézkedés helyett elrendelhetik. A súlyosítási tilalom ennek Németországban sem szab határt. Ez a szabályozás tehát kivétel a reformatio in peius tilalma alól. Magyarországon pedig a német jognál is tágabb teret enged a jogi szabályozás a reformatio in peius tilalma ellenére történő súlyosításnak, hiszen másodfokon a terhelt terhére történő fellebbezés hiányában is mód van számos, tartalmilag súlyosabb döntés meghozatalára (de pl. a rendkívüli perorvoslatok során már minden, a terhelt számára hátrányos módosítást tilt a törvény, ha a rendkívüli perorvoslatot a terhelt javára kezdeményezték). Így például

- a mellékbüntetés mindenkor enyhébb szankciónak tekintendő a büntetéshez képest, akkor is, ha adott esetben a terheltre nézve az súlyosabb hátrányt jelent;
- a súlyosítási tilalom nem zárja ki, hogy a másodfokú bíróság az előzetes mentesítést a terhelt terhére bejelentett ügyészi fellebbezés hiányában mellőzze;
- elsőfokon nem alkalmazott intézkedés másodfokon, büntetés melletti alkalmazását a súlyosítási tilalom nem zárja ki;
- nem sérti a súlyosítási tilalmat a feltételes szabadságra bocsátással kapcsolatos rendelkezésnek a súlyosítási tilalom ellenére a terhelt terhére való megváltoztatása;
- a súlyosítási tilalom nem akadályozza meg szabadságvesztés végrehajtási fokozatának a vádlott terhére történő megváltoztatását;
- a polgári jogi igény a súlyosítási tilalom beállta ellenére még akkor is elbírálható, ha az elsőfokú bíróság a polgári jogi igény érvényesítését egyéb törvényes útra utasította és ezen rendelkezés ellen senki sem fellebbezett stb.

A szakirodalomban felmerült a kérdés, hogy a vádlott lemondhat-e a súlyosítási tilalom által számára nyújtott védelemről, hiszen egyes esetekben ő maga is úgy élheti meg, hogy a súlyosítási tilalom akadályozza meg a számára szubjektíven kedvezőbb döntés meghozatalát (pl. ha számára kisebb jogkorlátozást jelent a felfüggesztett szabadságvesztés, mint a végrehajtandó pénzbüntetés). A lemondás megengedhetőségének kérdésében két véleménycsoport alakult ki: a vele egyetértők és az azt elutasítók. Az utóbbiak a hátrány meghatározásánál az általános objektív kiindulópontból kivételeket is megengednek, mint pl.

---

251. o.

[834] MEYER-GOßNER, Lutz: Einstellung des Verfahrens und Verschlechterungsverbot. In: GÖSSEL, Karl Heinz – KAUFMANN, Hans (szerk.): Strafverfahren im Rechtsstaat. Festschrift für Theodor KLEINKNECHT. München, 1985. 287. o.

a konkrét megfigyelés (FRISCH[835], SCHLÜCHTER[836]); a vádlott kívánsága (GRETHLEIN[837]), az esetre orientálódott szemléletmód (PAULUS[838]). Általában azok, akik a lemondás jogát elutasítják, túlnyomórészt kimondják az intézkedések kicserélésének lehetőségét. Nekik ugyanis nincs szükségük a lemondás jogi lehetőségére, mivel az érintett tényleges kívánságát már a súlyosítás megítélésének első szintjén figyelembe veszik. FRISCH a lemondás konstrukcióját csak kényszermegoldásnak tekinti. GRETHLEIN a jogvesztés mint dogmatikai alap gondolatából kiindulva tagadja a lemondás lehetőségét, mivel az állam büntetőjogi igénye a vádlott befolyásolásától független, ezáltal az állam nem is köthet megállapodást a terhelttel a törvény által megengedett mérték szerinti megbüntetésről.

Az objektivisták ezzel szemben kifejezett ajánlják a lemondás lehetőségét, mivel a súlyosítási tilalom általános objektív megítéléséből indulnak ki, amely vagy egyáltalán nem, vagy csak korlátozott módon teszi lehetővé az intézkedések kicserélését. Így például a lemondás jogát a súlyosítási tilalom büntető eljárásjogi előírásainak szempontját védelmező előírásként hangsúlyozza GERHARDT, azaz megengedi a vádlottnak, hogy lemondjon az egyébként őt védő jogról[839].

Álláspontunk szerint a jogállamilag levezethető reformatio in peius tilalmáról a vádlott nem mondhat le. Az államnak a súlyosítási tilalom meghatározott határokat állít a szankció mértékét illetően. Ezeket a határokat eltolni nem lehet, és nem is szabad a vádlott szubjektív választása alapján sem. A jogbiztonságnak, valamint a másodfokú eljárás előreláthatósága követelményének mindenkor érvényesülnie kell. Ha a súlyosítási tilalom hatásáról való lemondást megengednénk, meg kellene állapítani annak határait is.

A 2007. november 14-től életbe lépett, a büntetéskiszabás során értékelhető tényezőkről szóló 56/2007. sz. BK vélemény általános bevezető része rögzíti, hogy a Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiuma az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (92) 17. számú, a büntetéskiszabás egyöntetűségéről szóló Ajánlásából, valamint a több évtizedes bírói gyakorlatból indult ki. Az említett Ajánlás Függeléke 11 pontban sorolja fel az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának a büntetéskiszabással kapcsolatos álláspontját, ebből kettő érinti közvetlenül is a súlyosító és enyhítő körülmények kérdését[840]. A büntetések rendszerével foglalkozó 2. rész 3. pontja rögzíti, hogy a tagállamok „Büntetéskiszabási tájékoztatóinak” kell közölni azt a tartományt, amelyen belül kell egy bűncselekmény különböző (enyhítő vagy súlyosító körülmények lététől vagy hiányától függő) változataira kiszabandó büntetésnek lennie, de meghagyják a bíróságnak az ettől való eltérés lehetőségét. Az ún. „Kiindulópontoknak” pedig azt kell közölni, hogy egy bűncselekmény különféle változataira mi az általában kiszabandó büntetés, amelytől azonban a bíróság a súlyosító vagy enyhítő körülmények hatására akár felfelé, akár lefelé eltérhet.

Az Ajánlás Függelékének 3. része pedig kifejezetten a súlyosító és enyhítő körülményekkel foglalkozik. Eszerint a büntetés súlyosítása vagy enyhítése terén számításba

---

[835] FRISCH, Wolfgang: Das Verschlechterungsverbot – Grundfragen und neue Entwicklungen. Juristische Arbeitsblätter, 1974. 165. o.

[836] SCHLÜCHTER, Ellen: Das Strafverfahren. 1983. 631. pont.

[837] GRETHLEIN, Gerhard: Die Problematik des Verschlechterungsverbotes im Hinblick auf die besonderen Maßnahmen des Jugendrechts. Neuwied am Rhein, 1963. 29. o.

[838] FEZER, Gerhard – PAULUS, Rainer: Kommentar zur Strafprozeßordnung. Neuwied – Kriftel – Berlin, 1993. a 331. §-hoz fűzött kommentár.

[839] GERHARDT, Bernd-Peter: Das Verbot der reformatio in peius bei den Nebenstrafen, Nebenfolgen, Maßregeln der Sicherung und Besserung des Strafgesetzbuches. München, 1970. 93. o.

[840] Az említett 11 pont az alábbi címet viseli: A. Büntetéskiszabási megfontolások, B. Büntetések rendszere, C. Súlyosító és enyhítő tényezők, D. Korábbi elítélések, E. A büntetés indokolása, F. A súlyosítási tilalom, G. Előzetes fogva tartásban töltött idő, H. Az ügyész szerepe, I. Büntetéskiszabási tanulmányok és tájékoztatás, J. Statisztika és kutatás, K. Európai együttműködés a büntetéskiszabásra vonatkozó tájékoztatásban.

jöhető tényezőknek kapcsolódni kell a büntetéskiszabás kinyilvánított vezérlő megfontolásaihoz. Az Ajánlás nem teszi kötelezővé, hogy a fontosabb súlyosító és enyhítő tényezőket a tagállamok törvényben rögzítsék, sőt kifejezetten lehetővé teszi, hogy azokat a joggyakorlatban tisztázzák[841]. Ha a bíróság egy olyan tényt kíván súlyosítóként figyelembe venni, amely a bűncselekményeknek nem fogalmi eleme, ezt csak akkor teheti, ha ésszerű kétséget kizáró módon bizonyították. Ugyanígy a favor defensionis elve[842] érvényesül az Ajánlásnak annál a rendelkezésénél, miszerint mielőtt a bíróság elvet valamely javasolt enyhítő tényezőt, a terheltnek lehetőséget kell adnia a vitatott tény bizonyítására, és meg kell győződnie arról, hogy az nem létezik.

A büntetés kiszabása minden esetben a bíróság feladata, amely összetett értékelő tevékenységet igényel. A Kommentár[843] szerint ezen értékelő tevékenység során nyilvánvalóan jelentőséghez jut a bíró személyisége, de a büntetés kiszabási gyakorlat egységessége és következetessége fontos követelmény, társadalmi érdek. Ez a feladat rendkívüli alaposságot és felelősségtudatot kíván meg a bíróságtól, hiszen a büntetéskiszabás önmagában felülvizsgálat tárgyát nem képezheti, így az sem, hogy a bíróság a büntetéskiszabás során a Btk. 37. és 83. §-ának előírásait, a súlyosító és enyhítő körülményeket, illetve a Véleményt miként veszik figyelembe[844].

A Btk. 83. §-a ennek érdekében meghatározza a büntetéskiszabás elveit. Ennek alapján a büntetéskiszabás során az alábbiakra kell tekintettel lenni:

- a büntetés célja (ideértve a társadalom védelmét, a speciál- és generálpreventív szempontokat)[845];
- a törvényben meghatározott keretek (a szóba jöhető büntetés mértékének az alsó és felső határa mellett ez jelenti a Btk. Általános részének valamennyi olyan szabályát is, amelyek lehetőséget nyújtanak arra, hogy a bíróságok a tételkeret alsó határánál alacsonyabb vagy felső határánál magasabb tartamú büntetést szabjanak ki[846]);
- a bűncselekmény társadalomra veszélyessége (vö. „tettarányos büntetés”)[847];
- az elkövető (a terhelt) társadalomra veszélyessége[848];

---

[841] Az Ajánlás C/2. pontja szerint azokat a tényezőket is fel kell sorolni lehetőség szerint, amelyek bizonyos bűncselekményeknél nem vehetők figyelembe.

[842] FENYVESI Csaba – HERKE Csongor – TREMMEL Flórián: Új magyar büntetőeljárás. Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2004.

[843] KISS Sándor – LASSÓ Gábor – KONNERTNÉ HUBA Olívia – MÁZINÉ SZEPESI Erzsébet – RUZSÁS Róbert – SZEBENI László – SZÉKELY Ákos – VARGA Zoltán – VASKUTI András: Kommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvényhez. COMPLEX Jogtár, 2009. április 30. A 83. §-hoz fűzött kommentár.

[844] Ennek indokairól részletesen ld. BH2005. 337. sz. eseti döntésnek a III. ponthoz fűzött indokolását.

[845] A büntetés célját a törvényhozó kiemeli a büntetéskiszabás elvei közül, minden további körülmény értékelése attól függ, hogy azok milyen összefüggésben állnak a büntetés céljával. A többi körülmény között már nem állítható fel rangsor. Vö. BALOGH Ágnes – KŐHALMI László: Büntetőjog I. Általános rész. Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2007. 228. o.

[846] Így például a Különös részben meghatározott büntetési tételkeret alatti büntetés kiszabására nyújtanak lehetőséget a büntetés enyhítésének a Btk. 87. §-ban meghatározott szabályai, míg a Különös részben meghatározott büntetési tételkeret felső határánál hosszabb tartamú büntetés kiszabására nyújt lehetőséget, halmazati büntetés esetén a Btk. 85. § (3) bekezdése, vagy különös és többszörös visszaesővel szemben a Btk. 97. § (1) bekezdése. Vö. KISS Sándor – LASSÓ Gábor – KONNERTNÉ HUBA Olívia – MÁZINÉ SZEPESI Erzsébet – RUZSÁS Róbert – SZEBENI László – SZÉKELY Ákos – VARGA Zoltán – VASKUTI András: Kommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvényhez. COMPLEX Jogtár, 2009. április 30. A 83. §-hoz fűzött kommentár.

[847] A cselekmény társadalomra veszélyessége a bűncselekmény fogalmi eleme, ezáltal alapvető feltétele a bűncselekménnyé nyilvánításnak és a büntetőjogi felelősségre vonásnak. Ez tehát objektív ismérv, e körben a terhelt tudatának nincs jelentősége. Vö. BELOVICS Ervin – BÉKÉS Imre – BUSCH Béla – MOLNÁR Gábor – SINKU Pál – TÓTH Mihály: Büntetőjog. Általános rész. HVG-ORAC, Budapest, 2002. 326-327. o.

[848] A bűnelkövető azonban nem általában, hanem a konkrét bűncselekmény elkövetése folytán veszélyes a

- a bűnösség foka[849] (szándékosság vagy gondatlanság, illetőleg ezek foka)[850];
- az egyéb súlyosító és enyhítő körülmények.

A súlyosító és enyhítő körülmények előtti „egyéb” szó használata jelzi, hogy a törvényhozó a bűncselekmény és az elkövető társadalomra veszélyességét, valamint a bűnösség fokát is súlyosító illetőleg enyhítő körülménynek tekinti, azonban ezeket jelentőségük miatt kiemeli a többi, a büntetéskiszabásnál irányadó körülmény közül.

A súlyosító és enyhítő körülményeket – az előbb említett kiemelt körülmények kivételével – a korábbi büntető anyagi jogi kódexek sem nevesítették, és így van ez a hatályos Btk-nál is. Az exemplifikatív jellegű felsorolásra részben a szakirodalom, részben a Legfelsőbb Bíróság vállalkozott. Az alábbi táblázatban igyekeztünk összefoglalni a súlyosító és enyhítő körülmények tipizálására tett kísérleteket:

SCHULTEISZ	MOLNÁR	KÁDÁR	ANGYAL-RÁCZ	FÖLDVÁRI	LB VÉLEMÉNY
1. a cselekmény társadalomra veszélyességére kiható (azt fokozó vagy enyhítő) körülmények 2. az elkövető társadalomra veszélyességére kiható körülmények 3. a bűnösségre kiható körülmények 4. a büntetés céljainak megvalósulását befolyásoló körülmények	1. a bűncselekmény alanyi oldalához kapcsolódó körülmények 2. a bűncselekmény tárgyi oldalához kapcsolódó körülmények 3. a büntetés kiszabásánál közömbös körülmények 4. az egyes bűncselekmények körében érvényesülő körülmények	1. a bűncselekményből a társadalomra háramló veszélyt fokozó körülmények 2. az elkövető személyéből a társadalomra háramló veszélyt fokozó körülmények 3. a bűnösséget fokozó körülmények 4. egyéb, a bűncselekmény törvényi fogalmához nem tartozó körülmények	1. a bűnösség foka 2. a bűncselekmény tárgyi súlya 3. a terhelt személye 4. a bűnözés exogén tényezői 5. a bűncselekmény elkövetése után létrejött alanyi és tárgyi körülmények 6. az egyes bűncselekménye knél sajátos jellegzetességgel érvényesülő súlyosító és enyhítő körülmények	1. a bűncselekmény és az elkövető társadalomra veszélyessége 2. az elkövető bűnössége 3. az objektív jellegű súlyosító és enyhítő körülmények 4. a szubjektív jellegű súlyosító és enyhítő körülmények	1. a büntetést befolyásoló alanyi tényezők 2. a büntetést befolyásoló tárgyi körülmények

A táblázatból is kitűnik, hogy a jelenlegi joggyakorlat számára irányadó Vélemény egyrészt a jogirodalminál jóval egyszerűbb csoportosítást alkalmaz, amikor mindössze két szempont (alanyi vagy tárgyi körülmények) szerint vizsgálja a büntetés kiszabásánál irányadó súlyosító és enyhítő körülményeket, másrészt a törvényhozó által is kiemelt körülményeket (a bűncselekmény és az elkövető társadalomra veszélyességét, a bűnösség fokát) nem tartja kiemelendőnek, hanem azokat a két fő csoport keretein belül tárgyalja. Emellett számos, a jogirodalomban elfogadott körülmény értékelését mellőzi[851]. Ilyennek tekinthető például

---

társadalomra. Vö. NAGY Ferenc: A magyar büntetőjog általános része. Korona, Budapest, 2004. 440. o.

[849] A szándékosság és gondatlanság közötti határokról ld. KIS Norbert: A bűnösségi elv hanyatlása a büntetőjogban. UNIÓ, Budapest, 2005. 91-98. o.

[850] A bűnösség foka NAGY szerint részben konkurál az elkövető társadalomra veszélyességével. Mivel azonban a bűnösség nem azonos a személyi társadalomra veszélyességgel, mert – GYÖRGYI szerint – a konkrét cselekményhez fűződő pszichés viszonyt jelenti, ezért szükséges és indokolt a törvény által alkalmazott különválasztás. Vö. NAGY Ferenc: A magyar büntetőjog általános része. Korona, Budapest, 2004. 442. o. és GYÖRGYI Kálmán: A büntetéskiszabás elvei. Jogtudományi Közlöny, 1980/3.

[851] A német szakirodalom több, a büntetés kiszabásánál irányadó körülményt már száz évvel ezelőtt is önálló monográfiában dolgozott fel. Ilyen pl. HONIG, Richard: Der ungleichartige Rückfall als allgemeiner Strafschärfungsgrund. Fraustadt, 1914.; SCHOTT, Albert: Zufälliger Erfolg als Strafschärfungsgrund. Göttingen,

- a megtámadott társadalmi viszony közösségi értékelése;
- a társadalmi értékelés vizsgálata[852];
- a társadalom védelmére irányuló igény megszűnése[853];
- a súlyosabb sérelem elmaradása;
- kényszer és fenyegetés hatására való elkövetés;
- az ismétlődő elkövetés (mégha nem is esik a törvényi egységbe);
- különböző elkövetői alakzatok egyidejű megvalósulása[854];
- a felfedezést megnehezítő elkövetés;
- a bűncselekmény elkövetésének helyével kapcsolatos körülmények;
- a bűncselekmény elkövetésének idejével kapcsolatos körülmények (meghatározott időpont; bizonyos időpontban fennforgó körülmények[855]; egyéb időpontok és időtartamok) stb.

Az itt felsorolt körülményeknek a büntetés kiszabása során történő értékelését természetesen a Vélemény sem zárja ki, hiszen az ott felsorolt tényezők is csak támpontot adnak az ítélkező bírónak, amikor az egyedi ügyben meghozza az ítéletét. És ugyanezeket a körülményeket kell mérlegelnie a fellebbviteli bíróságnak is, amikor afelől dönt, hogy az elsőfokú bíróság helyesen mérlegelte-e a büntetés kiszabásánál irányadó körülményeket, avagy esetleg a helyes értékelés mellett a szankciók enyhítésének, illetőleg – ha nem állt be a súlyosítási tilalom – azok súlyosításának lehet-e helye.

A legalitás és opportunitás közti vitában egyik oldal mellett felállított érvek sem olyan mértékben kizárólagosan elfogadhatóak, hogy a büntető-joggyakorlatban a két véglet között egy pontosan meghatározott helyzet megítélésekor egyiket teljesen ki lehessen zárni. A legalitás és opportunitás közti fejlődés az ellenérvek sokaságának jogpolitikai mérlegelését igényli, különösen akkor, ha a jogbiztonság és egyedi eset törvényessége közti jogállami egyensúlyról van szó. Ez a megállapítás elsősorban arra érvényes, hogy milyen módon lehet a kriminálpolitikai célkitűzéseket a legjobban megvalósítani. A pergazdaságossági érdekek a legalitás elvének lehető legmesszemenőbb lazítása mellett szólnak ugyan, de felmerül az a probléma, hogy a jogalkalmazás mennyire képes tárgyszerű, egyediesítő szemléletet tanúsítani az ügy megítélése során, hiszen könnyen csorbulhat az egységes bűnüldözés követelménye. Ez bizonyos szempontból a súlyosítási tilalom beállása esetén is sérülhet, hiszen az elsőfokú bíróság mellett működő ügyész (terhelt terhére bejelentett) fellebbezésének elmaradása azt eredményezheti, hogy a vádlottat a másodfokú bíróság olyan büntetésre kell, hogy ítélje, amelynél hasonló esetben jóval súlyosabbat szokott alkalmazni.

Hivatalosan is el kell ismerni a tényt, hogy a legalitás elvének a korlátozása bizonyos

---

1895.

[852] Ennek keretében az általános társadalmi értékelést kell figyelembe venni. Ezért a BH1988. 218. sz. eseti döntés szerint a megrontás bűntettét elkövető javára nem enyhítő körülmény, hogy az ilyen jellegű cselekmény erkölcsi megítélése a cigány lakosság egy részénél más jellegű.

[853] FÖLDVÁRI erre azt a példát hozza, amikor a zártörést elkövető terhelt még a zártörés miatt indult büntetőeljárás megindítása előtt az eladott áru értékéből tehermentesítette adósát. Vö. FÖLDVÁRI József: A büntetés tana. Budapest, 1970. 276. o.

[854] Önmagában az, hogy milyen elkövetői alakzat állapítható meg a terheltnél, nem feltétlenül súlyosító/enyhítő körülmény. Erre hoz fel példát a BH1994. 296. sz. eseti döntés, amelynek II. pontja szerint a tevékenység súlya és jellege folytán még a tettesi cselekményhez képest is súlyosabb büntetés kiszabását eredményező büntetőjogi felelősségre vonás alkalmazása indokolt, ha a felbujtó a képzettsége és vezetőirányító szerepe alapján veszi rá a tetteseket a bűncselekmény elkövetésére.

[855] Így az elítéltnek a büntetés-végrehajtási intézetéből engedélyezett eltávozás tartama alatt ismételten és kirívó durvasággal elkövetett (ugyanolyan) bűncselekménye esetén ezt súlyosító körülményként kell értékelni (BH1991. 424. II. pont).

fokig elkerülhetetlen. Ez pedig a jogalkotót arra szorítja, hogy alternatív megoldásokkal (jobb anyagi és személyi állomány biztosításával, dekriminalizáló intézkedésekkel) e fejlődés ellen hasson mindenütt, ahol lehetséges. Még inkább érvényes ez akkor, ha a legalitás és opportunitás elve közül utóbbi (a legalitás elvének gazdaságossági okokból való szükségszerű gyengülése miatt) egyre inkább elsődlegessé válik.

Nem tudunk tehát pontos határokat megszabni, hogy hol kezdődik a „jogállam-ellenesség" területe, hanem a megoldást (a magától értetődő esetektől eltekintve) a törvényhozás és a jogalkalmazás szerveinek jogpolitikai döntésére kell bíznunk. Ez a körülmény azonban a legalitás és opportunitás elve közti ellentétnek nem egy különlegességét jeleníti meg, hanem egy ritka jelenséget, ami a jogállami érvelés általános gyenge pontját jellemzi. Nem mondhatunk le ugyanakkor a legalitás és opportunitás elve közti viszony megfelelő kialakításáról. Éppen ezért is szükségesnek tartjuk a súlyosítási tilalom jogintézményének fenntartását azzal, hogy a kritikai észrevételeket elfogadva jobban meg kellene felelni a jogállami megfontolásoknak.

Irodalomjegyzék

- ÁDÁM Antal: A közjogi szerződések Magyarországon. In: ÁDÁM Antal (szerk.): Közjogi intézmények a XXI. században. „Jog és jogászok a 21. század küszöbén" nemzetközi konferencia – Pécs, 2003. okt. 16. – alkotmányjogi alszekciójának előadásai. PTE ÁJK, Pécs, 2004.
- ÁDÁM Antal: A közjogi szerződésekről. Jura, 2004/1.
- ÁDÁM Antal: Alkotmányi értékek és alkotmánybíráskodás. Osiris, Budapest, 1998.
- ALBRECHT, Peter-Alexis: Erosionen des rechtsstaatlichen Strafrechts. Kritische Vierteljahreszeitschrift für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft, 1993.
- ALBRECHT, Peter-Alexis: Jugendstrafrecht. München, 1993.
- ALBRECHT, Peter-Alexis: Perspektiven und Grenzen polizeilicher Kriminalprävention. Ebelsbach, 1983.
- ALSCHULER, Albert W.: The Supreme Court, the Defence Attorney, and the Guilty Plea. Colorado Law Review 1975.
- AMBS, Friedrich: Das Legalitätsprinzip auf dem Prüfstand der Rechtswirklichkeit, insbesondere im Bereich der Umweltkriminalität. In: GEPPERT, K. – DECHNICKE, D.: Gedächtnisschrift für Karlheinz MEYER. Berlin – New York, 1990.
- ANGYAL Pál – RÁCZ György: A büntetés kiszabása bírói gyakorlatunkban. Az enyhítő és súlyosító körülmények rendszeres feldolgozásban. Budapest, 1937.
- ANGYAL Pál: Anyagi és alaki büntetőjog. Az érvényben lévő törvényekben foglalt büntetőjogi szabályok összeállítása a iudikatura feltüntetésével. Budapest, 1917.
- BÁBOSIK István: Neveléselmélet. Osiris Kiadó, Budapest 2004.
- BACHMAIER WINTER, Lorena: Proceso penal y sistemas acusatorios. Madrid, 2008.
- BALLA Lajos – KARDOS Sándor: A tisztességes eljárásról a strasbourgi bíróság gyakorlatában. Bírák Lapja, 2005/1. 34-53. o. és 2005/2.
- BALLA Péter: Vádalku helyett büntetőparancs. Magyar Jog 1992/11.
- BALOGH Ágnes – HORNYÁK Szabolcs: A büntetőjog alapjai. Oktatási segédanyag, PTE ÁJK Pécs, 2004.
- BALOGH Ágnes – KŐHALMI László: Büntetőjog I. Általános rész. Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2007.
- BALOGH Ágnes: Az összbüntetésbe foglalás kérdéséhez. Jura, 1997/2.
- BALOGH Zsolt – HOLLÓ András – KUKORELLI István – SÁRI János: Kommentár a Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvényhez. COMPLEX Jogtár, 2009. április 30.
- BÁN Tamás – BÁRD Károly: Az Emberi Jogok Európai Egyezménye és a magyar jog, Acta Humana, 1992. évi 6-7. szám.
- BÁNÁTI János – BELOVICS Ervin – CSÁK Zsolt – SINKU Pál – TÓTH Mihály – VARGA Zoltán: Büntető eljárásjog. Szerkesztette: Tóth Mihály. HVG ORAC, Budapest, 2003.
- BARABÁS Tünde – IRK Ferenc – KOVÁCS Róbert: A bűnmegelőzés, a bűnözéstől való félelem. In: BARABÁS Tünde – IRK Ferenc – KOVÁCS Róbert (szerk.): Félelem, bűnözés és bűnmegelőzés Európa öt nagyvárosában. Budapest, 2005.
- BÁRÁNDY Gergely: A gyűlöletbeszéd Magyarországon. Scolar, Budapest, 2009.
- BÁRÁNDY Péter: Büntetőpolitikai terveink. In: HOLÉ Katalin (szerk.): A Büntető Törvénykönyv és a büntető eljárási törvény módosításának elméleti és gyakorlati kérdései. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2003.
- BARBARICS Ferenc: A súlyosítási tilalom. Magyar Jog, 1968/7.
- BÁRD Károly: A büntetőhatalom megosztásának buktatói. Értekezés a bírósági tárgyalás jövőjéről. KJK, Budapest, 1987.
- BÁRD Károly: A szabálysértések büntetőeljárásban történő elbírálásának egyes gyakorlati kérdései. Magyar Jog, 1976/3.
- BÁRD Károly: Kriminálpolitika. Kriminológiai Közlemények 52. sz. 1995.
- BÁRD Petra: Európai Unió: a szabadság, a biztonság vagy a jog érvényesülésének a térsége? Kriminológiai tanulmányok, 2009.
- BATÓ Szilvia: A reformkorban érvényesülő szankciórendszer Békés vármegye 1844. évi gyakorlatában. Börtönügyi Szemle, 2002/1.
- BAUMANN, Jürgen: Die Reform der Vorschriften über die Öffentlichkeit der Strafverfahren. Neue Juristische Wochenschrift, 1982.
- BAUMANN, Jürgen: Die Situation des deutschen Strafprozesses. In: KOHLMANN, G. (szerk.):

Festschrift für Ulrich KLUG zum 70. Geburtstag. Köln, 1983.
- BAUMANN, Jürgen: Grabgesang für das Legalitätsprinzip. Zeitschrift für Rechtspolitik, 1952.
- BAUMANN, Jürgen: Minima non curat praetor. In: BAUMANN, J. – TIEDEMANN, K. (szerk.): Einheit und Vielfalt des Strafrechts. Festschrift für Karl PETERS zum 70. Geburtstag. Tübingen, 1974.
- BAUMANN, Jürgen: Von den Möglichkeiten einer Laufzeitgeldstrafe. Juristenzeitung, 1963.
- BAUMANN, LARS ANTON: Das strafprozessuale Verbot der reformatio in peius und seine Besonderheiten im Jugendstrafrecht. Aachen, 1999.
- BÉKÉS Imre: Gondolatok a bűnről és a bűncselekményről. Belügyi Szemle, 2001/6.
- BÉLI Gábor: Magyar jogtörténet. A tradicionális jog. Dialóg-Campus, Budapest-Pécs, 1999.
- BELING, Ernst: Die Lehre vom Tatbestand. Tübingen, 1930.
- BELOVICS Ervin – BÉKÉS Imre – BUSCH Béla – MOLNÁR Gábor – SINKU Pál – TÓTH Mihály: Büntetőjog. Általános rész. HVG-ORAC, Budapest, 2002.
- BEMS, Werner: Die Geldstrafe nach dem Tagessatzsystem und das Verbot der reformatio in peius. Möglichkeiten einer Berücksichtigung nachträglicher Einkommensverbesserungen im Verlaufe des Rechtsmittelverfahrens. Münster, 1980.
- BERGER, Vincent: Case Law of the European Court of Human Rights. The Round Hall Press, Dublin, 1989.
- BERTEL,Christian – VENIER, Andreas: Strafprozessrecht. Wien, 2002.
- BERTRAM, Günter: Spatzen und Kanonen. Neue Juristische Wochenschrift, 1995.
- BEULKE, Werner: Strafprozeßrecht. Heidelberg, 2002.
- BINDING, Karl: Die Stellung der Staatsanwaltschaft, des Angeklagten und des Verletzten nach dem neuen „Entwurf eines Gesetzes zur Vereinfachung der Rechtspflege". Leipziger Zeitschrift für Deutsches Recht, 1917.
- BLASKÓ Béla: Gondolatok a jogállamiságról. Belügyi Szemle, 1995/7-8.
- BLECKMANN, Albert: Staatsrecht I - Staatsorganisationsrecht. Grundlagen, Staatszielbestimmungen und Staatsorganisationsrecht des Bundes. Köln – Berlin – Bonn – München, 1993.
- BLOY, René: Die Ausgestaltung der Rechtsmittel im deutschen Strafprozeß. Juristische Schulung, 1986.
- BLOY, Rene: Die dogmatische Behandlung der Strafausschließungs- und Strafaufhebungsgründe. Berlin, 1976.
- BOCK, Michael: Ideen und Schimären im Strafrecht. Rechtssoziologische Anmerkungen zur Dogmatik der positiven Generalprävention. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, 1991.
- BOCKELMANN, Paul: Richter und Gesetz. In: Rechtsprobleme in Staat und Kirche. Festschrift für Rudolf SMEND zum 70. Geburtstag. Göttingen, 1952.
- BÓCZ Endre: A büntető eljárásjogi kodifikáció egyes kérdései. In: HOLÉ Katalin (szerk.): A Büntető Törvénykönyv és a büntető eljárási törvény módosításának elméleti és gyakorlati kérdései. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2003.
- BÓCZ Endre: Büntetőeljárási jogunk kalandjai. Sikerek, zátonyok és vargabetűk. Budapest, 2006.
- BÓCZ Endre: Legalitás, opportunitás és az ügyész diszkrecionális jogköre. Rendészeti Szemle 1994/1.
- BOHNERT, Joachim: Die Abschlußentscheidung des Staatsanwalts. Berlin, 1992.
- BORBÍRÓ Andrea: A sokarcú bűnmegelőzés. Feljegyzések a bűnözéskontroll új tendenciáiról és angliai tapasztalatairól. Themis, 2005/2.
- BOROS János: Jogpszichológia és kriminálpszichológia. Belügyi Szemle, 2004/6. 5-19. o.
- BOTTKE, Wilfried: Grundlagen des polizeilichen Legalitätsprinzips. Juristische Schulung, 1990.
- BROX, Hans: Allgemeines Schuldrecht. München, 1983.
- BRUNNER, Rudolf: Urteilsanmerkung. Juristische Rundschau, 1972.
- BRUNS, Hans-Jürgen: Der „Bestimmtheitsgrad" der Punktstrafe im Strafzumessungsrecht. Neue Juristische Wochenschrift, 1979.
- BRUNS, Hans-Jürgen: Sicherungsmaßregeln und Verschlechterungsverbot, Juristenzeitung, 1954.
- BRUNS, Hans-Jürgen: Über Häufung und Auswahl konkurrierender Sicherungsmaßregeln (§ 42 n StGB), Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, 1940.
- CHWALA Tamás – FÜLÖP Edit – SLÉDER Judit: Büntetőeljárás-jog. REJTJEL, Budapest, 2004.
- CRAMER, Peter: Ahndungsbedürfnis und staatlicher Sanktionsanspruch. Bemerkungen zu einer Reform der Verfahrenseinstellung aus Gründen der Opportunität. In: SCHROEDER, F. C. (szerk.): Festschrift für Reinhart MAURACH zum 70. Geburtstag. Karlsruhe, 1972.
- CRAMER, Peter: Ahndungsbedürfnis und staatlicher Sanktionsanspruch. Bemerkungen zu einer Reform der Verfahrenseinstellung aus Gründen der Opportunität. In: SCHROEDER, F. C. (szerk.): Festschrift für Reinhart MAURACH zum 70. Geburtstag. Karlsruhe, 1972.

- CRAMER, Peter: Die Austauschbarkeit der Entziehung der Fahrerlaubnis gegen ein Fahrverbot. Neue Juristische Wochenschrift, 1968.
- CZINE Ágnes – SZABÓ Sándor – VILLÁNYI József: Az előzetes döntéshozatali eljárás a büntető ügyszakban. Budapest, 2006.
- CSÉKA Ervin – FANTOLY Zsanett – HEGEDŰS István – KOVÁCS Judit – MARÁZ Vilmosné: A büntetőeljárási jog alapvonásai II. Szeged, 2004.
- CSÉKA Ervin – FANTOLY Zsanett – KOVÁCS Judit – LŐRINCZY György – VIDA Mihály: A büntetőeljárási jog alapvonásai I. Szeged, 2004.
- CSÉKA Ervin – HEGEDŰS István – HOFSZANG József – MARÁZ Vilmosné – VIDA Mihály: A büntető eljárásjog vázlata II. Szeged, 1996.
- CSÉKA Ervin: A büntető jogorvoslatok alaptanai. KJK, Budapest, 1985.
- CSÉKA Ervin: A súlyosítási tilalom tartalmának újabb elemei. Jogtudományi Közlöny 1984/3.
- CSEMÁNÉ VÁRADI Erika – BARTKÓ Péter – M. NYITRAI Péter: Bevezetés a bűnügyi tudományokba. Miskolc, 2004.
- CSEMÁNÉ VÁRADI Erika: A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásának nemzetközi tendenciái az Európai Unióban, különös tekintettel egyes országok szabályozására. In: LÉVAY Miklós (szerk.): Az Európai Unióhoz való csatlakozás kihívásai a bűnözés és más devianciák elleni fellépés területén. Miskolc, 2004.
- CSÚRI András – LIGETI Katalin: A szervezett bűnözés elleni állami fellépés eszközeiről. In: NAGY Ferenc (szerk.): Bűnügyi mozaik. Tanulmányok VIDA Mihály 70. születésnapja tiszteletére. Szeged, 2006.
- DAHS, Hans: § 153 a StPO – ein „Allheilmittel" der Strafrechtspflege. Neue Juristische Wochenschrift, 1996.
- DALLINGER, Wilhelm – LACKNER, Karl: Jugendgerichtsgesetz. München – Berlin, 1965.
- DEGENHARDT, Christoph: Staatsrecht I. Staatszielbestimmungen, Staatsorgane, Staatsfunktionen. Heidelberg, 1996.
- DELITALIA, Giacomo: Il divieto della reformatio in peius nel processo penale. Milano, 1927.
- DENCKER, Friedrich: Die Bagatelldelikte im Entwurf eines EGStGB. Juristenzeitung, 1973.
- Deutscher Richterbund: „Entlastungs"-Gesetz inakzeptabel. „Justizaufbau in den neuen Ländern nicht mit Eingriffen in den Rechtsschutz verquicken" – Vorläufige Stellungnahme zum Gesetzentwurf des Bundesrats. Deutsche Richterzeitung, 1991.
- DEWEY, JOHN: A nevelés jellege és folyamata. Tankönyvkiadó, Budapest 1976.
- DIJK, Van Jan Johannes Mattheus: Crime Prevention Policy: Current State and Prospects. In: KAISER, Günther – ALBRECHT, Hans-Jörg: Crime and Criminal Policy in Europe. Freiburg, 1990.
- DIJK, Van Jan Johannes Mattheus: Recent developments in the criminal policy on victims in The Netherlands. In: Changing victim policy: the United Nations victim declaration and recent developments in Europe. HEUNI Publication Series 16., Helsinki, 1989.
- DOBROCSI Szilvia: A tisztességes eljárás elve, mint a büntetőeljárás egyik alapvető követelménye. Collega, 2005/2.
- DOHNA, Graf zu, Alexander: Berufung in Strafsachen? 1911.
- DÖLLING, Dieter: Polizeiliche Ermittlungstätigkeit und Legalitätsprinzip. Első kötet. Wiesbaden, 1987.
- DÖRR, Dieter: Faires Verfahren. 1984.
- DREHER, Eduard: Die Behandlung der Bagatellkriminalität. In: STRATENWERTH, G. – KAUFMANN, A. (szerk.): Festschrift für Hans WELZEL zum 70. Geburtstag. Berlin – New York, 1974.
- EASTERBROOK, Frank H.: Plea Bargaining as Compromise. Yale Law Journal 1992
- ECKERT, Manfred: Legalität und Opportunität im deutschen Strafprozeß. Breslau, 1924.
- ECKL, Peter: Legalitätsprinzip in der Krise? Zeitschrift für Rechtspolitik, 1973.
- EHMKE, Horst: Ermessen und unbestimmter Rechtsbegriff im Verwaltungsrecht. Tübingen, 1960.
- EISENBERG, Ulrich: Jugendgerichtsgesetz. Kommentar. München, 1997.
- ELEK Balázs: A büntetéskiszabás során értékelhető tényezőkről. Bírák Lapja, 2000/ 1-2.
- ENGISCH, Karl: Einführung in das juristische Denken. Stuttgart – Berlin – Köln – Mainz, 1983.
- ERB, Volker: Legalität und Opportunität. Gegensätzliche Prinzipien der Anwendung von Strafrechtsnormen im Spiegel rechtstheoretischer, rechtsstaatlicher und rechtspolitischer Überlegungen. Berlin, 1999.
- ERDEI Árpád: A célszerűség rejtélye, avagy opportunitás a büntetőeljárásban. In: Györgyi Kálmán-jubileum. 2004.

- ERDEI Árpád: A trónfosztott királynő uralkodása, avagy a bizonyítási elmélet szent tehene. Magyar Jog 1991/4.
- ESER, Albin: Funktionswandel strafrechtlicher Prozeßmaximen. Auf dem Weg zur ‚Reprivatisierung" des Strafverfahrens? In: KROESCHELL, K. (szerk.): Recht und Verfahren. Heidelberg, 1992.
- ESER, Albin: Gesellschaftsgerichte in der Strafrechtspflege. Tübingen, 1970.
- ESSER, Josef: Grundsatz und Norm in der richterlichen Fortbildung des Privatrechts. Tübingen, 1990.
- Európa Tanács ajánlásai a büntetőeljárás egyszerűsítésére. Rendészeti Szemle 1991/5.
- FAKÓ Edit: Vádalku a kontinentális jogrendszerben. In: Publ. Univ. Miskolc. Sect. jur. et pol. Tomus 20/1. 2002.
- FANTOLY Zsanett: Akkuzatórius vagy inkvizitórius büntetőeljárást? Versengő rendszerek. Bűnügyi Szemle, 2009/2.
- FARKAS Ákos – RÓTH Erika: A büntetőeljárás. KJK-KERSZÖV, Budapest, 2004.
- FARKAS Ákos: Az Európai Unió tagállamaiban lefolytatott bizonyítás eredményének felhasználása a hazai büntetőeljárásokban In: HOLÉ Katalin – KABÓDI Csaba – MOHÁCSI Barbara (szerk.): Dolgozatok ERDEI Tanár Úrnak. ELTE, Budapest, 2009.
- FARKAS Ákos: Konszenzuális elemek a büntetőeljárásban. Magyar Jog 1992/8.
- FEHÉR Lenke: Diversion and mediation in Austria. Acta Juridica Academiae Scientiarum Hungaricae 1995-96/1-2.
- FENYVESI Csaba – HERKE Csongor – TREMMEL Flórián: Új magyar büntetőeljárás. Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2004.
- FENYVESI Csaba – HERKE Csongor: A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási törvényének koncepciója a hatályos szabályozás tükrében. Rendészeti Szemle, 2007/9.
- FENYVESI Csaba: A védő és az előzetes letartóztatás. Acta Humana, 2001.
- FEZER, Gerhard – PAULUS, Rainer: Kommentar zur Strafprozeßordnung. Neuwied – Kriftel – Berlin, 1993.
- FEZER, Gerhard: Vereinfachte Verfahren im Strafprozeß. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, 1994.
- FINKEY Ferenc: A magyar büntető perjog tankönyve. Budapest, 1916.
- FINKEY Ferenc: Anyagi igazság és téves jelszavak a büntető eljárásban. Magyar Jogi Szemle, 1927.
- FINKEY Ferenc: Büntetéstani problémák. Budapest, 1933.
- FINKEY Ferenc: Büntető jogorvoslati rendszerünk revíziójához. Magyar Jogászegyleti Értekezések és Tanulmányok, 1935/10.
- FINSZTER Géza: Kriminálpolitika tegnap és ma. Rendészeti Szemle, 2006/12.
- FLAD, Herbert: Das Verbot der reformatio in peius – eine vom Gesetzgeber gewährte Rechtswohltat oder ein Gebot des Verfassungsrechts. In: Dogmatik und Praxis des Strafverfahrens – Beiträge anläßlich des Colloquiums zum 65. Geburtstag von Gerhard KIELWEIN. Köln – Berlin – Bonn – München, 1989.
- FÖLDVÁRI József: A büntetés tana. Budapest, 1970.
- FÖLDVÁRI József: Az enyhítő és súlyosító körülményekről. Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata, 16. szám. Tankönyvkiadó, Budapest, 1960.
- FÖLDVÁRI József: Kriminálpolitika. Budapest, 1987.
- FÖLDVÁRI József: Magyar büntetőjog. Általános rész. Osiris, Budapest, 2003.
- FREITAG, Herbert: Die reformatio in peius im Verwaltungsverfahren und im Verwaltungsstreitverfahren. Hamburg, 1963.
- FREUND, Georg: Zur Legitimationsfunktion des Zweckgedankens im gesamten Straftatsystem. In: WOLTER, J. – FREUND, G. (szerk.): Straftat, Strafzumessung und Strafprozeß in einem gesamten Straftatsystem. Heidelberg, 1996.
- FRISCH, Wolfgang: Das Verschlechterungsverbot – Grundfragen und neue Entwicklungen, Juristische Arbeitsblätter, 1974.
- FRISCH, Wolfgang: Gegenwärtiger Stand und Zukunftsperspektiven der Strafzumessungsdogmatik. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, 1987.
- FRISCH, Wolfgang: Revisionsrechtliche Probleme der Strafzumessung. Köln – Berlin – Bonn – München, 1971.
- GÁL István László: A pénzmosás. KJK KERSZÖV, Budapest, 2004.
- GANSKE, Joachim: Der Begriff des Nachteils bei den strafprozessualen Verschärfungsverboten, Berlin, 1960.
- GELLÉR Balázs J.: The identity of the interpreter of criminal norms. Annales Bp. Tomus 46., Budapest, 2005.

- GEPPERT, Klaus: Zum „fair-trial-Prinzip” nach Art. 6 Abs. I Satz 1 der Europäischen Menschenrechtskonvention. JURA, 1992.
- GERBER, Hans: Das Verbot der reformatio in peius im Reichsstrafprozeß. Breslau, 1913.
- GERHARDT, Bernd-Peter: Das Verbot der reformatio in peius bei den Nebenstrafen, Nebenfolgen, Maßregeln der Sicherung und Besserung des Strafgesetzbuches. München, 1970.
- GLASER, Julius: Das Prinzip der Strafverfolgung. Wien, 1860.
- GOLLWITZER, Walter: Anmerkung zu OLG Karlsruhe, Beschluß vom 2. 8. 1982 -4 Ss 73 / 82. Juristische Rundschau, 1983.
- GÖDÖNY József: A bűnözés alakulása és a kodifikáció. Magyar Jog 1975.
- GÖNCZÖL Katalin – KORINEK László – LÉVAI Miklós: Kriminológiai ismeretek, bűnözés, bűnözéskontroll. Corvina, Budapest, 1998.
- GÖNCZÖL Katalin: A bűnözés és a bűnmegelőzés Magyarországon a rendszerváltás időszakában. Magyar Jog, 1991/11.
- GÖNNER: Handbuch des deutschen gemeinen Prozesses, in einer ausführlichen Erörterung seiner wichtigsten Gegenstände. Bd. III. Erlangen, 1804.
- GÖRGÉNYI Ilona: Restorative elements in the circle of alternative sanctions. In: Bűnözés új tendenciái. 2004.
- GÖSSEL, Karl Heinz: Empfehlen sich Änderungen des Strafverfahrensrechts mit dem Ziel, ohne Preisgabe rechtsstaatlicher Grundsätze den Strafprozeß, insbesondere die Hauptverhandlung, zu beschleunigen? Gutachten C zum 60. Deutschen Juristentag. München, 1994.
- GÖSSEL, Karl Heinz: Überlegungen zur Bedeutung des Legalitätsprinzips im rechtsstaatlichen Strafverfahren. In: HANACK, E.-W. – RIEß, P. – WENDISCH, G. (szerk.): Festschrift für Hanns DÜNNEBIER zum 75. Geburtstag. Berlin – New York, 1982.
- GRAHAM, John: Crime prevention strategies in Europe and North Amerika. European Institute for Crime Prevention and Control, HEUNI, Helsinki, 1995,
- GRETHLEIN, Gerhard: Die Problematik des Verschlechterungsverbotes im Hinblick auf die besonderen Maßnahmen des Jugendrechts. Neuwied am Rhein, 1963.
- GRMELA Zoltán: A vádalku – az amerikai modell. Magyar Jog 1993/6.
- GRÜNWALD, Gerald: Urteilsanmerkung. Juristische Rundschau, 1979.
- GYÖRGYI Kálmán – BÁRD Károly: A pénzbüntetés és a kodifikáció. Jogtudományi Közlöny 1978/1.
- GYÖRGYI Kálmán: A büntetéskiszabás elvei. Jogtudományi Közlöny, 1980/3.
- HAAS, Alfons: Das Verbot der reformatio in peius im geltenden Strafprozeßrecht (einschließlich Militärstrafgesetzordnung) und die Frage seiner Beibehaltung im künftigen Strafprozeß. Ellwangen, 1934.
- HÄBERLE, Peter: Das öffentliche Interesse als juristisches Problem. Bad Homburg, 1970.
- HACK Péter: Az igazságszolgáltatás függetlensége és hatékonysága. Belügyi Szemle, 2003/2-3.
- HAHN, C. (szerk.): Die gesamten Materialien zu den Reichs-Justizgesetzen. 3. kötet: Materialien zur Strafprozeßordnung, 1. rész: Die gesamten Materialien zur Strafprozeßordnung. Berlin, 1880.
- HAMM, Rainer: Pyrrhussiege und Danaergeschenke im Strafprozessualen Rechtsmittelsystem. Zu Problemen mit den §§ 331 Abs. 2, 358 Abs. 2 Satz 2 und 357 StPO. In: EBERT, Udo – HANACK, Ernst-Walter (szerk.): Festschrift für Ernst-Walter HANACK zum 70. Geburtstag am 30. August 1999. Berlin, 1999.
- HAMM, Rainer: Strafverfolgung recht und billig. Neue Juristische Wochenschrift, 1996.
- HANACK, Ernst-Walter: Anmerkung zu BGH, Urteil vom 7. 10. 1992 - 2 StR 374 / 92. Juristische Rundschau, 1993.
- HANACK, Ernst-Walter: Das Legalitätsprinzip und die Strafrechtsreform. In: LACKNER, K. – LEFERENZ, H- –WELP, J. – WOLF, E. A. (szerk.): Festschrift für Wilhelm GALLAS zum 70. Geburtstag. Berlin – New York, 1973.
- HASSEMER, Winfried: Die rechtstheoretische Bedeutung des gesetzlichen Strafrahmens. Bemerkungen zu Radbruchs Lehre von den Ordnungsbegriffen. In: KAUFMANN, A. (szerk.): Gedächtnisschrift für Gustav RADBRUCH. Göttingen, 1968.
- HASSEMER, Winfried: Legalität und Opportunität im Strafverfahren. In: OSTENDORF, H. (szerk.): Strafverfolgung und Strafverzicht. Festschrift zum 125jährigen Bestehen der Staatsanwaltschaft Schleswig-Holstein. Köln – Berlin – Bonn – München, 1992.
- HAUSER, Robert: Anmerkung zu BGH, Urteil vom 10. 8. 1994 -3 StR 53 / 94. Juristische Rundschau, 1995.
- HAUTZINGER Zoltán: A katonai büntetőjog rendszere, a katonai büntetőeljárás fejlesztési irányai. PhD értekezés, Pécs, 2010.

- HAUTZINGER Zoltán: A magyar katonai büntetőeljárás hatálya. Jura 2005/2.
- HEGEDŰS István: A harmadik felülbírálat terjedelme több bűncselekmény esetén, avagy valóban egyértelmű-e a törvény. Bírák Lapja, 2007/1.
- HEINITZ, Ernst: Zweifelsfragen des Opportunitätsprinzips. In: HOHENLEIMER, S. – LINDNER, L. – NOWAKOWSKI, F. (szerk.): Festschrift für Theodor RITTLER zu seinem achtzigsten Geburtstag. Aalen, 1957.
- HELLMER, Joachim: Erziehung und Strafe. Berlin, 1957.
- HEMPEL, Carl Gustav – OPPENHEIM, Paul: Der Typusbegriff im Lichte der neuen Logik. Wissenschaftstheoretische Untersuchungen zur Konstitutionsforschung und Psychologie. Leiden, 1936.
- HENKEL, Heinrich: Strafverfahrensrecht. Ein Lehrbuch. Stuttgart – Berlin – Köln – Mainz, 1958.
- HERBORT, Ursula: Wer kommt vor das Gericht? Die Entscheidung der Staatsanwaltschaft über Anklage und Einstellung im Jugendstrafverfahren. Pfaffenweiler, 1992.
- HERKE Csongor: A súlyosítási tilalom empirikus megközelítésben. Bűnügyi Szemle, 2009/2.
- HERKE Csongor: A tárgyalás mellőzéses eljárás. Jura, 1997. december
- HERKE Csongor: Az ügyészi fellebbezések statisztikai elemzése a súlyosítási tilalom tükrében. Ügyészek Lapja, 2010/4.
- HERKE Csongor: Büntető eljárásjog. Jogi szakvizsga jegyzet. Negyedik, átdolgozott kiadás. Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2010.
- HERKE Csongor: Die Absprache als ein Institut der Strafverfahrenserleichterung. In: FENYVESI Csaba – HERKE Csongor (szerk.): Emlékkönyv VARGHA László egyetemi tanár születésének 90. évfordulójára. PTE ÁJK Pécs, 2003.
- HERKE Csongor: Die Beschleunigung des Strafverfahrens im ungarischen und im deutschen Recht – Eine vergleichende Analyse der Vorgerichtsstellung und des beschleunigten Strafverfahrens. In: HERKE Csongor (szerk.): Jog és jogászok a 21. század küszöbén. A bűnügyi tudományok alszekció előadásainak szerkesztett változata. (Nemzetközi konferencia, Pécs, 2003. október 16.) PTE ÁJK Pécs, 2004.
- HERKE Csongor: Die Perspektiven der Vereinfachung des ungarischen Strafverfahrens im Spiegel der Empfehlung des Europarates. In: FENYVESI Csaba – HERKE Csongor (szerk.): Tanulmányok ERDŐSY Emil professzor tiszteletére. Pécs, 2002.
- HERKE Csongor: Megállapodások a büntetőperben. Pécs, 2008.
- HERKE Csongor: Plea Bargaining as a Measure for the Fight Against Organized Crime. In: Зборник радова. Collected papers. XXXIX, 1 (2005), Novi Sad, 2005.
- HERKE Csongor: Súlyosítási tilalom a harmadfokú eljárásban. Miskolci Jogi Szemle, 2009/2.
- HERKE Csongor: Súlyosítási tilalom a különeljárásokban. Jogelméleti Szemle, 2009/4.
- HERKE Csongor: Súlyosítási tilalom a megelőzés és az igazságszolgáltatás tehermentesítése tükrében. Magyar Jog, 2010.
- HERKE Csongor: Súlyosítási tilalom a nyomozási szakban? Belügyi Szemle, 2010.
- HERRMANN, Joachim: Diversion und Schlichtung in der Bundesrepublik Deutschland. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, 1984.
- HERTWIG, Volker: Die Einstellung des Strafverfahrens wegen Geringfügigkeit. Göttingen, 1982.
- HERTZ, Adolf: Die Geschichte des Legalitätsprinzips. Freiburg 1935.
- HESS, Walter: Reformatio in peius. Die Verschlechterung im Widerspruchsverfahren. Baden-Baden, 1990.
- HESSE, Konrad: Grundzüge des Verfassungsrechts der Bundesrepublik Deutschland. Heidelberg, 1998.
- HESZ Tibor – KŐHALMI László: A tanúvédelem a terhelt védőjének aspektusából. In: MÉSZÁROS Bence (szerk.): A tanú védelmének elméleti és gyakorlati kérdései. PTE ÁJK, Pécs, 2009.
- HETTINGER, Michael: Das Doppelverwertungsverbot bei strafrahmenbildenden Umständen (§§ 46 Abs. 3, 50 StGB). Berlin, 1982.
- HEUBEL, Horst: Der „fair trial" – ein Grundsatz des Strafverfahren? 1981.
- HEYDEN, Frank: Begriff, Grundlagen und Verwirklichung des Legalitätsprinzips und des Opportunitätsprinzips. Zürich 1961.
- HIPPEL, Robert von: Der deutsche Strafprozeß. Marburg, 1941.
- HIRSCH, Hans Joachim: Zur Behandlung der Bagatellkriminalität in der Bundesrepublik Deutschland. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, 1980.
- HOHENDORF, Andreas: § 153 a 1 StPO als Radikalmittel zur Bewältigung der „Massen-Bagatellkriminalität"? Neue Juristische Wochenschrift, 1987.
- HOLÉ Katalin: Büntető anyagi és eljárási jogunk, valamint az Európai Unió kívánalmai. In: HOLÉ Katalin (szerk.): A Büntető Törvénykönyv és a büntető eljárási törvény módosításának elméleti és

gyakorlati kérdései. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2003.
- HONIG, Richard: Der ungleichartige Rückfall als allgemeiner Strafschärfungsgrund. Fraustadt, 1914.
- HORNYÁK Szabolcs: Közlekedésbiztonság és megelőzés Európában és Magyarországon. In: KORINEK László – KŐHALMI László (szerk.): Emlékkönyv FERENCZ Zoltán egyetemi adjunktus halálának 20. évfordulójára. PTE ÁJK Pécs, 2004.
- HORVÁTH Tibor: A szocialista állam büntetőpolitikájának alkotó tényezői. Az Állam- és Jogtudományi Intézet Értesítője, Budapest, 1960.
- HORVÁTH Tibor: Büntetés, illetőleg társadalmi intézkedés alkalmazása a társadalomra veszélyes cselekmények miatt. Jogtudományi Közlöny, 1961/1-2.
- IRK Albert: A magyar büntető perjog vezérfonala. Pécs, 1931.
- IRK Ferenc: Kriminálpolitika – nemzetközi kitekintés. Ügyészségi Értesítő 1993/3.
- IZSÁKI Mariann: A büntető eljárás egyszerűsítése, különös tekintettel a vádalkura. Szakdolgozat, JPTE ÁJK Pécs, 1995.
- JAKUCS Tamás (szerk.): Kommentár a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvényhez. Complex Jogtár Plusz, 2009. július 31.
- JANKOWSKI, Michal: New Trend sin Polish Criminal Policy. HEUNI Papers on Crime Policy 2., Helsinki, 1986.
- JÁRMY Tibor: Közösség, bűnözés, megelőzés. Sátoraljaújhely-Budapest, 2003.
- JÁSZAI Dezső (szerk.): A büntető eljárás kommentárja. Második kötet. KJK, Budapest, 1967.
- JELLINEK, Walter: Gesetz, Gesetzesanwendung und Zweckmäßigkeitserwägung. Tübingen, 1913.
- JESCHECK, Hans-Heinrich: Lehrbuch des Strafrechts. Berlin, 1978.
- JESCHECK, Hans-Heinrich: Strafrechtsreform in Deutschland. Allgemeiner Teil. Schweizerische Zeitschrift für Strafrecht, 1975.
- JESZENSZKY Ferenc: A súlyosítási tilalom a fellebbezési eljárásban. Magyar Jog, 1956/1.
- JEUTTER, Friedrich: Sinn und Grenzen des Legalitätsprinzips. München, 1976.
- JUNG, Heike: Legalität oder Opportunität im Strafverfahren. In: PRÜTTING, H. (szerk.): Recht und Gesetz im Dialog III. Köln – Berlin – Bonn – München, 1986.
- JUNG, Heike: Straffreiheit für den Kronzeugen? Köln – Berlin – Bonn – München, 1974.
- KÁDÁR Miklós: A súlyosító körülmények. Jogtudományi Közlöny, 1965/4.
- KADEL, Berthold: Die Bedeutung des Verschlechterungsverbots für Geldstrafenerkenntnisse nach dem Tagessatzsystem. 1983.
- KAISER, Günther (szerk.): Kleines Kriminologisches Wörterbuch. Heidelberg, 1985.
- KAISER, Günther: Verkehrsdelinquenz und Generalprävention. Tübingen, 1970.
- KANT, Immanuel: Die Metaphysik der Sitten. Erster Teil,: metaphysische Anfangsgründe der Rechtslehre. Königsberg, 1798.
- KAPAHNKE, Ulf: Opportunität und Legalität im Strafverfahren. Tübingen, 1982.
- KAPSA, Bernhard-Michael: Das Verbot der reformatio in peius im Zivilprozeß. Berlin, 1976.
- KARDOS Sándor: Gondolatok a tisztességes eljárásról. In: HOLÉ Katalin – KABÓDI Csaba – MOHÁCSI Barbara (szerk.): Dolgozatok ERDEI Tanár Úrnak. ELTE, Budapest, 2009.
- KARSAI Krisztina: A kétszeres eljárás alapelvi tilalmának európai érvényessége. In: NAGY Ferenc (szerk.): Ad futuram memoriam. Tanulmányok CSÉKA Ervin 85. születésnapja tiszteletére. Szeged, 2007.
- KAUFMANN, Armin: Die Strafaussetzung zur Bewährung und das Verbot der reformatio in peius. Juristenzeitung, 1958.
- KAUFMANN, Arthur: Analogie und „Natur der Sache". Heidelberg, 1982.
- KAUFMANN, Arthur: Gondolatok a jogi hermeneutika ontológiai megalapozásához. (Fordította: SZABÓ Béla). Jog és nyelv, 2000.
- KAUFMANN, Hilde: Strafanspruch, Strafklagrecht. Die Abgrenzung des materiellen vom formellen Strafrecht. Göttingen, 1968.
- KAUSCH, Erhard: Der Staatsanwalt – ein Richter vor dem Richter? Untersuchungen zu § 153 a StPO. Berlin, 1980.
- KEBER, Hermann: Gegen das Verbot der reformatio in peius, ein Symptom des Zurückweichens der staatlichen Strafgewalt vor dem Verbrecher. Spandau, 1892.
- KELEMEN Ágnes: A vádalku illetve megegyezés az Amerikai Egyesült Államok igazságszolgáltatásában. Magyar Jog 1990/10.
- KELEMEN Ágnes: Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának ajánlása és a Magyarázó Megjegyzések a büntető eljárás egyszerűsítése tárgyában. Magyar Jog 1991/12.
- KELSEN, Hans: Allgemeine Staatslehre. Berlin, 1925.

- KENGYEL Miklós: Magyar polgári eljárásjog. Osiris, 2008.
- KEREZSI Klára: Egy biztonságosabb Magyarországért: a bűnmegelőzés stratégiája. Kriminológiai tanulmányok, 1997.
- KERL, Hermann-Jürgen: Das Opportunitätsprinzip als Magd des Legalitätsprinzips. Zeitschrift für Rechtspolitik, 1986.
- KERNER, Hans Jürgen: Normbruch und Auslese der Bestraften. Ansätze zu einem Modell der differentiellen Entkriminalisierung. In: GÖPPINGER, H. – KAISER, G. (szerk.): Kriminologie und Strafverfahren. Stuttgart, 1976.
- KERTÉSZ Imre: Megállapodás az elkövetővel. Rendészeti Szemle 1993/10.
- KINDHÄUSER, Urs: Rechtstreue als Schuldkategorie. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, 1995.
- KIRÁLY Tibor: A védelem és a védő a büntető ügyekben. KJK, Budapest, 1962.
- KIRÁLY Tibor: Büntetőeljárási jog. Osiris, Budapest, 2000.
- KIRÁLY Tibor: A legalitás a büntetőeljárásban. Jogtudományi Közlöny, 1986.
- KIS Norbert: A bűnösségi elv hanyatlása a büntetőjogban. UNIÓ, Budapest, 2005.
- KIS Norbert: Helyteleníthető-e a büntetési rendszer szigorítása? In: HOLÉ Katalin (szerk.): A Büntető Törvénykönyv és a büntető eljárási törvény módosításának elméleti és gyakorlati kérdései. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2003.
- KISS Anna: A tárgyalás mellőzésének elméleti és gyakorlati kérdései. Kriminológiai és Kriminalisztikai tanulmányok, 33. kötet, 1996.
- KISS Anna: A tárgyalás mellőzéséről. Ügyészek Lapja 1996/5.
- KISS Sándor – LASSÓ Gábor – KONNERTNÉ HUBA Olívia – MÁZINÉ SZEPESI Erzsébet – RUZSÁS Róbert – SZEBENI László – SZÉKELY Ákos – VARGA Zoltán – VASKUTI András: Kommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvényhez. COMPLEX Jogtár, 2009. április 30.
- KLEINFELLER, Georg: Das Verbot der reformatio in peius. Der Gerichtssaal, 1886.
- KLEINKNECHT, Theodor – MEYER-GOßNER, Lutz: Strafprozeßordnung. 1999.
- KLEINSCHROD, Gallus Aloys: Über die Rechtskraft peinlicher Urteile. In: Archiv des Criminalrechts, Bd. II, 3. Stück, 1800.
- KÓ József: Vélemények a bűnözésről és a bűnmegelőzésről. Kriminológiai közlemények 1999.
- KOCH, Hans-Joachim: Unbestimmte Rechtsbegriffe und Ermessensermächtigungen im. Verwaltungsrecht. Eine logische und semantische Studie zur Gesetzesbindung der Verwaltung. Frankfurt am Main, 1979.
- KOHLMANN, Günter: Waffengleichheit im Strafprozeß? In: Festschrift für Karl PETERS. 1974.
- KÓNYA István: Gondolatok egy állásfoglalás születéséről. Magyar Jog 1995/12.
- KOPP, Ferdinand: Verwaltungsgerichtsordnung mit Erläuterungen. München, 1988.
- KORINEK László: A bűnmegelőzés lehetőségei átalakuló társadalmunkban. Kriminológiai közlemények Különkiadás, 1999.
- KORINEK László: A büntetőpolitika irányelvei Magyarországon. Belügyi Szemle, 2003/11-12.
- KORINEK László: A nyugatnémet bűnmegelőzés története, felépítése és működése. Belügyi Szemle, 1989/10.
- KORINEK László: Bűnözési elméletek. Budapest, 2006.
- KORINEK László: Stílusváltozatok a világ bűnmegelőzésében. In: KÉKI Zoltán – EGERSZEGI Edit: Jogi beszélgetések. Kaposvár, 2004.
- KOTZ, Peter: Die Wahl der Verfahrensart durch den Staatsanwalt. Frankfurt am Main, 1983.
- KOVÁCS Judit: Tanúvédelem és személyi védelem Magyarországon. Szeged, 2004.
- KŐHALMI László: Jogállam és büntetőjog – avagy kételyeim az ezredforduló kriminájoga körül. In: KARSAI Krisztina (szerk.): Keresztmetszet. Tanulmányok fiatal büntetőjogászok tollából. Szeged, 2005.
- KÖSTLIN, Christian Reinhold: System des deutschen Strafrechts. Tübingen, 1855.
- KRETSCHMANN, Hans-Jochen: Das Verbot der reformatio in peius im Jugendstrafrecht, Saarbrücken, 1968.
- KRETSCHMER, Joachim: Das strafprozessuale Verbot der reformatio in peius und die Maßregel der Besserung und Sicherung. Berlin, 1999.
- KRÜMPELMANN, Justus: Die Bagatelldelikte. Berlin, 1966.
- KUNIG, Philip: Das Rechtsstaatsprinzip – Überlegungen zu seiner Bedeutung für das Verfassungsrecht der Bundesrepublik Deutschland. Tübingen, 1986.
- KUNZ, Karl-Ludwig: Das strafrechtliche Bagatellprinzip. Eine strafrechtsdogmatische und

kriminalpolitische Untersuchung. Berlin, 1984.
- KUNZ, Karl-Ludwig: Die Einstellung wegen Geringfügigkeit durch die Staatsanwaltschaft. Königstein, 1980.
- KÜHNE, Hans-Heiner: Strafprozeßlehre. Eine systematische Darstellung für Prüfung und Praxis. Heidelberg, 1993.
- KÜPER, Wilfried: Die Richteridee der Strafprozeßordnung und ihre geschichtlichen Grundlagen. Berlin, 1967.
- LAHTI, Raimo: Current Trend sin Criminal Policy in the Scandinavian Countries. In: Bishop, Norman (szerk.): Scandinavian Criminal Policy and Criminology 1980-1985. Scandinavian Research Council for Criminology. Koppenhága, 1985.
- LAHTI, Raimo: Punishment and Justice – A Finnish Approach. In: BROEKMAN, Jan M. – OPALEK, Kazimierz – KERIMOND, D. A.A. (szerk.): Social Justice and individual Responsibility. Stuttgart, 1985.
- LAJTÁR István: A fiatalkorúak igazságszolgáltatásának, büntetés-végrehajtásának egyes időszerű kérdései a jogszabályi változások és a jogalkalmazási tapasztalatok tükrében. Börtönügyi Szemle, 2005/4.
- LAUCKNER, Rolf: Zur Geschichte und Dogmatik der reformatio in peius. Breslau, 1913.
- LAUN, Rudolf von: Zum Problem des freien Ermessens. In: Festschrift für Ernst ZITELMANN. München – Leipzig, 1913.
- LÉVAY Miklós: A büntetőjog társadalmi szerepének változása Magyarországon. 1985-2005. In: JAKAB András – TAKÁCS Péter (szerk.): A magyar jogrendszer átalakulása. 1985/1990-2005. Jog, rendszerváltozás, EU-csatlakozás. Budapest, 2007.
- LÉVAY Miklós: Társadalmi-gazdasági változások és bűnözés. In: TAUBER István (szerk.): Tanulmányok VÍGH József 70. születésnapjára. Budapest, 2000.
- LIEB, Klaus: Das Verbot der reformatio in peius im Zivilprozess, im Verfahren der Freiwilligen Gerichtsbarkeit und im Verwaltungsstreitverfahren. Würzburg, 1972.
- LIEBSCHER, Thomas: Anmerkung zur Entscheidung von OGH 28. 02. 1989. Juristische Blätter, 1990.
- LIGETI Katalin: A jogállami büntetőjogról. In: WIENER A. Imre (szerk.): Büntetendőség – büntethetőség. Büntetőjogi tanulmányok. KJK, Budapest, 1997.
- LINDE VON: Zur Lehre von der sogenannten Reformatio in pejus. Archiv für civilistische Praxis, 1850.
- LIZICZAY Sándor: „Jogtörténeti kuriózum" avagy a tanú védelmének büntetőeljárásjogi eszközei. Collega, 2003/2.
- LOBE, Adolf: Zur Reform des Strafprozesses. Der Gerichtssaal, 1928.
- LOOS, Fritz: Probleme der beschränkten Sperrwirkung strafprozessualer Entscheidungen. Juristenzeitung, 1978.
- LŐRINCZ József – KABÓDI Csaba: A szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának hatásrendszere. In: GÖNCZÖL Katalin – KORINEK László – LÉVAI Miklós: Kriminológiai ismeretek, bűnözés, bűnözéskontroll. Corvina, Budapest, 1998.
- LŐRINCZY György: Gondolatok a Csemegi kódexről. Ügyészek Lapja, 2001/3.
- LUKÁCS János – NAGY Mihály – SZILÁGYINÉ BAY Lujza: A bűnmegelőzés lehetőségei a helyi bűnügyi problémák kezelésében. Belügyi Szemle, 2004/10.
- LÜDERSSEN, Klaus: Die strafrechtsgestaltende Kraft des Beweisrechts. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, 1973.
- MAKAI Lajos: A „fair" eljárás szabályainak érvényesülése a terhelt távollétében. Bűnügyi Szemle, 2009/4..
- MÁRKI Zoltán: Ciklusok a büntetőpolitikában. In: HOLÉ Katalin (szerk.): A Büntető Törvénykönyv és a büntető eljárási törvény módosításának elméleti és gyakorlati kérdései. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2003.
- MARXEN, Klaus: Straftatsystem und Strafprozeß. Berlin, 1984.
- MAUNZ, Theodor – DÜRIG, Günter – HERZOG, Roman – SCHOLZ, Rupert – LERCHE, Peter – PAPIER, Hans-Jürgen – RANDELZHOFER, Albrecht – SCHMIDT-ASSMANN, Eberhard: Grundgesetz. Kommentar. Loseblattausgabe. München, 1990.
- MAURACH, Reinhart: Anmerkung zu BGH, Urteil vom 25. 10. 1972 – 2 StR 422/72, Juristische Rundschau, 1973.
- MAURER, Hartmut: Allgemeines Verwaltungsrecht. München, 1995.
- MERKL, Adolf: Allgemeines Verwaltungsrecht. Berlin, 1927.
- MERTEN, Detlef: Rechtsstaat und Gewaltmonopol. In: Recht und Staat, 1975.
- MERTES, Norbert: Legalitätsprinzip oder Opportunitätsprinzip im Strafverfahren. In: PRÜFLING, H.

(szerk.): Recht und Gesetz im Dialog III. Köln – Berlin – Bonn – München, 1986.
- MÉSZÁROS Ádám: A büntetés céljának alapkérdései. Rendészeti Szemle, 2009/3.
- MEYER-GOßNER, Lutz: Änderungen der Strafprozeßordnung durch das Rechtspflegeentlastungsgesetz. Neue Juristische Wochenschrift, 1993.
- MEYER-GOßNER, Lutz: Anmerkung zu BayObLG, Urteil vom 4. 12. 1981 – RReg 1 St. 392 / 81. Neue Zeitschrift für Strafrecht, 1982.
- MEYER-GOßNER, Lutz: Einstellung des Verfahrens und Verschlechterungsverbot. In: GÖSSEL, Karl Heinz – KAUFMANN, Hans (szerk.): Strafverfahren im Rechtsstaat. Festschrift für Theodor KLEINKNECHT. München, 1985.
- MEZEY Barna (szerk.): Magyar jogtörténet. Osiris, Budapest, 1997.
- MEZŐLAKI Erik: Gondolatok a perújítás egyes gyakorlati problémáiról. Bűnügyi Szemle, 2008/1.
- MITTERMAIER, Carl Josef Anton: Die Staatsanwaltschaft, der gegenwärtige Standpunkt der Erfahrungen und Ansichten über ihre Stellung, und die Hauptpunkte auf welche die Sicherung der besten Wirksamkeit der Anstalt gerichtet sein muß. Der Gerichtssaal, 1858.
- MITTERMAIER, W.: Das Tagesbussensystem in Skandinavien. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft 1935.
- MOLNÁR Gábor: Mediáció a büntetőeljárásban és ennek szabályozása. In: BENISNÉ GYŐRFFY Ilona (szerk.): Huszonharmadik jogász vándorgyűlés. Pécs, 2005. okt. 27-29. Magyar Jogász Egylet, Budapest, 2006.
- MOLNÁR István: A súlyosítási tilalom főbb kérdései a hatályos jogunkban. Magyar Jog, 1980/5.
- MOLNÁR László: A büntetést meghatározó tényezők. Budapest, 1961.
- MOLNÁR László: A büntető perrendtartás kommentárja. Budapest, 1957.
- MOLNÁR László: A reformatio in peius tilalmának érvényesülése a Bp. 202. § a)-c) pontjára alapított hatályon kívül helyezést követő új eljárásban. Magyar Jog, 1956/4.
- MÓRA Mihály: A magyar büntető eljárási jog. Budapest, 1961.
- MORVAI Krisztina: Emberi jogok, jogállamiság és a „visszamenőleges” igazságszolgáltatás. Jogtudományi Közlöny, 1992/2.
- MÜLLER, Rainer – WACHE, Volkhard: Opportunitätserwägungen bei der Verfolgung von Straftaten gegen die äußere Sicherheit. In: EYRICH, H. – ODERSKY, W. – F. J. SÄCKER (szerk.): Festschrift für Kurt REBMANN zum 65. Geburtstag. München, 1989.
- MÜLLER: Anmerkung zu OLG Tübingen. Strafsenat vom 14. 11. 1946 – Ss 9/46. Deutsche Rechtszeitschrift, 1947.
- MÜNCH, von, Ingo – KUNIG, Philip (szerk.): Grundgesetzkommentar, Band 1 (Präambel bis Art. 20). 1992.
- NAGY Anita: A tárgyalás mellőzése és bíróság elé állítás, mint eljárást gyorsító külön eljárások történeti fejlődése. In: Studia iurisprudentiae, Tomus 7/2. 2006.
- NAGY Ferenc: A magyar büntetőjog általános része. Korona, Budapest, 2004.
- NAGY Ferenc: A nullum crimen/nulla poena sine lege alapelvről. MJ 1995/5.
- NAGY Lajos: Fellebbezés a büntetőperben. Budapest, 1960.
- NAGY Zoltán: A középmértékes büntetés kiszabásának tapasztalatai. In: BENISNÉ GYŐRFFY Ilona (szerk.): Tizenhatodik jogász vándorgyűlés. Sopron, 2001. máj. 17-18. Magyar Jogász Egylet, Budapest, 2001.
- NAGY Zoltán: Szankciórendszer és büntetéskiszabás. KK Különkiadás, 2001.
- NAUCKE, Wolfgang: Der Begriff der geringen Schuld (§ 153 StPO) im Straftatsystem. In: SCHROEDER, F.-C. – ZIPF, H. (szerk.): Festschrift für Reinhart MAURACH zum 70. Geburtstag. Karlsruhe, 1972.
- NAUCKE, Wolfgang: Empfiehlt es sich, in bestimmten Bereichen der kleinen Eigentums- und Vermögenskriminalität, insbesondere des Ladendiebstahls, die strafrechtlichen Sanktionen durch andere, zum Beispiel zivilrechtliche Sanktionen abzulösen, gegebenenfalls durch welche? Gutachten D (strafrechtliches Teilgutachten) zum 51. Deutschen Juristentag. München, 1976.
- NEMÉNYI Béla: A súlyosítási tilalom érvényesülésének vitás kérdései (ún. „iudicium nullum”). Magyar Jog, 1956/6.
- NÉMETH Imre: Szemelvények a büntetőjog, a büntető eljárásjog és a büntetésvégrehajtási jog elsajátításához. Győr, 2009.
- NÉMETH Zsolt: A magyar rendőrség kriminál-prevenciós aktivitása a II. világháborútól az ezredfordulóig. NAGY Ferenc (szerk.): Ad futuram memoriam. Tanulmányok CSÉKA Ervin 85. születésnapja tiszteletére. Szeged, 2007.
- NIEMÖLLER, Martin – SCHUPPERT, Gunnar Folke: Die Rechtsprechung des Bundesverfassungsgerichts zum Strafverfahrensrecht. Archiv des öffentlichen Rechts, 1982.

- NIESE, Werner: Die Anklageerzwingung im Verhältnis zum Legalitäts- und Opportunitätsprinzip. Süddeutsche Juristenzeitung, 1950.
- NORDEN: Zum Verbot der reformatio in peius. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, 1909.
- NOTHACKER, Gerhard: „Erziehungsvorrang" und Gesetzesauslegung im Jugendgerichtsgesetz. Berlin, 1985.
- NYÍRI Sándor: A bűnözés és a bűnüldözés helyzete 1990-ben. Rendészeti Szemle, 1991/3. 3-7. o.
- OBERMAYER, Klaus: Kommentar zum Verwaltungsverfahrensgesetz. Neuwied, 1990.
- OETKER, Friedrich: Anmerkung zu RG, Urteil vom 7. 1. 1935 — 2 D 1384 / 34, Juristische Wochenschrift, 1935.
- OSTENDORF, Heribert: Jugendgerichtsgesetz. Kommentar. Köln – Berlin – Bonn – München, 1997.
- PAEFFGEN, Hans-Ullrich: „Ermessen" und Kontrolle – Probleme einer Begriffsanleihe in Bezug auf die Revisibilität von Tatsachen. In: WASSERBURG, K. – HADDENHORST, W. (szerk.): Wahrheit und Gerechtigkeit im Strafverfahren. Festgabe für Karl PETERS aus Anlaß seines 80. Geburtstages. Heidelberg, 1984.
- PALANDT, Otto: Bürgerliches Gesetzbuch. 1997.
- PÁPAI TARR Ágnes: A ne bis in idem elv az Európai Bíróság gyakorlatában. Miskolci Jogi Szemle, 2007/2.
- PASCHMANNS, Norbert: Die staatsanwaltschaftliche Verfahrenseinstellung wegen Geringfügigkeit nach §§ 153, 153 a StPO – Entscheidungsgrenzen und Entscheidungskontrolle. Frankfurt am Main, 1988.
- PETE Krisztián: Interszubjektivitás. http://ktnye.akti.hu
- PETERS, Karl: Anmerkung zu BGH, Urteil vom 18. 7. 1956 – 6 StR 28 / 56. Juristenzeitung, 1957.
- PETERS, Karl: Die Parallelität von Prozeß- und Sachentscheidungsvoraussetzungen. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, 1956.
- PETERS, Karl: Strafprozeß: Ein Lehrbuch. Heidelberg, 1985.
- PFEIFFER, Gerd (szerk.): Karlsruher Kommentar zur Strafprozeßordnung und zum Gerichtsverfassungsgesetz mit Einführungsgesetz. München, 1993.
- POLT Péter: Alkotmányos jogok a jogalkalmazásban – figyelemmel az uniós elvárásokra. Belügyi Szemle, 2000/9.
- POPITZ, Heinrich: Über die Präventivwirkung des Nichtwissens. Tübingen, 1968.
- POTRYKUS, Gerhard: Das Verbot der reformatio in peius und das Jugendstrafrecht. Neue Juristische Wochenschrift, 1955.
- POTT, Christine: Die Aushöhlung des Legalitätsprinzips. Dargestellt anhand des Verhältnisses von § 258 a StGB und §§ 153 ff. StPO. In: Vom unmöglichen Zustand des Strafrechts. Frankfurt am Main, 1995.
- RÁCZ György: Fellebbezés, perújítás, törvényességi óvás. Magyar Jog 1968/8.
- RADÓ Zoltán: Érvényesül-e a súlyosítási tilalom a hatáskör hiánya miatt elrendelt új eljárásban? Magyar Jog, 1956/2.
- REIMER, Heinz: Für und wider die reformatio in peius im Strafprozeß. Hamburg, 1948.
- RENDEKI Sándor: A büntetés kiszabása. Enyhítő és súlyosító körülmények. KJK, Budapest, 1976.
- RÉVÉSZ Judit: A vádalku alkalmazásának tapasztalatai az Amerikai Egyesült Államokban. Jogtudományi Közlöny 1999/6.
- RICCI, Hans-Peter: Reformatio in peius unter Anschliessung an das Rechtsmittel im Zivilprozeß (unter vergleichsweiser Heranziehung des Strafprozesses und des Steuerjustizverfahrens). Zürich, 1955.
- RIEß, Peter: Die Rechtsstellung des Verletzten im Strafverfahren. Gutachten C zum 55. Deutschen Juristentag. München, 1984.
- RIEß, Peter: Die Zukunft des Legalitätsprinzips. Neue Zeitschrift für Strafrecht, 1981.
- RIEß, Peter: Überlegungen zur künftigen Ausgestaltung der Verfahrenseinstellung gegen Auflagen. In: BRÜSSOW, R. – GATZWEILER. N. – JUNGFER, G. – MEHLE, V. – RICHTER, Ch. (szerk.): Strafverteidigung und Strafprozeß. Festgabe für Ludwig KOCH. Heidelberg, 1989.
- RIEß, Peter: Vereinfachte Verfahrensarten für die kleinere Kriminalität. In: SCHREIBER, H.-L. (szerk.): Strafprozeß und Reform. Neuwied – Darmstadt, 1979.
- ROOS, Gerhard: Entkriminalisierungstendenzen im Besonderen Teil des Strafrechts. Frankfurt am Main, 1981.
- RÓTH Erika: Az ügyész diszkrecionális jogkörének néhány kérdése. In: FENYVESI Csaba – HERKE Csongor – MÉSZÁROS Bence (szerk.): Bizonyítékok. Tiszteletkötet TREMMEL Flórián egyetemi tanár 65. születésnapjára. Pécs, 2006.

- RÓTH Miklós: Végszükségben a közérdek. Magyar Jog, 1991/4.
- ROXIN, Claus: Strafrecht Allgemeiner Teil. München, 1997.
- ROXIN, Claus: Strafverfahrensrecht. München, 1998.
- RÖSSNER, Dieter: Bagatelldiebstahl und Verbrechenskontrolle. Frankfurt am Main, 1976.
- RUDAS György (szerk.): Büntetőeljárás-jog. Budapest, 1974.
- RUPP, Hans Heinrich: „Ermessen", „unbestimmter Rechtsbegriff" und kein Ende. In: FÜRST, W. – HERZOG, R. – UMBACH, D.C. (szerk.): Festschrift für Wolfgang ZEIDLER.
- RUPP, Hans Heinrich: Grundfragen der heutigen Verwaltungsrechtslehre. Tübingen, 1990.
- SAJÓ András: A közérdek-fogalom. (Értelemadási kísérlet) In: LAMM Vanda (sorozatszerk.): Van és legyen a jogban. Tanulmányok PESCHKA Vilmos 70. születésnapjára. MTA Jogtudományi Intézete, Budapest, 1999.
- SÁNTHA Ferenc: A büntetőjogi szankciórendszer alakulása Angliában és Walesben az 1990-es évek végén. In: LÉVAY Miklós (szerk.): Kriminálpolitika és büntető igazságszolgáltatás Nagy-Britanniában a[z 19]90-es években. Miskolc, 2000.
- SÁRKÁNY István: Még egyszer az OKKrI kriminálpolitikai koncepciójáról. Ügyészségi Értesítő 1995/1-2.
- SARTORIUS, J.B.: Beiträge zur Geschichte und Theorie der reformatio in peius. Archiv für civilistische Praxis, 1848.
- SAVIGNY, Friedrich Carl von: Vom Beruf unserer Zeit für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft. Heidelberg, 1814.
- SCHÄFER, Hans-Bernd: Kein Geld für die Justiz – was ist und der Rechtsfrieden wert? Deutsche Richterzeitung, 1995.
- SCHAFFSTEIN, Friedrich – BEULKE, Werner: Jugendstrafrecht. Eine systematische Darstellung. Stuttgart – Berlin – Köln, 1995. 38.
- SCHLÜCHTER, Ellen: Das Strafverfahren. Köln – Berlin – Bonn – München, 1983.
- SCHMIDHÄUSER, Eberhard: Freikaufverfahren mit Strafcharakter im Strafprozeß? Juristenzeitung, 1973.
- SCHMIDHÄUSER, Eberhard: Objektive Strafbarkeitsbedingungen. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, 1959.
- SCHMIDHÄUSER, Eberhard: Strafrecht Allgemeiner Teil. Lehrbuch. Tübingen, 1975.
- SCHMIDT, Eberhard: Lehrkommentar zur Strafprozeßordnung und zum Gerichtsverfassungsgesetz. 1. rész. Göttingen, 1964.
- SCHMIDT-AßMANN, Eberhard: Verwaltungsverantwortung und Verwaltungsgerichtsbarkeit. Veröffentlichungen der Vereinigung der Deutschen Staatsrechtslehrer, 1976.
- SCHNEIDER, Hartmut: Grundprobleme des Rechts der Akteneinsicht des Strafverteidigers. JURA, 1995.
- SCHOREIT, Armin: Zum Entwurf eines Gesetzes zur Entlastung der Rechtspflege. Deutsche Richterzeitung, 1991.
- SCHOTT, Albert: Zufälliger Erfolg als Strafschärfungsgrund. Göttingen, 1895.
- SCHÖNKE, Adolf – SCHRÖDER, Horst: Strafgesetzbuch. Kommentar. München, 1997.
- SCHROEDER, Friedrich-Christian: Legalitäts- und Opportunitätsprinzip heute. In: BAUMANN, J. – TIEDEMANN, K. (szerk.): Einheit und Vielfalt des Strafrechts, Festschrift für Karl PETERS zum 70. Geburtstag. Tübingen, 1974.
- SCHROEDER, Friedrich-Christian: Zur Rechtskraft staatsanwaltlicher Einstellungsverfügungen. Neue Zeitschrift für Strafrecht, 1996.
- SCHROEDER. Friedrich-Christian: Die Rechtsnatur des Grundsatzes „ne bis in idem". Juristische Schulung, 1997.
- SCHULHOFER, Stephen J.: Is Plea Bargaining Inevitable? Harvard Law Review 1984.
- SCHULTEISZ Emil: A büntetés kiszabása. Budapest, 1953.
- SCHULTZENSTEIN, Max: Wesen und Grund der Unzulässigkeit einer reformatio in peius. Zeitschrift für Zivilprozeß, 1903.
- SCHÜRER, Karl-Heinz: Die Entwicklung des Legalitätsprinzips seit der Emmingerschen Verordnung. Hamburg, 1965.
- SCOTT, Robert E. – STUNTZ, William J.: Plea Bargaining as Contact. Yale Law Journal 1992.
- SEIBERT, Claus: Zum Verbot der Schlechterstellung (§§ 331, 358, 373 StPO). Monatsschrift für Deutsches Recht, 1954.
- SERWE, Hans: Abschied vom Legalitätsprinzip. Kriminalistik, 1970.
- SESSAR, Klaus: Legalitätsprinzip und Selektion – Zur Ermittlungstätigkeit des Staatsanwalts. In:

GÖPPINGER, H. – KAISER, G. (szerk.): Kriminologie und Strafverfahren. Stuttgart, 1976.
- SEUFFERT, Karl: Die reformatio in peius im neueren, insb. bayr. Strafprozeß. München, 1861.
- SINKU Pál: Kriminalizáció – dekriminalizáció. Ügyészségi Értesítő 1990/1.
- SOELL, Herrmann: Das Ermessen der Eingriffsverwaltung. Heidelberg, 1973.
- SÓLYOM Péter: A jogi hermeneutika mint jogfilozófia. In: http://www.ajk.elte.hu/TudomanyosProfil/kiadvanyok/elektronikus/seminarium/XXV-OTDK/SolyomPeter-Hermeneutika.pdf
- SPRENGEL, Irmgard: Die reformatio in peius im Strafverfahren in Geschichte und Gegenwart. Göttingen, 1937.
- STAHL, Friedrich Julius: Die Philosophie des Rechts nach geschichtlicher Ansicht. Heidelberg, 1846.
- STEFFEN, Wiebke: Analyse polizeilicher Ermittlungstätigkeit aus der Sicht des späteren Strafverfahrens. Wiesbaden, 1976.
- STELKENS, Paul – BONK, Heinz Joachim – SACHS, Michael: Verwaltungsverfahrensgesetz. Kommentar. München, 1993.
- STERN, Klaus: Das Staatsrecht der Bundesrepublik Deutschland. Bd. I. München, 1984.
- STOCK, Jürgen – KREUZER, Arthur: Drogen und Polizei. Eine kriminologische Untersuchung polizeilicher Rechtsanwendung. Bonn, 1996.
- STRENG, Franz: Strafrechtliche Sanktionen: Grundfragen und Anwendungen. Stuttgart – Berlin – Köln, 1991.
- SZABÓ András: A kriminálpolitika időszerű irányzatai és a hazai büntetőjog változásai. In: HOLÉ Katalin (szerk.): A Büntető Törvénykönyv és a büntető eljárási törvény módosításának elméleti és gyakorlati kérdései. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2003.
- SZABÓ András: Alkotmány és büntetőjog. In: LAMM Vanda (sorozatszerk.): Van és legyen a jogban. Tanulmányok PESCHKA Vilmos 70. születésnapjára. MTA Jogtudományi Intézete, Budapest, 1999.
- SZABÓ Krisztián: Magyar tanúvédelem az R (97) 13. számú Európa Tanácsi Ajánlás tükrében. In: SZABÓ Krisztián (szerk.): Tanulmányok KOVÁTS Andor professzor születésének 120. évfordulójára. Debrecen, 2004.
- SZABÓNÉ NAGY Teréz: A szocialista büntető igazságszolgáltatás egysége és differenciálása. Budapest, 1974.
- SZALAY József: Büntetőpolitika és büntető ítélkezés. Magyar Jog, 1959/10.
- SZIKINGER István: A rendőrállam építőkövei. Társadalmi Szemle 1996/10.
- SZOMORA Zsolt: A jogi tárgy funkciói és a jogtárgyharmonikus értelmezés. Bűnügyi Szemle, 2009/2.
- TETTINGER, Peter J.: Fairneß und Waffengleichheit. 1984.
- THODE, Karl: Das Verbot der reformatio in peius im Reichsstrafprozeß. Göttingen, 1896.
- TIEDEMANN, Klaus: Verfassungsrecht und Strafrecht. Heidelberg, 1991.
- TILKI Katalin – KISS Anna: A bűnmegelőzés elméleti és gyakorlati kérdéseihez. Kriminológiai tanulmányok, 1997.
- TÓTH Éva: Adalék a súlyosítási tilalom kérdéséhez. Magyar Jog, 1987/6.
- TÓTH Gábor Attila: Túl a szövegen. Értekezés a magyar alkotmányról. Budapest, 2009.
- TÓTH Mihály: A „tettazonosság” újabb dilemmái – meghaladott dogma vagy értékes tradíció? In: FENYVESI Csaba – HERKE Csongor (szerk.): Minúciák. Tanulmányok TREMMEL Flórián professzor 60. születésnapjának tiszteletére. Pécs, 2001.
- TREMMEL Flórián: A tettazonosság néhány kérdése retrospektív megközelítésben. In: FENYVESI Csaba – HERKE Csongor (szerk.): Emlékkönyv VARGHA László egyetemi tanár születésének 90. évfordulójára. PTE ÁJK Pécs, 2003.
- TREMMEL Flórián: Büntető eljárásjog, Különös rész. Pécs, 1997.
- TREMMEL Flórián: Magyar büntetőeljárás. Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2001.
- TREMMEL Flórián: Jogállam és büntetőeljárás. Jogtudományi Közlöny, 1989/12.
- TRÖNDLE, Herbert: Strafgesetzbuch und Nebengesetze, München, 1997.
- TURI András: Növekvő bűnözés – új bűnüldözési dilemmák. Kriminológiai közlemények Különkiadás, 1999.
- UJVÁRI Ákos: Hazánk büntetéskiszabási gyakorlatának sajátosságai. Iustum – Aequum – Salutare, 2006/1-2.
- VASKUTI András: Néhány gondolat az új perorvoslatról. Magyar Jog, 1992/7.
- VÉGVÁRI István – KOVÁCS Gábor: A fiatalkori bűnözés okainak egyes kérdései. Belügyi Szemle, 1989/8.
- VERMES Miklós: A kriminológia alapkérdései. Budapest, 1971.
- VIGH József – FÖLDVÁRI József: Kriminológiai alapismeretek. Budapest, 1982.

- VIGH József: Okság és megelőzés a bűnözés terén. In: KOVACSICS Józsefné (szerk.): Egy élet az igazságügyi statisztika szolgálatában. Ünnepi kötet a 70 éves VAVRÓ István tiszteletére. Budapest, 2006.
- VOGEL, Horst: Das „öffentliche Interesse an der Strafverfolgung" und seine prozessuale Bedeutung. München, 1966.
- VOGLER, Theo: Möglichkeiten und Wege einer Entkriminalisierung. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, 1978.
- VÓKÓ György: Az ügyész büntető alkujával kapcsolatos európai uniós gyakorlatról, különös tekintettel a francia változatra. Ügyészek Lapja 2003/5.
- VOLK, Klaus: Prozeßvoraussetzungen im Strafrecht. Ebelsbach, 1978.
- VON GROß: Gutachten für den 2. Deutschen Juristentag, in: Verhandlungen des 2. Deutschen Juristentages, Bd. I (Gutachten). Berlin, 1861.
- VON MÜNCH, Ingo – KUNIG, Philip: Grundgesetz-Kommentar. Band 1 (Präambel bis Art. 20). München, 1992.
- WAGNER, Walter: Staatsschutz – Staatsraison – Rechtsstaat. Zeitschrift für gesamte Strafwissenschaft, 1963.
- WEBER, Martin: Die Anwendung der Jugendstrafe. Rechtliche Grundlagen und gerichtliche Praxis. Frankfurt am Main – Bern – New York – Paris, 1990.
- WEIGEND, Thomas: Anklagepflicht und Ermessen. Die Stellung des Staatsanwalts zwischen Legalitäts- und Opportunitätsprinzip nach deutschem und amerikanischem Recht. Baden-Baden, 1978.
- WEIGEND, Thomas: Das „Opportunitätsprinzip" zwischen Einzelfallgerechtigkeit und Systemeffizienz. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, 1997.
- WEIGEND, Thomas: Deliktsopfer und Strafverfahren. Berlin, 1989.
- WEIGEND, Thomas: Strafzumessung durch den Staatsanwalt? Lösbare und unlösbare Probleme bei der Verfahrenseinstellung unter Auflagen (§ 153 a StPO). Kriminologisches Journal, 1984.
- WIENER A. Imre: A főbüntetés helyett alkalmazott mellékbüntetés és a súlyosítási tilalom. Magyar Jog 1980/6.
- WILLMS, Günther: Offenkundigkeit und Legalitätsprinzip. Juristenzeitung, 1957.
- WITTSCHIER, Johannes: Das Verbot der reformatio in peius im strafprozessualen Beschlußverfahren. Darmstadt, 1984.
- WOLTER, Jürgen: Informelle Erledigungsarten und summarische Verfahren bei geringfügiger und minderschwerer Kriminalität. Goltdammer's Archiv für Strafrecht, 1989. HASSEMER, Winfried: Legalität und Opportunität im Strafverfahren. In: OSTENDORF, H. (szerk.): Strafverfolgung und Strafverzicht. Festschrift zum 125jährigen Bestehen der Staatsanwaltschaft Schleswig-Holstein. Köln – Berlin – Bonn – München, 1992.
- WOLTER, Jürgen: Strafwürdigkeit und Strafbedürftigkeit in einem neuen Strafrechtssystem. In: WOLTER, J. (szerk.): 140 Jahre Goltdammer's Archiv für Strafrecht. Eine Würdigung zum 70. Geburtstag von Paul-Günter PÖTZ. Heidelberg, 1993.
- ZIPF, Heinz: Kriminalpolitische Überlegungen zum Legalitätsprinzip. In: BAUMANN, J. – TIEDEMANN, K. (szerk.): Einheit und Vielfalt des Strafrechts. Festschrift für Karl PETERS zum 70. Geburtstag. Tübingen, 1974.
- ZIPPELIUS, Reinhold: Wertungsprobleme im System der Grundrechte. München, 1962.
- ZOLL, Andrzej: Der Verbrechensbegriff im Lichte des Entwurfs des polnischen Strafgesetzbuchs. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, 1995.

dc_159_11

Tartalomjegyzék

Rövidítések jegyzéke ... 1
I. Bevezetés ... 2
1.1. A reformatio in peius tilalom fogalmának kialakulása ... 3
1.2. A súlyosítási tilalom egyetemes története ... 5
1.3. A jogintézmény hazai történeti fejlődése ... 9
1.3.1. A súlyosítási tilalom 1896-tól a második világháború végéig ... 10
1.3.2. A súlyosítási tilalom 1949-1962. között ... 12
1.3.3. A súlyosítási tilalom 1962-1973. között ... 20
1.3.4. A súlyosítási tilalom 1973-tól a hatályos büntetőeljárási kódexig ... 28
1.4. Nemzetközi kitekintés ... 38
II. A súlyosítási tilalom a hatályos büntetőeljárási törvényben ... 45
2.1. Súlyosítási tilalom a nyomozásban? ... 46
2.1.1. Mérlegelés, legalitás, oppurtunitás ... 47
2.1.2. Az ügyészi mérlegelés ... 55
2.2. A súlyosítási tilalom a másodfokú eljárásban ... 66
2.3. A megismételt eljárásban érvényesülő súlyosítási korlátok ... 67
2.4. A reformatio in peius tilalma a harmadfokú eljárásban ... 68
2.5. A súlyosítási tilalom a rendkívüli perorvoslatok során ... 71
2.6. A súlyosítási tilalom a különeljárásokban ... 72
2.6.1. A tárgyalás mellőzéses eljárás ... 73
2.6.2. A katonai büntetőeljárásban érvényesülő abszolút súlyosítási tilalom ... 79
2.6.3. Súlyosítási tilalom a tárgyalásról lemondásos eljárásban ... 82
2.6.4. A súlyosítási tilalom és a fiatalkorúak elleni büntetőeljárás ... 89
2.7. A súlyosítási tilalom és az új szankciórendszer ... 95
III. A súlyosítási tilalom a gyakorlatban ... 99
3.1. A terhelt terhére bejelentett fellebbezés ... 99
3.2. A súlyosabb határozat kérdése ... 104
3.3. A súlyosítási tilalom a megismételt eljárásban ... 111
3.4. A súlyosítási tilalom a külön- és különleges eljárásokban, valamint a rendkívüli perorvoslatok során ... 113
3.5. Az ügyészi fellebbezések statisztikai elemzése a súlyosítási tilalom tükrében ... 118
IV. Súlyosítási tilalom és jogállami büntetőeljárás ... 123
4.1. Az alapelvek történeti fejlődése ... 123
4.2. Az alapelvek a hatályos jogban ... 125
4.3. A súlyosítási tilalom dogmatikai megközelítése ... 129
4.3.1. A súlyosítási tilalom mint a rendelkezési elv következménye ... 130
4.3.2. A jogerő tana ... 130
4.3.3. A jogvesztés gondolata ... 132
4.3.4. A hátrány fogalma ... 134
4.4. A súlyosítási tilalom és a jogállamiság elve ... 144
4.4.1. Az egyenlőség elve ... 144
4.4.2. A kétszeres eljárás tilalma ... 145
4.4.3. A jogállamiság elve ... 145
4.4.4. A ne bis in idem elve ... 150
4.5. A tisztességes eljárás elve ... 153
4.6. Az intézkedések kicserélhetőségének az elve ... 159
V. Súlyosítási tilalom a legalitás és az opportunitás elvének tükrében ... 164
5.1. A legalitás- és opportunitás fogalma ... 164

5.2. A legalitás, az officialitás és az opportunitás fogalma 165
5.3. A törvényi kötöttség foka 169
5.4. Az opportunitás alapelvi jellegével szembeni érvek 171
5.5. A legalitás és az opportunitás elve közötti kompromisszum 173
VI. A súlyosítási tilalom a büntetéskiszabás tükrében 180
6.1. A büntetéskiszabási elvek megjelenése a büntető anyagi jogi kódexekben 180
6.2. A büntetéskiszabási elvek a jogirodalomban – különös tekintettel a súlyosító és enyhítő körülményekre 184
6.3. A súlyosító és enyhítő körülményekre vonatkozó Legfelsőbb Bírósági vélemény 189
VII. A súlyosítási tilalommal kapcsolatos kriminálpolitikai megfontolások 196
7.1. Általános kriminálpolitikai elvek és a reformatio in peius tilalma 196
7.2. A súlyosítási tilalom a generál- és speciálprevenció tükrében 199
7.3. Az igazságszolgáltatás tehermentesítése 205
VIII. Összegzés 214
Irodalomjegyzék 227

dc_159_11

HERKE CSONGOR

SÚLYOSÍTÁSI TILALOM A BÜNTETŐELJÁRÁSBAN

dc_159_11

HERKE CSONGOR

SÚLYOSÍTÁSI TILALOM A BÜNTETŐELJÁRÁSBAN

Monográfia

PTE ÁJK Pécs, 2010

dc_159_11

Herke Csongor

Súlyosítási tilalom a büntetőeljárásban

© Herke Csongor, 2010

ISBN:
978-963-642-329-2

Kiadó:
Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar

Lektorálta:
Dr. Tóth Mihály

Technikai szerkesztési és szakfordítási munkálatok:
Dr. Mészáros Bence, Dr. Tóth Csenge Diána, Vidács Andrea

A mű szerzői jogilag védett. Minden jog, így különösen a sokszorosítás, terjesztés és fordítás joga fenntartva. A mű a szerző írásbeli előzetes hozzájárulása nélkül részeiben sem reprodukálható, elektronikus rendszerek felhasználásával nem dolgozható fel, azokban nem tárolható, azokkal nem sokszorosítható és nem terjeszthető.
A mű 20 szerzői ív terjedelmű.